

પ્રસિદ્ધ કર્તાની પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તક તેની પ્રસ્તાવના સુધા એક ગૃહસ્થ તરફથી લખાયેલું મારા હાથમાં આવ્યું તે વૈષ્ણવો તથા સ્વદેશદિતેથી પુરોહિત ધ્યાન ખેંચવા યોગ્ય જણાયાથી જનસમૂહના આલૌકિક અને પારલૌકિક લગ્ના ખાતર જેમનું તેમજ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે.

કેમકે જે ગૃહસ્થે તે તૈયાર કર્યું છે તે ગૃહસ્થ તે બાળકમાં ધણી વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ અઘો માહિતગાર છે તેમ સત્યશોધક અને જીજ્ઞાસુ હોવાથી અમારી ખાતરી છે કે એમાં જે જે બાળકો સમાવામાં આવી છે તે તે બાળક તેઓની ખાતરી થઈ હશે તેથી એ પુસ્તક જેમ વૈષ્ણવી સંપ્રદાયના બાલિકાને જે ધર્મજીજ્ઞાસુ થાય તે તેમાં સમાયજ્ઞા વિષયોના ચોને કરી સત્યસત્ય જાણવાનું એક સાધન થઈ પડે એવું છે તેમ બીજા અન્ય મતસ્થ અને સત્યશોધક સંજ્ઞાને પણ જરૂર એ વાચકોમાં ધર્મના નામે આ આપણા ભારતવર્ષમાં કેવી પ્રકારે પ્રાચીન ધર્મમાં મિશ્રણ કરવામાં આવ્યું છે તે માહેલાં એક રૂપકનો પણ અનુભવ થાય અને તે માહેલાં જે સત્યપ્રવર્તક હોય તેઓને જોઈતી સામગ્રી મળવાથી સદ્બોધ કરવા સમર્થ થઈ આવી પ્રકારે જે ધર્મના નામથી અજ્ઞાની બોળા લોકોને જેમ બેલને ગળામાં રાસી મન માને તેમ દોરવામાં આવે છે તેમ સ્વાર્થ તત્ત્વર થયેલા કેટલાક વારી આચાર્ય દોરે છે તેઓનું પાખંડ પ્રકાશ કરી સદ્માર્ગે લગાડે એવી રાથી અમે આ પ્રયત્ન કર્યો છે.

તેમાં વિશેષે કરી આ લખનારે જે ધણી ખરી બાળકો લખી છે તે હુલી કેટલીક તો હાન્ડબીક્ષો, ચોપાનિયા, પુસ્તકો વગેરેમાં છપાઈ ગયેલી અમારા વાંચકોમાં આવી છે. કેટલીક બાળકોના મહારાજ લાઇબ્રેરીમાંનો હોય છે અને કેટલીક બાળકો એ સંપ્રદાયના પુસ્તકોમાંથી લીધેલી જણાય છે તેથી એ લખનારે પોતાનું સ્વકોપલક્ષિત ન હોયતા આપણને જે છુટું છુટું જાણવું અને લખાયેલું હતું તેનો એક એક સંગ્રહ કરી કેટલાક પોતાનો અનુભવ અને અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે.

તેમ એ લખનારે કાંઈક આવીવેશમાં પણ આવી ધર્મગુરુઓની ચાલ-ચલણની ગતવિધે કંઈક બાપમાં લખ્યું છે તેથી એ સિદ્ધ થાય છે કે એ બાઈ એ મતના હોવાથી વધારે અનુભવ થવાથી એઓનો આવા ઠગ ધર્માચાર્યોપર પ્રતિદિન તિરસ્કાર વધતો ગયો છે. અને એઓએ પ્રાકૃત ગ્રંથો જેઓ શાસ્ત્રવિચાર બીજાઓ સાથે કરતા અમાન્ય બતાવવામાં આવે છે તે પર ભાવિક વિષ્ણુવોનો કેમ કેટલો પ્રેમ છે અને વાસ્તવિક જોતાં એઓના ધર્મકૃત્ય પરથી એજ પુસ્તકોનો ઘણો ખરો આધાર લીધામાં આવે છે એનો અર્થ છે ચીનાર બતાવ્યો છે.

પરંતુ એ લખનારને સંસ્કૃત ભાષાનું જ્ઞાન જણાતું નથી તેથી આ ગ્રંથમાં તે સંબંધી ઝાઝુ લખવામાં આવેલું નથી એટલીજ ખામી આમાં અમને જણાય છે જે કોઈ પંડિતની સહાયતાથી એ બાળત બોળ કરી એઓના સિદ્ધાંતો સંબંધી વિવેચન કરવામાં આવ્યું હોતે તો તે આ ગ્રંથ વધારે લોકોપયોગી થતે કેમકે જે જે ગ્રંથો અગારાએ સંપ્રદાયના જોવામાં આવ્યા છે તેમાં વિચાર કરવા જેવી ઘણી બાબતો સમાયેલી છે. તેમાં કેટલીક બાબતો તો એવી છે કે જે જો આ ગ્રંથમાં ભાષાન્તર કરી દાખલ કરવામાં આવી હોત તો એ સંપ્રદાયના હાલના રક્ષક અને કેહવાતા ખાં ને પણ પ્રશ્નોત્તર થતા જવાળ હેતા વિભાસણ થાત. કેમકે આવી એક સંપ્રદાયને વેદ-શ્રુતિ ઠરાવવી તે તો ખરેખર જે નિરપેક્ષ વિદ્વાનો એઓના ગ્રંથોનું રહસ્ય જાણતા હોય તેઓને સમક્ષ અંધનૈ પુસ્તક વંચાવવા જોઈએ.

દાખલા તરીકે ૩ થી લઈ જોઈ પેહરાવવી, રાંડી રાંડે હસ્ત મે કરાવવો, ગુઠણ બવડાવવી આઠ ટાણના દર્શન કરાવવા, રસમંડલી રાસકીડા કરવી. સ્ત્રીઓને ઉપદેશ કરી તેઓનો ખરો પતિ શ્રીકૃષ્ણ હર વિવાહિત પતિપરથી પ્રેમ ઓછો કરાવવો. લુગડા, લાકડા, ધાતુ વગેરેની દ્વિપત શ્રૂતિઓ કરી તેઓ પાસે તેને ઇશ્વર મનાવી પૂજા કરાવવી અને મન માને તે પ્રમાણે શાસ્ત્રોને માનવા. કોઈ વિદ્વાન સંપ્રદાયપર વેદવિરુદ્ધપણનો આક્ષેપ કરે તો તેને નારિતક કેહવો અને સળગ પ્રમાણે બતાવી ગ્રંથ રચી ખંડન કરે તો તેના સ્વર્ગવાસ પછી સ્વમતસ્થોને સમજાવવા મન માને તેમ લખી એથી પણ મોટો ગ્રંથ બનાવી પોતાના બાંકા કુકાવવા જગેરે અનેક પ્ર-

ધ્યો રચાય છે પરંતુ તે માહેતો મોટો ભાગ સંસ્કૃતમાં હોવાથી તે બાવિકો જાણી પણી સકતા નથી. તેટલા માટે તે બાબત અમારે લખવું પડ્યું છે.

તેમ વખતે લખનારે સંસ્કૃતમાં બોધ અપાનો ન હોવાથી માર્ગતી રચનાજ પ્રાકૃત ગ્રંથ આધારે જાણી એ ખટાટાપથી દૂર પણી રહ્યા હોય. કેમકે જે હિંદીવારથીજ અગ્નિ શીખોના તત્ત્વ મન ધન હરણ કરવામાં આવે છે તેથી તેપરજ કલમ ચલાવી હોય તો તેમાં પણી કંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. કેમકે દરેક સંપ્રદાયમાં હસ્તીના દાંતના જેમ એ પ્રકારના પુસ્તકો હોય છે. શિખોને ઉપદેશ કરી તેઓના વર્તવવાના ગુણ અને કોઈ અન્ય મતસ્થ શાસ્ત્રાર્થ કરવાને આવે ત્યારે બતાવવાના ગુણ હોય છે તેથી જે પુસ્તકો પ્રમાણે એઓના સેવકો પોતાનો આચાર રાખે છે તેની ખબર જાણતા હતા લીધી હશે.

માત્ર વાણી મંદુર વાપરવામાં બહુ કંગ્રુસાધ કીધી છે. કહ્યું શબ્દોથીજ કંઈ સરતું નથી જેને લોકોપકાર કર્યો છે તેણે મંદુરવાણી મીઠા શબ્દોથી પુરીત વાપરવી જોઈએ અને અમે એમાં ફેરફાર એટલામાટેજ કીધો નથી કે અસલ લખનાર કેટલા આવિવેશમાં લખતી વખતે આવી ગયો હશે તેનું ખરું સ્વરૂપ પાઠકવૃંદના જોવામાં આવતું અટકે નહીં. કેમકે ધણીવાર આવું બને છે કે સાચા મનનો માણસ હોય અને નિરૂપી હોય અને તે જો કોઈ અતીશય ખરાબ બાબત જાણે તો ધણી કોષમાં આવી લખે તો તેમાં કંઈ નવાઈ જેવું નથી. વખતે એ લખનારની દૃષ્ટિ ગોચર કોઈ અનાચારી ગુરૂની ધોળે દીવસે નીતિ રીતી પશુવત જણાઈ હોય તો તે અગ્નિ હોલાવવી ધણી મુશ્કેલ છે. દાખલા તરીકે આપણે આપણા ઈષ્ટમીત્ર કે પુત્ર જે કુર્મ કર્તા જોઈએ છીએ તો આપણે તે દાખી સકતા નથી તો ધર્મના નામથી એ પ્રમાણે કોષ કરતો જણાય તો સ્વચ્છંદ થઈ કોષ સર્વના ફાયદાને માટે લખે તેમાં કહ્યું શબ્દ વાપરે તો તે એ કારણથી ઠપકાને પાત્ર થઈ સકતો નથી તેથી તેવાં આવિવેશમાં આવી લખ્યું હોય તો તે ઠપકાને પાત્ર ઠરતો નથી. બધા મનુષ્યોની પ્રકૃતિ સમાન હોતી નથી તેથી જેની પ્રકૃતિ જેટલું ધારણ કરવા લાયક થઈ હોય તેટલુંજ તે ધારણ કરી શકે છે.

આવા પ્રસંગે સુર વિચારશીલ મનુષ્યો દોષ દૃષ્ટિ ન કરતા જે સત્ત્વ હોય તેનું મહણ કરે છે અને જે કારણ પરત્વે કહીન મૃદુ લેખ થયો હોય તેથી કંઈ પોતાનો અભિપ્રાય અને લેખકનો હેતુ ફેરવતા નથી.

અમે પણ એટલાજ વિચારથી આ શુદ્ધ અંતઃકરણથી લખાયેલું પુસ્તક જાણી તેનો લાભ સર્વેને આપવા માટે પ્રસિદ્ધ કરીશું છે અમારે કંઈ એ-
 જો સાથે કોઈપણ પ્રકારનો દ્વેશ નથી માત્ર એટલી જગ્યાસા ધરાવીએ છીએ
 કે ધર્મ નીતિ વિરુદ્ધ ન હોયો જોઈએ તેમ તર્ક વિરુદ્ધ પણ ન જોઈએ અને
 શાસ્ત્ર સંગત હોયો જોઈએ અર્થાત્ કોઈ જો શાસ્ત્રમાં મીઠાક કરે તો તર્કથી
 પકડાય અને જો કોઈ કુર્બક કરે તો તે શાસ્ત્રથી સમજાવી શકાય તેથી મનુ
 મહારાજે જોગ કહ્યું છે કે ધર્મ જાણવા પ્રત્યક્ષ અનુમાન અને શાસ્ત્રની જરૂરી-
 યાત છે અર્થાત ત્રણેએ કરી શુદ્ધ શાસ્ત્ર જાણી સકાય છે.

તે પ્રમાણે અમારા સ્વદેશીઓની જગ્યાસા વધારવા માટે આ પ્રયત્ન
 કરીએ છે અને ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે તે ફલીભૂત થાઓ. તથાસ્તુ

શેવકલાલ કરશનદાસ.

એ મારગ વિષે બીજાઓએ કહેલી વારતાઓ, મહીપામુરની કથા, કાનદેવીરીએ બનાવેલા સદસ્રાક્ષ ગ્રંથ, સ્વામીનારાયણનાં સાધુએ કહેલી તત્ત્વ, એક પડીતે કહેલી યુક્તી.

ગુરુવિષે વિચાર, ગુરુનાં લક્ષણ. વિશ્વાસે રહેવાનાં ઘેર ફાયદા, હાલનાં ટલાક નટ ગુરુઓ, કુવાનાં દેડકાની વાત, ગુરુનો ત્યાગ થાએ કે નહિ તે વિષે શાસ્ત્રાર્થ, કાનમાં ટુક મારે તે ગુરુ કે નહિ તેનો સશસ્ત્ર ખુલાશો, અશક્તિથી કાણે ગુરુઓને ત્યાગ કર્યાછે. એક મુલાજીની વાત, હાલનાં ગુરુઓ કેવે કવિતા, ઉત્તમ ગુરુ પાશેથી ઉત્તમ વિદ્યા મળેછે. પદ રાગ કવિંગ ભેરવ.

એ મારગનાં પુસ્તકો વિષે સંસ્કૃત પુસ્તકો તેમાં કહેલી આખતોનાં સંતો વરણુનાની સાથે, પ્રાકૃત ગ્રંથો, બશે આવનમાની થોડીક વારતા.

વચમાં માહારાજનેના વધેલો જુલમ, વ્રજપાલજી, દાંબીરાયજી, જીવજી છોટાજી ગોપાલલાલ ચમનજી વગેરાઓએ કરેલા સિખો ઉપર પ્રતિદ્વંદ્વલમાં, જીવજીજી માહારાજે રૂપામાધવજીની સ્ત્રીને વારતે કરેલું હદ આરંભુલમ.

એ મારગ વિષે કોઈકને ઉપજેલા હલકટ પ્રશ્નો. તેણે જીવજીજી માહારાજ ઉપર લખેલો ન નામો પત્ર તે પત્રનું પ્રતીધીમાં કેવી રીતે આવતું વગેરો.

હમંશા કંઠી બાંધી રાખતા તે વિશે પુરાણો વગેરાનો નિર્વંધ.

નિંદા વિષે સમ્બાદ, નિંદક કે હાંતે કહેલો, તેનું નિરણુય.

જીવન ભોગ વિષે ખુલાશો.

સ્કંધ અથવા ભાગ આરમ્ભો.

પુરવણી પાનાં ૬૪ તથા પર ૩ થી ૫૭૨ સુધી

એ મારગની વ્યભીચાર ઉપર રચનાં.

તેથી વ્યભીચાર વધવાનાં કારણો, દુનીઆમાં કામની સાંતી થવાનો કિપાય કે વ્યાસની વાત, ઇષ્ટ દેવ, મારગનાં નામની વ્યાખ્યા, વ્યભીચારી ભાવની કિતિ. ધર્મ પુસ્તકોમાં શું છે, ભક્તિ કરવાનાં પદો, ધર્મ ગુરુઓની લીલા, ધર્મ રૂઓ સાથે છીનાલું કરનાર સ્ત્રીને બતાવેલું ફળ, વરકત વૈષ્ણવો અને રસ ડગી, દરશણુની ભીડાભીડ, યાત્રાનો બોધ, વરકતોની લખેલી પોથીઓમાં બાકા થી વરકતો ના થતા કુદરમો. શુદ્ધાદૈત માતૈડ, સ્ત્રી પુરુષોને એકાંતે મળવાનાં રી શું ના રસ્તા, શોક્ષ પ્રકરણુ, વ્યભીચારનાં પ્રાયશ્ચિત વિષે બીજા બીજાની

ભારતા, વૈષ્ણવોને દેવા સાર નીચ કામ કરી પણ ધન લાવવો, બાળ લ આવી દેખતી અનીતી કારક લીલાઓ વિષે વૈષ્ણવ વગેરાઓને કરેલી ન સમજામણી.

એ મારગનાં ગુણુ દોશ, વૈષ્ણવો ને ગુણુ ઉપર મોહિત છે તેનું વરાણુ વિચાર કરતાં તે ગુણુ કેવા પ્રકારનાં છે તેનો ખુલાસો, ગોવિંદ જ્ઞેશીની વાત ખરો ધર્મ સુ? વેદાદિ મત્સાસ્ત્રો વિષે વિચાર, દરેક મનુષ્યોને ધ વિષે જાણવા જોગ અમલની બાબતો.

ભાટીઆભાષ્યોને નમ્ર સીખામણુ સાથે દિવ્ય ચક્ષુ, ભોળાપણુમાં મ લ્યુસો સું સું કરેછે, ક્રોધ પમાડનારી વાતો નજરે દેખતાં ક્રોધ ચડતો નથી એ વિષે ભાટીઆભાષ્યોને ખાશ વિનંતી, અશક્તનાં ક્ષત્રીઓની સુરપણાન વાતો, ભીમસંગ ભટ્ટી, મિરજ પુરનો ગિરાશીઓ, કલકતામાં પુત્રે બાપ કાપી નાખ્યો. ઉદય પુરનાં રાણાઓ, ભાટીઆકોણુ, એ લોકોએ ભાટીઆ ઓને હલકા પાડવા સાર કરેલી નીચ યુક્તિની વાતો, અંગરેજ લોકોનાં લખેઃ ઈતિહાસમાંથી તૈલંગ દ્રવિડ કેહેલી નીચ જ્ઞતીનાં છે તેનાં પ્રમાણુ, એ હુશીઆર માણુસે વેશ્યાને ઠગી તેની વારતા. એ લોકો વિષે ચાલતી દક્ષિણુ કેહેવત, ક્ષત્રીઓનું શું ધર્મ છે? મહાજનનાં માહાત્મ વિષે શ્લોક, ધર્માદ ક્ષનાં લક્ષણુ, છેત્રે વિનંતી, છત્રાદી.

.પાનું છેલું.

ઉપરનો હોલ દેખીને નહિ ઠગાવા વિષે પદ.

૧ આ પુસ્તકમાં બધા મલીને વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણુ, નીતિશાસ્ત્ર, અ પ્રસ્તાવીક વગેરા ૨૦૫ શ્લોકો છે.

૨ આ પુસ્તકમાં બધા મલીને ૧૨૭ પદો ગીતો વગેરાં જુદી જુદા બાબતોનાં છે.

૩ આ પુસ્તકમાં રાજ્યકીય વ્યાવહારીક શામ શાખા થએલા ઈતિહાસીક વગેરા ૨૫ આશરે લેખો અને લેખી દસ્તાવેજ છે.

૪ આ પુસ્તકમાં ૪૦ નાની મોહોટી વારતાઓ છે.

ઐરૂત્ર શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૭	૫	૧૮૮૨.....	૧૮૭૨
૧૫	૨૪	મહંત ન થાય	મહંત થાય
૨૧	૭	પુરુષોત્તમજી	ગોપીનાથજી
૨૭	૨૨	પીત કે આ પીર.....	પિટે કે આ પીર
૩૩	૫૬	વક્ષભ એ સોષ કરે	વક્ષમયા એ સોષ કરે
૩૭	૧૫	“ ૨૫૦૦૦ થી ૩૦૦૦૦ ” ...	“ ૨૫૦૦૦૦ થી ૩૦૦૦૦૦ ”
૪૯	૧૭	ગામ બાહાર નીકળ્યા	મસજત કરી નીકળ્યા
૭૪	૨	માજલુ.....	માજલુ.
૭૪	૨૪	નામ પરહે રેશે	નામપણુ રેહેશે
૮૪	૬	યાદએ.....	ગાદએ
૮૪	૧૫	અગાઉ લગે છે	અગાઉ લગે છે
૮૭	૧૩	પાછત્રલુ	પાછત્રલુ
૮૭	૧૪	તે આને	તે, આને
૮૮	૧	બોલાવી લીધો	બોલાવી દીધો
૯૫	૨૩	ચાર પ્રહર રાત્ર	ચાર પ્રહર રાત્ર,
૯૬	૭	નૃત્તન	નૃત્તન
૯૯	૬	શ્રુગાર ઓછો કરને.....	શ્રીગાર ઓછો કરને
૧૦૩	૧૮	ગાદી મળી	ગિદી (અકરી) મલી
૧૦૭	૨	જના મનથીએ	જના મનથીઓ
૧૦૮	૨૪	ગપી	ગરપી (ગપ હાંકનારો)
૧૦૯	૧૨	હાજી હાનજ	હાજી હા, જન
૧૦૯	૧૪	દીને	દીનાં
૧૬૬	૨૭	હદ.....	હદ
૧૭૪	૧	બ્યાલુ	ચલુ
૧૭૪	૨૨	હાથી	હાથો
૧૮૦	૧૫	પ્રધાનજ	પ્રધાન, જો
૧૮૬	૨૮	શક્તિમાન.....	શક્તિમાન
૨૬૩	૮	સખડી.....	સખડી
૨૬૬	૨૩	ઐકદશી	દાન એ કાદશી

૨૨૦	૨૨	સૂખડી.....	સખડી
૨૨૨	૨૬	વીચકારીઓ	પિચકારીઓ
૨૩૯	૨૭	શર્ણુન	દરશણુ
૨૪૦	૮	બધું એમજ છે	બધું એમાંજ છે
૨૪૦	૧૩	હાણના	પાણાણનાં
૨૪૩	૧૦	અબ્યાસ	આભાસ
૨૪૩	૧૬	મિથ્યા.....	મથ્યા
૨૪૪	૨૭	પરાક્રી	પરાક્રમી
૨૪૫	૨૪	સુકર મિલે	તુકર મિલે
૨૪૬	૬	ઘટ્ટાદિન પીતલ પૂજી	ઘટ્ટુ દિન પીતલ પૂજીઆ
૨૪૭	૫	ભાવનગરમાં	ભાવનગરમાં
૨૪૭	૨૩	હૈકેકદી.....	હૈશ કદી
૨૪૭	૨૪	આખીઓરે	આવીઓરે
૨૪૯	૫૬૮	મું નાથજીને	નાથ તજીને
૨૬૦	૧	આપેલા	આપેલ
૨૬૦	૭	તમારો	તમારા
૨૬૧	૯	તાકીઓરત	તાકીઓર
૨૬૧	૧૦	પિછાનન	પેચાચત
૨૬૧	૨૦	દુનિયાએ	કુનાંમ્યાને
૨૬૩	૨૧	ચકીનતલીએ	ચકનાંતલીએ
૨૬૪	૧૨	સૂરો	રૂરે
૨૬૫	૧	સુર થયર	સુર થર થર
૨૬૫	૫૬૨૨	જનિતજોરે સંત હરિકો ભજન	જનિત જોરે સંત કોઈ હરિકો ભજન
૨૬૬	૨	રાખિઆણુ	રાખિ આડગ
૨૬૬	૨૩	વેળાજી ગિનકે	વેળાજીએ ગિનકે
૨૬૭	૨	ચારરે	ચારરે
૨૬૯	૯	પહિયાનત	પહિયાચત
૨૬૯	૧૬	ગરબીરજી.....	ગરબી બીજી
૨૬૯	૧૮	પદ જી.....	પદ ત્રીજી
૨૬૯	૨૦	કાં જાએ છે	કાં પુજે છે
૨૭૦	૨૫	ધર ધર	ધટધટ
૨૭૨	૩	મુકી છે	મુકીદે
૨૭૮	૨૦	વેહે પાશમાં	વેહેમપાશમાં
૨૮૭	૧	પડી	ચડી

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૧૧	૨	પણુ	પણું
૩૩૦	૧	શંક	શંક
૩૩૧	૨૧	૩૧૦૦ ૩૦૦	૩૧૦૦ ૩૦૦૦
૩૩૨	૬૭	હરજીવનદાશને	હરજીવનદાશ તે
૩૧૨	૨૭	૩૧૦૦ ૩૦૦	૩૧૦૦ ૩૦૦૦
૩૩૮	૯	જેવા નાટલુ	જેવા નાટલુ
૪૧૭	છેલી	હુસ પંથ	સહુ પંથ
૪૬૩	૨૪	ધરમ	ધરમાં
૪૬૫	૩	બરાબર	બરાબર
૪૬૭	૧૯	કદી	કદી
૪૯૪	૯	રસ્તામાં	રસ્તામાં
૫૦૨	૧૦	સુટો	તૂટો
૫૩૧	૨૪	ગીત	ગીતા
૫૯૨	૨૩	સુકડી	તુકડી
૫૦૭	૨૭	કાલાડી	કાલાડી
૫૫૪	૧૨	દેખાઈ લે	દેખાઈતે

મસ્તાવનાંમાં શુદ્ધી.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩	૨૪	જગફાંફો	જગફાંફો
૭	૧૮-૧૯	શ્રી ધરસાલજી	શ્રી ધતૂસાલજી

પાનાં ૫૨૨-૨૩ વચે પુરવણીમાં ભૂલો

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	૭	ઉતરરી	ઉતરી
૭	૨૬	નાર	ચાર
૧૮	૧૪	સ્ત્રી વગર	સ્ત્રી વરગ
૧૯	૨૫	દાખલ	દાખલા
૨૦	૧૧	જેવડું કે	જેવડું કે
૨૩	૭	કરીએ	રીએ
૨૮	૧૮	ગાવાનાં	ગાવાનાં
૩૩	છેલી	નીત	નીતી
૩૪	૯	વ્યવહારે	વ્યવહારો
૬૪	૧૧	ભાગવત અવતારો	ભગવત અવતારો

પાનાં ૩૧૬ માં આ પુરવણી ઉમેરવી.

૧ ઉપર જે પાનાં નરશીંગની વાત લખી છે તેને બાવ કાં સાકરનો પાણી કરીને પાય છે. તે મુરતીનું મોં પોહોડું છે તેથી અંદર પહોં પેશે છે. પછી જ્યારે કોઈ ભક્ત ઉપર નરશીંગ કોપે છે એટલે પહોં (સાકરનો પાણી) તેના મોમાંથી ભક્તના પાણું નીકળે છે. પછી પુત્રની પાવાનું જંધ કરી માનતા માનનારને કહેશે કે “તું દેવનાં કાંઈક ધુનામાં છે” પેલા ગભરાય એટલે પુત્રની કહે કે મુક ૧૦૦ રૂપૈયા ભેટ અથવા વધુગણ રકમ તેની નજરમાં આવે અથવા જ્યોતે તે ગ્રાહક હોય તેનું કહે—પછી તે હાથે પગે લાગી ભેટનું નકા કરે એટલે નરશીંગ પાણું પી જાય. હવે આ ધન ધુતવાનાં પુત્રનામાં યુક્તી આ પ્રમાણે રચેલી હોય છે કે, નરશીંગના મોમાંથી તે છેક પછવાડેના જાનની ધર સુધી એક નલિકા ગોઠવેલી છે તે નલિકાદાર એ પાણું ને જો-રડામાં એક વાસણમાં જલસામાં આવે છે. એમ કચ્ચાથી પછી હનર મણુ પાણું કાં ન હોય તો પણુ નરશીંગ આરોગી શકે છે. હવે માનતા માનનાર પામેથી ધન પડાવતું હોય ત્યારે પછવાડેથી નલીકાના મોહાડાઆડું હાથ મુકી દીએ તો પણું મોમાંથી બાહર નીકળી પડે અને થોડું હોય તે પછવાડેથી નલીકાના મોમાં જોરેથી ટુંક મારે એટલે નરશીંગના મોમાંથી ભક્ત કરના જોરથી બાહર પણું કડી પડે. એટલે ભક્ત જાણે કે નરશીંગ કોપ્યો પછી તે ભેટભટ મુકે એટલે પછવાડેની લીલા જંધ પડે ને નરશીંગપણું પી જો.

૨ એમજ કાલીઆ કંથની વાત પણ સમજવી. એ મુરતીને કેટલાક નાજે પાવાની માનતા કરે છે. તેના મોમાં હોકાની નાલ મુકે તે મોમાંની કલી પછવાડે સુધી ગોઠવેલી. ત્યાંથી જીન્ને માણુસ હોકો પીવા માંડે ને હા-કામાં ગડગડ શબ્દ થાએ. પછી કાલીઆ કંથના મોમાંથી હોકાની નલી કાઢી લીએ એટલે પછવાડે વાળો ધુવાની ટુંક મારે તે કાલીઆ કંથનાં મો-માંથી ધુવા નીકળે એટલે એ ચમત્કાર લોકો બોલી વિરમય થાય.

ગ્રંથકર્તાની પ્રસ્તાવના.

આ પશ્ચિમ હિંદુસ્થાનમાં પ્રબલ થએલા પુષ્ટીમારગના વૃત્તાંત લખવાનો હેતુ આ છે કે, એ મારગ વિષે મેં ધણાં વરસનાં સહવાસથી જે જો-હોલો અનુભવ મેળવ્યો છે તેનો મારા ધર્મખંડુઓ અને જ્ઞાતીખંડુઓ તેમજ સુઘ સજ્જનોની સમક્ષ કાંઈક પ્રકાશ કરું.

હું એ મારગમાં ધણી નાની ઉમરથી ભક્તી અને સ્નેહભાવે કરી જોડાએલો હતો. એટલે આશરે પાંચ છ વરસની ઉમરમાંજ મને એ મારગ ઉપર ખડુ શ્રદ્ધા અને ભક્તી દ્રઢ થએલી હતી. તેથી સવારના ઉઠતાં વલ્લભ, વિઠ્ઠલ અને ખીન્ન ગુસાંઈનાં બાલકો તેમજ શ્રીઠાકોરજીનાં અને શ્રીયમુનાજીનાં પ્રાતઃસ્મરણીય પદોં ધણાં ભાવથી ગાતો તેમજ સુવાવખતે રાત્રીનાં આત્રાનાં પદ ગાયા પછી સુતો. વળી ઘરમાં ઠાકોર સેવા હોવાથી સેવા પ્રકરણાદી કેટલીક રીતભાત અચ્છી તરેહ જાણેલી એટલે તેમાંપણ સારી પેઠે ભક્તી જોડેલી હતી. થોડી મોહોટી ઉમર થતાં વાંચવા લખવાનું આવડ્યું એટલે પોથીઓ વાંચવા લાગો. પોથીઓમાં અનેક તરેહનાં ભાવ ઠાકોર સેવામાં અને ગુસાંઈનાં બાળકોમાં પરમેશ્વરપણું લગાડવામાં પ્રદર્શિત કરેલા તેથી વિશેષ ભાવ દ્રઢીભૂત થયો; આથી ઠાકોર સેવાનેવાસ્તે તન મનથી ઉત્સાહીત રહેતો. શ્રીઠાકુરજીની પુલ્કમાળા વગેરા સાદું ધણે લાંબેથી વાડીઓમાંથી વાડીવાળાઓની અનેક પ્રકારની ખુશામદ કરી પુલ્ક વગેરા લાવતો; તેમજ ગુસાંઈનાં બાલકોને ખરેખરા પરમેશ્વર જાણી તેવોની સેવા તન મન ધનથી કરતો. મારા પૂજ્ય પિતાજી એ મારગમાં અતિશય ભાવીક હોવાથી પુસ્તકો કોનો સંબંધ બહુ કરતા આથી મને એ મારગના પુસ્તકો વાચવાનો બહુ સેહેલો રસતો ઇર્ષપણો હતો. અમારા ઘરમાં જે પોથી ન હોય તેવી કોઈ

તસે હોય તે હું જાણું તો સાંચી વાચવાને વારતે ગમ ત પ્રકારે કરી લઈ આવું અને વાચું ઈત્યાદી કારણે (જેમ ખીજા કેટલાક એક ખીજાની દેખાદેખીથી મારગનું મોં માથું જાણ્યાવગર જે જે કરતાં કુધા કરે છે તેમ નહિ પણ) સારી રીતે વાંચી સમજી જોઈ જાચીને માહા ગ્રેમી વૈષ્ણવ બન્યો હતો. પણ તે કુક્કત એક તરફથી લખાએહું વાચીનેજ તેમ થયું હતું.

આમ કેટલોક સમય વ્યતીત થયા પછી સંવત ૧૯૧૭-૧૮ ની સાલમાં મને યદુનાથજી માહારજની સાથે બહુ સ્નેહલાવથી સમાગમ થયો એ વખતે મારી જીમર ૧૯-૨૦ વરસની હતી. યદુનાથજી માહારાજે આ વખતે મુ'બદ્ધમાં એક “ વૈષ્ણવ ધર્મ પ્રસારક ” સભા સ્થાપી હતી તથા દર મહીને “ સ્વધર્મ વર્ધક અને સંપદ છે દક ” એ નામનું ચોપાનીજી કાઢાડતા હતા. હવે સભામાં કેટલાક શાસ્ત્રીય વિષયો ઉપસ્થિત થતા તથા ચોપાનીઆમાં પણ પોતાને અનુકુળ પડતી તો ખરી તથાપિ શાસ્ત્રીય બાબતો આવતી આ વખતે મેં અગાજી કુક્ક વ્રજ લાપાના પુસ્તકો વાંચેલા તેથી શાસ્ત્રીય બાબતો જોઈને મને કાંઈ નવું નવું લાગતું એટલે સભામાં પણ ધ્યાનથી સાંભળતો તેમજ ચોપાનીઆ વગેરેમાં જે લખાતું તે પણ ધ્યાનથી વાંચતો. આથી મને કેટલીક લાપા ગ્રંથોમાં લખાયેલા વિષયો વિષે રાંકા ઉત્પન્ન થતી તેના પ્રશ્નો હું યદુનાથજી માહારાજને કરતો તેના ઉત્તરે માહારાજ તરફથી પોતાના પંચને અનુકુળ પડતા આપવામાં આવતાં. દાખલા તરીકે, મેં એક વખત ‘પુછ્યું’ કે જે માહારાજ શાસ્ત્રમાં ભગવાનનાં ચોવીસ અવતાર થયા તથા થયે તેના નામ તો આ પ્રમાણે દેખાય છે. ૧ મચ્છા-અવતાર, ૨ કચ્છાઅવતાર, ૩ વરાહઅવતાર, ૪ ત્વિસદાવતાર, ૫ વામનાવ-તાર, ૬ પશીરામ, ૭ શ્રીરામચંદ્રજી, ૮ શ્રીકૃષ્ણ, ૯ બુધાવતાર, ૧૦ નકલંકી-અવતાર, ૧૧ વ્યાશજી, ૧૨ પ્રથુ, ૧૩ હરી, ૧૪ હંશાવતર, ૧૫ મન્વતરભ-ગવાન; ૧૫ યજ્ઞપુરુષ, ૧૬ ત્વષભદેવ, ૧૭ હયગ્રીવ, ૧૮ કૃવને વર દેનારાં, ૧૯ ધન્વંતરી, ૨૦ કૃપદરાજ, ૨૧ ગુરુ દત્તાત્રય, ૨૨ કપીલદેવ, ૨૩ શ-નકાદિક, અને ૨૪ બલીરાજ. એ પ્રમાણે વરનન દેખાય છે તેમાં શ્રીઆચા-રજી અને ગુ'શાંઈજીનો તથા આપ બાલકોનો જે સહુ કરતાં મોહોટો અવતાર થયો તેનું નામ કેમ નથી ? તો કહ્યું કે અગ્ની પુરાણ ઈત્યાદીમાં કહેલું છે (આ-

ગલ જીવજીવ દૂત વલ્લભાખ્યાનની દીકામાં જે અધ્યાઓનો વરણુન માનો અર્થ શ્લોક કહી બતાવ્યો) વલ્લભોદ્યામ્ની રૂપસ્ય વિઠ્ઠલ પુરુષોત્તમઃ ॥, એટલે પુરાણમાં વલ્લભાચારી અગ્ની સ્વરૂપને શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી પુરાણ પુરુષોત્તમ થશે એમ કહ્યું છે. મે પુછ્યું બીજા પુરાણોમાં ચોવીસ કલા છે ને આમાં આપનું વર્ણન કેમ છે? ઉત્તર મળ્યો કે; આ તો બધા સાધારણ અવતાર થયા તેનું વર્ણન બધામાં છે પણ વિશેષાવતારનો બધામાં વર્ણન ન કરે તેનું દાખલો આપ્યો કે બ્રહ્માંડ પુરાણના અધ્યાયમાં છે કે ગુહ્યાદ્ ગુહ્યતરમમ એટલે આ અવતાર મારો યુદ્ધમાં યુદ્ધ છે તેથી કોઈક જગ્યાએ કહ્યું છે સખ્ય કે કોઈક દેવી જીવ હોય તેનેજ ત્યાંથી દેખાયને અમારે શરણે આવે. હવે આપણે તો તે વખતે સમજતા હતા કે શ્લોક એટલે શાસ્ત્ર; તેથી ખાત્રી થઈ કે શાસ્ત્રમાં છે. ત્યારે મને એક બીજી શંકા થઈ અને પુછ્યું કે જે મહારાજ એમ છે ત્યારે આપને વારતે કેટલાક મથુરાપંથી લોકો ગમે તેમ બોલે તથા છપાવે છે તેવાને કાંઈ ચમત્કાર કેમ દેખાડતા નથી? જે ચમત્કાર દેખાડો તો તરત શરણે આવી જાય. તો મહારાજે ઉત્તર આપ્યો કે એ લોકો દેવી જીવનથી આસુરી જીવ છે તેથી તેને શરણે લેવાય નહિ એટલે ચમત્કાર દેખાડવાય નહિ. (વલી જણ્યું હશે જે દેવીને પણ દેખાડતા નથી એવી શંકા કાઢશે તે સાથે સાથેજ કહી દીધું કે) તેમ વળી અમારા મોહોટરાઓની આગા છે કે હમણું કળીકાળ છે તેથી કોઈને ચમત્કાર દેખાડવા નહિ. ઇત્યાદી વાતચીત ઉપરથી આપણી ખાત્રી થઈ કે આપ કહે છે તે બધું બરાબર છે પછી આપણે તો એક ભાષણ વૈષ્ણવ ધર્મપ્રશારક સભામાં વાંચવા સાથે લખી કહાડ્યું. એ સભામાં એવો કાએદો રાખેલ જે કોઈને ભાષણ કરતું હોય તો ચાર દાહાડા અગાઉથી રજુ કરે તે કમીટી વાંચીને પ્રમુખ રજા આપે ત્યારે સભામાં વંચાય. હવે આ ભાષણમાં આપણને તો જે એઓના વિષે ભાવ લાગેલ તે ચિતરી કહાડેલ કે શ્રીવલ્લભત્રિનાસવ જુગકીકો; વલ્લભવલ્લભ જો કહેજા મુલ વલ્લભ હોય વલ્લભ છાંડકે ઓરમને જાતનન્મ કુલ સ્વોયા ॥૧॥ પૂર્ણબલ્લ શ્રીલક્ષ્મન સુત પુરુષોત્તમ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી; ઇત્યાદી આશયનો ભાષણ લખેલ તેમાં ખુલું જણાવ્યું હતું જે જગતમાં કાંઈપણ પુરણાવતાર વલ્લભ વિઠ્ઠલ જેવો થયો નથી અને તે પાછા ભુતલપર પોતાના બાલકરૂપે

ધરી પોતાનું સ્વરૂપ આવીરભાવ કરતા આવે છે માટે બધા શુશા-
 નાં બાલકો પરમેશ્વર છે. તેથી કાષ્ઠનેપણ તરતું હોય તો એઓને શરણ
 આવ્યા વગર તરી શકશે નહિ. આ પ્રમાણેનું બાપણ હતું તેથી મને સ-
 બામાં વાચવાની ના કહી. મેં માહારાજને પુછ્યું કે જે માહારાજ મને
 બાપણ વાચવાની ના કેમ થઇ. માહારાજે કહ્યું કે એ બાપણ હમણા નહિ
 પણ થોડા દાહાડા પછી વાચવાનું હુકમ તમને મળશે; કારણ ગુપ્ત છે. મેં
 કહ્યું કે હું દૈવી જીવ છું તેની પાસે વળી કાંઇ ગુપ્ત રાખવું હોય? ત્યારે માહા-
 રાજે ગુપ્ત કારણ જણાવ્યું કે હમણાં આપણે સુધારાવાળાઓ ઉપર ફરીઆદી
 માડી છે તેમાં જે આપણે દલીલો જણાવી છે તેને આ તમારે બાપણ આડું
 આવે એમ છે તેથી ફરીઆદીનો કેશલો આપણા લાભમાં થયા પછી તમે
 આ બાપણ આપણી સભામાં વાચજો. આ ઉપરથી મારા મનમાં ભગવત
 અવતાર વિષે એટલા શંકા જિત્વત્ર થઇ કે આ પુરણાવતાર ભગવાન છતાં
 આવું બાપણ કરાવવાને કેમ જીહે છે, ભગવાનને વળી કોનાં બાપની જીક
 હોય; વળી સુધારાવાળાઓને ચમત્કાર બતાવ્યાને બદલે તો જેમ જીજ્ઞ સા-
 ધારણ માણસો સરકારનો આશ્રય લઇ પોતાની દાદ ચાહે છે તેમજ યદુના-
 થજી માહારાજે કહ્યું છે; એ તે શું હશે? એમ શંકાની સાથે ગડબાજ થઇને
 આંતે વિચાર્યું જે મોહાટા છે એની લીલાતો એહી જાણે આપણે તુચ્છ જીવ
 એમાં શું સમજીએ. ઈલાદી એમનાં અગાજી ભાવીક વિચારો મગજમ
 ભરેલા તેથી મનનું સમાધાન થયું; પણ ખટકો રઈ ગયો. પછી તો થોડ
 દાહાડા થયા એટલે કૃષ્ણદાશ સુલજી ઉપર યદુનાથજી માહારાજે લેખલની ફરી
 આદી માટેલ તેનું કેશ ક્રોડતમાં નીકલ્યો. કેશ ચાલતાં બચંકર બાપાળા
 ક્રોડતમાં જિગાડા પડ્યા આથી આપણ ને જે શંકા થએલ તેમાં વિશેષ વધારો
 થતો ગયો તેમાં વળી યદુનાથજી માહારાજે પોતાની શાક્ષીમાં એક વખત
 જણાવ્યું કે વ્રજ ભાષાનાં પુરતકો અમારા મારગમાં છે તે બધા અમે
 જુઠા મानीએ હૈએ અને અમે ભગવાનનો અવતાર નથી પણ સાધારણ
 માણસ હૈએ. આ સાક્ષી જે દાહાડે અપાઈ તે દાહાડે મારી શંકામાં
 બહુ વધારો થયો અને આજો દાહાડો અને રાત્ર વિચારમાં જાયો કે શ્રી-

યદુનાથજી માહારાજે ગીતાજીનાં શોગંદ ખાઈને કહ્યું કે વ્રજ બાપાના -
 બધા જુઠા છે ને અમે પરમેશ્વર નથી એ તે કેમ હશે. આપણે તો બ
 આધારજી વ્રજ બાપાનાં પુસ્તકોં ઉપર છે અને એમાં જે લખેલું છે તે
 પ્રમાણે ચાલીએ છઈએ તથા તેમાંનીજ લખેલી સર્વે વાતોં સાચી માનીએ
 છઈએ; વળી આપણે માહારાજને પરમેશ્વર માનીએ છઈએ તે વિષે પણ
 યદુનાથજી માહારાજે શોગંદ ખાઈ ના કહી છે એ તે શું વાત હશે વળી
 યદુનાથજી માહારાજ શોગંદ ખાઈને જુઠું પણ ન ખોલે ઇત્યાદી ભાંજગડમાં
 પુરી ભાગ પણ ન આવી પછી મનમાં ઠરાવ્યું કે માહારાજ શ્રીને પુછશું.
 ખીજે દાહાડે સવારનાં પોરમાં માહારાજ પાસે દોડી પોહોંચ્યો અને પુછ્યું કે
 માહારાજ આપે કાસે આવી સાક્ષી કેમ આપી? અમારો બધો આધાર તો
 એ બે વાતો ઉપરજ છે સારે માહારાજ શ્રીએ કહ્યું કે અમે એમ નથી
 બોલ્યા. અમે તો કહ્યું કે અમારા મોહોટે રાગોનાં નામથી તથા કેટલાક
 ગુસાંઈનાં બાલકોંનાં નામથી કેટલાક પુસ્તક લખનારા અનેક ગ્રંથો લખીને
 વેંચે છે તેને અમે જુઠા માનીએ છીઈએ; અને અમારા અવતાર વિષે તો
 અસુરોં પાસે કેહેવાય નહિ. આ જવાબ સાંભળીને ખાત્રી થઈ કે આમાં
 કાંઈક પોલું દેખાય છે કેમ કે મેં પાસે બેશીને બરાબર સાંભલ્યું હતું જે
 પુસ્તકો જુઠા કહ્યા અને ભગવાન હોય તે વલી અસુરોં પાસે શું છુપાવે.
 શ્રીકૃષ્ણે અને રામચંદ્રજીએ ક્યાં કાંઈ છુપાવ્યું છે. ઈત્યાદી વિચારો ઉત્પન્ન
 થવાથી ભાવમાં પચીશ ટકા બટાડો યમો અને ભાષણ વાચવાની મને ના
 કહી તેની પણ આંધ સમજ પડી કે તે ભાષણ વંચાત તો ભગવંત અવતાર
 કેહેવડાવે છે તે શીધ થાત ને આને તો કોડતમાં દેખાડવું હતું જે અમે કાઈ
 સેવકોને પણ ભગવાનનું અવતાર છઈએ તે, મનાવતા નથી. અને મને
 કહેલું કે આપણે કેસ જીત્યા પછી તમે ભાષણ કરજો તે કેસ પણ જીત્યા
 નહી ને ખોટી સાક્ષીનાં ચાર્જમાં આવેલા તેથી હેઠરાવાદ તરફ પધારવું પડ્યું-
 ઇત્યાદી કારણોથી-અમે શાસ્ત્રમાં છઈએ એમ કહે છે તે કેમ હશે એમ
 વિચારી શાસ્ત્રોમાં શું છે તે તપાસવાનું મનમાં ધ્રુવ થયું. પછી જેમ જેમ
 અવકાશ મળતો ગયો તેમ તેમ સારા વિદ્વાનોને શાસ્ત્ર શું છે તે પુછવા લાગ્યો
 અને એમાં કેવી કેવી બાબત છે તેના મનમાં ઉપજતા તરંગો વિષે ખુલાસો

લાગેા. વળી હીંદીમાં ને ગુજરાતીમાં કેટલાક પુસ્તકોનાં ત-
 ુમાં થએલા વાંચ્યા; ભાગવત, ભારત, રામાયણાદિક પુસ્તકોં તેા
 અગાઉ વાંચેલાજ હતા અને તે પછી પણ દરરોજ નવા નવા પુ-
 સ્તકો વાંચવાનું ચાલુજ રાખેલું. વળી કેટલાક ચાલતા પંથોનાં
 સિદ્ધાંત સાંભળવા તથા વાંચવામાં આવ્યા આથી એક કુવાના દેડકા
 પ્રમાણે અંતઃકરણમાં છવાયલા અધકાર ઉપર કાંઈ પ્રકાશમય તેજ પડવા
 લાગ્યું. વિદ્યાર્થી સૂર્યમાં એક આ ખુબીછે કે જ્યારે આપણે ધણું જોવા
 જાણવાનું થાય ત્યારે દુનીઆમાં ખરી વાત સું છે તે આપણને દૃષ્ટિગોચર
 થઈ જાય છે. તેમા પણ કેટલીક વાતો ગુણુ કર્મ સ્વભાવ અને સોજતથી તે
 તે તરફ મનને દોરી જાય છે. જેમ કે કેટલાક સારા વિદ્વાન હોય પણ
 રાજ્ય પ્રકરણમાં પડેલા હોય તો; અને તેમાં રાજશ તામશાદી ગુણુ હોય તો
 તેને અનેક ખટપટા અને પ્રપંચો રમવાનું કર્મ સૂજે છે તેમાં જો તેની બુદ્ધિ
 સ્વાસ્થી સ્વભાવવાળી હોય તો વિદ્યાનાં બળે કરીને તે અનેક જાંવા કામોં કર-
 વાને પણ ઉરતો નથી. અને તેમાં જોઈએ તો રાજનું શત્રુતાનાશ થાએ કે
 રૈયતનોં ધાણુવળે તેમાં તે કદી ઉરતો નથી; પણ જો તેની અંદર સાત્વીક
 ગુણુ હોય અને શાંત સ્વભાવ હોય તો સહુનું કલ્યાણુ કરવાના કરમે તે કરેછે.
 તેમજ કેટલાક ધર્મોચારીઓ પણ ધણુ વિદ્વાન થએલા દેખાય છે અને
 ખરું ખોટું સમજવાની ભેજોમાં શક્તિ પણ હશે તથાપિ ગુણુકર્મ સ્વભાવ
 અને શોખતની અસરથી તેઓ પોતાના સ્વાસ્થમાં મચીને લોકોને જોધે રસ્તે
 દોરી ને તેઓનો ધનમાલ પચાવી પાડવાનાં ઉદ્યોગમાં મંડી પડ્યા છે. અને
 તે સ્વાભાવિક છે તે વિષે એક નીતીનો સ્લોક છે.

વિદ્યાવિવાદાય ધનં મદાય શક્તિઃપરેષાં પરિ પીઢનાય ।

લ્લસ્યસાધોર્વિપરીતમેતત્ જ્ઞાનાયદાનાયચ રક્ષણાય ॥૧॥

અર્થ-જન સ્વભાવનાં મનુષ્યને વિદ્યા પ્રાપ્ત થઈ તો તેનું ઉપયોગ તે
 વિવાદમાં કરે છે, ધન મદ્યું તો મદ જીવન થાએ છે, અને કોઈ સત્તા મળી
 તો પારકાને પીડા કરી થઈ પડે છે, તેમજ સાધુ પુરુષ (શાંત સ્વભાવી) ને
 વિદ્યા મળી તો ખીજને જ્ઞાન આપવામાં વાપરે છે, ધન મદ્યું તો પરોપકાર

કરવામાં બાપરે છે, અને કાંઈ સતા મળી તો કોઇનો રક્ષણ કરવામાં તેનું ઉપયોગ કરે છે. ૧.

હવે આવી રીતે વાંચવા સાંભળવાનું આવશે પશ્ચાત્તી કોઇથી શ્લોક બોલ્યો તો તે શાસ્ત્ર છે એવો ભાવ હતો તે છુટી ગયો કેમકે હાલ પણ ભો-કોને નવીન નવીન સંસ્કૃત શ્લોક બધે અંધ બનાવતા બોલે તેમજ શુનાં પણ કોકશાસ્ત્રાદીમાં વાંચવામાં આવ્યું કે ક્રિડાસુત્રં જન્મફલં નરાણાં કિસોરિ માર્યા સત મધ્યવાર્તે અર્ધ-જવાન સ્ત્રીઓ સાથે હમેશાં ક્રીડા કરવી તેજ માત્ર આ જન્મનું સાર્થક કહેા કે કૃળ કહેા તે તેજ છે.

વળી વામ મારગાદિ પંથો વિષે સાંભળવામાં આવ્યું કે તેમાં અડી લાખ સુધીનાં ચંડાલિની મહાદેવી મોગ્ય સૌંદર્ય પ્રદાયિની નિસંમલિન રૂપેણ પુનાતિ મજતાં નૃણાં એવા એવા શ્લોકો ભરેલા અંધ છે. તેથી જ-ણાણું કે સંસ્કૃત ભણેલા હોઈએ તો આપણે પણ હમણાં ગમે તેવા શ્લોકો બનાવી શકીએ. તેથી જેટલા શ્લોક હોય તે બધા શાસ્ત્ર છે એ તો શુઢી વાત છે એમ નિશ્ચય થયું.

તોપણ નાનપણથી તદ્દયપર એટલી છાપનો પ્રભાવ કાંઈ અપૂર્ય હોય છે. આ કારણથી યદુનાથજી એ વલ્લભો હ્યામિ રૂપસ્યા દી શ્લોકો કહેલા તે પુ-રાણનાં છે તેથી તે વાત તો ખોટી નહિ હોય? એવી એકા એક મન ઉપર છાપ પડી નહિ. એટલે તે કેમ હશે તેનું નિશ્ચય કરવા વિચાર્યું. તે શ્રીધ-રલાલજી પાસે નિર્ણય કરી લીધો તે આ અર્થમાં જીવણજી કૃત વલ્લભાખ્યાનની ટીકાનાં પ્રસંગમાં સવિસ્તર જણાવેલું છે. તે પછી તે તે પુરાણોમાં એ અ-ધ્યાય માનું કાંઈ છે કે કેમ તેનો નિરણય વિશ્વનાથશાસ્ત્રીની તરફથી કેશવજી શાસ્ત્રી નગરવાલાને ત્યાં સત્યાવીશ વિદ્યાર્થીઓ લગાવીને કર્યું તો કાંઈ ની-કલ્યું નહિ એટલે નિશ્ચય થયો કે આ તો કેવળ સિખ્યોનાં મનમાં દૃઢભાવ બેસાડવા સારુ અમે ભગવદ્ અવતાર છીએ એવું પુરાણમાં છે તે દેખાડવા સારુ કોઈ મહારાજ શ્લોક રચ્યા છે.

હવે આપણે તો પશ્ચા વેપારી વરગનાં માણસ તેથી આવી બાબતો-માંથી આપણને કાંઈ લાભ મેળવવાતો ઉલ્કા હોય નહિ તેથી પાછરજ છે કે આપણાં ગુણ કઈ સ્વભાવની વલણ તેમાં ખરું ખોટું સું છે તે માત્ર સમ.

જવા તરફજ જાય. તેનું ખોટું હોય તેનેપણુ આપણે તેમાં હિંચે માટે તેને ખરું બતાવવાની શક્તી ધરાવીએ છઈએ તેથી ખરું બતાવીએ એ તરફ તો વળે નહિ કારણુકે એવે ખોટો હઠ દુરાગ્રહ કરવામાં કાંઈ લાભ નહિ. એટલામાં કવી ચરીત્ર નામનો અંધ મરાઠીમાં છાપેલા હતો તે વાંચ્યો ત્યાં તો જે ધર્મચારીઓ વગેરા થએલા તેઓએ પોતાને અવતારીજ ઠોકી બેસાડેલા જેવામા આવ્યા આથી ખાત્રી થઇ કે પોતાનો મહીમાં વધારવા સાર તથા લોકોને પોતા તરફ ધરાડવા સારજ આ એક અવતારી બનવાની યોજના કરી દેખાયછે. એટલે પછીથી આપણું વલાણુ એમ થયું કે ત્યારે હવે શાસ્ત્ર સુ' છે તેની મનમાં ખાત્રી કરવી.

પછી તો જ્યાં જોઈએ ત્યાં વેદ ઇશ્વર પ્રણિત, સ્વતઃપ્રમાણુ, અને સર્વ માન્ય એવું જણાવા લાગ્યું, તેમજ સ્મૃતીઓમાં પણ ધર્મ રહસ્ય બહુ અઘ્ચી પ્રકારે દીશવા લાગ્યું, ર્ષીમુની પ્રણિત ષડ્શાસ્ત્રોમાં પણ બહુ ગહન વિચારો દેખાયા, પુરાણોમાં ધર્મ રહસ્યની સાથે બહુ મત્તાંતરનાજબડા અને કેટલુંક ન્યાય બુદ્ધીથી ન મનાય એવું પણ જેવામાં આવ્યું; ઇત્યાદિ જેતાં વેદ સર્વ માન્ય છે માટે એ સત્ય છે એમ જણાયું. હવે તેનાં કેટલાક ભાષ્યોનાં અર્થ જેવામાં આવ્યા તો કેટલાક કર્મકાંડીઓ કર્મ માર્ગ ઉપર ગરાડી ગએલા, કેટલાક ઉપાશનાં માર્ગવાળા ઉપાશનાં ઉપર ખેંચી ગએલા અને કેટલાક જ્ઞાન મારગીઓ જ્ઞાન ઉપર લઇ ગએલા જણાયા. તેમજ મહીધર જેવા તાંત્રિકો તંત્ર મારગમાંજ તેનો ઉપયોગ થાય એવા અર્થ ઉપર લઈ ગએલા; વળી કેટલાક પંથોવાળા વંદને મોહોટોમાંની અમારે તે માન્ય છે એમ કહી પોતાને અનુકુળ પડતી થોડી બાબતો અનુકુળ પડતા ભાષ્યોમાંથી ગરાડી પોતાનાં પંથમાં યુક્તી પુર્વક લગાડી લોકોને દેખાડવા લાગા કે વેદ પ્રમાણુ તો અમેજ ચાલીએ છઈએ. વળી સ્મૃતીઓમાં પણ ધર્મ રહસ્યની સાથે મતલબી લોકો એ નવીન શ્લોક ધુશાડી દીધેલા જેવામાં આવ્યા જેમકે મનુસ્મૃતી અત્યંત માન્ય કરવાવાયક અને પૂજ્ય બુદ્ધીનાં વિચારો ભરેલા છતાં આવા શ્લોક દેખાયા નર્માસ મસળેદોષો નમલેનચમૈથુને પ્રવર્તિરેતેજીવાનાં નિવર્તિશ્ચમહાફલા ॥ ૧ ॥

અર્થાત્ માંસ ખાવામાં, મધપીવામાં, અને વ્યભીચાર કરવામાં કાંઈ દોશ નથી કારણકે જીવોની એમાં પ્રવરતી છે; પણ તેને છોડીદે તો મોહોડું રળ છે. ? હવે એક જગાએ મનુસ્મૃતીમાં આમ જોયું.

અનુમન્તા વિશસિતા નિહન્તા ક્રયવિક્રયી ॥

સંસ્કર્તા ચોપહર્તાચ સ્વાદકા શ્વેતિ ઘાતકાઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—મારવાની સલાહ આપનાર, માંસને કાપનાર, પશુને મારનાર, પશુને મારવા માટે લેનાર તથા વેચનાર માંસને પકવનાર, પીરસનાર તથા ખાનાર એટલા બધા ઘાત કરનારા પાપી જાણુવા ? હવે આ શ્લોકમાં અને ઉપલા શ્લોકમાં આકલ્પ લગાડીને જોય તો ફેટલો બધો આંતર દેખાય. પેટેલામાં કલ્પું કે માંસ મદીરામાં દોશ નહિ અને આમા સલાહ આપનાર પણ ઘાતકી લખ્યો. ઈત્યાદી બીજા પણ ઘણાં ગ્રંથોમાં એવી ભેળ શેળ દેખાઈ કે ફેટલાક મતલબ શિશુવાળા અથવા ફેટલાક તે સમયને અનુસરીને જોઈએ તેવી આવતો યુશાડી દેનારા વિક્કાનોનાં લેખો જણાયા.

હવે આવી રીતે આગળ મતલબી માણુસો પોતાને મન ગમતા શ્લોકો દરેક જગાએ ઘુશાડશે એમ જાણે મનુસ્મૃતી કારને લવીખ્ય ચુક્યું હોય ની તે સાર તેમાં આ શ્લોક પણ દેખાયો.

આર્પધર્મોપદેશંચ વેદશાસ્ત્રવિરુધિના ॥

યસ્તર્કેગાનુસંધત્તે સધર્મવેદનેતરઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—આર્પ એટલે જીનાં ધર્મને ધર્મ ઉપદેશ જાણુવો તે પણ વેદશાસ્ત્રથી અવિરુદ્ધ હોવો જોઈએ અને તે પણ વળી તરકે કરીને શીદ્ધ થઈ શકે એવો હોય તેને વેદ ધર્મ જાણુવો ? આથી અચ્છી રીતે જણાયુ કે તરકમાં આવી ન શકે તેવી વાત માનવી નહિ એમ જીના ગ્રંથોમાં ઉપદેશ છે ખરો.

અશ આ વાત એક બરાબર ધ્યાન મારીએ તો જોઈ પડીતો એ બહુ વેદાર્થ સ્મૃતીઓ, માહાભારતાદિ મહાન ગ્રંથો, શાસ્ત્રો, પુરાણો, ઇત્યાદી ભલે ગમે તેવા ટોળી નાખ્યા છે છતાં ખરી વાત ધ્યાનમાં આવ્યા વગર રીએ નહી પણ જો આપણામાં તરક શક્તિ યુક્તિ યુક્ત બુદ્ધી હોય તો. આથી ખરૂં કર્તવ્ય મનુષ્યને શું છે તો તે જાણી શકે. અને મને કાંઈ પુછે તો મેં કિંચિત્

તે બાળતનું વર્ણન આ પુસ્તકમાં “ખરો ધર્મ શું?” તે મથાલા હેઠે જ-
જ્ઞાત્યું છે ત્યાં વાચ્યાથી દરેક બુદ્ધિમાન મનુષ્યને જણાશે.

જો કે હાલ દેટલાક જુના વિચારના ધર્મ ચુસ્ત થયેલા ભાઈઓ અને
બાઈઓ એમ સમજે છે કે હમણું અંગરેજી બણેલાઓ તથા નવીન સુધા-
રાવાળાઓની સોગતથી લોકો ધર્મ વિષે સંપત્તી તથા ધર્મ ગુરુઓના દ્રેષી અને
ભૂત પ્રેતાદીકને નહીં માનનારા થઈ જાય છે. તો ભાઈઓ હું અંગરેજી પણ
બણ્યો નથી તેમ કોઈ સુધારાવાળાની પણ સંગત ધણી થઈ નથી; પણ
માત્ર ઉપર લખેલા કારણોથી સત્ય શોધવા ઉપર લક્ષ રહ્યાથી દુનીયામાં
ખરું શું છે તેનું પ્રકાશ પરમાત્માની કૃપાથી કાંઈક અંતઃકરણ ઉપર પડ્યું છે.
નહિ કે કોઈના ભ્રમાત્માથી અથવા આપણું તે રેદીઆળ અને પશ્ચિમ તરફના
લોકોનું તે સાઈ તે વીચારથી કાંઈ થયું નથી. આપણા શાસ્ત્રોમાં એવું બધું
ભર્યું છે કે તેવા વિચારો કોઈપણ સુધરેલા લોકો જેઓ સુધારાની ટોચ
ઉપર ચડેલા છે તેઓ પણ હજી જાણતા નથી, તેઓ ઉપર લખેલા મનુજીનાં
શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણે દિવ્ય ચક્ષુ લગાડીને જોઈએ તો પ્રત્યક્ષ છાશ પાણી
અને નવનીત આપણને જણાઈ આવે છે.

આ બધું જાણ્યાથી પુછી મારગ વિષે જે મને ખરું જણાયું તે મેં લ-
ખ્યું છે અને વાંચનારાઓની સમક્ષ ધર્યું છે હવે માણસ છે તે ભૂલનું પાત્ર
છે કોઈ પણ માણસ સર્વસ હોતો નથી તેથી એની અંદર વખતે કાંઈ ભુલ-
ચુક પણ હશે તેવી ભુલ કોઈપણ સદ્ગુણધર તરફથી ભાંજવામાં આવશે તો
તે તે બાળત વિષે મારી ભૂલ ભાંગી તેનો ખરા અંતઃકરણથી ઉપકાર મા-
નીશ. મને કાંઈ કોઈ મત મતાંતરનો હઠ કે દુરાગ્રહ નથી તે મેં ઉપરજ ક-
હેલું છે કે વ્યાપારી વરગ ને કાંઈ કોઈનો હઠ દુરાગ્રહ ધરવાની જરૂર નહીં
કારણ કે વ્યાપારી વરગ કોઈની પંથમાં કે મતમતાંતરમાં પ્રવેશ કરશે તેને
ત્યાં કાંઈને કાંઈ આપતુંજ પડશે તેને કોઈ પંથમાં કે મતમાંથી લેવાનું તો ન-
હોય; ત્યારે પછી ખરો ધર્મ શું છે તે શોધીનેજ તેમાં આપતું અને પોતાનાં
કલ્યાણનો ખરો મારગ શોધવો એજ માત્ર વ્યાપારી વરગનું કામ છે તો તેને
ખીજે હઠ દુરાગ્રહ ધરવાની જરૂર નહિ એ સ્પષ્ટ છે. તેથી હું મારા બીજા

પણ ધર્મ અધુઓને વિનાંતી કરું છું કે જો એમાં મારી ભૂલ હોય તો બાંજરો
અગર તમને તમારી ભૂલ લાગે તો સુધારજો.

કોઇ એમ કહેશે કે ભાર્ગવ તમને ખરું રહસ્ય જો જાણાયું તો તેને વારતે
આટલો મોહોટો ગ્રંથ લખ્યો હત તો સારું થાત; કે ખરી બાબત લોકોનાં
ધ્યાનમાં આવત, તો ખોટી બાબતને લોકો પોતાની મેળે છોડી દેત પણ
કોઇકનાં કુચલામાં આટલું બધું લખાણ કરી નાખ્યું તેની શું જરૂર હતી ?
તેનાં જવાબમાં કહેવાનું એ કે જ્યાંસુધી આપણાં મગજમાં ખીજ વિચારો
ભર્યા હોય તે કદાપી ખોટા હોય અને આપણે બીજી રીતે કાંઈ ખરું સાંભ-
લીએ તોપણ આપણા મગજમાં અસલ વિચાર ભરેલા હોય તે એકાએક
ફેરવાઈ જતા નથી તેનું મને પુરેપુરો અનુભવ છે તે કિંચિત ઉપર બતાવ્યું
છે. હવે એ મગજમાં ભરેલા વિચારોનું દિગ્દર્શન થતાંની સાથે ખરા વિ-
ચાર જાણવામાં આવે ત્યારે કાંઈક અગાઉનાં વિચારો મગજમાંથી ખસે અને
શુદ્ધ વિચારને રહેવાની જગા મળે ; અને તેજ હેતુ અને વિચારોંથી આ
લખાણ થયું છે.

દુનીયામાં કોઈ કોઈનો દુરમન નથી તેમ કોઈ કોઈનો સજ્જન નથી
એક બીજાનાં ગુણકર્મ સ્વભાવે કરી દુરમન સજ્જન થાય છે. આપણને એ
મારગ વિષે કાંઈ દુરમન દાવો નથી તેમ એ મારગમાં જન્મ હોવાથી સ્વા-
ભાવીક પ્રીતિ એના ઉપર હોવી જોઈએ એ નિસંદેહ છે ; તથાપી શાસ્ત્ર
રીતીથી એમાં જે ખરું ખોટું જણાયું તે નિરપ્ત રીતે મનુષ્ય ધર્મની
રીતીએ જાણાવ્યું છે ; તેના ઉપર વિચાર કરવાનું વાંચનાર ગ્રહસ્થોનું પોતાનું
કામ છે. મને કાંઈ એમાં કશી પ્રકારનો સ્વાર્થ કે લાભ નથી.

કોઈ એમ સવાલ કરે કે દુનીયામાં ઘણાં મોહોટા વરમના લોકોએ
પંથ તથા તેનાં આચારીઓ બહુ મોહોટા ગણાયલા એટલે મહારાજ નાંમથી
ઓક્ષપતા બેઠેજોની સામે લખતાં ડરયા કેમ નહિ. ત્યાં કહેવાનું કે પર-
મેશ્વરની શ્રદ્ધામાં કોઈ મોહોટું નથી બધા મનુષ્ય સરખા છે. માત્ર વિદ્યા
ધનને સત્તાનાં ઓછા વધતા પ્રમાણમાં માણસો આ જગતમાંજ ફક્ત નાનાં
મોહોટામાં ખપે છે. તેમ જેને જેમાં ભાવ બેશ્વર ગમે હોય કે કોઈ પ્રકારની
જેમાં કોઈને લાલચ હોય તેને તે મોહોટું મળેજે; ઇશ્વરી શ્રદ્ધામાં કોઈ નાનું

પણ નથી તે મોહોદું પણ નથી. આ વિચારથી ખરી રીતે જોઈએ તો દરેક મનુષ્યનું કામ છે કે જે બાબત પોતાને ખરેખરી જણાઈ તો તે તેના કાયદાને વાસ્તે અને જમતનાં કાયદાને વાસ્તે પ્રસિદ્ધ કરવામાં મુદ્દલ કોઈની બીક રાખવાની જરૂર નથી. કેટલાક હમેશનાં સહવાસથી પોતેપણ પોતાનું રૂપ ભુલી ન્યછે તે જો ખરેખરી પ્રમાણ સહીત વાત સાંભળે તો પોતાનું સ્વરૂપ તે જાણી શકે છે. તે સારૂ દરેક મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે કે યુક્તી પ્રમાણથી જે વાત સાચી જણાય તે જરૂર બીજાનાં કાયદા વાસ્તે દેખાડવી જોઈએ. એક અદ્ભુતાશ્ચર્યની વાત છે કે સ્વારથી લોકોએ પોતાનાં સ્વાર્થ સારૂ અનેક નીચ-સુતીથી તદ્દન ખોટાડા ભરેલા અને અકલમાં, ન આવી શકે એવી વાતોથી અને કાંઈપણ યુક્તી પ્રમાણ વગરનાં હજારો ગ્રંથો ભરી કહાજા છે તેમાં તેઓને શરમ કે ડર થયો નથી તો આપણે સત્ય વારતા પ્રગટ કરવામાં ડરસું કરવા રાખવો? આર્યા વરતમાં સત્ય કેહેનારા સન્યાસી વરગનાં લોકો ઘણે આંશે પેટ ભરા થઈ દુનીયાની ઉપેક્ષા કરવા લાગ્યા તેથી આ દેશમાં આવા ધુધી થઈ અને બહુ ઘુટ પડી તેથી દેશપાયમાલ થઈ ગયો. ત્યારે હવે તો જે લોકો લુટાય છે, કુટાય છે, મોહોટા છતાં ઠગરાઓનાં ગુલામ બને છે, પોતાની નીતી રીતી અને ખરા ધર્મ ભ્રમભ્રમમાં પડી ગુમગે છે, અને પોતાની કુલાન કાંતાઓના પાતીવ્રત્યધર્મ વિષે એ દરકાર રહે છે; તેવાઓને સત્ય શોધવા તથા જે જાણુતા હોય તેણે તે પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર છે. હું જોઈને મગરૂર છઉં કે તેવો પગલો નિસ્વારથી વરગમાંથી ભારીઆ જ્ઞાતીનાં શેઠ પ્રાગજી ઠાકરશી એ પ્રમાણસહસ્રો નામનું પુસ્તક બનાવીને ભર્યો છે. તેમ આગળ પણ એ ચાર ગ્રંથો ગ્રહસ્થો તરૂંથી પ્રસિદ્ધ થયા છે તેમ જ્યારે સત્ય શોધક ગ્રહસ્થ વરગનાં લોકો થશે ત્યારે બિહુક વરગના દોરમાં અજ્ઞાન લોકો દૂશાતાં બચશે અને દેશનું ઘણે આંશે કલ્યાણ થશે.

હવે છેલ્લું આ પુસ્તકમાં અસુદ્ધાંસ વિષેનું કથન કરી પ્રસ્તાવના પુરી કરું છું. પ્રથમ તો વ્યાકરણની રીતીનાં દોશ હશે, કારણ કે તેમ વ્યાકરણનાં અભ્યાસના અભાવે થયું હશે. એવામાં એવા પંદરવરશે કટકે કટકે લખાઈને પુરૂ થયું છે તેથી કોઈ બાબત અધુરી પુરી પણ લખાઈ હશે અને

કોઈ બાંધત બે ત્રણવાર પણ લખાઈ હશે તેથી પુનરાવૃત્તિ દોશ પણ થયું હશે તેમ કેટલીક જગાએ પીટ પીસણું પણ થયું હશે. વળી કોઈએ છાપ્યું કોઈએ શુદ્ધ કર્યું કોઈએ પ્રુદ્ધ તપાસ્યા અને આઠ દશ વરસે છપાઈ પુરું થયું તેથી છાપવા તપાસવાની પણ બહુ ભુલો રહી હશે. કેટલીક જગાએ સંવત્સરની તથા આકાશઓની પણ ભૂલો થયેલી દેખાઈ છે, પ્રસાદી ઘણી ભુલ સુધ્ધ હશે તેથી બનતા પ્રયાસે શુદ્ધી પત્રકમાં સુધારણું છે છતાં પણ ઘણી જગાએ ભૂલો રહી ગઈ હશે તેથી વાંચનારાઓને નિનંતી કે ખોડ ખાંપણ તરફ કાંઈ મક્કીકા લક્ષણ ત્યાગ કરી ને માત્ર હંશવૃત્તીથી ખરા સાર તરફ લક્ષ રાખવું.

પુણી મારગ.

તૈલંગ દેશના કાંકરવાડ ગામમાં યજ્ઞ નારાયણ ભટ નામે યજ્ઞવેદી, તૈત્તરીય શાખી, ભારદ્વાજ ગોત્રી વેદનાડી જાતનો બ્રાહ્મણ હતો. તે અગ્નિહોત્રી હતો અને તેણે સોમયજ્ઞ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો હતો, એવું વલ્લભ મતના મથો ઉપરથી જોવામાં આવે છે. એ કપોળ કલ્પિત મંથમાં એક ઠોકાણે વલ્લભ વિઠ્ઠલને ભગવાન ઠરાવવા સાડ એવી ગપ મારવામાં આવી છે કે, જે એકસો સોમયજ્ઞ કરે તેને ઘેર ભગવાન અવતરે. હવે નારાયણ ભટથી જે સોમયજ્ઞ શરૂ થયેલા તે લક્ષમણ ભટના વખતમાં પૂરા થયા અને તેમને ઘેર વલ્લભાચાર્ય ભગવદવતાર થયા એમ ઠોકી બેસાડયું છે. અહિયાં એક શંકા થાય છે કે જે એમજ એકસો સોમયજ્ઞ કરેથી ભગવાન પેદા થતા હોય તો મોટા મોટા રાજાઓ અને શ્રીમતોને તેમ કરી પોતાને ઘેર ભગવાન અવતરે તેમ કરવાને શું અડચણ હતી ? કાંઈજ નહીં. પણ તેમનો એવી પેઢી ઉઘાડવાનો વિચારજ ન્યાં નહીં ત્યાં ગપ મારવાનું પ્રયોજન પણ શું ? બીજી શંકા એ થાય છે કે ભગવાન તો એક છે ને ઘણા જણા સો સો સોમયજ્ઞ કરે તો પછી ભગવાન શું તે બધાને ત્યાં કટકો કટકો અવતરતો હશે ? કહે છે કે, યજ્ઞ નારાયણ ભટ શ્રુતિનો અવતાર હતો. હવે જે શ્રુતિ અવતાર ધારણ કરે તો એનું રૂપ જે શબ્દ માત્ર છે તે પૃથ્વીપર રહેલું ન જોઈયે. તે રહી કેમ શક્યું હશે ? બીજું એ કે અતિ પવિત્ર મનાયલાં શ્રીમદ્ભાગવતના કોઈ શ્લોકમાં અસાર સુધી કોઈ ઠોકાણે એવો અવતાર ધારણ કરેલો જોવા અને સાંભળવામાં આવ્યો નથી. એ યજ્ઞ નારાયણનો છોકરો ગંગાધર ભટ, તેનો ગણપત ભટ અને તેનો મ્રેષ એવો વદદર્ભ નામનો પુત્ર થયો. એ વદદર્ભનો પુત્ર તે સાક્ષાત્ વસુદેવજીનો અવતાર (તેમના કેહવા પ્રમાણે) લક્ષમણ ભટ થયો. તેનું અસ્તિત્વ જાણવા જોગ છે.

એ લક્ષ્મણુભટ નાનપણમાં પરણેલા હતા. થોડી અવસ્થામાં આવ્યા પછી કોણ જાણે શા કારણથી તેમને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો તેથી કોઈને પણ કહ્યા કહાવ્યાવિના તે છાતે માનો કાશી નાસી ગયો. ત્યાં એક બ્રહ્માનંદ નામનો સન્યાસી હતો તેની પાસે જઈને મારે સન્યાસી થવું છે એવી મરજી જણાવીને કહ્યું કે “મને સંન્યસ્ત દીક્ષા આપો” બ્રહ્માનંદે તેનું નામ, કાંઈ ઠેકાણું તથા કુટુંબ વગેરે પૂછ્યું. ત્યારે સત્યતાની કેવળ પ્રતિમારૂપ એવા સાક્ષાત્ વસુદેવજીના અવતાર જે આપણા લક્ષ્મણુભટજી તે છતી પત્નિએ ખોલ્યા કે મારે કોઈ નથી તેથી તે સન્યાસીએ એમનું કથન સત્ય માની તેને દીક્ષા આપી.

અહિંયા તેનાં માથાપેતેની શોધ કીધી પણ કાંઈ પતો મળી આવ્યો નહીં એટલે ભાડાનાં લક્ષણ જાણી બેસી રહ્યાં. હવે બનાવ એવો બન્યો કે એનાં ગામનો કાંઈ બ્રાહ્મણ કાશી યાત્રા કરવા ગયો હતો ત્યાં તેણે લક્ષ્મણને સન્યાસીના વેશમાં જોયો. ત્યારે તેણે પૂછ્યું કે “લક્ષ્મણ! આ શું!!!” તેણે કહ્યું કે “હવે લક્ષ્મણ કેવો?” “અબ તો હમ સન્યાસી ભયે” એમ કહીને તે તો ત્યાંથી પોબારા ગણી ગયો. પરંતુ તે માણસ યાત્રા કરીને કાંકરવાડમાં બ્યારે પાછો ગયો, ત્યારે તેણે લક્ષ્મણના પિતાને બબ્બર આપી કે તમારો દીકરો સન્યાસી થઈ ગયો છે. એ શબ્દો સાંભળતાંજ તે ડોસ્તે તો બાપડો અત્યંત ક્લેશ ને કલ્યાંત કરવા લાગ્યો પણ ઉપાય શું? પછી પોતાની સ્ત્રીને પૂછ્યું કે હવે કેમ કરવું? છોલે એક જણાએ એકો ઠરાવ કહ્યો કે બાપણે કાશી જવું ને લક્ષ્મણને ઘેર તેડી લાવવો.

એ પ્રમાણે ઠરાવ કર્યા પછી લક્ષ્મણનાં માથાપ તથા તેની સ્ત્રી કાશી તરફ જવા નીકળ્યાં અને થોડી મુદતમાં ત્યાં જઈ પોહ્યાં. પછી ત્યાં તેઓએ બ્રહ્માનંદનો મઠ શોધી કાઢી તેની પાસે ગયાં અને ત્રણ જણ ખૂબ રજાં. ત્યારે બ્રહ્માનંદે પૂછ્યું રડોછો શું કરવા? ડોસાએ સધળું નિવેદન કરી કહ્યું કે લક્ષ્મણની આ નાની અબળા સ્ત્રી છે તે છતાં તમે એને શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ સન્યાસ દીક્ષા આપી તો હવે એ બિચારીના દિવસ કેમ જશે? મહારાજ આ નિર્દોષ અબળા ઉપર તો તમારે દયા રાખવી હતી? બ્રહ્માનંદે કહ્યું ભાઈ! મને તેની શું બબ્બર? અમે તો જોને કાંઈ હોતું નથી તેનેજ

સંન્યાસી કરિયે છિયે. તે પ્રમાણે એણે પણ મારી આગળ સોગન ખાધા કે મારું કોઈ નથી ત્યારે મેં દીક્ષા આપી. તું સુખેથી એને તેડી જા. મારે એની જરૂર નથી. હવે એવું સાંભળી લાંથી ઉઠી તે ત્રણે જણે લક્ષ્મણ પાસે ગયાં અને તેને ઠપકો આપી કહ્યું કે નામખોણ્યું! આ તે શું કીધું? લક્ષ્મણ કહે “મેં જે કીધું છે તે ઠીકજી કીધું છે તમે મને કોણ પૂછનાર છો? વદદલેં કહ્યું કે અમે તારાં વૃદ્ધ માઆપ છિયે. અકલનાહીણા!! તારી તરણુ સ્ત્રીને મુકીને તને સંન્યાસી થવાની કુપ્રુદ્ધિ કેમ સુઝી? ચાલ હવે થયું તે થયું. સંસાર સુખ ભોગવ લક્ષ્મણે કહ્યું હવે મારે, કાંઈ નમારું સાંભળવાની જરૂર નથી ને તમે કાંઈ મારાં માઆપ નથી. મારે તો હવે.

શ્લોક:

વિશ્વેશો જનકો મૃડાચ જનની ગંગાચ માતૃસ્વસો ॥

દુંડી ભૈરવ દંડપાણિ સદૃશા જ્યેષ્ઠા મમ ભ્રાતરઃ ॥

શ્રી કાશી મણિકર્ણિકાચ ભગિની માર્યા મદીયામત્તિ ॥

ષટ્કર્માણિ સુતંસુતા ચ દુહિતા કાશ્યાં કુટુંબં મમ ॥ ૧ ॥

અર્થ :—મારો આપ વિશ્વેશ્વર મહાદેવ છે. માતા મારી પાર્વતી છે, ગંગા મારી માની એન એટલે મારી છે. દુંડી ભૈરવ તથા દંડપાણી એ મારા મોટા ભાઈઓ છે. કાશી તથા મણિકર્ણિકા એ મારી બેહેનો છે, અને મારી પુદ્ધિ એજ મારી આપડી છે અને ષટ્કર્મ છે તે છોદરા છોકરી તથા દુહિતા છે. માટે મારું કુટુંબ (તમે નહીં પણ) કાશીજી છે.

એવું સાંભળતાંજ પેલાં ત્રણે જણે, બ્રહ્માનંદ પાસે ગયાં અને રડીને કહેવા લાગ્યાં કે લક્ષ્મણ તો આ પ્રમાણે કહે છે. પછી બ્રહ્માનંદે લક્ષ્મણને પોતાની આગળ બોલાવી ધમકાવીને કહ્યું કે હે દુષ્ટ! તે મારી આગળ જુઠા સોગન ખાધા, પાપમાં પડ્યો ને હજી પણ આ બિસારાં તારા પુદ્ધાં માઆપોને દાદ આપતો નથી? જા, નિકળ મારા મડમાંથી. હું કાશી આખીમાં ખબર આપું છું કે તને કોઈ ઉભવા દે નહીં. ત્યારે તો લક્ષ્મણ બહુ બીહનો અને હાથ જોડી ચડીને કહ્યું તમે જેમ આગા આપો તેમ કરે.

શુરએ કહ્યું કે તારો આપ જેમ રાજ થાય તેમ કર. આપને પૂછ્યું કે તમે શું કહો છો ? તેણે કહ્યું કે આ તારી સ્ત્રી સાથે સંસાર કર અને ચાલ આપણાં ગામમાં ગૃહસ્થાશ્રમ માંડીને પાછો બેસ. પછી તે પ્રમાણે તેણે કર્યું. ગામમાં ગયો અને આગળ પ્રમાણે પાછો સંસાર માંડી બેઠો.

ગામમાં તેની ન્યાતમાં ચરચા થવા લાગી કે લક્ષ્મણ સંન્યાસી થઈને પાછો ગૃહસ્થાશ્રમમાં પેઠો માટે તે સાત્ત્વ પ્રમાણે પતિત થયો તેથી તેને ન્યાતથી દૂર કરવો જોઈએ. પછી એક દિવસ ન્યાત બધી એકઠી મળી અને વિચાર કર્યો કે હવે એનું કેમ કરવું ? બધાએ એક મતે ઠરાવ કર્યો કે “લક્ષ્મણને સકુટુંબ ન્યાતિ બાહર કરવો. તે ઠરાવ અમલમાં આણી ન્યાત બાહર કર્યો હતો.

કેટલીક મુદ્દતે લક્ષ્મણનાં માખાપ ગુજરી ગયાં. ધરમાં લક્ષ્મણ અને તેની સ્ત્રી ઈક્ષ્માગાર રહ્યાં. એ બેહુ ન્યાત બાહર હોવાથી પ્રાદાણ-વૃત્તિ મળવી પણ બંધ થઈ ગઈ. પ્રથમથીજ તંબ હાલત ને તેમાં વળી આમ થવાથી તેઓ બહુ દુઃખ પામ્યાં. તેથી આમમાંથી નિકળી જવાનો ઠરાવ કર્યો. તે પ્રમાણે દક્ષિણ ઇત્યાદિક ઠેકાણાંના ધણા ગામોમાં ફરતાં ફરતાં અંતે કાશીમાં જઈને રહ્યાં. ત્યાં યાત્રાલુઓ આવે એટલે બીજા માગી ખાવામાં અડચણ પડે નહીં. કેટલેક દિવસે લક્ષ્મણ ભટને એક છોકરો અવતર્યો તેનું નામ રામકૃષ્ણ પાડ્યું. છોકરો એ ત્રણ વરસનો થયો ત્યારે લક્ષ્મણને પૈસાની બહુ ખપતી પડી અથવા ખીજાં કોઈ કારણથી તેણે અંતે એ રામકૃષ્ણને એક ગિરિબાવાને આપ્યો અથવા વેચ્યો. હાલ એ બાવાઓનાં આચરણ તથા રીતભાત ઉપર નજર કરતાં રામકૃષ્ણને વેચ્યો હશે એવું અનુમાન થાય છે. થોડા દહાડા પછી તેને ખીજો છોકરો અવતર્યો, તેનું નામ વલ્લભ પાડ્યું. એનો જન્મ કાંઈક શક બરેલો છે તે નીચે એનાં જન્મચરિત્ર ઉપરથી જણાશે. એ છોકરો કાંઈક વિચક્ષણ હશે અથવા લક્ષ્મણને અને તેની સ્ત્રીને વાહાલો લાગતો હશે તેથી તેને સારી રીતે પાળ્યો. તે પછી એક ત્રીજો છોકરો તેમને ત્યાં જન્મ્યો. તેનું નામ કેશવ રાખ્યું. એ કેશવના હાલ પણ રામકૃષ્ણના જેવાજ થયા. એટલે વળી પૈસાને સાફ કે ખીજાં કોઈ કારણથી તેને પણ એક પુરી ખાવાને ત્યાં વેચ્યો અથવા આપ્યો હતો.

ત્યારપછી કેટલેક દહાડે લક્ષ્મણ પોતાની સ્ત્રી ઈલ્લમાગાર અને માત્ર એક વલ્લભ નામનો પુત્ર મુકી મરણ પામ્યો. એ પ્રકારે જેને વસુદેવજીનો અવતાર કહ્યો છે, જેને ઘેર મહા મંગળ થતાં હતાં, જેણે વલ્લભના જન્મ વખતે અનેક પ્રકારનાં દાનો કર્યા એમ તેમના ગ્રંથમાં લખ્યું છે, જેને માટે સ્ત્રીઓ ગાય છે કે, “શ્રી લક્ષ્મણભટ્ટ મૃદે એ કુળદીવાજી” (જેને ત્યાં વલ્લભ જેવા દીવા પ્રગટ્યા) વળી જેણે કેટલાએક સોમયજ્ઞ કર્યા વગેરે પ્રશંસા કરી પુણી માર્ગના ગ્રંથોમાં જેમને સાતમે આસમાન ચઢાવી દીધા છે, તે લક્ષ્મણભટ્ટની કથા ઉપર પ્રમાણે જણાય છે.

કોઇ પ્રશ્ન કરે કે તમે કેમ જાણ્યું કે લક્ષ્મણભટ્ટ ન્યાત બાહાર હતા? તેનો ઉત્તર એ કે જેમ એ લોકોએ પોતાની ખોટી બડાઇના ગ્રંથો લખ્યા છે તેમ તે વખતે ચિદ્રુપ, જગજીવન તથા દામોદર સ્વામી વગેરે કેટલાએક સંન્યાસીઓ તથા બીજાઓ થઈ ગયા છે કે જેમાંના જગજીવન તથા દામોદર તો એઓનાજ પંથના હતા (પછીથી એમનાં પાખંડો તથા અનીતિઓ જોઇ જુદા પડેલા) તેમણે પાખંડોત્પત્તિ, પુરાતન કથા, તથા પાખંડખંડન નાટક વગેરે ધણાં પુસ્તકો લખેલાં છે તેમાં એમની યથાસ્થિત ઉત્પત્તિ લખેલી છે તે ઉપરથી જણાય છે. બીજું એ લોકોને પોતાને પોતાનાં તૈલંગ દેશમાંથી નીકળીને છેક ગોકુળ મથુરામાં જઈ વસવું પડ્યું અને શિવમાર્ગને મુકી બીજાનો આશ્રય લેવો પડ્યો. એ ઉપરથી પણ સાદ્ જણાય છે કે ધણું દૂર વસવાથી કોઇ જાણે નહીં કે આ કેવા માણસ છે; તેથી તેમ કરવું પડ્યું હશે. ત્રીજું, હાલની સ્થિતિ જોતાં પણ તે વાત જોવામાં આવેછે; કેમકે તૈલંગા બ્રાહ્મણોની હાલત જોઈએ છિયે તો તેમનાં આચરણ મહાનિંદ્રા જોવામાં આવે છે. તેનો એકજ દાખલો બસ થશે કે મહાજીને દહાડે પણ તે લોકો બાયડીઓ સુદ્ધાં બીખ માગવા નીકળે છે એટલુંજ નહીં પણ વચમાં કોઇ ઢેડ આવે તો તેને ધક્કો મારી વસ્ત્રદાન વગેરે પોતે લઇ લે છે. એ વગર બીજી ધણીક તેઓની નિંદા કરવાં લાયક વર્તણૂક છે. તેવા લોકો પણ એઓને કન્યા આપતા નથી ને પોતાથી ન્યાત બાહાર થયલા નીચ ગણે છે. એ કારણથી જ્યારે આ લોકોને જરૂર પડે છે ત્યારે કેટલે શ્રમે આઠ દશહજાર રૂપૈયા આપીને કન્યા તૈલંગ દેશમાંથી (પછી બ્રાહ્મણની છે કે બીજાની તે તો દેવ

જાણે કે તેઓ જાણે) વેચાતી * લઈ આવે છે અને તેને પછી પોતાના દેશમાં આવીને પરણે છે. એવી છોકરી સાથે તેનાં માઆપ પછી કોઈ પણ રીતનો સંબંધ રાખતાં નથી, એ સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. જે કોઈ કન્યા વિક્રય કરે છે તે મજકુરને આપે છે તેને ન્યાત એકઠી થઈને પૂછેછે. પછી ન્યાતને પાંચસો હજાર રૂપિયા દંડ આપે છે અને બાકીના રૂપિયા ભલી જાતથી પ્રસાદ કરી જાય છે. એ વાત પુષ્ટિમાર્ગના મૂર્ખ શિષ્યો શિવાય ઘણા સમજી આવ્યેલોકો જાણે છે.

મોથુ—કેટલાએક મોટા મોટા પુણી મારગના મહંતોએ હાલ થોડા દહાડા ઉપર ચાર પાંચ હજાર રૂપિયા ખરચીને એક ચરણ શંકરાચાર્યને કરી હતી, અને ત્યાં બે ત્રણ શાસ્ત્રી મોકલી વગ લગાડી હતી કે અમે ઘણાં વર્ષ થયાં ન્યાત બાહર છેવે તેથી અમારી સાથે તૈલંગા બ્રાહ્મણો વ્યવહાર કરતા નથી તથા કન્યા આપતા લેતા નથી, તેથી તમે અમને પાવન કરીને તેઓ સાથે વ્યવહાર નહિં તો કન્યા આપવાનો બંદોબસ્ત કરાવી આપો. તે ઉપરથી શંકરાચાર્યવાળે શોધ કરી તો કામ બની શકે તેવું નોંહોતું એટલે મુલતવી રહ્યું.

પાંચમું—એ મારગના કોઈ ગોપીલાલ નામના પુરૂષે એક ચંદ્રાવળી નામની કોઈ સ્ત્રી ઉપર ચારસા બાળત ફરિયાદ કરેલી તેમાં પ્રથમ આગરામાં હિંદુલ્લાના આધારથી ગોપીલાલ જીત્યો. ત્યારે ચંદ્રાવળીએ કલકત્તામાં અપીલ કરી કે હિંદુલ્લા કાંઈ અમને લાગુ પડતો નથી. અમે હિંદુઓથી બાહર પતિત જાતીના છીએ. તેના પુરાવા કેટલાએક આપ્યા અને પોતાની જ ન્યાતનો કાયદો તેને લાગુ પડે છે એમ સિદ્ધ કરી આપ્યું. તેને લગતી એક એજ જાતના બીજા પુરૂષે આશીરેવીટ કરી એટલે સોગન ખાઈને લખી આપ્યું કે પતિતની વાત ખરી છે. એ અપીલના વાંધા અને આશીરેવીટના આધારથી કળ્યો પ્રતીવાદીના લાભમાં થયો. ત્યારે વાદીએ પાછી વિલાય-

* એ દેશમાં કેટલાએક ભાટિયા ગૃહસ્થો યાત્રા અર્થે ગયેલા તેઓએ ત્યાંના બ્રાહ્મણોને પૂછ્યું કે તમારામાંના કેટલાએક આવી રીતે કન્યા કેમ વેચે છે ? ત્યારે તેમણે કહ્યું કે અમારામાં ઘણાકની એવી સમજણ છે કે જે સ્ત્રી આપણે ઉત્પન્ન કરી હોય તે આપણાથી વેચી શકાય. કન્યા આપણી ઉત્પન્ન કરેલી છે માટે તે વેચી શકાય.

તની પ્રીવીકૌનસિલમાં અપીલ કરી. ત્યાં બાર મહીના કે દોઢ વરસ કામ ચાલી ઉપલી બાબતનો રદ જવાબ વાદીથી અપાયો નહીં એટલે કલકત્તાની કોર્ટનો ચુકાદો કૌનસિલવાળાઓએ બાહાલ રાખ્યો. તેથી ગોપીલાલ ગોપીચંદન લગાડી પાંચ સાત લાખ રૂપિયાનો ખર્ચ ખર્ચ ધરમાં બેસી રહ્યો. એનું જજમેન્ટ પ્રીવીકૌનસિલ આશીસનું તા. ૩૦ મી નવંબર સન ૧૮૮૨નું જજ ૧ સર. જે. ડબ્લ્યુ. કારલાઇલ, ૨ સર. બારનેસ, પીકાક, ૩ સર. એમ રિમથ, અને ૪ સર. આર. પી. કાલીયરની હજુરનો અમારી પાસે છે, તેમાં સક્ષિત વિમત છે. એરીડેવીટ તેમાં નથી. છટ્ટુ.—એઓના અંધમાં ભળે છે કે વક્ષભને પંઢરપુરવાળા વિઠોબાએ પરણવાનું કહ્યું ત્યારે વક્ષભે કહ્યું કે અમને કન્યા કોઈ દેશે નહીં. સાતમું.—તેઓ આજ દિવસસુધી ગુંસાઇના નામથી ઓળખાય છે તો ગુંસાઇ તે બાવા હોય કે બીજા કોઈ ?

આઠમું—લક્ષ્મણે પોતાના બેડ છોકરાને ગિરિપુરી બાવાને આપ્યા તે જો બ્રાહ્મણની ન્યાતમાં પોતે લક્ષ્મણ હોય તો તેને બીજા વગેરે માગીને પેટ ભરવાનો ભરોસો રહે, પણ તેનો પેટ અરવાની તથા કન્યા નહિ મળવાની પક્કી ખાતરી હશે ત્યારેજ છોકરાઓને બાવા કર્યા હશે. એટલે ન્યાત બાહર ચએલ માટે એમ કરવું પડ્યું.

કોઠા પૂછે કે તમે કેમ જાણ્યું કે રામકૃષ્ણ તથા કેશવ ગિરિપુરી બાવા થયેલા છે ? તેનો ઉત્તર એ કે પુણી માર્ગના ધણાક અંધોમાં તેઓ ગિરિપુરી બાવા થયા તેની વાત લખી છે તથા લાઇબલ કેસની વખતે સાબિત થયું છે તથા છેલ્લે કાશીમાં તે બન્નેની સમાધો હાલ પણ મોજુદ છે તે કોઠાને જોવી હોય તો શોધ કરવાથી મળી આવશે. એવા માણસોની સમાધો કોઈ જાણે એવી હાલતમાં રહી નહીં હોય તોપણ વક્ષભ પરાક્રમી હોવાથી તેઓ પોતે તો નહીં પણ તેમની સમાધો પ્રખ્યાતીમાં આવેલી છે.

હવે લક્ષ્મણભટ્ટને વક્ષભ નામનો બીજો પુત્ર જોને પુણી માર્ગના લોકો શ્રી વક્ષભ, શ્રી વક્ષભાચાર્યજી, શ્રી આચારજી, શ્રી મહાપ્રભુજી વગેરે અન્યેક નામોથી બળે છે તે સંવત ૧૫૩૫ ના વૈશાખ વદ ૧૧ ને રવિવારે અંખારણ્ય નામનાં અરણ્યમાં જન્મ્યો. લક્ષ્મણભટ્ટ પોતાના દેશમાં ન જવું એવો ઠરાવ કરી કાશીમાં રહેલા તે ઉપરથી સાદ્ જણાય છે કે ન્યાત બાહર

તરીકેના અપમાનમાં દેશમાં રહેલું ધણું શરમ ભરેલું થઈ પડે. કાશીમાં કાંઈક મુસલમાનોની લડાઈ ચાલતાં લોકોને નાસી જવાની ફરજ પડી તે વેળા શ્રી વાસુદેવજીના અવતાર લક્ષ્મણુલટ પણ નાહા, અને જેના પેટમાં પૂર્ણ પુરુષોત્તમ શ્રી વલ્લભ હતો એવાં ઇક્ષ્વાકુગણ પણ કાંઈ ઇક્ષ્મ ચલાવ્યા વગર પલાયમાન થયાં હતાં. હવે પોતાના દેશમાં તો જવાય નહીં; પછી એક ચૌડા નામના નગર તરફનો રસ્તો પકડ્યો. તે ગામના રસ્તામાં એક ચંપારણ્ય નામનું જંગલ છે, તેમાં આવી પોંદ્દોચતાં રસ્તામાં અતિ શ્રમથી, લડાઈનાં ભયથી અને ખાન પાન વગેરેની પીડાથી ઇક્ષ્વાકુગણનો ગર્હ-સ્ત્રવી ગયો. તે ગર્હ સાત મહીનાનો નિર્ઠુવ હતો તેથી એક પાંદડાંમાં વીંટાળી ખીજડાનાં ઝાડ નીચે ખાડો કરી દાટી મુક્યો અને ત્યાંથી ચાલતાં થયાં.

ચૌડા નગરમાં કેટલાએક દિવસ રહ્યાં ત્યાં સાંભળ્યું કે કાશીમાં સંઘળું સમાધાન થયું છે, એટલે પાછાં કાશી જવા નીકળ્યાં. વાટમાં વળી પાછું ચંપારણ્ય આવ્યું ત્યાં એમનાં પુસ્તકમાં લખ્યા પ્રમાણે એક પચાસ હાથના અગ્નિ કુંડમાં આળક રમતો દીઠો. તે જોઈને તેની પાસે બેઠાં પુરુષો દોડી ગયાં. મૂળ પુરુષમાં લખે છે કે “અગ્નિચતુર્ધામધ્યબાલકદેશિસન્મુલ્લધાવહી”. વળી લખે છે કે “મારગ દિયો જાન જિયમાતા” એટલે અગ્નિએ ઇક્ષ્વાકુગણને માતા જાણીને માર્ગ આપ્યો. પછી તેણે તે આળકને આનંદ સહિત ઉપાડી લીધો ને તે પોતાનો જાણી બહુજ હર્ષ પામ્યાં.

હવે અહિંયાં સ્વાભાવિક શંકા થાય છે કે એઓનું તો મરેલું આળક હતું ને વળી તેને જમીનમાં ડાટી મુક્યું હતું ત્યારે તે કેવી રીતે બહાર નીકળ્યું હશે તે સમજાતું નથી. વળી કેટલાએક કહે છે કે આખો અગ્નિનો કુંડ હતો તેમાં આળક રમતો હતો. પણ મૂળ પુરુષમાં કહ્યું છે કે ચોરેર અગ્નિ તેની વચ્ચે આળક રમતો હતો. અગ્નિના તાપમાં આળક રહી શકવો મુશ્કેલ છે. વળી કહે છે કે અગ્નિએ માતા જાણીને મારગ આપ્યો !! જુઓ ! એમની બુદ્ધિનો નમુનો !! અગ્નિ જેવી જડ પદાર્થે ઇક્ષ્વાકુગણને માતા જાણી લીધી ને વળી વચ્ચેથી ખસી જઈ માર્ગ આપ્યો. વાહ-વારે વાહ !! “ગપ્પી કહે હું ગપ ન મારું, ગપ મારતાં ખીહું, સવાગજનું કારેલું ને દોઢ ગજનું ખીજી” તેવી વાત આ ગપ્પીદાસોએ અડાવી દીધી છે.

પણ એ ઉપરથી કાઈ એવી અટકળ કરે કે કોઈ વિધવાને ગર્ભ રહેતાં તે પાડી શકી નહિ હોય અને પૂરે મહીને તેને જણવું પડ્યું હશે, તેમ તે પુત્ર પ્રસવતાં વાર પાષણ કરી નાખતાં જીવ નહિ ચાલી શક્યો હોય એટલે કોઈ દાગતા વળગતાને આપ્યો હશે કે આને જંગલમાં પધરાવી આવો પછે એનાં જેવાં નસીબ. હવે જે મુકવા આવ્યો હશે તે પણ છોકરાને લગતો હોય એટલે તેને તેના ઉપર ધણીજ કંઈ હોવી જોઈએ અથવા એમ ધારિયે કે કદાચ તેમ ન હોય તોપણ સઘળાં મનુષ્ય પ્રાણીથી કુમળાં બચ્યાં ઉપર દયા ઉસકે-રાયા વગર રહેજ નહીં, તેથી તે છોકરાને મુકનાર ધણીએ વિચાર કર્યો હશે કે આ છોકરો એમજ જંગલમાં મૂકી દેશું તો કોઈ જનાવર એનો લક્ષ કરી જશે અથવા ડંખ દેશે માટે કાંઈ તદખીર કરવી જોઈએ. તેમ કરતાં જો એકાદ દિવસ જીવતો રહેશે તો એનાં નસીબે કોઈ માણસ આવી ચઢશે ને એને લઈ જશે તો એનો પ્રાણ બચશે. એમ વિચારી એક ગોળ ફરતું બળતણનું મોટું કુંડાળું કર્યું હશે તેમાં બાળકને વચમાં નિર્ભય જગામાં મુકીને તે ચાલ્યો ગયો હશે. તે સંભવે છે પછી તે હિંદુ હોય કે ખ્રીષ્ટ કોઈ નીચ જાતીનો હોય તે દૈવ જાણે અને તે માર્ગેથી લક્ષમણ અને તેની સ્ત્રી ચાલ્યાં જતાં હશે, તેમની નજરે પડતાં તેઓએ તેને તરત ઊંચકી લીધો હશે. પુત્ર જેવી વસ્તુ એમ ફાગટ મળી જતી હોય તો કોઈ મુકે પણ નહીં. વળી એઓને એક મોટા ચમત્કાર સાથે કહેવાનું બાહ્યાનું હતું કે અમારો પુત્ર જીવતો થઈ અગ્નિમાં રમતો હતો. એ પ્રમાણે મળતાં કોણ ન ઉપાડે? માટે તે પુત્ર વૈષ્ણવોના શ્રી વલ્લભાચાર્ય અથવા શ્રી આચારજી મહાપ્રભુજી હોવા જોઈએ. અહીં એક ખ્રીષ્ટે વિચાર થાય છે કે એ લોકો વલ્લભનો જન્મ ૧૫૩૫ ના વૈશાખ વદ ૧૧ નો માને છે તે દહાડે તો તે મૃતક જન્મ્યો હતો. પણ એ દિને જે છોકરો મળ્યો તે તો ધણી દહાડા પછીથી મળ્યો ત્યારે હવે એનો ખરો જન્મ ક્યારે માનવો?

ત્યાંથી ચાલ્યાં ચાલ્યાં લક્ષમણ લટ અને તેમનાં સ્ત્રી શ્રી કાશીજીમાં સહી સલામત પોંહ્યાં. કેટલાક વરસે, પછી વલ્લભને જનોઈ દીધું. ત્યારપછી કાશીમાં પણ એના ગામના માણસોના આવવાથી જાહેર પડ્યા હશે તેથી ત્યાં પણ તેનું અપમાન થયું એટલે ત્યાંથી ખ્રીષ્ટ તરફ ફરવા નીકળી પડ્યા. ફરતાં

ફરતાં સંવત ૧૫૪૨ માં શ્રી બાલાજીમાં વલ્લભને અગિયાર વરસનો મુકી તે મરણ પામ્યો. પછી વલ્લભને પોતાની માનું પેટ ભરવું મુશ્કેલ પડ્યું અથવા પોતે બાળક તેથી તે પોતાની માને લઈ વિદ્યાનગરમાં એનો માગો વિદ્યાભૂષણ (એ નામ કવિપત દેખાય છે) નામે રહેતો હતો ત્યાં ગયો. માગાએ આદર સત્કાર આપી ઘરમાં બેસાડ્યાં. જન્મવા વખત થયો ત્યારે એના મામાને તો ખચર હતી કે તેઓ ન્યાત બાહાર થયલાં છે તેથી તેણે એ બેઠા જણના ભાણાં દૂર પીરસાવ્યાં. વલ્લભ વિચક્ષણ હતો તેથી વિચાર્યું કે આમ ફતરાની માફક આવું તે કરતાં તો ભીખ માગીશ તોપણ મારું પેટ સારી રીતે ભરાશે. એમ વિચાર કરી મામાને કહ્યું કે હું તમારે પાં નહિ જમું કેમકે મેં મારા હાથથી રાંધીને જન્મવાનો ધર્મ ધારણ કર્યો છે તેથી મામાને બહુ રીસ ચઢી એટલે એને ઘરમાંથી કાઢી મુક્યા. તેણે તળાવની પાળે જઈ રાંધી આવું. વલ્લભાચાર્યની પ્રાગટ્ય વારતામાં તો એ પછી બીજે દહાડે કૃષ્ણદેવ રાજાની સભામાં બહુજ ચમત્કાર કર્યો વર્ણવ્યા છે. તે બધા નિર્મળ છે. તે નીચે જણાવવામાં આવશે. પછી પોતાની મા, જે પોતાના મામ ના ઘરમાં રહેલી હતી, તેને એમની એમ મુકી ત્યાંથી વલ્લભ ચાલતો થયો. વલ્લભને વિષે એમ તો ધારી શકાય છે, કે તે વિચક્ષણ, જરા ભણેલો, બુદ્ધિ, અને સ્વાર્થી હતો.

અહિંથી વલ્લભ ચાલ્યા તે દેશ વિદેશ ફરવા લાગ્યો. હવે માગીને આવું ને પૃથ્વીપર સુવું, એટલે તેનાથી શીખવાનું, જ્ઞેવાનું અને અનુભવ મેળવવાનું બધું કામ ઘણી સારી રીતે બની શકતું. વળી પ્રવાશમાં તેને અનેક માણસોનો સમાગમ થતો, તેથી એનામાં હુશિયારી વધે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. નીતીશાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે,

શ્લોક:

દેશાટનં પંડિત મિત્રતાચ । નીતિયુતં રાજ્ય સમા પ્રવેશં ॥

અનેક શાસ્ત્રાણિ વિલોકિતાનિ ચાતુર્ય મૂલ્યાનિ ભવંતુ પંચઃ ॥

અર્થ—ચતુરાર્થ મળવાનાં પાંચ સાધનો છે—૧ દેશાટન કરવું, ૨ પંડિતોની મિત્રાચારી, ૩ નીતિમાન જનોની સભામાં જવું—૪ રાજ્યસભામાં બેસવું અને

પ મું અનેક શાસ્ત્રોનું અવલોકન કરવું. એવા પાંચ પ્રકારથી હુશિયારી વધે છે. હવે આ પાંચ પ્રકાર મેળવવાને વલ્લભને સાધન મળ્યું તેથી તે દેશાટન કરી પોતાનો વખત ખીજી ચતુરાષ્ટ મેળવવામાં રોકવા લાગ્યો. તો-પણ તે એક ભટકતો આઘાણ તેની અવસ્થામાં હતો. એમ દરતાં દરતાં ઘણો કાળ નીકળી ગયો. તેમનીજ વારતામાં લખ્યા પ્રમાણે જ્ઞેતાં એકવાર શ્રી પંઢરપુર અથવા વિઠ્ઠલનાથજી તરફ પણ એ ગયો હતો. ત્યાં કે-ટલાંક કારણોથી એમ જાણાય છે કે, ત્યાંના માણસોમાંથી વખતે ઘણે તેને ઓળખ્યો હશે કે તે ન્યાત બાહર થયેલો છે, તેથી મંદિરમાં આવવા દીધા નહીં હોય એટલે તેણે પોતાનો મુકામ નદીની પેલેપાર કર્યો હશે. તે ઠેકાણે હજી પણ તેની ભેઠક છે. અહીં વળી એક ગપ એવી મારેલી છે કે વિઠ્ઠલનાથજી નદીપાર શ્રી મહાપ્રભુજીને મળવા ગયા ત્યાં સારી રીતે મળીને આચાર્યજીએ એક સ્થાપી છે. હું નહીં ભૂલતો હોઉં તો મેં એવું પણ સાંભળ્યું છે કે, તે પછી ઘણાં વર્ષોસુધી તેમના વંશજોને વિઠ્ઠલનાથમાં આવવા નહિ દેતા હતા. પણ ભાટિયા વગેરે વૈષ્ણવો એની જગ્યામાં આવ્યા પછી તેઓની સમૃદ્ધિ વધ-તાં તે વિઠ્ઠલનાથીઆ લોકોએ અનર્થ ગયા હશે, અને એઓને તે લાલચથી આવવા દીધા હશે. એક વખત ધુસ્યા એટલે પછી યશુ. ધન એવુંજ છે.

શ્લોક:

यस्यास्ति वित्तसंनरः कुलीनः । सर्पंडितः सश्रुतिमान् गुणज्ञः ॥
स एव वक्ता सच दर्शनीयः । सर्वे गुणाः कांचनमाश्रयंते ॥

અર્થ—“જોની પાસે પૈસો છે તે નીચ કુલનો હોય તોપણ કુલીનમાં ખપી જાય છે અને તે થોડું જાણતો હોય તોપણ પંડીતમાં ખપે છે. તે બે દરકાર હોય તોપણ કહેવાય કે તે ગરીબોની દાદ સાંભળનારો છે. તે સાધારણ હોય તોપણ ગુણવાન કેહેવાય છે, તે થોડું જાણતો હોય તોપણ તે વક્તા કેહેવાય છે અને ગમે તેવો હોય તોપણ તે મુલાકાત કરવાને યોગ્ય ગણાય છે. એવી રીતે સઘણા ગુણ પૈસાનો આશ્રય કરીને રહેલા છે.” એવા પૈસાના ફાંદામાં બિચારા વિઠ્ઠલનાથીયા ફસાયા વગર કેમ રહે? એઓ તો કેવલ લોભ વશ પડ્યા છે.

નીજવાર્તા વગેરે પુસ્તકો ઉપરથી એમ જણાય છે કે તે શ્રી જગન્નાથજી વગેરે ધણેક ઠેકાણે ફર્યા હશે. અને તેમ ફરવુંજ જોઈયે. તે આસરે બાર કે પંદર વર્ષસુધી ફર્યા હોય એવું જણાય છે. જે ભમવા નીકળ્યો તેણે તો સરવે રીતભાતો જાણવીજ જોઈયે. ફરતાં ફરતાં તે એક શહેર કે જેનું નામ પ્રગટ વારતામાં છે ત્યાં ગયો. ત્યાં વિષ્ણુસ્વામીની મોઢી ગાદી હતી, તેના મંદિરમાં જઈને ઉતર્યો. ત્યાં મહંતને મળ્યો અને તેની સાથે સંભાષણ કર્યું. મહંતને આ માણસ હુશિયાર બાગ્યાથી વિચાર્યું કે મારા શિષ્યોમાં એક પણ જે સંપ્રદાય બરાબર ચલાવી શકે એવો જોઈયે. માટે કોઈ આવા અથવા આજ માણસને હું મારો શિષ્ય કરી ગાદી સોંપું તો તે સારી રીતે કામ ચલાવી શકે. એ વિચાર તેણે રાત્રના બધાં સુતા પછી વલ્લભને જગાડીને જણાવ્યો, અને કહ્યું કે જો તું મારો શિષ્ય થાય તો તને મારી ગાદીનો માલેક કરું. વલ્લભે વિચાર કર્યો કે આપણે ભટકતા માણસ છિયે તેને આવી ગાદી મળેછે, સેંકડો સેવકો મળેછે અને સારી પેઠે ઉચે પણ ચઢિયે છિયે. વલી તેણે એ પણ વિચાર્યું કે એમાં પીડા માત્ર એટલીજ છે કે આપણને સંન્યાસી થવું પડશે. વળી જાણ્યું કે આમે આપણે પતિત હોવાથી કોણ કન્યા આપનાર છે? તારે આ અસંત રડું કામ થાય છે. એમ મનમાં ઠરાવ કરી તે મહંતને તેણે તરત હા પાડી. મહંતે સવારમાં ઉઠી વલ્લભને પોતાના ધણા ખરા શિષ્યોની સમક્ષ બોલાવી રાજપુત્રીથી શિષ્ય કરી તેનું માથું મુઠાવી યથા વિધિએ સંન્યાસી બનાવ્યો. એ બાજત નિજવારતામાં લખેછે કે તે મહંતે વલ્લભાચાર્યની વિદ્વતા જોઈ પોતાનાં મનમાં ઠરાવ કર્યો કે આ ધણો હુશિયાર માણસ છે અને આપણો સંપ્રદાય સારી રીતે ચલાવશે, માટે આપણે એને શિષ્ય કરીશું. પછી રાતનાં સુતા કેડે સ્વપ્ન આવ્યું તેમાં ભગવાને મહંતને કહ્યું કે અરે! મૂર્ખ ! તું મને પણ શિષ્ય કરવા માગેછે કે શું? આ જે માણસ તારે ત્યાં ઉતર્યો છે તે મારું સ્વરૂપ છે. તેને તું માણસ સમજીશમાં. તારે તારું પોતાનું અને બીજા શિષ્યોનું કલ્યાણ કરવું હોય તો બધા તરત એને શરણે જાઓ. એવી ભગવત આજ્ઞા થતાં આ મહંત ચમકી ઉઠ્યો અને તરત શ્રી મહાપ્રભુજી સુતા હતા ત્યાં ઢોડી ગયો અને જોય છે તો જેવા સ્વપ્નમાં દીઠા હતા તેવાજ ભગવાનનાં દર્શન થયાં. પછી શ્રી વલ્લભનાં ચરણ ચાંપવા તે મહંત બેઠો એઠલે શ્રી વલ્લભ ઉઠ્યા અને કહ્યું કે “આપ યહ કહા કરો” મહંતે

કહ્યું કે “જે રાજ આપકોં મેંને જાન્યો નહીં. સો અપરાધ ક્ષમા કરોગે” પછી બીજે દહાડે સવારમાં ઉઠી નાહી ઘોષ પોતાના બધા શિષ્યોને તેડાવી વલ્લભને શરણે ગયા એમ ગ્રંથોમાં લખ્યું છે. એ વાત પ્રસિદ્ધપણે લાગે જુદી છે તેનો પ્રત્યક્ષ દાખલો છે કે આજે તે ગામમાં વલ્લભનો એક પણ સેવક જીવતો નથી. વખતે બધા મરી ગયા હોય ને કોઈ કહાણી કહેવા પણ ન રહ્યો હોય, તો કોણ જાણે.

અહીં હવે વલ્લભ સુખમાં પડ્યો. તેને ભટકવાની તથા પેટ ભરવાની વિટંબના મટી. જ્યાં સંપ્રદાય હોય ત્યાં પડિતો પણ હોય તેથી તેને અભ્યાસ વધારવાનાં સાધનો પણ મળ્યાં. પછી તેણે વિષ્ણુસ્વામીના સંપ્રદાયનાં પુસ્તકોનો યથાસ્થિત અભ્યાસ કર્યો. એમ દશ બાર મહિના ગયા એટલામાં તે મહાંત મરણ પામ્યો. તેમ થવાથી વલ્લભ ગાદીનો માલેક અથવા પંથનો વડો થયો, અને સારી રીતે તે સંપ્રદાયનું કામ ચલાવવા લાગ્યો.

કેટલાક દહાડા થયા પછી એનો પગદંડો જરા ઠીક બેઠો, એટલે પાછું દેશાટન કરવા એનું મન ઉરકેરાયું. પછી ત્યાંથી પોતાના વિચારને મળતા અને જેમના ઉપર તેની પ્રીતિ હતી તેમને લઈ પોતે નીકળી પડ્યો. બારેક મહીને ફરતો ફરતો શ્રીકાશીજીમાં તે જઈ પોહ્યાં. ત્યાં વલ્લભના લાભમાં એક નવો બનાવ એવો બન્યો કે, કારીમાં એક મધુમંગલ નામે બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને ઘણું વર્ષોસુધી સંતાનોત્પત્તિ થઈ ન હતી, એટલે તેણે વિશ્વંભર મહાદેવની માનતા માની, કે હે મહારાજ! મારું વાંઝિયા મેહેણું ટાળો, અને મને કોઈ સંતાન આપો. જે મને સંતાન થશે તો તેની હું આ પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરીશ. જે છોકરો આવશે તો તેને હું વિશ્વેશ્વર મહાદેવનાં મંદિરમાં અર્પણ કરીશ, કે જે મહાદેવની આખો દહાડો સેવા કરશે ને હું તેને અન્ન વસ્ત્ર આપીશ. જે પુત્રી આવશે તો કોઈ પર દેશી બ્રાહ્મણને વિશ્વેશ્વર મહાદેવનાં નામ ઉપર કૃષ્ણાર્પણ કરી કન્યાદાન દર્શાવું. હવે તેને ત્યાં કાળે કરીને પુત્રી ઉત્પન્ન થઈ પણ એમાં કોઈ મહાદેવની માનતાથી પુત્રી થઈ એમ સમજવું નહીં. જે મહાદેવની માનતાથી સંતાન થવાનું હોત, તો પુત્ર થાત, કેમકે તે મહાદેવની સેવા કરત. મહાદેવ શું એવો ગાંડો હોયકે પોતાની સેવા થતી હોય, તે ન કરે અને પોતાનાં દર્શન વટીક પણ ન કરતાં ગામમાં ન રહે એવી પુત્રીને પેદા કરે?

ઉપરાંત સંસારીને તો છોકરાં છોકરી થાયજ, તે પ્રમાણે એં બ્રાહ્મણને થયું. અહીં એકએ બીજી પણ શંકા થાય છે કે તે બ્રાહ્મણ પણ આપણા વલ્લભની પેઠેજ ન્યાત બાહાર થયેલા હોય ને તેની ન્યાતવાળો કોઇ છોકરી લઈ શકતો ન હોય તેથી તેણે પોતાના જેવો મળતાં આપી દીધી હોય ને ઉપર લખેલી તાલ લગાડી દીધી હોય. નાહં તો ન્યાતીલાને અને ગામમાં આપે તેમાં મહાદેવનું શું જતું હતું? હવે વલ્લભ જે વખતે કાશીમાં ગયો તે વખતે તે બ્રાહ્મણની છોકરી બાર તેર વર્ષની થયેલી. એમાં પણ એક શંકા થાય છે કે મધુમંગલને બાર તેર વરસસુધી કોઈ પરદેશી બ્રાહ્મણ કેમ નહીં મળ્યો હોય? એ ઉપરથી સિદ્ધ થાયછે કે જુગતે જુગતું મળ્યા વગર કોણ પરણે? તે બ્રાહ્મણ પરદેશી-ઓની પાટ ધર્મશાળામાં રોજ જોતો હતો તે વલ્લભ આવતાં તેને મળ્યો. તેના સમાચાર, જાતિ અને રીતભાત બધી પુછી તે ઉપરથી જાણાયું કે આ કામ ઠીક છે. એને અને મારી પુત્રીને મળતી રાસ આવશે. એમ વિચારી તેણે વલ્લભની પાસે પ્રેમથી વાત કરી. વલ્લભે કહ્યું કે ભાઈ! હું તો સન્યાસી છું એટલે મારાથી પરણાય નહીં. મધુમંગલે તેને સારી રીતે સમજાવ્યો એટલે એનું મન કામવસ થઇ પીંગલ્યું. એણે વિચાર્યું જે ગાદી પણ આપતી મલી અને આજેકન્યા મળવાની સ્વપ્નામાં પણ આશા નહીં તે પોતાની મેજે મજેછે તે મુકવી નહીં. પછી વલ્લભે મધુમંગલને કહ્યું કે હું એ વાત કલ્પ કશું, પણ મારીસાથે મારા શિષ્યો છે તેની સલાહ લઈને કાલે તમને કહીશ. તેણે રાતનાં જે ચાર પાંચ જણા હતા તેને જુગ સમજાવ્યા; અને નક્કી ઠરાવી મુક્યું. એવી રીતે ઘણી વખત અચાનક પોતાની મેજે કામ બની જાય છે. નીતિ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે.

શ્લોક:

યાદશી જાયતે બુદ્ધિ । વ્યવસાયોપિ તાદશઃ ॥

સહાયા સ્તાદશા એવ । યાદશી ભવિતવ્યતા ॥ ૧ ॥

અર્થ—“જે કાંઈ બનવા કાળ હોય છે તો બુદ્ધિ પણ તેવીજ સુઝે છે, વખત પણ સરખોજ આવી મજે છે, સહાયતા પણ તેવીજ મજે છે. અને સર્વે કાંઈ ન બને તેવું બની જાય છે.” તેમ વલ્લભને થયું. બીજે દહાડે પેલો

મધુમંગળ આવ્યો અને પૂછ્યું કે શું વિચાર છે? વલ્લભે હા પાડી. એટલે તેણે તરત શ્રીકૃષ્ણ આપ્યું. શુભ મુદ્દતે જોવાની તે છોકરી વલ્લભને મધુમંગળે પરણાવી. હવે વલ્લભે પોતાના મોટરાંઓનાં તૈલંગી નામોનો ભાગ કરી હિંદુસ્તાની નામ મદ્દાલદમી કરીને રાખ્યું. ચાર પછી તેઓમાં તૈલંગી નામો, ભાષા, પોશાક, રીતભાત અને વ્યવહાર વગેરે તેમના સંબંધમાં જોવામાં આવતાં નથી. તેનું કારણ એજ પ્રતીત થાય છે, કે તેવા ડોળથી વૃજમાં જો ફરે ને કોઈ તૈલંગો આવી ચઢે. તો ન ફરેતી થાય. આમ કીધાથી કદી કોઈ વગર ઓળખીતો આવે તો ઓળખે પણ નહીં જે આ કોણ છે.

પરણીને વલ્લભ પોતાનાં ગામ તરફ ચાલ્યો. ચાલતાં ચાલતાં વિચાર કર્યો કે મારા શિષ્યો વખતે તેમની રીતિ વિરુદ્ધ કામ કર્યું છે એટલે સામા થશે. તેથી તેણે રસ્તામાં બે કામ કરી મુક્યાં. તેમાંનું એક એ જે પોતાની સાથે ચાર પાંચજણ હતા, તેઓને પોતાની તરફ ખુબ પરી રાખ્યા અને જો અગત્ય પડે તો સાં બચતવારીથી તેઓ સાથે લડવું એમ નક્કી કરી મુક્યું. બીજું તે લોકોને સમજાવવા સારું સન્યાસ નિર્ણય નામનો ગ્રંથ બનાવી રાખ્યો.

કેટલીક મુદતે પોતાને મુકામે જઈ પોહ્યાં. સાં લોકોએ વલ્લભની સાથે એક સ્ત્રી જોઈ. એટલે પોતપોતાનામાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ શું હશે!! બે ચાર દહાડા તેઓએ માંહિમાંહે ચરચાકીધી અને અંતે તેઓને ગુસ્સો આવ્યો કે આ આપણો મહંત વળી સ્ત્રી કેવી લાગ્યો છે? બધા ભેગા થયા, ને વિચાર કર્યો જે આપણે મનમાં મુજાઈયે, તે શું કામનું? એને પૂછવું જોઈયે. પછી તેઓમાં જે કેટલાક મોટા મોટા હતા તે દશવીશ જણ વલ્લભપાસે ગયા અને તેને પૂછ્યું કે ‘મહારાજ! આ જનાનો તમારી સાથે કેવો છે? વલ્લભે કહ્યું કે હું સ્ત્રી પરણી લાવ્યો છું. તેઓએ પૂછ્યું કે તમારે સન્યાસીને સ્ત્રી શું કરવા જોઈયે? અમારા સંપ્રદાયની રીત એવી નથી કે ગૃહસ્થ અમારો મહંત ન થાય. વલ્લભે કેટલીક યુક્તિ પૂર્વક તેમને સમજાવ્યું અને પછી સન્યાસ નિર્ણય નામનો ગ્રંથ બનાવ્યો હતો તે કાઢીને બતાવ્યો અને કહ્યું કે જુઓ સન્યાસીના આવા ધર્મ છે. એમાં એવું કહ્યું છે કે સન્યાસી થાય તો તેને સો જન્મે મોક્ષ થાય. તેમાં પણ એવી કઠિણતા છે કે નવાણું જન્મસુધી તે બરાબર સન્યાસીના ધર્મમાં ચાલે ને સોમા જન્મમાં

પણુ આખા જન્મભર સન્યાસીના બરાબર ધર્મમાં રહે તે સોમા જન્મમાં ફક્ત એકજ દહાડામાં એકજ વખત જે વિષય વાસના થઇ તો તે બધી કરેલી મેહેનત વ્યર્થ જાય છે અને તેનો બધો ધર્મ બળી જાય છે. પાછો સો જન્મસુધી સન્યાસ પાળવો પડે છે. સારે હું જીવાન છઠ્ઠી તેમાં માફ મન વિષય વાસનામાં ગયા વગર રહે નહીં. મારા નવાણું જન્મનો ધર્મ હુબી જાય માટે હું સ્ત્રી પરણ્યો છું. તેમાં હું મારી વિષયવાસના પૂરી કરી પછીથી વિધિપૂર્વક સન્યાસ લઇશ. દરેક માણસે ગૃહસ્થાશ્રમ તો કરવોજ નોઈયે. એ રીતે અનેક પ્રકારે સમજાવ્યું. પણ તેના શિષ્યો સમજ્યા નહીં. સારે ચાર પાંચ જણા જે પોતાની પક્ષમાં હતા તેમને બાજુમાં લઇ વલ્લભ તે લોકોની સામે થયો. પછી સારી રીતે તેઓમાં ઝગડો ચાલ્યો, પેલા લોકોને મમત બરાયો. એ કામ આગળ વધતાં અંતે વલ્લભનું કાંઇ જોર ચાલ્યું નહીં. (ચોરનું મોં કોડીમાં) તેથી તેઓએ વલ્લભને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકી હાંકી કાઢ્યો. તેની સાથે પેલા ચાર પાંચ સેવકો પોતાના ઠરાવ પ્રમાણે નીકળી પડ્યા.

હવે વલ્લભને સંપ્રદાય ચલાવી ભોળા લોકોને કેમ ઠગવા તે વ્યાપારની ખબર પડી ગઇ હતી. કારણ કે તે પેઢી એણે વરસ બે વરસ ચલાવી હતી. એ તો નિયમ છે કે, જે વેપારમાં માણસ ભોમીયો થાય પછી કદી તેની વગ-સગ ઉતરી જાય, તોપણ તે કોઇ પણ રીતે વેપાર પાછો કરી શકે. કોઇ માણસ કોઇ મોટા વેપારીને ત્યાં મુનીમ હોય. પછી તે શેઠ કદી તેને કાઢી મુકે તો પણ તે મુનીમ પાછો કાંતો તેવીજ પદ્ધિએ પોહોંચે અને કાં તો તે વેપાર ચલાવી શકે એ નિઃસંશય છે. તેમાં પણ જેની જેવી હુશિયારી.

હવે વલ્લભ એજ ગણત્રી કરવા લાગ્યો કે મારે એવી ને એવી પેઢી ચલાવવી, અને વ્યાપાર કેમ ચલાવવો તે તો હું શીખ્યો છું. વળી ત્યાંથી તેણે કેટલાંક પુસ્તકો તો ઉપડાવ્યાંજ હશે, રીત ભાત તો બધી જાણતોજ હશે. એટલુંજ નહીં પણ વળી પોતે પણ જરા વિચક્ષણ હતા એમ આગળ જણાવવામાં આવ્યું છે.

પછી તે વલ્લભ શિષ્યોની સાથે વિચાર કરી પોતે અગાઉ ધણેક ઠેકાણે પ્રવાસ કરેલો એટલે ઠરાવ કર્યો કે જ્યાં અરુધાં જંગલી માણસો હોય ત્યાં આપણું કામ થશે. હવે પોતાનો તૈલંગ દેશ તો ઉપર કહેલાં કારણથી ત્યાગ

કરેલોજ હતો, દક્ષિણ દેશ તો વિદ્વાન, હિંદુસ્તાન પણ થોડું થોડું વિદ્વાન, કાથીમાં પણ પંડિતોનો જથ્થો, ગુજરાત તો આપડાએ જોઈજ નહિ હોય. કોઈ પૂછે કે ત્યારે બેઠકો ત્યાં કેમ છે? તેનો જવાબ એ છે કે એ લોકડાં તો પછીથી પેઠાં છે. અગાઉ બેઠક ચણાવવાને ટકાજ ક્યાં હતા? મેરખીમાં બેઠક તો છેક હમણાં ત્રીશ પાંત્રીશ વર્ષ ઉપર થયલી છે. નાસકમાં હાલ થવાની તૈયારી દેખાય છે. તે વર્ષ એ વર્ષે નીકળશે. એ બધા વિચાર કરીને તેણે ગોકુળનો રસ્તો સલામતી ભરેલો જોયો તેનાં બે કારણો છે. એક તો એ કે એને ધર્મ, નંદના કુંવરનો ચલાવવો હતો કે જે તે વિષયસ્વામીના સંપ્રદાયમાં રહી શીખેલો હતો. વળી તે વૃજવાસીઓને પ્રીય, કેમકે તે લોકો તેના બક્ત અને ખીજું કારણ એ કે ત્યાં વિદ્યા અથવા વિદ્વાતાનાં નામનું મોટું મીઠું તે લોકો ધણા ખરા અજ્ઞાન અને મૂઢ જોવા હતા. કેવળ ખાઈ પીનેજમના કીનારે જઈ પેટ ઉપર હાથ ફેરવે અને “જે જમના મૈયાકી, આજ કોઈ દુષ્ટકો અજ ખાયોહોં સો પેટ ફાટત હૈં” કરી ભાંગના લોટા ખુણ ચઢાવે છે. ત્યાં વલ્લભે જન્મ્યું કે આપણું લોકડું ખરાખર પેસશે. એવા પેલા ચાર પાંચ જણ જોડે પકો ઠરાવ કરી પોતાની સ્ત્રીને સાથે લઈ ગોકુળ મથુરા તરફનો રસ્તો પકડ્યો. વળી ખીજું કારણ એ કે ઘણે ઠેકાણે તો એ પ્રસિદ્ધ થયેલો હતો, તેથી ત્યાંના લોકો તો એનો વિશ્વાસ કરે નહીં. ત્યારે કોઈ અજ્ઞણી અને મુરખોની જગા હોય તો “ઉજડ ગામમાં એરંડો પૂનય,” કિંવા “આંધળામાં કાણો રાજ્યો થઈ પડે” તેમજ અંધાના ગામમાં હુરખાઈ દાંધ, વાલ મોટો કે ગદિયાણો બાઈ” એ કેહેવત પ્રમાણે એનું ટટું સારી રીતે આગળ ચાલે.

એવા વિચારથી એણે તો ગોકુળ મથુરામાં જઈ ધામો નાખ્યો. પ્રથમ બધી તજવીજ કીધી ને પછી ગિરિરાજ પર્વતની તળેટીમાં એક અન્યાર નામનું ગામ હતું ત્યાં મુકામ કરી રહ્યો. વૃંદાવનમાં તો એનાથી રહેવાય નહીં, કેમકે ત્યાં તો બધા એના કરતા કાંઈક શાહુકાર વસતા હતા. અહીં તજવીજ કરીને એક સદુપાંડ્યાને વલ્લભ મળ્યો. તે સદુપાંડ્યા ગિરિરાજ ઉપર એક ઝુપડી બનાવી તેમાં બેસતો અને પોતે વ્રજવાસીઓમાં જરાક બણેલો હતો. તથી ત્યાં તેમનાં છોકરાંઓને બણાવતો. તેની સાથે વલ્લભે સારી રીતે પ્રીતિ ખાંધી; પછી પોતાનો પંથ ચલાવવાના આપાર આમત જે

વિચારે હતા તે વિષે સદુને વાકેફ કયો. વળી તેને લાલચ આપી કે આમાંથી તાર પશુ વંશ પરંપરા સારી રીતે કામ ચાલશે. એટલે કે આપણે અહીં તીર્થ અને મોટું ધામ ઠાકી બેસાડીશું, તો યાત્રાળુ ભોક્ષાના આવવાથી તમને પશુ શારી પેદાશ થશે. એવાં કારણથી તેમજ પોતે અધુરો ભણેલો તેથી તેણે વક્ષબની બધી વાતો કબુલ કરી. પછી તે પાંચ સાત જણે મળીને પુણી મારમ ચલાવવાનો પ્રારંભ કયો.

દરેક ખોટા માર્ગ ચલાવવામાં કાષ્ટ, પાષાણ, ધાતુ અથવા મૃત્તિકાનો ખનાવેલો ખોટો દેવ જેને આપણે મૂર્તિ કહિયે છિયે, તેની સહાયતા પ્રથમ પડે છે. કેમકે તરેહવાર ગપાટાથી તેનો મહિમા વધારી ભોક્ષાને પોતાની જાળમાં સપાડાવવાનું તે સાધન થઇ પડે છે. ભોક્ષા આવવા મારે એટલે પછી પોતાનું લાકડું તે મૂઠોને સમજાવવામાં આવે. અંતે તે ભોક્ષા જાળમાં ફસાયા વગર રહેજ નહીં. એ હેતુથી તેમણે વિચાર કયો કે આપણે એક મૂર્તિ બેસાડવી જોઈયે. એવો વિચાર કરી સદુપાંડેની ઝુપડી જે ગિરિરાજ પર્વત ઉપર હતી તેમાં એક મૂર્તિ અસલ એમજ પડેલી હતી તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવીને એક સાધારણ એટલે કરી તે ઉપર ઝુપડું બંધાવી તેમાં મૂર્તિ બેસાડી. હવે મૂર્તિ તો બેઠી, પણ કાંઈ ઠાઠ માઠ વગર કશું આગળ ચાલે નહીં. પછી સદુએ પોતાની વગ લગાડીને કોઈ એક પૂરણમંત્ર રાજા હતો તેને મળ્યો. તેની આગળ દેવની મોટી પ્રશંસા કરી. એમ કરી તેને જરા ગાળ્યો અને મંદિર બંધાવી આપવા તેને વિનંતી કરી. આર્યવર્તમાં મૂર્તિ પૂજનો પ્રચાર ધણી મજબૂતાઈથી પેટેલો એટલે રાજા, રાણાઓ તો મુખ્યત્વે કરીને તેમાં ફસાયલા હોયજ, એમાં કાંઈ નવાઈ જેવું નથી. પછી પૂરણમંત્રે મંદિર બંધાવી આપવા કબૂલ કર્યું, પણ તેમાં એક સદુની સાથે ઠરાવ કયો કે હું મંદિર બંધાવી આપું પણ તેમાં સેવા કરવા તમને અથવા તમારી તરફવાળાને રાખું નહીં; અને એનો કારણ ચલાવવા મારી તરફથી એક માણસ રાખું એ શરત સહુએ કબૂલ કરી, અને પૂરણમંત્રે મંદિર અણીવી આપ્યું. મંદિર તૈયાર થતાં ઉપર જણાવેલી મૂર્તિને ગોવરધન નાથજીનું નામ આપી પદરાવી. તેની સેવા કરવા બંગાલી બ્રાહ્મણોને પૂરણમંત્રે રાખ્યા. એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે પૂરણમંત્રે શાંપલબની પંથનો હશે તેથી ગોડિયા ગોસાંઈઓની તરફથી

બંગાલી બ્રાહ્મણોને રાખ્યા હશે. વળી એક અધિકારી પોતાની તરફનો રાખ્યો કે જે એની ઉપજ ખરચતો હીસાબ પણ રાખે.

હવે વલ્લભને આ એક નવી પીડા વળગી. “લેને ગઈ પૂત ને ખો આપ્ત ખસમ” તેમ મંદિર બંધાવવા જતાં મૂર્તિ પણ ચાલી ગઇ અને એનો અખ-ત્યાર કાંઈજ પોતાના હાથમાં રહ્યા નહીં. ત્યારે વિચાર્યું જે હવે અહીં બેસવામાં માલ નથી. પછી સદુને કહે જે મારે એકવાર હજી પૃથ્વી પરિક્રમા કરવી છે તે હું કરી આવું, પછી ત્યાંથી ચાલ્યો તે કેટલાક મહાન દૂરીને કેટલાક વિચાર અને કેટલીક યુક્તિઓ કરી પાછો પોતાની જગાઉપર ગિરિરાજ પાસે આવ્યો. હવે સદુને પાછા મળીને પોતાની યુક્તિઓ ચલાવી અને કેટલીક ખોટા બંગાલી બ્રાહ્મણોની એકઠી કરી અને અધિકારીને કેટલોએક દૂરેથી આપી સમજાવી પોતાની તરફ કરી રાખ્યો. પછી પૂરણમણ પાસે અધિકારી અને સદુપાંડેની વગ લગાડી તેઓને કઢાવી મુક્યા અને પોતે ધુસી ગયો. અહિં પોતાનો આગલો ક્રમ તેણે ચલાવવા માંડ્યો. દેવનો મહિમા વધારી લોકોને આવતા કર્યા. પછી પોતાની પંડિતાઇ અને ડગાઇથી લોકોને પોતાની તરફ ખેંચવા લાગ્યો. એ રીતે મંથનો પ્રથમ પાયો નાખવો શરૂ કર્યો.

હવે ધીમે ધીમે જેમ જેમ લોકો એના પંજમાં દૂસાતા ગયા તેમ તેમ તેણે વિચાર્યું જે એકલા સંસ્કૃતથી બરોબર ટટુ ચાલશે નહીં. તેથી બે ચાર પ્રાકૃત કવિઓ પાસે રાખ્યા. તેઓને ખાવા પીવાનું, પેહેરવા ઓઢવાનું બરોબર મળે તેથી તેઓ નીરાંતે કાવ્ય કરવા લાગ્યા. થોડા દહાડા નીકળતાં આગળા સેવકો તથા હમણુંના કવિઓએ આગળ ચર્ચ ગયલા ધરમના મહંતોના રીવાજ પ્રમાણે વલ્લભને પીર બનાવ્યો, અને પોતે મુરિદ બન્યા, એટલે વલ્લભનો પગદંડો જરા મજબુતાઇથી પેઠો. સેવક પણ થવા લાગ્યા, પણ બધી સમૃદ્ધિવાળા કોઈ સેવક થયા હોય એવું લાગતું નથી. તેમ જ પણ કાંઈ માતબર થયો હોય એવું ડાળ દેખાતું નથી. તો પણ આ મૂળ મંડાણ સારી રીતે થયું અને શિષ્યો પણ અલખત સો પોણોસો થયા દેખાય છે. ચોરાશી વૈષ્ણવોની વારતા ઉપરથી જણાય છે કે એ વલ્લભચાર્યના વૈષ્ણવો થયા હશે. એ ચોરાશીમાં ધર તો ૩૫ કે ૪૦ છે. પણ એક

એક ધરમાં બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ એમ પણ માણસોનું વર્ણન કરેલું દેખાય છે. વલ્લભની નીજવારતામાં લખ્યા પ્રમાણે તે ઘણો સાધારણ માણસ હતો. સેવકોનાં ધરમાં સાધારણ તેમનો મિત્ર હોય તેની પેઠે આવજન કરતો. જ્યાં પોતાની સ્ત્રી સાથે ન હોય ત્યાં હાથે રાંધી ખાતો. વળી જેમ રજુ ખત્રી-આણીને ત્યાં પાનાં ખાધાં કરી લખ્યું છે, તેમ તે સેવકોના હાથનું પણ ખાતો,

માર્ગ ચલાવવાનો પ્રારંભ કર્યા પછી તે અહિં ૨૦ કે ૨૧ વર્ષ રહ્યા હોય એમ જણાય છે. એ અરસામાં તેને ઘેર બે પુત્ર ઉત્પન્ન થયા. તેમાં પેહેલો પુત્ર ગોપીનાથજી નામનો સંવત ૧૫૬૮ ની સાલમાં જન્મ્યો. બીજો પુત્ર સંવત ૧૫૭૨ માં જન્મ્યો. તેનું નામ વિકલનાથજી પાડયું. તેને આ-જકાલ બૈજણવો ગોસાંધજી કહે છે.

હવે છોકરો એક ૧૪-૧૫ વરસનો થયો તથા બીજો દશ અગ્યાર વ-ધનો થયો, તે વખતે વલ્લભને ધારિત લાગી કે આ છોકરાઓનું જો પરણાવી શું નહીં, તો આખરે જશે, અથવા સમૃદ્ધિ નહીં હોય કે પછી કાંઈ સ્ત્રી તરફનું દુઃખ હોય પણ એ તો નકકી છે કે, તે એકાએક ધરમાંથી સન્યાસી થવા સારું તે વખતે ધરમાંથી નીકળી ગયો.

પુટ્ટી માર્ગના પુસ્તકોમાં લખેલું છે કે, શ્રી આચાર્યજી મહાપ્રભુજીએ બે ચાર વાર પોતાની સ્ત્રીપાસે સન્યાસી થવાની રજા માગી, પણ તેણે આપી નહીં. હવે શાસ્ત્રમાં એમ છે કે સ્ત્રીની પરવાનગી સિવાય સન્યાસી થવાય નહીં. આ થી એક દહાડો પોતાનાં ધરમાં પોતે બેઠો હતો ત્યાં તેણે આગ લગાડી. તે જોઈને તેની સ્ત્રીએ કહ્યું કે, “ધરમાંથી નિકળો” એટલે તરત નીકળી સન્યાસી થઈ ગયો. ત્યાં પોતાનું નામ “પૂર્ણાનંદ સરસ્વતેન્દ્ર” કરી રાખ્યું.

સન્યાસી થયો તોપણ છોકરાઓની જાલામણ દામોદર વગેરે આગળના સેવકોને આપી પોતે ચાલી નીકળ્યો. ગોલોકમાં જવાનાં સાધનથી બહિર્મુખ થઈ બ્રહ્મલોકમાં જવાનું સાધન જે સન્યાસ, તે, તેણે ગ્રહણ કર્યું. એ રીતે પોતાના સિદ્ધાંતથી પોતેજ કેમ ઉલટો ચાલ્યો હશે તે કાંઈ સમજાતું નથી. કેમકે ગોલોક ધામમાં જવા સારું એનાં કોઈ પણ પુસ્તકમાં સન્યાસ ભેવાની જરૂર લખી નથી. તે ઉપરથી પુત્રોને પરણાવી શકવાનાં અશક્તપણાંની જે કલ્પના છે, તે કટલેક અંશે ખરી લાગે છે.

એપછી સન્યાસીના વેશમાં બહુ થોડા દહાડા એ પાધરો રહ્યો હોય એવું જણાય છે. તેપછી કેટલેક ઠેકાણે ફરી ફરી કાશીમાં આવ્યો હતો. કાશીમાં એના કુટુંબીમાનો કોઇક આવી પોહોંચ્યો, તથા કોઇક શિષ્ય પણ તેને ત્યાં મળ્યો તેઓ વખતે તેની વાંસે થયાથી તેને કંટાળો ઉપજ્યો હશે, તેથી સંવત ૧૫૮૭ની સાલમાં આઘાડ સુદ ૨ ને રોજે શ્રી ગંગાજીમાં જીવતું હો- માવી દીધું હતું.

એ ઠેકાણે પ્રાગટ્ય વારતામાં લખે છે કે, શ્રીપુરષોત્તમજી તથા શ્રીગુસાં- ધજી અને ખીજ બધા સેવકો શોધ કરતા કરતા શ્રીકાશીજીમાં એ દિવસે મધ્યાહ્ન કાળે આવી પોહોંચ્યા. તેઓએ શ્રીગંગાજીના તીર ઉપર શ્રી આચાર્યજીને સન્યાસીના વેશમાં જતા જોયા એટલે ત્યાં તેઓ જઈ પોહોંચ્યા, અને તેમની સાથે વાત કરવા માંડી. પણ શ્રીવલ્લભાચાર્યે તેમની સામું પણ જોયું નહીં. ત્યારે છોકરાઓ કેહેવા લાગ્યા કે અમારે કેમ વર્તવું? એટલે તેઓએ ઇશારતથી દૈત, કલમ અને કાગળ માગ્યાં તે તેઓએ આપ્યાં. તે ઉપર વલ્લભાચાર્યે લખી આપ્યું કે તમે આમ વરતજો. કેવી રીતે વર્તવું, તે વાત, તે પુસ્તકમાં દર્શાવી નથી, પણ લખી આપ્યું એટલું છે. પછી પોતે શ્રીગંગાજી ઉપર જેમ માણસ પૃથ્વી ઉપર ચાલે છે, તેમ ચાલ્યા અને મધ્ય- ભાગે જઈ પદ્માસન વાળીને બેઠા અને ધ્યાન ધરતામાં એક અગ્નિની ધારા ગંગાજીનાં મધ્યમાંથી સૂર્યમંડળ સુધી જાંચી થઈ રહી. થોડીવાર થઈ તો પોતાના પુત્રો અને શિષ્યોનાં દેખતાં તેઓ અલોપ થઈ ગયા. પછી તેઓએ શ્રીવલ્લભાચાર્યનાં વચ્ચે હતાં તેને અગ્નિદાહ કર્યો. આ નીજ વારતાની વાત ઉપરથી ઉપલી ઘણી ખરી કલ્પના મળતી આવે છે.

એવી રીતે જેને સુરદાસજીનું નામ આપી એક પદ બનાવેલું છે કે “શ્રી વલ્લભનવચંદ છટા બિન સર્વ જગમેં જુ અંધેરો” તે વલ્લભની જીંદગી પુરી થઈ પછીથી જે બહુજ મહિમા વધી ગયો તે તો ધારોજ છે કે પછી “પીરો ને મુરીદો ચડાવે” તેથી અગ્નિમાં મહિમા વધેજ.

વલ્લભનો પોતાનો ઇતિહાસ સંપૂર્ણ થયો, તે સમજી વૈષ્ણવો તથા ખીજનાં માણસો તો સમજશે. પણ કેટલાક પુષ્ટી માર્ગના જ્ઞાનલવડુવિદગ્ધ અર્થોત્તર અડધા બળેલા હશે, તે આ વાત નહીં માને. કેમકે પુષ્ટી માર્ગના મહંતોએ

મોઢા મોઢા ચમત્કાર કરેલાની વાતો તેઓના તો બધી ધ્યાનમાં હશે. માટે તેવાઓને ચમત્કાર સમજાવવા પ્રશ્નોત્તરના આકારમાં સંવાદરૂપે નીચે લખી જણાવીશું તો બરોબર સમજાશે.

પ્રશ્ન—તમે તો એમનું એમ સાદું વર્ણન કર્યું પણ તેમ નથી. તેઓએ તો છેક યજ્ઞ નારાયણબટથી ચમત્કાર કરવા માંડ્યા છે તે માંહેણું તમે કેમ કાંઈ કહ્યું નહીં.

ઉત્તર—અમે જે વર્ણન કરીએ છીએ, તે યથાર્થ છે. તે એવી રીતે કે પુણીમાર્ગવાળાએ પોતાની વાતો ઉપર ચમત્કારરૂપી આરદાન મઢ્યું છે, તેમજ તેના સામા લખનારે ક્યાંક કોઈથી વલ્લભનું અત્યંત નીચપણું દેખાડવારૂપી આરદાન ચઢાવેલું છે તે બન્નેમાંથી આરદાન બાદ કરીને અનુમાન પ્રમાણથી સિદ્ધ થઈ શકે એવી વાતો લખી છે. જેવી વાતો બધા માણસો ખરી તરીકે માની શકે. બીજી જે ચમત્કારની વાત તમે કહી તે ચમત્કાર તો મુઆ કેડે તેમનો મહીમા વધારનાર માણસો પુસ્તકમાં લખી ગયા છે. પછી સુખ અને વિશ્વાસુ લોકો તેમના બોલવા ઉપર ભરોંસો રાખે પરંતુ તેમાં વિચાર ન કરે કે પોતાના ચમત્કાર પોતે વરણુવે તેના ઉપર વિશ્વાસ કેમ રખાય? બીજો કોઈ બ્યારે કેહેતો હોય ત્યારે કંઈક મનાય. અહિં તો બીજાનાં પુસ્તકો જોવાં નહીં ને તેમની વાતો સાંજળવી નહીં, એટલે ખબર શું પડે?

પ્રશ્ન—તમે એ વાત કહી તો ઠીક છે. પણ એવી વાતો કાંઈ ખોટી લખાય કે યજ્ઞ નારાયણ બટ વેદનો અવતાર હતા. તેમણે કેટલાક માયાવાદીઓને પોતાના પાડા પાસેથી વેદના જવાબો અપાવ્યા, તેઓએ સોમ-યજ્ઞ કરવા માંડ્યા પછી કુંડમાંથી ભગવદ વાણી એવી થઈ જે “અમે તમારા કુળમાં અવતાર ધારણુ કરીશું”. તે પ્રમાણે વલ્લભવિકૃલ અવતર્યા. તે યજ્ઞ નારાયણ બટના પુત્ર ગંગાધર બટ હતા, જે સાક્ષાત્ શિવજીનો અવતાર હતા. તેઓએ કેટલાંક માણસોને એક દહાડો પોતાની જટામાંથી ગંગાજી કાઢીને પ્રવાહ ચલાવી દેખાડ્યા. તેના પુત્ર ગણપત બટ હતા તે સાક્ષાત્ શ્રી ગણપતિનો અવતાર હતા. તેમણે એક વખત પંડિતોની સભામાં ગણપતિનું સ્વરૂપ ધારણુ કરી દેખાડ્યું તેથી તેમને અત્ર પૂજન પ્રાપ્ત થયું. તેના પુત્ર વદદર્ભ બટ હતા તે સાક્ષાત્ સૂર્યનો અવતાર હતા. તેઓએ બ્રાહ્મણોને

એક દહાડે સાવકાણે સવારના દોઢ પેઢોર જેટલો સૂર્ય ચઢેલો હોય તેવાં દર્શન દીધાં. એ બધી વાતો તેમનાં પુસ્તકોમાં લખેલી છે, તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાતોનો તમેજ વિચાર કરી જુઓ કે એમાંની એ કે માનવા જેવી છે? પાડો વેદનો ઉચ્ચાર કરે એ વાત પાડા જેવાં માણસો લખે અને માને પણ તેવીજ સમજણવાળા. જુઓ, એ રીતે તો હું પણ મારી ચોપડીમાં લખી જાઉં કે મારા દાદાનો બાપ સાક્ષાત્ સર્વ વ્યાપી પરમેશ્વર હતો. તેને એક દહાડે લાખ માણસોએ આવી પૂછ્યું કે “તમે સર્વવ્યાપક છો તો અમારા મનની વાત કહી દો” પછી તેને તરત મારા દાદાએ કહી દીધી. વળી કહ્યું કે મારો દાદો સાક્ષાત્ નૃસિંહજીનો અવતાર હતો. તેણે એક દહાડો આખી પૃથ્વીને પોતાના હાથમાં અધર જાંચી કરી. પછી તે ઉપરથી માણસો બધાં નીચે પડવા લાગ્યાં, તેમને મારા દાદાએ ટુંક મારી એટલે પાછાં પૃથ્વીપર ચોંટી ગયાં. એવાં કરોડો ગપાટાં લખી જવાગાં કાંઈ પણ પૈસા ખેસતા નથી કે કોઈ ના પણ પાડતું નથી. પણ કોઈ ડાહ્યો માણસ પૂછે કે બાઈ! “તારા દાદાએ પૃથ્વી તો ઉપાડી, પણ તે પોતે ક્યાં ઉભો હતો?” ત્યારે તો મને પણ જરા વિચાર કરીને ગભરાવવું પડે. તેજ પ્રમાણે તેમને પણ કોઈ પૂછે કે તમે જે આ પોતાની ધરમેળેની વાત લખી રાખી છે તે કોઈ ઇતિહાસમાં તમારા દેશના અન્ય મતવાદી ધંડિતે પુરવાર કહી છે? જ્યારે એવા ચમત્કાર વાળા હતા ત્યારે તમે તમારા દેશમાંથી બાગીને બીજો દેશ શું કરવા જઈને રહ્યા? એવા ચમત્કાર છતાં તમે ન્યાત બહાર શું કરવા થયા? તેના ઉત્તરમાં તેઓ મારા જેવો જવાબ આપ્યા વગર રહેશે નહીં. મુખ્ય સિવાય એવી વાતો કોઈ માને નહીં; એ સ્પષ્ટ છે.

પ્રશ્ન—કીડ, બીજા તો જાણે અગાઉના તેમના બાપદાદાના વારાના ચમત્કાર લખ્યા છે, પણ લક્ષમણ ભટ્ટ તો શ્રી વલ્લભનો બાપ થાય તે તો સહુથી છેલ્લો છે. ત્યારે તેનાં જે ચમત્કાર લખ્યા છે તે તો ખોટા ન કેહેવાય? તે તો સાક્ષાત્ અક્ષર બ્રહ્મનો અવતાર હતા. તેઓ વિદ્યાની કુશલતાથી ધંડિતોમાં શ્રેષ્ઠ ગણાતા હતા. તેમણે ૧૦૦ સોમયજ્ઞ પૂરા કર્યા. છેલ્લા યજ્ઞ વખતે કુંડ-માંથી વાણી થઈ, જે તમારે ત્યાં પરમેશ્વર પ્રકટ થશે. તેમણે સવાલાખ બ્ર-

હ્રભોજન કાશીમાં કરાવ્યું. સંવત ૧૫૭૨ના વૈશાખ વદ ૧૧ની રાતે શ્રી ગોવર્ધનનાથજીએ રાધાજી સહિત લક્ષ્મણ ભટ્ટને સ્વપ્નમાં દર્શન દીધાં અને કહ્યું કે તમે કાશીએથી પાછા ચંપારણ્યમાં આવશો ત્યારે તમારે ત્યાં મારું પ્રાકટ્ય થશે. એવું કહીને તેને એક ઉપરણો, તુલસીની માળા અને એક કંઠી એ ત્રણ ચીજો બાળકને પેઢેરાવવા સારું આપી. એટલામાં લક્ષ્મણભટ્ટ જાગૃત થયા, તો તે સર્વે ચીજ પોતાની પધારી આગળ દીધી. વળી પ્રયાગમાં ભારદ્વાજ ર્ષીના આશ્રમમાં લક્ષ્મણભટ્ટ ગયા, ત્યારે ત્યાં ભારદ્વાજ ર્ષિએ કહ્યું કે તમે અમારા ગાત્રમાં છો અને તમારે ત્યાં સાક્ષાત્ પુરુષ પુરુષોત્તમનું પ્રાકટ્ય થશે. એ બધાઓના કેહેવા પ્રમાણે વલ્લભ અવતાર થયો તેનું કેમ ?

ઉત્તર—લક્ષ્મણભટ્ટના ચમત્કાર લખનાર પણ એના બંશજ કે બીજા કોઈ? એને મરી ગયાને વરસો વીતી ગયાં હશે ત્યારે એના પણ ચમત્કાર વળી બાહાર પાડ્યા હશે. વળી તમે કહો છો જે એ અક્ષર બ્રહ્મનો અવતાર હતા, પણ બીજે ઠેકાણે એમનાં પુસ્તકોમાં તો તે શેષજનો અવતાર લખ્યો છે, અને ત્રીજે ઠેકાણે વસુદેવજનો અવતાર લખ્યો છે. ત્યારે હવે ખરું શું માનવું? વળી એમણે સો સોમયજ્ઞ કર્યા ને કુંડમાંથી વાણી થઈ તે સો સોમયજ્ઞ પુસ્તક લખનારે માત્ર દીઠા હશે અને વાણી પણ તેણેજ સાંભળી હશે. વળી લક્ષ્મણને સ્વપ્નમાં જે વાત ગોવર્ધનનાથજીએ કહી (કે જે વખતે ગોવરધનનાથજી પ્રકટયા પણ ન હતા) તે વાત પણ લખનારને શી રીતે ખબર પડી ગઈ? વળી સ્વપ્નમાં ઉપરણો, માળા, કંઠી સાચાં થઈ પડ્યાં. લાખો વરસ ઉપર થઈ ગયલા ભારદ્વાજ મુનિ લક્ષ્મણને મળ્યા. એવી એવી વાતો માણસ તો ન માને બાકી માણસના આકારના પશુઓ હોય તે માને. એ લોકો એવી રીતે પોતાના શિષ્યને ધર્મોધ અને નિર્બુદ્ધિ સમજી એવી વાતો પુસ્તકોમાં અડાવે છે.—વળી સવા લાખ બ્રહ્મ ભોજન કરાવ્યું એવું પણ લખ્યું છે. તો જીઓ આ યજ્ઞને અને બ્રહ્મ ભોજનનો કેવો ગપાટો માર્યો છે. જો એવોજ એ સમૃદ્ધિવાન હોત, તો એક છોકરો ગિરિ, એક પુરી અને એક ગું-સાંઈ એવા કેમ અને, તે વિચાર કરવાની વાત છે. વળી પોતાના દેશ ત્યાગ કરી કાશીમાં આવી રહ્યા, તે પણ વિચાર કરવા જેવી બાબત છે. મોટો

અવતારી પુરુષ હતો અને સાક્ષાત્ પરમેશ્વર જેના ગર્ભમાં હતો. એ વાત ખરી હોય તો તેને કાશીમાંથી ચવનના બચથી નાસી જવું પડે, એ કવી હસવા સરખી વાત છે! બીયારા લખનારાઓએ ચમત્કાર લખવાની તદ્દખીર તો કરી પણ ખોટાને ખરૂં રૂપ ક્યાંથી આવે, માટે ધંડિતોમાં એવા લખનારાઓનું ઉપહાર્ય થાય તો તેમા નવાઈ નથી.

પ્રશ્ન—એ બધું જવાદો. વારં શ્રી વલ્લભાચાર્ય તો ભગવત અવતાર ખરા કે નહીં? અને તેમના ચમત્કાર લખ્યા છે, તે પણ ખરા કે નહીં?

ઉત્તર—ભાઈ, ચમત્કાર વિષે તો તમારે હરોસોજ રાખવો નહીં. ચમત્કાર વર્ણવવાની ત્રણ ચાર રીતો છે. એક એ કે, જે માણસ મરી જાય, અને જેને ચમત્કાર દેખાડ્યો એવું લખનારા પણ મરી જાય, ત્યારે તેના ચમત્કારનું વર્ણન લખાય. બીજું એ કે, જંગલી અને અગ્નિ લોકોમાં એવી વાતો કરાય, કે જે દેશમાં તેઓ જઈ ન શકે, ત્યાં તે ચમત્કારવાળો ગયો હોય તો ત્યાંની જુડી વાતો બનાવી ચમત્કાર લખાય. ત્રીજું, જે વાંતો ઇશ્વરી બનાવની હોય, તે જે જંગલીઓ સમજતા ન હોય. તેને ડરથી સમજાવી ચમત્કાર રૂપે મનાવાય. જેમ કોલમ્બસ અમેરીકામાં ગયો હતો ત્યારે તેને લાંના લોકો સાથે એક દાહડો કાંઈ ખટપટ થઈ. પછી તે દાહડે ખગ્રાસ ચંદ્ર ગ્રહણ થવાનું હતું તેથી તેણે તે લોકોને કહ્યું કે હું આજે તમારી ઉપર ઈશ્વરનો કોષ ઉતારી રાત્રે અધિકાર કરીશ.” તેમ થતાં લોકો કોલમ્બસને લાં દોડી ગયા, અને પગે લાગ્યા કે અમે ભૂલ્યા અને હવે અજવાળું કરો. ત્યારે કોલમ્બસે કહ્યું કે “હું ઇશ્વરની સ્તુતિ કરું છું અને અમુક વખતે ઈશ્વર અજવાળું કરશે.” તેમ થતાંજ તેઓ કોલમ્બસને ચમત્કારી ગણી માન આપવા લાગ્યા. વળી હમણાં પણ જંગલના વગેરે જગાઓમાં જે ભાટિયા વગેરે મુસાફરી કરવા જાય છે, તેઓ પોતાની સાથે ટીપ્પણ રાખે છે. તેમ જોઈને ગુલામ લોકોને તેઓ કહે છે કે આજે રાતનાં આમ થશે. તે ઉપરથી તેઓ કહે છે કે “બનીઆની ગાંગા” એટલે વાણીઆ જાડુગર છે. ચોરું, કેટલીએક હસ્ત ક્રિયાઓ થાય છે કે જેમાં જે માણસ સમજતો નથી, તેને તે ક્રિયાઓ ચમત્કાર જેવી દેખાય છે. જેવી કે બાજુગર વગેરેની ક્રિયાઓ. પાંચમી, કર-પલ્લવી, નેત્રપલ્લવી વગેરે વિદ્યાઓથી શ્વગરીદ સાથે તરફવાર વાતો કરીને

કેહેવાની વિદ્યા, ઈત્યાદી જાખતો ચમત્કાર દેખાડવાની છે. પરંતુ તે વાતો માનનાર કોણ કે જેઓ ળંગલી ભૂત જેવા હોય, અથવા ધર્માચાર્ય ફાંસી-ગરના ફાંસામાં ફસાએલા હોય, ચા તો પશુ બાળક જેવ હોય. જે કાંઈ પણ વિદ્યા જાણનાર હોય, પંડિતોની સોખત કરતા હોય, દુષ્ટ આચાર્યોની જાળમાં ફસાઈ ગએલા ન હોય, જાતે ત્રિચક્ષુ હોય, અને શોધક બુદ્ધિવાળા હોય, તેઓ તો કદી એવી ગણાટકી વાતો માને નહીં, અને શોધ કરી, તેનો નિર્ણય, કરે એ નિઃસંશય જાણવું.

પ્રશ્ન—ત્યારે વલ્લભાચાર્ય ભગવત અવતાર ખરા કે નહીં ?

ઉત્તર—ભગવત અવતાર તો શું પણ માણસમાં પણ કેવા સ્વાર્થિ તે જાણશે. જુઓ કે એ લોકો પુરાણને માને છે, તેમાં પણ ચોવીસ અવતાર લખ્યા છે, ત્યારે પચીસમો વલ્લભાવતાર ક્યાંથી આવ્યો ? અને છવીસમો વિકૃત ક્યાંથી આવ્યો ? વળી એના કુળમાં જેટલા અવતારે તે બધાને ભગવત અવતાર કહે છે, તે બધા ક્યાંથી આવ્યા ? વળી એઓના માર્ગનાં પુસ્તકોમાંના એકમાં લખે છે કે, વલ્લભાચાર્ય અગ્નિનો અવતાર છે, બીજામાં ગોલોકવાસી કૃષ્ણનાં મોંનો અવતાર કહે છે, અને ત્રીજામાં ચન્દ્રાવળી સખીનો અવતાર લખ્યો છે, અને ચોથામાં લખે છે કે, કૃષ્ણ અને રાધાને વિછડેલા જીવોનો બહુ વિરહ થયો તેથી બેઉનાં નેત્રમાંથી વિરહાગ્ની નીકળ્યો ; તે બેઉના અગ્નિનો સંયોગ થતાં એક અગ્નિમય પુતળું થઈ પડ્યું. તેને પૃથ્વીપર મોકલી દીધું. એમાં જીવાનું એ છે કે જીવ વિછડ્યા પછી ભગવાને તેઓને લેવા સાઈ સારસ્વત કલ્પમાં કૃષ્ણાવતાર ધરી તેઓનો ઉદ્ધાર કર્યો, તેમાંથી બાકી રહી ગયા હતા તેમને સાઈ વલ્લભનો અવતાર થયો. હવે સારસ્વત કલ્પને કરોડો વરસ થયાં, તેમાં ભગવાન પોતાના જીવનો ઈચ્છાએ કરીને ઉદ્ધાર કરી શક્યા નહીં, તેથી ભગવાનને વિરહ થયો, એ કેવી હસવા જેવી વાત છે ? વળી કોઈમાં લખે છે કે, વલ્લભ સાક્ષાત્ પૂરણ પુરૂષોત્તમનો અવતાર છે. હવે કહો કે એ મનાજ પુસ્તકમાંથી ક્યાં ખરાં ને ક્યાં બોટાં માનવાં ? વળી પોતાને ભગવત અવતાર કેહેવડાવવા સાઈ એક અગ્નિપુરાણ તંથા બ્રહ્માંડપુરાણમાં પોતાની તરફથી નવા અધ્યાય ખોલી ધાલી લખે છે કે “વલ્લભોદ્દ્યોત્તરુપસ્ય વિકૃતઃ પુરુષોત્તમઃ ॥” તે અધ્યાય કેટલાક ગૃહસ્થોએ અત્રેના પ્રસિદ્ધ પંડિત ગદુજને

ખતાવ્યા હતા, ત્યારે તેમણે સાફ જુઠા જણાવ્યા હતા. વળી તેજ ગદ્દૂજીએ વલ્લભા-
ખ્યાનના ટિપ્પણમાં પુરાવા દાખલ વાપરી, તે સાંઈ તેજ ગૃહસ્થોએ ગદ્દૂજીને
કહી મોકલ્યું, કે આ જુઠાણું તમારા જેવા પંડિતને છપાવવું હાયક નોહાતું. ત્યારે
તેમણે પોતાની દલગીરી જણાવી. વલ્લભાચાર્ય પોતાના રચેલા ગ્રંથમાં પોતાને
સાફ સાધારણ મનુષ્ય જણાવે છે. એક ગ્રંથમાં વલ્લભાચાર્ય લખે છે કે. શ્રાવણ
મહિનાની એકાદશીની રાતે મને બહુ ચિંતા થઈ કે હું મારા કેમ ચલાવું.
તે વખતે મને સાક્ષાત્ ભગવાનનાં દર્શન થયાં. ત્યારે હવે વલ્લભાચાર્ય જો ભગ-
વાનજ હોય તો તેને ચિંતા શું કરવા થાય અને બીજો ભગવાન વળી તેને
ક્યાંથી મળે? વળી એક પુસ્તકમાં વલ્લભાચાર્ય લખે છે કે “ હું મ્લેચ્છોથી ઘેરા-
યલા દેશમાં હોરાન છઠ્ઠી, માટે હે કૃષ્ણ ! મારી રક્ષા કરશે. ” વળી એકમાં
સ્વામીનીજનાં ચરણની સ્તુતિ કરી છે. વળી વિકૃલનાથ મળવાનું એઓનાં
પુસ્તકમાં લખ્યું છે. ત્યાં લખે છે કે વલ્લભાચાર્યે કહ્યું કે મને સ્ત્રી કોણુ પરણાવશે?
ત્યારે વિકૃલનાથજી કહ્યું કે મળશે. અહીં વિચાર કરો કે જેની પથ્થરની મૂર્તિ
એવા વિકૃલનાથજીએ વલ્લભાચાર્યને ભવિષ્યની વાત કહી અને આ ચામડાના
પૂરણ પુરષોત્તમ તે વાત જાણી ન શક્યા ! એવી અનેક વાતો માત્ર નીજ-
વારતા નામનો ગ્રંથ વાંચેથી જણાઈ આવશે. નીજવારતા વાંચવાથી સાફ
જણાશે કે, વલ્લભાચાર્ય પગે રખડતા, કિશ્કુ જેવા અને શિષ્યોને ત્યાં હાથે રાંધી
ખાનારા એવા હતા. તેવાને તેના વંશજોએ પોતાનો મહિમા વધવા સાંઈ
ભગવત અવતાર ઠોકી બેસાડો છે. વળી તેઓને પણ શિષ્ય તેવાજ નંગ-
લી મળ્યા એટલે અતિ ઊંચો પરમેશ્વર થઈ પડે. ત્યારે હવે એમાં તો કાંઈ
પ્રભુતાર્થ નહી હતી. પણ કહી કેહેવત પ્રમાણે થયું કે “ ક્ષેત્રાકર ધેધે ” કે
જે પીત કે આ પીર ” તેમ બિચારા વલ્લભાચાર્ય પણ નંગલી વૈષ્ણવોને અને
દુષ્ટ મહારાજોને દુઆ કરે, કે જેઓએ પછવાડેથી તેને પીર કરી બેસાડ્યો
બાકી વાતમાં માલુ જેવું કાંઈએ નથી.

પ્રશ્ન—હવે તમે જે વાતો કહી, તે ઉપરથી ઘણી ખરી ખાત્રી થાય છે,
કે ચમત્કારની વાતો ખોટી છે અને જીવતા જીવતે કોઈ ચમત્કાર કેહેતો પણ
નથી. તો પણ વલ્લભનાં પુસ્તકોમાં કેટલાક ચમત્કાર વર્ણન કરેલા છે, તે
આજ હું તમને વલ્લભ વિષેજ સંક્ષેપમાં પુછું છું. તેમાં મારી મતલબ એ છે

કે મને તો કાંઈ હવે ધણું કારણ નથી, તો પણ એના મારગમાં ચુસ્ત હશે, તેમને ખરા ખોટાનો ખુલાસો થશે.

ઉત્તર—ઠીક છે. એમ થવુંજ જોઈયે. આપણે તો ખરું શું છે તે જ-મતને દેખાડવું.

પ્રશ્ન—પેહેલાં તો વલ્લભાચાર્યનાં માતાજીએ ગંગાજીનું પૂજન કરી શ્રીચારે ગંગાજીમાં પાણી વધીને વલ્લભાચાર્યના ચરણને સ્પર્શ કરીધો અને કહ્યું કે તમારા પુત્ર જગદિજ્યથી થશે.

ઉત્તર—હવે જુઓ આ કેવી હસવા સરખી વાત છે કે ગંગાજી વલ્લભાચાર્યના પગ છુવા સાર જોયાં ચઢ્યાં અને વળી બોલ્યાં. એમ બનવું કોઈ ઈશ્વરી સૃષ્ટિના નિયમ જાણનાર માણસ માનશે? કદી નહીં. ત્યારે એ અગાઉ જેમ મારા દાદા વગેરે વિષે કહ્યું, તે તેમજ છે. હું પણ લખ્યું કે મારા દાદાને ગંગાજી કાશીથી છેક કછમાંડવી સુધી પગ સ્પર્શ કરવા આવી હતી. વળી એક બીજું હાસ્ય થાય છે કે એ લોકોએ કદિપત ગમ્પાં હાંકવા માંડ્યાં તે પણ આપડાઓથી નવાં હંકાયાં નહીં, પણ જીનાંતીજ ચોરી કરીતે હાંક્યાં છે. એમાં કેવી ચોરી છે તે જુઓ, કે શ્રીકૃષ્ણનો ભાગવતમાં જમનાજીએ સરણસ્પર્શ કર્યો એમ લખ્યું છે, તેમ આમાં ગંગાજીની ઢબ લીધી. અરે! આવાં ખોટારાં કરવામાં પણ મૂઠ જોવા, તેને લોકો કેવી તરેહથી માને છે? શી મૂખતા!! વળી બિચારી ગંગાજીને પણ ખોટી ઠરાવી. ગંગાજીએ કહ્યું કે તે જગદિજ્યથી થશે. પણ આ તો આફ્રિકા, અમેરિકા ને યુરોપનાં નામ સાંભળ્યા વગર વિદાય થયો એટલુંજ નહિ પણ આખા હિંદુસ્તાનમાં માત્ર એકજ અત્યોચ્ચાર માત્ર તે પણ પૂરું નહીં.

પ્રશ્ન—ત્યારે વલ્લભની માતાજીને વૃજનાં સર્વ તીર્થોનું ધ્યાન થયું, તેથી તેમનાં દર્શન કરવા તેમનાં નેત્રમાંથી આંસુ પડ્યાં. ત્યારે વલ્લભાચાર્યે બગાસું ખાઈ મોંમાં વૃજ દેખાડયું તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત ઈલ્લમાગાર એ પોતે મુઆ પછી બસોં અઢીસો વરસ પછી જે ગ્રંથ લખનાર થયો તેના કાનમાં આવી કહી ગયાં હશે. હું હમણાં કહ્યું કે અમારા જીવિયામાં એક કૂતરો હતો, તેણે એક દહાડો બગાસું ખાધું, તેમાં વલ્લભાચાર્યની એકોત્તર પેઢીના પુરુષોને મેં જોયા. વળી એ પણ શ્રીકૃષ્ણ

મૃત્તિકા ખાઈ માતાને પોતાનાં મોંમાં ચાદ લોક દેખાયા એવું ભાગવતમાં લખ્યું છે, તેજ ચમત્કારની ચોરી કરી છે.

પ્રશ્ન—ત્યારે વારં કાશ્મી વિશ્વેશ્વર મહાદેવ શ્રી આચાર્યજીનાં દર્શન કરવા આવ્યા અને પૂછ્યું કે “મગવન્ કોઽયં વેદ :” ત્યારે વલ્લભાચાર્ય બોલવા શીખ્યા નોહોતા, તો પણ કહ્યું કે “સર્વેશ્વરસ્વ સર્વાત્મા નિજેચ્છાત : કરિષ્યાતિ” એટલે ઇશ્વર સર્વ સમર્થ છે તે પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે કરે છે. એ વાત કેમ ?

ઉત્તર—કાશ્મીવિશ્વેશ્વરની પાષાણની મૂર્તિ માણસનો વેશ ધારણ કરી વલ્લભાચાર્યનાં દર્શન કરવા આવી, એ એવી વાત છે કે, માણસનો માંનીજ ન શકે! વળી જીવો કે ત્રિવિશ્વેશ્વર મહાદેવ માનવા આવ્યો પણ એના શિષ્યો અથવા મહાદેવને માનનારા તો આજ સુધી પણ વલ્લભાચાર્યનાં દર્શન કરવા કોઈ આવ્યું નહીં. અને પણ યાદ છે કે હું છ મહીનાનો હતો ત્યારે મને હિમાલય પરવત મળવા આવ્યો હતો. પુણી મારા ચરણ સ્પર્શ કરી ચાલ્યો ગયો. કોઈ પૂછે કે તેનો કોઇ સાક્ષી ? તો વલ્લભાચાર્યના ચમત્કારોના જેમ એનો મંથ લખનારા સાક્ષી છે, તેમ મારો સાક્ષી હું પોતે. વળી એ વાત પણ “શ્રી કૃષ્ણકે દર્શન કરને આએ સદાસિવ ગોકુલમે” એ પુરાણોક્ત વાતની ચોરી છે.

પ્રશ્ન—ત્યારે વલ્લભાચાર્ય ચાર મહીનામાં ચાર વેદને છ શાસ્ત્ર લખ્યા તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ જેમ યજ્ઞ નારાયણનો પાટો વેદ શીખ્યો તેમજ. એ તો લખનાર ભૂલ્યો કે ચાર મહીના કહ્યા, પણ એમ કેહેત, જે લણેલાજ જન્મ્યા હતા, તોએ કોણ પૂછવા જત ? પણ વિચાર કરવો જોઈયે, કે જો એવો પેગંબર હતો, તો એક ગોકુળમાંજ જઈ માત્ર ચોરાશી સેવક કરત નહીં. પણ શ્રીમદ્ધંકરાચાર્યની પેઠે બધે ઠેકાણે પુજત. વળી લખ્યું છે કે એ વાત જોઈને બાપને આશ્ચર્ય ઉપજ્યું જે આ કેમ ? ત્યારે તેને ભગવાને સ્વપ્નામાં આવી કહ્યું કે એ તો મારું સ્વરૂપ છે, તમે શું કરવા વિચાર કરો છો ? હવે એમાં બારીક વિચાર કરવાનો છે તે એ કે, આ કામમાં જો લક્ષમણ ભડને આશ્ચર્ય થયું હોય, તો આગલી જે કુંડની વાણી, સ્વપ્નામાં ઉપરણો વગેરેનું મ-

ળવું, ભારદ્વાજનો સમાગમ, અને અગ્નિમાંથી બાળકનું મળવું. વગેરે વાતોના ગપાટાં તે ખોટાં હોય, તોજ લક્ષમણને એમાં આશ્ચર્ય થાય. લખનારે કહ્યું છે ટીક આગળ હું, તે પાછળ હું વળી આમાં પણ કૃષ્ણ પંજાને ઘેર છ મહિનામાં લણી રહ્યા તેની ચોરી કરી તેમાંથી બે ઘટાડી એના ચાર કલા છે.

પ્રશ્ન—હવે એવા અમત્કાર તો બણાએ વર્ણવ્યા છે, પણ અસંભવિત હોવાથી તે ખોટા છે એમ વાંચ્યાથીજ નિશ્ચય થાય છે. વળી એક મહાપુરુષને મોઢેથી સાંભળ્યું છે કે આપણા આર્યાવર્તમાં કોઇનો મહીમાં વધારવા સાર તેના લાગતા વળગતાઓ હજારો અમત્કાર રૂપી આવરણ કરી મુકે છે; તો આપણે તે વિષે હવે વધારે જાણણું કરવું પડતું સુકારું વલ્લભ વિદ્વાન કેવો હતો તે વાત કરિયે. ત્યારે કહો વલ્લભાચાર્ય વિદ્વાન હતા કે નહીં ?

ઉત્તર—તે વિદ્વાન નહિ પણ બહુશ્રુત, સાધારણ બહેણા અને ચંચળ હતા. પણ એને વિષ્ણુસ્વામીના મહંતની પદ્મી મળવાથી સંપ્રદાય ચલાવવાનો વ્યાપાર શીખ્ય અને ત્યાંના કેટલાક ગ્રંથોમાં પોતાનું નામ એસાડી ઠોકી દીધા છે. પણ જો મોટા વિદ્વાન હોત તો વેદ ઉપર ભાવ્ય કરત. અથવા ખીજી કાંઈ ઉત્તમ ગ્રંથો કરત. તેવું કાંઈ નથી. એના મોટા ગ્રંથો માત્ર બે દેખાય છે, તેમાં એક ભાગવતની ટીકા સુખોદિની, અને ખીજું વ્યાસરાત્ર ઉપર અણુભાષ્ય. એ કાંઈ મોટી વાત નથી. એવા તો પ્રાકૃતમાં પણ બણા કવિઓ થઈ ગયા છે, કે જેમણે મહાભારતના પણ તરણુમા કર્યા છે. અને એ પંડિતો પાસે પણ કરાવ્યા હોય, એવો સંભવ છે.

પ્રશ્ન—ત્યારે કૃષ્ણદેવ રાજની સલામાં જીવ્યા અને ત્યાંની ખીજી મોટી મોટી અનેક વાતો કહેલી છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત પુસ્તક લખનારે ગોકુળ મથુરા તરફ ચલાવી, કેમ કે તે વખતે ગોકુળમાં વિદ્યા નગરની ખબર લાવનાર કોઈ આવે તેમ ન હતું, પણ જો તેમજ હોય, અને કૃષ્ણ દેવરાજ એનો શિષ્ય થયો હોય, તો આ જે વિદ્યાનગર સજાગત છે, અને ત્યાં કૃષ્ણ દેવના વંશજો રાજ્ય કરે છે, તેઓ વલ્લભાચાર્યને ઓળખતા પણ નથી; એટલુંજ નહીં પણ ત્યાં તેની સંપ્રદાય પણ નથી, કોઈ વૈષ્ણવ નથી, એનું એક મંદિર નથી, તેમ એક બેઠક સુદ્ધાં પણ ત્યાં નથી, ત્યારે એ ગપાટો નહીં તો ખીજું શું ?

પ્રશ્ન—ભલા વિકલનાથજી નદીપાર આવી મળ્યા તે બાબતમાં તો કેટલોક ખુલાસો આવી ગયો છે. પણ શ્રાવણ મહીનાની એકાદશીને દહાડે, ભગવાને વલ્લભાચાર્યને દર્શન દીધાં તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાતનો પણ એનાજ અંથોથી ખુલાસો આવી ગયો છે કે, ઘડિકમાં પોતે ભગવાન બને છે, વળી ઘડિકમાં બીજા ભગવાન નેને દરશન દે છે. તો એ બધો બકવા સમજવો જોઈયે. કેરી માણસ જેમ બકે છે તેમ એ પણ છે. જુઓ ! વળી કહ્યું છે કે “અયોધ્યામાં શ્રી આચાર્યજી મહાપ્રભુજી ગયા, ત્યાં શ્રી રામચંદ્રજી મળ્યા તેઓએ વલ્લભાચાર્યને પૂર્ણ પુરૂષોત્તમાયનમ.” કહ્યું, ને વલ્લભાચાર્યે તેમને “મર્યાદા પુરૂષોત્તમાયનમઃ” કહ્યું. તેથી હનુમાનજીને શંકા થઈ, તે રામચંદ્રજીએ નિવારણ કરી. હવે જુઓ એ બકવાદ છે કે નહીં. પુરાણ પ્રમાણે અઠાવીસ લાખ વરસ રામચંદ્રજીને થઈ ગયાં. વળી તેમાં સાદ્ લખ્યું છે કે અયોધ્યાની બધી સૃષ્ટિ લઈને રામચંદ્રજી સધામ પધાર્યા. ત્યારે ૩૮૦ વરસ ઉપર વલ્લભને મળ્યા એવું લખ્યું છે, તે જંગલીમાં જંગલી જેવાને ઠગવા લખ્યું છે કે કાંઈ બીજું? વળી ૫૦૦૦ વર્ષ ઉપર થઈ ગયલા વ્યાસજી અલ્પકનંદા આગળ પરવતની ગુફામાં વલ્લભાચાર્યને મળ્યા અને બીજાઓ સારું ગુપ્ત થઈ બેઠા છે. તો શું વ્યાસજીએ જગતની ચોરી કરી છે? કે કાંઈને મોં દેખાડતા નથી ને વલ્લભાચાર્યને દેખાડ્યું? વેદમાં ઇશ્વરી સૃષ્ટી સો વરસની લગભગ લખી છે. વળી ગિરિરાજ પર્યંત ઉપરથી શ્રીનાથજીએ ખુમ પાડી, તે વલ્લભાચાર્યે કાશી આગલ ઝાડ ખંડીમાં સાંભળી! એ સાંભળે છે? તેથી આખણે સંભવ અસંભવનો વિચાર કરી એવા એવા લખનારાઓની કલ્પિત કથાઓ માનવી જોઈયે.

પ્રશ્ન—ત્યારે જગન્નાથજીમાં વાદવિવાદ કરી સહુને જીત્યા, ને વળી શ્રી જગન્નાથજીએ શ્રી વલ્લભાચાર્યના કલા પ્રમાણેજ લખી આપ્યું, એ વાત કેમ ?

ઉત્તર—જગન્નાથજીનો પણ તે દહાડે રસ્તો એવો હતો કે વિદ્યાનગરની પેઠે એટલે છેટેથી ખબર કોઈ લાવી શકે નહીં. તેથી તે ગપાટો ચલાવ્યો છે. તે પણ વળી તે મુવા પછી પણ અગાઉ નહીં. ઉપરાંત જો એ વાત સાચી હોય, તો જગન્નાથજીવાળા બધા એમના સેવક હોવા જોઈયે. તે માંહેનું તો કાંઈજ નથી. બીજા સાધારણ લોકોને ત્યાં જેટલું માન છે તેટલું

હુંજ એમને છે. ત્યાં કોઈ વૈષ્ણવ નથી, ત્યારે એ વાત કેવી છે તે સહજ સમજાઈ શકશે. એ બધા બેવકુફ જંગલીઓને પોતાના કાંદામાં ફસાવવાનાં ગપાટાં સમજવાં. બીજી કેટલીક એવી એવી વાતો અડાવી છે તેમ, એક જગાએ કહ્યું છે કે જંગલ તથા સિંધ વગેરેમાં રમ્મતિની આગ્રા ન હોવાથી વલ્લભાચાર્ય ગયા નહીં. પણ ત્યાં કેટલાક દૈવી જીવો હતા, તેમને દેશની હદપાર ઉભાં રહીને પોતાનાં ચરણની રજથી પવિત્ર કીધા. જુઓ બેવકુફાઈ, કે ચરણની રજ પાશેર કે અચ્છેર તે આખા પાંચસો હજાર કોશના દેશમાં ફેલાઈ ગઈ! એક ઠેકાણે લખ્યું છે કે એક વન હતું ત્યાં શ્રી આચાર્યજી પધાર્યા. પછી વનમાં ઘણાક દૈવી જીવો જનાવરને અવતારે હતા, તેનો ઉદ્ધાર કરવા માટે એક ટેકરી ઉપર પોતે બેઠાને પોતાનો ચરણ સો જોગન લાંબો કર્યો, એટલે જે દૈવી જીવો હતા, તે ચરણની ગંધ લઈ સ્પર્શ કરી પાવન થઈ ગયા. એક ઠેકાણે લખ્યું છે કે, એક ગામમાં માયાવાદીઓએ એક દેવીને કુંભમાં પુરી હતી. ત્યાં વલ્લભાચાર્ય ગયા તો દેવી લાજ કાઢી ઉભી રહી. એક દહાડો પોતા સાઈં આસડ અગ્નિને ખવડાવ્યું અને શરદી પોતાને મટી ગઈ. એક ઠેકાણે લખે છે કે, એક યવનનો ઘોડો નંદગામમાં મરી ગયો, તેથી તે યવન રડવા લાગ્યો. ત્યારે વલ્લભાચાર્યે તેને તેનો ઘોડો આકાશ મારગે જતો દેખાડ્યો. પછી તેણે પુછ્યું કે મહારાજ! આપનાં દર્શનનો મને લાભ શો? ત્યારે વલ્લભાચાર્યે કહ્યું કે તારો બીજો અવતાર ઉદ્ધાર થશે, તે પછી થઈ ગયો. આ ગ્રંથ લખનારે કદી આકાશ મારગે ઘોરો જતો વખતે ભ્રમથી દીઠો હોય પણ યવનનો બીજો જન્મે ઉદ્ધાર થયો, એ તેણે કેમ જાણ્યું તે સમજાતું નથી. વળી માત્ર પત્રાવલંબન ગ્રંથથી કાશીના બધા પંડિતોને જાણ્યા, કરી લખ્યું છે. પણ તે બાપડાં પત્રાવલંબનને પંડિતોએ માન્યું નહીં, પણ બાઈઓ! એવી વાતમાં પણ પોતાનો કંકો ખરો કરવા ચુક્યા નથી, એમ આપણે કહિયે તો કહેશે કે એ તો દૈવી જીવ નોહોતા. આસુરી હતા. તેથી શરણે આવ્યા નહીં. અંતે શ્રી સ્વામીનીજી એ બાઈ સાઈ મુંઝાઈ રહ્યા હતા તેથી ત્રણ વખત આગ્રા કરી, જે હવે જલદી પધારે. ત્યારે શ્રી કાશીજીમાં અગ્નિની જ્વાલા થઈને અંતરધાન થઈ ગયા. એવી અનેક વાતો લખી છે તે બધી વિચારવાન પુરૂષો તરત સમજી શકે કે “ગર્વં ભવતિ.” એમાં કંઈ માલ નથી.

પ્રશ્ન—ત્યારે ભલા, એમને વિષે કેટલાં પદો મોટા મોટા કવિઓએ ગાયાં છે. જેવાં કે :—

૧. મુરદાસજીએ ગાયું છે કે,

દૃઢ ઇન ચરનન કરો ભરોસો, દૃઢ ઇન ચરનન કરો. ટેક. શ્રી વલ્લભ નમયંદ છટામિન, સખ જગમે' જુ અંધેરો. ૧ સાધન એર નહોં યા કલિમે', જ્ઞસોં હોત નિમેરો. ૨ સુરદાસ કહે દ્વિવિધ આંધરો, બિના મૂલકા ચેરો. ૩.

૨. રસિક પ્રીતમજીએ ગાયું છે કે,

વલ્લભહી કો ભરોસો, મોયે શ્રી વલ્લભહી કો ભરોસો. ટેક. અન્ય દેવકોં જ્ઞનો ન માનો, ઇનકો આસરો ખરોસો. ૧. કણ્ણુક બિચાર સમજ મન મેરે, વારવાર કહું તોસોં. ૨. રસિક સુધા સાગરકોં તજકે', કયોં પીવત જલ એસો. ૩.

૩. કૃષ્ણદાસજીએ ગાયું છે કે,

તાહી કોં સિરનાધ્યે. જેપે શ્રી વલ્લભ પદ રજ રતિ હોય. કી જે કહા આની ઊંચે પદ, તિનસોં કહા સગાઇ મોય ૧. સારાસાર બિચારી મતો કર સુતાબિચ ગોધન લીયો હે' નિચોય, તહાં નવનીત પ્રગટ પુરષોત્તમ, સહજહી ગોરસ લીયો હે' બિલોય. ૨. જનકે મનમે' ઉચ ભરમહે' શ્રી વિકૃલ શ્રી ગિરિ-ધરદોય, તાકો સંગ વિષમ વિષદૂતે', ભૂલે ચતુર કરો જિન કોય. ૩. તેજ પ્રતાપ દેખત અપને ચક્ષુ, અસ્મસાર જ્યોં ભિદેન તોય, કૃષ્ણદાસ સુત સુરતે અસુર ભયે, અસુરતે' સુર ભયે ચરનની છોય. ૪.

૪. વૃન્નધીરાજીએ ગાયું છે કે,

જે શ્રી વલ્લભ ચરણ કમલ શિરનાઈયે, પરમ આનંદ સાકાર સસિ સ-રસ મુખ, મધુરી વાણી ભક્ત જનન સંગ ગાઈયે, ૧. રાજ તમ છાંડિ મદ-સત્વકો સંગ હોય રાખિ વિશ્વાસ પ્રેમ પંથકોં ધાઈયે', કહત વૃન્નધીસ વૃંદા વિપિન દંપતિ, ધ્યામ ધરિ ધરિ હીયે દ્રગન સીરાઈયે'. ૨

૫. પદ્મનાભદાસે ગાયું છે કે,

શ્રી વલ્લભ એ સોઇ કરે ॥ ટેક ॥ જે ઇનકે પદ દૃઢકર પકરે, મહા રસ સિંધુ ભરે. ૧. વેદ, પુરાન સુધરતા સુંદર, ઇન પાતન ન તરે ॥ શ્રી વલ્લભ

શ્રી વિઠ્ઠલ પદ તજકે, ભવ સાગરમે' પડે.-૨. નાથકે નાથ અનાથકે 'મધુ, અ-
વ્યુન ચિત ન શરે, પદ્મનાભકોં અપનો જનકે, કુપ્ત કર પકરે. ૩.

૬ 'શ્રીદાસજીએ' ગાયું' છે.

સખનતે' શ્રી વલ્લભ નામ ભલો. ટેક. 'લીજે લીજે લીજે ના તર, કૃત્યુમ
કરત છલો. ૧. સમદમ, તીરથ સદન શમામ ધન; તીરથ વૃથા ચલો, શ્રી
વિઠ્ઠલ ગિરધર શ્રી નિધિ, રિધ સિધ પ્રબલો. ૨.

એ તો એક છ નમુના બતાવ્યા છે, પણ તેઓએ મદ તો ઘણાં ગાયાં
છે. વળી એ શિવાય બીજા પુરોહિતમજી, દારકેશજી, વિષ્ણુદાસજી, હરિદા-
સજી, વૃગભૂખણજી, ભગવાનદાસજી, ચતુરભુજદાસજી, છીતરવામીજી. માણે
કચદજી, રંગીલદાસજી, વ્યાસદાસજી, પદમાનંદદાસજી, કુમનદાસજી, ગોવિંદ
દાસજી, અને રામદાસજી વગેરે ઘણા કવિઓએ એમને ભગવાન તરીકે
ગાયા છે, તેનું કેમ ?

ઉત્તર—બાઈ કવિઓએ તો મુઘલ હિંદુસ્તાનનું સલાનાશવાળું છે
નાનાપ્રકારની રસાલંકાર મેલવી અસંભવિત નવી નવી કથાઓ બનાવી
મુખે લોકોને ઠગવાતુ એ એક મોટું સાધન બનાવ્યું છે તેથી તે લખેલું છે
એટલે ખરૂં છે એમ જે માને તેઓ ખરોખર ઠગાય છે તેથી બુદ્ધિમાને તો
અવશ્ય પરિક્ષા કરીને માનવું અથવા છોડવું જોઈયે. કવિઓ તો પેટને વારતે
ચાહે તેમ લખે. એ તો માણસને ભગવાન બનાવ્યા છે તે તમે જુવો છો
પણ પથરાને ભગવાન કોણે ધર્મવ્યા છે ? એ કવિઓએ કે બીજાઓએ ?
વામમાર્ગમાં સ્ત્રીનાં શુદ્ધ સ્થળને ભગવાનવત્ પુજવું છે તે કવિઓએ
કે કોઈ બીજાએ ? ઇલાદિક અનેક ચીજોને પોતાનાં હૃદય નિમિત્ત
વા અજ્ઞાનતાથી કવિઓએ પરમેશ્વર બનાવ્યા છે. કોઈ જાણે કે ધર્મ તત્ત્વ
જાણીને બનાવ્યા હોય તેવું કંઈ નથી. “ઉદર નિમિત્તં બ્રહ્મ કૃતં વેશાઃ” એ
હેતુવત પ્રમાણે ચાલનારા પણ કવિઓ ઘણા થઈ ગયા છે. હમણાં પણ જુઓ
કે કોઈ સાધારણ માણસ હોય, તેને કવિઓ પોતાને પૈસો મળવાની લાલચે
રાજીથી પણ સરસ વખાણી નાખે છે. કોઈ સાધારણ રાજા પાસેથી પૈસો લેવો
ચ્છે, તો તેને ઇન્દ્ર, કુબેર અથવા વિષ્ણુની ઉપમા આપે છે. એ વિષે એક
સંસ્કૃત ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે, “કવયઃ કિં ન પશ્યાન્તિ, કિં ન ભક્ષન્તિ

કાયસા:” હમણાં જુઓ. સ્વામી નારાયણના કવિઓ સહજનંદ મુવા પછી ઠોકવા મંડી ગયા છે, કે “મલ્લે પ્રગચ્ચારે સ્વામી સેહેજારેનંદ, પ્રમદ પુસ્ત્ર જોત્તમ શ્રીહરિ” તેવી રીતે કવિઓને વલ્લભાચાર્યના મતમાં પેહલેથી “જાન મોમાં આખરાં” પદ્યાં હશે. તેથી તેઓ ગયા મંડી ગયા હશે. તેમાં એ લોકામ ॥ ખીન્ને પણ શક પેદા થાય છે તે એ કે વલ્લભાચાર્યના વંશવાળા કેટલાક પછાથી કવિઓ થયેલા છે. તેઓએ ખીજનાં નામો નાખીને પદ કરેલાં હોય તો શું જાણિયે? કેમ કે તેઓને એ વાતમાં મોટો લાભ રહ્યો હતો. તેનો એક પ્રત્યક્ષ દાખલો પણ છે કે સૂરદાસનું બનાવેલું એક પદ વલ્લભાચાર્ય વિષે દીઠામાં આવતું નથી. પાછળથી કોઈએ ઉપર લખેલું પેહલું પદ સૂરદાસને નામે જોડેલું હોય એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે. તે એની વારતામાં તોડ જોડ કરી પદ બેસાડ્યું છે તે ઉપરથી માલમ પડે છે. ખીન્ને રસિક પ્રીતમ કહ્યા તે તો એક હરિરાયજી કરીને મહારાજ હતા; જળધીશ પણ મહારાજ હતા, પુરષોત્તમજી પણ મહારાજ હતા, દ્વારકેશજી પણ મહારાજ હતા, જળજી પણ મહારાજ હતા, એ વગેરે ખીજ કેટલાએક મહારાજોએ પદ બનાવ્યાં છે તે તેઓ કાંઈ પોતાના કામમાં ક્યાસ રાખે? એ તો ભાઈનાં મરણમાં જેમ કાંઈ બેન છાજ્યાં લેવામાં કસર રાખે તે પ્રમાણે સમજવું. તેથી કેટલાક મહારાજો હશે અને કેટલાક ઉપર કહ્યા એવા પેટભરા કવિઓ હશે, તો તેઓ ગમે તેમ ગાઇ નાખે તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નહિ. શ્રીકૃષ્ણ જેવા મહાપુરુષને રંડુઓ બનાવી સ્ત્રીને પગે લગાડાવ્યો છે તથા મહા દીન જેવો પદોમાં બનાવ્યો છે તે પણ એજ કવિઓ કે કોઈ ખીજ કોઈ? તો એ વિષે આશ્ચર્ય કાંઈ પણ સમજવું નહીં.

પ્રશ્ન—ભલા એ પણ સમજવું ખરું અને એ વાત ધ્યાનમાં બેશે છે પણ ખરી. પણ ત્યારે આવા એક સાધારણ પંથ ચલાવનારાના પંથમાં આટલાં બધાં માણસો કેમ સામેલ થયાં હશે?

ઉત્તર—કોઈ પણ પોકળ બાબતમાં મોહિત થઇને હજારો મૂર્ખ માણસ સામેલ થાય તે વિષે કાંઈ આશ્ચર્ય ન માનવું. મૂર્ખ માણસો હંમેશા ખીજની ખરી જોટી બાબત વિષે વિચાર ન કરતાં સાચી માની તેને પૂજવા મંડી જાય છે. જુવો કેટલાક મૂર્ખ માણસો ઘોર વગેરેની પૂજા કરે છે. હજારો મૂર્ખો રસ્તામાં પથ્થર ઉપર સિંધુર લગાડેલું હોય તેને દેવ તરીકે માની પગે લાગે

છે. કેટલાંક મૂર્ખો કોઈકને મોઢેથી કોઈકના ખોટા ચમત્કાર સાંભળી માની બેસી તેને પણ પગે લાગે છે. એવી એવી રીતે અનેક તરેહની લુચ્ચાઈથી પ્રવૃત્ત થયલા માર્ગોને મૂર્ખ લોકો માને છે. પણ તેઓ જ્યારે ખરેખર સમજે છે અને વિદ્યા ભણે છે, ત્યારે ધુતારા માર્ગને માનવા મુઠલ ચાહતા નથી. જીવો હમણાં યુરોપમાં જેમ જેમ વિદ્યાન થતા જાય છે તેમ તેમ ધીમે ધીમે પોપતી જાલમાંથી છુટતા જાય છે. ત્યારે હવે વલ્લભાચાર્યના પુટ્ટી માર્ગમાં પણ ઉપર કહેલા મૂર્ખ સમ જાણીતા ચમત્કાર માનનારા મૂર્ખ લોકોજ છે. કે કોઈ ખીજા છે? તેવિષે વિચાર કરી જુઓ. એઓનો પંથ કોઈ વિદ્યાન દેશમાં પણ નથી તેમ તેઓને માનનારામાં પણ મોટા વિદ્યાન નથી કોઈ મતલબસિંધુવાળો હોય તો ભલે બાકી કોઈ નથી. તે વિષે કોઈ પણ તપાસ કરશે તો જલદી ખબર પડશે. પેહેલાં જ્યારે એણે માર્ગ ચલાવ્યો ત્યારે ત્રીસ ચાલીસ ઘર કેવલ મૂઢ જેવાને પોતાના પક્ષમાં આસરે ૨૦ વરસમાં આણી શક્યો. તે તો હમણાં જોશે તો કોઈ સાધારણ વ્યાસ હશે તેને પણ એથી વધારે ઘર માનતાં હશે. પછીથી એઓએ ક્રમ જરૂરી રાખેલો અને નવી નવી યુક્તિઓ બનાવીને મુર્ખ લોકોને પોતાને વશ કર્યા. વળી એમણે એક ખીજા તજવીજ કરી તે એ કે.

કુરંગ, માતંગ, પતંગ, મૃંગ, મીનાહતા: પંચભિરેવ પંચ: ।

एकः प्रमादी स कथं न हन्यते यः सेव्यते पंचभिरेव पंचः ॥

દુનિયામાં પાંચ વિષય છે. શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ. હવે એ પાંચ વિષયમાં એક એક ઉપર પ્રીતિ રાખનાર એક વિષયમાં પોતાનો જીવ આપે છે. જેપ્રમાણે હરણુ શ્રવણથી મરે છે. હાથી હાથણી સાથે મરી પડે છે. પતંગીયું તેજમાં પડી મરે છે. ભગશે સુગંધીમાં મરણ પામે છે. અને માછલું ખાવાની લાલચે મરે છે. તેપ્રમાણે માણસને તો એ પાંચે સંપૂર્ણ રસ મનમાં ઠસેલા છે, તે પાંચે રસ પુટ્ટી માર્ગવાળાએ પોતાના માર્ગમાં સંપૂર્ણ દાખલ કર્યા છે તેથી તે લાલચવાળા મૂર્ખ માણસો ફસાયા વગર રહેતા નથી. બાકી જે વૈરાગ્યવાન, બુદ્ધિવાન, જ્ઞાની, વિદ્યાન અને ગુણવાન માણસો કદી એવા ફાંદમાં ફસાશે નહીં. કોઈ એમ સમજે કે એમને માનનારા કોઈ મુર્ખ નહીં પણ સારાસારા શાહુકારો છે. તો તે વિષે જાણતું જ તે શાહુકારો પૈસા એ-

ળવવામાં ડાહ્યા છે પણ ધર્મની બાબતો તેઓ મૂળમાં કંઈ જાણતા નથી તે કોઈ દહાડો સાંભળતા પણ નથી અને પુરી શોધ પણ કરતા નથી. અને તેમ કરવાનો તેમને જોઇતો વખત પણ મળતો નથી. તેથી જે ધર્મની બાબત છે તેમાં તેઓ માએલો-મોટો ભાગ તદ્દન અજ્ઞાન છે. ઉપરાંત પૈસાવાળાને તો વૈભવ ભોગવવો ગમે તેથી તેઓએ જાણી જોઈનેજ પોતાના ધર્મમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પાંચ વિષયો રાખ્યા છે. તેઓ ધર્મની બાબતમાં ક્રેવા છે તે તેમના પંથરથોને પૂછી ખાત્રી કરવાથી તરત માલમ પડશે. તે ઉપરાંત તમે એમ સમજતા હોવ કે એના પંથમાં ઘણું માણસો છે તો એ તમારી ભૂલ છે. જોઈ ધર્મમાં ત્રીસ કરોડ માણસ છે. ખ્રીસ્તી ધર્મમાં અઠ્ઠાવીસ કરોડ માણસ છે, આફ્રિકાના જંગલી ધર્મમાં ૧૭ કરોડ માણસ છે, મહંમદીયાન ધર્મમાં ૧૫ કરોડ માણસ છે, વેદ ધર્મને માનનારા ૧૩ કરોડ માણસ છે, વામ માર્ગને માનનારા એક કરોડ માણસ છે, શિવ માર્ગને માનનારા પાંચ કરોડ માણસ છે, બીજી વૈષ્ણવી સંપ્રદાયોને માનનારા ૩-૪ કરોડ માણસ છે. છેલ્લે સ્વામી નારાયણના સંપ્રદાયને માનનારા પણ ૫-૭ લાખ માણસો છે. સારે વલ્લભાચાર્યનો સંપ્રદાય જે ૭૭૫ થી ૮૫ વર્ષ થયાં નીકળ્યો છે, તેમાં ૨૫૦૦૦ થી ૩૦૦૦૦ માણસો સાંભળ્યા પ્રમાણે છે તે કાંઈ ઝાઝાં કેહેવાય નહીં. એ સંપ્રદાય માત્ર કહી, કાર્તિયાવાડ, ગુજરાત અને ગોકુળમાં પ્રખ્યાત છે, બીજે ઠેકાણે કોઈ ઓળખતું પણ નથી. માટે કદાચ ઘણા તે મતને માનનારા હોય તો પણ તે સાચો માર્ગ છે એમ કોઈ સમજી માણસ માનશે નહીં. અને એમાં કાંઈ પણ આશ્ચર્યકારક વાત પણ નથી. કચ્છમાં પણ હાલ છેક ૧૭૯૫ ની સાલમાં એઓનો પેહેલો પગદંડી પેઠો છે. તે છતાં ઘણા લોકો એમને માનવા લાગ્યા તેથી એ સિદ્ધ થાય છે કે જ્યાં મુખ ઘણા હોય તેઓને મનાવવાને માત્ર યુક્તિ જ જોઈએ સત્યતાની જરૂર નથી.

એ પ્રમાણે વલ્લભાચાર્યનો ઈતિહાસ મારી સમજ તથા સ્મરણ શક્તિ પ્રમાણે લખેલો છે તેમાં કોઈ એ માર્ગવાળા સુસ્ત માણસને કોઈ ઉત્પત્ત થાય તો તેણે મને ક્ષમા કરી ખર જાણવાની ઇચ્છા હોય તો શોધ કરી પોતાનો કોઈ સમાવી નિશ્ચય કરી લેવો કે અમે જે પરમાર્થ ખરી તપાસ કરી એ બાબત જાહેરમાં મુકી છે તે ખર છે કે ખોટું.

પુષ્ટીમાર્ગનો તથા તેના આચાર્યોનો ઇતિહાસ.

ભાગ ૨ જી.

પ્રથમ ભાગમાં વલ્લભાચાર્યનો પોતાનો ઇતિહાસ આપણે પૂરો કર્યો. વલ્લભાચાર્યે જલ સમાધ લીધા પછી તેના બે છોકરા અને કેટલાંક શિષ્યો જે ત્યાં આવ્યા હતા તે આ બનાવ થયા પછી તિરાશ થઈ પાછા ગિરિરાજ પરવત પાસેનાં પોતાનાં રહેઠાણુ આગળ ગયા. ત્યાં બધી ક્રિયા કરવી ઘટે તે કરીને પાછા પોતાના પંથનો વધારો કરવામાં યુથાયા અને. પોતાને પરણવાની ઇચ્છાથી પૈસો એકઠો કરવા લાગ્યા.

હવે આપણે આગળ કહી આવ્યા છિયે તે પ્રમાણે ભોળા અને અજ્ઞાન લોકો આ પંથમાં થોડા થોડા વધતા ગયા અને મૂર્તિના પ્રચારથી પૈસો પણ આવતો ગયો. પછી તે બેઉ ભાઈઓને પરણવાની ચિંતા થઇ એટલે તે પ્રયત્નમાં લાગ્યા. કેહેવત છે કે “કાળાં માથાનો માનવી શું નહિ કરી શકે?” તે કેહેવત પ્રમાણે પછી ઉદ્યોગ કરી પૈસો ખરચ કરીને અને હરેક તરેહની લાલચ આપીને બેહુ ભાઈઓ પરણ્યા. એ વાત ઉપર કોઇને શક રહે તેમ નથી. કેમ કે આજ પણ એ પ્રમાણે બની શકે છે. પૈસાને વારતે લોકો ગમે તેવું ખરાબ કામ કરે છે તો આ કામ કાંઈ મોટું નથી. જુઓ અગાઉ પણ કોઈ પંડિત કહી ગયો છે કે,

કુલિનમપિ સંત્યજ્ય, વરંરૂપવયોન્વિતમ્ ।

વિત્તલોભાત્પ્રદાસ્યાંતિ, કુત્સિતાયનરાઃસુતામ્ ॥

અર્થ—કુળવાન, રૂપવાન, અને જોઈએ તેવી અવસ્થાવાળા વરને સુકી ધનના લોભથી માણસો નિઘ વરને દીકરી દેશે. આ લવિષ્ય તેણે નજરે જોઈને શ્લોક કહ્યો હશે, તે પ્રમાણે એ લોકોનું થયું અને સંસાર ચાલ્યો. હવે જ્યાં એક ધરમાં બે બાયડીઓ થઇ ત્યાં ટંટા થયા પિના રહે; નહીં. એ રીત પ્રમાણે એ લોકોના ધરમાં પણ ટંટાથી કુસંપ પેટો. તેથી હરહંમેશ કજ્જા થાય. વળી દામોદરદાસ હરસાની વચ્ચે પડીને પતાવે, તો પણ ઉપર ઉપર રાખ નાખેથી કાંઈ અગ્નિ હોલવાય નહીં; પાછાં લાકડાં પડે કે જાગે; એમ કરતાં

કરતાં ટંટો વધ્યો અને બેહુને છોકરાઓ પણ થયા. પછી તો બેહુ ધણી પણ માટે લડવા લાગ્યા. એક કહે પંથમાં માલેક હું અને બીજો કહે હું. પણ ગોપીનાથ મોટો તેથી કબજો દબાવી બેઠો હતો તેથી વિઠ્ઠલનાથજીકે જેને યુસાંઈજી પણ કેહે છે તેણે દિલ્હીમાં પાદશાહ આગળ ફરિયાદ કરી અને પછી બેહુ ભાઈઓ દિલ્હીમાં લડવા ગયા. હમણાં કેટલાક માણસો વિચાર કરે છે કે મહારાજને પોતપોતામાં લડી મરે છે એ ઠીક નથી. પરંતુ તેઓ સમજતા નથી કે તે લોકોની વંશપરંપરાથી એ ચાલ ચાલી આવે છે. ત્યાં ચાર વાસ સુધી લજ્જા, પણ કાંઈ નિકાલ આવ્યો નહીં. પછી કંટાલી અંતે યુસાંઈજીએ ગોપીનાથજીનાં માણસો સાથે મળી અથવા બીજી કાંઈ પણ તજવીજ કરી ને ગોપીનાથને રામશરણ પોહોંચાડી દીધા હશે એમ સંભવે છે એ બાબત એ લોકો પોતાના ગ્રંથમાં લખે છે કે ગોપીનાથજી શ્રી જગન્નાથજીની યાત્રા કરવા ગયા, ત્યાં શ્રી બલભદ્રજીની લાકડાંની મુર્તિ હતી તેમાં ગોપીનાથજી લીન થઈ ગયા. (પેશી ગયા) આહા! કેહેવું પોકલ! શું દુષ્ટતા! સગો અને આપને ઠેકાણું એવો જે મોટો ભાઈ તેને પૈસા સાડ આ પ્રકારે કર્યું. એ મરણ પામ્યો એટલે લડવાની પીડા યુસાંઈજીને ટળી અને ગોપીનાથની મરણ ક્રિયા બધી કરીને પાછો અન્યોરમાં ગયા. હવે શ્રીજીનાં મંદિરનો કબજો ગોપીનાથનાં હસ્તકમાં હોવાથી ગોપીનાથનો પરિવાર જે તેની એક સ્ત્રી તથા એક દીકરો પુરુષોત્તમજી કરીને હતો તથા બે છોકરીઓ સત્યભામા તથા લક્ષ્મી કરી હતી તેના હાથમાં હતો. યુસાંઈજી ગામમાં આવતાં જ ગિરિરાજ ઉપર શ્રીનાથજીનાં મંદિરમાં જવા લાગ્યા. પણ ત્યાં એક તો તેનો કબજો ગોપીનાથનાં કુટુંબ પાસે હતો અને વળી એના દુષ્ટ કૃત્ય વિષે બીજાઓ જાણીતા હતા તેથી બધાઓની એના ઉપર ક્રોધ દૃષ્ટિ હતી તેથી શ્રીજીનાં મંદિરમાં તેને આવવા દીધા નહીં.

હવે તો એ બે પ્રકારે પસ્તાવવા લાગ્યા. એક તો મોટા ભાઈને મારી નાખ્યો અને જે સાડ માયો તે કામ તો સિદ્ધ ન થયું. પછી બહુજ શીકર મંદથઈ ઉદાસવૃત્તિમાં શારંગ, ગોકુલ, યમુનાના કેટલાક તટો વગેરેમાં ફરવા લાગ્યા. તેઓ એક વખતે એક દહાડો ધણીજ ઉદાસીમાં આચાર્યજીની બેઠકમાં બેઠા બેઠા રડતા હતા ત્યાં દામોદરદાસ જઈ પોહોંચ્યા. પછી ત્યાં જેને પુષ્ટી માર્ગની મોક્ષગતિ કેમ થાય છે, તે સિદ્ધાંત દામોદરદાસે કહી બતાવ્યો. તે

પુસ્તક દાદશકુંજ એ નામથી એ માર્ગમાં પ્રસિદ્ધ છે. પછી વિચાર્યું જે આ-
મ રડવામાં કાંઈ વળશે નહીં. માટે કાંઈક ઉદ્યોગ કરિયે. પછી ખુબ યક્તિથી
ઉદ્યોગમાં મેળ્યા. અધિકારી, મુખિયા બીતરિયા વગેરેને મળીને ખુબ તબવીજ
લગાવી. હવે પ્રતિપક્ષમાં તો એક ગોપીનાથની સ્ત્રીને બાકી તો નાનાં છોકરાં તે
શું ખટખટ કરી શકે!! તેથી એ ફાવી ગયા અને છ મહીના પ્રયત્ન કરી શ્રી-
જીનાં મંદિરમાં દાખલ થવાને સમર્થ થયા. છ મહીને દર્શનની પણ છુટી થઇ
પછી, થોડી થોડી પોતાની સત્તા વધારતા ગયા અને કેટલોક વખત જાતાં
ધીરે ધીરે મંદિર વગેરેના કબજે પોતાના હાથમાં લઇ લીધો, અને ગોપીના-
થનાંકુટુંબને ફક્ત અન્ન પત્ર મળે એવું કરી મુક્યું.

ગોપીનાથની સ્ત્રીએ વિચાર કર્યો કે હવે અમે બધા વિઠ્ઠલનાથના તા-
બામાં આવી પડ્યાં છિયે અને મારો છોકરો એકનો એક છે અને વિઠ્ઠલનાથ
પાસેથી ભાગ માગે એવો એક એજ વારસ છે અને એ તેને તેથી કંટક જેવો
લાગે છે. ત્યારે જે પોતાના ભાઈને કુટી મારવામાં ભુલ્યો નહીં તે ભત્રીજાની
ગતિ કરવામાં ભુલશે નહીં માટે અહીં રહેવું પુરષોત્તમજીને સલામતી ભરેલું
નથી. એમ વિચાર કરી પોતાના દીકરા પુરષોત્તમજી જોડે મસલત કીધી અને
તેનું પણ મત એજ હતું કે મારે અહીંયા રહેવું સલામતી ભરેલું નથી.

પછી પુરષોત્તમજી અને તેની માએ વિચાર કર્યો કે ત્યારે કેમ કરવું? પછી
નક્કી ઠરાવ્યું જે પુરષોત્તમજીએ વિદ્યા ભણવાનું બાહાનું કરી કાશીએ જવું,
પછી જેવાં પ્રારબ્ધ. પુરષોત્તમજીની માએ જેમ તેમ પડ્યાં રહી ગુજરાન
કરવું. એ વિચાર નક્કી કરીને બે ચાર દહાડા વચ્ચે નાખીને પુરષોત્તમજીએ
વિઠ્ઠલનાથ પાસે રજા માગી. તેને તો “ભાવતું હતું ને વહી વૈદે કહ્યું” જરા
ઉપરથી આનાકાની કરીને કહ્યું કે ઠીક છે. ભલે તારી મરજી છે તો જા અને
સારી રીતે ભણીને હુશિયાર થઇ આવ.

એ પ્રમાણે નક્કી થયા પછી પુરષોત્તમજી પોતાની માની રજા લઈ
કાશી ગયો. ત્યાં ધણાંક વર્ષ રહી સારો વિદ્યાભ્યાસ કર્યો. હવે જે સારી રીતે
વિદ્યાભ્યાસ કરે તેની વૃત્તિ પણ ધણું કરીને શાંત થાય. વળી સંસારમાં કેવું સુ-
ખ છે તે પોતાના કાંકાના ત્રાસથી જાણી લીધું હતું. વળી પોતે કેવા કુટુંબનો
છે તે જાણીને વિચાર્યું કે આપણને કોઇ કન્યા આપશે નહીં. કદી કાકો મેહે-

રખાન હોય તો તો પૈસાને યોગે થઈ જાય; પણ તે તેને આશા ન હતી. એવા એવા કેટલાંએક કારણોનો વિચાર કરી તે બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાંથીજ સન્યાસી થઈ ગયો. તેણે યોગેન્દ્રનામના કોઈ સન્યાસી હતા, તેની પાસેથી દીક્ષા લીધી અને તેના શિષ્ય થયા. તે પુરૂષોત્તમજીનું નામ જગજીવન સ્વામી એવું તેણે પડ્યું. એની સન્યાસી થયા પછીની કથા ઘણીઓ છે. પણ એકવાર થોડી કથા વિક્ષેપનાથજીની ચલાવીને પછી આ પુરૂષોત્તમજીની કથા કહીશું.

હવે ગુસાંઈજીની આ પીડા તો સેહેજે ટળી. બાકી એની માને બે છોકરીઓ રહી. પછી પુરૂષોત્તમજીની માને એણે રામ શરણુ પોહ્યાંચાડી કે તે મોતે મુઘ તેનો બરેબર પતો લાગતો નથી; તો પણ તે પુરૂષોત્તમજી મયા કેડે તરતજ મરણુ પામી એમ છે. હવે તો ગુસાંઈજી એકાએક સ્વતંત્ર થયા. વળી એને ગોપીનાથજીની બે છોકરી તે પણ તાબામાં મળી અને પંથનું કામ ધીરે ધીરે વધવા લાગું. આપણે પેહેલા ભાગમાં કહી આવ્યા છીએ કે અસ્તાનીઓમાં આવા પંથનો વધારો થાય છે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી. વામ ભાગે કે જેમાં ભંજિયા સાથે ખાતું, મધમાંસ અને વમન થયેલા દુર્ગંધ પદાર્થ આવે અને નિંદ્રા જગાની પૂજા કરવી વગેરે અનેક અત્યંત ખરાબ બાબતો છે તેમાં પણ જંગલી માણસો સામેલ થાય છે, ત્યારે આવા “ઉપરકી તો આછી બની” જેવા પંથમાં અસ્તાનીઓ પ્રવેશ કરે એ કંઈ મોટી વાત નથી. પછી ગુસાંઈજીએ સંસાર ચલાવ્યો તેમાં ૧૫-૧૬ વરસમાં એને છ છોકરા તથા ચાર છોકરીઓ થઈ. છ છોકરા થયા તેમાં ૧. ગિરધરજી ૨. ગોવિંદરાયજી ૨. બાલકૃષ્ણજી, ૪. ગોકુળનાથજી ૫. રઘુનાથજી અને ૬. યદુનાથજી એ નામ હતાં. ચાર છોકરીઓનાં નામ શોભાવતીજી; યમુનાજી, કમલાવતીજી અને દેવકાંજી, હતાં. તેમજ સત્યભામાજી અને લક્ષ્મીજી એ બે ગોપીનાથજીની છોકરીઓ પણ તેનાજ હવાલામાં હતી.

એ પ્રમાણે છ છોકરા અને છ છોકરીઓ એનાં ઘરમાં થયાં. હવે તેઓને ઠેકાણે લગાડવાની ગુસાંઈજીને શીકર પડી. પણ તેમાં એટલું ઠીક હતું કે છ છોકરાસાથે છ છોકરીઓ પણ હતી. પછી તેણે તજવીજ કરીને જરા જરા પોતાને મલતા આવે એવા કોઈ બ્રાહ્મણોને શોધી કાઢી તેને લોભ બતાવી પોતામાં તેમને ભેલી નાખવાને પ્રયત્ન કર્યો; અને તેઓની પાસેથી છોકરીઓ લઈને

પોતાની આપવી એવો તાલ મચાવ્યો. વળી તેઓને બીજી લાલચ આપી કે તમારા છોકરાઓને છોકરીઓ અમે આપશું એટલુંજ નહીં, પણ વળી તમારું પાલણુ પોષણુ પણ કરીશું. તે એવી રીતે કે યુસાર્છીના છોકરાના સસરાઓનું પણ યુસાર્છી પુર કરે અને છોકરીઓના સસરાઓનું પણ યુસાર્છી પુર કરે, એ પ્રમાણે ઠરાવ્યું. આપણા આધારત્વ દેશમાં આજસુ તો બહુજ લોક થઈ ગયેલાં, તેથી આવો મદ્દતનો માલ મળતો હતો એટલે ઘણીજ તંગ અવસ્થાવાળા અને છોકરા છોકરીઓવાળાએ વિચાર કર્યો હશે કે આપણને બીજા ભાગવાની પીડા ટળે છે ને છોકરા છોકરીઓને પરણાવવાના ખરચની પીડા પણ ટળે છે એમ વિચારીને આઠ દશ માણસ ઉપર કહેલા કરારની રૂએ આ લોકો સાથે સામેલ થયા એમ લાગે છે. મધી તેઓએ પોતાની દીકરી દીધી અને તેઓની લીધી. એ પ્રકારે તેઓનો સંસારતો ખટલો સારી રીતે સરંજામ પોંદેલો. હાલ એ પ્રમાણે ઘણે ઠેકાણે બનતું મળુ આપણે જોઈએ છીએ. કેટલાએક વાણી-આઓમાં દશા વીસાના ફેરવાળા માણસો એમ કરે છે, કેટલાએક ગરીબ માણસો પોતપોતામાં સામસામી સગાઈ કરે છે. કેટલાએક પૈસા લઈ વેચે છે તથા પૈસો ખરચી લે છે એ પણ સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે.

એ પ્રમાણે કેટલાંએક ધરોને અંદર લીધાં તો ખરા પણ તેમાં તેઓને એક પીડા વલગી. કેમકે તેઓ તો પોતાને પણ આઆર્થ જવાજ થયા એમ સમજે એટલે સાથે ભળી જાય તો વળી તેઓ પણ પૂજ્ય એટલુંજ નહિ પણ વખતે શિષ્યોને ભમાવે તે સાર એક તાલ શોધી કાઢ્યા અને તે દહાડેથી પોતાનું નામ મહારાજ એવું રાખ્યું અને સાથે ભલ્યા તેનું નામ ભટ્ટા કરી રાખ્યું. એમાં તેમને પણ સમજાવવાની યુક્તિ રાખી છે કે “આપનો નામ હમદ કરકે રવતેહેં ક્યોં કોં આપને હરામકો માલ खानेके लिये किसीको डर नहीं रख कर हमसे मीले सो बड़ो बहादुरी (મટ્ટાઈ) કોં કામ કીયો.” વળી એટલુંજ કરીને એસી નહિ રહ્યા, પણ પોતાના બકરા શિષ્યોને સમજાવવા સાર પોતાના ચોરાશી, અસે આવન, નીજ વારતા વગેરે ઘણા ગ્રંથોમાં લખી ગયા છે કે “વૈષ્ણવ જો મટેકેહાથકો खाय तो बिटल जाय, ताते बाके हातको कलु खानो नहीं, मटडेसे वैष्णव बोले तो बाको दोष लगे,

તાતેં બોલનો નહીં. ” વગેરે અત્યંત તેઓની સાથે મળવામાં સખત મનાઈ કરેલી છે. એવું અપમાન સહન કરી તેઓ ભેળા રહ્યા છે તે ઉપરથી ભટડા-ઓ કેટલા હલકા હશે તેનું અનુમાન થઈ સેહેજ શકે છે.

એમ કહું તેથી આ વૈષ્ણવો તો ખિયારા પશુ જેવા કે “ડાસી તું કહે સે સચ” તે પ્રમાણે માની બેઠા એટલે તેઓ નિર્ભય થયા. આજ દિનસુધી વૈષ્ણવો ભટડાઓને કોઈ પણ રીતે માન આપતા નથી. ખરું છે કે અજ્ઞાન લોકો કદી લાંબો વિચાર કરે નહીં. જે લાંબો વિચાર કરવાની જ શક્તિ હોય તો આમાં જ તેઓની કેટલી લુચ્ચાઈ છે તે તેઓને કેમ દેખાઈ ન આવે ? એમાં વિચારવાનું એ છે કે પોતે ભટડાઓ સાથે ખાય પીયે, બધી જાતનો વ્યવહાર કરે એટલું જ નહીં પણ પોતાની છોકરી પણ પરણાવે ; વળી તે છોકરીને પગે લાગવાનું આપણને કહે ને તેને છોકરો આવે તો તે ભટડા થઈ જાય. તેવા સાથે આપણને વ્યવહાર કરવાની મના છે. એનો વિચાર કરે તો તરત દેખાઈ આવે કે આમાં કાંઈક લુચ્ચાઈ છે અને તે લુચ્ચાઈનો શોધ કરે તો તરત જણાય કે પોતાનું પોગળાં ઢાંકવા આમ કર્યું હશે. કેમ કે જો ભટડા સાથે વૈષ્ણવો બોલે ચાલે તો સાચી વાત જણાઈ આવે. માટે પોતાનાં બકરાંઓને સમજાવવાની નાથ સારી ધાલી મુકેલી દેખાય છે.

આજ દિન સુધી તે ભટડાઓનો વધારોયતાં એઓની સાથે ભળેલા રહેલા છે તો પણ જેમ ખચ્ચરને ગધેડો એકજ જાત હોવા છતાં એક મળતા નથી દેખાતા તેમ એઓ પણ એક રસ થઈ શક્યા નથી. અને પોતાના અસલ કરાર પ્રમાણે છોકરીઓ આપ લે કરે છે અને મહારાજને ઉપર વરતી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. પણ કાંઈ નવું કામ કરતા નથી.

એ પ્રમાણે તેઓનો જયો જમ્યો અને વિવાહ વગેરેનું કામ સેહેલું થયું અને સંસાર ધુમધોકાર વગર અડચણે ચાલવા લાગ્યો. પણ એઓની સાથે પે-હેલાં ભળ્યા એટલાજ ભળ્યા પણ પછીથી કાંઈ વધારે થયેલો દેખાતો નથી. તેનું કારણ એ જણાય છે કે જેઓ ભળ્યા હશે તેઓની ઉપર વધારે ધિક્કાર પડ્યો હશે અને બહુ દેશોમાં ખરાબ ચરચા ચાલી હશે તેથી બીજા ભળ્યા નહિ હોય. તેમ તેઓને પણ મેળવવામાં કાંઈ લાભ જેવું નહીં કેમ કે ઘણા ભળે તો કોઈને કોઈ લુચ્ચો નીવડે તો ખરાબી કરે વળી ઘણાઓને ખાવાનું આપવાને

પૂરં પણ પાડવું જોઈએ ઇત્યાદિ કારણોથી વધારો થયો નથી. પણ એવું થયાથી એક બીજી પીડા વળગી તે એવી કે સામસામા પરણતાં તેઓનો વંશ વૃદ્ધિ પામ્યો. તે એક બીજાના મામા ભાણેજ થાવા લાગ્યા. ત્યારે પછી એક નવો ચાલ પોતામાં ધાલ્યો તે એ કે ભાણેજ મામાની દીકરી પરણે તે ચાલ હજીસુધી ચાલ્યો આવે છે. એ એ તો એથી પણ વધારે મગપણમાં લગન કરવાને ભૂલે નહીં પણ લોકોની બીકથી આટલેજ અટક્યા છે. યદુનાથજી મહારાજે સ્વધર્મ બોધક નામનાં પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે “પુત્રી છે તે આપણું નીપજાવેલું ફળ છે તે ફળને આપણે ભોગ કરવામાં કાંઈ દોષ દેખાતો નથી. પણ શાસ્ત્રમાં ના કહી છે તેથી આપણે કરી શકતા નથી” એ પ્રમાણે લખ્યું છે.

ગુસાંઈજીના છ છોકરાનું આપણે ઉપર વર્ણન કર્યું છે. તે પછી એક સાતમે અને છેલ્લો છોકરો ધનશ્યામજી તે ગુસાંઈજી ૫૬ વરસના થયા ત્યારે આવ્યો. એ પ્રમાણે એઓને પોતાને છોકરા છોકરી થયાં તેનો વિવાહ પરણવાનો ઉપર લખેલો બંદોબસ્ત થયો.

હવે અહીં આપણે ઉપર કહેલા ગુસાંઈજીના ભાઈ ગોપીનાથજીનો છોકરો જે પુરોહિતમજી કરીને હતો, તે કાશીમાં ભણીને યોગેન્દ્ર નામના સન્યાશીનો શિષ્ય થઈ પોતાનું નામ જગજીવન સ્વામી કરી રાખ્યું હતું તેની થોડીક કથા બાકી રહી છે તે કરિયે. એ સ્વામી થયા પછી વિચાર કરવા લાગ્યો જે મારા કુટુંબીઓ પાખંડમાં પડ્યા છે અને ઠગાઈ કરીને પૈસો મેળવે છે તેથી અતે નરકમાં પડશે એટલુંજ નહીં પણ લાખો માણસો તેઓની કુસંગતથી પ્રતિમાદિક પાખંડ પૂજન કરી અજ્ઞાનતામાં રહી નરકના અધિકારી થશે, તે સાંઝે તેવા પાખંડીઓનો ઉદ્યોગ નિરુદ્ધ થાય તેમ કરું. જેથી અજ્ઞાનીઓની શુદ્ધ ઠેકાણે આવી તેઓ યોગ્ય માર્ગે ચઢે.

એવો વિચાર કરીને તે પોતાના ગુરૂ યોગેન્દ્ર પાસે ગયો અને પોતાના મનનો અભિપ્રાય તથા તે ઉપર કરેલો ઠરાવ બધો કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી ગુરૂએ કહ્યું કે તું સન્યાશી થયો હવે તારે અને સંસારને કાંઈ લાગે વળગે તેવું નથી, માટે એ તારા વિચાર સ્તુતિપાત્ર નથી. ત્યારે જગજીવને કહ્યું કે એક તો મારું કુટુંબ તેને વાસ્તે મને સહજ કાળજી ઉત્પન્ન થાય. વળી આ-

પણ સન્યાશીને લોકોનું કલ્યાણ કરું જોઈએ તો તે આ કામમાં થાય એવું છે માટે આપે મને આજ્ઞા આપવી જોઈએ.

પછી યોગેન્દ્રસ્વામીએ વિચાર કર્યો કે વાત તો ખરી છે. તેથી જગજીવને કહ્યું કે એ મોટું કામ કાંઈ તારા એકલાનું નથી. એમાં તને સાહેતા કરે એવા બીજા માણસો પણ જોઈએ. પછી તેનો વિચાર કરીને સ્વામીએ કહ્યું કે ઠીક છે. આપણો શિષ્ય વર્ગ છે તેમાંથી આસરે પચાસ જણ તમે તમારી સાથે લઈ જાઓ અને તમે જે કરો તે બરાબર યુક્તિપૂર્વક અને ઠીક તથા આપણને આગલ જતા દુઃખ ન થાય એવો પ્રયત્ન કરીને યોગ્ય કામ કરવું.

પછી કેટલાએક દહાડા વચમાં કાઢી તેની ગોઠવણ કરી ગુરુએ પચાસ શિષ્યોને હુકમ કર્યો કે તમે જગજીવનની સાથે જવા તૈયાર થાઓ. તે લોકોએ કહ્યું કે અમે તૈયાર છીએ. ખોટી માત્ર હવે આપની આજ્ઞાની છે. કેહેવત પણ છે કે “બાવો ઉઠ્યો ને બગલમાં હાથ” ગુરુએ આજ્ઞા આપી કે ભલે કરો કુતેહ. તેઓને વિલંબ કેહવો એટલે બીજે દહાડે સવાર પડતાં બધા ગામ બહાર નીકળી પડ્યા.

પછી પોતપોતામાં વિચાર કર્યો કે આપણે કેવી રીતે કરવું? બધાની જુદી જુદી મસલત લઈને એક ઠરાવ કર્યો; તે એવો કે જગજીવને અસલ વેશમાં કાકાને ઘેર જવું અને ત્યાં તરેહવાર યુક્તિઓ કરીને જેમ તેઓની વધારે દ્રજેતી થઈને પાખંડ બંધ પડે તેવા ઉપાયો કરવા. બીજું તે સાથે તેઓએ જેવી પુણી મારગની મુરતીઓ છે તેવી બનાવવી અને મથુરા, વૃંદાવન વગેરેમાં જવું અને પછી જગજીવનની તરફથી સંદેશો આવે એટલે તે મુરતીઓનાં પગમાં દોરડાં બાંધીને રસ્તામાં ઘસડવી. ઈત્યાદિ ઠરાવ કરીને રસ્તે ચાલતા થયા.

હવે જગજીવન બે ત્રણ માણસો લઈને અન્યેરમાં ગયો. કાકાને જઈ પગે લાગ્યો. એને જોઈ મનમાં તો બહી રાખ થઈ ગયો પણ બાહારથી ખુશાલી દેખાડ્યા વગર છુટકો નહીં. “ભલે આવ્યો” એમ કહી તેના વિદ્યાબ્યાસ સંબંધી હકીકત પૂછી. એણે બધા વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તેથી પેટમાં ફાળ પડી કે સારી પેઠે વિદ્વાન થયેલો છે; ને વળી આપણે જેને “પ્રછન્ન બૌદ્ધોસિ” “ભ્રાંતોસિ” વગેરે વિશેષણો દીધાં છે એવા જે શંકરાચાર્ય તે-

નેા સિદ્ધાંત બાણી આવ્યો છે. તેથી ગમે તેમ હોય પણ તેને રાખવાવગર આપણો છુટકો નહીં. હમણાં જે કદી એનું અપમાન કરિયે તો લોકોની લાગણી એના તરફ બહુ ખેંચાય એ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી તેને સારી રીતે રાખ્યો.

પછી જગજીવને વિચાર કર્યો કે એની કૃત્તેલી થાય એવો ઉપાય કરવો. હવે કૃત્તેલી કેમ કરવી તે વિષે ગોઠવણ કરીને તેણે એક રસ્તો લીધો તે એ કે એ લોકોની મૂર્તિને ભોગ ધરાય ત્યારે એક માણસ મંદિરમાં છવાઇ પછવાડે બેસતો હતો તે બેસવાનું જગજીવને માગી લીધું, તે પ્રમાણે તે દરરોજ બેસવા લાગો. હવે તે જગાએ જગજીવન શું કરતો કે ઠાકોરજીને જે સામગ્રી ધરી હોય તેમાંથી જાંચી જાંચી ચીજ હોય તે પોતે જમી જતો. એક બે દહાડા તો બીતરીયો વિચારમાંનો વિચારમાં કંઈ બોલ્યો નહીં. પછી ત્રીજે દહાડે છુપીને જોયું તો ભાઈ ખુબ ચઢાવવા મંજા હતા. આને તો વિચાર થયો કે હવે કરવું શું? બાણું જે આપણે છુપાવી શું તો કોઈક દહાડો આપણી ઉપર દોષ આવશે, માટે તેણે ગુસાંઈજીને કહ્યું કે મહારાજ! પુરષોત્તમજી આવી રીતે જમી જાય છે, તેને બંદોબસ્ત કરવો હોય તો કરજો. મેં નજરે જોયલું છે હવે મારી માથે દોષ નથી. આ વાત સાંભળી ગુસાંઈજી દ્વિકરમાં પડ્યા. કેમ કે પુરષોત્તમજીને જે કાંઈ કેહેવા જાય તો તે કૃત્તેલી કરે ને જો ન કહે તો કોઈક દિવસ એવી વાત સેવકોમાં બાહાર પડે તો પાખંડ જણાઈ આવે કેમ કે તેઓ જાણે કે એ મૂર્તિઓમાં અમનેજ લાવ દેખાડે છે બાકી પોતે તો ભોગમાંથી પણ આરોગવા મંડી જાય છે.

એ વિચાર કરીને ગુસાંઈજીએ એક યુક્તિ શોધી કાઢી તે એ કે વૈષ્ણવોમાં ઉલટી આપણને અનુકૂળ વાત કાઢવી. એવી રીતે કે શાગરીદો મારફત ફેલાવવું કે આપણા શ્રી ઠાકોરજી તો આપણને સાક્ષાત્ સાનુભાવ જણાવે છે ને સામગ્રી ભોગ ધરિયે છિયે તેમાંથી કેટલીક સાક્ષાત્ પોતે આરોગી જાય છે. અને ગ્વાલબાળોને પણ દેયછે. એ વાત શ્રીજીની પ્રાગટ્ય વારતામાં મુદ્દલું લખ્યું છે કે શ્રીજીને ગ્વાલબાલકું આઠ લાડવે દીયે. ઇત્યાદિ ગ્રંથ ફેલાવવી એમ વિચાર કરીને પોતાનો જે બીતરીયો ખખર લાવ્યો હતો તેને કહ્યું કે જે ખરી વાત છે તે તારે કોઈને કેહેવી નહીં ને આવી રીતનો ગપાટો ઉઠાવવો. તે પ્રથમ બધાં આપણાં માણસો છે તેને કેહેવો પછી બીજાને. એટલે

આપણે મહિમાં પણ વધે, એપ્રમાણે પાંખડ કાઢાથી લોકોને ચમત્કાર જણાશે અને અસાનીઓમાં ચરચા ચાલી કે અહીં તો શ્રીકાકેરજી આપો-આપ પધારીને બોજન કરે છે. એ યુક્તિથી મહિમા બહુ વધ્યો. અને તેથી હવે જગજીવનને તો “લેને ગછ પૂત ને ખોઆઈ ખસમ” જેવું થયું. તે કરવા ગયો ફજેતી તેમાં ઉલટો મહીમા વધી પડ્યો. ત્યારે તો જગજીવન મુઝાયો કે હવે કેમ કરવું? પછી યુક્તિ કરીને કાકાને કહ્યું કે મારે તો તમારાથી જીવું થવું છે માટે મારી પાંતીની તમારી અડધી મોલકત વાંટી આપો. એ વાત સાંભળી ગુસાંઈજી ગભરાયા અને વિચાર કરીને કહીશ એવો ઉત્તર આપ્યો. એ ચાર દહાડા ખુબ વિચાર કર્યો તોપણ કાંઈ ધ્યાનમાં ખેશે નહીં તેથી પુરૂષોત્તમજીને જવાબ આપે નહીં. પુરૂષોત્તમજીએ. એ ચાર વાર પૂછ્યું પણ કાંઈ ઉત્તર મળે નહીં. તેણે પછી એક તજવીજ કરી તે એ કે એ લોકોનાં મંદિરમાં કેટલીએક મૂર્તિ હીરાની આંખોવાળી હતી તથા કેટલીએક પોકળ હતી તેમાં ઝવેરાત ભર્યું હતું તેવી પાંચ સાત કિમતી મુરતીઓ એક દહાડો શયન સમય પોતાનાં ગજવામા મુકી દીધી. રાત્રે કાકાને કહ્યું કે તમે મારો ખુલાસો કરતા નથી તો હવે તમારા ધ્યાનમાં આવે તેમ કરો. હું આજે મથુરા તરફ ફરવા જઈ છું ત્યાંથી આવતું ત્યાંસુધી મને રસ્તો કરી આપવાનું ધારી રાખ્ જો ગુસાંઈજીએ કહ્યું કે ભલે જ ને તું આવીશ ત્યાંસુધીમાં વિચાર કરી રાખશું.

પુરૂષોત્તમજી રાત્રે ચાલ્યા તે મથુરામાં પોતાની મંડળી હતી તેને જઈ મળ્યા અને બનેલી હકીકત સર્વે કહી. અહીં ગુસાંઈજીનાં મંદિરમાં સત્તારમાં મંગળા થઈ. અને મુખિયા, ભીતરિયા, લાલખાવા વગેરે મંદિરમાં જોય છે તો કિમતી મુર્તીઓ મળે નહીં. એપ્રમાણે જોઈને તેઓ ગાભરા પડ્યા અને તરત ગુસાંઈજીને કહ્યું કે આમ થયું. ગુસાંઈજીએ જાણ્યું જો આ કામ જગજીવનનું છે. પણ હવે હોહા કરીયું તો આપણી ફજેતી થશે માટે બધાઓને હુકમ કર્યો કે તમારે આ બાબત કાઈપણ કેહેવું નહીં. આપણી એક કેહેવત છે જે “કુટણ મુઠી ખુણે રહે” એ કેહેવત પ્રમાણે ગુસાંઈજીને નાચારીએ કરતું પડ્યું અને અંતે છાનામાના ખેસી રહ્યા.

જગજીવને ત્યાં જસુસ રાખ્યો હતો તે દ્વારાએ તેને ખબર મળી કે આ લોકોએ તો આ વાત આવી રીતે માંડી વાળી છે. ત્યારે પછી જગજી-

વન તથા તેના મળતીયા વગેરેએ મળીને વિચાર કીધો કે હવે ફરેતી કેમ કરવી. તે વિચાર કરીને એ લોકો જે મુર્તિઓ લઈ આવ્યા હતા તેને બીજે દહાડે પગમાં ને ગળામાં દોરડાં બાંધીને રસ્તામાં ઘસડવા લાગ્યા ને પુણીમાર્ગ વિશે અમે તેમ બોલવા લાગ્યા. એમ થવાથી ત્યાં જે પુણી માર્ગીય વૈષ્ણવ રહેતા હતા તેઓએ અન્યોરમાં દોડી જઈને બંધી વાત કહી. એ વાત સાંભળીને યુસાઈજી વગેરેને અત્યંત ક્રોધ ચઢ્યો ને બ્રહ્મચર્ય જે, જે ફરેતીથી આપણે બીતા હતા તે તો આ લોકોએ અંતે કરી. હવે ડરવું નહીં અને એ લોકોની સાથે કાયદા પ્રમાણે લઢવું. પછી બોકડાંઓને તો સમજાવવા ભારી નથી.

એમ વિચાર કરીને તેઓ મથુરા ગયા. અને ત્યાંના હાકમ પાસે ફર્યાદ કરી કે અમારો ભત્રીજો અમારા ઘરમાંથી ચોરી કરીને ભાગી ગયો છે એટલુંજ નહીં પણ વળી અમારી મૂર્તિઓને રસ્તામાં દોરડાં બાંધી ઘસડે છે. પછી તે હાકમે જગજીવન વગેરેને તેડાવી મંગાવ્યા. તેઓ ત્યાં ગયા અને રાત્રીએ તેઓના ઉપરનો યુનાહ કહી સંભળાવી બંધી હકીકત પૂછી. તો જગજીવને કહ્યું કે હું એનો ભત્રીજો થાજી છું અને મારો આપ મરણ પામ્યો છે. એની પાસે મારો ભાગ મેં માગ્યો તે એણે આપ્યો નહીં. તે સાર મેં મારા હિસ્સાની મૂર્તિઓ મને પસંદ પડી તેવી ઉપાડી લઈ આવ્યો છું. હવે તે મુર્તિઓને હું ગમે તેમ કરું હું પોતે તેનો માલિક છું. તે વાતમાં એને કાંઈ પુછવાની જરૂર નથી. હાકમે યુસાઈજીને પૂછ્યું તો એની પાંતીની વાત તો એનાથી ના પડાય નહીં. પણ એ ચોરી કરીને લાવ્યો મારે તેને પુછવું જોઈએ અને અમારે તો જીવ પ્રાણુથી પણ પરમેશ્વરની મૂર્તિઓ ઉત્તમ છે. એમ હાકમને સમજાવ્યું એ પણ ખરી વાત કે તેઓના સારા દહાડા મુર્તિઓ થકી થયા હતા. રાત્રીએ જગજીવનને પૂછ્યું કે આ ચોરી લાવ્યાની વાત ખરી છે? જગજીવને કહ્યું કે સાહેબ! મેં કાંઈ ચોરી કરી નથી. પણ મારા ભાગને પેટે જે મીલકત મારા હાથમાં આવી તે મેં મારા કબજામાં કરી છે. હવે જો મારી પાંતી આપે તો હું મુર્તિઓ સ્વાધીન કરું. વળી આપ સાહેબને મારે બે વાતો એકાંતમાં કહેવાની છે. રાત્રી કહે ઠીક છે. કહો. પછી જો જણા એકાંતમાં ગયા અને યુસાઈજીની ફેટલી લુચ્ચાઈ છે તથા કેવાં પાખંડ કરી લોકોને ઠગે છે તે બધું સવિસ્તર વર્ણન કરી સંભળાવ્યું. પછી શાસ્ત્રમાંથી

તે જાણીએ, તે આ માણસ બણી લુચ્ચાઈ કરેછે વગેરે કબી ઘણાજ બકવા કરવા લાગ્યા. હાકમે કહ્યું કે બાપ! તમારી મૂર્તિઓ બધી સરખીજ હોવી જોઈએ. કેમકે જો એ મૂર્તિઓ ભગવાન હશે તો આ મૂર્તિઓ પણ ભગવાન હશે. માટે તમે તકસાર ફેકટ કરોછો. તોપણ આતો જાણે ન ખેદ થયું હોય તેમ ધાંધળ તથા કદપાંત કરવા લાગ્યા. ત્યારે જગજીવને હાકમને કહ્યું કે જુઓ સાહેબ મેં જાત કરી તે ખરી કે નહીં? હાકમે પણ જોયું કે આ માણસ પૈસાને વાસ્તે આમ કરેછે અને તે જરૂર પાખંડ ચલાવતો હશે તે કારણથી તેણે ખૂબ ગુંસાઈજીને બે આખર કયાં અને તાકીદ કરી જે તમે આવા આવા પ્રકરનાં પાખંડ ચલાવશો તો તમને શિક્ષા થશે, હમણું હું તમને મૂર્તિઓ અપાવુંછું પણ હવે પછી ફરિયાદ થઈ તો તમારી એકદમ ફજેતી કરી ગામ બહાર કઢાવી મૂકીશ.

પછી તેને તેની મૂર્તિઓ અપાવી અને જગજીવને પૈસો આપાવ્યો. ગોસાંધજી તથા તેના પંથની ઘણીજ દુર્દશા થઈ. આમ થવાથી ગુંસાઈજીએ જાણ્યું જે આપણો માર્ગ આપણાથી ચૂંથી નખાય નહીં અને રહીએ તો પાખંડ કયાં વગર છુટકો નથી તે કરશું તો પછી નાચારીએ દેશ છોડવો પડશે તો પૂરી રેવડી થશે. ઈત્યાદિ ઇત્યાદિ વિચાર કરીને ગુજરાત તરફ રવાના થઈ જવાનો વિચાર કયો. (જેમ અહીં જહુનાથ મહારાજે લાઘવલકેસ પછી હૈદરાબાદ જવાનો વિચાર કયો હતો તેમ)

બે ચાર દહાડા ગિરિરાજ અન્ધોર વગેરે સ્થળોમાં રહી સેવકોને સારી-રીતે બલામણુ આપીને પોતાની ફજેતી થઇ હતી તે ઢાંકવાની યુક્તિઓ શીખાડી. અને સંવત ૧૬૧૩ ની સાલમાં ગુજરાત તરફ પ્રયાણ કર્યું. અને અહીં તો “પીર મુરીદે મલતાજ હતા.”

હવે જગજીવને શું કર્યું કે તે હાકમને સારી રીતે બોધ આપ્યો અને તેના મનમાં પક્ષેપણે ઠરાવી રાખ્યું કે એજો પાખંડ કરે તો તમારે તેને શિક્ષા કયાં વગર છોડવો નહીં. પછી જગજીવનનાં મનમાં નિશ્ચય થયો કે આ હાકમ છોડે તેવો નથી ને ગામમાં ફજેતી પણ સારી રીતે થઈછે. હવે એ પાખંડ ચલાવતાં ડરશે ખરો. પછી થોડા દહાડા તે જગજીવનની જમાત મથુરા, વૃંદાવન વગેરેમાં રહી. અને જગજીવને વિચાર્યું જે આપણે જોઈએ તો ખરા કે એ

શુ કરેછે? પછી અન્યોર તથા ગિરિરાજ તરફ ખબર કાઢવા તેણે એક માણસ મોકલ્યો. તેણે આવી ખબર આપી કે ગુસાંઈજી તો કેટલા દહાડા થયા ગુજરાત તરફ રવાને થયાછે. બાકી ત્યાં સર્વે કુટુંબ વર્ગ છે.

એવું સાંભળીને જગજીવને નાણું જે આપણે જે કરવાનું હતું તે તો થયું. અહીં ફજેતી પણ ઠીક થઇ. હાકમનાં પણ ધ્યાનમાં વસત છે અને ગુસાંઈજીને પણ હાલ તરત દેશ છોડવો પડ્યો એટલે હવે થોડે થોડે તેઓ ધસાઈ જશે. એમ વિચાર કરીને તેઓ બધા કાશી તરફ રવાના થઈ ગયા. ત્યાં જઈ પોતાનાં કામમાં પાછા લાગ્યા.

આ ઉપર લખેલી ગોપીનાથજીને દિલ્હી લડવા જવું પડ્યું. ત્યાંથી અહીં મુધીની બધી હકીકત પુરષોત્તમજી અથવા જગજીવન સ્વામી એક પુસ્તકનાં આકારમાં લખી ગયા હતા, તે ઉપરથી “સ્વામીશ્રી સન્નિવિદ્વાન”ક બ્રહ્મતીર્થ નામના સન્યાસીએ પુરાતનકથા એ નામનું પુસ્તક ગુજરાતી ભાષાની કવિતામાં આસરે ૧૫૦૦ શ્લોકનું બનાવેલું છે. તેમાં તો ઘણી હકીકત છે. પણ અહીં ટુકામાં વરણ ન કરેલું છે. તોપણ ઘણું કરીને તેનો સમ્મલ સાર ટુકામાં સમાવેલો છે.

એમાં કોઇને એવી શંકા થાય કે એવી રીતે એઓની ફજેતી થઇ ત્યારે એનો માર્ગ ત્યાં રહી કેમ શક્યો? અને વળી દહાડે દહાડે વધતો કેમ ગયો? ત્યાં કહેવાનું એ છે કે જગજીવન તેઓને ફજેતી કરી ચાલ્યો ગયો પણ પછીથી પૂડે આદું ખાઇને મરવું તે તેનાથી થયું નહીં. ગોસાંઈજી તો વાણિયા મુછ નીચી કરી વટાણા વાવી ગયા; અને પાછો સમય જોઇને કારભારીઓ વગેરેની ખુશામત કરીને છુસી ગયા. વળી એઓના શિષ્યો તો ઉપર કક્ષા તેવા મુર્ખના સરદાર એટલે બીજું જીવે પણ શું કરવા? કદી કોઇને મનમાં વસવસો થાય તો તેને સમજાવવામાં તેઓ ક્યાં કાયા હતા. મેઢાની લાહાર ચાલી. તે તરફ ચાલી. એ બાબતમાં પ્રસિદ્ધ દાખલો છે. જીવે! આજ મહારાજોના દુર્યારથી તેઓની ફજેતી કેટલાં વરસ થયાં ચાલે છે. તેઓ કેવા ગુણવાન છે તે આખા જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે. એટલુંજ નહીં, પરંતુ બહાર કોટમાં તેઓ કેવા અનીતિવાન હતાં છે એટલું છતાં અને વળી જેઓની મા, બેન, દીકરીઓ સામી તેઓ નજર કરે છે તેવા માણસો હજી પણ કાંઈ તેઓને મુઠી દેવાનો વિચાર કરે.

છો એવું છતાં પણ જેઓને જગલી લોકો મુકતા નથી એટલું જ નહીં પણ કિલટા તેઓના તરફથી લડવાને મરી પડે છે. સારેતે વખતે તો આજના કરતાં તેઓ કાં-ઈક સારા હશે તો તેવા સમયમાં મુર્ખ લોકો કેમ મુકે એ સહજ સમજાય તેવું છે.

યુસાંઈજી યુજરાતમાં ગયા, ત્યાં બધો તપાસ કર્યો તો યુજરાતમાં તે વખતે કેટલેક ઠેકાણે મુસલમાની રાજ હતું અને કેટલેક ઠેકાણે રજપૂતો હતા. ત્યાં રાધાવલ્લભીવાળાઓનો ધર્મ બહુ જગ્યાએ પસરેલો હતો. અને તેમાં વધી યુસાંઈજીએ જોયું તો રાધાવલ્લભીપંથવાળાકે ૧૪ મહત્ત ત્યાં હતા નહીં. જેઓના મહતોને ગોડિયા ગોસાંઈ કહેતા હતા.

પછી એણે એના પંથનો શોધ કર્યો અને તેઓનાં કેટલાંએક પુસ્તકો એકઠાં કર્યા. વળી જેટલી એકડી-ચઈ શકી એટલી સામગ્રી એ પંથની મેળવી. હવે એને અહિંયાં પણ કેટલોએક વખત થઈ ગયો અને પોતાનાં વતનને મુકે પણ ઘણા દહાડા થયા, તેથી પાછાં ત્યાં જવા વિચાર કર્યો. એ ચાર દા-હડા ફરીને પોતાનાં ગામ તરફ કુચ કરી ત્યાં જઈ પોતાનું બધું શમું નમું કર્યું. મથુરામાં પણ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કારભારીઓ વગેરે સાથે ખટપટ કરીને પોતાનો આગલો ડર કાઢી નાખ્યો. મથુરામાં પોતાને રહેવા જોગ ઘર બાંધ્યું તેમાં અવાર નવાર તેઓ રહેતા હતા.

પછી તેને રાધા વલ્લભીના મહતો એટલે ગોડીયા ગોસાંઈ યુજરાત તરફ હાલ કેમ આવતા નથી તેનો શોધ કર્યો, તો તેમાં તેને પોતાને લાલ થઈ જાય એવી વાત જણાઈ. તે એવી રીતે કે રાધાવલ્લભીવાળાઓનો સંપ્રદાય ઘણો મોટો હતો અને આર્યાવર્ત દેશના કેટલાંએક ભાગોમાં તે પસરેલો હતો. તે સંપ્રદાયકૃષ્ણચૈતન્ય નામના કોઈ પુરૂષથી આસરે ૬૦૦ વર્ષ ઉપર જન્મ પામ્યો હતો. તેનું મુખ્ય મથક બંગાલ પ્રાંતમાં હતું. તેને રાધાવલ્લભી સંપ્રદાય ચૈતન્ય સંપ્રદાય, અને ગોડિયા ગોસાંઈનો સંપ્રદાય એવાં એવાં નામોથી લોકો ઓળખતા હતા. હવે એ સંપ્રદાયના મૂળ પુરૂષની વંશવૃદ્ધિ થતાં યુસાંઈજીના વખતમાં તેના વંશમાં આસરે પાંચસે માણસ થયાં હતાં. તે વખતે તે લોકોને પેદાશ બગાળા પ્રાંતમાં ઘણી હતી. તેથી બધાં માણસોનો ડોળો તે ગાદી-પર ફર્યો, એટલે તેઓ પોતપોતામાં લડવા લાગ્યા અને બીજાં ગામોની પંચાત તેથી બધી છોડી દીધી. તેથી યુજરાત વગેરે દેશોમાં તેમાંના કોઈથી પણ આ-વવાનું બન્યું નહીં અથવા ખટપટથી સૂઝ પડ્યું નહીં હોય.

આ બધી વાતો સાંભળીને ગુસાંછળને એનાં નામથી પોતે ઘુસી જઈ ધણી થઈ એસવાનું બહુ સવળ જેવું દેખાયું. પછી સંવત ૧૬૨૦ ની સાલમાં પાછા ગુસાંછળ રાધાવલ્લભીવાળાઓની રીતભાતનો અભ્યાસ કરીને ગયા. હવે રાધાવલ્લભી લોકોને ગયે એ તરફ ધણાં વરસ થઈ ગયાં હતાં અને તે લોકો ગોડિયા ગુસાંઈના નામથી ઓળખાતા હતા ત્યારે આણે પોતાનું નામ ગોડિયાને બદલે ગોકુળિયા ગુસાંઈ કરી રાખ્યું. અને સાગરીદ તથા સુરીદ તે એવાઓની સાથે હોયજ તેઓએ ફેલાવ્યું કે આ ગુજરાતમાં અસલ સંપ્રદાય છે તેજ ધણીનો આ કાકો થાય છે ત્યારે નામમાં કાંઈ ફેર નહીં. વળા તે લોકોમાં દિવસનાં ૧ મંગળા, ૨ શૃંગાર, ૩ ગ્યાલ ૪ રાજભોગ ૫ ઉત્થાપન ૬ ભોગ ૭ આરતી ૮ શયન એ આઠ વારનાં દર્શન હતાં તે કરાવવાનો નિયમ બાંધ્યો. તે લોકોમાં ગવાતાં પદો તેજ પદો શ્રીહાકોરજી આગળ ગવડાવવાને ગૌઘા રાખ્યા. કથા વારતાનો પ્રસંગ પણ તેના જેવોજ રાખ્યો; વગેરે ધણીક બાબા તેની નકલજ જાણે તેઓની કરી લીધી હતી.

એ-પ્રમાણે થવાથી કેટલાંએક માનુસોએ જાણ્યું જો એઓ તો આપણ આગલા ગુરમહારાજજ છે તેથી એને માનવા લાગ્યા; અને એ પણ નવો મઝ્ઘીમાર તેથી જળ પણ તાજ બનાવેલી એટલે અજ્ઞાન શિષ્યરૂપી માછલાંને ખુબ પકડવા સમર્થ થયા. તેઓ સારી રીતે સપડાયા અને ગોડિયા ગુસાંઈને પેઠે ગોકુળિયા ગુસાંઈને ધણી કરી બેસી રહ્યા. પછી દરસણુ વગેરેની પોતાની હવેલીઓ બનાવી અને તે લોકોની રીતભાત ધણી ખરી કરવા લાગ્યા. (આજસુધી પણ રાધાવલ્લભી સંપ્રદાયવાળાની બધી રીતભાત એ પ્રમાણે ચાલી આવે છે.) એટલુંજ નહીં પણ સ્ત્રીઓમાં કહાન કુંવર બની રાસ ક્રીડા વગેરે કરવી તે પણ તે રાધા વલ્લભીવાળાઓ હજી કરે છે ને ગુસાંછળથી આજ દિન સુધી વલ્લભાચાર્યવાળાઓ મતસ્થ પણ એ પ્રમાણે કરે છે.

આજે એ રાધાવલ્લભી અથવા ચૈતન્ય સંપ્રદાયની પેઠી ગુજરાતમાં ક્યાંય પ્રબળ નથી. બંગાળામાં કાંઈક જોરમાં છે અને વૃંદાવનમાં તે સંપ્રદાયનાં ધણાં મંદિરો છે. ગુજરાતમાં અમદાવાદ તથા વડોદરામાં એક એક મંદિર છે. બીજે કોઈ કોઈ ઠેકાણે મંદિરો છે તે એ મંદિરો પુષ્ટિ માર્ગથી જુદાં રહી ગયાં તેનું કારણ એમ હશે કે રાધાવલ્લભીના આચાર્યો ગુજરાતમાં

આવતા બંધ થયા અને ગુસાંઈજી ધુસી ગયા ત્યારે બીજા બધા તો ગુસાંઈજીમાં મળી ગયા હશે બાકી જે હાલ રહ્યા છે તે મંદિરોના તે વખતના પુજારી લોક હશે. તેણે જાણ્યું હશે કે આપણા હાથમાં આવો ખાસો મજનો પેટો છે તે શું કરવા મુકી દઈયે? વગર મેહેનતે મફતનો પ્રસાદ જીડિયે નહીં? તેથી તેઓ આજસુધી જીદ રહી ગયા છે. અમારો એક મિત્ર વડોદરે ગયેલા હતા તે વાત કરતો હતો કે વડોદરામાં હું રાધાવલ્લભીવાળાઓને મળ્યો હતો તેઓએ કહ્યું કે તમારા પુણી માર્ગવાળાઓએ અમારી ચોરી કરી પેતાનો પંથ ચલાવ્યો છે. તેના દાખલા આપ્યા કે અમારાં પાંચસો પાંચસો વરસનાં લખેલાં પુસ્તકો છે તેમાં પદ તથા અમુક ગ્રંથો લખેલા છે અને તેજ ગ્રંથો તમારામાં બીજાનાં નામો ધાલીને ચાલે છે. તમારામાં સુરદાસને પોતાનો ઠાકી બેસાડ્યો છે તે તદ્દન ખોટી વાત છે. સુરદાસ અમારા પંથનો છે, અને તેણે સવાલાખ પદ કેવળ રાધા વલ્લભપર જોડેલાં છે; વગેરે કહ્યું અને બીજીએ પણ કહ્યું કે જો કોઈ એ ગ્રંથ જોવા માગે તો તેને દેખાડવાને પણ ખુશી ખતાવી હતી.

પછી આ ગુસાંઈજીવાલા લોકોને તો બીજું શું કામ હોય ? કાંઈ નહીં. એકજ કામ કે સંપ્રદાય વધારીને જંગલીઓને વાડામાં પુરવા. અને તે વધારે ને વધારે કેમ પુરાય તેના ઉપયોગ શોધવા. પછી પંથો તો સાત પાંચ જોએલાજ એટલે તરેહવાર યુક્તિઓ શોધતાં હતાં જેવી કે પોતે સાક્ષાત્ પરમેશ્વર ખનવું, પતીત હોવાથી કોઈ પારખી શકે નહીં માટે કોઈના હાથનું ખાવું નહીં, લોકોને શ્રદ્ધા બેસાડવા સારું ખોટા ગ્રંથો બનાવવા, મૂર્તિઓમાં ભાવ ચોટાડવા સારું તરેહવાર ગપાટા ઉડાવવા વગેરે હજારો તરેહનાં પાખંડ માંડીને જાળની નવી નવી ગુંથણી કરવા લાગ્યા. પછી કેટલાએક જંગલીઓમાં પણ સમજી કહાય છે. તેને એવા જાલગ્રંથોમાં તરેહવાર પ્રશ્નો ઉઠે તેનું સમાધાન કેમ કરવું તે વિષે “મુલુ ચોરને બાંગો ગોવાઈ” ની પેઠે ગુસાંઈજીનો એક છોકરો ગોકુળનાથજી સવારનાં રોજ એક દોઢ કલાક લાંબગડ ગુસાંઈજી સાથે કરતો. અને પછી પોતાની કોઈ લુચ્ચાઈ બરેલી વાત હોય તેમાં અજ્ઞાનીને યુક્તિ પૂર્વક કેમ સમજાવવું તે બધું બરોબર રીતે બેઉજણુ નક્કિ કરતા હતા અને પછી જંગલીઓને સારીપેઠે સમજાવતા હતા.

ગુજરાતમાં વરસ એ વરસ ફરીને પોતાનો પગદંડો બેસાડ્યો. પછી પાછા મથુરાં ગયા. તે વખતે મથુરામાં કાંઈ ઉપદ્રવ હતો નહિ. વધી ગુજરાતમાં ગોકુળિયા ગુસાઈ પોતાનું નામ ધુસાડી આવ્યા હતા તે કારણુ સાર તેણે ગોકુળ નામનાં ગામડામાં રહેવા ઠરાવ કર્યો. અને પછી ત્યાં જઈ રહ્યા.

પછી પાછા સંવત ૧૬૨૩ માં ગુસાંઈજી ગુજરાત તરફ ફરવા આવ્યા. ત્યાં જઈ પોતાની પેઢીએ તપાસી તથા નવી નવી યુક્તિઓ સુઝ પડી. તેવી તેવી તજવીજ કરીને પોતાનો પંથ વધારતા આવ્યા. પછવાડે ગિરિરાજ ઉપર ઉપદ્રવ થયો તે એવો કે દિલ્હીમાં જે બાદશાહ હતો તેણે સાંભળ્યું છે કે ગિરિરાજ ઉપર એક પાખંડ જીવન થયું છે. મુસલમાન પાદશાહોને હિંદુસ્તાનને વટાળ્યું હતું ને તેમાં એવા એવા ઉલટા નવી જડ ધાલનારા થાય તે સાંભળી તેઓને ઉબેડી નાખવા વિચાર થતો હતો તે પ્રમાણે આ બાદશાહને પણ થયું. તેથી તેણે કેટલાંએક માણસો મોકલી તે મૂર્તિ ઉબેડી નખાવવા હુકમ કર્યો. હવે એ વાતની ગુસાંઈજીનાં કુટુંબીઓને ખબર પડી. ઉપાધીવાળા માણસો. ના શત્રુ હોય તેમ મિત્ર પણ હોય છે તેમાંના કોઈએ ચેતવણી આપી હશે- પછી તેઓ તૂર્ત શ્રીનાથજીની મૂર્તિ મજકુર ખારતીને લીધે પોતાને ઘેર લઈ આવ્યા. વળી વિચાર્યું કે તેઓ શોધતા શોધતા અહીં આવશે તો કેમ થશે? તેથી વિચાર કરીને મથુરામાં પોતાનું ઘર હતું ત્યાં રાતનાં છાની માની મૂર્તિને બેસાડી આા. એ દહાડે ગુજરાતીઓની ફાગણ વદ ૭ ની મહાવદ હતી. પ્રાગટ્ય વારતામાં લખે છે કે “ શ્રીજીકાં ગુસાંઈજીકે ઘર પધારવેકો ઇચ્છા મઈ સો વા દિનાં પધારં ઔર ગુસાંઈજીકે કુટુંબસોં હોલાં સ્વલ પીછે માસ દોય અરુ દિન બાવીસ તાંઈ શ્રીજીકી ઇચ્છા ઇહાં ત્રિગજવેકી મઈ તા તાંઈ ત્રિરાજે. પાછેં શ્રી ગિરિરાજ પરવતકે ઉપર નિજમંદિરમે પધારે તા ત્રિરિયાં શ્રી ગુસાંઈજીકે સવ બાલકનને ઓર બહુ બંટાં ઓને અપનો સરસ્વ શ્રીનાથજીકોં સમર્પણ કર દીયા. ” હવે મૂર્તિને ત્યાં ઉઠાવી ગયા એ પ્રસિદ્ધ અનેલી વાત તે તો લખવા વગર છુટકો નહીં ત્યારે તે મૂર્તિઓને સમજાવવા “ પથરેશ્વર ” ની ઇચ્છા થઈ એમ ઠોકી બેસાડ્યું. હવે ઇચ્છા હોય તો તે ખ્યાસી દહાડાનીજ ઇચ્છા કેમ થઈ? વળી કહ્યું છે કે ત્યાં વહુ બેડીઓ સાથે શ્રીનાથજી હોળી ખેલ્યા. વારે વાહ! તેઓનાં

ધન્ય ભાગ્ય કે પથરાને નાચતાં કુદતાં જોયો ! ! આપણાં એવાં ભાગ્ય નહિ કે પથરાને હોળી ખેલતાં જોઈયે. બાકી સુરંગ મારતાં આકાશમાં પક્ષી બની છેડે છે તે તો આપણે પણ નોંઠ શકિયે છિયે. વળી વૈષ્ણવોને ભાવ લગાડવા સાર કહ્યું છે કે તેઓએ સર્વસ્વ શ્રીજીને અર્પણ કર્યું. પણ એમાં વિચારવાનું ખુલ્લું છે કે શ્રીજીના ધણી તેઓ પોતે, તો હું કહું જે મારી તીજો-રીને મેં સારું સર્વસ્વ અર્પણ કરી દીધું તો એમાં મારું આદાર્ય શાનું ? ને છતાં પણ માલનો બધો ગોકુળમાં હતો. મથુરાનાં ધરમાં તો પરમાણુ હતો તો એ બધી લોકોને ઠગવાની વાતો નહીં તર ખીચી શુ કહેવાય.

ત્યારબાદ પછી જુની વાત થઈ ગઈ એટલે કાંઈ કારણ રહ્યું નહિ ત્યારબાદ બાદશાહો અસલ એવા હતા કે મનમાં જે વાત આવી તે આવી. પછી પાછું સોમણુ તે લે અંધારું. ઉપરાંત આ લોકો પણ કારભારીઓ સાથે ધાલમેલ કરવામાં કાંઈ કાચા નહિ તેથી તજવીજ કરીને રાખાવાન કર્યું. એટલે શ્રીજીની ભૂર્ત પાછી ગિરિરાજ પર્વત ઉપર પોતાનાં મંદીરમાં બેસાડી.

એ વાતની ગુસાંઈજીને ગુજરાતમાં ખબર પડી એટલે ત્યાંથી જે કરવી ઘટે તે વારફેર કરીને પોતે પણ પાછા જલદી ગોકુળ જઈ પોહ્યાં. તો ત્યાં બધું સમું નમું થઈ જાય હતું. કાંઈ ઘટ હશે તે એણે પૂરી કરીને પાછું જેન હતું તેમ ચલાવ્યું.

હવે અહીં તો કાંઈ સેલકો વગેરેમાં પણ વધારો થાય તેવું ન હતું. ધણી ખરા “જે જમના મૈયાદી” ને ફાંદામાં લઈ લીધા, પણ તેમાંથી કાંઈ પાકે તેમ ન હતું. પણ ગુજરાતમાં એ ત્રણ વાર જવાથી ત્યાં માલ સારો જોયો એટલે ગુસાંઈજીની નજર તે તરફ બહુ ખેંચાઈ. પણ ત્યાં જાય રહે કાણ કરી રહેવાની અથવા પોતાના કોઈ છોકરાને ત્યાં બેસાડવાની તજવીજ કરી હોય એવું દેખાતું નથી. અને તેમ થવું જ નોંઈયે. ને એ જાય રહે તો નવું સવું કામ હોવાથી વખતે કોઈ શાધ કરે તો પોકળ પાધરૂં થઈ જાય. ઉપરાંત રાધા વલ્લભીવાળો કોઈ આવી ચડે તો પૂર્ણ ફજેતી થાય. તે સારૂં એવો તાલ રાખ્યો હતો ત્રણ વરસે આવતું, પૈસો જડે તે ઉપાડી જવો અને તેઓમાં ભાવ વધારતાં જવો એમ કરેલું દેખાય છે. એમ કરી કરીને વીસ પચીસ વર્ષમાં તે છ વખત ગુજરાત તરફ ગયા અને પોતાના પંથનું રથભારોપણ ઠીક ઠીક કર્યું.

તે પછી ગુસાંછળ ગોકુળમાં જઈ રહ્યા. હવે ધરમાં કીચલ ધાણુ મ-
ણી થઈ. છોકરા ૭ વૌવાઈ ૭ ને છોકરીઓ ૬ વગેરે. તેથી ગુસાંછળએ
પોતાના છોકરાઓને જુદા કરવાનું હઠાપણુ વિચારી જુદા કર્યા.

૧. મોટાછોકરા ગિરધરજીને મથુરેશજી નામના ઠાકોરજી આપી જુદા કર્યા.
અને એઓની પુંજમાં તેા મૂર્તિ; કેમ કે એ તેા પેદાસની મુખ્ય ચીજ તે તેઓને
આપી. અને પછવાડેથી ગિરધરજી અથવા તેના કાઈ વંશજોને ગોકુળમાં પસંદ
નહીં પડ્યું હોય તેથી તેઓ પુંદી કોટામાં નવું મંદિર માંડીને એઠા અથવા
ત્યાં શિખો બનાવ્યા હશે તેથી પણ ત્યાં રહ્યા હોય.

૨. બીજા છોકરાં ગોવિંદરાયજીને વિકૃત્તેશરાયજી નામની મૂર્તિ આપી
તે હાલ શ્રીજીદ્વારમાં છે; કેમ કે ગિરિરાજ ઉપરથી શ્રીજીને મુસલમાનોના
બચથી ગોવિંદજી ઉપાડી ગયા હતા, તેથી તેને પોતાની મૂર્તિ પણ ત્યાં લઈ
જવી પડી હશે એ સાફ દેખાય છે.

૩ ત્રીજા બાલકૃષ્ણજીને દારકાનાથજી નામની મૂર્તિ આપી. એ પણ
ગોવિંદજીની સાથે બાગ્યા હશે તેથી તે મૂર્તિ હાલ કાંકરોલીમાં છે.

૪ ચોથા ગોકુલનાથજીને ગોકુલેશજી નામની મૂર્તિ આપી જુદા કર્યા.
એણે ઘણું પરાક્રમ કર્યા છે.

૫ પાંચમાં રઘુનાથજી તેને ગોકુળચંદ્રમાજી નામની મૂર્તિ આપી. તેના
વંશજો પછી કામ વનમાં રહ્યા.

૬ છઠ્ઠા યદુનાથજી તેને બાળકૃષ્ણજી નામની મૂર્તિ આપી તેના વંશજો
મુરતમાં આવીને રહ્યા,

૭ સાતમાં ધનશ્યામજી તેને મદન મોહનજીની મૂર્તિ આપી. તે કામ-
વનમાં રહ્યા દેખાય છે.

એ પ્રમાણે એણે સાતે છોકરાને વેહેંચણી કરી આપી તેમ છ છોકરી-
ઓને પણ હવેલીઓ ઉઘાડી આપી, તે પ્રમાણે આજસુધી પણ ચાલી આવે છે.
છોકરાઓની પેઢી મુખ્ય અને છોકરીઓની ગૌણ કહેવાય છે. શ્રીનાથજીની
મૂર્તિ કોઈને ખાસ સોંપેલી દેખાતી નથી. સર્વેના સર્વેયમાં રાખી હોય એમ
જણાય છે ઉપરાંત તેમાં અધિકારી હસ્તક કામ હતું એટલે કોઈને સોંપાય
પણ નહિ એમ સ્પષ્ટ થાય છે. અને તેમાં વધી પછી તેા અહિંથી તે મુર્તિને
ઉપાડી જવી પડી. તેથી તે ઉપાડી જનારનો વધારે હિસ્સો રહ્યો હશે.

ગુસાંઈજીએ પોતાના માર્ગને અનુકૂળ કેટલાએક સંસ્કૃત ગ્રંથો બનાવ્યા છે. તેમાં એક બિદ્-મંડન નામનો ગ્રંથ મોટો કયો છે. બાકી ધણીએક નાના પણ છે. જેવા કે વલ્લભાષ્ટક, સ્વામિન્યષ્ટક, સ્વામિનિસ્તોત્ર, કૃષ્ણ મેમા-મૃત, સર્વોત્તમ, પ્રબોધ વગેરે.

ગુસાંઈજી શરીરે પુષ્ટ, જરા પોહચેલા અને મોજી માણસ હતા એમ ક-ટલાએક કારણોથી જણાય છે. તેણે પોતાના ગ્રંથમાં શંકરાચાર્યની બહુ નિંદા કરી છે. બિદ્-મંડનમાં લખે છે કે “ત્વદયચ્ચૂવ્યો માસિ, ખાંતોસિ, પ્ર-છન્ન વૌદ્ધોસિ, નિરંકુશત્વાન્તેતુંડસ્ય” એટલે તું કાળજનો ઉગડ દેખાય છે; તું દીવાનો છે, તું છાનો બોદ છે, તારે મોહોડે લગામ નથી. વગેરે શંકરા-ચાર્યને માટે કહ્યું છે. એક અષ્ટાક્ષરની ટીકા લખી છે તેમાં લખ્યું છે કે શિવમાર્ગી જે હોય તેને અડકવું નહીં ને કદી જૂલે ચુકે અડકી ગયા તેજ સધળાં કપડાં બોળીને સ્નાન કરી નાખવું. તેઓને મુડદા માદક મણુવા વગેરે ધણી વાતો લખી છે. વળી ખોટી ખોટી વાર્તાઓ જોડી કાઢી છે કે પદ્મ-પુરાણમાં શિવને ભગવાને આજ્ઞા આપી કે તું પાખંડ ચલાવ. તેથી શંકરે અવતાર ધરી પાખંડ ચલાવ્યો. વગેરે હજારો તરેહથી શંકરના માર્ગની નિંદા કરી છે. ખરૂં છે, એટલી નિંદા ન કરે તો એલા વખતે ત્યાં નિકળી જાય અને તે માર્ગ તો એના કરતાં ઘણો સારો એટલે એલાનું મન દૂરી જાય તે સારૂ મજબુત કાંટાની વાડ તેઓએ કરી લીધેલી દેખાય છે. વળી ગુસાંઈજીમાં બિભિચારનો પણ ખુરો છંદ્ર હતો. એનું પાખંડધર્મખંડન નામના નાટક ઉપરથી દેખાય છે અને તેની પોતાનીજ વારતા ઉપરથી અમા સ્ત્રિયાણીને છોકરી પેદા કરી આપી તેથી પણ જણાય છે.

છેવટ ગુસાંઈજી બસો બાવન માણસોને પોતાના શિષ્ય કરી સંવત ૧૬૪૨ ના માહાવદ ૭ ને રોજ પોતાની સીતેર વર્ષ અને આગણત્રીસ દિ-વસની વયે ગોવરધન પર્વત ઉપર મરણ પામ્યા. એની નીજ વારતા ઉપ-રથી તો વલ્લભાચાર્યની પેઠે એનું મૃત્યુ પણ આત્માહત્યા અથવા આપઘાતથી થયલું દેખાય છે.

નીજ વારતામાં લખે છે કે “શ્રી ગુસાંઈજીને સ્વધામ પધારવાની ઈચ્છા થઈ ત્યારે ચરણમાં પાદુકા, ને ઉપર ધોતી ઉપરણો ધરીને શ્રી ગિરિ-રાજની ગુફામાં તે પધાર્યા. પછી તે ગુફામાં ધણી શોધ કરી પણ આપ તો

શોભોકમાં ગયા તે આંથી દેખાય? એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે પાછળ પોતાનો મહીમા વધીને છોડરાઓ બહુ પુન્ય માટે તેણે મરવા ટાણે ઉપર લખ્યા પ્રમાણે વખતે કર્યું હશે. અથવા તો કોઈ બીજી રીતે ગિરિરાજ ઉપર મરણ થતાં ગિરિરાજ ઉપર લાગતા વળગતાઓએ તેમને ઘટીને બાહાર ઉપર લખેલી વાત ફેલાવી હશે. એવી વાતો અચાપિ એ લોકોના લુપ્ત શાગરીદો ફેલાવે છે. કોઈ મહારાજ મરી જાય છે તેને બાળવા લઈ જાય છે, ત્યાં પછી તેની ચિતા ખડકીને તેને ચોફેરથી કનાત બાંધે છે, ચિતા ઉપર હજારો સેવકો આ બડવા જાય તે સુખડના મોટા મોટા કડકા નાખે છે. તેથી તેઓની ચિતા આસરે વીસેક ખાંડીની થવા જાય છે. મુડદું મુદ્દલ તેથી દેખાય નહીં એમ બને છે. પછી કનાતમાં બે ચાર માણસો જાય છે. તે વાંસ તથા અરણીનાં લાકડાનું ધર્ણણ કરી તેમાંથી અગ્નિ ઉત્પન્ન કરે છે. તેથી તે મુડદાને તેઓ ફહન કરે છે અને તે સળગી જાય છે. પછી મૂઠ ગાને જંગલી શિષ્યોમાં લુપ્તઓ વાતો ફેલાવે છે કે મહારાજના ચરણમાંથી અગ્નિ નીકળ્યો તેથી તે આપોઆપ બળી ગયા. પરંતુ મુખો સમજતા નથી કે જો આપોઆપ અગ્નિ નીકળે તો એ પાછા ઉઠેજ કાં નહીં? વળી કેટલાક કહે છે કે ચિતા બળ્યા પછી મુદ્દલ મહારાજનાં દર્શનજ ન થયાં માંહેથીને માંહેથીજ અંતરધ્યાન થઈ ગયા. અંતરધ્યાન કાં ન થાય? જ્યાં સવા ખાંડી લાકડાં જોઈએ ત્યાં પંદર વીસ ખાંડી થાય; વળી મુડદું મુદ્દલ દેખાય નહીં એવાં લાકડાં ખડકેલાં ત્યાં બળી જતાં શુ દેખાય? જુવો કયાંક આગ લાગી હોય અને તેમાં કોઈ માણસ આવી જાય છે તો પછી તેનાં શરીરનું એક હાડકું સરખું પણ દેખાતું નથી. ત્યારે તે તો એવા ચમત્કારી મહારાજોના ઠરતા પણ મોટા ગણાય કે નહીં તેવી રીતે એ લોકો લોકોને મોહ ઉત્પન્ન કરવા ઘણી વાતો લખી ગયેલા દેખાય છે. તો તેવી વાતો તત્વ શોધન કરનારા કદી સાંભળે તો આને? નહીં. બાકી અમાની તે તો અસાનીજ તેઓની શું કથા કરવી?

હવે એ માર્ગને માનનાર! લોકો યુસાઈજીને સાક્ષાત્ ભગવાનનો અવતાર માને છે, ને એના કેટલાએક ચમત્કાર વર્ણન કરેલા છે. ચમત્કાર તો આપણે પ્રથમ ભાગમાં નિષેધ કરેલા છે તે સહુ જણતા હશે તેથી વારે વારે પીંજણ કરવું કાંઈ જરૂરનું નથી. હવે ભગવતના અવતાર સંબંધી વિચાર કરીએ.

૧ જો કોઈ વેદને માનતો હોય તેણે જણવું જોઈએ કે ઈશ્વર અવતાર

ધરતોજ નથી. વેદમાં સ્પષ્ટ લખ્યું છે કે મશ્વકમનાદિમરણાપિશુદ્ધં ન પા-
પ વિદ્ધં મિતિશ્રુતે:.

૨ જે કોઈ પુરાણને માનતો હોય તો તેમાં યોવીસથી વધારે અવતારો
નથી. સારે પચીસમો વલ્લભાચાર્યનો અવતાર એ પુરાણોથી પણ જુદો હતો.
ભારે છવ્વીસમાં વિકૃલ તે તો સંભવેજ ક્યાંથી ? નષ્ટે મૂલેકુતો શાલા. હવે
એવી કોઈ કલ્પના કરે તેને ઝટ આ નીચે લખેલો ગીતાજનો શ્લોક તેઓ
કહી સંભળાવેછે, કે,

યદાયદાહિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્નિર્વતિ ભારત ।

અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનંસૃજામ્યહમ્ ॥

અર્થ—જ્યારે જ્યારે ધર્મ ઢંકાઈ જાય છે અને અધર્મની પ્રવૃત્તિ થાય છે
ત્યારે હે ! અર્જુન, હું અવતાર ધારણ કરુંછું. એ શ્લોક કહીને જે વખતે
ધર્મ ઢંકાઈ ગયો હતો તે વખતે વલ્લભ વિકૃલનું ભગવાને સ્વરૂપ ધર્યું. ત્યારે
એ વાત પણ ઉલ્લેખ શિવાય કોઈ માને નહીં. કારણ કે પુરાણોમાં ભગવાનના
યોવીસજ અવતાર કહ્યા છે તેથી જો એ વધારે ધરવાના હોત તો તેમ કેહેતાં કાંઈ
અડચણ હતી ? પણ એમના વિચાર પ્રમાણે તે વખત ભગવાન ભાંગ બાંગ
પીતે બેઠા હશે તેથી એ વધારે કેહેતાં ભૂલી ગયા હશે. એ બાબત પુક્ત
વિચાર કરતા એમજ જણાય છે કે જે કાલમાં પુરાણો રચાયા ત્યારે તો તેઓ
જન્મેલાજ નહી નહીતર એનાં સેવકોએ જો પુરાણો રચ્યા હોત તો બીજા
સંપ્રદાયોના જેમ તેઓના ઈષ્ટનુ પણ યાથાતથ્ય વર્ણન આવત એમાં કંઈ
સંશય નથી. જો કે પછવાડેથી અગ્નિપુરાણમાં એનું નવું પ્રકરણ બનાવી
ખોશવાની ગ્રેરવી કાઢેલી દેખાય છે તો પણ તેમાં એ સંપ્રદાયના પ્રવર્તનારાઓ
કાળ્યા હોય એમ દેખાતુ નથી.

૩ તેમ તે પછી પણ ઘણા મતલબ સિધ્ધવાળા થયા છે તેઓએ પોતાના
ગ્રંથોમાં યોવીસ તો પુરાણના ને પચ્ચીસમા પોતે એમ ઠોકી બેસાડેલું છે.
તે પ્રમાણે વલ્લભ વિકૃલને તેમાંહેના કોઈએ ગણુત્રીમૌલીધા નથી. કેમ કે
તેઓએ પોતપોતાનાજ ઈષ્ટને વધારવાની તજવીજ કાઢી છે તે પ્રમાણે એ-
ઓએ પણ કાઢેલુ દેખાય છે.

૪ તેઓના પોતાના ગ્રંથોમાં બરાબર બ્યવસ્થિત ન લખી રાખેલું
હોવાથી પણ વધારે સંશય થાય છે કેમ કે તેઓના કેટલાએક ગ્રંથોમાં સાક્ષાત્

ઈશ્વરના અવતાર તેઓને ગણ્યા છે. કેટલાકમાં ગોલોકેશ્વરનો અવતાર ગણ્યા છે. કેટલાકમાં સ્વામીનીજનો અવતાર ગણ્યા છે અને કેટલાએકમાં ચંદ્રાવળી સખીનો અવતાર કહ્યા છે. ત્યારે તેમાં ખરૂં શું માનવું ?

૫ એમના પોતાના નિજવારતા ગુણાંશજીની નામના પુસ્તકમાં લખે છે કે ગુણાંશજી અઢાર વરસના થયા લાંસુધી છોકરવાદ બુદ્ધિવાળા હતા. તે છોકરાઓ સાથે બહુ મસ્તી કરતા. પછી એક દહાડો દામોદર દાસે બહુ ધ-મકાવ્યા કે “યહ કહા કરતે હો, ઐસે કરોગે તો મારગ કેસો ચલેગો” વગેરે કહ્યું, તેથી તેણે મસ્તી કરવી મુકી દીધી. વળી લખે છે કે “દામોદરદાસકા માન શ્રી ગુણાંશજી બહુત રખતે” પણ ભાઈ ! એટલું તો વિચારો કે રાખે નહીં તો જ્ય ક્યાં ? મુરીદ તો દામોદરદાસ તેનાથી ડરે નહીં તો માર્ગને સુધી ન નાખે ? તેથી આમનાય રાખવીજ પડે.

૬ વળી પોતાના દ્વાદશકુંજ નામનાં પુસ્તકમાં લખે છે કે ગુણાંશજી એક દહાડો શ્રીજીનાં દર્શન બંધ હતાં તે વખતે એકમાં અત્યંત ઉદાસીમાં બેઠા હતા. તે વખતે દામોદરદાસે આવીને પુષ્ટિ માર્ગનો સિદ્ધાંત કહ્યો, અને મુવા પથી ક્યાં જવું તે બધું :હી દેખાડ્યું, ત્યારે ગુણાંશજીને સંતોષ થયો. વાહવારે ચામડિયાનાથ તું તો એવો જખરો ભગવત અવતાર કે તારા પો-તાના માર્ગની તને કાંઈજ ખબર ન મળે !! ના ! ના ! હું ભૂલ્યો. એઓના ખરેખરા ભગવાન જે પથ્થરેશ્વર વા ધાતુનાથ હોય છે તેને પણ કોઈ ઉઠાડે તો ઉઠે ને સુવાડે તો સુએ. ત્યારે ભગવત અવતારને તો તે પ્રમાણે કોઈક બોધ આપે ત્યારેજ જ્ઞાન આવવુંજ જોઈએ. મારે તેઓએ બરાબર લખ્યું છે.

૭ ગુણાંશજીએ કેટલાંએક સ્વામિન્યાદિ સ્તોત્ર કરેલાં છે તેમાં તેના ચર-ણમાં પોતે માથું નાખે છે ને બહુ સ્તુતિ કરેલી છે. એવું લખ્યું છે. હવે ભગવત અવતાર હોય તો તેણે પોતાની સ્ત્રીનીજ પોતે સ્તુતિ ગાઇ અને સ્ત્રીનાં ચરણમાં માથું ધાલ્યું તે સંભવે છે? એવી રીતે સાધારણ અક્કલવાળો માણસ પણ ન કરે. જ્યારે એ કેમ ભગવત અવતાર કહેવાઈ શકાય તે મૂઠ વૈજ્ઞાન્યોએ શોધવું. એમાં પણ હું બૂલું છું ખરો. એમના તો માર્ગને એ સિ-દ્ધાંત છે. પદોમાં પણ ધણી એવી બાબતો છે. એક પદમાં તો સાદ લખે છે કે “ચાંપત ચરન મોહનલાલ” વગેરે.

એવી એવી તો અનેક વાતો એના પોતાનાજ બંધ ઉપરથી નીકળી

શકે છે કે નેથી તે સાધારણ માણસની ગણનામાં પણ ખરાબર ગણાય નહીં. પણ અફસોસ ! તે વાતો વિચારી જોય કાણ ? એમના બોકડાંને તો કાનમાં મત્ર મળ્યો કે ઉદ્ધાર થઇ ગયો સમજીને બીજી કાંઈ પણ તેઓ જાણતા નથી.

એ શિવાય કોઈ પાધરી બાબત હોય તે નારદિયા છોકરાંઓને સમજાવ્યા જોવા સમજીને છોકરા જેવી બુદ્ધિવાળા શિષ્યોને ઝટ સમજાવી દે છે. એ બાબતનો એકજ દાખલો હાલ આપું છું. યુસાંઈજીને શ્રીનાથજીનાં દર્શન બંધ થયાં એ વાત તો મુલક મહશ્વર હતી તેથી તે લોકોને પુસ્તકમાં લખવા વગર છુટકો નહીં એટલે લખી તો ખરી. પણ ઝટ તેનો રદીયો બીજી પેઠીમાં લખી દીધો તે એ કે ગોલોકમાં એક દહાડો લલિતા સખીએ શ્રી કારજીને પ્રસન્ન કર્યા અને તેની સાથે યુક્ત ક્રીડા કરી. તેથી સ્વામીનીજીને ક્રોધ ચઢ્યો ; પછી લલિતાને નિગ્રહુજીથી બાહાર કરીને છ મહીના સુધી શ્રીકારજીનાં દર્શન બંધ કર્યાં પછી લલિતાજીએ શ્રીસ્વામીનીજીને શાપ આપ્યો કે “ મેં તોરેકું ભૂતલેપે એસેઈ કરુંગો ” પછી બેઉ ભૂતલમાં અવતર્યા. સ્વામીનીજીએ ગોસાંઈજીનો અવતાર લીધો ને લલિતાએ કૃષ્ણદાસ અધિકારીનો અવતાર લીધો. પછી પેલા શાપની વાત ખરી કરવા સાર કૃષ્ણદાસ અધિકારી (લલિતા સખી) એ યુસાંઈજી (સ્વામીનીજી) ને ખરાબર છ મહિના સુધી દર્શન બંધ કર્યા. હું ધારું છું કે સાક્ષાત્ પશુજીને પણ એવી વાત કહિયે તો તે કાન ફફડાવીને ના કહે કે એવી વાત હું માનું નહીં. પણ પુણીમાર્ગના અમાની શિષ્યો તો એવી વાત પણ ખરી માની બેઠા છે. અહા ! તત્ત્વશોધક આર્યોને ઠગારાઓએ કેવા મુંઢ બનાવ્યા છે ? તેઓનાં વિદ્યા વગેરે સર્વે સાધનો છોડાવીને અત્યંત અનુચિત, અકલથી દૂર, કોઈ પણ પ્રમાણોથી ખાલી એવી અસંભવિત વાતો માનનારા બનાવી મુકેલા છે ! ! ! વળી અહીં એક બીજી શંકા થાય છે કે ગોલોકમાં મહીના આ લોકના જેવડાજ હશે કે આ લોકોને કોટક નહીં આવડતાં હોય. એ બેમાંથી સમજવું શું ?

એ પ્રમાણે યુસાંઈજીએ વલ્લભાચાર્યના પંથને પુણી આપીને વધાર્યો, અને યુગરાતમાં પોતાની ઉપર કેટલાએક લોકોની ‘શ્રદ્ધા બેસાડી તો પણ ક્યાંય ગાદી સ્થાપન કરી દેખાતી નથી તેનું કારણ તો ઉપર આપણે લખી આવ્યા છિયે. એ પછી એના છોકરાઓએ તદખીર જમી રાખીને પોતાના પંથને આગળ ચલાવ્યો અને શ્રીજી વગેરેનું ગિરિરાજ ઉપરથી ઉત્થાપન થયું તેની કથા ત્રીજા ભાગમાં લખવા ધારું છું.

પ્રુષ્ઠિ માર્ગ તથા વલ્લભાચાર્યના વંશજ્ઞેનો ઇતિહાસ.

ભાગ ત્રીજો.

ગોસાંઈજી ગિરિરાજની ગુફામાં સમાધિસ્થ થયા પછી તેના સાત છોકરાઓ પોતપોતાની ગાદી સંભાલી બેસી રહ્યા અને શ્રીનાથજીને સેવવા લાગ્યા. એ સાત છોકરાઓમાં ગોકુળનાથજી નામનો છોકરો ઘણોજ ખટપટિયો જણાય છે. તેણે પોતાના શિષ્યોને પોતાના મત ઉપર અદ્વા બેસાડી પોતાની આજીવિકા ચલાવવા સારૂ વૃજ બાષામાં કેટલાંએક પુસ્તકો રચ્યાં. તેમાં મુખ્ય ચોરાશી, બસેં બાવન, રહસ્ય લાવના, વચના મૃત, નિજ વારતા એ વેંગેરેમાં ઘણું કરીને “બોળા લોકોને બમાવીને ઠગવાને પ્રખંડ કીધેલો જણાય છે એટલુંજ નહીં પરંતુ કેટલીક વાતો એવી પણ ગોઠવી છે કે જેથી સાધારણ લોકોની સાંસારીક નીતીનો પણ ખગાડ થયા વગર રહે નહીં એ પણ સક્ષમાં રાખવું જોઈયે.

તેમ એ અરસામાં એ લોકોએ પોતપોતામાં સલાહ સંપત્તી કામ ચલાવવાની ધોરણ રાખી હોય એમ નજરમાં આવે છે. એ વખતે ગોકુળનાથજીએ ગુજરાત તરફ પણ મુસાફરી કરેલી, દેખાય છે. તે સમયે એક વખત વડનગરમાં કોઈ નાગર બ્રાહ્મણની સ્ત્રીને સમર્પણ આપી તેની સાથે રાસ રમ્યા હશે. તે વાતની તે નાગર ગૃહસ્થને ખબર પડતાં તેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો અને આખરે સન્યાસી થઈ ગયો અને તેણે પોતાનું નામ ચિદ્રુપસ્વામી કરી રાખ્યું. જેણે એઓની સંપ્રદાય વિરુદ્ધ ધણુ લખેલું સંલક્ષાય છે. અને ગોકુળનાથજીને વડનગરમાંથી તો પ્રથમજ એવી ચાલ વાસ્તે ભાગવું પડ્યું હતું અને વળી તેને પછવાડે ચિદ્રુપ થયો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો કે મારે એની પાસેથી વેર લેવું અને એઓને સર્વત્ર ફજેત કરી એની સંપ્રદાયનું પોકળપણુ બહાર કાઢાડવું. અને એ પાખંડ આગલ ચાલતું અટકાવવું.

તે ધારણથી એ ચિદ્રુપસ્વામી દિલ્હીમાં ગયા. ત્યાં અકબરનો છોકરો જહાંગીર તે વખતે રાજ્ય કરતો હતો, તેને જઈને મળ્યા અને વલ્લભી સંપ્રદાય દેશનું નખોડ કાઢે છે અને અત્યંત અનીતિનો બંડાર છે એ બાબતથી તેને પૂછ્યું

વાકેફ ક્યો. હવે મુસલમાન આદશાહને તો મૂળ મૂર્તિ પૂજક ઉપર ચીડ ચઢેલીજ હતી અને તેમાં વળી આણે એક નવો ફરકો જગાડેલો સાંભળ્યો. એટલે તેથી તેણે વિચાર ક્યો કે આપણે અને આપણા વડવાઓ મૂર્તિનું ખંડન કરિયે છિયે ને આ વળી નવો મૂર્તિ સ્થાપનાર તથા અનીતિ કરનાર ક્યાંથી જાગ્યો ? એનું પારિપત્ય તો જરૂર કરવું જોઈયે.

ચિદ્રુપસ્વામીની વાત સાંભળીને આદશાહને બહુજ ક્રોધ ચઢ્યો. અને તેણે તૂર્ત હુકમ ફરવી દીધો કે આપણા મુલકમાં જેટલા વલ્લભીઆદિમતોમાં કંઠી, તિલક કરનારા હોય તેની કંઠી તોડીને તિલક કઢાવી નાખી તે ધર્મનો સર્વત્ર ભાગ કરાવવો. જેવો આદશાહનો હુકમ થયો એટલે તેવાંજ કંઠી, તિલક દુટવા માંઝાં કેટલાએકાએ તો પોતાની મેળે કાઢી નાખ્યાં, કેટલાએકાએ આદશાહના ડરથી કાઢી નાખ્યાં, કેટલાંએકાએ જખરદસ્તીથી નાચાર થઈ કાઢી નાખ્યાં અને કેટલાએકાએ બાહારથી કાઢી નાખી અંદર રહેવા દીધાં. એમ સેંકડોનાં કંઠી તિલક ઉતરી. અટલુંજ કરી આદશાહ બેસી રહ્યો નહીં. તેણે ગોકુળ અને ગિરિરાજ ઉપર ધાડું મોકલ્યું. તે વખતે એ લોકોનાં પણ માણસો ચોતરફ ફરતાં હતાં તેઓની તરફથી ગોકુળનાથજી વગેરેને ખબર થઈ કે આદશાહ આપણી પછવાડે લાગ્યો છે અને મૂર્તિઓનો નાશ કરવાને આપણા પર લસ્કર લઈ આવે છે. તેથી પોતાના ધરનો સરજામ તથા બાંધીઓને મથુરામાં પોતાનું ઘર રાખેલું ત્યાં મોકલી દીધાં ને પોતે બધા છડા છાંડ થઈ રહ્યા. પછી વિચાર્યું કે આપણે આપણા ધરનું તો સંઘલું દીકઠાંક કર્યું પણ શ્રીજીની મૂર્તિની વ્યવસ્થા કરવી જોઈયે. હવે જો એ મૂર્તિ મથુરામાં લઈ જાય તો તો વખતે આદશાહનાં માણસોને એનાં ધરની ખબર પડે તો તેના ઝાડા લેય તો તેઓનું નખોદ નિકલી જાય. તે સાડે એક જંગલમાં કોઈ ટેકરી ઉપર એક સાધુ રહેતો હતો તેની ગુફામાં તેને બેસાડી આવ્યા. તે વિષે શ્રીજીની પ્રાગટ્ય વારતામાં લખ્યું છે કે એ સાધુ ધૂણે ભગવદી હતો તેના ઉપર કૃપા કરીને શ્રીજી ત્યાં પધાર્યા અને દર્શન દીધાં (એનું વિસ્તાર પૂર્વક વર્ણન આગલ શ્રીજીના પ્રાગટ્યની વાત લખવી છે તેમાં આવશે.)

એ પ્રમાણે એ લોકો તૂર્ત ઘટતી વ્યવસ્થા કરી નિરાંતે બેઠા બે ત્રણ દહાડામાં ફોજ આવી પોંહ્યાં. તેના ઉપરીએ એ મોકોને કઢાવી મોકલ્યું

કે, તમે કંડી તિલક કાઢી નાખો ને તમારી મૂર્તિઓનું પાખંડ બધ કરી તેમને જમનામાં ડુબાવી નાખો. નહિ તો હમને બાદશાહનો હુકમ છે તે પ્રમાણે જબરદસ્તીથી તે કરવામાં આવશે. એ વાત સાંભળી મનમાં તેઓ બહુ ગલ-રાયા; પણ આગલથીજ મૂર્તિને ઠેકાણે લગાડી બેઠેલા એટલે જશ વાર ખોટી ખેચ પકડી પણ બાદશાહનો સખત હુકમ હતો તેથી તેઓનાં કંડી તિલક છોડાવી દીધાં. ગોકુળ નામનું ગામકું જે એ લોકોએ વસાવ્યું હતું તેમાં જે મૂર્તિઓનાં દેહેરાં હતાં તે ભાંગી નાખ્યાં અને બીજી જે મૂર્તિઓ હતી તેને ખાલી નાખી હતી. એવું જોઈ ગામની સઘલી બીજી વસ્તી નાહાસી ગઈ, અને ગામ ઉજડ પડ્યું. યુસાઈજીવાળા લોકો કતા તે પણ નાચારીએ મથુરામાં જઈ વસ્યા, અને સઘળું હાલ હવાલ મલી ગયું. હવે એ વખતે ગિરિરાજ ઉપર ખબર કઢાવતાં તે મૂર્તિ તો અગાઉથી ગેબજ કરેલી હતી એટલે તેઓને ખબર પડી કે ત્યાં તો મૂર્તિ નથી તેથી તે લોકો ગોકુળનું ખેદાન મેદાન કરી ચાલી નીકળ્યા.

એવી રીતે એ લોકો હાલ હવાલ થઈ મથુરામાં જઈ વસ્યા. પણ કહ્યું છે કે, “જીવતો નર ભદ્રા પામે ! અને ઉદ્યાગ કરેથી બધું થઈ શકે છે એ ખરું છે. એ લોકોની એવી દશા થતાં છતાં પણ તેઓએ ઉદ્યાગ જનરી રાખ્યો. વળી સંકટથી કેમ ઉઠરવું તે તો તે લોકો પોતાના આપ દાદાના વખતથી સારી રીતે શીખેલાજ હતા. હવે એ વખતે તો તેઓએ સમજથી જાણે કાંઈ જાણતા ન હોય એમ ચુપ કીદી પકડી બેઠાં હતા. વધી સંન્યાસીઓનું પછવાડે કામ ન ચાલે એ તો આપણે આગળ જગતજીવનનાં વરણનમાં કહેલુંજ છે હવે આ ચિદ્રુપનું પણ તેમજ થયું. તેણે આ લોકોને એક સજ્જડ બા માયો. સંકટો મણસોનાં કંડી તિલક કઢાવી નાખ્યાં. પોતાને પણ ગોકુળથી બ્રજ કરાવ્યા એટલે જાણ્યું કે, હવે તો એઓનું સઘળું પાખંડ પડી ભાંગશે. એમ માની સંતોષ કરી તે તો પોતાને રસ્તે ચાલી નીકળ્યો.

હવે આ લોકોએ પોતાની તજવીજ ધીરે ધીરે જનરી રાખી. મથુરા જંદાવન વગેરેમાં બાદશાહના કારભારીઓ હતા તેઓને તો અગાઉથીજ સાંભ વગેરે આપી પોતાની તરફ કરી રાખેલા હતા. પછી એક દિવસ બના

વ એવો બન્યો કે જહાંગીર આદશાહ પોતે મથુરા તરફ કાંઈ કામે આવ્યો હશે. તે વખતે ગોકુળનાથજી અને તેના બીજા ભાઈઓએ ઉચોગ કરી કેટલાએક કારભારી આની ખુશામત કરી તથા કેટલા એકને લાંચ આપી આદશાહની મુલાકાત કરવાની તબવીજ કરી તેમાં તેઓ ફાવ્યા. કેમ કે ગોકુળનાથજી ભારી ખટપટિયો હતો તે મુલાકાત લેવાને ગયો. અને જાહેશિર આદશાહને મળ્યો. અને તેને પ્રથમ અચ્છી રીતે કાલાવાલા કધા હશે એ તો પાંચડું છે. તેમ કરતાં તેણે માન્યું નહીં હોય એટલે ગોકુળનાથજીએ પોતાનાં મનમાં એક બીજો વિચાર કર્યો તે એ કે આદશાહ પણ ખુશી થાય ને પોતાનું પણ ભાવતું થાય; એ રીતે દૂધને દોણી બે રાખવો. એવો નિશ્ચય કરી આદશાહને અરજ કરી કે સાહેબ? હવે હું તમારું કલ્લું કરું, અને તમે પણ મને જરા છુટ મુકો તો હીક. આદશાહે પૂછ્યું કે તું શું કરવા માગેછે? ગોકુળનાથજી એ કહ્યું કે હું મૂર્તિ પૂજા મારા પંથમાંથી કાઢી નાખું, હું તથા મારા આશ્રિતો પોતાના કપાળ ઉપર મસીદના બે ટાડા સરખાં તિલક કરિયે અને આપ, કંઠી પેહેરવાની રજા આપો. હવે આદશાહને તો મૂર્તિ ઉપર દેવ ઘણો તે તો એણે કાઢી નાખવા કહ્યું; વળી કારભારી આને પૂછ્યું તો તેઓની પૂજા તો આ ભોકાએ કરીજ રાખેલી હતી એટલે તેઓએ ઝટ કહી દીધું કે “ખાવંદ એ અચ્છા કહતાહે” પછી એ પ્રમાણે નક્કી કરી કહ્યું કે મૂર્તિને માનવી નહીં, તિલક મસીદના ટાડા જેવો કાઢવો, પણ કંઠી ગળામાં બાંધવી.

એ પ્રમાણે માત્ર કંઠીનો હુકમ મેળવ્યો. એટલામાં તો પોતાના માર્ગના મંથોમાં મોટી મોટી ખડાઈનાં બાંકાં ડુક્યાં છે કે ગોકુળનાથજીએ કંઠીના ધર્મ રાખ્યો. આદશાહની સન્મુખ સંન્યાસી આને જીત્યા. આદશાહને જમનાજી માંથી હજારો મોતીની માંગા કાઢી દેખાડી વગેરે બાંકા ધરતી અંદર ડુક્યાં છે. વળી તે ઉપર એક પદ પણ એઆના કવિએ જોડ્યું છે.

૫૬-રાગમારૂ

ધન્ય વલ્લભ સુવન. પ્રગટ વલ્લભ બલી, પ્રગટપતુ કર તિલકમાલ રાખી
ટ્રેક-ખંડિ દંડી હરી વિમુખ દૂરી કરી હયો કલિકાલ તમ નિગમ સાખી. ૧.
શ્રીપાત જંગીર બસ કરિ રહ્યો, ધરત નિજ માલ ગોકુળ ગુસાંહ. ૨.

તહીં કલ્પો શાસ્ત્ર શ્રુતિ દોષ તોહિ હોત હૈ દૂર કર બેગ દહ્ દુહાઇ. ૩. ઇત્યાદિ. ઇત્યાદિ.

એમાં કલ્પું કે પ્રત્યક્ષ જાણે વક્ષબ એવા વક્ષબના પુત્રને ધન્ય છે. હું તેના પરથી વારી જવું છું. કે જેણે પ્રગટ પ્રતિષ્ઠા કરી તિગક માળા રાખી. હરિયા ત્રિમુખ એવા દંડીનું ખંડન કરી તેને દૂર કર્યો; અને કલિકાલજનિત અંધઃકારનો નાશ કર્યો એનો સાક્ષી વેદછે, (પછીનાં ચરણોમાં એના ઇતિહાસ કહેછેકે) કપટી શ્રીપાતે જાગીરને વશ કરી લીધા અને તેને સમગ્રવ્યુ કે ગોકુળિયા ગોસાંઘ માળા પેહરેછે તેથી વેદને શાસ્ત્રમાં કહેલાં દોષ તને લાગેછે માટે તે તોડાવી નાખ. એવી દુહાઇ જલદી ફેરવ. ઇત્યાદિ. ઇત્યાદિ.

હવે ગોકુળનાથજીએ પોતાના બાઇઓ આગળ આવી વાલ કરી કે આમ નક્કી કર્યું છે. તેઓએ કલ્પું હશે, કે આપણાથી એમ કેમ અને? તમે કમુલ કરી આવ્યા છો તો તમે તે પ્રમાણે ચાલો. તેથી તેણે પોતાના પંથ જુદોજ ચલાવ્યો, જેએને તો એ બાવતુંજ હતું. એણે પૃષ્ઠિ માર્ગમાં ધણું ઢગાઇ ભરેલો રસ્તો કરતાં સંતોષ ન પામીને પોતેજ કેટલા પરમેશ્વર બનીને નવો પંથ ચલાવ્યો. તે પંથ હજી સુધી ચાલે છે. તેમાં મૂર્તિપૂજા નથી. માત્ર ગોકુળનાથજીનેજ ભગવાન કરી માને છે ને તેની ચાખડાઓને પૂજે છે. મસીદના ટોડા જેવું તિલક કાઢે છે. ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ.

હવે બાદશાહે તો જાણ્યું કે આપણે મૂર્તિપૂજા અંધ કરાવી એટલે તે તે પાછો પોતાનાં સ્થાનક ઉપર ગયો; અને ગોકુળનાથજીએ પોતાનો નવો પંથ ગોકુળ, મથુરા અને યુજરાત વગેરે ઠેકાણે ચાલુ કર્યો. પેલો ત્રિદ્રુપ સન્યાશી પોતાની કૃતહ સમજી કાશી વગેરે સ્થળોમાં જઈ રહ્યા. અહીં ગોકુળ મથુરા તરફ આ લોકોએ પાછી પોતાની તળવીજ ચલાવી શ્રીજીની મૂર્તિ છપાડી મુકી હતી તે પાછી ઠેકાણે બેસાડી. ગોકુળનો જે નાશ થઇ ગયો હતો તે પાછું વસાવવાનો ગોકુળનાથજી બાદશાહ સાથે બંદોબસ્ત કરી આવેલા તે પ્રમાણે ફરીથી નવું ગોકુળ વસાવ્યું. બાઇઓએ ગોકુળનાથજીની શરત કમુલ કરી નહીં તેથી ગોકુળનો કબજો ગોકુળનાથજી લઈ બેઠો. એ પ્રમાણે એ લોકે ઉપરથી દુખનું વાદલ હાલ તરત ટપ્યું; એટલે પાછા પોત પોતાના સોકાને ઢગવાના ધેખામાં પ્રવૃત્ત થઇ પોતાનો ક્રમ ચલાવવા લાગ્યા.

સારપછી કેટલાંએક વર્ષોસુધી એ લોકોને ઝાઝાં વિદ્ય નજાં હોય એવું જણાતું નથી. પણ વળી પાછું ૪૦-૫૦ વર્ષે એક મોટું વિદ્ય આવી નડ્યું. તે એ કે દિલ્હીમાં ઔરંગઝેબ કરીને બાદશાહ રાજ્ય કરતો હતો, તેના બખ્તમાં શ્રીજીની બાપતમાં એ લોકોને પોતાને માંહે માંહે ટંટો ઉત્પન્ન થયો. કારણ કે શ્રીજીની મૂર્તિ સર્વેના લાગમાં હતી એટલે બધા ધણી થવા લાગ્યા અને પોત પોતામાં લડવા લાગ્યા, પણ તેનો કંઈ નિકાલ આવે નહીં. પછી તેમાંથી એક બે જણાની આગરામાં બાદશાહના કારભારીઓ સાથે ઓળખાણ પિછાન હતી તેથી તેઓએ આગ્રામાં જઈ કારભારીઓની સાહેતાથી બાદશાહને અરજ ગુજરી ફરિયાદ કરી. પછી બાદશાહે ન્યાયાધીશ કાજી વગેરેને બોલાવી ન્યાય કરવા કહ્યું. તેઓએ સામા પક્ષીઓ ઉપર સમન મોકલી બોલાવી લીધા.

મુદતસર બધા હાજર થયા અને એક બીજીની જુબાનીઓ લેવાઈ. તેમાં શ્રીજીનો પૈલવ, મૂર્તિની વિગત, માણસોની આવજનવની વિગત, તેના મહિમાની અનેક વાતો, તેની આવજનવની વિગત, તેના મહિમાની અનેક વાતો, તેની ઉપજ ખરચની બાબત વગેરે અનેક બાબતો વિષે પુછવામાં આવ્યું અને તે એક બીજીની અદેખાઈને લીધે બધું કહી દેવામાં આવ્યું. હતું. એ ટંટો ઘણાક દહાડા ચાલતાં એનો શેવટનો ખુલાસો થયો કે ગોસાંછળનો મોટો પુત્ર ગિરધરજી છે તેથી દીલો એના વંશને મળવો જોઈયે. એમ ઠરાવી ગિરધરજીના વંશને દીકાયત તરીકે રાખવા હુકમ થયો. અને બીજાઓ એ મંદિરમાં આવે જાય અને સેવા કોઈ કોઈ વખત કરે એવો ઠરાવ થયો.

એ તો પત્યું પણ કાજી મુદ્દાં વગેરેએ બાદશાહને કહ્યું કે સાહેબ ! આપણે આમ મૂર્તિઓનું ખંડન કરિયે છિયે ને આ લોકોએ તો વળી નવું લોકડું પેસાડ્યું; માટે એવું અનર્થકારક કામ આપણા રાજ્યમાં નવે સરથી થાય તો આપણને મોટી શરમ ભરેલી વાત થઈ પડે, તે માટે એનો જરૂર થતો ઉપાય કરવો જોઈયે.

બાદશાહને એ વાત ધ્યાનમાં આવી કે આપણા પૂર્વજો મૂર્તિઓનું ઉત્થાપન કરતા હતા ને આપણા વખતમાં તેનું સ્થાપન થાય એ ઠીક નહિ. પછી બાદશાહે એ લોકોને કેહેવડાવી મોકલ્યું કે તમારા વડવાઓ અને અમારા

વડવાઓ વચ્ચે શરત થયેલી છે કે તમારે મૂર્તિપૂજા કરવી નહિ તે છતાં તમે હજી એ પાખાંડ રાખી બેઠા છો એ કામ તમે ધણુંજ અણુ ધટતું કર્યું છે. હવે આ હુકમ દેખતા તમારી મૂર્તિપૂજા કાઢી નાખી કરાર પ્રમાણે કરવો નહિતર બલાતકારે તમને તેમ કરવાની ફરજ પડવામાં આવશે.

એ હુકમ આવતાં આ લોકોના ટાંટિયા નરમ થઈ ગયા. ને મનમાં ધણો પસ્તાવા કરવા લાગ્યા કે, આપણે પોતપોતામાં લડીને બધું જાહેર કીધું, તેમાંથી અતે આ મુશીબતનું ફળ નિપજ્યું. પણ હવે થાય શું? હલકારાને કહ્યું કે ઠીક કરશું. એ ત્રણ દહાડા હલકારા રહ્યા પણ કાંઈ કીધું નહીં. સારે હલકારાઓએ કહ્યું કે તમે કાંઈ કરતા નથી, માટે કરતા હો તો કરો. નહિ તો અમે બાદશાહને જઈને કહિયે છિયે પછી અમને દોષ દેશે નહીં. પણ અહીં તો શું કરવું તે સુઝે નહીં, ને મૂર્તિપૂજા બંધ કરવી એમ તો બને નહીં એટલે કાંઈ પણ જવાબ આપ્યા વગર બેસી રહ્યા.

ખીજે દહાડે હલકારા લોકો એઓને કહીને ગયા કે અમે જઈને બાદશાહને આમ કહીશું. આ લોકોએ જાણ્યું કે હવે થાય તે ખરું. બાદશાહી છે. વળી બાદશાહ આવીને સારે કાંઈક કરશે. એટલામાં આપણે આટલાં વરસ કર્યું તેમ કાંઈક રસ્તો કરી લઈશું. હલકારા લોકોએ તો આગરામાં જઈ જાહેર કર્યું કે એ લોકો હુકમ માનતા નથી. બાદશાહને એ વાત સંજળતાં ધણોજ ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. પછી તરત હુકમ કરી દીધો કે પાંચસે માણસોનું લશ્કર લઈ જાઓ અને એ લોકોની મૂર્તિને જાંગી નાખો. એવાં માણસોને તૂર્ત શિક્ષા થવી જોઈયે.

બાદશાહને હુકમ થયો પછી કેટલીવારમા લશ્કર એકઠું થયું ને ચઢાઈ ચાલી હવે આ લોકોએ પણ પોતાના જાસુસ રાખેલા હતા. કેમ કે બાદશાહ સાથે એડાં કરવાં તેમાં સાવચેત રહેવું જોઈયે. પછી આ લોકોના જાસુસોએ આવી કહ્યું કે આ પ્રમાણે હુકમ થયો છે ને લશ્કર દશ બાર ગાઉ ઉપર આવી પોહ્યાંયું છે. એવું સાંભળતાંજ આ લોકો ગભરાઈ ગયા અને શું કરવું તેના વિચારમાં પડ્યા. વિચાર કરતાં તેમના ધ્યાનમાં આવ્યું. કે હવે અહિંથી નાહાસી ગયાવગર ઝુટકો નથી. પછી જેમ બને તેમ જલદી કરી એક બે રથ, એક બે ગાડાં ને દશ બાર માણસોને તૈયાર કરીને જલદી જલદી સામાન

બયો. એક રથમાં શ્રીજીની મૂર્તિને સુવાડી તેમાં બે ત્રણ બાપડીઓ અને ગંગાબાઈ બેઠા. એક રથમાં મુખ્ય મોટા દીક્ષતજીના ત્રીજા છોકરા ગોવિંદજી તથા તેની સાથે બીજા બે ત્રણ મહારાજો રથમાં બેઠા અને સામાન ગાડાં-ઓમાં ભરી અહિંથી વટાણા વાવી ગયા. તે બાદશાહનું લશ્કર જે રસ્તેથી આવતું હતું તેથી બીજે રસ્તે આ લોકો આગરે જવા નીકળી પડ્યા. એ વાન સંવત ૧૭૨૬ ના આસો સુદ ૧૫ ને રોજ પાછલી પોહોર રાત હતી તે વખત બનેલી છે.

બાદશાહનું લશ્કર બીજે દહાડે ગિરિરાજ આગળ ધામ ધુમ કરતું આવી પોહોંચ્યું, અને મંદિર ઉપર હલ્લો કર્યો ત્યારે તેઓને ખબર મલી કે મૂર્તિ ઉપાડીને એ લોકો તો ભાગી ગયા છે. તેથી હવે શું કરવું તે બાબત લશ્કરનો ઉપરી વિચારમાં પડ્યો. પછી બાદશાહને તે જાહેર કરવું તેને દુરસ્ત જણાયું, તેથી એક માણસ આગરે તૂર્ત મોકલ્યો. બાદશાહને ખબર થઈ કે એ પ્રમાણે મૂર્તિ લઈ તેઓ નાહાસી ગયા છે. પછી એ બાબતમાં જે પોતાના સલાહકારો હતા તેઓને બોલાવ્યા ને પ્રછયું કે આપણે હવે શું કરવું? પછી બધાઓએ નક્કી વિચાર કરી ઠરાવ્યું કે એનું મંદિર છે તે પાડી નાખી ઉપર ઘોર બંધાવવી. તે પ્રમાણે ત્યાં ગયેલા સેનાધિપતિને બાદશાહે હુકમ બખી મોકલ્યો.

એ પેગમ લશ્કરના ઉપરી ઉપર આવતાં તેણે તે હુકમ માથે ચઢાવી. મંદિર તોડી પાડવું શરૂ કર્યું. થોડા દિવસમાં મંદિર પાડી નાખી તે ઠેકાણે. એક મસીદ અથવા ઘોર બનાવીને તે લશ્કર પાછું આગરે ગયું અને બનેલી સઘળી હકીકત બાદશાહને જાહેર કરવામાં આવી. તેણે થોડાં એક માણસોને હુકમ કરી રાખ્યો કે તમારે મૂર્તિની શોધમાં રહેવું- જ્યાં હોય ત્યાંથી એ મૂર્તિ પકડવી અને તેનો નાશ કરવો.

હવે આ લોકો અહિંથી ધણાજ છુપા લેબાસમાં ફાંધ ઝોળખી ન શકે. એવી તરેહથી છાના નીકળી પડ્યા. તેઓએ ગિરિરાજથી આગરાનો રસ્તો લીધો. ત્રીજે દહાડે પાછલી રાત ધડી ૭ હતી તે વખતે અંધારામાં આગરામાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં કંઈ સલામતી બરેલાં ઠેકાણામાં જઈ રહ્યા. અહીં તેમને પાંચ સાંત દિવસ રહેવું પડ્યું. કેમકે શ્રીનાથજીની ગોદના નવનીતપ્રીયાજી નામની

મૂર્તિ ખીજીઓને આપેલી જુદે રસ્તે લઇ આવવાને કહ્યું. ને તેઓ પ્રથમ ગાવ-
ધનની તળેટીમાંજ મંદિરના સંસ્કાર જોવા ચોભેલા હતા. પછી આ લોકો આગરે
પોંહોંચ્યા પછી માણસ મોકલ્યો કે છાનામાના અહીં નીકળી આવો. પછી
તેઓ પણ ત્યાં ચાર પાંચ દહાડે આવી પોંહોંચ્યા. એટલે બધા બેળા થઇ
અન્નકૂટને ઓચ્છવ ખાનગીમાં કરી ખીજે દહાડે કાંઈક ચરચા સાંભળત;
રાતો રાત સટકી ગયા. અન્નકૂટની બાજતમાં પ્રાગટ્યની વારતામાં લખેછે
કે, “ પાછું” ગુપ્ત અન્નકૂટ બયો ભાતકે ટિકાને ખિર કરી ધરી. ઓર સામગ્રી સ-
મયાનુસાર ચાલકચિત્ત પકવાન બયે. ઓર ગુપ્ત શ્રીગોવર્ધન પૂજા શ્રીગોવિંદ-
છને કીની ઓર વિધિપૂર્વક અન્નકૂટ શ્રીજીકો બયો. જે ગંગાપાઈને તા સમે
કીરતન કીયે. ઓર મૃદંગાદિકકો કહ્યુ ઉદ્દેશ ન બયો.”

પછી ત્યાંથી ડોહાદાર કરીને કોઇ સ્થળ હશે તે તરફ જવાને સવારનાં
વહેણાં રાજભોગ કરીને નીકળી પડ્યા. બાદશાહને પછી કોઇ માણસથી
ખબર થઇ કે ગિરિરાજવાળી મૂર્તિ અહીં આવેલી હતી. તેથી તેમનું પગલું
કાઢવા થોડાંક માણસો મોકલ્યાં. તે પગલું લેતા લેતા આગળ ચાલ્યા. હવે
શ્રીજીવાળાઓનાં પેટમાં તો ખટકો તેથી ખબર રાખાંજ કરતા હતા તેથી
તેઓને ખબર થઇ કે મ્લેચ્છ થોડા એક આવી ચુકા છે એટલે તૂટે ગાબરા
બની ડોહાદારથી ચાલી નીકળ્યા. તે એક ચાંબલા કરીને નદી હતી તેને પાર
હતરી કોઇ ગુપ્ત જગ્યામાં ભરાઇ બેઠા. ડોહાદાર પાસે બાદશાહી માણસો
આવી પોંહોંચ્યાં ત્યારે તેમને ખબર થઇ કે અદિથી તો તેઓ ગયા. તેમણે
વિચાર કર્યો કે એ લોકો ભાગતા ફરશે તો તે આપણા હાથમાં આવવા મુન્કેલ
છે, માટે હવે જ્યાં ઠેકાણું કરી રહશે ત્યાં આપણે એની ખબર લઇશું. એમ
વિચાર કરી ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા.

આ લોકોને પાછી ખબર પડી કે બાદશાહનાં માણસો પાછાં ગયાં છે
એટલે ત્યાંથી પાછાં ડોહાદાર આગળ એક કૃષ્ણપુર ગામ છે ત્યાં આવ્યાં.
વળી અહીં એક પીડા નદી. તે એવી કે કોઇ જળરાજજી નામનો મહારાજ
હતો કે જે શ્રીજીને વાસ્તે પ્રથમ આગરામાં લજો હતો, તે થોડાં માણસો સાથે
રાખી એઓની પુઠે ફરતો હતો. તે ડોહાદાર આગળના મુકામમાં તેને કાંઈક
લાગ આવી ગયો એટલે જળરદસ્તીથી એ લોકો પાસેથી જળરાજજીએ શ્રી
નાથજીની મૂર્તિ ઝુંટવી લીધી અને પોતે ધણી થઇ બેસી રહ્યા.

પછી આ લોકો એ ઠેકાણેથી દશ બાર ગાઉ છેટે કોઈ ગામ હતું ત્યાં જઈ કુટુંબ સુધ્ધાં રહ્યાં. પછી દર રોજ ખબર રાખતા કે જેની રીતે એણે કર્યું તેમ આપણને લાગ આવે તો આપણે પણ ચુકવું નહિ. અહીં એમના હકમાં એક વાત સારી થઈ. તે એ કે વૃજરાજીએ બધાં માણસોને રજા આપી. પોતાની તરફનાં નવાં માણસો રાખ્યાં પણ બે જળગરિયા જીનાજ રહેવા દીધા. તેમની મારફત આ લોકોને દરરોજની ખબર મળતી ગઈ. એક દિવસ જળગરિયાઓએ તેઓને ચેતાવ્યું. કે આજ બીજે કોઈ માણસ નથી. ઘણા ખસ નિર્ભય હોવાથી આગળ પાછળ થઈ ગયા છે માટે દોડી પોહોંચો. તેથી ગોવિંદજી અને બીજાં બે ત્રણ માણસો ત્યાં ગયાં. વૃજરાયજી રાજભોગ સરાવવા મંદિરમાં પેઠા કે પછવાડે ગોવિંદજી દોડી પોહોંચ્યા. અને તેનો એક હાથ મન્યુત પકડી કટારી સાથે લાવ્યો હતો તે કાહડી. અને વૃજરાયજીને કહ્યું કે હવે તારી સેવા ઘણા દહાડા થઈ તેથી અમને શ્રીજી સોંપી દે. નહિ તો આ ઘડી તુંને મારીને કટકે કટકા કરી નાખું છું. પ્રીય અને સુમ ગૃહસ્થો ! જીઓ એ લોકોની સ્વાર્થ ખુદ્ધિ !!! જે પોતાની પેઠીની રાસ પુણ જે મૂર્તિ કે જેને નામે એ લોકોને લાખો રૂપીયા મળે તે પોતાના કાકાનો દીકરો લઈ જતો હતો, તેને મારી નાખી કટકા કરવાપર આવવાને પણ બીના નહિ. એવા કપટથી ભરેલાઓને કેટલાંએક માણસો ધન્યરાવતાર માને છે !!! હવે એ માનનારા મનુષ્યો કેહેવાય વાર ? હું તો જાણું છું કે કદી નહિ.

આવે ભયંકર સમો જોઈ વૃજરાજી બીનો. ને તેની પાસે કાંઈ હથિયાર નહિ એટલે લાચાર. નહિ તો એ પણ એનો ભાષજ હતો. પછી તેણે કપુલ કર્યું કે આજથી હું મૂર્તિ મૂકીને અંહિયાથી નીકળું છું. મરણિયાથી સહુ કોઈ ડરે તે કપુલાત નક્કી થયાથી એણે વૃજરાજીને જીવતો મુક્યો અને જમાડીને તરત વિદાય કરી દીધો. પછી પોતાનાં કુટુંબને અહીં તેડાવી લીધું ને બધાં એકઠાં થયાં. પછી ત્યાંથી જલદી પાછી કુચ કરી. કારણ કે વૃજરાજીને કાઠી મુક્યો તેથી તે વખતે વૈર લેવા સારૂ બીજાં માણસો લઈ આવી પાછી મૂર્તિ ઝુંટવી લઈ જાય, વળી સાથે માણસો હતાં તેને પણ રજા આપી એકાદ બે માણસ રાખી તમામ સાધારણ રીતે અહીંથી ભાગી છુટયા. પછી શાક, સામગ્રી, રસોઈ વગેરે પોતાને હાથે કરતા, પોતે ચાર જણ સાથે

હતા ગોવિંદજી, વક્ષમજી, બાળકૃષ્ણજી અને દાઉજી. તેમજ વડિજીઓ વગેરે પણ હતાં, તે સહુ અહિંથી ચાલતાં થયાં,

ફરતાં ફરતાં તેઓ ખુદી કાઢે આવી પોહ્યાં, ત્યાંના રાજાએ તો પોતાની નવાઇમાં રહેવા કહ્યું હશે, પણ ડર મોટો એટલે આ બિચારા રહી શક્યા નહીં. તેમ શું કરવું તે પણ એ લોકોને સુઝે નહીં. કોઇ જાહેર ગામમાં તો રહી શકાય નહીં. પછી કૃષ્ણવિલાસ કરીને એક સ્થળ હતું ત્યાં એક પદ્મ શિલા હતી તે ઠેકાણે સાધારણ વેરાંગીઓના વેશમાં કાંઈ જાણે નહીં તેમ આર મહીના રહ્યા. પછી વિચાર કર્યો કે કોઇ જોરાવરન આશ્રય નીચે રહિયે તો ઠીક થાય, કેમ કે ત્યારેજ નિર્ભય થઇ શકાય; એમ વિચારી જોધપુર ગયા. અને ત્યાં જઇ ત્યાંના રાજા જસવતસિંહજી પાસે પોતાની ઠગાઇ બરેલી યુક્તિઓ કરવા અને તરેહવાર રીતે દેવનો ભાવ દેખાડવા બહુજ તજવીજો કરી. પણ તે રાજા કાંઇક સમજી હશે અથવા તેના પ્રધાન વગેરેમાં કોઇ સમજી હશે તેથી આ લોકોની આર મહીના સુધીની યુક્તિઓ કાંઈ કામ લાગી શકી નહીં, પછી જાહેર જગામાં તો એ લોકોથી રહેવાય નહીં તેથી જોધપુરથી થોડે દૂર એક ચાંપાસેની કરીને ગામ હશે તેમાં સાદી રીતે આન છુપી રીતે રહ્યા,

હવે આ લોકોને વિચાર થયો કે આપણે આગસ કેમ જતા કરી શું ? વાટમાં ધણે ઠેકાણે તજવીજ કરી તો કાંઈ વળ્યું નહીં. આખરે જાણ્યું કે જોધપૂર વાળો રાખશે, તો તેણે પણ દાદ દીધી નહીં ને ધણે ઠેકાણેથી ઉલટું લાગી જવા હુકમ થયો. (બાદશાહના ચોરને કોણ સંધરે ?) પછી શું કરવું તે આ લોકોને સુઝે નહિ; ત્યારે આ લોકોએ એકલા થઇને બિચાર કર્યો કે હવે કેમ કરિયે ? એક બીજાનાં મત લેતાં એમ નિશ્ચય થયું કે આખો ખટલો સાથે લઇ ફરવું એ જોખમ ભરેલું છે. ઉપરાંત જ્યાં સાથે જઈ પડિયે છિમે ત્યાં અગાઉથી આ વાત સાંભળી ભાવિક હોય તે પણ બાદશાહના ડરથી ગભરાઇ જાય છે. તેથી એમ ઠરાવ્યું જે હવે જોનો આશ્રય લેવો સુઝતો હોય તેની પાસે એક જણાએજ જવું અને જ્યાં ચોકડું બેસવા જેવું હોય ત્યાં નક્કી કરીને પછી બધાને ત્યાં તેડાવવાં,

અફા થશે. ડોશીએ કહ્યું કે બાદશાહને ક્યાં ખબર પડવાની છે? કદાચ પડશે તો આપણે તેનો ઈલાજ કરીશું. એવો વિચાર કરીને ગોવિંદજી મહારાજને કહ્યું કે ઠીક છે; બસે અમારા રાજમાં આવીને રહો, પણ તજ-વીજથી અમે કહાંયે ત્યાં રહેજો.

હવે કેવી તજવીજથી અને ક્યાં રાખવાં તેનો તેઓએ પોતપોતામાં નિર્ણય કર્યો કે ઉદયપુરથી બાર પંદર ગાઉ ઉપર ડુંગરોની ટેકરીઓની વચ્ચે એક શીહાડ કરીને ગામડું છેલ્લાં સાધારણ રીતે તમારે રહેવું એમ ઠરાવ્યું. પછી ગોવિંદજી વગેરે ત્યાંથી તરત ચાંપાસેની દોડી પાંહોંચ્યાં. અને જમ બને તેમ તૂર્ત શ્રીનાથજી વગેરેને લઈ શીહાડ ગયા. ત્યાં પ્રથમથી રાણાએ ખતાવેલી જગા રોકીને બેઠા. તેમાં પ્રથમ સાધારણ જગા બાંધીને સેજસાજ રીતે બેઠા. ગોકુળથી સંવત ૧૭૨૬ ના આસોસુદ ૧૫ ના નીકળ્યા ને તે સંવત ૧૭૨૮ ના ફાગણ સુદ ૭ ના શીઆડ આબ્યા ને સાધારણ જગામાં બેઠા ત્યાં-મુધી બે વરસ, પાંચ મહીના ને સાત દિવસ રથમ નાહાસ બાગ કરતા તેઓ કૃધા હતા.

અહિયા અંતે એ પ્રમાણે તેઓ ઠેકાણે પડ્યા. અને પછી તો માત્ર પોતાનો વૈભવ વધારવાનીજ તજવીજ કરવી રહી. તે તજવીજ યાત્રા વગેરેના મહીમાં વધારીને તો થાય નહિ ! કેમકે બાદશાહને ખબર પડે તો વિદ્ય થાય. પછી રાણાને બેઠ બાંધી આદું ખાઈને લાગુ પડવા મંડી ગયા. રાણો પણ જતે વિ-ખજીબક્ત, વળી મીરાબાઈ તથા અજબકુંવરી એઓના પૂર્વજોમાં વિખજીબક્ત કાણી થઈ ગયલી, વળી મુત્તિઓ ઉપર તો પંડિતોએ આર્ય શોકોને સારી રીતે બાવ લગાડેલોજ ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ કારણોથી અને ગોવિંદજી વગેરેની તજ-વીજથી રાણાને એના ઉપર બાત્ર સારો બેઠો. તેથી પોતાનાં રાજ્યની તર-કૃથી એઓનો ખરચ સારી રીતે ચાલે તેવો બંદાખસ્ત કર્યો. અહિથી એ ઓનું ટંકુ આગળ ચાલવા લાગ્યું.

ચાર પાંચ વરસ એમ કરતાં નીકળી ગયાં ત્યારે રાણાને તથા મહારાજને એમ વિચાર આવ્યો જો હવે એ વાત બાદશાહ ભૂલી ગયો હોય એમ ઠેખાય છે. વળી આ શોકો પાસે પણ પૈસો કેટલોક જમા થયેલો હતો, વળી ગોકુળથી પણ પૈસો સાથે લાવેલા ખરા, એટલે મંદિર બંધાવી વૈભવ વધા-

રવાની મહારાજને હોંસ થઈ. તે વિચાર તેણે રાણાને જણાવ્યો અને વળી સમગ્રમણીની તજવંજ કરી. રાણો પણ ઘણા સહવાસથી એઓની મૂર્તિ ઉપર લાવિક થઈ રહેલો હતો એટલે એ વાત તેણે કબુલ કરીને મંદિર બંધાવી આપવા ખુશી જણાવી. પણ એક તેણે તેઓની સાથે શરત કીધી કે મંદિરમાં અખત્યાર તમારો નહીં.

પછી મહારાજને પાસેથી લખાવી લીધું કે “શ્રીનાથજીની સેવા રાણાજી ઉપર ખીરાજ છે ને આ મંદિરની બાબતમાં સર્વે અખત્યાર રાણાજીનો છે, અમે માત્ર સેવા દાખલ રહ્યા છીએ તે શ્રીજીની સેવા કરિયે તથા અન્ન વસ્ત્ર લઈયે. અમને રાણાજી આ જગામાંથી કારણ સર અથવા વગર કારણે કાઢી મુકવા મુખત્યાર છે.” વગેરે વગેરે બાબતોનો પકડો ભેખ લખાવી લીધો.

પછી મંદિરનું કામ ચાલુ કર્યું ત્યાં પાછો વિચાર કર્યો કે મંદિર કેવું બંધાવવું? ત્યારે અહીં પણ કાંઈ બાદશાહનો ડર નાખુદ થમલો નહિ તેથી પછી મસીદને ઘાટે મંદિર બંધાવવા ઠરાવ્યું. તે પ્રમાણે બાંધવાનું શરૂ કર્યું. એ ત્રણ વરસે મંદિર બંધાઈ રહ્યું તેમાં મૂર્તિને બેસાડી. વળી રાણાને લાગુ પડીને તેક ભોગ સાર તજવીજ કરી એટલે રાણાએ તેનો પણ બે ચાર ગામો આપીને બદોબસ્ત કરી આપ્યો. અને આ ભોકાનું કામ આગળ ચાલવા માંડ્યું.

હવે બાદશાહવાળી વાતને આઠ દશ વરસ નીકળી ગયાં એટલે આ ભોકા પોતાના મનથી એકાએક નિર્ભય થયા. ગુજરાત, મારવાડ, સિંધ અને ગોકુળ મથુરા વગેરે તરફ માણસો મોકલી તથા વૈષ્ણવો ઉપર કામલો લખીને બંધાને જાણુ કર્યું. હવે અગાઉ થએલા વૈષ્ણવો વગેરેને બાવ તો ખરોજ એટલે જાતરાનું ઠેકાણું શ્રીજીદાર ઠરાવ્યું. પછી તો હજારો ભોકા આવવા લાગ્યાને ઉપજ પણ ઠીક વધવા લાગી. અને દેશોદેશ પ્રખ્યાતી પણ સારી થઈ.

એમ થતાં વળી શ્રીજીવાળાઓ ઉપર એક વાદળ ઘેરાઈ આવ્યું. તે એ કે આ વાત ફેલાતાં ફેલાતાં દિલ્હી, આગરા વગેરે ઠેકાણે પોહ્યાં. તે વખતે શીહાડમાં આવે લગભગ બાર વરસ થઇ ગયાં હતાં. અંતે બાદશાહ ઔરંગઝેબને એ વાતની ખબર પડી કે આપણે જને ડાંગરા દીધા હતા તે-ભોકા ચોરીથી નાસી જઇ પાછા ઉદેપુરની નવાઇમાં પોતાનો ડંગોરો જમાવી બેઠા છે.

બાદશાહે તરત ઉદેપુરના રાણાને હુકમ લખ્યો કે અમારો અમુક ચોર તમારી નવાઇમાં આવી રહ્યો છે તેને આ પત્રદરશણે અમારી તરફ મોકલી દેજો. નહિ તો અમે તમારા રાજ્ય ઉપર ચઢી આવીને જળરજસ્તીથી તેને લઇ જશું. રાણો તો આ પેગામ સાંભળી ગભરાયો પણ તેનો આડો અવળો જવાબ લખાવી ઉડાવ્યો. બાદશાહને જવાબ આપતાં રાણાએ વિચાર્યું જે આવા સાધારણ કામ સારું કાંઇ બાદશાહ લડવા આવશે નહીં.

અહીં બાદશાહને તો જવાબ સાંભળતાંજ અત્યંત ક્રોધ ચઢ્યો. તેણે તરત એક મોઢું લશ્કર લઇ રાણા ઉપર ચઢાઇ કરી. તેમાં પોત પણ સાથે ચઢી નીકળ્યો. મજલ દરમજલ કરતા બાદશાહ ઉદેપુરની નવાઇમાં આવી પાંહોંચ્યો. એ વાતની રાણાને ખબર પડતાં તે ગભરાયો અને મહારાજને બોલાવી પૂછ્યું કે હવે કેમ કરશે ? તેઓ તો શું કરી શકે, પણ વિનંતી કરી કે સાહેબ ! બાનાની લાજ તમારે રાખવી. હવે આ સેવા તમારી છે. અમારી નથી. ડોશીને ખુબ રંગ ચઢાવેલો તેથી તેણે પણ આવીને કહ્યું કે “દીકરા, આપણને ક્ષત્રીને લડવામાં કાંઇ એવું નથી ; તમે જમીન વગેરે સારૂ લડી મરો છો તો જેને આપણે દેવ કરી માનીએ છીએ તેને વારતે લડવું જોઇયે.” એ વગેરે ઉપદેશ કરી તેને ખુબ ચઢાવ્યો.

રાણાએ પણ વિચાર્યું જે શરણ આવનારને વેરીના હાથમાં સોંપવો તેમાં ક્ષત્રીને એવું છે. વળી આ મૂર્તિની બાબતમાં તેમ બને તો આખા હિંદુ વર્ણમાં મારી ફજેતી થાય. માટે જે થાય તે ખરું. આપણે બાદશાહ સાથે લડવું.

લડવાનો વિચાર નક્કી થતાં શ્રીજીવાળાને કહાવી મોકલ્યું કે તમે તમારી સાવચેતીમાં રહેજો. તેઓએ પોતપોતાનો જનાનો તથા કેટલોક અસખ્યા સોમવાસ કરીને કોઈ છાની જગા હશે ત્યાં પોંહોંચાડી દીધો. શ્રીજીવાળાએ પણ વિચાર કરી પોતના ઉચ્ચાના મંદિરમાંથી ભરીને એક “વાઠરા” કરીને ગામ હતું, તેની પાસે એક મોટી નાળા ડુંગરના ટેકરાઓમાંથી હતી કે જેની આગળ પાછળ બહુજ ઝાડી હતી. તેમાં એક નાહાના ડુંગરામાં ચૂકા શોધીને તેમાં શ્રીનાથજી તથા અસખ્યા વગેરે લઈને છુપાઈ બેઠા. એ જગા બહુ અધરી અને મૂર્તિ રથ ઉપર મુક્યા વિના પોંહોંચે નહીં ને અધરી જગ્યા-

વિના બચાવ થાય પણ નહીં. પછી ધણીક મુશ્કેલીથી અને, અત્યંત કષ્ટથી રથ ચલાવ્યો. જ્યાં બહુજ ખાડા ખખોચીયાં આવ્યાં ત્યાં ર્થનાં ગાદલાં વગેરે અસખાબ બરીને જેમ તેમ ત્યાં પોહોંચ્યાં.

એ પ્રમાણે બંદોબસ્ત થતાંજ રાણાએ હુકમ કર્યો કે લશ્કર તૈયાર થાય. બે ચાર કલાકમાં લશ્કર તૈયાર થયું ને બાદશાહનાં લશ્કરની સામા ચઢી નીકળ્યા. ખેલો તો લડવા અવેલોજ હતો. રાણાનાં પણ ત્રીસ ચાલીસ હજાર માણસ હતાં. બેઉ લશ્કર ઉદેપુરથી આસરે ૨૦ ગાઉઉપર મળ્યાં. બંદોબસ્ત રણશિંગડાના નાદ થયા ને લશ્કર લડવાને તૈયાર થયું. રાણાએ ધણી તદબીરથી લશ્કરમાં ફરી સર્વને સમન્વયું કે આપણી ઉપર આ ધર્મસંકટ આવેલું છે માટે હિંમત રાખી મરણિયા થઈ પડશે તો આપણી ફત્તેહ થશે.

પછી બન્ને લશ્કરમાં યુદ્ધ શરૂ થયું. હવે લશ્કર એકાએક ભેટભેટા થઈ ગયું તેથી બાદશાહ પોતાના જનતાને સાથે લાવેલો તે છોટે મુકા ન શક્યો. પછી તે વખતે તરત થોડાં માણસોને હુકમ થયો કે આ જનતાને છોટે લઈ જાઓ. આ કોરે યુદ્ધ ચાલ્યું ને આ જનતાનો નાહો. પછી તે જનતાવાળા પડખે કોઈ સલામત જગા હશે એવા ઈરાદાથી તે તરફ ચાલ્યા એટલામાં તો બનાવ એવો બન્યો કે રાણાનું મદદનું લશ્કર તે બાગુથી આવતું હશે તે આ જનતાને ભેટ ભેટાં થઈ ગયું. પછી તે જનતાની સાથે માણસો હતાં તેને કેદ પકડી લીધાં ને કેટલાએક દાસીઓ સાથે બાદશાહની રંગીચંગી નામની માનીતી બેગમ હતી તેને સાથે લઈ રાણાનાં લશ્કરમાં મળ્યા.

બે ત્રણ કલાક લડાઈ ચાલી પછી એકબીજાની ખુશીથી બંધ રહી. રાણો પોતાના તંત્રીમાં દાખલ થયો, તે વખતે મદદનીશ લશ્કરના વડાએ રાણાને ખુશ બખર આપી કે બાદશાહની બેગમ આપણા હાથમાં પકડાઈ છે. રાણો સાંભળી બહુ ખુશ થયો, અને તે જનતાને પોતાની પાસે અણાવ્યો. પાસે આવતાં રાણાએ બેગમનો બહુ સત્કાર કર્યો અને કહ્યું કે અમારાથી તમારે કાંઈ ડરવું નહીં. હું તમને મારી ધર્મની બેહેન ગણું છું. એમ કહી સારી આસના વાસના કરીને બોજન વગેરેથી સત્કાર કર્યો. બેગમ તો અત્યંત પ્રસન્ન થઈ, પછી રાણાએ પૂછ્યું કે “બાઈ સાહેબ ! હવે શો હુકમ છે ? બેગમે કહ્યું કે તમે બાદશાહ બેળી કરો તો પછી તમે કેહેશો તેમ કરી દઇશ.”

રાણો કહે “જેવી આપની ખુશી.” પછી બેગમ, દાસીઓ અને એનાં માણસો સાથે લઈને રાણો પોતે કેટલાંએક માણસો સાથે લઈ આદશાહની છાવણીમાં પ્રભાતે ગયો.

હવે આદશાહને મોડી રાતનાં કાંઈ માણસથી ખબર મળી કે રંગીચંગી રાણીના જનનાને રાણાનું લસ્કર પકડી ગયું. એવું સાંભળતાં આદશાહ બહુ અફસોસમાં પડ્યો, હવે ઉપાય શો કરવો તેના વિચારમાં આખી રાત કાઢી, પ્રભાતે પોતાના અમીર ઉમરાવો એકઠા કરી વિચાર કરવા બેઠો, એ ટલામાં આદશાહનાં લસ્કરે છેટેથી માણસોને મ્યાનો સાથે આવતાં જોયાં, તે-ઓએ આવી ચેતાવ્યું જે આપણા જનનાને જેવું કાંઈ આવેછે. આ એકઠા થયલા માણસો પણ આદાર આવી જુવેછે તો તેજ જનનાનો આવતો જણાયો, પણ જરાવાર ઉભા રહ્યા એટલામાં તો તે લોકો આવી પોંદ્યાં, આદશાહને આવી સલામ કરી, રાણા રાયસંગજી પણ ઘોડેથી ઉતરી અને આદશાહને અત્યંત નમ્રતાપૂર્વક કુન્નશ બજવી, આદશાહ અને તેની મંડળી રાણાને ખુદ જોઈ બહુ આશ્ચર્ય પામ્યા, પછી રાણાને માન દઈ આસન આપી તંબુમાં બેસાડ્યા.

આદશાહ જઈને પેહેલાં રંગી ચંગીને મળ્યો. તેણે થયેલું વૃત્તાંત બધું અસરકારક રીતે આદશાહને કહી સંભળાવ્યું. રાણાની ધણીજ તારીફ કરી અને કહ્યું કે મેં એને વચન આપ્યું છે જે તું જે માગીશ તે હું આદશાહ-પાસેથી અપાવીશ, માટે કૃપા કરીને તમારે એને જરૂર ખુશ કરવો. મારો એ ધર્મનો ભાધ થયો છે માટે તમારે એને ખુશ કરવો.

પછી આદશાહ બાહાર આવી રાણાને અત્યંત પ્રસન્નતાથી બેટચો, તેનું ધણુંજ હેસાન માન્યું અને લડાઇ ચાલતી છતાં પોતાનો આટલો વિશ્વાસ લાવી પોતે ચાલ્યો આવ્યો તેથી તે બહુજ ખુશ થયો. અને કહ્યું કે “આ-પકે કામોંપર મેં બહુત ખુશ હુઆહું.” “અબી આપ કહો જે કોનસી ખાતમે ખુશ હોસો મેં આપકું બક્ષીસ કરું.” રાણાની તો બીજી કાંઈ માગણી હતીજ નહીં તેથી કહ્યું કે “સાહેબ! આપના પ્રાતાપથી જે જોઈયે તે છે, પણ એક માગું છું કે આ મારા દેશમાં મૂર્તિ રહે છે તેને તું ઉપદ્રવમાં કર. ને તારા લસ્કરથી મારી રૈયત હેરાન છે માટે તેને જલદી લઈને તારે દેશ ચાલ્યો જા.”

પછી એક ઉમરાવ કોઈ સારો માણસ હશે તેણે કહ્યું કે સાહેબ ! આ-
પણનાં જીવતાં અને સહુ કરતાં પ્યારાં રાણી સાહેબ હાથમાં આવ્યા છતાં કાંઈ
પણ ઉપદ્રવ કર્યા વિના પોતે જાતે આવી નમ્રતા પૂર્વક સોંપી દીધાં ત્યારે આ-
પણે એક નિર્જીવ પથ્થરની મૂર્તિ જે આપણને કાંઈ ઉપદ્રવ કરતી નથી તેને
એમની એમ રાખવાની ધણીજ સાધારણ મામણી કરે છે તો તે એને બક્ષીસ
કરવી જોઈએ.

બાદશાહનાં મનમાં તો પેહેલાંથીજ દયા ઉસકેરાયલી હતી તેમાં વળી
આ ઉમરાવના કહેવાથી વધારે મનજીવતી થઈ ; એટલે બાદશાહે કહ્યું કે જેમ
તમે રાજ યાઓ તેમ કરવા હું તૈયાર છું. પણ જરા જેટલી એક મારી વાત
રાખશો તો હું વધારે ખુશી થઈશ. તે એ કે એ તમારા દેવનું મંદિર બીજાં
થાય છે તેવું તકિ પણ જુદી રીતનું કરવું. એટલી એક વાત મારી રાખવી
પડશે.

રાણાએ કહ્યું કે સાહેબ ! એ દેહેરું ચણાવતી વખતેજ આપના ડરથી
મસીદ બાટે કરેલું છે અને તેમાં ફેટલુંક બાંધકામ પણ મસીદના જેવું કર્યું છે
અને તમારી ધારતીથી મંદિર તમામ સાંકડું કરી માંહે મૂર્તિને બેસાડીછે કે
તમે વખતપર આવો તો મંદિરનું બારણું બહારથી ચણી લઇએ તો તમને
કેવળ મસીદજ નજાયા. માટે તે વિષે તમારે બેચીકર રહેવું. બાદશાહે
કહ્યું એમ છે કે ? રાણાએ કહ્યું હા સાહેબ. પછી બાદશાહે રાણાને અને મૂર્તિને
અલયપત્ર લખી આપ્યું. ને પોતાનું લખકર લઈ ચાલતો થયો. એ દિવસથી
શ્રીજીની મૂર્તિ નિર્ભય થઈ.

રાણો ઉદેપુર ગયો અને પોતાના કુટુંબને તેડાવી લીધું. શ્રીજીવાળાને
એ લોકોનો માણસ જેને વાટકાની ગુફાની ખબર હતી તેને સાથે કેહવડાવ્યું
કે હવે તમ નિર્ભય થયા તે માણસ જલદી ત્યાં દોડી પોહોંચ્યો અને વધા-
મણી આપી કે મહારાજ આ પ્રમાણે આપણી ખીડા ટલી. અને રાણાજીના
પત્ર પણ દાઉછ વગેરે મહારાજને વાંચીને બહુજ ખુશી થયા કે ચાલો હવે
સદાની ભાવટ ટલી. એ ગુફામાં એ લોકોને ત્રણ દહાડા રહેવું પડ્યું હતું પણ
આ શુભ ખબર સાંભળતાં તરત પાછા રથમાં બેસી શીઠાડનો રસ્તો તેઓએ
લીધો. ત્યાં જઈ આનંદથી પોતાની જગ્યામાં ખુશી થતા થતા આવી બેટા
કહ્યું છે કે,

શ્લોક:

ઉદ્યોગઃ સાહસં ધૈર્યં । બલંબુદ્ધિઃપરાક્રમઃ ॥

પદેતે યત્ર તિષ્ઠંતિ । તત્રદેવો પિ શંકતે ॥ ૧. ॥

અર્થ—ઉદ્યોગ, જલદી કુદી પડવું ધૈર્ય, બલ, બુદ્ધિ અને પરાક્રમ એ છ જ્યાં વસે છે તેનાથી દેવતાઓ પણ ખીલે છે. મતલબ એ કે એ છ ગુણ જેનામાં હોય તે હરેક વિકટ કામ કરી શકે છે. તે પ્રમાણે એ ભોકાએ કર્કુ અને અંતે પાર પડ્યા ને યાત્રા વગેરેનો પ્રચાર પણ પછી ખુબ ચાલુ થયો.

એ પ્રમાણે શ્રીજીની ઉત્પત્તિ, વિદ્ય તથા સ્થાપન છે. પણ તે વિષે એ ભોકાના કોઈ મહારાજે અથવા લાગતા વળગતાએ “શ્રીગોવર્ધન નાથજીકી પ્રાગટ્ય વારતા નામે એક પુસ્તક આસરે ૧૩૦-૩૫ વરસ ઉપર રચ્યું છે, તેમાં એવી વાતો લખી છે કે પ્રમાણશાસ્ત્રનો એક અક્ષર પણ જેણે જોયો હોય તે એમાંની એક પણ વાત માને નહીં. અને સાધારણ બુદ્ધિથી વિચાર કરે તેને પણ તેમાંની સંકડે નવાણું વાતો ખોટી જણાય. વળી જાણે બકવાદ કરતો હોય તેમ એક ઠોકાણે એક વાતને ખીજે ઠોકાણે ખીજી વાત એમ પોતાની લખેલી વાતોને બૂલી જઈ તેનાથી વિરુદ્ધ કેટલીક વાતો લખેલી છે. તેવી વાતો પણ ભોળા બૈજુવો ખરેખરી માને છે એ કેટલી અફસોસની વાત છે. હવે સજ્જનોને એવી વાતોના નમુના જણાવવા સાથે પ્રાગટ્યમાંની કેટલીક વાતો નીચે લખી જણાવું છું.

“શ્રીકૃષ્ણાયનમઃ ॥ અથ શ્રીગોવર્ધન નાથજી કે પ્રાગટ્યકો પ્રકાર લિખ્યતે. જે શ્રી ગોવર્ધન નાથજી આપ પ્રગટ હોયકે બ્રહ્મિતોકમેં જે જે ચરિત્ર કીયે, સો શ્રીગોકુલનાથજીકે વચનામૃતકે સમૂહતે શુદ્ધ કરીકે ન્યારે ન્યારે લિખતેહેં આ ઉપરથી જણાય છે કે જેમ ખીજી વાતોમાં ગોકુળનાથજીએ ગોઠાણાનાળી જુઠાણું કરેલું તેમ આ બાબતનું પણ પુસ્તક લખી રાખ્યું હશે, પણ શ્રીજીને ત્યાંથી લાગવું પડ્યું એડલે ગોકુળ નાથજીની વાતો ૨૬ થઈ હશે તેથી તે ગ્રંથનો આધાર લઈ પાછળથી આ રચેલો દેખાય છે. વળી લખે છે કે “અબ નિત્ય લીલામેં શ્રીગોવર્ધન નાથજી શ્રીગિરિરાજ પવંતકી કંદલાનમેં અનેક ભક્તન સહિત આપ બિરાજમાન હે. સો તહાં શ્રીઆચાર્યજી મહા

પ્રભુ આપ સદા સર્વદા સેવા કરતે હું ” હવે આ કેવી હશવા સરખી વાત છે કે અધારથી જોઈયે તો શ્રીજી શીહાડમાં ખેડા છે ને આચારજીએ ગંગાજીમાં જળ સમાધ લીધી છે; અને અંદરથી એના માર્ગનો સિદ્ધાંત જોઈયે તો શ્રીજી ગોલોકમાં અખંડ સરસકીડામાં બીસજે છે અને આચારજી તો શ્રીઠાકોરજી તથા શ્યામનીજીનાં મોંમાંથી વિરહામિ નિકળ્યો તેમાંથી પેદા થયા હતાં. તેને હુકમ થયેલો હતો જે એ માર્ગ ચલાવીને તમે પાછા અહીં આવો ને વળી શામનીજીએ ત્રણ વાર આજ્ઞા કરી એટલે ત્યાં ગયા એમ લખે છે, તેથી તે-ઓનાંજ મત પ્રમાણે વિચાર કરતાં અને સિદ્ધાંત જોતાં ઉપર લખેલી વાત તદ્દન ખોટી દેખાય છે. વળી લખે છે કે “સંવત ૧૪૬૬ મેં શ્રીજીની ઊર્વ ભુજાકો દર્શન ભયો.” દ્વાદશ કુંજમાં લખે છે કે ગોલોકના જીવ પૃથ્વી ઉપર જન્મ્યા હતા, તેની યાદ શ્રીઠાકોરજીને આવી તેથી વિરહ ઉત્પન્ન થયો. એટલે ઠાકોરજી તથા શામનીજી ખેડુનાં નેત્રમાંથી વિરહામિ નીકળ્યો તેનો સંબંધ થતાં વલ્લભાચાર્ય અમિ સ્વરૂપ થયા ત્યારે હવે શ્રીજીને જીવોની વાત તો ૧૫૩૫ માં યાદ આવીને પોતે જડરૂપ તો ૧૪૬૬ માં પ્રગટ થયા એ કેવી હશવા જેવી વાત છે? તેનાં પેહેલાં દરશનુ અન્યોરમાં એક વૃજવાસીને થયાં કે જેણે ગોગમન કર્યું હતું. “ફેર ષોડશ દિનતાંઈ કાહુકોં દર્શન ન ભયો” વળી લખે છે કે “કાહુકોં વૃજમેં કહ્યુ વસ્તુકી કામના હોતી તથા ભુજાકોં દુ-ગ્ધકા સ્નાન માનતે તથા વાકી કામના સિદ્ધ હોતી” અફસોસ ! એવું હતું તથાપિ વૃજવાસી તો બિચારા બૂખે મરતાજ રહ્યા. તે આજ પર્યંત પણ કોઈ કોડપતિ, લક્ષાપતિ અથવા હજીરોનો ધણી જોવામાં આવતા નથી. એટલુંજ નહીં પણ આજકાલ મહારાજો કરજદાર થઈ બૂખે મરે છે તેને શ્રીજી કાંઈ આપી શક્યા નથી. (હવે કદાચ પૂંજ થઈ રહી હશે !!!) વળી લખે છે કે “યા પ્રકાર સો સંવત ૧૫૩૫ પર્યંત વૃજમેં ભુજ પૂજ.” (અગાઉ હિંદુસ્થાનમાં ચોરને ઉભો જમીનમાં ડાટતા તેવી રીતે છેક ૬૯ વરસ ક્રુધી શ્રીજીને ડટાવવાનું કેમ મન થયું હશે ?)

વળી લખે છે કે, “સંવત ૧૫૩૫ વૈશાખ વદ ૧૧ કે દિન શ્રીગોવર્ધનના થજકો મુખારવિંદ પ્રગટ ભયો. તાંઈ દિનશ્રી વલ્લભાચાર્યજીકો પ્રાદુર્ભાવ અગ્નિ કુંડતે ભયો. ઔર કૃષ્ણ અવતારકે વૃજવાસી સથ વૃજમંડળમે જ-

હાં તહાં મનુષ્યકુલમેં પ્રગટ જાયે". હવે ઉપરની ૧૯ વર્ષની વાતનો ખુલાસો થયો. શ્રીજીએ પ્રથમ પ્રગટ થવાનું મન તો કર્યું પણ પછી યાદ આવી હશે કે આચારજીથી પ્રથમ હું કેમ પ્રગટ થાઉં ? તે સાર એમને એમ રહ્યા હશે. અને કૃષ્ણ અવતારના ગોપો અવતર્યા તેની કથા પણ લખનારને ખબર પડી ગઈ. વળી તે વાત એઓના પોતાના સિદ્ધાંતથી પણ ઉલટી છે. કેમકે એ ભોલો કહે છે કે શ્રીકૃષ્ણે તો જધાનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો, સારે વળી આ ગોપો આટલા દહાડા કેમ જીવ્યોનીમાં રહ્યા ? વળી કહ્યું છે કે કૃષ્ણાવતાર પછી બાકી રહેલા જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા વલ્લભનો અવતાર થયો સારે આ જૂઠવાસી ક્યાંથી નીકળી પડ્યાં ? વળી લખે છે કે, "સદુ પાંડેકી સહઅઃ ગાયથી તિનમેં એકેકો નામ ધુમરીથી સો જળ ઘરી ચાર દિન પિછકો રહે તળ ગિરિરાજ પર્વત કે ઉપર ચાઢકે" શ્રીનાથજીકે મુખાર વિંદકે ઉપર સ્તન કરિકેં ઠાઠી હોયકે દૂધ સ્વેં સો દુગ્ધ આપ આરોજે." વાહવારે ! હુંશિયાર. પોતાની મેળે દૂધ કાઢી દેનાર પશુ પ્રાણી અને પીનાર જડ મૂર્તિ !! વળી લખે છે કે "પાછે છય મહીના પર્વત નહી દૂધ આપ આરોજે સો એક દિન મની ચિંતા તથા સધૂ પાંડે ગાયકો સ્વરૂપ દૂધ દેખકે ગાયકે પીછે ગલ્યો ગયો, તળ ઉતને યહ સખ પ્રકાર ડેખ્યો; તળ દંડત ઇતને કીની ઓર ઇતકું શ્રીમુખકે દર્શન જાયો; તળ શ્રીનાથજીને શ્રીમુખ સોં સધૂ પાંડેસોં સાક્ષાત્ આજ્ઞા કીયે જો મેં શ્રી ગોવર્ધન પર્વતમેં રહત હું. ઓર ઈંદ્રદમન, દેવદમન ઓર નાગદમન મેરો નામ હેં. યા પ્રકાર સદ્ પાંડેસોં શ્રીમુખતેં શ્રીજીને આજ્ઞા કરી, ઓર યા પ્રકાર સદ્કી ગાયકો દૂધ શ્રીજી નિસ આરોગતે. ઓર આજ્ઞા દીની જો આજતે મોકું વા ગાઇકો દૂધ દુહીકેં દોઝ બીરીયાં ખાઈ જાઓ" જીવો હવે જોનો ગાયનોજ ધધો તેને એવો બુધક ઠરાવ્યો કે તેને છ મહીને તો દૂધ ઓછું થવાની ખબર પડી. વળી ઉપર કહે છે કે જીવોનો બહુજ મહિમા થયો ને મુખવિંદ તો કોઈ જોવા પણ ગયા નહીં. છ મહીના પછી શો સંભવ. વળી મૂર્તિએ સદ્સાથે વાતો કરી, વળી તૈયાર દૂધ પીવાનું શ્રીજીને તે દહાડેજ સુઝયું. શું લખવાની મૂર્ખતા. કેટલેક દહાડે ગાય વસુકી ગઇ, તેથી બીજીનું દૂધ લઇ ગયા. તે શ્રીજીએ ઝટ પારખી લીધું ને કહ્યું કે હું બીજી ગાયનું દૂધ પીતો નથી. નંદકુળની ગાયનું દૂધ માત્ર પીયું છું.

આ વખતે તો બીજી ગાયનું દૂધ પીવા ના કહીછે તે પછી તો બધીનું પીવા સાચ્યા (એના ઠરાવ પશુ છોકરાં જેવાજ હશે.) વળી એક ઠેકાણે લખેછે કે શ્રીનાથજી ખોલે “અરે! ધરમદાસ યહ ગાયતું સદ્ધ પાંડેકે ખરિકમે” કરીદે, યા-કા દૂધમે” અરોગૂંગો. આર કુંમનદાસકોં શ્રીજીને આજ્ઞા કરી જો કુંમનદાસ તું નિલ મેરેપાસ ખેલવેકું આયોકર” આવી વાતો માનનારાની બુદ્ધિનો શું મ-દિમાં યાદજો ? એટલી તો અટકળ કરવી જોઈએ કે એ પાપાણુની મૂર્તિમાંથી શબ્દ કેમ નીકળ્યો હશે ? વળી શિલામાં કોરેલી મૂર્તિ કુંમનદાસ સાથે કેમ રમી હશે ? તે પશુ કાંઈ વિચાર કરતા નથી. વળી લખે છે કે એક માધવા-નદ કરીને કાંઈ હતો તેને ઈચ્છા થઇ જે હું શ્રીજીને અન્ન આરોગાતું તથા યુગ્ગર ધરાતું. તેને શ્રીજીએ કહ્યું કે “મેં તો જ્યાં શ્રી આચારજી મહા પ્રભુ-જી પધારેજે ત્યાં શ્રી હસ્તસો રસોઇ કરકે” મોકું અન્ન પ્રાશન કરવાવેજે ત્યાં જોજનમ કરૂંગો. આર તાંહાં તાંઈ હમ બૃજ બાંસિનમે ખેલેજે” અહીં એમ લખે છે અને આગળ લખેછે કે “કપાહું (શ્રીજી) કુંભનદાસકું સંગ લેકે માખન ચોરીકું” બૃજબાંસિનકે ધરમે પધારતે.” પાપાણુની મૂર્તિ ચોરી કરવા જતી !!! અગાઉ લખેછે કે ફક્ત નંદકુળની ગાયનું દૂધ આરોગે તે વાત અહીં લ-ખનાર બૂલી ગયો ને બધાને ત્યાં ચોરી કરેછે તેમ લખ્યું.

વળી લખેછે કે, પુછરીમે” એક વૃજવાસી હતો, સો માને” માનતા કરી જો મેરે બેટાકો વિવાહ હોયગો તો મેં” યા દેવદમનકોં સવામન દહીં અરોગાઉંગો સો વાકો વિવાહ તત્કાલ લેયો”. પાપાણુનાથજી પાસેજો જો છોકરીઓ હોય તો કેટલાક એક મહારાજો દક્ષિણ વગેરેમાં રખડી ૧૦ ૨૦ હજાર રૂપૈયા ખરચી જેવી તેવી કન્યા લાવેછે, ત્યારે તે તો બેવકુફો કહેવાય. નહિ તો સ-વાતું અઢીમણુ દહીં આપીને શ્રીજી પાસેથી કેમ લઈ ન આવે ?

વળી લખે છે કે “એક ભવન પુરાકો વૃજવાસી હતો સો વાકી ગાય બને મેં ખોઇ ગઈ. સો તહા સિંધ રહત હતો ત્યાં વાને” માનતા કરી જો મેરી ગાય સિંહ નહિ મારેગો તો યા ગાયકો દૂધ દેવદમનકોં અરોગાઉંગો. પાછે રાત્રસમે વા ગાયકોં સિંધ મિલ્યો તાકું શ્રીજીને-જુજ પસારકે કાનપકરકે નિકાસ દીયો આર ગાયકું ખરીકમે કરદીતી.” પથરામાં કોરેલી બાં બલી લાં-બી થઇ ગઈ. એ પશુ લાલચુ દેખાય છે. દૂધ-સાર ગાય બચાવી ને જોપ-

કેશના બાપને ઝાલના પટલુમાં ફાંસીની સજા થઇ તેની દોરી વગર દોકડે કાપી નહીં. વળી બીજે દહાડે કુંભનદાસને શ્રીજીએ કહ્યું કે “કુંભનદાસ મેરી બાં દુખતહે”

એ પુસ્તક લખનાર કોઈ વિધાતાનો દીકરો દેખાય છે કે જેને જીવંતી ખબર પડે છે. લખે છે કે, “જળ શ્રીગિરિરાજકી આસપાસ જૂજખાસી એર ગાય શ્રીકૃષ્ણાવતારકી પ્રગટ બઈ, તિનસું આપ કીડા કરને લગે” વળી લખે છે કે શ્રીમદ્લક્ષ્મીઆર્યજીકો શ્રીગોવર્ધન નાથજીને પુકારકે જારખંડ (કાશા આગળ) મેં આગા કીયે જે મેરી સેવાકો વૃજમેં પધારે. કેવડી મોટી ખુમ !!! ગિરિરાજ ઉપરથી કાશી આગળ સાંભળવામાં આવી. ત્યારે ત્યાનાં રહેવાસી તો બધા બેહેરા થઈ જવા બેઠયે. ત્યારે એ મૂર્તિ આગગાડીમાં હોય તો કેવું સાઈં કે સુખધથી ગાડી નિકળે તે જળલપુર સુધી તો સહજ સમજવામાં આવે.

આપણે પ્રથમ ભાગમાં કહી આવ્યા છેયે કે વલ્લભાચાર્ય પેહેલાં ગોકુલમાં સદ્ગુણોને મળ્યા તેનો પતો પ્રાગટ્યમાં છે. લખે છે કે, “તખ શ્રીઆચારજી આપ જારખંડમેં તેં જૂજમેં પધારે. સો સદ્ગુણોકે ધર અન્યેરમેં ચોતરાપર બીરાજે.” વળી એ મૂર્તિ સદ્ગુણોની ઝુપડીમાં હતા તે પણ મળે છે કે એનો અખત્યાર સદ્ગુણોસે હતો એમ લખે છે. વળી લખે છે કે, જોર શ્રીનાથજીને શ્રીઆચાર્યજીકે સુનાઇયે કે લીયે ટેર કીયે વૈં નરો (સદ્ગુની દીકરી) મોકોં દૂધ લાઓ. જે જા બોલસોં જારખંડમેં આગા કીયે, સોઈ યહ બોલ સે. યહ મુન નિશ્ચય કરકે શ્રીઆચારજી શ્રીનાથજીકે મિલવેકે લીયે શ્રીગિરિરાજ પર્વતકે ઉપર પધારે. તખ થોરીસી દૂર પધારે તખ શ્રીનાથજી અતિ હરખ કરકે સામે આયકે મિલે. આ વાતમાંથી એ બેઉ ઉપર ભાવ રાખનાર માણસોને કેહેવાનું એ છે કે, ભાઈ જીઓ તમે જેને અંતરજામી, સાક્ષાત્ લગવત અવતાર જે શ્રીવલ્લભાચાર્યને માનો છો તેને મુદલ ખંબર ન પડો જે શ્રીજી પ્રગટ થયાછે ને મારે આગળ શુ કરવું છે, એ અગ્નિતાથી તો અંતરજામીને બદલે અગ્નિની સિદ્ધ થાય છે. વળી શ્રીજીનો પણ મહિમા પુસ્તકોમાં લખ્યો છે તેવા દેખાતનથી, કેમ કે વલ્લભાચાર્યને અંના શીખ કરવા બેસી રહેવું પડ્યું છે. વળી લખે

છે કે પાષાણની મૂર્તિ ડુંગર ઉપરથી ઉતરીને આચાર્યજીની સામી આવી. એમ લખે તેને પાખંડી નહીં તર બીજુ શુ કહેવાય ?

વળી લખે છે કે એક પાથોગુઝરી ગાંઠે લીકી હતી સો વહ અપને પુત્રકો છાક લે જાત હતી. સોતામે સું બત્રાતકારસુ દોય રોટી છિડાયક આપ આરોગે. ” મંદિરમા બંધ પડ્યા હોય ત્યાંથી કીડી થઈ પાષાણની મૂર્તિના કળતી હશે કે શું ? વળી જડ તે દોડીને લોકો પાસેથી જુટવી લે લલાએ બધું તો એઓના હિસાબે ખરૂં પણ એ પાષાણની મૂર્તિ આરોગે એ બુદ્ધિમાનથી કેમ મનાય ? કેમ કે પથરામાં એવી પાલાણુ તો હોવાનું નાહ કે બે રોટી સમાય. એવી બીજી પણ પાંચ સાત વાતો આઘ જવાની કલ્પિત છે તે આવી લખવાની કાંઈ જરૂર જણાતી નથી કેમ કે આ ઉપરજથી સમગ્રજગત જાય છે.

વળી લખે છે કે “એક ચરીગકો જૂજબાસી હતો તાસુ શ્રીજી આજ્ઞા કીયે જો તું મોકું દૂધ રોટી લાય દે.” બિચારા મંદિરમાં શુ ભુળે મરતા હશે. આમ લખી પોતાની લાજ જાય છે તે પણ સમજતા નથી. એમના મનથી તો ખુબ જુહુનું છે. બાકી જડ સમજવવા જેવું કરે છે તે ખરૂં છે કે જંગલી લોકોને શંકા થવાના યોગ્ય સવાલોજ ક્યાંથી ઉઠે ? વળી લખે છે કે “આર ગોપાલ ગ્વાલકો આપ આજ્ઞા કીયે જો તું મેરે દર્શન કરવેકું” નિત્ય આયો કરીયો” અહિંયાં આગલો મહિમા બધો પાણીમાં જાય છે કે પાસે રહેનારા ગ્વાલોને ખબર નથી જે શ્રીજી કોણ છે ? તેથી કોઈ દર્શન પણ જતું નથી એવી વાત આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. નાહ તો જેનો મહિમા ગાજતો હોય તે ધણીને કોઈને કેહેવાની ગરજ શું કરવા પડે ? વળી એને લગતી બીજી પણ વાત છે “ઓર આગરેમે એક બ્રાહ્મણકો છોરા હતો વાકું દેવદમન સ્વપ્નમે દર્શન દીનો ઓર આપ શ્રીમુખતે આજ્ઞા દીની જો મેં વજરકો ઠાકોરજી હું સો તું આયકે મેરો દર્શન કર. લખનારની મૂર્ખાઈ જુઓ કે કરાવે છે પરમેશ્વર ને મનમાં પ્રેરણા કરવાની શક્તિ બિલકુલ નહીં. વળી વલ્લભાચાર્યને પુકારીને કહ્યું અને આને સ્વપ્નમાં કહ્યું. સ્વપ્નમાં જડ મૂર્તિએ પ્રેરણા કરવી કે પ્રવેશ કરવો તે મૂર્ખો શીવાય કોણ માને ? વળી લખે છે કે “વાલરીકાકો (તેના આપ) શ્રીજીકે દર્શન કરવાય તય શ્રીનાથજી વાકી બાંહ પકરકે સદૈવ

અપની ગોપમંડલીમાં સ્થાપન કરીને. પણ તે જીવતો નહીં. મારીને પછી ખીન્ન ખેળિયાંથી લીધો. આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે બાદશાહના ડરથી અવારનવાર કોઈ માથુંસને બાદશાહનો જાસુસ હશે એવા શકથી મારી પણ નાખતા હશે.

એક વૃજવાસણે માખન દશ શેર ચક્રાવવાની માનતા કરેલી. તે સાસુ સસરાના ડરથી ત્યાં જઈ ન શકી એટલે તેણે કહ્યું કે “ધર વારેનકે આગે મેરો આવનો ન બનેગો તથ વાકી આરતી જનીકે” દેવદમન આપ પધારે અર માખન લેકે અરોગે”. આમતો આની પાસે આવતાં ખીતીહતી વળી ચોરીથી આરોગાવતું હવું ત્યાં ધરમાં બોલાવ્યો તે કોઈ એ જોયા નહીં વાહવારે જખરો જાદુગર !!

વળી “ઐર એક ભગવદ્ભક્ત હતો સો વહ ટાંડકે ધનેમે રહતહુતો જે શ્રી ગિરિરાજ પર્વત ઉપર ચઢી કે ટાંડકે ધને મેં પધાં જોર સધુઆદી સખ ભગવદી સંગહુતે.” આગળ હું ને પાછળ હું. અગાઉ કહ્યું છે કે બધે ઠેકાણે શ્રીજી દોડા દોડ કરતો તે અને દરશન દેવા ભગવદીઓ પાડાઉપર નાખી લઇ ગયા. પણ ખરી વાત એમ દેખાયછે કે તે દહાડે મુસલમાનોની ધાસ્તી એ લોકોને બણી હતી તેથી કોઇ ઓચિંતી લસ્કરની ટુકડી જોઇ હશે એટલે જલદી પાડા ઉપર મૂર્તિને નાખીને કોઈ ગુફામાં લઇ ગયા હશે ત્યાં એ ઉપર લખેલી ખનાવટ કરી તાલ લગાવી છે.

પૂરણમલ્લ ક્ષત્રીએ પ્રથમ ગિરિરાજ ઉપર મંદિર જે શરતે તથા જે તજવીજથી ખનાવી આપ્યું તે આપણે અગાઉ કહ્યું છે તે બાબતમાં પ્રાગ-ટચમાં લખે છે કે, “સંવત ૧૫૫૬ ચૈત્ર સુદરકે દિન પૂર્ણ મલ્લ ક્ષત્રીસોં શ્રીજી આજ્ઞા કરીયે જે તું મેરો મંદિર ખનવાય. તાપાછેં વહ આઈકે શ્રી આચારજી મહાપ્રભુનસોંવાનેં બિનતી કરીની તથા શ્રી ગોવર્ધનનાથજી ઈચ્છા જાની કે શ્રી આચારજી મહાપ્રભુને શ્રીગિરિરાજસોં પૂછી જો આપકે ઉપર મંદિર બનેગો. ઐર ટાંકી બાજેગી. સોતાકી કૈસી હમકોં આજ્ઞા હૈં? તથા શ્રી ગિરિરાજ વહ આજ્ઞા કરીયે જે શ્રી ગોવર્ધનનાથજી મેરે હૃદયકે ઉપર બિરાજેજે જે મોકોં ટાંકી લગવેકો પરિશ્રમ ન હોયગો.” લખનાર જખરો તો ખરો!! મનુષ્યાકારની મૂર્તિને તો પોતાનાં પુસ્તકમાં બોલાવી તે બંને પણ

એક ડુંગરને પશુ બોલાવી લીધો એવી વાતો માનનારા તો એ પથ્થર જેવા તદ્દયના જરૂર હોવા જોઈએ. વળી લખનાર એક વાત બૂલી ગયો. અગાઉ લખે છે જે “શ્રીજી સદા સર્વદા ગિરિરાજકી કંદલાનમેં બિરાજમાન હે” ને ગિરિરાજ પાસથી વલ્લભાચાર્યને કેહેવડાવેછે કે શ્રીજી બીરાજશે તો ટાંકી ભાગવાની ચિંતા નથી. ત્યાં એ નક્કી થયું કે સદા સર્વદાની વાત ભેણે જીતી લખી.

દેવલ શિખર બંધ ચણાન્યું. પછી શિખર બંધ દેહેરાં બાદશાહ પડાવી નાખતાં. ત્યારે કોઈ સવાલ કરે કે તમે જેને ભગવાન કહો છો તેને કેમ જ્ઞાન ન રહ્યું જે શિખર બંધ ડેહેરાં બાદશાહ ભાંગી નાખશે. તે સાચું એક મૂર્ખને સમજવવાની વેતરણ કરી છે કે ઉસ્તાદને વલ્લભાચાર્યે બે વાર નકસો કરવા કહ્યું તો બે વખત શિખર બંધ દેહેરું ચીતરી લાવ્યો તેથી વલ્લભાચાર્યે જાણ્યું જે શ્રીજીની એવી ઈચ્છા હશે. હવે જીઓ મૂર્ખાઇ. એક તો એકે તો મકાન કેવું બનાવવું તે બનાવનાર ધણી કહે તેમ થાય કે ઉસ્તાદ પોતાની ખુશીથી કરી લાવે? વળી અહીં બીજી વાત જણાય છે તે એકે શ્રીજીને વલ્લભાચાર્ય વાતો કરતા હતા એમ લખ્યું છે તે ઉપર હરતાલ ફેરવે છે. નહિ તે ઉસ્તાદ ચીતરી લાવ્યો ત્યારે પૂછે નહીં કે મહારાજ આપની એવી ઈચ્છા છે કે નહીં? લખનારાઓથી ખોટાને ખરું રૂપ તે ક્યાંથી આપીશ કાય? બાંકીજંગલી જઈને વશ કરવામાં કાંઈ ચિંતા જેવું નથી તે વળી તમારે જોઈએ પણ એટલુંજ. હવે જો ખરું વિચારિએ તો પૂરણમણ કાંઈ એઓને જાણતો નો હોતો તેથી તેણે પોતાની ખુશી પ્રમાણે બાંધ્યું હશે.

હવે જંગલીઓને સમજવવા સારું કેટલુંક બિવિધ લખી ગયા છે. “શ્રીજીકી ઈચ્છા શિખરબંધ મંદિરમેં હે તાતે કોઇક કાલ યા મંદિરમેં બિરાજે, તાપાછેં દેશાંતર પધારેં, પિછે ફિર વૃજમેં પધારેં, તખ પુછરીકી ઓર મંદિર બનેગા.” અગાનીઓમાં આ મોટું બિવિધ થઈ પડે કે જીવો ભાઈ એ ભોકો લખી ગયા છે તેમ થયું. પણ વિચારવાન તત્કાળ જાણશે કે દેશાંતર પધારશે કહ્યું ત્યાંસુધી તો પુસ્તક લખનારને ખબર હતી. વળી પાછા વૃજમાં પધારસે તે તો એ ભોકોનો પ્રથમ વિચાર હશે જે સારી રીતે સમાધાન થાય એટલે વૃજમાં જવું. ખરો મહીમા ત્યાં છે. વળી ફલાણી

જગાએ પાછું દેહેરું કરવું તો તે પણ કહી ગયા હશે કે જેને દેહેરું કરાવવાનો વખત મળે તેણે ફલાણી જગાએ કરવું. હાલ ગિરધરલાલ મહારાજ ધણું વર્ષ થયાં તજવીજ કરે છે ને સાંભળ્યા પ્રમાણે ગિરિરાજમાં દેહેરાં પણ ચલાય છે. પણ વચમાં રાજને ને ગિરધરલાલને ખટપટ થઈ તેથી હાલ હવે એ કામ અટકેલું છે. આગળ યાવ તે ખરું.

આમાં વળી એક પોગળ પોતાને હાથે પાધરું કર્યું છે તે એ કે મંદિર બનાવી આપવા તો પૂરણમહાને કહ્યું પણ પછી શું જાણિયે કેમ થયું ને વીશ વર્ષ સુધી મંદિર અધૂરું જ રહી ગયું; તેમાં પૂરણમહાને ખુટેલો બનાવ્યો છે. “ઓર પૂરણમહાકે પાસ એક લક્ષ કછુક સહસ્ત્ર મુદ્રા હતી સો એક લક્ષ મુદ્રા તો મંદિરમેં લગ ગઈ. ઓર કછુક સહસ્ત્ર બાકી રહી સો તાકું લેકે પૂર-નમહા દમ્ચિન દેશકું ગયે સો તાંહાંતેં હીરા લાલ લાયકેં વિક્રય કિયો સો તામેં ત્રીન લક્ષ મુદ્રા પેદા બમે. સો પાછેં આયકેં પૂરણમહાને મંદિર પૂરણ કીયો.” આટલા પ્રતાપ છતાં વીસ વરસ અધૂરા મંદિરમાં બેસવું પડ્યું. એ પ્રજ્ઞાની પ્રજ્ઞતાપ પણ જોવા જેવી છે.

અગાઉ આપણે લખ્યું છે કે પૂરણમહાનાં મંદિરથી વલ્લભાચાર્યને અલાભ થયો તે આમાં પણ લખે છે કે “બડો મંદિર સિદ્ધ બયો તબ સેવામેં બંગા-લિનકે રાખે. માધવેંદ્રપુરી સુખિયા કીયે ઓર ઉનકે શિષ્યનકું સેવામેં રાખે ઓર કૃષ્ણદાસકું અધિકાર સોંપ્યો.”

અગાઉ ચતુરા નાગાને પાડાપર ચઢી દર્શન આપી આવ્યા હતા ને ગો-વિંદકુંડ ઉપર તેજ ધણીએ રોટલી ને વડીનો ભોગ ધર્યો ત્યારે શ્રીજી રાજભોગ મુકી દઈને ત્યાં દોડી જઈ ખાઈ આવ્યા. પણ સામગ્રી થોડી હતી તેથી પેટ ભરાયું નહીં એટલે પોતાનો પૂજારી માધવેંદ્રપુરી હતો તેને “આજ્ઞા કીયે જો મોકું બૂક લગી હેં તાતેં રાજભોગ ફેર કરો” અને એનીજ જોડે બીજી વાત એને ખોટી પાડવાની લખે છે તે એ કે “માધવેંદ્રપુરી શ્રીજીકોં નિત્ય ચંદન સમરપતે. પરંતુ વહ શ્રીજીકોં આછો નહીં લગતો તથાપિ શ્રીઆચાર-જી મહા પ્રજ્ઞાનકે રાખે હતે તાતેં શ્રીજી ઉનતેં કછુ આજ્ઞા નહીં કરતે” રાજ-ભોગ બીજો ધરવાની આજ્ઞા કરી ને ચંદન નહિ લગાડવાનું ફેહેવામાં આચાર-જીની શરમ રાખી. વળી તેને કાઢી મુકવામાં શરમ ન રાખી. લખે છે કે

“શ્રીજીને અવધૂત ઘસડોં આજ્ઞા કરી એમ કૃષ્ણદાસડોં આજ્ઞા કરી જે એ બંગાલી હંમારે દ્રવ્ય ચુરાયકે લે જતહે” સો ધન બંગાલિનકોં નિકાસો ” વળી આરોપ પણ મુક્યો જે અમારો પૈસો ચોરી જાય છે.

આચારજીના છોકરા અથવા ગુસાંઈજીના બાઈ ગોપીનાથનો ચોટા કેમ વળેલો છે તે આપણે અગાઉ બીજા ભાગમાં લખેલું છે. તે બાબત અહીંયા લખે કે “ફેર શ્રીગોપીનાથકે પુત્ર શ્રીપુરષોત્તમજી હતે સો શ્રીગિરિરાજકી કંદલાનમે પધારે જે શ્રીજી અપને શ્રીહસ્તસોં પકરકે સદૈવ લીલામે અંગીકાર કીયે. તથા પુત્ર વિન્નગ કરકે શ્રીગોપીનાથજીકો ચિત્ત બહોત ઉદાસ લયો. તથા કંદાનમે શ્રીજગન્નાથ દેવકોં પધારે તહાં શ્રીમલભદ્રજીકે સ્વરૂપમે લીન હો ગયે.” એવી એવી કલ્પિત વાતો બતાવીને બેવકુફાને લુટવાની તાલ તો ઠીક લગાવી છે પરંતુ તેમાં સમજી દસાય તેવી સખલ યુક્તિઓ જણાતી નથી.

લખે છે કે. “માધવેંદ્રપુરીકું શ્રીજીને આજ્ઞા દીની જે મોકું અસલ મલ-માગિર ચંદન લાયકે સમરપ. મોકોં ચંદન લગાવવેકો પ્રેમ હે.” પથરાની મૂર્તિએ આજ્ઞા કરી. વળી તેને ચંદન લગાડવાનું મન થયું. વળી છોકરાની પેટે ઉપર તેની ઉપર બદા લગાડી કાઢી મુકવાનું કહે છે તે અહીં ચંદન લઈ આવવા હુકમ કરે છે. જે માણસ ખોટું ભરડવા બેસે તે આંધું પાંછું જીવે નહીં. ઉપરની વાત લખ્યા પછી લખે છે કે માધવેંદ્રપુરી અહિંથી મલયાગિર ચંદન લેવાને ગયો તે પેહેલાં શ્રીજગન્નાથપુરીમાં ગયો. ત્યાં એને ખીર ખાવાનું મન થયું. એટલે ત્યાં એક ગોપીનાથજીની મૂર્તિ છે તેને ખીરના કટોરા બોગ ધરાયા હતા, તેમાંથી ગોપીનાથજીની લાકડાંની મૂર્તિએ” એક વાટકો ખીરકોં ચુરાયકે અપને સિંગાસનકે નીચે દબકાય રાખ્યો. બોગ સયા પછી પંજા પોતપોતામાં લડવા લાગ્યા. ત્યારે ગોપીનાથ (લાકડાંની મૂર્તિ) બોલ્યા જે મેં ચોરી રાખ્યો છે. તે આપણા ગામમાં માધવેંદ્રપુરી કરીને એક આવ્યો છે તેને આપી આવ્યો છું, આમાં લખનારે જીવે કેવી બેવકુફાઈ કરી છે કે પારકી મૂર્તિને બોલાવી. પણ તે તો પારકાને ખોટું કહે તો પોતા વિષે પણ સેવકોને શંકા રહે તે સાર. વળી માધવેંદ્રપુરી જીવતા તો પાછા આવ્યાજ નથી ત્યારે લખનારને એ ખબર ક્યાંથી પડી ? વળી ગોપીનાથજીએ ખીર ચોરી ને પંજા સોકોને કહ્યું કે ફલાણાને આપો તે શાહુકારીથી કહેતે તો

એના બાપનું શું જતે? હાય! હાય! એવી વાતો પણ ખરી માનનારા ને માણસો હશે?

વળી લખે છે કે માધવેંદ્રપુરી ને તેની સાથે તેનો એક શિષ્ય કે જે રાત્રી હતો તે બેઠે ચંદન લઈને આવતાં હતાં ત્યારે “દોઢ બનમેં બેઠે સો શ્રીજીકો ધ્યાન કરત હોતે. સો તાસમે શ્રીનાથજીને જાન્યો જો મેરે લીયે માધવેંદ્રપુરી મલયાગિરચંદન લેકે આવત હે” તાતે ઉઠાંડી બનમેં જાયકે શ્રીનાથજીને ઉત્તર દર્શન દીતો. સો શ્રીમન્મજીકો શ્રંગાર હે એર શ્રીજીને માધવેંદ્રપુરી સો આગા કીની જો ચંદન ધસકે મોકું લગાઓ. મોકું ગરમી લગત હે. સો વાને લગાયો.” વળી લખે છે કે તે લોકોને પછી શ્રીજીએ કહ્યું કે હવ તમે અહિયાંથીજ પાછા જાઓને મલયાચલ પર્વત ઉપર મારી બેઠક તથા સ્વરૂપ છે તેની સેવા કરો. ત્યાં રોજ ધંદ્ર મારા દર્શન કરવા આવે છે. પછે તે લોકો અહીં મરણ પામીને બીજી દેહથી ત્યાં ગયા હશે એમ જણાય છે. વળી માધવેંદ્ર પુરી પણ ભવિષ્ય જણવતો હતો એમ લખે છે. વલ્લભાચાર્યને જનોઈ દષ્ટ ગુર દક્ષણામઃ માધવેંદ્રપુરીએ ગાયું હતું જે “આપ શ્રીગોવર્ધનનાથજીકો પ્રાગટ્ય કરોગેસો તાકી સેવાકો લવલેશ કહ્યું મોકું પ્રાપ્ત હોય.” તેથી એને સેવા મળી. વળી અહીં ગુસાંઈજીએ બેઠ કયો લખે છે જે એવો સેવા કરનાર બીજો સમજી મળશે નહીં. ને અગાઉ લખે છે કે બંગાલી દેવીકો રાખતે વાતે શ્રીનાથજી બહુત ખેદ પાવતે. એવો કેવલ પરસ્પર વરોધી અંડ મંડ બકવાદ કરેસો જણાય છે,

વળી એક નાગર બ્રાહ્મણની વાત લખે છે કે તેની સ્ત્રી ગુસાંઈજીની સેવકી હતી તે ગોકુળ તરફથી નીકળ્યાં હશે તેથી તે સ્ત્રીના કેહેવાથી શ્રીજીના દર્શન ગિરિરાજ ઉપર કરવાને ગયા. “સો ભોગકે દર્શન કીયે, તખ વા સ્ત્રીને ગોવર્ધન નાથજીસોં બિનતી કીની જો મેરો શૈવીસે” સંગ છુડાઓ. એર આપકે નિકટ રાખો. યહ બિનતી વાકી સુનકે વાકો હસ્ત ગ્રહણ કરકે વાકો નિત્ય લીલામેં પ્રવેશ કીઓ. જો વાકી લોકિક દેહ છુટી. તખ ઉહ બ્રાહ્મણ મરવેકું બેઠો તખ શ્રીગુસાંઈજીને વાકોં નિત્ય લીલાકે દર્શન કરવાયે. તખ જો-ખીકા મંડળમેં વા સ્ત્રીકોં વા બ્રાહ્મણને દેખી તખ નાગર બ્રાહ્મણકે મનકો સંદેહ મિટયો. ફેરી વહુ શ્રીગુસાંઈજીકો સેવક બયો. જો નિત્ય લીલામેં પ્રાપ્ત

બયો. આ બેહુ રખેને ઠાર થયાં ન હોય ને આવી બેવકુશી ભરેલી બનાવટ કરી જંગલીઓને સમજાવ્યા હોય. વળી ઉપર લખે છે કે નિત્ય લીલામાં નાગરે પ્રવેશ કર્યો ને નીચે પાછુ લખે છે કે “ફેર ગાંઠાલીમાં” વાકો જન્મ બયો. અરે! માનનારાઓ, એની પોતાની વાતોનો તો તોલ કરો.

વળી લખે છે કે તે ગાંઠાલીમાં સ્વામ નામે મૃદંગી થયો ને તેની છોકરી બલિતા ખીન બજાવતી. તે બહુ સારૂ બજાવતી તે સાંભળવાને શ્રીજી “એક દિન ચાર પ્રહર રાત્રી જાગે જળ પ્રાતઃકાળ શંખનાદ બયે તથા આપ-નિજ મંદિરમે” પધારે. તથા જગાવતી બિરિયાં શ્રીગુસાંઈજીને આરકત નેત્ર દેખકે શ્રીજીસોં પૂછી જો બાપા આજ રાત્ર જાગરન કહાં બયો.” ભારે તેણે બધું વૃત્તાંત કહ્યું. આવી વાતોને ખરી માનનારાઓ તમે વિચાર કરો કે પથરાની મૂર્તિને રાગ પ્રિય લાગો તે મંદિરમાંથી ઉડી જઇને સ્વામને ભાં પડી મીણથી ચોંટાડેલી આંખો લાલ થઇ ગઈ. વળી મૂર્તિ મંદિરમાં સુતી નથી તો ત્યાં ક્યાં જાગરણ કરશે?

જનવાસીની દહીંની હાંડલી એક રાજબોગમાં ધરાતી એમ લખે છે. તેમાં એક દિવસ રોટલીનો કટકો દેખાયો તેથી ગુસાંઈજીએ બંધ કરી. ખીજો દિવસે “શ્રીનાથજીને રામદાસ બીતરિયાસોં આજ્ઞા કરી જો એક દહેડી જનવાસિનકે ધરકી રાજબોગમે” ધર્યો કર્યો.” બંધ કીધી ગુસાંઈજીએ, ગુસાંઈજી સાથે શ્રીજી ખેલતા એમ લખ્યું છે ને અહીં રામદાસ મારકત કેહેવડાવે છે.

વળી લખે છે કે, શ્રીજી દિવસમે ગાય ચરાવને જાય તથા શ્રીજીકે સંજ સખ જ્વાલમંડલી જાય. ઓર એક સમે દાઉ કે ઘાટ તલે શ્રીજી ખેલત હતો, તા સમે ગોપીનાથ જ્વાલને કહી જો અખ તો દેવદમન લૈયા તોડું શ્રીગુસાંઈજી લડુવા અરોગાવતહેં સો તામેસોં હમહુકોં લડુવા લાયો કરિ તથા શ્રીજીને કહ્યો, લૈયા તુમકું કાલિ લાજિગો. પીછે દુસરે દિન આઠ લડુઆ ચુરાય લીચે સો જ્વાલમંડલીમે ખાંટી દીને.” અહીં શ્રીજીને એવી બેવકુફ ઠારાવ્યા જો પોતે પોતાનાં રૂપને જાણે નહીં તેથી ચોરી કરી. નહિં તો માગીને લેવાનું લખવામાં શું હરકત હતી? પણ ખરી વાત એ દેખાય છે કે જગજીવનનો બખલ આ હશે. વળી લખે છે કે “ગુસાંઈજીકે આગે સખ બીતરિયાને પુકાર કરી જો સામગ્રીમે” તે આઠ લડવા ઘટે” હવે એ લોકોની વાતો સાચી

માનનારા લોકોં વિચાર કરે કે બીજે ઠેકાણે શ્રીજી લોકાપાસેથી તરેહવાર આવ્યાનું લખ ખાધ જતા એમ લખ્યું છે ને અહીંતો પોતાનાં મંદિરમાં થટે તો ખુમ પડે તેથી પૂરાજ હોવા જોઈયે. વળી શ્રીજી પોતે આરોગો તો થટે નહીં ને જ્વાલોને આપ્યા તે ધટી પડ્યા. આવી વાતો બુદ્ધિમાન માણસો માનેકે? એમ બીજી વાર પણ એક ખેતરના રખેવાળને બે લાડુ આપેલા એમ લખીને લખે છે કે બે લાડુ ધટી પડ્યા.

વલી લખે છે કે વૃજવાસીની દહીંની માટલી એક દહાડો ધરાણી નહિ તેથી, “શ્રીજી એક સુવરણકા કટારી મંદિરમેં તેં લેકેં એક બરોલીમે મોઝાગુજરી હતી સો તાકે ધર પધારે. તખ વાસોં આચ્છા કરી જો તું મોકોં દહીં દે તો વાને દીનો સો શ્રીજી આરોગે ” બારનું તો બધું ખાધ જાય ને પોતાને ત્યાં ખાઈ ન રાકે. બિચારાને મોંડે કાંઈ પાટો ખાટો ખાંધતા હશે. અહીં વૈજ્ઞવોએ વિચાર કરવો જોઈયે કે બલા મંદિરમાં તાળાં દીધેલાં હોય તેમાંથી પથરાની મૂર્તિ કેમ નીકળતી હશે? વાર તેને તો જાણે ભગવાન મનાવ્યા એટલે વાણું રૂપ તો ધારણ નહીં કરતા હશે. પણ સોનાની વાટકી કેમ નીકળી. પણ માનનારાઓ તમે યાદ રાખો કે તે લોકો કદિ તેને પરમેશ્વર તો શું પણ માણસ જોવો એ માનતા નથી. જુવો મંદિરને તાળાં ભંગળ કરે છે તે નિરજીવ જાણે છે તે સાર, કે કાંઈ ચૈતન્ય સાર એમ થાય?

અગાઉ આપણે કહ્યું છે કે બાદશાહના ઉરથી શ્રીજીને મથુરામાં લઈ જવાં પડ્યાં હતાં. તે વિષે અહીં લખે છે કે, “એક સમે શ્રીયુસાંઈજી આપ ગુજરાતકોં પધારે હતો. તખ શ્રીનાથજીને શ્રીગિરધરજીસોં આચ્છા કીયે જો મેં તિહારો ધર મથુરા દેખિવે ચલુંગો. સો લે ગયે ઉહાં સખ ગિરધરજીને અપેણુ કીનો. તામેં કમલા બેટીજીને એક નથ રાખી તો શ્રીજીને માંગ લખ જો મેરી નથ દેહુ. ફિર શ્રીજીને સખ બહુ બેટિનસોં કહી જો મોકું હોરી ખીલાઓ સો ખેલાધ. એ સખ સમાચાર સુનકેં શ્રીયુસાંઈજી આપ પરદેશતેં જટ ધરકું પધારે. સો સમાચાર સુનકેં શ્રીનાથજીને ગિરધરજીસોં આચ્છા કરી જો શ્રીયુસાંઈજી મોકોં ગિરિરાજ ઉપર ન દેખેંગે તો બડો ખેદ કરેંગે ” બાદશાહના ઉરથી લઈ ગયા તે તો બધા જાણે, તે એખ ઢાંકવા પછી જંગલીઓને સમજાવવા ઉપર પ્રમાણે તજવીજ કરી છે. તેમાં લખનાર બિચારો

બેઉનું અંતરળમીપણું કડાવી નાખે છે. ગુસાંધજી સાંભળીને તરત દોઝા એટલે તે શ્રીજીની ઇચ્છા વગેરે જાણી ન શક્યા. વળી શ્રીજીએ જાણ્યું જે ગુસાંધજી નહિ દેખે તો ક્યારશે તેથી તે જાણી ન શક્યા જે ગુસાંધજીને ખબર પડી છે. પણ ખરી વાત એ દેખામ છે જે બાદશાહના ઉપદ્રવથી મૂર્તિ મથુરામાં લઈ આવવી પડી હશે, તે સાંભળી ગુસાંધજી જલદી દોઝા હશે એમ સમજે પણ છે.

પાછા ગિરિરાજ ઉપર જવા ટાણે લખે છે કે “રથ ઉપરતે ઉતરિકે શ્રીગિરધરજીકે કાંધે ઉપર અઢિકે નિજ મંદિરમે” પધારે. ફિર કદિકે ચરન ચોકીપે” જમ્ય બિરાજે”

“દુસરે દિન શ્રીગુસાંધજી શ્રીગિરિરાજ પધારે એાર યહ ‘આજા કીયે’ જે શ્રીગોવર્ધનનાથજીકે શ્રીઆચારજી મહાપ્રભુને શ્રીગિરિરાજ પર્વત ઉપર ષાટ બેઠાયે. તાસોં હમકુ કૃપા કરિકે શ્રીગિરિરાજ પર્વત ઉપર આપ દશન દેઢ.,, યહી હમારે ચિતમે” અભિલાષ હે”, પાછે શ્રીગુસાંધજી શ્રીગોવર્ધન નાથજીકે દોઢ કપોલ પરસકે પુણી જે બાબા! મથુરા કોન કારનસોં પધારે. તબ શ્રીગોવર્ધનનાથજીને કહી જે સખ વહુ બેટિનકો દેખિનેકુ” ગયો હતો... જીવો બિચારા ગુસાંધજી એમજ જાણતા હતા જે આચારજીનું બેસાડેલું ગિરિરાજ ઉપરથી ઉઠતું ન જોઇયે. પણ એને એવી ખબર ન રહી કે આગળ તો ત્રણસે ચારસે ગાઉ નાસતું પડશે. વળી શા કારણથી મથુરા ગયા તે બિચારા જાણી ન શક્યા એટલે પુછ્યું. અરે એ વૈષ્ણવોના પરમેશ્વર કરનાં તો ઋષિ મુનિ ધણા સારા જે ત્રિકાળ સમાધિમાં ભૂત ભવિષ્ય જાણી શકતા. એમ પુરાણોમાં લખ્યું છે. વળી વહુ બેટિઓને જોવા ગયા એમ પથરાની મૂર્તિએ જાણાવ્યું. ત્યારે શુ વહુ બેટિઓ શ્રીજીનાં મંદિરમાં તે વખતે આવતી નહિ હોય? વળી વહુ બેટિઓને ૮૦ દહાડા સુધી જોવાનું હશે? વળી જોવું હોય તો ત્યાં બોલાવવાનું કહે તો શ્રીજીનું કશું કોઈ માને નહિ કે શુ? પુષ્ટિમાર્ગના પરમેશ્વરનું એ પ્રમાણે મહારાજે પાસે માન થોડું હશે.

વળી લખે છે, એાર એક દિન શ્રીગોવર્ધનનાથજી બોવિંદસ્વામીકે સંગ સ્થામ ષાટ ઉપર ખેલત હતે, તાસમે” મંદિરમે” શંખનાદ લાયે તબ શ્રીજી ઉતાવલસોં પધારે. સો એક કવાયકો ટુક ડારમે ઉરઝી રહેા. તબ શ્રીગુસાં-

ઈજ ભોગકે સમે શ્રીજીકે દર્શન કરકે ખેદ કરન લાગે જો યહ કહા મારન હે ? સો તાસમે ગોવિંદસ્વામી ઉહાંતે આપકે વહ કવાયકા દૂક શ્રીગુસાંઈજીકાં સોંપ દીયો, ઝોર કહો જો તિહારો લરિકા બહુત અચપલોહે. તખ વહ દુક લેકે શ્રીગુસાંઈજીને કવાધમે લગાઇ દીતો. ઝોર રામદાસકું આગા દીની જો શંખનાદ ભયે પીછે થોરીસી ખેર રહીકે શ્રીજી મંદિરમે પધારે તખ ટેરા ખોલીઓ.,. અરે પ્રાગટ્ય લખનાર તુ આંખો મીચી લખ્યોજ ગયો છે, તારે કાંઈક તો વિચાર કરવો હતો. જુવો અહીં સો પચાસ કદમ ઉપર શ્રીજી ખેલતો હતો, તેમાં શંખનાદ થવાથી ઉતાવળ કરીને તેમાં કોઇ ચીજનો કાંકો લાંગી મંદિરમાં પોહોંતા એમ લખે છે. ને માધવેંદ્રપુરીને છેક પુષ્કર-જીનાં વનમાં ૩૦૦-૪૦૦ કોશ દર્શન દેવા ગયા, ત્યાં કાંઇ વાર લાગી નહીં. વળી આમ લખનાર આખો દિવસ ગુસાંઈજી સાથે શ્રીજીને વાતો કરાવે છે ને આનું કારણ પૂછી ન શક્યો. શું લખનારની લુચાઈની ચાલાકી ઉઘાડી નથી દેખાતી ? થોડી શંકા કરવા બાજુતો હોય તો તે પણ સા પચાસ શંકાઓ એમાં કાઢી શકે.

વળી લખે છે કે, એક સમે એક વાગો છોટો ભયો, તખમી ગુસાંઈજીને વહ વાગો શ્રીજીકું અંગીકાર કરવાયો. તખ તાહિ વાગાકે અનુસાર શ્રીજી છોટો સ્વરૂપ ધરકે આપ દર્શન દીતો.” પથરાની મૂર્તિ પોતાની મેળે નાની થઇ ગઈ. આ વખતે તો નાની થવાની જરૂર પણ નોહોંતી જરૂર બાદશાહ પછવાડે લાગ્યો હતો ત્યારે હતી જે કોઈના ખીસામાં ખેસી રેહત તો મહારાજને ખે વરસ રખડવું ન પડત. પણ ત્યારે તો રથ કરવો પડ્યો. જુવો કેવુ ગપાટક છે.

વળી લખે છે કે “ ઝોર એક દિન શ્રીજી જીવાલિયાકી ખેરી રૂપમંજરી હતી તામું ચોપટ ખેલિવેકું પધારે, સો બાર પ્રહર રાત્ર વાસું ચોપટ ખેલે. ઝોર વાકોં નંદદાસકો સંગ હતો. અગાઉ એક પ્રસંગે રાતના ઉત્તમગરાના કારણથી શ્રીજીની આંખો લાલ થઈ આવેલી લખેલી છે, તેમ આમાં પણ લખ્યું છે કે તેવું જોઇ ગુસાંઈજીએ શ્રીજીને ધમકાવ્યા “ તખ શ્રી ગુસાંઈજીને શ્રીનાથજી તે નાંહી કરી જો લૌકિક શરીરકે લીયે ઈતની દૂર અમ કસ્થે ? જો યહાં જીજ્ઞાસુનકે સંગ આપસુખેન ચોપટ ખેતો ” આ તો વળી ચોપટ ખેલવા

સાર મૂર્તિ ઉડી!!! વળી બીજું પોગળ આમાં દેખાડે છે કે એઓના અસલ ભક્તો પણ કુર્મ કરનારાજ હતા. નંદદાસે રૂપમંજરીને રાખી હતી. વળી ગુસાંઘળ શ્રીજીને ધમકાવે પણ ખરા. એવા વશ થયલા શ્રીજી જોને તે ગુસાંઘળનાં કૃષ્ણદાસે છ મહીના દર્શન બંધ કર્યા, ત્યારે તો કાંઈ બોલી શક્યા નહીં.

વળી “અલીખાં પદ્મનકી બેટી બીબીતાજ હતી સો તાકી ધમાર હે.” “નૃત્તન આવત તાજકોં પ્રમુ ગાવત હોરી ગીત” તેની પાસે શ્રીજી નાચતો ને આનંદો વચ્ચે વગેરે ધરાવવા સાર પણ રોજ બશેર મીચુશીલામાં લગાડવું જોઈએ છે. વળી એક આ ગપ્પો અડાવ્યો છે તે જુઓ. “અકબર બાદશાહાકી બેટી મહતી શ્રીગુસાંઘળકી સેવક હતી તાસોં શ્રીજી સતરંજ બેલવે આગરેકું જાત હતો. વહબાત શ્રીગુસાંઘળને જાની તબ શ્રીજીકું મને કીયે.” અકબરની છોકરી એની સેવક થઈ તે અકબર બાદશાહ તો નહિ હોય પણ અકબર નાંમનો ઈર્ષ કુંભાર કે ચમાર હશે. વળી શ્રીજીને નહોર અથવા નાક વગરનો ઠરાવ્યો કે એકવાર ગોસાંઘળએ ધમકાવ્યો તો ફરીથી પણ ગયો. વળી આગરે જાય તે રાતોરાત ઉડીને પાષાણજી મંદિરમાં બેસી જાય. શું હસવા જેવી વાતો લખી છે.

વળી લખે છે કે, “એક દિન દેશાધિપતિને શ્રીગોવર્ધનકી તરહટીમેં આયકેં ડેરા કીએ. તબ વાકી બેટી તાજ શ્રીકે દર્શનકું આઇ. સો વાકું શ્રીનાથજી સાક્ષાત્ દર્શન દીયે. ઓર સેન દીની. તબ વાકું અત્યંત આતુરતા બેટી જો હું તો શ્રીજીસોં મિલુંગી. તબ વૃંદાવનદાસ ઝવેરીકી બેટીને વાકોં થાંભ રાખી. પીછે વાકી બાંહ પકરકેં નીચે ઉતાર લાઈ. તબ તરહટીમેં આયકેં વાકો લૌકીક શરીર છુટી ગયો. ઓર અલૌકિક શરીરસોં શ્રીજીકી લીલામેં પ્રાપ્ત લઈ” આ વાત ખર પણ એ શિવાય બીજા કોઈ માને પણ ખરા? કે જે બાદશાહો મૂર્તિપૂજના કદા શત્રુ તથા હિંદુઓને કાફર કેહેનારા તેઓની છોકરીઓ જરા વારમાં સેવક થઈને દર્શન કરવા આવે. વળી ઉપર એનું નામ મહતી કહ્યું ને અહીં તાજ કહ્યું. એવું અંડ બંડ બચ્ચા છે. વળી શ્રીજીએ તેને સાન કરી ઉપર ઘોડા પગા ને મંદિરની મસીદ થઈ ત્યારે તો એવું કાંઈ થયું નહીં. ત્યાં તો લખે છે કે શ્રીજીની એવી ઇચ્છા હતી. ઘોડા

ખાવાની પણ ઈચ્છા થાય ખરી ! વળી લખે છે કે, “એસે કૃષ્ણદાસ અધિકારીને એક વેશ્યા શ્રીકૃષ્ણ મિલાર્હ.” વાહ વાહરે ! વળી પથરાની મૂર્તિ વેશ્યાને પણ ભોગવે.

વળી લખે છે કે, “એક દિન શ્રીગોકુળનાથજી શ્રીકૃષ્ણ શૃંગાર કરત હુને, તખ એક બારી મેં તેં ધૂપ આઈ. તખ શ્રીખમ નતુ હતી. સે ધૂપ અસેલી લાગી. તખ વાકે આગે શ્રીગોકુળનાથજીને એક અટારી ખનવાઇ. પાછે શ્રી ગોકુળનાથજી શ્રીગોકુળ પધારે. તખ શ્રીજીને મોહના લગી તેં આજ્ઞા કીયે જો તૂં નતયકેં શ્રીગોકુળનાથજીસોં કહિયો જો યહ અટારી તુમ દવાઈ ડારો જો મોકું વીલધુ નાંદિ દીસે હે.” અહીં જેવકુશીની હદ વળી. ભીંત ચણાઈ ત્યાં સુધી બોલતા નથી. પછી પણ ગોકુળનાથજી હતા ત્યાં સુધી તેને કેહેતા નથી કે કેહેવડાવતા નથી ને પછીથી પણ ગોકુળનાથજી કરતાં એને મોહનો દેડ સારો લાગ્યો તેથી તેની મારફત કેહેવડાવ્યું. વાંચખનાર !

વળી લખે છે કે, એક દહારો એક કલ્યાણજીનેશી પદ ગાતો હતો ત્યારે એમ વિચાર કર્યો કે અગાઉ તો શ્રીજી હમતા બોલતા ને હાલ મારાં પદ સાંભળી હસતા નથી ત્યારે તેનાં મનની વાત જાણી “ખીરી આરોગતમે આપ હસિહસિકેં શ્રીગિરધરજીસોં આજ્ઞા કીયે જો યહ વૈખણવ કીર્તન આછે કરતહે” લખનાર ભાઇ, તારા પુસ્તકમાં તો હસી ખરી. આક્રી સાક્ષાત્ તો ઘંટાનાદ થયો હશે.

આ પ્રાગટ્ય વારતામાં એક નવી વાત દેખાવામાં આવે છે તે એ કે બાદશાહ બંધાને માળા ઉતરાવવા નીકળ્યો હતો તે વખતે શુસાંધજીના છોકરા ગિરધરજીને એવાતનો ભય વધારે લાગેલો જણાય છે. તેણે જાણ્યું હશે કે સંપ્રદાય તૂટો તો જીવતું નકાસું છે તે સારૂ આપઘાત કરી મુવા હોય એમ દેખાય છે. પ્રાગટ્ય વારતામાં લખે છે કે, “શ્રીગિરધરજી જળ્ય શ્રી મથુરાનાથજી (ધણું તો એક હાથની મૂર્તિ) કે મુખમે લીન હો ગયે જળ્ય માલા પ્રસંગ ભયો હતો. તખ શ્રીગોકુળનાથજીને ધરમકી રક્ષા કીતે. જળ્ય શ્રી ગિરધરજી શ્રી મથુરાનાથજીકો શૃંગાર કરત હુને. તખ શ્રી મથુરાનાથજીને કિવાસીલીને સેતાઈમિં શ્રી ગિરધરજી લીન ભયે.” આ વાત કોઇ પણ માણસ સાંભળે ને હસ્યા વગર રહે નહીં. કે એક પાપાણુ વા ધાતુની ઘણું તો

હાયેક લાંબી મૂર્તિ વળી નિહાવ, તેણે બગાસું ખાધું તેમાં છ સાત મણુના ગીરધરજી જેવા માણસ તેનાં મોંમાં પેશી ગયા. એમ લખ્યું હોત કે એક શ્વેતરાક્ષસ ખાધ ગયો તો પણ હીક થાત.

વળી લખે છે કે, “શ્રી હમોદરજી ગાદી ઉપર ખીરાજે તથા શ્રીજી આજ્ઞા ક્રીએ જો વન અવન વૃક્ષકે નીચે ત્રીન લક્ષ મુદ્રા લંકારીને ડબકાય રાખીકે ડાટીહું સો તુમ નિકાસલ્યો.” ઘણો જળરો પથરિયો દેવ જે પૃથ્વીના અવનનાને બળુતો હતો. પણ હાલતો ગિરધરલાલજી અભાગિયા નીવજા કે શ્રીજીએ એને કોઈ ખાણુ બનાવી નહીં. તેથી વૈષ્ણવો પાસેથી જોર જીલમથી પૈસા લેવો પડ્યો ને તેનાં પાપમાં અતે દેશનિકાલ થવું પણ પડ્યું.

આપણે આગઉ કહ્યું છે કે શ્રીજીની મૂર્તિ સર્વેશ્વરમાંહતી તેથી પછી પોતાપોતામાં વઢી મુવા. તેનો હેવાલ પ્રાગટ્ય વારતામાં લખ્યો છે. તે એમ છે કે, “એક દિનાં શ્રીહમોદરજીકે પુત્ર શ્રીરાયજી આગરે પધારે હતે જો લંયાળ-ધનકો ઝગરો હતો. સો ઉપદ્રવ દેખિકે ચિતકું બરો ખેદ લયો. તથા શ્રીજીસું બિનલી કીની જો મહારાજ ઉતકી ઓર તો આદર્શ બોલતહે ઓર મેરી ઓર કોઈ નહી. તથા શ્રીજી આપ (આગરામાં) દેશન દીને લાલ છરી હાથમે હું, ઓર શ્રીરાયજીકે પાસ આપ બિરાજે ઓર મહારાજ ઉપર શ્રીદસ્ત ધરકે સમાધાન કર્યો. ઓર યહ આજ્ઞા ક્રીએ જો તથા શ્રીગોસાંધજી શ્રીગિરિરાજકા કંદલાનમે પધારે તથા સાતો બાલકનકું મેરે આગે લાય દારે ક્રીયો ઓર મોસોં કહી જો જાપે આપ પ્રસન્ન હોઉ તાપે સેવા કરવાઈયે. તથા મેંજો શ્રીગિરિધરજીકો હસ્ત યદન કીનો ઓર સેવા તો સખલી બાલક કરેજો. પરંતુ બોળ ઉઠાયયે લાયક સામર્થ્ય શ્રીગિરિધરજીમે હતો તાતે મુખ્ય સેવા તુમહી કરો (આ ગિરિધરજીનો પૌત્ર થાય). વર્ષમે સાઠ દિન શ્રંગાર ઉત્સવકે મુખ્ય હું સો તુમ કરો. ઓર ત્રીનસેં દિનકો શ્રંગાર સખ બાલક કરે. યહ આજ્ઞા કરિકે શ્રીનાથજી ગિરિરાજપે પધારે. પીછેં દુસરે દિન પાતશાહને હુ તાહિ પ્રમાન લીખી દીનો. આ લખનાર કોઇ શ્રીજીનો પણ દુસ્મન લાગે છે. એમાં શ્રીજીને બેવકુફ ઠરાવ્યા છે કેમ કે કહ્યો આગરે ગયો, હજારો લાખો રૂપીયા તે લોકો પોતાપોતામાં ખાધ ગયા, ઘણા દહાડા દુઃખી મળ્યા તે પછી શ્રીજીએ શ્રીરાયજીને કહ્યું કે આમ થશે. ભારે

પેહેલાંથીજ શ્રીજીને કેહેવડાવવું હતું જે શ્રીજીએ બધાને કહ્યું એટલે સમાધાન થઇ ગયું. વળી ન્યાય પાછો બાદશાહે ક્યો લખે છે. એવી વાતો પણ ખરી માનીને વૈષ્ણવો કહેશે “વારે મારાવાલા; શ્રીજી ક્યાણુ” પણ વિચારો તો ખરા કે શ્રીજીમાંજ કાંઈ હોય તો એમ થાય? વળી શ્રીજીને પક્ષપાતી ઠરાવ્યો છે.

લખે છે કે શ્રી વિકૃતરાયજી ટિપારેકો શ્રંગાર ઓછો કરતે. તાતેં હોય ચાર બેર શ્રીમુખને આજ્ઞા કરકે ટિપારેકો શ્રંગાર કરાવતે; ચોર દપૈનમે અપનો સ્વરૂપ દેખિકે બહાન પ્રસન્ન હોતે; એક દિન કોઈ ગુસાઈકે આવકને ટિપારે કો મનોરથ કીનો, તથા શ્રીજીને ઉત્તે નાંધ કીની. એસે શ્રીજી સ્વકીયકે પક્ષપાતી હેં” આ પથરાની મુક્તિને અરીસા દેખાડે ત્યારે મીઠુથી ચોટાડેલી આંખોથી પોતાનું સ્વરૂપ જોઇ પ્રસન્ન થાય. ને વળી પક્ષપાતી.

વળી લખેછે કે, શ્રી વિકૃતરાયજીકે લાલજી ગિરધરજી હતે સો એક બેર લાહોર પધારે. તથા ડોલકે કિસવકે માત દિન બાકી રહે. તથા શ્રીજીને ઉનસોં (લાહોરમાં જઈ) આજ્ઞા કીયે જે જગતુમ મોકું વસંત ખિલાઓજે તથા હમ વસંત ખેલોજે. જે એક વૈષ્ણવ પુનારી બેટ લક્ષ રૂપેયા કરેગો સો તુમ લેકે બેગ આઈયો. સો દુસરે દિન ઉતનીહા બેટ આઇ. સોતાકુ લેકે બારદ દિનમે શ્રીગિરિધરજી આપ શ્રીગિરિરાજપે પધારે તથા શ્રીજીકો વસંત ખિલાએ.” લખનાર તું એવી ગપ મારેછું, જે શ્રીજીએ લાહોરમાં જઈને તેને કહ્યું. તે એવો શ્રીજી મુઝાણા હતા ત્યારે પોતે જેમ આવ્યા ગયા તેમ તે ગિરધરજીને પણ ઉપાડી કો ન લાવ્યા? પણ હશે એમ કે ડોલકેસાના ખરચસારે પૈસાની તાણુ પડી હશે તેથી તે દેશાટન કરવા પ્રથમથી નીકળ્યા હશે. અને પૈસા ન જડતાં અટકી રહ્યા હશે. પછી બે દિવસ મોઝા ક્યાં-કથી જડવાના હશે. એટલે બે દહાડા વધુખમીને ડોલ મોડો કરશું તો પણ ચાલશે એવી આશાએ પાંચ સાત દિન પછી આવીને ડોલ ક્યો હશે. નહિ તો શ્રીજીને લાખ રૂપેયાની વાત આ પ્રસંગે કેહેવાની કાંઈ જરૂર દેખાતી નથી. પણ ચોર હોય તેનું હારદ ક્યાંક જણાઇ આવે (વાણીયાની વાત બને તો કેવી શ્રેણી કારા બિલાડાની શાંખવારી).

વળી લખે છે કે, “ એક દિન શ્રી ગોકુળનાથજી કાશ્મીરકોં પધારે હતો સો પાછે ફિર ધ્યાં પધારે, તખ ફાગુન વ્યતીત લયો. તાને શ્રી ગોકુલનાથજીને તો શ્રી ગોવર્ધનનાથજીકોં ફાગુ નહિ ખિલાય. તખ શ્રીનાથજીને એક દૂધગરિયા ગ્વાલ હતો તાસું આગ્રા કરી જો તું શ્રી ગોકુલનાથજી તેં કહી જો મોકોં વસંત ખિલાવે. તખ વાને કહી ફિર ચૈત્રવદ ૧૧ કે દિન શ્રી ગોકુલનાથજીને શ્રીજીકોં વસંત ખેલાઇ.” હવે લખનારની એવકુદાઇ જુઓ કે શ્રીજી ગોકુળનાથજીથી જાણે ખીતો હોય નહીં? અથવા જાણે શકમંદ હોય નહિ જે હું કહીશ ને વખતે ખેલાવશે કે નહીં તે સાર જાણે દૂધ ગરિયાને કહે છે. સારે વળી મૂરખા તું શ્રીજીને ભગવાન અંતરજનમી ઠરાવવા ક્યાં ખેકો હતો? જો તેમ હોય તો શ્રીજી ભગવાન તરીકે ગોકુળનાથજીને આગ્રા કરવા સમર્થ હોયો જોઈયે. ને અંતરજનમી હોય તો ખેલાવશે કે નહીં તે તેણે જાણવું જોઈયે.

એની નીચે વળી એક ગપ મારી છે તેમાં જાણે શ્રીજી અત્યંત અંતરજનમી હોય નહિ એમ ઠરાવ્યું છે. લખે છે કે, “ એક સમે શ્રી ગુસાર્જીજી દ્વારીકાકોં પધારે સો-મેવાડકી રસ્તા હોય કેં પધારે. તખ તહાં એક સ્થલ બહુત સુંદર રમનીય દેખીકેં શ્રી ગુસાર્જીજી ચાચાહરિવંસજીસોં કહ્યો જો વા સ્થળ ઉપર કોઇક કાલ પીછે શ્રી ગોવર્ધનનાથજી બિરાજેજો. તખ શ્રી ગુસાર્જીજીને દોય દિન ડેરા ઉઠાં રાખે. તાપાછેં રાના ઉદેસિંગ શ્રી ગુસાર્જીજીકે દર્શનકું આયો. તખસો મોહોર ઓર એક ગામ બેટ કીનો. તખ ગુસાર્જીજીને પાકો હસ્તગ્રહનકીનો. તખ રાના બહોત પ્રસન્ન હોયકેં અપને ઘરકું ગયો. તાપાછેં ઉનકી રાની સખદર્શનકું આઇ. સો ઉનમેં મીરાંબાઇ રાનાકી બેટી હુ આઇ. ઓર રાનાકે કુંવરકી રાની અજબકુંવરબાઇ હતી સોતાને શ્રી ગુસાર્જીજીતેં બ્રહ્મ સંબંધ લીનો. સો વાકું શ્રી ગુસાર્જીજીકે દર્શનકી સ્વરૂપાસક્તિ લઇ. જખ શ્રી ગુસાર્જીજી દ્વારિકાં પધારવેકી ઇચ્છા કરે તખ વાકું મૂછાં આઇ જાય. તખ શ્રી ગુસાર્જીજી વાસોં આગ્રા કીયે જો હમારો ઇલાં રહનો નહીં બનેગો. ઓર શ્રીનાથજી તોકોં નિત્ય દર્શન દેઇજો. એસે કહિકેં દ્વારકાકું પધારે. પાછેં શ્રીનાથજી ગિરિરાજતેં પધારકેં વોકોં નિત્ય દર્શન દેતે, ઓર અજબકુંવરીસોં ઓપર ખેલતે. એક દિનાં અજબકુંવરીને બિનતી-

કાની ને મહારાજ છઠાં આપકોં આવતે જાતે પરિશ્રમ બહોત હોત હૈં તાતેં આપ ઈઠાં મેવાડમેં બિરાજે તો મોકું નિશદિન દર્શન હોય. તય શ્રીજીને કહી ને શ્રીગુસાંધજી ભૂતલપેંહેં તય તાંધ નહીં પધારંગો ; ફેર પધારંગો. ને જહાં તેરે મહલહેં સો તહાં મેરો મંદિર બનેગો. સો બોત વર્ષ પર્યંત બિરાજુંગો. તાપાછેં શ્રી ગુસાંધજી દ્વિરકેં અપને કુલમેં પ્રગટ હોયગે તય મોકું વૃજમેં પધરાવેંગે. ઇત્યાદિ આગ્રાકરકેં શ્રીજી ગિરિરાજકું પધારે.”

આવી આવી વાતો તે માણસો માનતા હશે ? ગોસાંધજીએ અન્ય કુન્નરને કહ્યું તે ત્યાંથી શ્રીજી સમજી ગયા. વળી પથ્થરની મૂર્તિ ગિરિરાજ થી મેવાડ સુધી રોજ આવતીને જતી, ને વળી મંદિરનો સમય પણ સાચવતી એ સંભવે છે ? વળી આ વાતમાં કોલીઓમાં જેમ ભવિષ્ય કહે છે એવા પ્રકારે ગોઠવણ કીધી છે. એમા ગુસાંધજી ચાચા હરિવંશને કહે છે કરી લખ્યું છે પણ તે વાત તે મૂર્તિ ઉઠ્યાની અગાઉ લખી હત તે તો તે જરા અણસમજીઓમાં વજનદાર પાડે ગણાત. પણ થઈ ગયા પછી તો હું પણ કહું કે મારી બકરી કહેત હતી જે આ પ્રમાણે થશે. વળી રાણો સેવક થયો એમ લખેછે, પણ પછી તો ચાર મહીના ગોવિંદજીએ કાવાદાવા કર્યા સારે ગામથી પનદર વીશ ગાઉ ઉપર રેહેવાં ઠેકાણું જડ્યું. વળી અન્યકુંવરીએ મેવાડમાં બેસવા કહ્યું સારે પછી પધારીશ એમ તો કોઈ મુરખો પણ ન કહે. કેમકે આપણને કોઇ આદરથી કહે જે મારે ત્યાં આવજો તો તેને એમ કોઈ કહે જે તું મરી જઇશ પછી આવીશ ? ને તારાં ઘર બાર ઓટલો મસીદ થઈ જશે ત્યાં હું મારું ઠેકાણું કરીશ. વળી છેલ્લી વાત વૈષ્ણવોને અજવાલું કરે એવી કહી. વૈષ્ણવોને એ લોકો મનાવેછે કે શ્રી ઠાકોરજી, શ્રીગુસાંધજી તથા ગુસાંધના બાળકજી બધા એકજ સ્વરૂપ છે. પણ અહીં સાફ કહ્યું જે ગુસાંધજી પોતાના કુળમાં પાછા અવતાર લેશે, સારે શ્રીજીને વૃજમાં પધરાવી જશે. સારે હવે જુઓ વૈષ્ણવો. ગુસાંધજીનો જીવ જુદોજ દરોગ્યો ત્યારે બીજા તો સહજે જુદા થઈજ ગયાને વળી તે તો જીવરૂપજ એ કહેવું હાસ્ય જનક છે.

પાદશાહે તેઓને પછવાડે લાગી મૂર્તિને તથા એ લોકોને ગિરિરાજ ઉપરથી બગાડી મુક્યા તેની યથાર્થ વાત આપણે પ્રથમ જાણી પણ એ

લોકોએ પોતાની નબળાઇ છુપાવવા સારૂ મૂંઝાએને સમજાવ્યા છે તે જુઓ સાધયો:-તે બાબત લખે છે કે:-“કોઇ કાલ પીછે શ્રીજીકો વહ બાતકી સુધિ આઇ તબ બિચારે જો મેવાડમેં તો પધારનો ઐર શ્રી આચારજી તો હમકોં શ્રીગિરિરાજ ઉપર પાટ બેઠાયહે. તાતે હમકોં શ્રીવલ્લભકુલતો સર્વથા ઈહાંતેં કબહુ નહિ ઉઠાવેંગે. તાતેં બલાત્કારમેં ઇહાંતેં ઉઠનો. જા અસુરકોં પ્રેરના કરની જો વહ હમકોં ઉઠાઈ દે. પીછેં જબ સેન આરતી હોય જાબ ઐર સેવક સબ ધરકું જાત તબ એક-મ્લેચ્છ આવે સો મંદિરમેં ડાદીતેં જગમોહન તથાકમલચોક જાડે. ઐસ બારહ બરસ પર્યત વાનેં ડાદીસોં મંદિર ઝાંચો. પરંતુ કાહુકોં ખબર નહીં પરી. વહ યોગ બલતેં આકાશ મારગ હોયકેં આવે જાબ. સો એક દિન શ્રીજી યાકે ઉપર પ્રસન્ન બયે તબ અપને બંટામેં તેં લેકેં દોય પ્રસાદી બીરા વાકું દીની. ઐર આપ આજ્ઞા દીની જો બાવન વર્ષ પર્યત મેનેં તોકું રાજ દીનો. જો તું ગિરિરાજ પર્યત તેં મોકું ઉઠાઇદે ઐર આજ પીછે તું મેરે મંદિર મેં મતિં આઈયો. યહ મેરો મંદિર તો શ્રી ગિરિરાજ મેં ગુપ્ત હો જાયગો. તબ તુ તહાં મહાજતી બનવાયકેં ડંડવત્ કર્યા કરીયો.” જુવો તો ખરા. જટ સમજામણી પણ કેવીને કેટલી આ શંકાઓની સંયુક્ત કરેલી છે. તેવી વાતો- માંથી પણ કોઈ શંકા કાઢતા નથી, એ કેવા બહાદુર હશે. શ્રીજીએ ઉપર કહ્યું જો ગુસાંઈજી છે ત્યાં સુધિ તો નહિં પણ પછી પધારીશ. ત્યારે એને જુવો કેવા અંધારિયા ઠરાવ્યા છે કે તે પછી ગિરધરજી થયા, તે પછી દામોદરજી થયા, તે પછી ગિરધારીજી થયા. -ત્યાંસુધી શ્રીજીને એ વાત ધ્યાનપર ન આવી. ને દાઉજ થયા ત્યારે આવી એમ લખ્યું છે. વળી બીજી બધી આજ્ઞા શ્રીજીની વલ્લભ કુળ વાળા માને પણ અહીંથી પધારવાની નમાને. ત્યારે જો ખુશીજી હોય તો પોતે આમ મેવાડમાં જતા કહે કે હવે હું જાઉં છું તે પાછો નહિ આવું. તો ત્યાં રાણો એનું મંદિર બનાવી દે એવો-હતો. વળી અસુરને પ્રેરણા કરીને મોહુરાજ આપી દીધું તે એઓને કોઇ એવો હિંદુ નડયો નહીં ? વળી પોતાને ખોટાઈ કરવું તેમાં વધારો કરવા સારૂ સુસલમાનને યોગબળ વાળો ઠરાવ્યો અને તે આકાશમાર્ગે આવતો જતો. વળી તે પોતાની ખુશીથી આવીને દાદીથી મંદિર ઝાડી જતો.

એની ડાહી પણ ચાર પાંચ ગજ લાંબી હશે. વળી અહાંથી ઉડાવાની આજ્ઞા જેને કરી હોય તે રાણા સાથે લડવા બંધ ખરો ? વળી અહીં પણ મૂઠેને લવિષ્ય સમજાવવા સાર મરીદ બનાવવા શ્રીજીએ કહ્યું એટલે જટો જેવા સમજે કે એ તો આજ્ઞા હતી. પણ એમ હજારો મંદિરો તોડીને મુસલમાનો એ મરીદ બનાવી છે તે બધી-શ્રીજીની આજ્ઞાથી થઈ હશે ?

એક કેહેવત છે કે, “કેહેતલ તો આવરા પણ સુણતલ કાંઈ આવરા હોય” ન એ કેહેવત વાજબી છે. કેમકે કેહેનારો તો પોતાની મતલબની વાત કરે પણ સાંભળનારને તો તે વાતનું તોલ કરવું જોઈયે ? પણ અહીં તો “કેહેતલ તો લુચ્યાને મતલબ સિંધુવાળા અને સુણતલ પશુવત્. અજ્ઞાન, આવરાને વિધ્વાસ.” કે આવી વાતો પણ ખરી માને છે. એક વાત લખી છે તેમાં બાદશાહે કાંઈ કહ્યું પણ નહોતું તે છતાં ગિરધારીજી કેહે છે “બં તાં-છ હમ બિરાજેહે” તાતાંછ તુમ ગીદીસે કહા હોયગો.” આવાને વળી વૈષ્ણવ અંતરગતી માને કે જે બાદશાહનાં મનની પણ જાણે નહીં ને શ્રીજીનાં મનની પણ જાણે નહીં. તેને આ પોથી સાંભળીને કેહેશે કે વાહવા ! ગિરધારીજી કેવા પ્રતાપી હતા. પાછું વળી તે લખનાર પોતેજ લખે છે કે બ્રાહ્મણો સાથે એ ગિરધારીજીને કાંઈ અણબનાવ થયો તેમાં બ્રાહ્મણોએ ગિરધારીજીને એક બરછી મારી તેથી તે મરી ગયા. (લખનારની અકલ તો જુઓ કે બાદશાહને તેનાજ મોંથી ગાદી મલી કેહેવડાવે. એ ને બ્રાહ્મણને લાયકે માર્યો ગયો કહે છે. વળી લખે છે કે “ગિરધારીજી લીલામં પધારે સોલીલામં” શ્રી ગોવર્ધનનાથજીકી સદાસર્વદા ચોકી કરતહે. તાસોં શ્રીજીને કહી બે ગોવિંદજી પાદશાહકે હુકમકી ચિંતા કરતહે” સો ઉતકોં તુમ દર્શન દેહુ આર સખ વૃત્તાંત કહેા જો શ્રીજીકી મેવાડ પધારવેકી ઇચ્છાહે” પછી ગિરધારીજીએ ગોવિંદજીને દર્શન દીધાં ને કહ્યું જે તમારે ચિંતા ન કરવી. શ્રીજીની એવી ઇચ્છા છ ને મ્હેરોનું તો માત્ર બાનું છે માટે તમે રથ સિદ્ધ કરીને સટકી જાઓ. હવે જુઓ ઉપર લખે છે કે મરી ગયા, વળી શ્રીજીની લીલામાં ચોકીદાર રહ્યા તે લખનારે જાણી લીધું, વળી ઈસુની પેઠે મરીને જીવતા થઈ ગોવિંદજીને દર્શન દીધાં, એવી વાતો માનનારાના મનને તો આ શિવાય બીજું શું કહિયે ? માનનારા ભાઈયો ! લખનારે આવી મુઠું જીવતું થવાની

ગપ મારી સારે બીજી વાતોમાં શ્રીજી આજ્ઞા કરતા લખ્યાં છે ને આમાં કો-
ઈએ તેના મોંમાં ડુચો માર્યો હતો કે શું તે તો વિચારી જીવ્યો. પણ અ-
ફસોસ ! વિચાર કોણ કરે ? વળી બીજી એક વાત લખે છે કે ગિરધરજીએ
કહ્યું કે “ જુદે બાબા મહાદેવ આપકે રથ આગે” મસાલ લેકે આગરે તાંઈ
ચલેંગે.” અર્થાત્ અધારામાં રાતેરાત ચાલ્યા જવું. તે સારૂ મહાદેવ વિષે
એમ લખી દીધું. પણ વૈષ્ણવો ખરેખર માને છે કે પાષાણનો મહાદેવ
પાષાણના શ્રીજીના રથ આગળ ખચિત મસાલ લધને ચાલ્યા. શાખાશ
માનનારાઓ. ઇશ્વરે આપેલી યુદ્ધિ મુદ્દલ વાપરવા વિચાર કરશોમા.

પછી શ્રીજીને ઉપાડી જવા ટાણે રથ બધા તૈયાર કરીને “ શ્રીજીકી
બિનતી કીની સખ ગોરવામી તથા સખ સેવક મિલકે” શ્રીજીકોં રથમેં પધ-
રાય સોતોઉ આપ ઉઠે નહીં. તખ જૂજ બાસિનકું જુલાય તખ જૂજ બાસિ-
નને આપકે ગારી દેકે કલ્હો જે એસે તૈસે ઉઠેગો કે નહીં. જે ના તર કલ્હા
સખનકી મુંડ કટરાવેગો. યહ બાવા સુનકેં શ્રીજી આપ હસે. જે કમલકો
ફૂલકી ન્યાઇ આપ પ્રવૃત્તિત ભયે. સો તુરતહી ઉઠકે આપ રથમેં બિરાજે.”
ગાજો સાંભળીને શ્રીજી હસ્યાને ઉઠીને તૂર્ત રથમાં બેસી ગયા. શ્રીજીતો નહિ
હોય બાકી દાઉજ હશે કેમકે તેના વખતમાં એવું અણુઘટતું કામ બનતું
હશે. તે સારૂ તે રડી કુટીને કેહેતો હશે જે અહીં થાય તે ખરૂં. ત્યારે વૃ-
જવાસીઓએ બલાત્કાર કરીને તેને નાહાસવાની ફરજ પાડી હશે.

તે પછી લખે છે કે, “રથ હાંક્યો સોરથ ચલે નહીં તખ સખ ગોરવા-
મીને બિનતી કીની. તખ શ્રીજી આજ્ઞા કીયે જે ગંગાબાઇકું ગાડીમેં સંગ
લે ચલો. તખ રથ ચલેંગો”. પોતપોતામાં વાંધો પડ્યો હશે જે ગંગાબાઈ
ચાલે. કાંકે તે ગુસાંઈજીની છોકરી થાય. ને એક કેહેતો હશે જે આવા
પારાદાંને કોણ ઉપાડશે ? પછી અંતે સાથે લીધી હશે નહિં તો આ વાત
અહીં લખવાની શી જરૂર હતી ?

વળી લખે છે કે આ સોકો નીકળ્યા પછી બે જળગરીયા રહી ગયા હતા
તેમણે બીજે દહાડે બાદશાહનાં માણસો આવ્યાં તેને મંદિરમાં પેસતાં અટ-
કાવ્યાં. ત્યાં લડાઈ થઇ એક વાર બાદશાહનાં ત્રણસો ચારસો ને બીજીવાર
પાંચસો એમ માણસો મારી નાંખ્યાં ને બૂખ્યા તરસ્યા છ મહીના સુધી લખાં

કીધું. પછી ધણી ફાજ લઈને એક મ્હેઝા આગ્યો ત્યારે શ્રીજીએ તે બેઠ જણાવે આવીને કહ્યું કે મારી ઇચ્છા છે, માટે મુકી દો. ત્યારે તે લોકોએ કીધું ને તેજ વખતે મરીને શ્રીજીની નિત્ય લીલામાં પ્રવેશ થઇ ગયા એમ લખે છે. બેજણાએ આટલા માણસો મારી નાખ્યા? વળી છ મહીના ખાવા પીવા વગર બે માણસ જીવતાં રહ્યાં? વળી શ્રીજીએ રસ્તામાંથી દોડી આવીને કહ્યું ત્યારે લખનાર તારા શ્રીજીમાં પ્રેરણાશક્તિ તો નહીં કે? વળી આટલા દિવસ રહીને ઇચ્છા જણાવી. હું પણ કહું કે એક દહાડો અમે નારાયણ સરોવર જતા હતા ત્યારે અમને પકડવા વચમાં દશ હજાર માણસનું લશ્કર આવ્યું. પછી અમે તો ભાગી ગયા. પણ એક કુતરો અમારો હતો તે લડ્યો ને બધાં લશ્કરને ફાડી ખાધું. સાંભળનારા ભાઈઓ એવી વાતો માનનારામાં અક્કલ જોઇયે. કેહેનારાએ તો સ્વાર્થને અર્થ ખોદું કરવાની એનામાં શક્તિ હતી તેટલી બધી વાપરી છે.

વળી એક પેતાના લખાણનીજ વિરૂદ્ધ એવી વાત લખી છે કે આગરે ગયા ત્યારે એક દહાડો બાદશાહ કાંડરાની પયારી ઉપર સૂતો હતો, તેને શ્રીજી કહેછે જે “શ્રીજીને જયકે” વાકી પીઠમે” એક લાત મારી ઓર વાતે આજ્ઞા કરી જે આજ મેં આગરે આયો હું. જે તું હમારો કહા કરિ શકે હું? મેંહી અપની ઇચ્છા તેં ઉડ્યો હું.” આગળ લખે છે કે શ્રીજીએ મજુર બાદશાહને આજ્ઞા કરીને બધી વાતોચીતો કરી. જે તેમ હોય તો તેવાને આમ કેહેવાની જરૂર શી પડે? પણ જ્યાં અંડાંડ ભાખ્યાં કરવું ત્યાં વળી આગળ પાછળનો હીસાબ કોણ રાખે? લખે છે કે, “લાત મારી તાકો ચિન્હ પીઠમે ઉપરી આયો, સો જખતાંઇ જીયો તખ તાંઇ ચિન્હ રહ્યો.” પાહાણાનો તો એમ ન થાય બાકી લોકો તવાવીને ડામ દે તો વખતે રહે. એવી વાતો લખતાં કંટાળો આવેછે તો પણ આ વાત લખું છું.

વળી લખે છે કે, “શ્રીગોવિંદજી દોઢ ભાષન સહિત શ્રીજીકે સંગ પધારે. તખ શ્રીનવનીત પ્રીયાજી ગોવર્ધનમે બિરાજતે. સો ઉનકું પધરાયવેકું મનુષ્ય બેજે. જે તુમ શ્રી દાઉજી મહારાજકોં તથા વહુ બેટિનકોં પધરાયકે આગરે આઈયો. પાછેં વિઠ્ઠલ દુબે સ્નાન કરકે શંખનાદ કરવાય ફેર શ્રીનવનીતપ્રીયાજીકું જગાય તાસમે રાત્ર પ્રહર રહી હતી સો શ્રીનવનીત પ્રીયાજી નિદ્રાવશ હતે. તખ વિઠ્ઠલ દુબેને બહુ વિશ્વસિ કરી. પરંતુ આપ જાગે નહીં. તખ હાથતે પકરિકે પધરાયને લગે તોહું આપ ન જાગે.” હવે જે

એકનો ચમત્કારી મહિમા વધારવા પ્રયત્ન કરતો હોય તો ઠીક પણ દરેકની જુદી વાતો લખવી. ને વળી હાલ દરેક ધ્યાયનમઃ તેનો પણ કોઈ વિચાર ન કરે. હવે નવનીત પ્રીયાજી પીતળની મૂર્તિ, તે પણ અંગુઠા જેટલી અથવા તેથી કાંઈક મોટી તે જાગે નહીં. વળી મુખીયો પધરાવે. તો પણ જાગે નહીં એ કેવી હસવા જેવી વાત !!

એ પ્રમાણે જે જાતે ભુકરિયા પાષાણની મૂર્તિ, વળી સાંભળ્યા પ્રમાણે જેને છ છ મહીને રંગ લગાડી તેજદાર રાખે છે, તે રંગ ઉખડી ન જાય તે સાફ રોજ નવરાવવા ટાણે બીનાં લુગડાંથી સાફ કરે છે, ને શૃંગાર ધરાવવાટાણે જેને બશેર મીણ ખપે છે તેવા એક જડ પદાર્થની કેટલી બધા ગપોડા ભરેલી વાતો ઉડાડી છે. વળી તેવી વાતો દરેક વૈષ્ણવ ખરેખરી જ માની બેઠા છે એ કેટલી અજ્ઞયળી છે. અભારસુધી ઉપર જે લખવામાં આવ્યા તે આખી પ્રાગટ્ય વારતામાં જેટલા ગપોડા છે તેનો આસરે ૧ છે. બીજા હવે નીચે લખી જણાવું છું.

આપણે આગળ એક વૃજરાયજીની વાત લખી છે. તે માણસ કોઈ દાધારિંગો લાગે છે. શ્રીજીને અગાડી પડાવ્યા તેમ અહીં નવનીત પ્રીયાજીને પણ પડાવ્યા લાગે છે. સાં લખે છે કે, “ઉનકોં શ્રી નવનીત પ્રીયાજીકો વરદાન લયો હુતો. જે એકદિન રાજભોગ તેરે હાથસોં આરોગ્યો” તે પ્રમાણે તેણે અહીં રસ્તામાં રાજભોગ કીધો. વરદાન કેમ થયું તેનું લખે છે કે “સાતો બાલકનકે બહુ બેટીજી શ્રી નવનીત પ્રીયાજીકે ચરણ સ્પર્શ કરે સો શ્રી બાળકૃષ્ણજીકે પુત્ર શ્રી પીતાંબરજી તીનકી બહુજીને એકદિનાં સબતે પીછે ચરણ સ્પર્શ કીતો. તબ શ્રી નવનીત પ્રીયાજીને ઉનસોં શ્રી મુખસોં આજ્ઞા કરી જે હમ તેરે સંગ ચલૂંગો તબ ચોલીમે દબકાયકે પધરાય ગઈ. તબ ચાર પ્રહર રાત્રી ઉનકે ઘર બિરાજે. તબ ધરી હોય રાત્ર પાછલી રહી તબ શ્રી નવનીત પ્રીયાજીને આજ્ઞા કીયે જે અબ મોકું મંદિરમે પધરાય આઝો. જે શ્રી ગિરધારીજી મોકું મંદિરમે ન દેખેંગે તો મહાખેદ કરેંગે. ઝોર ઈહાં શ્રી ગિરધારીજી તથા ગોકુલનાથજીને મંદિરમે ન દેખ્યો તબ દોહલાઈ આપુસમે પરસ્પર બતરાને જે યહ કહા ? ફિર ઉહાં શ્રી નવનીત પ્રીયાજીકું બહુજીને વિનંતી કીની જે રાજભોગ આરોગકે પધારો. તબ શ્રી નવનીત પ્રિયાજીને ઉનતે નાંહી કીની. ઝોર કહી જે આગે કોઈ કાલપીછે ભાજ-ર મે તેરે ભાલજી વ્રજરાજકે હાથકો રાજભોગ એક દિના આરોગ્યો.” અરે!

આવી વાતો ખરી માનનારાની બુદ્ધિ ઉપર શું મણુ ખે મણુ મેલ ચઢી ગયો હશે. નવનીત પ્રીયાજીને મનથી એ વળી પાછો સવારનાં બીનો. વાર શ્રીજી જેવી હડવાની શક્તિ આમાં નથી ઠરાવી તે કેમ હશે? વળી અંતરજ્ઞમીપણું તો બધું કાઢી નાખ્યું. અરે પેલા વઢી મરે છે ને આ કહે છે કે ખેદ પામશે? પેલા દ્વિપદ માનુષ્યોમાં પણ અંતરજ્ઞમીપણું ક્યાંથી હોય? તેમણે જ્ઞપ્ત્યું નહિ કે આપણી જીવિકાનું સાધન સાં છે તેથી વઢી મરતા હતા. એવું છતાં વૈષ્ણવો આજના મહારાજને પણ અંતરજ્ઞમી માની ખેડા છે. વળી રાજભોગ આરોગાવવાની ઈચ્છા એકનીને વરદાન ત્રીજાને મળ્યું. વળી ખેવકુકાઈ જીઓ લખનારની કે પોતાનું પોગળ પોતાને હાથેજ ઉઘાડું પાડે છે. આ વાત હશે એમ જે વહુજીને મન થયું હશે તેથી ચોરી લાવી હશે. પછી ધણી આમળ વાત કરતાં તેણે પૂજપાત્રી કરી કહ્યું હશે કે રાંડ ચોરડી નાખી આવ પાછા; તેથી નાખી આવવું પડ્યું હશે. એ ઠેકાણે વૃજરાજજીની વાત લખી છે તે તેણે જબરદસ્તીથી રાજભોગ કયો હશે. પછી તે સંધ્યાવંદન કરવામાં રોકાયા એટલામાં દુબોજ મૂર્તિને લઇ ચાલતો થયો.

આગરામાં લાંચો આપી રહ્યા હોય એમ દેખાય છે. લખે છે કે “ગોવિંદજીને દેશાધિપતકે હલકારાનેસોં આઝા કરી જો જહાં તાઈ હમ આગરમે” અનકૂટ કરેં તહાંતાઈ તુમ આદશાહકો ખબર મતિ કરો. સો વાને વેસેઈ કીએ. એ તો લાંચનો પ્રતાપ નહિ તો બીજુ શું?

પછી શ્રીજી કોઈ સાથે વાતો કરતા નહીં. “માત્ર ગંગાબાઈ સાથે કરતા તે શું હશે!!! શું મહારાજ લોકો ગોકુલમાં સારા માણસ હતા ને પછી નીચ થઈ ગયા હશે? કે શું શ્રીજીને શરમ લાગી હશે જે હવે આપણે સ્થાનક બ્રહ્મ થયા તેથી શું કોઈ સાથે બોલિયે કે મોં દેખાડિયે? એવી શંકાઓ પણ વૈષ્ણવોને કેમ નથી આવતી?

વળી એક જગે લખે છે કે આદશાહને હલકારા લોકોએ કહ્યું કે આગરાથી કાલે ગિરિરાજવાળો દેવ ઉઠી ગયો. સારે આદશાહ બોલ્યો “ઉનકું આગરે આયે બહોત દિન ભયેયે સો મેરેકું માલુમ હે”. પરી મેં ક્યા ઉનકા દુશ્મન હું? જો મુજકોં આપને હુકમ કીયો સો મેને કર દીયો. જો અબ ઉનકી શોખ હોય તહાં ખેલે. યહ બાત તું કીસીકે આગે કૈયો મતિ. જો મુઠાં જાનેગો તો પીછે જાયગા.” આદશાહ એવો મૂખો હશે જે હલકોં માણસો સાથે આવી વાતો કરતો હશે. આદશાહને ને હલકારાને ખાનગી વાતો

થઈ તેની પુસ્તક લખનારને સો વરસ પછી ખબર પડી. વળી ગમે ત્યાં ખેલે એમ કહે છે ને રાણા પાસેથી મૂર્તિ લઈ ફાડવા સાથે મોટું લસ્કર લઈ લડવા ગયો લખે છે. વળી મુઘાંથી જાણે બાદશાહ ડરતો હોય એમ દેખાડયું છે. ખુશીવાળો છે ભાઈ; ગમે તેમ લખ; તારે ક્યાં સાચુ લખવું છે?

વળી લખે છે કે, “તબ પાતશાહને મુઘાતે નાંહી કરી જો તુમ ઉન ફ-
ખીર સામે મતિ જાઓ. જોવે દેવ કરામાતી હું વે અપની શાખસોં ઉઠ્યા
હે” ઉપર મુઘાંને કહેવાની ના કહે છે ને અહીં મુઘાંને પોતાને બાદશાહે ના
કહી લખે છે. વળી બાદશાહ પોતે તો રાણા સાથે લડવા ગયો. ત્યારે ખરી
વાત કઈ હશે? કાં તો એમ હશે જો બાદશાહનાં ને મુઘાનાં મુઠાંને આ લખ-
નાર કબરસ્થાનમાં પૂછવા ગયો હશે. ત્યાંથી જોવો જવાબ મળ્યો હશે તેવો
ખિચારાએ લખ્યો હશે.

વળી લખે છે કે આગરેથી નીકળ્યા પછી ડંડોદાર ઉપર ગયા. ત્યાં
મ્હેચ્છ આવવાનું સાંભળી ચાવલ નદીને પાર ગયા. ત્યાં આ પાર મ્હેચ્છ
આવી પોહોતા, તેથી ગોવિંદજી મહારાજ ડયો ને ગંગાબાપ મારકત શ્રીજીને
પુછાવ્યું કે મ્હેચ્છ પેહલે પાર આવ્યા છે; હવે શું કરિયે? “તબ શ્રીજીને એસે
કહ્યો જો તુમ ઉત્થાપન શીઘ્રહી કરો. તુમકું મ્હેચ્છકી કહા પરી હે? પાછો
વહ તુરક પાર ઠાઠો હતો સો ઉનમે શ્રીનાથજીકો રથ બડો પરવતકે પ્રમાન
દેખ્યો ઓર જીતને શ્રીજીકે સંગ મનુષ્ય હતે સો ઉનકોં બડે બડે સિંધ દીસને
લગે તબ આપસમેં કહને લગે જો યહ તો સખસે રહુ સેર દીસત હે” ઓર
આપનકું ખાનેકું ચલે આતે હે, એસે કહીકે ઉઠાંતે સખ ભાગે” વાહવારે
પ્રતાપ વર્ણન કરવાવાળા! ડંડોદાર આગળથી તો નાઠા લખે છે ને નદી પાર
જઈ ચમત્કાર દેખાઓ. લખનાર લલા બીજું તો બધું ઠીક; પણ મ્હેચ્છોને
તમારાવાળા સિંહ જેવા દેખાયા એ વાત તને કોણ આવીને કહી ગયો? તા-
રા કરતાં તો પેલો ભાલાવાળો ગળી હુંશિયાર કે ઘોડારવાળાને તરત જવાબ
દીધો કે ભાલો રાખતા તારા બાપની ઘોડારમાં.

વળી એ ડંડોદારમાં રહ્યા ત્યાં વૃજરાજજી આવી પોહોતા ને શ્રીનાથજી-
ગોવિંદજી પાસેથી ઝુંટવી લઇને એ લોકોને કાઢી મુક્યા. ત્યાં પ્રાગટ્ય લખ
નાર જુઓ કેવી હુંશિયારીથી લખે છે “એક સમે શ્રીગુસાંઈજીકે આગે જન્મ
અષ્ટમીકે દિન શ્રીબાળકૃષ્ણજીને યશોદાજીકો વેશ લીધો હતો ઓર શ્રીનવનીત
પ્રિયજીકો પાલને ઝુલાયો ઓર યહ કીરતનકી તુક ગાઈ. બહુરી જનની

લીચે જોઈ કરી અસ્તન ચલે હે ચુચાઈ તુમ નંદરાનીકે લાલા” યહ માવતમેં
ભાવ વૃદ્ધિ હોતહીં શ્રીબાલકૃષ્ણજીકોં તનમેંસૂં દુધકી ધારા ચલી. તખ શ્રી-
ગુસાંઇજીને જાની જે યાકોં ભાવવૃદ્ધિ હોય કે માત્ર ચરનકો આવેશ આયો હેં.
તખ શ્રીગુસાંઇજી ઉનકે ઉપર બહુત પ્રસન્ન હોય કે કહ્યો જે તુમ કહ્યુ વરદાન
માગો. તખ શ્રીબાલકૃષ્ણજીને યહ માગ્યો જે મહારાજ ! મોકોં પ્રાતેજન્મ
અષ્ટમીકોં એસોઈ આવેશ હોય. ઝોર કહ્યુક દિન શ્રીજીકી સેવા મિલે. તખ
શ્રીગુસાંઇજીને આવેશકી તો હા કહી. પરંતુ શ્રીજીકી સેવાકી નાંઇ કરી.
ઝોર કહ્યો જે સો તો શ્રીગિરધરજી કરેજે. ઝોર આગેં કોઇ કાલ પીછે શ્રી-
નાથજી આપ દેશાંતરકો પધારેજે તખ તુમારો નાતી શ્રીવૃન્દરાજજી સતાઇસ
દિનતાંઇ સેવા કરેજે.” આમાં એક તો સૃષ્ટિ વિરૂદ્ધ વાત લખી કે પુરૂષના
સ્તનમાં દુધની ધારા ચાલી. પણ ભાઇઓ ! પુષ્ટિમાર્ગના માનનારા કેવા છે
કે એવી વાત પણ ખરેખરી માને છે. કોઇ હાજ્યા નજ હોય ને મોટા માણુ-
સની વાત કાંઈક ખોટી સાચી હાંકિયે તો માણુસો તેના ઉપરથી હસે. કેહવત છે
કે જે શેઠ કેહેશે જે દીને તારા દેખાય છે તો આ હાજ્યા ભાઇઓ હા કહે છે.
હવે હાજ્યા કરનારને શેઠમાં કાંઇ ગરજ પણ હોય વળી શુક જેવા તારા
દિવસના કોઇ વખત દેખાય પણ ખરા. પરંતુ આ માનનારાઓને તો તે
લોકોની ગરજ પણ નહીં. વળી તે લોકોને પૈસા પણ આપવાને અર્ધરાત્રિમાં
મધ્યાહ્નનો સૂર્ય દેખાય છે એવી વાતો માની ખેઠા છે. શું એ અક્કલના ન-
મુના હશે !! વળી અહીં ગુસાંઇજીની પણ અક્કલના કાંકરા કરે છે. ધણે
ઠેકાણે ગુસાંઇજીને પરમેશ્વર ઠરાવી અતરજામી ઠરાવે છે ને અહીં બાળકૃષ્ણ-
જી શું માગશે તે જાણી ન શક્યા. વળી વરદાન મંગાવીને આપી ન શક્યા
એમ લખે છે. વળી જાણે ગુસાંઇજીનું ગિરધરજી પાસે ચાલતું ન હોય કાંકે
ચાલતું હોય તો થોડા દહાડા બાળકૃષ્ણજીને સેવા કરવા દે તેમ ન કરી શક્યા
લખે છે. વળી વરદાન માગનારને કહે છે જે તું મરીશ, તારો છોકરો મરશે
તે પછી તારા પૌત્રને ધંધર માગવે જડશે. કેવા બેવકુફ ઠરાવ્યા છે ? હવે
વૃન્દરાજજીને બાદશાહની કાંઇક વગ હતી તેથી તેણે વચ્ચે શ્રીજીને ઝુંટવી
લીધા, તે સાંઝે આટલું ખોટાં કરતું પડયું. પાછો અઠાવીસમે દહાડે ગોવિં-
દજી લામ સાધી કટારી લઈને ગયા ને જીવ ઉપર આવીને પાછી મૂર્તિ ઝુંટવી
લીધી. ભારે જે એ ગુસાંઇજીનાં વરદાનની વાત આ બેઉ જાણુતા હોય તો
બની શું કરવા મરે ? વળી જે આ લોકોને તેની ખબર ન હોય તો લખનારને

કાણુ કહી ગયો ? એવી એવી સાધારણુ શંકાઓ કાઢતાં પણ હરવાય છે. વા-
હરે વૈષ્ણવો તમારી શ્રદ્ધા !!!

આગળ લખે છે કે, બાદશાહે કહ્યું કે હવે એની મરણમાં આવે ત્યાં
એ દેવ જાય. ને બીજે ઠેકાણુ ગોવિંદજી વગેરે બાદશાહથી બીહીતા તે
દેખાડે છે. “શ્રીજીકે દર્શનકી કોઉ રાજ પ્રજા બિનતી કરતે વાકું” શ્રી ગોવિંદજી
આજ્ઞા કરતે જો શ્રીનાથજી તો આપ સદા શ્રીગિરિરાજજી કંદલાનમે બિરાજતેહે
યારથમે તો હમારી વસ્તુ ભાવહેં એસે કહિકેં મારગમે કાહુમેં દર્શન ન હી કરવાતે
આ લખનાર તો કોઇ સાફ ઠેકાણુ વગરનોજ દેખાય છે. વળી રખે છે કે,
“ડોહારતે ચલે સો બુંદી કોટામે પધારે તહાં અનિરુદ્ધસિંગ હાડા રાજ
કરત હુતો. સો વહ શ્રીજીકે દર્શનકું આયો. તબ ઉનકું વૈષ્ણવ જાનકેં
શ્રી ગોવિંદજી મહારાજને શ્રીજીકે દરશન કરવાય.” અરે ! આ તે તું લખે
છે કે સનેપાતમાં બકે છે. તારે તો જેમ આબુ તેમ હીક છે. પણ માન-
નારાઓએ વિચાર કરવો.

વળી લખે છે કે “વહાંતે શ્રીજી પુષ્કરજીકે રસ્તે જોધપુર પધારેકું
ચલે. સો પુષ્કરજી કોશ ચાર રહ્યો તો રથ અટક્યો. તબ શ્રી ગોવિંદજીને
ગંગાબાઈસોં કહ્યા જો તુમ પૂછો શ્રીજીકી કહા ઇચ્છાહેં ? તબવાને પૂછી. તો
શ્રીજીને કહ્યા જો ઇલાં તેં નિકટ કોઉ સરોવરહેં, તામેં કમલ કુલેહેં તાકી સુ-
ગંધ મોકું આવતહેં. સોલે આયકેં મોકુંધરોગે તબ રથ ચલેગો.” શ્રીજી
માંહે બેઠો હોય ને રથ અટકી જાય. પોતામાં બાર વધારી નાખે. વળી
ગોવિંદજીને અહીં હુકકા પાણી અંધ થયાં તે ગંગાબાઈ મારફત પુછાવ્યું. વ-
ળી પથરાની મૂર્તિની નાસિકા એવી જબરી જે માણસ દેખી ન શકે એટલે
છોટે સરોવર હતું તેમાંથી નાકમાં સુગંધ આવી. ત્યારે હમણાં રાણાનું લશ્કર
લાલબાગની આસપાસ આવ્યું તેની સુગંધ કેમ નહિ આવી હશે ? જે સુ-
ગંધ આવી હોય તો તો ગિરધરલાલને કેદ થતો બચાવત. કાં તો પછી
ગિરધરલાલ દુષ્ટ હોય તે સાર એવી ઈચ્છા થઇ હોય તો બલે. અથવા તો
શ્રીજીનાં નાકમાં વખતે મીણુ ભરાઇ ગયું હોય તો હોય નહિ તો અતે લખ-
નારની પોથીમાં તો સુગંધ આવી ગઈ તે હજી ધરોધર બેહેકે છે.

વળી આ એક ગિરિરાજની વાતની ચપ મારી છે. આગલ બાપડાને
થોડા બીજવ્યા હશે. લખે છે કે, “કસન ગઢકો રાજ રૂપસિંધજી શ્રીજીકે
મક્ત હલો, સો વાને દેહ છુટતી બીરીયાં એક દુગદુગી અપને સેવકકું દેકે

કહી જો તું યાકાં શ્રીગિરિરાજને શ્રીજીકાં અરપણુ કરી આઓ. સો વાને બ્ય કુ અંગીકાર કરવાઇ. સો વહ રાજભોગકો દરશન કરકે નીચે ઉતર્યો તબ ડોકાતી સિલોકે પાસ વાકું રાજ રૂપસિંહજીકો દરશન લયો. સો લૌકિક શરીર તો રણમે છુટયો ઓર અલૌકિક શરીર ધરકે શ્રીજીકે મંદિરમે પધારે. તાસમે સખનને કહી જો રાજજી શ્રીજીકી લીલામે પ્રવેશ કીયો.” હવે આ વાત કોઇ માને નહીં કે મુવેલા માણસનો ખીજો તેવોજ દેહ થાય ને તેને બધા જીવતા દેખે. પણ એ વાતની લખનારને ખબર કોણુ કરી ? ઠગાઇ ના હેતુથી છળકપટ ભરેલા અંતઃકરણવાળા દેવે કહી હશે.

વળી એક વિસલપુરના વેરાગીની વાત લખે છે કે, “વા વેરાગીકાં શ્રીજીને સ્વપ્નેમે જતાયો જો જાકે દરસનકે લીયે તું ખેદ કરેહો, સો ઠાકુરમે હું કાલ તેરે ગામકે પેડ હોયકે મેરો રથ નિકસેગો.” આગળ પણ એવી એક સ્વપ્નાની વાત આવી છે. તે પછી તો એ બાવાને વ્યવ્રમાં આગ્રા કરેલ જે તું પાટીઓ રાજભોગસાર લાવજો તે ગાવાને ખીજો દહાડે કેટલીક મેહેનતે ગોવિંદજીએ દર્શન કરાવ્યાં. પછી પછી પેપલા પાટીયાપર ખીજો દહાડે રાજભોગ ધરાયો ને પછી ચાલવા ટાણે પાટીયું નાખી દીધું. પછી શ્રીજીનો રથ ત્રણ ગાઉ ઉપર ગયો ત્યાં અટકયો ત્યારે શ્રીજીએ પાટીયું પાછું લઇ આવવા કહ્યું તે પાટીયું આવતાં રથ ઉપડયો. શ્રીજીને પણ ખેવકુદ્દ ઠરાવે છે કે જ્યાં પાટીયું નાખી દીધું ત્યાંથી ચાલતાં રથ અટકાવતા નથી ને ત્રણ ગાઉ ચાલી ગયા પછી એને એ વાત ઉકલી ત્યારે તો એ પાછળ મતીયા કેહેવાય.

અહિયાંથી મેવાડ જતાં રસ્તામાં એક તળાવ આવ્યું, તેની વાત લખે છે કે, “જો ઉઠાં એક તળાવ હતો સો વાદિના શ્રીજી વા તલાવ કોઇ જલ અરોગે. પાછે રાત્રકોં વાંહી રહે. તબ અર્ધરાત્રકો સમય લયો તબ વા તલાવકે આસપાસ જેજેકાર હોયવે લાગ્યો. સો સખ મનુષ્યોને સુન્યો. તબ સખનને મિલકે તવાવકે પાસ જાકે પૂછી જો તુમ કોનહો. તબકાહુને આકાશ મારગસું જવાઈ દીયો જો હમ યા તલાવમે એક લાખ જૂત રહતહે સો હજાર બરસસોં હમારી ગતિ મુક્ત હોત નહીં. સો આજ શ્રીજી તલાવકો જલ આરોગે તાપ્રતાપ કરકે હમ દિવ્ય દેહ ધારણુ કરકે વૈકુંઠમે જાતેહે; સો જ્યજ્ય શબ્દ બોલતેહે” વળી આચારજીએ એક વૈષ્ણવને કહ્યું કે જૂત જેવી વસ્તુ દુનિયામાં નથી. ફક્ત મનછા જૂત છે. હવે સાચો કોણુ ? પ્રાગટ્યનો લખનાર કે આચારજી ?

ઉદેપુરમાં ગોવિંદજીની યુક્તિથી એવું કંઈ કે એક ગુપ્ત જોવી જગમાં રહેવું. હવે લોકોને સમજાવેલું કે રાણાએ અમને ઘણી ખુશીથી બેસાડ્યા. ત્યારે લોકોને શંકા થાય કે એવું હતું ત્યારે રાણાએ ઉદયપુરમાં પોતાની પાસે કેમ નહીં બેસાડ્યા? એવા સાધારણ બુદ્ધિના મનુષ્યોની શંકા નિવારણ થવા સાથે પોતાના ગ્રંથમાં લખે છે કે, "અળ સીહાડમે એક પીપરકે નીચે શ્રીજીકે રથ અટકયો. તળ ગંગાબાઈસોં કહી કેં શ્રી ગોવિંદજીને શ્રીજીકોં પુછાયો. તળ આપ યહ કહે જો અજળકુંવરીબાઈકે રહેવેકા સ્થળ ઈહાંછ હતો, તાતેં મેરો મંદિર ઇહાંછ બનેજો." અજળકુંવરી ઉદેપુરના રાણાની સ્ત્રી જે ઉદેપુર મુકી સીહાડના પીપળા નીચે રહેલી. વળી અજળકુંવરી ગુસાંછની સેવક લખે છે તે ને આ વખતે મરી ગયાને સુમારે પોણોસો વરસ થયાં હતાં. તે-ટલામાં તો તેના વંશજોના હાથમાં રાજ્ય હોવા છતાં મેહેલો ખેદાન મેદાન થઈ ગયા ને ઉપર પીપળા પણ ઉગી ગયા એવી વાતો તો જોની બુદ્ધિ ખેદાન મેદાન થઈ હોય તેજ માને.

લખનારની આમાંથી કદ સાચી માનવી? પેહેલાં લખે છે કે શ્રીજીએ મ્હેમ્જીને રાજ આપી ગિરિરાજ ઉપરથી ઉઠાડવાની આજ્ઞા કરી. વળી લખે છે કે શ્રીજીએ તેને લાત મારીને કહ્યું. કે તું શું કરનાર છે? હું મારી ખુશીથી ઉઠ્યો છું. વળી જ્યાં પાધરા જણાતા ત્યાં મ્હેમ્જી આવી પોંહોંચતાને આ લોકોને નાહાસવું પડતું. વળી છેલ્લે લખે છે કે, બાદશાહકોં બારા બરસસેં ખબર પરી જોવે દેવ તો રાજકે રાજમેં રહાહેં એર રાના અષ્ટ પ્રહર બંદગીમેં હાજર રહેતા હેં. યહ સુનકે બાદશાહને કહી જો મેં રાનાકું જયકે દેખુંગા." પછી લશ્કર લઇને રાણા ઉપર ચઢાઇ કરી. હવે આ વાતો જુઓ, એક એકથી કેટલી ઉલટી છે? જો શ્રીજી ઉઠાડવાને હુકમ કરે તો પછી મારી ખુશીથી ઉઠ્યો છું એમ કેહેવાની જરૂર નહીં. બાદશાહ એમ કહે જો એની ખુશીમાં આવે ત્યાં બિરાજે તો પછી પાછળ થાવાની જરૂર નહીં તેમ રાણા સાથે લડવાની જરૂર નહીં. ત્યારે ખરી વાત અનુમાન કરતાં તરત પ્રમાણમાં આવી જાય છે.

બાદશાહ આવ્યો સાંભળીને "રાણા રાયસિંહજીને અપનો કુટુંબ હતો સો સોમવાસમેં પહાય દીનો. એર આપ ચાલીસ હજાર ફાજસેં ન્યારે મ-ગરેમેં આપ ડેરા કીયે. એર તાદિનાં શ્રીજીને ગંગાબાઈસેં આજ્ઞા કીએ જો તુમ શ્રીદાઉજી મહારાજસોં યહ કહે જો એક બાટરો ગામ હે સો ઉહાં બાટરા

કી નાલમે એક બહુત રમણિક સ્થલ હેં ઓર અનેક વૃક્ષાવલી સહજહીં હોત હેં. સો મગરા મોકોં અવશ્યહી દેખનો હેં. વા પરવતમે એક ગુફા હેં. તામે એક રૂપીશ્વર હજાર બરસતેં તપ કરત હેં. સો વાકે ગિરિમે યહ અંકાશ હેં જો શ્રીકૃષ્ણ મોકોં યાહી પરવતમે આયકેં દરશન દેધ તન મેં દેહકો ત્યાગ કરંગો. સો તાકું દરશન દેવેકોં મોકોં વા મગરામે લે ચલો.” આ વાત રતાંધળા જીવરામ ભટની પેઠે દેખીતી એમ ઠાકવા જેવી લખી છે. તે પણ વૈષ્ણવ ભાઈઓ સાચી માની બેઠા છે. હવે આદશાહ આવી પોહો-ચ્યો તે સાર કયાં ગુફામાં છુપાઈ રહેતું તે એમ ઠાકવા સાર શ્રીજીની ઈચ્છા થઈ એમ મનાવે છે. હવે જો ઇચ્છા થઈ હોય તો બાર વરસ ન થઈ ને બે દહાડા આગળ પાછળ ન થઈને આદશાહ આવી પોહોંચ્યો તે દહાડેજ કેમ થઈ? વળી દર્શન દેવાં હતાં તો વૃજમાંથી બધે ઠેકાણે જતા તેમ ન જતાં બધા અસખ્યા સાથે કાં ચાલ્યા. ને વળી લડાઈ ચાલી ત્યાં સુધીજ ત્યાં રહ્યા ને સમાધાન થયા પછી મંદિરમાં આવી ઝુંકાવી દીધું ત કેમ થયું? તેમાં વળી પેલા રૂપીશ્વરની પણ કેટલી અસંભવિત ગપ લગાવી છે કે તે સ્થાનમાં જીવતો જાતો. ને વળી મરીને પણ ત્યાંજ ગયો છે. હિંસાદિ ગાંડાઈની વાતો જીવને ભટના જેવી કરી છે તેવી વાતો પણ માનનારા ખરી માને છે.

વળી શ્રીજીને ગિરિરાજ ઉપરથી ઉઠ્યા પછી ગંગાબાઈ શિવાય બીજાની સાથે બોલવાનાં લખનારે પચકાણુ લેવડાવ્યાં છે તે ઉપર લખેલા રૂપીશ્વર સાથે બોલવાનું લખે છે તે એમ કે, “વા વેરાગીકું દેખિકેં શ્રીનાથજી અપને નિકટ ખુલાયકેં વાસોં કહી જો તું હમકોં અપને હાથસેં માલા પેહેરાઈ દેઓ.” એવો એવો અનેક પ્રકારે બકનાદ માત્ર કર્યો છે.

હવે પેલી રાણીઓ ભૂતમાં સપડાઈ ગઈ તેથી આદશાહને રાણાએ ખુશી કરી દેશમાંથી નીકળી જવા વિનંતી કરી, તેમાં આ લોકો પાતાની બ-ડાઈ મનાવીને લખે છે કે “રાનાજી અપને મનમેં બહુત ડરપે. તખ શ્રીજીકી માનતા અપને મનમેં કરી. જો મહારાજ યહ પાતશાહકી હમારે દેશતે જનવગો તો મેં આપકોં ગામ ભેટ કરંગો. વા દિનાં એક પ્રહર રાત્ર ગઈ તાસમેં શ્રી-જીકે મંદિરમેં તેં જગમોહન મેલે બહે બહે ભમર નિકજે. સો કોટાનબંધ નિકસે. સો સુધે ખમતોરકી ઓરકોં ચલે ઓર પાતશાહકી ફોજમેં ગયે. સો મનુખ્ય, ઘોરા ઓર હાથી એક એકસોં લક્ષાવધી લજે. તખ તેં સખ ભાજે. ઓર ચાર લાખ ફોજ સખ બિખર ગઈ. ઓર પાદશાહકી દાંડ બેગમ હતી ઉગકો

રંગી ચંગી નામ હતો સોઠ ભાગતમે બૂલિ ગઈ. સો રાનાજીકી ફેજ એક ન્યારે મગરામે પરી હતી સોતામે યહ જાય મિલી. તખ રાનાજી યહ ખાત જનકે આપ ચલાયકે ઉનકે પાસ ગયે. સો ઉનતે મુજરા કરકે કહો જો તુમ હમારી ધરમકી બહની હો સો તુમ કહો તહાં તુમકું હમ પહુંચાવે.” પ-છી તેઓને પોહોંચાડવાની વાત લખી છે. ને તેથી પુષ્ટી રાણા ઉપર આદશાહ ખુશી થતાં મુકીને ચાલ્યો ગયો. હવે અહીં શ્રીજીની બઝાઈ લખે છે કે ભમરા શ્રીજીએ કાઢયા. એમ લખતાં બઝાઈને પેઠે પાછળ મતીયા પહુંચઈ જાય છે, તે લખનાર જાણુતો નથી. કે આદશાહ દિલ્હીથી અહીં આવ્યો ત્યાંસુધી વચેથી ભગાડ્યો નહીં, રાણાને અત્યંત ખરચની સાથે સંકટ થયું ત્યાંસુધી તજવીજ ન થઈ, ઉદેપુર પાદશાહ લઈ બેઠો ત્યાંસુધી ન થઈ ને પછી થઈ એમ લખે છે. હવે એ ચમત્કાર લખે છે તે પણ એક બીજા ગપાટાની ચોરી કરી લખે છે. સૌરાષ્ટ્રમાં સોમનાથ ઉપર મહંમૂદ ગિજનવી એ ચઢાઈ કરી તે વખતમાં એક રાજની છોકરીનાં વૃત્તાંતની દંતકથા ચાલે છે. તે એ કે સોરઠના એક ગામમાં મહાદેવનું દેહેરું છે હવે તે ગામના રાજની છોકરી ખુબ સુરત હોવાથી કોઇ મુસલમાન રાજને ખબર પડતાં તેણે કેટલીએક ફેજ મોકલી તે છોકરીને પકડવા પ્રયત્ન કર્યો. તે છોકરી મેહલમાંથી બાગી તે ઘણાં ટેકાણાં ફરીને અંતે મહાદેવના દેહેરામાં પેઠી. તે મહાદેવની ભક્ત હતી એટલે સ્તુતિ કરી સારે મહાદેવનું લિંગ ફાટયું તેમાં તે પેસી ગઈ એટલે લિંગ સરખું થઇ ગયું. મુસલમાનો મંદિરમાં આવી જુવે છે તો છોકરી લિંગમાં પેસે છે એવું જોયું. તે અંદર ગયા એટલામાં અંદર પેશી જઈ લિંગ સરખું થઇ રહ્યું. સારે તે લોકો લિંગને ફેડવા લાગા. તે કેટલાક ઘા પડતાં તેમાં છિદ્ર પડ્યાં. પછી જોઇ લો મહાદેવનો પ્રતાપ કે લિંગનાં છિદ્રો-માંથી અસંખ્યાત ભમરા નીકળ્યા ને મ્લેચ્છોને બચકાં ભરવા માંડ્યા. તેથી તેઓને ભાગવું ભારે થઈ પડ્યું. એ ગપાટાની ચોરી કરી દેખાય છે. પ્રતાપ પણ નવો વણીવી શક્યા નહીં. તો પણ એક અત્યંત અંતે છેલ્લું વિષ્ણુ તેઓ-ના ઉપરથી ટળી ગયું ?

આપણા આર્યાવર્તમાં વેહેમનું જોર તો ખરૂં. તે કારણથી રાણાએ જાણ્યું હશે કે આપણને આ દેવના પ્રતાપથી આ વિષ્ણુ ટળ્યું, માટે દેવને રાજી કરવા તે ઉપરથી નેક ભોગ વધારવા સારૂ રાણાએ આસરે ૪૦—૫૦ ગામ આપ્યાં. પછી આ લોકોને માત્ર પ્રખ્યાતી કરવાની રહી તે નાના પ્રકા-

રના પ્રતાપો વરણવી ખુબ મહિમા વધારવા માંડ્યા. તે વધારતાં વધારતાં મુરખાઓમાં વાત ફેલાઈ એટલે પછી કામ ચાલ્યું તે દહાડે દહાડે વધતું ચાલ્યું. વળી જ્યાં એક રાજ્યની તરફથી બે ચાર લાખની પેદાશનું ઠેકાણું મળે ને ખરચની પીડા ટળે તો પછી ગમે તેમ કરી શકે. તે પ્રમાણે કરીને ખુબ ઉંચે ચઢાવ્યા.

પોથીમાં પછીના ચમત્કારનું લખે છે કે એક પુરષોત્તમજી મહારાજ હતો, તે સિંધથી કમાઈ આવ્યો. તે એક મોજાની બગાડે બેડ શ્રીજી સારું કરી લાવ્યો. તે મોજા પેહેરાવાના દિવસ ચુકી ગયા હતા ત્યારે એ નાથ દ્વારામાં આવ્યો. પછી દાઉજને કાલાવાલા કરી એક દિવસ બે ત્રણ કલાક મોજા પેહેરાવવાનું ઠરાવ્યું તે પેહેરાવ્યાં. તે દાઉજએ મુખિયાને ઢુકમ કરેલ કે બપોરનાં મંદિર અંધ કરતી વખત ઉતારી લેવાં. પણ પુરષોત્તમજી એ મુખિયાને એક હજાર રૂપિયા લાંચના આપવા કહેલા તેથી તેણે ઉત્થાપન સુધી તેમજ રાખવા કબુલ્યું પછી ઉતાર્યા નહીં. એટલે “આપ ઉઠતાય, તમ હરિરાયજી ખીમતોરમેં અપની બેઠાંમે પોઢે હતે તાસેં શ્રીજીને યહ સ્વ-મમેં આજ્ઞા કરી જી તુમ શીઘ્ર ઈહાં આયકે” હમારે મોજા બેઠે કરી લઉ” આ વાત કેવી દસવા જેવી છે-કે મોજા બે ત્રણ કલાક વધારે પેહેરે તેસાર તે હજાર રૂપિયા આપે; વળી શ્રીજીના મુખિયા લાંચ પણ આપ એ પોગળ દે-ખાડ્યું વળી લાંચની વાત લખનારને કોણે કહી હશે, એ પણ વિચારવા જેવું છે. બીજું એ કે શ્રીજીને મોજા પેહેરાવી રાખ્યાં તેથી તે મુઝાણા ત્યારે મુઝાયલા હોય તે તરત ઉપાય શોધે કે વધારે વખત લાગે એવો શોધે એટલે દાઉજ પાસે હતો તેને કેહેતો નથી તે હરિરાયજી બે ત્રણ ગાઉ દૂર હતો તેને કેહે છે. વળી ગંગાબાઈ ક્યાં ગયાં હતા? પણ ખરું કારણ એ હશે કે લોકોમાં મહીમા વધારવા સારું હરિરાયજીને અગાઉથી કહેલું હશે જે મોજા-નો અમે આ પ્રમાણે ફાંસ કર્યું તે તમે બપોરના આવીને ધણું માણસોની વચ્ચે કુંડી લે બે એટલે માણસો જાણશે જે શ્રીજી પ્રતાપી છે.

વળી લખેછે કે “એક સમે શ્રી વલ્લભજી મહારાજકે પુત્ર શ્રીજીના-યજીને શ્રીજીકા શ્રંગાર કીયો. સો શ્રીજીકે ઈહાં પેંડેકી ગાદી વિછેહ સો વિ-છાવની ભૂલિ ગયે. પીછે અનોસર લયો તખ શ્રીજીને ગંગાબાઈ સોં કહી બે આવજ પેંડેકી ગાદી બિછાવનો ભૂલી ગયે હેં સો મેં ઠાઠો હોય રહો હું તખ ગંગા બાઈને શ્રીજીસોં બિનતિ કરી બે યહ બાત લાલા બીતરીયાકોહેં

સાથલૈયાં લેઉં” યહ બાત તુમ શ્રીહરિરાયજીકોં જતાઓ. તખ શ્રીજીને શ્રીહારિરાયજીસોં જતાઇ જો તુમ બેગિ આયકે પેરેકી ગાદી બિઠાઓ. જો મેં ઠાઠે હોય રહેા હું. ઓર વજકે વનમેં જાત મોહો અબેર હોયહું.” હવે લખનાર શ્રીજીને પણ અનધડ ઠરાવે છે કેમકે ગંગા બાધથી કાઢને કેહેવાશે નહીં તેવાત શ્રીજી જાણી ન શક્યા. વળી આટલા દહાડા ગંગાબાઈ બધાને કેહેતી તે આમાં ગંગાબાઈને કેહેતાં શું દોકડા બેસતા હતા કે ? વળી શ્રીજીની ભૂતિ શીહાડમાંથી વજમાં બપોરે રોજ જાય તે ત્યાં નાનાપ્રકારના ખેલ કરે એ વાત માનનારા લાઘવો ! તમારું મન એવા ખેલ કબુલ કરે છે. બાકી ત્યાં તો ઇશ્વરે પથરામાં જેટલા ધરમ રાખ્યા છે તેટલાજ છે. બાકી ખરી વાત તો એ પણ ઉપરના જેવીજ હશે.

વળી એક છેલ્લો ગપાટો માર્યો છે કે,” એક વેદરવારકો વૈષ્ણવ હતો સો વહ અકેલોઈ વજમેં ફિરતો. જો વાકો નામ ગોવિંદદાસ હતો. સો એક દિન કોકિલાબનમેં સ્યામ તમાલકે નીચે વહ બેઠયો હતો. તાસમે શ્રી ગોવર્ધનનાથજી આપ કોકિલાબનમેં અકરમાત્ પધારે. ઓર ગોવિંદદાસકોં શ્રીમુખતેં આજ્ઞા કરી જો તું મેવાડમેં જાયકે શ્રીગિરધારીજી. સોં યહ કૈયો જો અન્નકૂટ હુટતમેં મંદીરમેં અનાચાર હોંતહું. તાતે તુમ એક સૂરજપોરી ન્યારી કરવાયો.” તખ વા વૈષ્ણવને જાયકે કહી. પરંતુ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીને યહ બાત સખ માની નહીં. તખ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજીકોં શ્રીજીને સ્વપ્નમે આજ્ઞા કરી જો તુમને તો વૈષ્ણવકી બાત સખ જીડી માની પરંતુ અખ સૂરજપોરી બનેગી તખ હમ અન્નકૂટ આરોગેગે.” હવે કાંઈક બુદ્ધિમાનતો એને ગપોડાસ-મળે. પણ મૂઠ બુદ્ધિવાળા ખરી વાત માનનારાઓએ એટલો વિચાર કરવો નેંધયે કે શ્રીજીએ બોલવાની ના કહી હતી તે વળી ગોવિંદદાસ સાથે કેમ બોલ્યા ? આ બધી છોકરવાદી વાતો દેખાય છે. વળી ગોવિંદદાસની વાત વિઠ્ઠલનાથજી નહીં માને એમ શ્રીજી જાણી ન શક્યા વળી પોતાની પાસે બેઠા હતા તેને શ્રીજી કેહેતા નથી તે ચારસે ગાઉ ઉપર બેઠેલાને કહી ધક્કેલો ફાકટ ખવરાવ્યો વળી તે વાત ચાલી નહીં એટલે પાછું પોતાનેજ જખ મારી વિઠ્ઠલનાથજીને કેહેવું પડ્યું. વળી ગોવિંદદાસને અહિંથી ચારસો ગાઉ ઉપર મોઢે મોઢ વાત કરી ને વિઠ્ઠલનાથજીને સ્વપ્નામાં કહ્યું. વળી એટલું બધું કેહેવું શું કરવા જે અનાચાર થતો અટકાવવાસાર. તો ગ્વાલિયાએને ત્યાં રસ્તામાંથી રોટલા ઝુંટાવી બાધ જવાની વાતો લખી છે; મોહના ભંગી-

સાથે રમત કરવાની વાત લખી છે. વળી મુસલમાની એ સાથે ચોપટ ખેલવાની તથા તેમનો લીલામાં પ્રવેશ થવાની વાતો લખી છે ત્યાં અનાચારનો હોતો થાતો કે ? એવી લખનારની બેહુધી વાતો પણ માની બેઠા છે.

હવે લખતાં કંટાળો તો આવે છે. પણ એ ત્રણ વાતો સારું કરવા કસર કહું ! વળી એક ગપ લખે છે કે, “ એક સામગ્રી બાલભોગમેં પહિલે દિન કરત હુતે એર દુસરે દિન રાજભોગમેં શ્રીજી અરોગતે, પરંતુ ગોપાલદાસ ભંડારીને સામગ્રીકો સામાન નહીં પહાયો. સો રાત્રકોં જળ પ્રદર રાત્ર પાછલી રહી તળ શ્રીજી આપ એક લાલ છરી શ્રી હસ્તમેં લેકે” ગોપાલદાસકે પાસ પધારે વાકોં એક છરી મારકેં જગાયો. એર આજ્ઞા કરી બે તેને આજ ભાલભોગમેં સામગ્રી કયોં ન પહાઇ ? તાતેં કાલ રાજભોગકું અવાર હો જાયગી. તળ ગોપાલદાસ ભંડારી જગિકેં દેખે તો શ્રીજી આપ કાઢેહે. તળ ઉઠકેં કહી બે મુજકું ચરન છુવાતાજ. તળ શ્રીજી ચલે એર યદ પીછે દોર્યો સો શ્રીજી તો જળ મંદિરમેં પ્રવેસ કયો એર નાં આવરો હો ગયો.” માનનારા લાઇઓ ! બીજી વાતનો વિચાર તમારે ગમે તો કરો અગર ન કરો પણ શ્રીજી અંધારામાં લાલ છડી લખાવ્યા ને લખનાર કેમ જોઈ શક્યો હશે ? વળી શ્રીજી તો કોઈ સાથે બોલતા નહોતા ને ભંડારી તો ઘેંલ્યા થઈ ગયો. ત્યારે આ વાત લખનારને કાણુ કહી હશે તેનું તો તોલ કરો.

વળી લખે છે કે એક માણસ દર ત્રણ વરસે અધિક મહાનામાં શ્રીજીનાં દર્શન કરવા આવતો. તેને સંવત ૧૭૪૨ ની સાક્ષમાં શ્રીજીએ આજ્ઞા કરી જે એક સ્ત્રી સારૂ લાખ રૂપિયાનું ધરેણું ધડાવી લાવજે તે લખ આવ્યો. પછી ધણી વગરની ને આસરે ૯૫ વરસની ગંગાબાઈને પેહેરાવવા શ્રીજીએ આજ્ઞા કરી તેથી દાહજીએ પેહેરાવ્યાં. એવા એવા નમાલા ગપાટા માર્યા છે. ગંગાબાઈ તે વખતે ઉપર લખેલી ઉમરની હોય કે વખતે જીવતી પણ ન હોય. કારણ કે તે ગુસાંધજીની છોકરી થાય.

ધર્માદિ ઈલાદિ ગપાટા મારી મુરખાઓને સમજાવ્યું છે તે મુરખાઓ તે તે વાતો ખરી માની બેઠા છે. વળી લખનાર એટલેથીજ સંતોષ નથી પામ્યો. આટલા ગપોડા તો હજી એને થોડા લાગ્યા તે સારૂ છેલ્લે લખે છે કે “એસે શ્રીગોવર્ધન નાથજીકે અનેક ચારત્ર હેં સો કહાંતાંઈ લખેમેં આવે” એમ તો નહિ હોય બાકી તું લખતાં થાક્યો હઈશ ને વળી નવું નવું જુઠાણું બનાવતું પણ જોઈયે; તારો પાડ જે એટલેથીજ અટક્યો.

શ્રીજીનાં પ્રાગટ્યનાં પુસ્તકના ગપોડ તથા તે ઉપરનું ટિપ્પણ અહીં પૂરું થયું. તે વાંચનાર તથા સાંભળનાર ચંચળ બુદ્ધિના હશે તથા વિચારવાન હશે તે તેના બધે તોલ કરશે. આકી મૂઢજનેની તો કાંઈ વાતજ નહીં.

હવે એ પછી મૂઢાને ધુતવા તથા શ્રીજીનો મહિમા વધારવા એક બીજું પાખંડુ કર્યું હતું. તે એકે પાંચ સાત ઠેકાણે પોતાના લાગતા વળગતા મહારાજોને અગાઉથી લખી મોકલતા કે ફલાણે દહાડે ફલાણે શૃંગાર શ્રીજીનો થશે એમ કોઈને શૃંગારનું, કોઈને વાગાનું, ને કોઈને ભોગનું લખી મોકલતા. પછી તે લોકો સચારના ઉડીને પાંચ દશજણને કહેતા કે શ્રીજીએ અમને રાતનાં દર્શન દીધાં તે આવો શૃંગાર હતો. બીજો બીજો ઠેકાણે કહેશે જે આવો વાગો હતો. ત્રીજો ત્રીજો ઠેકાણે કહેતો કે શ્રીજીએ કહ્યું જે આજ ફલાણી સામગ્રી અમે આશંખ્યા હૈયે. ઈત્યાદિ બીજી ધણીક વાતો તેમાં કોઈ ચોકસી કરે તો તેજ હોય એટલે તેને દૃઢ વિશ્વાસ બેશે જે શ્રીજી સ્વમામાં લોકોને દર્શન દે છે ખરા. કોઈકને તો પંદર વીસ દિવસ ઉપર વસ્ત્ર ધરાવવાનું હોય તેવું બીજું તેને મોકલતા. પછી તે દહાડે તે મહારાજ ગામમાં જૂન ફલાવતો જે આજ શ્રીજી રાત્રે આવીને પોતે જે વસ્ત્ર ધર્યું હતું તે આપી ગયા. એટલે મહિમા ચાલ્યો. ઈત્યાદિ ઈત્યાદિ ધણાંક કાવતરાંઓ કરીને લોકોને ઠગવા સાફ મહીમા વધારતા હતા. તેવી તેવી વાતો મૂઢલોકો ખરી માની બેસી રહેતા તથા રહે છે. શું ઈશ્વરે તેમને મનુષ્યપ્રાણી જેવું અંતઃકરણ નહીં આપ્યું હોય !

એટલુંજ નહિ, વળી આજ પણ એવા ધણાંએ ગપાટા મારે છે તે બધા ખરા માની બેઠા છે. તેમાંનો એક નમુનો જીવો. કહે છે કે “શ્રીજી રોજ રાતના નાચદારાથી વૃજમાં રમણ કરવા જાય છે ત્યારે રથમાં બેસીને જાય છે. તેના બેલ પણ તૈયારજ રાખેલા છે. વળી એક હાથી રાખ્યો છે. હવે બેલ તો ખરા છે પણ હાથી પથરાનો છે. તે સજીવન ધધ વૃજમાં શ્રીજીની સવારીમાં જાય છે. વગેરે અનેક ગપાટા મારે છે. વળી તે રથનાં બધાઓને દર્શન કરાવે છે. તેનાં પૈડાં દેખાડે છે કે જીવો આ ધસાધ ગયાં છે તથા દરરોજ ધસાતાં જાય છે. વળી બેલ દેખાડે છે તો તે સવારના થાકીને કુંકવાટા મારતા જણાય છે. તેથી મુરખ લોકો એ વિચાર કરવો જાઈએ કે ત્રણ ચારસો ગાઉ જવું તથા આવવું તે બે ત્રણ કલાકમાં બના શકવું હશે ? વળી અગાઉ પથરાની મૂર્તિ ઉડીને પોતે જતી ને હમણાં રથને સાથે ઉડાડી

જવાનું શું કારણ હશે ? એમ હશે જે શ્રીજી ખુદા થઇ રહ્યા હશે તેથી પોતા-
નું સ્વરૂપ બેલોમાં આવિર્ભાવ કર્યું હશે. વળી સાફ પાહાણોના હાથી તે
જીવતો થઇને સાથે જાય છે એ અધાઈ કેતું હશે ? પણ ખરું છે "જેસેકું
તેસે મિલે" જેવા શ્રીજી તેવો હાથી એટલે કાંઈ મોટી વાત નહીં. શ્રીજી
જાય તો પાહાણોના હાથી કાં ન જાય ? રથનાં પૈડાં ઘસાયલાં દેખાડે છે તે
ઉપર વૈષ્ણવોને બહુ ભાવ વધે છે. પણ ભાઈઓ જેને ઠગાઇ કરવી હોય તેને
પૈડાં રાતનાં ઘસી રાખવા એક માણસને રોજ રાખવું શું મારી પડે ? વળી
બેલને પણ તેજ માણસ થોડે છોટ રેતી બેતીનો અખાડો રાખ્યો. હશે તેમાં
ખુબ મારી મારીને ચકર ફેરાવતો હશે તે મંગળાનાં દર્શન સમે બાપી રાખ-
તો હશે તેથી તરત જણાય કે તેઓ થાકેલા છે. એમાં શું મોટી વાત છે ?
વળી હાથીનો તો સાફ ગુઠોજ ગપાટો અડાવેલો છે. અગાઉ અમારા પડો-
સમાં એક ભાટિયો રહેતો હતો તે યાત્રા કરી આવ્યો હતો. તેને અમે હા
થીની વાત પૂછી કે આ વાત કેમ છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું કે અમે આ વાત
સાંભળતાં પરીક્ષા કરવા વિચાર કર્યો. પછી બેચાર જણ વિચાર કરી એક વાત
અમલમાં લાવ્યા તે એ કે તે હાથી ઉપર એક ચાકનો લીસોટો કાઢ્યો અને
વિચાર કર્યો કે જો આ હાથી અસ્વારીમાં જતો હશે તો આ ચાક ઘણું
કરીને ભુસાઇ જશે. તે બીજે દહાડે બેયુ' નો તેવોને તેવોજ લીસોટો પજો
હતો ; ત્યારે જાણ્યું જે વખતે આજ નહિ ગયા હોય. પછી છ સાત દિવસ
સુધી તપાસ કરી તો તેમનો તેમ પજો હતો. તેથી તેની પકડી ખાત્રી થઈ
કે એ વાત જુદી છે. એમ જો કોઇ પરીક્ષા કરતો હોય તો તો ઝટ ખરું
ખોટું જણાઇ આવે પણ જો એકાએક વિશ્વાસુ થયા તો પછી ગંદુ લુંટયા જેવું
તોં છેજ. વળી કોઈ પરીક્ષા કરવાનું પણ મન ન કરે તે સાર એક ધારતી
ખતાવી છે કે શ્રીજીના રથની કોઇ રાત્રે પરીક્ષા કરવા જાય; અથવા રમણુરે-
તીમાં શ્રીજીનાં દર્શન કરવા જાય તે આંધળો થઇ જાય. હવે એ યાત્રા તો
વેહેમી લોક હોય તેજ જાય. વળી તેઓ ખરેખર માનીજ બેઠેલા જે એવો
અંબોજ થઇ જાય, તેથી કોઇ પરીક્ષા કરવા કે જેવા જતું નથી. હાતો ખરે
ખરજે જાણે કે આંધળા થઇ જઇ શું તે કેમ જાય ને ન જાય તો ખબર
પણ કેમ પડે ? પણ જો કોઇ ખબર કાઢવા ખાએશ રાખતો હોય તો એક
દહાડામાં પોગળ જણાય. પણ વળી વેહેમી માંછલાંઓને પોતાની જાળમાં
લેવા તેઓ કયાં કાચા છે ? હવે જુઓ પરીક્ષા કરવા કાંઇ બધા તો જાય નહીં
હજારોમાં એક બે નીકળે તેઓ જેવા જાય પણ કાંઇ દેખે નહીં; ત્યારે વેહેમી
માંછલાંઓના માછી ગુર તેઓને સમજાવે કે એવા આસુરી જીવને શ્રીજી

દર્શન દે કે ? એ તો કોઇ દેવીજીવ હોય તેને દર્શન થાય. એ તો રાતને આંધળો થઈ રહ્યા હશે, પણ પોતાની વાત છુપાવે છે. હવે પેલો અનુભવ માં આવે એવી તથા રાત્રે પરીક્ષા કરેલી ખરી વાત હોય તે મૂઠ વૈષ્ણવો ન માને તે આ લોકોની ખોટી યુક્તિની તથા બનાવટની વાત (મોગાની પેટે) તરત માની લે.

હવે માનનારા મોટા સાહેબોને એક યાદ દેવાડું છું કે જ્યારે જડનાથજી મહારાજે મિં કરસનદાસ મુળજી ઉપર લાઘવજની ફરિયાદિ હાથ કાઢતાં માંડી હતી તે વખતે તેને પુછવામાં આવ્યું હતું કે જન્મભાષાનાં પુસ્તકોમાં આવી લુચ્ચાઈની તથા ઠગાઈની તથા અસંભવિત વાતો લખેલી છે તે કેમ મનાય ? યદુનાથ મહારાજે શ્રી ગીતાજીના સોગન ખાઈને કહ્યું હતું કે જન્મ ભાષાના સધળા પુસ્તકો જુઠા છે. તથા તેમાં લખેલી વાતો સઘલી જુડી છે. તથા તે તે વાતો અમે માનતા નથી તેમ વૈષ્ણવોને મનાવતા પણ નથી. એ ઉપરથી તો તમારા શ્રીજીની બધી અસલ અને બનાવટી વાતો ઠરે છે. અને તેને મનાવનારા જે મહારાજે પોતે કહે છે કે તે જુડી છે ત્યારે તમે એને સાચીમાની બેઠા છો તેમા તમારી કૃતલી અજ્ઞાનતા ! તમારે વિચાર કરવો જોઈએ કે એમાં ગંભીર અસંભવિત મેના પોપટ જેવી વાતો લખી છે તે વાતો સાચી મનુષ્યથી તો મનાવજ કયાથી. એના લખનારાને ખરો માણસ તે કેમ કહી શકાય. અને યદુનાથજી મહારાજે તો જાહેરમાં સોગન ખાઈ એવાં પુસ્તકો માનવા મનાવવાનો ઇનકાર કર્યો છે તેથી એના માનનારાઓએ વિચાર કરી એ પાપાંડમાં ફસી મનુષ્ય જન્મ (નિરર્થક થતો) અટકાવી કોઈ નિષ્પૃહી સાધુ પુરૂષનો સંગ કરી તેને પાસેથી પોતાની આ સંસાર તરવાની કર્તવ્યતા સમજી સાર્થક કરવો જોઈએ.

આપ જાણો છો મનુષ્ય જન્મ મહા દુર્લભાઈ તેમાં ઇશ્વરે તમને તો તમારૂં સ્વાર્થક કરી શકે એટલાં સાહિત્ય પણ પૂર્વના સંસ્કાર યોગથી આપ્યાં છે તે મનુષ્યજન્મ હોજે ગમાવશે તો આખરે મોટો પશ્ચાત્તાપ થશે એમાં કંઈ સંશય નથી. અર્થાત્ કંઈ પોતાનો દોષ દેખાતો નથી. તેથી આટલું તો તમારે નિશ્ચય સમજવું કે જે પરંપરાથી લોકોને ઠગી પાતાતો નિર્વાહ અને મોજ શોખ કરતાં હોય તે સત્ય ઉપદેશ કરવાને અર્થે સઘળું છોડી દેય એવા તો લાખોમાં કોઇજ પૂર્વસંસ્કાર યોગથી નિકલે તો ભલે બાકી ધર્મના નામથી ઠગી ખાનારા હજારો મળે છે તેથી આપણે આપણો વિચાર કરી વર્તવું જોઈએ એવી મારી સર્વ ભાઈઓપ્રતિ વિનંતિ છે.

ભાગ ૪ થો.

શ્રીનાથજીવાળા સરખા થઈને શીઆળમાં બેઠા પછી મહિમા વધવા લાગ્યો, ઉપરાંત રાણાની સારી મદદથી સમૃદ્ધિ પણ વધી. દુનિયાના ચઢે હમેશાં એવાંજ હોય છે કે કોઈ સમયે દુઃખમાંથી સુખ થઈ પડે છે તેમ એ લોકોને લાં થયું. બીજા જે મહારાજો ગોકુળ તરફ રહ્યા તે, લાં વંશનો વધારો થતાં દેશોદેશ પથરાવવા લાગ્યા. પેહેલાં તેો તેટલામાંજ વધારો થતો ચાલ્યો. પછી આગળ ચાલતાં યુગરાત તરફ વધવા લાગ્યા. અમદાવાદ સુરત વગેરે ઠેકાણે એક એક જણ પહેડી ઉઘાડી બેસવા લાગ્યા. એમ પંથનો વધારો થતો ચાલ્યો. સિંધ તરફ પણ આવળ સારો હતો, પણ આજસુધી લાં કોઈ પેહેડી ઉઘાડી બેઠા દેખાતા નથી. તેનું કારણ એમ દેખાય છે કે લાં મીરોનું રાજ હતું અને તેઓ મુસલમાની ધર્મ પાળતા તથા અત્યંત ધર્મ ચુસ્ત હોવાથી બીજા ધર્મવાળાને જરા કારણ હોય નો મારી નાખતા તથા વટલાવતા હતા. એમ કરતાં કરતાં કચ્છ તરફનો રસ્તો લીધો. લાં તેઓના લાભમાં એક મોટો બેનાવ બન્યો. તે એકે બાટિયા એમની જાળમાં સારી પેઠે સપડાઈ ગયા.

તે વખતે કચ્છમાંડવીમાં બાટિયાઓનો જથ્થો સારો હતો. તેઓ સાર પૈસાવાળા, ઘણી આબરવાળા તથા મોટા વેપારી હતા. તેમ ઘણા સંગીલા તથા આખા કચ્છ અને હાહારનાં મહાજનમાં વજનદાર હતા. તેઓનો ધર્મ પુરાણોક્ત હતો એટલે મહાદેવ, રામ, વિષ્ણુ કૃષ્ણ, દેવી, ગણેશ વગેરેની ભક્તિ કરતા હતા; કોઈ વાડામાં પુરાયલા બકરા જેવા નોહોતા. પણ છુટા હતા. એવા સમયમાં એટલે સંવત ૧૭૯૭ ની સાલમાં કોઈ દીક્ષિતજી મહારાજ કચ્છ માંડવીમાં આવ્યો અને જોયું તો બાટિયા કોઈ વાડામાં મજબૂત સપડાયલા નથી પણ છુટા છે. તેમ પૈસાદાર અને ઉંચા ખાનદાનના એટલે ચતુર્વંશી છે એવું જાણી તેઓને જાળમાં ફસાવવા પ્રયત્ન કર્યો. કેટલીએકા તજવીજો કરી પણ તેઓ જાળમાં આવ્યા નહીં. પછી તે થોડા દહાડા ખોટી રહ્યા.

એટલામાં એક બેનાવ બન્યો. તે એકે બાટીયા લોકોએ ગામના પશ્ચિમ દરવાજાપાસે એક માહાદેવનું દેહેરું ચણાવ્યું. તેમાં માહાદેવને બેસા-

ડવા વિચાર કર્યો. તે વાતની દીક્ષતજીને ખબર પડા એટલે લાગ આવી ગયો તે એમ કે ભાટિયાઓમાં મોટા એ ચાર જણ હતા તેને તેડાવ્યા ને કહ્યું કે તમે આ દેહેરું શાનું આધો છો ? તે લોકોએ કહ્યું કે મહાદેવનું. એણે તેમને કહ્યું કે તમે શાસ્ત્રથી અજ્ઞાણ છો તેથી એ દેહેરું મહાદેવ સારું બંધાવો છો. કાં કે મહાદેવ છે તે જગતનો લય કરવાવાળો કાળ સ્વરૂપ છે. તેની દૃષ્ટિ જો ગામની સામી હોય તો ગામ ઉગડ થઇ જાય. માટે સાં તો પાલન કર્તા વિષ્ણુની મૂર્તિનું સ્થાપન કરવું જોઈએ.

હવે પુરાણને માનનારા લોક વેહૈમી તો ખરાજ, તેથી ઝટ માની, લીધું કે મહાદેવ સંહારક તો ખરો ને વિષ્ણુ પાલક, માટે વિષ્ણુની મૂર્તિ જરૂર જોઈએ. પછી ક્યાંકથી લક્ષ્મીનારાયણ એવા નામની વિષ્ણુની મૂર્તિ-મંગાવીને દેહેરામાં સ્થાપના કરી. હવે કચ્છ હમણે અણુષ મુલખ તો ખરો, તેથી તે મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરવા સારું દીક્ષતજી વચ્ચે કુદી પડ્યા. વેદ વગેરેની ચાલતી રીતની વિધિથી મૂર્તિ સ્થાપન કરી દીધી ને જેમ માછી જાળમાં ખાવાનું મુકેછે તેમ એણે પણ વેદ વિધિથી પૂજન કરું છું એવી ઠંગવિધા રૂપી લાલચ તે લોકોને તે વખતે દેખાડી તેથી તેઓએ જાણ્યું જો આ સારો વિદ્વાન છે. તેમ મહારાજ પણ પોતામાં તેઓને ખેંચી લેવાનાં અસ્ત્ર શસ્ત્રો સારી રીતે વાપરવા લાગા.

એ પ્રમાણે થતાં ભાટિયાઓ એની જાળમાં આવી ગયા અને તેના ઉપર કાંઈ કાંઈ ભરોસો રાખવા લાગ્યા, એટલે તેણે તુરત સમજાવ્યું કે દરેક માણસે સંસાર તરવાસાર ધર્મોપદેશક ગુરુ કરવો જોઈએ. તમે શાસ્ત્ર વગેરેને માનો છો પણ જાણતા નથી જો શાસ્ત્રમાં શું છે ? તે ગુરુ હોય તો અધુરું બતાવે માટે જરૂર ગુરુ કરવો જોઈએ. એમ અનેક તરેહથી તેઓને સમજાવ્યા. વળી તેઓના લાગતા વળગતા પુષ્કરણ તથા બરો વગેરેને સમજાવી રાખ્યા (સમજાવવાના સાધનો તૈયાર; પ્રસાદને બીડાં) એવી તજવીજ કરતાં તેઓનું મન સારી રીતે પલળ્યું. બસ, પછી તો “હસલી તો ફસલી” તેઓને તરત જાણ સંબધ કરી દીધો ને કંડીઆ બાંધી દીધી.

હવે એ બાબતમાં એ લોકોએ હુઆઈ ભરેલી વાત કેટલોક વખત ચર્ચા કરાવી દીધી છે, તે એક પોતાની બઝાઈ કુંકવીને ભાટિયા એને માઠું લગાડી નીચું જોવડાવવું, તેથી એમ વાત જાડી લાગ્યા છે કે “દીક્ષતજી

મહારાજ માંડવીમાં પધાર્યા ત્યારે બાટિયા લોકો મચ્છીમાર હતા, ને માછલાને વેપાર કરતા હતા. દીક્ષિતજીને તે લોકો ઉપર દયા આવી એટલે તેઓની બુદ્ધિ નિર્મલ કરવા સાર બધાને ઘેર પોતાનો પ્રસાદ મોકલ્યો. તે તેઓએ ખાધો, તેથી તેઓની બુદ્ધિ એકદમ ફરી ગઈ ને ખીજે દહાડે પોતાની મેજે માછલાં ઘરમાંથી નાખી દીધાં; અને હોડતા હોડતા મહારાજને જઈને પગે લાગ્યા ને વિનંતિ કરી કે અમને શરણુ મો. પછી મહારાજે ઘરમાંથી અનાચાર બધો કાઢી નાખી સાફ કરવાનો હુકમ કર્યો ને તે ઉપર ઘરમાં પોતાનાં ચરણનું જળ છાંટવા આપ્યું. તેમ કરતાં તેઓની બુદ્ધિ અત્યંત કોમળ તથા નિર્મળ થઈ ગઈ. પછી બધાઓને નામ સમર્પણ કરાવ્યું. કંઠી બાંધી, જનોઇ દીધું ને નીચના ઉંચ બનાવ્યા. તેઓ દેહેરું બંધાવતા હતા ને તેમા મહાદેવ પધરાવવાના હતા તેને મહારાજે કહ્યું કે એ મસાણીઓ તો ગામની વચ્ચે ન જોઇયે. ગામની સામે એની દૃષ્ટિ હોય તો ગામ ઉગ્ગડ થઈ જાય. માટે આ લક્ષ્મીનારાયણની મૂર્તિને પધરાવો. લોકોએ તેમ કર્યું. એ મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા વા દીક્ષિતજી મહારાજ મંદિરમાં પેઠા અને બધાઓને કહ્યું કે ત્રણ દહાડા મંદિર ખોલશો મા. પછી દોઢ દીવસ થયો એટલે બાહારના બાટિયા લોકો મુઝાયાકે મહારાજ માંહે શું જાણિયે કે કેમ કરતા હશે; તેથી ધીરજ રાખી શક્યા નહી અને મંદિર ઉઘાડી નાખ્યું. આ જોઇને દીક્ષિતજી મહારાજે માથું ધુણાવ્યું. તેઓએ પૂછ્યું કે મહારાજ માથું કેમ ધુણાવો છો ? મહારાજે કહ્યું કે તમે અધીરા થઈને મંદિર ઉઘાડ્યું તે ખોટું કર્યું. જો ત્રણ દીવસ પૂરા થતા સુધી તમે ઉઘાડ્યું ન હોત તો આ મૂર્તિ તમારી સાથે સાક્ષાત વાતો કરત. પણ તમે દોઢ દીવસમાં ઉઘાડ્યું. તેથી જુઓ આટલા પ્રાણુ આવ્યા છે. એમ કહીને મૂર્તિની છાતીપર હાથ મુકાવ્યો તો છાતીમાં નાડી ચાલે તેવા ધબકારા થતા હતા. ઇત્યાદિ વાતોના ગપાટા મારેલા છે. હવે એ ગપાટા ખરેખરા માનીને આજ ધણા બાટિયાઓ માની બેઠા છે કે આપણે માછીમાર હતા તે એમણે પાવન કરી શરણુ લીધા છે. તેમ કંઠી જનોઇ પણ એ મણે દીધાં છે. વળી કેટલાએક મહારાજો અથવા મહારાજાની તરફના કોઇપણ ધમકાવે છે કે, “તું હમારી સામને ક્યાં હોતાહૈ, ઉતાર તેરા જનોઇ કંઠી” તો બિચારા નરમ થેસ જવા થઈ નમી પડે છે ને જાણે છે કે હમણું કંઠી જનોઇ ઉતારી લેશે. તેવા બાઈઓને કેહેવું દુરસ્ત છે, કે બાઈઓ તમે

એ વાતમાં મોટા બુલાવો ખાઓછો. તમને ઠગારાઓએ ઠગ્યાતો ખરા પણ વળી તમને દબાવે છે તો ફાકટનાં કાં દબાઇ મરોછો? હવ ઉપર કહેલી દીક્ષિત-જીની બનાવટ ભરેલી વાત તદન ખોટી છે; પણ ખરી વાત તો એ છે કે મહારાજની ઠગાઇ ભરેલી જાળમાં તેઓ ફસાયા તથા તેઓની ભોળાઇનો મહારાજે લાભ લીધો. કેમ કે જીઓ, પેહેલાં એઓ કહે છે જે પ્રસાદ મોકલવાથી ખુદિ સારી થઇ. તેમ થતું હોય તો તેઓ એક પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનમાંજ કાં રઝળે છે? આખા દેશમાં પ્રસાદ ખવાડીને પગ દંડો પેસાડત. એમ બનવું ખુદિ હોણું હોય તે માને. વળી કહ્યું છે કે તરત શરણે આવ્યા જે એમ હોય તો પોતાનાં કરાવેલાં દેહરામાં પુષ્ટિમારગની કાંઈ મૂર્તિ ન બેસાડી ને લક્ષ્મીનારાયણની કેમ બેસાડી? એનું કારણ એજ કે તેઓ શાસ્ત્રમાં થોડું થોડું સમજતા હતા તેથી પુણી માર્ગની પસંદ કરી નહીં. વળી કહ્યું છે કે બાટિયા માછીમાર હતા. જે એમ હોય તો તેઓ વળી દેહરાં પણ બંધાવતા હશે કે? તેઓ અસલ યદુવંશી, પછી જેસલમેરમાં રાજ્ય કરતા, તે પછી મુલતાન વગેરેના મોટા વ્યાપારી, તે પછી કચ્છ હાલાર વગેરેમાં વ્યાપાર અર્થે આવી વસેલી જાત વળી કચ્છમાં તેઓએ મોટાં મોટાં કામો કરેલાં છે તથા મોટી મીલકતના માલિકો અસલથી છે. વગેરે બાબતોથી સંપૂર્ણ સારી હાલ-તવાળા છે, તેને દબાવવા સાર માછીમાર ઠરાવ્યા છે. એ વાત માનનારા બાટિયાઓને હજારો હજાર ધિકાર દેવા જોઇયે. કેમકે આપણે ઉત્તમ યદુ-વંશી કુળના છીએ તેને નીચાને શ્રદ્ધ જેવા બનાવી દીધો છે. વળી તે લોકો આપણને માછીમાર જેવી ગાળ આપે તે આપણે ખરી માની બેસી રહીએ એ કેટલું બેવકુફી ભરેલું છે?

વળી લખ્યું છે જે બાટિયાઓને જનોઇ દીધું. એ સમજી માણસોમાં કેવું હસવા સરખું છે? કદી માછી માર જેવા અતિ શ્રદ્ધને એના આપથી પણ જનોઈ દેવાય છે? જે એમજ હોય તો અઘાપિસુધી મોદિવાણીઆને કેમ દીધું નથી? બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી તથા વૈશ્યને જનોઇ દેવાય. વળી શ્રીકૃષ્ણનાવંશમાં ઉપનય થયલા કે જે વેદનેજ માનનારા તેઓ શું વેદની એધાણી રાખવા વગર આટલા દિવસ બેસી રહ્યા? એ બને કેમ? એવી વાત ક્ષત્રી તો કદી માનશે નહીં. કદાચ કોઇ બાઈને એ વિષે શક રહેતો હોય, તો તેણે બાટિયાની કુળકથા જે મુંબઈમાં છપાયેલી છે તે લઈને વાંચી જોવી. કદી તે મળતી

ન હોય તો હૃદય ચક્ષુ નામનાં માસિક પુસ્તક પેહેલાં તથા બીજામાં એઓની ઉત્પત્તિની ધણીખરી હકીકત છે, તે ઉપરથી સાફ માલમ પડશે. બાટિયા બાઈઓ ! તમે નીચ નહીં પણ અત્યંત ઊંચ દેવાંશિ વંશના છો. વળી હાલ જેસલમેરમાં તમારા બાઈઓ રાજ કરે છે તેમને જનોઈ છે કે નહીં તે જોવું જોઈયે.

કોઈ કંઠી જનોઈ ઉતારી લેશે એવો કોઈ બાટીઓ ભય રાખતો હોય તેને કેહેવાનું એ છે કે બાઈ જનોઈ તો એના આપની નથી તેના સખ્યો ઉપર જણાવેલા છે. બાટી કંઠી એની ખરી અને તે લેવા આવે તો તમોને આપવામાં કાંઈ હરકત નથી. પરંતુ તે આપો તેની અગાઉ એ કંઠી બાંધવા બદલ એમને તમે તથા તમારા આપ દાદાએ જે આપ્યું હોય તેનો હીસાબ ચુકાવી લઈને કંઠી હવાલે કરજો. પછી બાંધવી હશે તો બીજા ધણાં પંથોની છે તે બહુ સસ્તી તથા આ કંઠીવાળાથી કાંઈ ઓછી ઠગાઈની તથા ઓછી અની-તિની મળી શકશે. એમ નહિ તો અડધીની બમે બબ્બરમાં ધણી વેચાય છે.

હવે દીક્ષિતજીએ મૂર્તિ પધરાવવાની બાબતમાં કહ્યું કે મહાદેવની દૃષ્ટિ ગામની સામી અશુભ છે. પણ મહાદેવનાં મોં હોતું નથી. લિંગ બેસાડે છે તો તેની દૃષ્ટિ કાંઈ કોઈ તરફ થાય તેમ નથી. વળી ગામની વચે બેસાડવામાં કાંઈ નહીં ને કોરમાં બેસાડવાથી ગેર લાભ થાય એમ કહે છે. વળી કહે છે કે દોઢ દીવસમાં મંદિર ઉઘાડ્યું તેથી મૂર્તિમાં પ્રાણ અરધો આવ્યો. ત્યારે તો વળી દોઢ દીવસ બીજી વાર કરવું હતું તો પૂરો પ્રાણ આવત. વળી તે દહાડે લક્ષ્મીનારાયણની છાતી ધબકારા મારતી હતી ને આજ તો તેના પુજારીની પણ ભાગ્યે મારતી હશે. તે કેમ ? વળી એવીજ સિદ્ધાંત દીક્ષિતજી જાણતા હતા તો બીજી કોઈ પોતાના મારગમાં એવી મૂર્તિ કાં ન બનાવી જે પોતાના ભગતો સાથે બોલે ? એટલુંજ નહીં પણ આજ દિનસુધી બીજા કોઈ એ પણ બનાવી નથી. એવું છતાં મોગાબાઈ ખરી વાતો માગી બેઠા છે.

હવે માંડવીના મહાજનને જાળમાં લીધા એટલે તે વખતે ન્યાત સંપીલી હતી વળી ભોળાઓ વેહેમમાં તો ભોળાવાઈજ જાય, વળી “ ઊંઊંઊંકે આસરે ” એ તો ખરૂંજ એટલે બધા બાટિયા તેના સેવક થયા. પછી મહારાજે જોયું કે આ જાત બધા દેશમાં સારી હાલતમાં છે ને કોઈ વાડામાં પુરાયલી પણ નથી, તેથી જેમ લાગમાં આવે તેમ એ લોકોને મુંડવાનું થાય

તો સારૂં. એમ વિચારી માંડવીવાળા મોબાદાર મહાજનના કાગળો આપ્ત કચ્છમાં લઇ ગયા. તેમાં મતલબ એકે ગુસાંઇ લોકો ધરમની આપ્તમાં ઠીક સમજે છે, માટે આપણે ધરમ સમજવા સારૂં એ લોકોને ગુરૂ તરીકે માનવા લાયક છે. એવા કાગળો કચ્છમાં જવાથી અને ત્યાંના માણસો માંડવીનાં મહાજનવિષે જાણું મત ધરાવતા હોવાથી તેઓએ તે વાત સ્વીકારી. પણ તે આજની પેઠે તેઓને પરમેશ્વર તરીકે માનવા કે સાતમે આસમાન ચઢાવી દેવા એવું નોહોતું. માત્ર જેમ કોઈ સાધુ સંતને ગુરૂ જવા ગણી માન આપે તે પ્રમાણે આપતા. તે પછી હાલાર વગેરે ઠેકાણે કચ્છમાંડવીના મહાજનના કાગળો લઇ ગયા. ત્યાં પણ સારો મોબો હોવાથી તેઓએ એ વાત સ્વીકારી દીક્ષિતજીને ગુરૂ કર્યા.

એ પ્રમાણે દીક્ષિતજીના પ્રયત્નથી ભાટિયા ઘણેક ઠેકાણે એ પંથમાં મળ્યા. તેની સાબતી પાધરી છે કે કચ્છ હાલારમાં ઘણેક ઠેકાણે એમના વંશજો પેઢી ઉઘાડી બેઠા છે.

હવે દીક્ષિતજીએ શિષ્ય તો કર્યા, પણ કોઈ ઠેકાણે પેઢી ઉઘાડીને પોતાનો નવો અને કષોગકલ્પિત માર્ગ તથા તેની રીતભાત તેઓને દેખાડે તો વળી ભાટિયાઓ કે જે સાધારણ શાસ્ત્ર વગેરેની આપ્તમાં સમજતા હતા, તે તરત કહે કે આતો બધું પોકળ છે. માટે તેણે તરત પેઢી એ ક્યાંપણુ સ્થાપી નહીં. પણ દરેક ઠેકાણે પોતાનાં માણસો સાથે પ્રસાદ મોકલી તેઓને પોતા તરફ વાળવા મહેનત કરતા. તેમ વળી કેટલાએક ટોપાવાળા વૈષ્ણુવોને તે તે ગામોમાં મોકલી રાખતા કે જેઓ ઘણાક વૈષ્ણુવોને એમનાવિષે જાણ ઉત્પન્ન કરાવતા તથા જીનનાં શાસ્ત્રોની વાતો જેમ બને તેમ જીલાવતા. એઓના ઘણા એક ગ્રંથોમાં લખે છે કે “અન્ય માર્ગિકો સંગ કરનો નહીં” કાંકે ખીજા માર્ગની વાત સાંભળે તો એમનું પોકળ કુટી જાય. એવો હુકમ છે કે “અન્ય માર્ગિકે મુલ્કી કથા સુનની નાંહી” ભાગવતાદિક કથા પણ ખીજાના મારગવાળાની સાંભળવી નહીં. કારણ કે એ એમની પાસે સાંભળે તો પોતાને અનુકૂળ આવતા અર્થ સંભળાવે. પણ ખીજો તો ખરા અર્થ કરે એટલે એમનું ખોટારૂં ઉઘાડું પડે. એટલુંજ નહીં; વળી ગોકુળનાથજીનાં વચનામૃતમાં લખે છે કે “ઓર જે શાસ્ત્રહં સો સખ પુષ્ટિ મારગસોં વિશદ કરાનેવાલેહં, તાતેં જાકોં પુષ્ટિ ભક્ત હોયવેકી ઇચ્છા હોય, વાને પુષ્ટિમારમકે ગ્રંથ ખિના અન્ય

શાસ્ત્ર શ્રવણ કરતો નહીં” એ પ્રમાણેની આગાહીઓનાં પુસ્તકો તે ટોપાદાસોને આપી તેનો બોધ કરતા. તેમ પુષ્ટિમાર્ગની સમન્નમણીનાં પુસ્તકો પણ આરતે આરતે શોકોમાં ફેલાવવા લાગ્યા.

એમ કરતાં કરતાં દશ વીસ વરસ નીકળી ગયાં. આમ ભાટિયાભાઈઓને આગલાં શાસ્ત્રોની ધણી ખરી વિસ્મૃતિ થતી આવી; ને નવા નવા ઘોઠા-ખાનો બોધ થતાં ઘોઠાળામાં પડવા લાગ્યા. ને જ્યાં મહારાજોમાં ગુરૂ ભાવ હતો ત્યાં થોડો થોડો ભગવાન ભાવ થયો. એવી રીતની હાલત થતાં તેઓ-ને પેઢીઓ ઉઘાડવાનું મન થયું. તેથી પ્રથમ માંડવીમાં, પછી નગરમાં, પછી પોરબંદરમાં એમ અનુક્રમે ઠેકાણે ઠેકાણે પેઢીઓ ઉઘાડી પોતાનો જ-ભાવ કરવા લાગ્યા.

પેઢીઓ ઉઘાડી એટલે તો પછી ભાટિયાઓ ખીજાં શાસ્ત્રથી બદિર્મુખ બન રહ્યા. જેમ જેમ તેઓ શાસ્ત્રાદિથી બદિર્મુખ થતા ગયા તેમ તેમ એ લોકો પોતાનું લાકડું પેસાડતા ગયા; એમ કરતાં કરતાં ખીજાં શાસ્ત્રોથી અત્યંત મૂઠ બનાવી માત્ર દાશ્વરૂપી મહારાજોની તન, મન, ધનથી સેવા કરવી એવું ઠરાવ્યું. માત્ર એની હવેલીમાં આઠ ટાણાનાં દર્શણ કરવાં એટલે બસ. એવું કરી બધી વાતોથી તેઓને અજ્ઞપણ બનવા. અને પછી જેમ બને તેમ હુટવા લાગ્યા ને હજી પણ હુટે છે.

એ પછી પણ જ્યાં ભાટિયાનો જથ્થો દેખે ત્યાં મહારાજો કુદી પડે ને જાણે કે સારી પેદાસ થાય તેવું છે. તો હવેલી ઝુકાવી બેસી રહિયે. એમ કરતાં મુંબઈમાં વ્યાપારનું જોર જરા ઠીક વધ્યું તો ત્યાં પણ એ ગુરૂ રૂપી મકડ અથવા તીડ આવીને ઝુક્યા. મુંબઈમાં પેહેલી પેઢી સંવત ૧૮૬૭ ની સાલમાં ગોકુલનાથજી મહારાજે ઉઘાડી; અને વૈષ્ણુવાને જોલાવી દરેક કામ ઉપર પોતાનો કર લેવાનું લખાવી લઈ લાખોની ઉપજ કરી પેઢી માંડી બેઠા. તે પછી પણ મુંબઈમાં જેમ જેમ ભાટિયાઓની વસ્તી વધતી ગઈ તેમ તેમ ખીજાઓ પણ આવી પેઢાં ફાડવા લાગ્યા. એમ કરતાં હાલ તરત દશ આર મહારાજોનાં રેહેઠાણ મુંબઈમાં થયાં છે. હાલ તરત ૩૫-૪૦ મહારાજો પૃથ્વી ઉપર જીવે છે ને તેઓ ગોકુળ, મથુરા, મહાવન, કાશી, શીઆડ, અજમેર, કાંકરેણી, ચાંપાસેની, અમદાવાદ, નડિયાદ, સુરત, મુંબઈ, કછમાંડવી વગેરે ઠેકાણે વસે છે. તેમાં જ્યાં ઘણાં ભાટિયાની તરફથી ઘણી પેદાસ હોય ત્યાં ઘણા મહારાજો મંચે છે.

ભાગ ૫ મો.

મહારાજેની તથા તેમના પંથની ઉત્પત્તિ આપણે ઉપર પૂરી કરી. જેમ ખીન્ન સંકટો પથો હિંદુસ્થાનમાં પૈસા વગેરે હરણ કરવા સારુ ઉભા થયા છે, તેમ આણે પણ એક સ્વકપોણ કલ્પિત તથા વેદ વિરુદ્ધ અને પાખંડ મત ઉભું કર્યું છે, ખીન્ન બહુ પથો કરતાં આ પંથમાં ઠગાઇ, લુચ્ચાઇ અને અનીતિ હદથી જાહે છે.

પુણિ માર્ગનું પ્રાગટ્ય તે વૈષ્ણવોના પર ઉપકારને અર્થેજ થયું હોય, તેનું જોણા વલ્લભસંપ્રદાયીઓને સમજાવવા સારુ પોતાનાં દાદશકુંજ નામનાં પુસ્તકમાં લખે છે કે કેટલાક દૈવીજીવ ગોત્રોકમાં હતા, તેઓને શ્રીકૃષ્ણની સાથે સંજોગ કરવાની ઇચ્છા થઇ. તે વાતની સ્વામીનીજીને ખબર પડી. (સ્વામિનીજી તે ભગવાનની કલ્પેલી સ્ત્રી) એટલે સ્વામીનીજીને અત્યંત ક્રોધ ચઢ્યો. પછી તેઓને શાપ દીધો કે જન્મો મૃત્યુવર જાહેને પડે. એથી જીવો ત્યાંથી નીચે પડ્યા. જ્ઞાત એક ઠેકાણે યજ્ઞ કરતા હતા ત્યાં આવીને પડ્યા. તે પડતાંજ જ્ઞાતાનાં શરીરમાં પ્રવેશ કરી ગયા. કેટલીક વાર થઈ એટલે જ્ઞાતાને કામ વ્યાપ્યો. તે કામથી વ્યાકુળ થઇને આઠમા લોકથી નીચે પડ્યા. કારણ જીવો જ્ઞાતાનાં શરીરમાં પેદા એટલે કામ ઉત્પન્ન થયોજ જોઈએ.) એમ થવાથી જ્ઞાતાનું વીર્ય સ્ખલિત થયું. તે વીર્ય જ્ઞાત્યે એક દડિયામાં રાખી મુક્યું. પછી જ્ઞાતજીવો આવ્યા તેને જ્ઞાત્યે પુછ્યું કે હું કામાતુર થયો તેથી વીર્ય સ્ખલિત થઈ ગયું છે તેનું શું કરું ? જ્ઞાતજીવોએ કહ્યું કે આ અગ્નિના કુંડમાં નાખી દો તે પ્રમાણે જ્ઞાત્યે કર્યું, એટલે તેમાંથી તરત ૧૬૦૦૦ છોકરા ઉત્પન્ન થયા. તેમનું નામ અગ્નિકુમાર પાડ્યું. પછી તેઓને જ્ઞાત્યે હુકમ કર્યો કે જન્મો પ્રજા ઉત્પન્ન કરો. આ સાંભળી તેઓ ચાલ્યા એટલે સ્તામાં નારદજી મળ્યા. નારદજીએ તેઓને પુછ્યું કે તમે ક્યાં જાઓ છો. આ લોકોએ બધી વાત કહી સંભળાવી. નારદજીએ જગતનાં દુઃખનું વર્ણન તેઓને સમજાવ્યું અને કહ્યું કે નારાયણ સરોવર આગળ ગુફા છે, ત્યાં જઈ તપ કરો તો તમારું કલ્યાણ થશે. બાકી જગતમાં કાંઈ વળશે નહીં. અ-

હિથી તેઓ તે યુદ્ધમાં જઈ તપ કરવા લાગ્યા. ધણુક કાળસુધી તપ કર્યું ત્યારે તેઓને બ્રહ્મલોકની પ્રાપ્તિ થઈ. એ વાતમાં તે લોકોને સંતોષ થયો નહીં, તેથી ફરી પાછા તપ કરવા ગયા. આ તપથી પ્રસન્ન થઈ ભગવાને તેમને દર્શન દીધાં અને કહ્યું કે તમે વર માગો, હું પ્રસન્ન થયો છું. આથી તેઓ તો ભગવાન ઉપર આશંક થઈ ગયા અને કહ્યું કે મહારાજ અમે સ્ત્રીઓ થઈને હાલ તરત તમારી સાથે ક્રીડા કરવા માગિયે છીએ. પણ ભગવાને કહ્યું કે તે હમણાં તો નહિ બને, પણ થોડા દહાડા પછી સારસ્વત કલ્પ આવશે, તેમાં અમે વૃજમાં નંદરાયજીને ઘેર કૃષ્ણ નામથી અવતરશું ત્યારે તમારો મનોરથ પૂર્ણ કરશું. તે પ્રમાણે તેઓ આવતર્યા અને આ લોકો પણ વૃજના એ ભાગમાં સ્ત્રીરૂપે અવતર્યા. એક શ્રુતિરૂપાને બીજી અગ્નિકુમારરૂપા તેના નવ પ્રકાર થયા. તેઓએ છ મહીનાસુધી રાસ રમણકરીને પોતાનો મનોરથ પૂર્ણ કર્યો. હવે તે કૃષ્ણ પાછા ગૌલોકમાં ગયા ને જોએની સાથે કૃષ્ણ ક્રીડા કરી હતી તેઓ પણ ગૌલોકમાં ગયા. તે પછી બાકી રહેલા કુટલા એક જીવોને શ્રીકૃષ્ણ તારી શક્યા નહીં, તે સાથે વલ્લભનો અવતાર થયો તે આ પ્રમાણે :—

એક દહાડો ગૌલોકમાં શ્રીઠાકોરજી તથા શ્રીસ્વામીનીજી રાસક્રીડા કરી નીરાંતમાં બેઠાં હતાં. તે વખતે શ્રીઠાકુરજીને બાકી રહેલા જીવોની યાદ આવી તેથી મુખ અત્યંત શુષ્ક થઈ ગયું. આ જોઈ શ્રીસ્વામીનીજી પૂછવા બેઠાં કે મહારાજ ! આમ કાં ? ત્યારે શ્રીઠાકોરજીએ બાકી રહેલા જીવોની વાત શરૂ કરી એ વાત સાંભળતાં શ્રીસ્વામીનીજીને પણ અત્યંત વિરહ ઉત્પન્ન થયો. મહાપ્ર શ્રીઠાકોરજીને પણ શોકમાંથી બહુજી વિરહ ઉત્પન્ન થયો. તે વળી એવા કે બેઠાં નેત્રમાંથી વિરહાભિ નીકળ્યો. એ વિરહાભિ બેઠાના અંત્રિયામાં મળી ગયો. મળી જતાંજાં તેનું એક પૂતળું થયું ! તે કેવળ અગ્નિમય થયું ! તે શ્રીઠાકુરજી તથા પ્રીયાજીની સામે હાથ જોડી ઉભું રહ્યું ને પૂછ્યું કે શી આત્મા છે ? તેઓએ કહ્યું કે તમે પૃથ્વીપર જાઓ અને દૈવીજીવો જે બાકી રહ્યા છે તેઓનો ઉદ્ધાર કરી અહીં તેડી લાવો. ત્યાંથી તે પૂતળું આવીને ચંપારણ્યમાં પડ્યું. તેને લક્ષ્મણ બટજીએ તથા ઇલ્લમાગારજીએ ઉપાડી લીધું. અને આગળ જતાં તેણે માર્ગ સ્થાપન કર્યો. પછી જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા માંડ્યો.

ત્યારે તે વખતે તો આપડા ૧૦૦, ૧૫૦ જન્મ્યા હતા તેનો વલ્લભે ઉદ્ધાર કર્યો. પછી જેમ ખબર પડતી ગઈ તેમ અવતરતા ગયા, અને આ લોકો પણ પોતાનું સ્વરૂપ પોતાનાં છોકરાંઓમાં આવિરભાવ તિરોભાવ કરતા ગયા. એટલે વલ્લભાચાર્ય પોતાનું સ્વરૂપ પોતાના બે છોકરાઓમાં મુક્યું. તેમાંથી મોટાને તો નાના ભાઈ એ પાટ બેસાડી દીધો બાકી એક રહ્યો તેણે પોતાનું સ્વરૂપ પોતાના સાત છોકરામાં મુક્યું. પછી તેઓ એક બીજામાં મુકતા ગયા ને જીવો પણ દોડી દોડીને જેમ અને તેમ જલદી જન્મવા લાગ્યા. તે માહેલા ધણુ ખરા આ આ-જન્મુધી અનીતિના-શિરોમણિ અને પાપાણુવ ૩૫, ૪૦ આવિભાવવાળાં સ્વરૂપ બેઠાં છે, તેના વખતમાં જીવો દોડીને ૨૫૦૦૦૦થી ૩૦૦૦૦૦ જન્મી પડ્યા છે.

એ વાત મૂળ મંડાણને માર્ગની ઉત્પત્તિનાં કારણ પોતાના ચેલાઓના જાણમાં આવવા સાર એક ગ્રંથમાં લખી છે. આવી મૂર્ખાઈ ભરેલી વાતો આપડા અલણુ ભોળા વૈજ્ઞાણિકો ખરી માની બેઠા છે. ગોલોક વાળા ભગવાન જાણે એ મહારાજોમાં તિરોભાવ કરી બેઠા હોયની !! તેમ માની તેઓને પ્રેમે કરી સર્વસ્વ અપણુ કરે છે. હવે એવી રીતનાં ભોળાપણુમાં ઠગાતા પ્રીય વૈજ્ઞાણિકોઓને માટે બે શકુન લખી તે ઉપર વિચાર કરવાની ભલામણ છે. તે એ કે:—

૧. અદિતી આદમો અને સ્વકપોલ કલ્પિત એવો ગોલોક તમને તા સાર કહેયો છે. પણ વિચાર કરો કે એક મતલબીઆ માણુસે મરણુ મોજ માણુવાની લાલચવાળા જીવોને ખોટી લાલચ દેખાડી છે કે સાચી તપાસ કરો.

૨. વળી પોતાનાં પુસ્તકોમાં લખે છે કે, ગોલોકમાં જે જીવ જાય, તે પાછો કોઈ કાળે પૃથ્વીપર પડે નહીં, ત્યારે આ જીવો શું પડ્યા કે આખડ્યા ? હવે એમાં કઈ વાત સાચી ને કઈ ખોટી.

૩. વળી લખ્યું છે કે જે બ્રહ્માના લોકમાં પડ્યા. ત બ્રહ્માના વીર્યથી અગ્નિકુમાર થયા. તેને બ્રહ્માએ સૃષ્ટિ રચવા મોકલ્યા. તે નારદના કેહેવાથી નારાયણ સરોવરમાં તપ કરવા ગયા. વળી તેમને બ્રહ્મલોકની પ્રાપ્તિ થઈ. ત્યારે બ્રહ્મા આ પૃથ્વીપર હતા ને બ્રહ્મલોક બીજા છે ? વળી બ્રહ્માએ વીર્યને શું કરવું? એવી મૂર્ખાઈની વાત બ્રાહ્મણોને પુછી; તો શું બ્રહ્મામાં અકકલ નો હોતી?

વળી તે છોકરાઓને મૂરખ બનાવ્યા છે કે બ્રહ્માની વાત ન માની ને નારદની માની. એમ કેહેવાનું કારણ એ કે આગળ પંથ ચલાવામાં બીજાનાં છોકરાને આપથી ઉલટો ચલાવવાનો બોધ કરવો. તે સાર આ વાત ઠોકરી છે.

૪. મજકુર જીવો આઠમા આસમાનથી પચાસાંથી તે પૃથ્વીસુધી વૈકુંઠ, બ્રહ્મલોક, જનલોક, તપલોક, સત્યલોક, ભૂલોકને ગોલોક એ પ્રમાણે સાત છે તેને મુકીને પૃથ્વીસુધી કેમ જીવો આવી પોહ્યાંચ્યા હશે? એ તો શ્રી વલ્લભજી મહાપ્રભુજીને ઠગાઈ ભરેલો મારગ પૃથ્વીપર રચવો પચાસાંથી વચમાંના લોકને ખાઇ ગયા દેખાઇ છે.

૫. એક જગતએ લખ્યું છે કે અગ્નિકુમારોએ રામની સ્તુતિ કરી ને આમાં તો બીજા આવતારની સ્તુતિ કરી લખી છે. ત્યારે હવે ખરી વાત કંઈ હશે? પુસ્તકમાં તો બધી ખરી, પણ બનવામાં તો બેઉ ખોટી જાણવી !

૬. વળી એ લોકો શું વર માંગશે તે ભગવાન જાણી ન શક્યા એમ દેખાડ્યું છે. તેમાં નવાઈ જેવું એ છે કે એક વખત જે કામ કરવાને ભગવાન અશક્ત હતા, તે કામ બીજા વખત કરવાને શક્તિવાન થયા! તેમાં અંતરજામીપણું ને સર્વ શક્તિમાનપણું બેઉ ઉડાવી દીધાં છે. તે સંતર્પીની નહિ અને અશક્તિમાન એવો પરમેશ્વર કીયો હશે?

૭ દરેક દ્વાપાર યુગમાં કૃષ્ણાવતાર થાય છે. ગોલોકના જીવોનો ઉદ્ધાર તો સારસ્વત કલ્પવાળા કૃષ્ણે કર્યો એમ લખ્યું છે ત્યારે બીજા કલ્પના કૃષ્ણના અવતારો શા સાર છે? તે તે કૃષ્ણો તે તે જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા અશક્ત હતા કે શું? વળી આટલા દિવસ તે અશક્ત હતા માટે શ્રીવલ્લભજી મહાપ્રભુજી મહારાજનો અવતાર થયો! તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનથી પણ વિશેષ શક્તિવાન થયો કે? વળી સારસ્વત કલ્પને** વરાહથી ૧૪૪૦૦૦૦૦૦૦૦ (એક ખર્વ અને ચુમ્બલિસ્ત્ર અખજ) વરસો થયાં તથા તે પછી પદ્મકલ્પ ગયો, ત્યારે

* કલ્પ એટલે બ્રહ્માનો દિવસ તથા રાત્ર. હવે બ્રહ્માના દિવસમાં એક હજાર ચોકડી યુગ જાય તેમ રાત્રમાં પણ તેટલોજ વખત જાય. ચોકડી યુગ એટલે સત્યુગ, ત્રેતા, દ્વાપર તથા કલિયુગ; તેમાં સત્યુગનું આયુષ્ય ૧૭૨૮૦૦૦ વર્ષનું, ત્રેતાનું ૧૨૯૬૦૦૦ નું, દ્વાપરનું ૮૬૪૦૦૦ તથા કલિયુગનાં ૪૩૨૦૦૦ મળી સરવે યુગોનું આયુષ્ય ૪૩૨૦૦૦૦ વર્ષ થાય છે.

ગોક્ષોઢીઓ કેટલો અંધારીઓ ઠરાવ્યો છે. અરેરે ! આ કેવી અસંભવિત અને ગપોડાની વાતો છે, તે છતાં વૈષ્ણવ ભોઢોને કાંઈ શંકા પણ થતી નથી !

૮ શ્રીવલ્લભજી મહાપ્રભુજી આઠમાં આસમાનથી અગ્નિનું પૂતળું થઈને પડ્યા, તો એ ધણુજ સકત હશે કે ભાંગીને ભૂકો ન થઈ ગયા. વળી વચ્ચે માંના સાત ભોક, તારા, ચૂહ, નક્ષત્ર વગેરેમાં ભરકાણા નહીં એ કેવી અભયખી કેહેવાય ? પણ એમ હશે. પેલા મહંમદ પેગમબર સાહેબને સાતમા આસમાનપર લઈ જનાર ગેબ્રિયલ દૂત રખે વલ્લભને પૃથ્વી ઉપર મુકી ગયા હોય નહિ ! વૈષ્ણવભાઈઓ એવી શંકા તો એકાદ કહાડો ? વળી એમાં એક ખીજી શંકા થાય છે તે એ કે એ વલ્લભ મહાપ્રભુજીના પિતા લક્ષ્મણ ભટ્ટ દાવો કરેછે જે એ છોકરો મારો છે તો તે વાત શું ખોટી ? ત્યારે વળી મૂળ-પુરુષાદિમાં લખેલું છે કે લક્ષ્મણનોજ છોકરો જીવતો થઈને રમતો હતો તે વાત કેમ બને ?

હ. વળી એ પુષ્ટીમાર્ગવાળાના ઠાકારજી (ભગવાન) કેવા જે સ્વધચ્છાએ કરી, સ્વઉદ્ધાર કરીજ શકે નહીં, તે સારૂ પૂતળાંને નાખવું પડ્યું. તે પૂતળું તો નાખ્યું પણ દૈવીજીવોને જન્માવી તેમનો તે ટાણે ઉદ્ધાર કરી ન શકાયો તે બિચારા હજી જન્મ્યાં કરે છે. વૈષ્ણવભાઈઓ, તમારાં તન, મન, ધન હજી સુધી પણ લૂટયા કરવાને સારૂ આ ખોટી અને અયોગ્ય સુક્તિ તમને સમજાવી છે અને તે પોતાની અયોગ્ય સુક્તિને સારૂ જ ઈશ્વરને અસમર્થ ઠરાવ્યો છે.

એ પ્રમાણે સાક્ષિ નિર્મૂળ અને બુદ્ધચાદિકથી વિરૂદ્ધ વાતો વૈષ્ણવો માની બેઠા છે. વળી માનીને ઉપર લખેલી શંકાઓ કાઢી નથી શકતા તો રહ્યું, પણ દરેક ઠેકાણે જુદા જુદા સિદ્ધાંતો લખ્યા છે, તે વિશે પણ કાંઈ શંકા કરતા નથી એ કેટલું અભયખી ભરેલું છે ? જુવો, હવે ખીજો ઠેકાણો લખે છે:—

૨ ગુસાંઈજીની નિજ વારતામાં લખે છે કે આ પૃથ્વીની નીચે સાત પાતાળ છે અને ઉપર છ ભોક છે. તેથી ઉંચું વૈકુઠ અને સૌથી ઉંચો ગો-ભોક છે. ત્યાં રત્નમય અને કોટિ સૂર્યના બેટલા તેજોમય મેહેલ છે, તથા ગદ, કિલ્લા, નદી અને પર્વત છે. ત્યાંના રાજા શ્રીકૃષ્ણ છે. ત્યાં પ્રીયાજી રાધાજી અથવા સ્વામિનીજી છે; તથા ચંદ્રાવળી વગેરે ત્રણ કરોડ રાણીઓ છે, તે રાણીઓને રેહેવા સારૂ જુદા જુદા કુંજ (બગીચા) છે. ભાં વિવિધ

પ્રકારનાં વૃક્ષો, ગાયો અને મોર, પોપટ વગેરે પક્ષીઓ પણ છે. એક સમયે શ્રીકૃષ્ણજીને પ્રિયાજીએ બોલાવવા સાર પોતાની સખી લલિતાજીને મોકલી. લલિતાજી કૃષ્ણને લઇને સ્વામિનીજીના બગીચા તરફ જતી હતી: એટલામાં ચંદ્રાવળીજી સામી મળી તેણે વિચાર્યું કે કાંઈ કપટ કરીને શ્રીકૃષ્ણને મારા બગીચામાં લઈ જાઉં. એમ વિચારીને બોલી કે આ માર્ગે પ્રિયાજીના બાજુ વૃષભાનજીને જતાં દીઠા છે, માટે આ બીજે રસ્તે થઈને જાઓ તો ઠીક. પછી શ્રીકૃષ્ણજીને એવાં કામમાં કાંઈ વૃષભાનજીની બીક હશે તેથી ચંદ્રાવળીએ કહેલે રસ્તે ચાલ્યા. તે રસ્તે ચંદ્રાવળીના બગીચા આગળ ચંદ્રાવળીની સખી ચંદ્રાનના ઉભી હતી, તેણે જાણ્યું કે ચંદ્રાવળી તતખીર કરીને શ્રીકૃષ્ણને લાવી તો ખરી, પણ લલિતા સાથે છે તે જાણ્યું તો ઠીક. એવું વિચારીને બોલી કે આ માર્ગે ચંદ્રાજી જતા હતા. હવે ચંદ્રાજી લલિતાનો કાંઈ સંગો થતો હતો તેથી એવા કામમાં લલિતા તેનાથી ડરીને જતી રહી. પછી ચંદ્રાવળી શ્રીકૃષ્ણને પોતાના કુંજમાં લઈ ગઈ. અને શ્રીકૃષ્ણે ચંદ્રાવળીનાં તનનો તાપ નસાડ્યો. પછી લલિતાજીએ એ વાત જાણીને પ્રિયાજીને કહી. એ માથી પ્રિયાજી અને ચંદ્રાવળીજી વચ્ચે લડાઈ થઈ તેમાં પ્રિયાજીએ ચંદ્રાવળીજીને શાપ દીધો કે તારા કુંજ સહિત તું પૃથ્વીપર જન્મ ધર. તેમ લલિતાજીએ સ્વામીનીજીને શાપ દીધો કે તારા કુંજ સુધાં તું પણ પૃથ્વીપર પડ. પછી શ્રીકૃષ્ણે એ ટંટાનું સમાધાન કરીને કહ્યું કે તમે બન્ને જણીઓ પૃથ્વી ઉપર તમારા કુંજ સુધાં અવતાર ધરો અને હું બે રૂપે જન્મ ધરીશ અને તમારો ઉદ્ધાર કરીશ. પછી પ્રિયાજીનો કુંજ ચંપારણ્યમાં જન્મ્યો અને ચંદ્રાવળીનો ચરણાદ્રિમાં જન્મ્યો. તેઓનો ઉદ્ધાર કરવા સાર શ્રીકૃષ્ણજીએ બે રૂપ ધર્યાં. એક રૂપે ચંપારણ્યમાં વલ્લભાચાર્યનો અવતાર થયો બીજે રૂપે ચરણાદ્રિમાં વિકૃલનાથજીનો અવતાર થયો. વળી લખ્યું છે કે ચંપારણ્યમાં જ્યારે વલ્લભાચાર્યજી જન્મ્યા, ત્યારે એ વનમાં ઝાડ સઘળાં સૂકાઈ ગયાં તથા ગાયો, વાછરડા અને પક્ષીઓ વગેરે મરી ગયાં, કારણકે એ સઘળાં ગોક્ષાકમાંથી આવીને અવતર્યા હતાં. માટે વલ્લભાચાર્યે તેમનો ઉદ્ધાર કર્યો. તેમજ વિકૃલનાથજીએ ચરણાદ્રિમાં ઝાડો તથા જનાવરોનો ઉદ્ધાર કર્યો. એ બન્ને જણીઓની દાસીઓ ત્રણ કરોડ પૃથ્વી ઉપર કાંઈ કાંઈ વરસને અંતરે

જન્મી. તેમાં કેટલી એક તો પુરુષરૂપે જન્મી ને કેટલી એક સ્ત્રીરૂપે જન્મી; અઘાપિ પણ બે રૂપે જન્મે છે. તેનો ઉદ્ધાર શ્રીકૃષ્ણજી અવતાર ધરીને કરે છે. માટે લાંથી આવેલા જીવ હશે તેટલાજ અમારા પંથમાં આવે છે. વળી અગાઉ ચોરાશી તથા બસેં બાવન વૈષ્ણવો આચારજી અને ગુસાંધજીના થયા; તેઓ કઈ કઈ સખીના અવતાર છે તે પણ લખ્યું છે તેમાંથી થોડા નમુના સાર અહીં લખવા દુરસ્ત વિચાર્યું છે.

વૈષ્ણવના નામ.

કઈ સખીનો અવતાર.

૧ દામોદરદાસ હરસાની	લલિતાજી.
૨ કૃષ્ણદાસ મેધન	વિશાખાજી.
૩ દામોદરદાસ સંભલવાર	ચિંતામણીજી
૪ પદ્મનાભદાસજી	ચંપકલતાજી.
૫ પદ્મનાભની પુત્રી તુલસ્યા.	મણીકુંડલજી
૬ પદ્મનાભના દીકરાની વહુ પારવતી.	રૂપવિલાસિનીજી.
૭ પદ્મનાભનો દીકરો રઘુનાથ.	ગુણચંદ્રિરામાજી.
૮ રંગેઆધ ક્ષત્રિયાણી.	રતિકલાજી.
૯ કાશીના શેઠ પુરુષોત્તમદાસજી	છંદુલેખાજી.
૧૦ પરશોત્તમદાસ શેઠની છોકરી રૂકમણી	મોદીની.
૧૧ „ છોકરો ગાપાગ્રાદાસ	ગાયન કલા.
૧૨ સારસ્વત બ્રાહ્મણુ રામદાસ.	પ્રેમ મંજરી.
૧૩ ગદાધર રૂપિય સારસ્વત	કળકંઠી.
૧૪ વેણીદાસ ક્ષત્રી (ખત્રી)	નંદરાયજી નોં બેલ.
૧૫ તેનો ભાઈ માધવદાસ.	રતનપ્રભા.
૧૬ હરીવંશપાઠક	ગલીકિતાલીલા.
૧૭ ગોવીંદદાસ.	નંદરાયજીનોં પાડો.
૧૮ અંબાખતરીઆણી.	શહિણીજી.
૧૯ ગજનધાવન ક્ષત્રી.	તેનાં
૨૦ નારાણદાસ બ્રહ્મચારી	મથુરેઈક્ષણાં.
૨૧ ચતુરાધ્યામાક્ષત્રાણી	ભદ્રા.

૨૨ જીઆદાશ આંધળોખત્રી.	સામાવતી.
૨૩ દયકળુર ક્ષત્રી.	પ્રવીનાં.
૨૪ તેની સ્ત્રી શીવાશીળી.	રશીલી.
૨૫ દીનકર શેઠ.	આતુરી.
૨૬ તેનો આકર મુકુંદદાશ.	ધ્રુવાનંદ.
૨૭ પ્રભુદાશ ખત્રી.	મનમથ.
૨૮ શીહાનંદ ભાટ.	કુળદેશી.
૨૯ પરશોતમદાશ ખત્રી.	માધવી.
૩૦ તેની સ્ત્રી.	માલતી.
૩૧ ત્રીપુરદાશ કાયસ્થ.	હરણી પ્રશસ્ત.
૩૨ પુરણુમળ.	ચિત્રલેખા.
૩૩ જ્ઞદવેદ્રદાશ.	મદોનમસ્ત.
૩૪ ગુશાંઈદાશ.	ગોવિંદદાસનો ગોપટ.
૩૫ માધવ ભટ કાસ્મીરી.-	રત્નાં.
૩૬ ગોપાળદાશ વાંશબાઝનાં.	રસપ્રકાશ. [નામ ખીમલા
૩૭ પદ્મ રાવળ.	દ્વારકાંતી શખી રકમણીજીતી
૩૮ પુરશોતમ જ્ઞેશી.	શુણ્ણુમુડા.
૩૯ તેની સ્ત્રી.	દુરવા.
૪૦ જગન્નાથ જ્ઞેશી.	સૌરભી.
૪૧ તેની મા.	છખીસિધી.
૪૨ નરહર જ્ઞેશી.	ગંધ રેખા.
૪૩ રાણા વ્યાસ ગોધરાનાં.	નાગરવેલ.
૪૪ ગોવીંદદુબે.	દ્વારકાંતી શખી.
૪૫ રઘુદુબે ને માધવદુબે.	લલીતાની સખીઓ. કુંજરી ને
	તે રસરસાલીલા.
૪૬ ઉત્તમશ્લોકદાસ.	શિક્ષા.
૪૭ ઈશ્વરદાશ દુબે.	મેનાં.
૪૮ વાશુદેવ છકડો.	લાલો મનસુખો નંદરાએજીનો સખો

૪૯ કૃષ્ણદાસ.	સુરસેની.
૫૦ ભદ્રવદાસ ખવાસ.	તિલકની.
૫૧ જગતાનંદ બ્રાહ્મણ યાનેશ્વરનાં	માધુરી.
૫૨ આનંદદાસ.	નાગરી.
૫૩ વિશ્વંભરદાસ.	વલભા.
૫૪ અડવની બ્રાહ્મણી	શશીકલા.
૫૫ ક્ષત્રાણી એકબાઈ.	લીલા.
૫૬ ગુરજા.	નંદા.
૫૭ સંભારાઈ.	શૃંદા.
૫૮ કૃષ્ણદાસ ખવાસ.	વ્રજમંગળા.
૫૯ બોલામિશ્ર.	સુમંદરા.
૬૦ રામદાસ.	કદાયા.
૬૧ રામદાસ ચવાંણુ.	મધુ.
૬૨ રામાનંદ પંડીત.	માતમ.
૬૩ વિષ્ણુદાસ છીપો.	કમળા.
૬૪ જીવણદાસ કળુર તંત્રી.	ઈશ્વરી.
૬૫ ભગવાનદાસ સારસ્વત	વસુગંધ.
૬૬ ભગવાનદાસ ભીતરીઓ.	સુંદરી.
૬૭ અચ્યુતદાસ સનોડીઓ.	માધુરી.
૬૮ અચ્યુતદાસ કડાનાં.	રસાત્મિકા.
૬૯ અચ્યુતદાસ ગોડ બ્રાહ્મણુ.	મોહની.
૭૦ નારાણદાસ અંબાલાનાં.	વ્રજવિલાસિની.
૭૧ નારાણદાસભાટ મથુરાનાં.	ગોકુળનેત્રાંદરો.
૭૨ નારાણદાસ લુઆણો ઠાંતોં	કેતકર.
૭૩ શીહાનંદની ક્ષત્રાણી.	સુનંદા.
૭૪ દામોદરદાસની મા. વીરબાઈ.	પુર્ણીદીજી (વનદેવી)
૭૫ નંદગામનાં આપુરૂષ.	રંગા, દશા.
૭૬ ખાતી સુથાર	સુદામાનો સખો.

૭૭ ક્ષત્રી.	મોહની
૭૮ પુરુષોત્તમ કવિ.	નંદરાયનો ભાટ.
૭૯ ઉમા શંકર.	શાંટેલ.
૮૦ ગોપાળદાસ નરોડાના	સંગીતકળા.
૮૧ જનાર્દનદાસ ખત્રી,	કૃષ્ણાવતી.
૮૨ ગુરુ સ્વામી.	વંદી.
૮૩ કનૈયાલાલ ક્ષત્રી.	કમોદીની.
૮૪ નરહરિદાસ વિપ્ર.	સુંગર.
૮૫ નરહર સન્પાસી.	શુભાખી.
૮૬ શદુ પાંડે.	ચંદ્રભાનુ ગોષ્ઠ.
૮૭ તેનો ભાઈ માણુકચંદ.	મધુમંગળા.
૮૮ સદુની વહુ ભવાની	રામદે { નંદરાયજીની નણુ-
૮૯ સદુની છોકરી નરો	શમદે { દીઓ.
૯૦ ગોપાળદાસ જટાધારી.	શુભદ્રા.
૯૧ કૃષ્ણદાસ શાસ્ત્રી.	વંદા.
૯૨ સંતદાસ ચોપડા.	ચંદ્રિકા.
૯૩ સુંદરદાસ સખી.	માધવા.
૯૪ માધવજી પટેલ.	સુઆ હરખા.
૯૫ ગોપાળદાસ નરોડાનો બીજો.	જશવંત નંદરાયનો ખવાશ.
૯૬ બાદરાવજીદાસ.	શ્રુતિરૂપા.
૯૭ તેની સ્ત્રી.	ગંગા.
૯૮ સુરદાસ.	ચંપકલતા.
૯૯ પરમાનંદદાસ.	ચંદ્રભાગા.
૧૦૦ કુમનદાસ.	વિશાખાજી.
૧૦૧ કૃષ્ણદાસ.	અમનુ ગોષ્ઠ.
૧૦૨ કૃષ્ણદાસ અધીકારી.	રીસલસખો, લલીતાજી સખી.

આમા જોવાનું એ છે કે પુસ્તકમાં લખેલું છે કે ચંદ્રાવળીને સ્વામીની-જીની લગાઈમાં એક બીજાને શ્રાપ આપ્યો તે તેઓની સખીઓનેજ અહિં પડવાનું હતું પણ આમાં તો નંદરાયનો બેલ પણ પડેલો છે. તેમ નંદરાયનો

પાડો પણ પડેલો છે. વળી ગોવિંદકુંડનો પોપટ પણ પડેલો છે. (ત્યાં મળ્યાનું ગોવિંદકુંડ પણ છે.) સાથે દારિકાંત! શકિમણીજીની સખી ખીમલા પણ છે. નંદરાયનો લાલો મનશુષો પણ છે, ગોકુલનો વાંદરો પણ છે, વનની દેવી પણ છે, સુદામાનો સખો પણ છે, નંદરાયનો ભાટ પણ છે, ચંદ્રલાલ ગોપ પણ છે વળી એ તો નંદરાયની નંજુદીઓ લખી છે. પુરૂષની નંજુદીઓ પણ ગોલોકમાં થતી હશે ! સ્ત્રીઓની નંજુદી તો થાય ત્યારે એમાં જુલ કરી છે કેમ ? કોઈ સખીનો શાળો લખ્યો નથી તે પણ ત્યાં થવા જોઈએ ! નંદરાયનો ખવાસ પણ છે, અમલુ ગોપ પણ છે. ને છેલ્લો કૃષ્ણદાસ અધી કરી તો ત્યાં જુતની પેઠે એ રૂપે ગોલોકમાં ભમતો દેખાય છે, રીસલ સખાને રૂપે ને લલિતા સખીને રૂપે ભટકતો દેખાય છે. આ અધી અંડ અંડ બદલાઈ જોવી વાતો છે. અવતરવાનાં બાનાંમાં લખ્યું છે કે એક પુરૂષની છછ કરનારી એ સ્ત્રીઓની લડાઈ થઈ તેથી તેઓની સખીઓ સુધાં પૃથ્વીપર આવી પડી ત્યારે નંદરાયનાં પાડા બેલ ભાટ સખા ખવાસ વગેરેને શું ગ્રસ્ત થઈ હશે કે જેથી ખીચારા તેઓ પણ આવીને પડ્યા ? વૈષ્ણવ ભાઈઓ આ અધી કેવી વાતો છે તેનો તમારામાં યુદ્ધિ હોય તો ખરેખર એક પલકમાં વિચાર આવવો જોઈએ. પણ જો યુદ્ધિ ન હોય તો પછી બોલવાનું કાંઈ રહ્યું નથી. તો પણ અમારે યુદ્ધિમાન, ડાયા, સમજી, વીચારશીલ વૈષ્ણવોને કેહેવું જોઈએ કે આવી વાતો જરૂર તમારે વિચારવા જેવી છે. આમાં કેવળ ઠગાઈ સીવાય બીજું શું છે તે તમારે જરૂર-તપાસવું જોઈએ. તે છતાં અંધઅંધકે આસરે પડેલા લોકોમાં જાય તો તમારી મરજી. દેખી પેખી કોઈ ક્ષણમાં પડશે તેને કાણુ પકડનાર છે.

એ પ્રમાણે ચોરાશી તથા અસંખ્ય બાવનના અવતાર લખ્યા છે.

હવે આ વાત અક્ષયથી ઉલટી, હસવા સરખી, જેવળ સ્વકપોલ કલ્પિત અને સાદુ જીવી તથા ઉપર કહેલી એઓની પોતાનીજ વાતથી અત્યંત વિરુદ્ધ એવી સ્પષ્ટ જણાય છે. તે છતાં બેઉ સાચી માની બેઠા છે. વળી આ ત્રીજી કથના જુવો:-

૩ આખ્યાનમાં વળી જીવું લખે છે, કે જેને અથા ટીકાકાર મહારાજને મુસાંઈજીની પોતાની વાણી ગણે છે, તે આ પ્રમાણે:-

આખ્યાન પેહેલાંમાંથી કેટલાંક ચરણો.

વંદું શ્રીવિકૃલ સુંદર વર, નવ ધન શ્યામ તમાલજી;
જગતી તલ ઉદ્ધાર કરવા, પ્રગટયા શ્રી પરમ દયાળજી. ૧
વ્યાપકરૂપ અદૈત બ્રહ્મ જે, તેજોમય કહેવાયજી;
આરજ પંથ અધિકારી મુનિજન, તેમાંહે લય ધાયજી. ૪
અક્ષર આદ્ય અખંડ અનુપમ, હૃદયમા કહિ નવ જાયજી;
અસ્તુ અસ્તુ સહુકો મળી બોલે, નિગમ નેતિ નેતિ ગાયજી ૫
નિરગુણનો નીરદેશ અટપટો, રસના શી પેરે કહિયેજી;
રૂપ, વરણ, વપુ દૃષ્ટ પદારથ, સાં એકો નવ લહિયેજી ૬
તેહથકી પુરૂષોત્તમ અળગા, લીલા અચલ વિહારજી;
બ્રહ્મજાનીને મુક્તમારગી. સ્વપ્ને નહીં વેહેવારજી. ૭
તે પ્રભુને મન ધમ્મજા ઉપની, જશ થાવા વિસ્તારજી;
અધિકારી પાપે એ વાણી, નહિ કોને ઉચ્ચારજી. ૧૫
ભૂભંગેથી સૃષ્ટિ નીપની, અતિ સુંદર બ્રહ્માંડજી;
ચૌદ લોક નાના વિચિત્ર, ભૂમંડલ નવ ખંડજી. ૧૬
શ્રી પુરૂષોત્તમે વળી વિચાર્યું, હવે પ્રકાર શો કરીએજી;
મારી સેવા અંનેક કથારસ, નીરૂપવા તતુ ધરીએજી. ૨૨
ભક્ત જીવના ભાગ વિસ્તર્યા, કૃપા કરી હરિ સારજી;
તેણે હેતે આપો પે પ્રગટયા, શ્રી વલ્લભરાજકુમારજી. ૨૩
પૂર્ણ બ્રહ્મ શ્રી લક્ષ્મણ સુત પુરૂષોત્તમ શ્રી વિકૃલનાથજી;
શ્રી ગોકુલમાં પ્રગટ પદાર્થ, સ્વજન કીધા સનાથજી. ૨૪

એની મતલબ એ કે પરમેશ્વરને પોતાની સેવા તથા કથાનો પ્રચાર
બધારવા સાથે વ્યાપક એવા પૂર્ણ બ્રહ્મ જે ભગવાન હતા, તેણે શ્રી વલ્લભજીનો
અવતાર ધર્યો ને તેથકી જે “ પુરૂષોત્તમ અળગા ” તેણે વિકૃલનાથજીનો અવ
તાર ધર્યો ને ભક્તજીવોના ભાગ મોટા થયા. હવે ઉપર કહેલી એથી આ ત્રીજી
વાત સાથે જુદી અને જુદાં કારણવાળી છે ત્યારે આ ત્રણમાંથી કઈ
માનવી ? વળી આ એથી પણ ગરા જાણવા યોગ્ય છે.

૪ વળી કૃષ્ણદાસ અધિકારીની વારતામાં લખે છે કે કૃષ્ણદાસ અધિકારી લલિતા સખીનો અવતાર હતો અને શ્રી ગુસાંઈજી શ્રી સ્વામીનીજીનો અવતાર હતો. હવે અસલ ગોક્ષોકમાં કોઈ વખત લલિતાને તથા સ્વામીનીજીને બોલાવ્યાથી થઈ હશે, તેથી સ્વામીનીજીએ લલિતાને શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન બંધ કર્યા. પછી આ લોકમાં જ્યારે બેઉ જન્મ્યાં ત્યારે લલિતાએ પોતાના લોકમાંનું વેર વાળવાસાર શ્રી ગુસાંઈજી (સ્વામીનીજી) ને છ મહીના શ્રી નાચજીનાં દર્શન બંધ કર્યા. હવે આ ત્રણ કલ્પનાઓથી ચોથી જુદી. વળી આ પાંચમી કલ્પના જુઓ :—

૫ પોતે જાણે પુરાણમાં પણ પ્રસિદ્ધ હોયતી તેમ બોળા વેણુવોને દેખાડવા અગ્નિપુરાણ અને બ્રહ્માંડ પુરાણનું નામ આપીને એક એક અધ્યાય સ્વકપોલકલિપત બનાવ્યો છે. તેમાં વળી આમ લખેછે:—

અગ્નિપુરાણનું નામ જને આપ્યું છે તે અધ્યાયના થોડા. શ્લોક:-

શૃણુ શૌનક સિદ્ધાંતં । પુરુષોત્તમ સંજ્ઞકઃ ॥
 દ્વિજો-ભક્તોહરેશ્વૈવ । અગ્નિવિદુઃ પુરાણમૂત્ ॥ ૧ ॥
 સ્નેહમાર્ગી શતે વર્ષે । જ્ઞાનીભવતિ સર્વથા ॥
 પુનરેવં તથોત્પત્તિ । ભવિષ્યતિ કલૈયુગે ॥ ૧૯ ॥
 તદાહં દ્વિજરૂપેણ । અવતીર્યચ ભૂતલે ॥
 સ્નેહમાર્ગપ્રવૃત્યર્થે । હિતાયચ કુલેતવ ॥ ૨૦ ॥
 ઘોરે કલિયુગે પ્રાપ્તે । પ્રકટસ્તુ સ્વયંવને ॥
 અગ્નિરૂપ દ્વિજાચારો । ભવિષ્યતિહ વલ્લભઃ ॥ ૨૧ ॥
 વલ્લભોહ્યગ્નિરૂપઃસ્યા । દ્વિઠ્ઠલઃ પુરુષોત્તમઃ ॥
 પુષ્ટિમાર્ગપ્રવક્તાચ । માયાવાદ નિષેધકઃ ॥ ૨૨ ॥
 એક એષ સદાખ્યાતઃ । શરણં પુરુષોત્તમઃ ॥
 દ્વાત્રિંશચ્ચાસ્યલક્ષાણિ । યુગાનિ તસ્ય સંતાતિઃ ॥ ૪૫ ॥

હે શૌનક એક સિદ્ધાંત કહું છું તે સાંભળો. પૂર્વે પુરુષોત્તમ નામનો અગ્નિવિદુ એ રીતે પ્રસિદ્ધ બ્રાહ્મણ હરિનો ભક્ત હતો ॥ ૧ ॥ વળી તે સો વર્ષ

સુધી સ્નેહમાર્ગમાં (અર્થાત્) ભક્તિમાર્ગમાં રહી પાછા કલિયુગમાં તેની ઉત્પત્તિ થશે. ॥૨૮॥ સારે બ્રહ્મણના રૂપથી પૃથ્વીને વિષે જગતના હિત સાર અને સ્નેહમાર્ગની જ્યારે ધોર કલિયુગ પ્રાપ્ત થશે સારે પોતાની મેળે વનમાં પ્રકટ થઈ. તારા કુલમાં અગ્નિરૂપ દ્વિજના આચાર્યુક્ત વલ્લભ એવા નામે થશે. ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ વલ્લભ અગ્નિરૂપ છે અને વિકૃત તે પ્રરોચ્છમરૂપ છે કે જે વલ્લભ પુષ્ટિમાર્ગનું કથન કરનાર અને જેમણે માયાવાદના નિષેધ કર્યો ॥ ૨૨ ॥ વળી તે પ્રરોચ્છમ શરણે રાખનાર, હમેશા એક રૂપજ છે તેમજ તેની ચોસઠ લાખ સંતતિ છે.

જેને બ્રહ્માંડપુરાણનું નામ આપેલું છે તે અધ્યાયના કેટલાક શ્લોક.

॥ બ્રહ્મોવાચ ॥

ત્વયાં પરમ કલ્યાણ । દેવદેવ જગત્પતે ॥

યુગેતવાવતારાણાં । કારણાનિ મમ પ્રભો ॥ ૧ ॥

કથિતાનિ સવિસ્તારં । ચરિતાનિ ચ સર્વશઃ ॥

કલૌકત્યવતારાસ્તે । કથ્યતાં વિમલાશયાઃ ॥ ૨ ॥

શ્રોતુમિચ્છામિ તત્રાહં । કારણાનિચ સર્વશઃ ॥

ચરિતાનિ તુ સર્વજ્ઞ । ભૂત ભાવન પૂર્વજ ॥ ૩ ॥

બ્રહ્મા કહે છે પરમ કલ્યાણકારી દેવના દેવ જગતના પતિ હે પ્રભુ ! યુગને વિષે તમારા અવતારના કારણો તેમજ સર્વ ચરિત્રો વિસ્તારથી મને તમે કહ્યાં. પ્રાણિમાત્રનું પાલન કરનાર સર્વના પૂર્વજ હે દેવ સર્વજ્ઞ ! હવે કલિયુગને વિષે વિમલ આશયવાળા તમારા કેટલા અવતારો છે તથા તેમના સર્વ કારણ અને ચરિત્રોને હું સાંભળવા ઈચ્છુ છું તે કહે.

॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥

સાધુપૃષ્ઠં મહાપ્રાજ્ઞ । શ્રૂયતાં કથયામિતે ॥

ચત્વારોઽવતારામે । ભવિષ્યંતિ કલાવપિ ॥ ૪ ॥

કૃષ્ણો, બુદ્ધો, વિઠ્ઠલેશઃ । કલિક મ્લેચ્છનિકૃંતનઃ ॥

પૂર્ણઃ કૃષ્ણો બુધશ્ચાંશ । પરમાનંદ વિઢલઃ ॥ ૧૫ ॥
 તસ્મિન્નેવહિ કાલેતુ । પરમાનંદરૂપ ધૃક્ ॥
 અહમેવ ભવિષ્યામિ । પૂર્ણાનંદ કલાનિધિઃ ॥ ૧૬ ॥
 શૃણુ વત્સ પ્રવક્ષ્યામિ । ગુહ્યાદુહ્યતરં મમ ॥
 ઘોરે કલિયુગે પ્રાપ્તે । સર્વ ધર્મ વિવર્જિતે ॥ ૧૬ ॥
 પાપપૂજ્યતરેપુષ્યે । મ્લેચ્છ ધર્મરતેજને ॥
 તદાહં વલ્લભગ્રહે । દ્વિજાચારરતે ડમલે ॥ ૧૭ ॥
 વિઢલેશેતિ વિખ્યાતં । ગમિષ્યેજગતીતલે ॥
 યદાહ્યહંચૈકરૂપો । વહુરૂપધરો ડસકૃત્ ॥ ૨૨ ॥
 દ્વાત્રિંશત્ નનુ લક્ષાણિ । જીવાનાં ગણમુત્તમં ॥
 ઉદ્ધરિષ્યામ્યહં તત્ર । બ્રહ્મરૂપધરઃ પ્રભુઃ ॥ ૨૩ ॥

શ્રીભગવાન્ કહે છે—હે મોટી બુદ્ધિવાળા બ્રહ્મા ! તમે બહુ સાર પુછ્યું.
 હવે હું તમને કહું છું તે સાંભળો. કલિયુગને વિષે પણ મારા કૃષ્ણ, બુદ્ધ,
 વિઢલેશ, અને મ્લેચ્છનો નાશ કરનારા કલિક એ રીતે ચાર અવતારો થશે.
 તેમાં કૃષ્ણ મારો પૂર્ણાવતાર, બુદ્ધ આંશાવતાર, અને વિઢલેશ એ પરમ
 આનંદરૂપ અવતાર છે. અને કલિક અંશાવતાર છે. વળી તેજ વખતે પરમ
 આનંદમય રૂપને ધારણ કરનાર હું પૂર્ણ એવા આનંદના ચંદ્રરૂપ થઈશ.

હે પુત્ર ગુપ્તથી ગુપ્ત એવો મારો સિદ્ધાંત કહું તે સાંભળ. સર્વ ધર્મ-
 રહિત, પાપીલોકોએ વખાણવા યોગ્ય, અને જે યુગમાં સર્વ મનુષ્યો મ્લેચ્છ
 ધર્મનેવિષે પ્રીતિવાળા છે એવો અતિ અપવિત્ર ઘોર કલિયુગ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે
 હું પૃથ્વીને વિષે દ્વિજના આચારમાં પ્રીતિવાળા અતિ નિર્ગળ એવા વલ્લભના
 ધર્મને વિષે વિઢલેશ એવા વિખ્યાત નામને પ્રાપ્ત થઈશ. હમેશા ધણાં રૂપને
 ધારણ કરનાર હું જ્યારે એક રૂપને ધરનાર બ્રહ્મરૂપ ધારી અર્થાત્ બ્રહ્મણના
 રૂપને ધારણ કરી પ્રભુ થઈ ખરેખર તેજ અવતારમાં બત્રીશ લાખ જીવના
 ઉત્તમ ગણનો ઉદ્ધાર કરીશ.

હવે આ વાંચી જોતાં તો એમાં વલ્લભ વિઢલનો અવતાર વિષ્ણુનો
 ઠરાવ્યો છે. કાંકે એ લોકોએ તો અક્ષર બ્રહ્મથી પણ જે ઉપર અગતી પુર-

પોત્તમ છે, તે જગવાન માનેલા છે, ને આતો વૈકુંઠવાસી વિષ્ણુ કે જેણે બી-
જ અવતારો ધર્યા છે તેનું નામ કહ્યું છે. ત્યારે આ વળી મુરખાઈના રાજ્ય
જેવું છે ! વિશેષ કારણ બતાવ્યું કે ઘોર કલિયુગ આવશે ને બધા ધર્મો નાશ
પામશે ત્યારે હું અવતરીશ. જીવોને વધુદવાનું બીજું કાંઈ કારણ દેખાતું
નથી. વળી કહ્યું કે તે વખતે સાહસીઓ માણસોનો ઉદ્ધાર કરીશું ને નિજવા-
રતામાં તો ત્રણ કરોડ લખે છે. ત્યારે વૈષ્ણવ ભાઈઓ તમારે સાચું તે કયું
માનવું ? કે એ સોડો ગમે તેમ બકવાદ કરે તે પણ સાચું ?

૬ વળી વલ્લભાચાર્ય પોતે કૃષ્ણાશ્રયમાં કહે છે:—

શ્લોક:

મ્લેચ્છાક્રાંતિષુ દેશેષુ । પાપૈક નિલયેષુચ ॥

સત્પીઠા વ્યગ્ર લોકેષુ । કૃષ્ણાવગતિર્મમ ॥ ૧ ॥

ગંગાદિતીર્થવર્થેષુ । દુષ્ટૈરેવાવૃતેશ્વિહ ॥

તિરોહિતાધિદેવેષુ । કૃષ્ણાવ ગતિર્મમ ॥ ૨ ॥

અર્થ—મ્લેચ્છોએ દેશો ઘેરીને પાપના ઠામો જેવા કરી મુક્યા અને સત્પુરો
ખીડાય છે. આવા વખતમાં હે કૃષ્ણ ! મારી સહાય કરો. ગંગા આદિ
તીર્થો મ્લેચ્છોએ વીટી લીધાં, તેથી તીર્થોના અધિપતિ દેવતા અંતર ધ્યાન
થઈ ગયા. એવા વખતમાં હે કૃષ્ણ ! મારી સહાયતા કરો. વળી સિદ્ધાંત
રહસ્યમાં લખે છે કે,

શ્રાવણસ્યામલે પક્ષે । એકાદશ્યાં મહાનિશિ ॥

સાક્ષાત્ ભગવતાપ્રોક્તં । તદક્ષરશ યચ્યતે ॥

એનો અર્થ મૂળ પુરૂષમાં આમ છે.

એક સમે ચિંતા ચિત આઈ, દૈવી કઈ બીધ બની બાધ; આસુરસે
સખ મિલિત સદાઈ, 'ભિન્ન હોય સો કોન ઉપાય ॥ છંદ ॥ ભિન્નકોં જખાં
ચિત ધાર્યો. તખ પ્રભુ પધારે તીઠી સમે ॥ મધુર રૂપ આનંદ મોહીતા કહલ
સુધ કીને હમે ॥ કરો અખતં બ્રહ્માકો, સંબંધ દૈવી સૃષ્ટિકો પંચ હોય ન રહે
તાકો નિવેદન કરો વૃષિસો ॥

અર્થ-એક સમે વલ્લભને અતિ ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ કે આગળ હું કેમ કામ ચલાવું ? ત્યારે શ્રાવણ મહીનામાં અજવાળીયા પક્ષની એકાદશીને દહાડે આક્ષાત્ર ભગવાને આવીને દર્શન દીધાં અને રસ્તો બતાવ્યો કે તું જીવોને કાનમાં બ્રહ્મ સંબંધનો મંત્ર આપ એટલે થયું. હવે જુઓ વૈષ્ણવ ભાઇઓ ! આ વળી પાંચેથી જુદોજ ગપાટો આમાં શ્રીવલ્લભજીને માત્ર સાધારણ જીવોની માફક ચિંતાતુર અને સ્તુતિકરનારો લખ્યો છે, ત્યારે એ વાતનો શું વિચાર કરશો ? વાંચ એને કાનમાં મંત્ર સંભળાવવાનું વિચાર કરતાં તો ન સૂઝ્યું. તે ભગવાને આવીને કહ્યું. પણ પેલા ભવિષ્યના અધ્યાયમાં લખ્યું છે કે, ‘‘કર્ણેચ દક્ષિણેનૂનં કથાયેત્વા પ્રજાયતે અહમેવનમ્તોન્યઃ શરણાગતવત્સલઃ ॥ ૪૧ ॥ એટલે જમણા કાનમાં મારો શરણ મંત્ર દેશે તેથી જીવોનો ઉદ્ધાર થશે. તે અધ્યાય પણ શું વલ્લભાચાર્યે જણ્યો નોહોતો ? હવે એવી કેવળ જુડી જણાતી વાતોને ખરી માની બેઠા છે. શું તમારી બુદ્ધિ ઉપર આશ્ચર્ય કરીયે ? ! !

૭ વળી વલ્લભાચાર્યજીએ નિબંધ શાસ્ત્રાર્થ ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે ‘‘વેદાઃ શ્રીકૃષ્ણવાક્યાનિ’’ વગેરે અમારે પ્રમાણ છે, ઉપર લખેલી વાતો વેદોમાં પણ નથી. તેમ એના કેહેલા પ્રમાણો, વ્યાસ સૂત્રમાં પણ નથી, તેમ વળી ભાગવતમાં પણ નથી. એ રીતે તો વૈષ્ણવભાઇઓ ! તમારું માનવાનું બધું ફેફટ થઈ જાય છે તેનું કેમ ?

૮ વળી વલ્લભાચાર્યે દામોદરદાસ હરસાનીને કહ્યું કે ‘‘દમલા’’ યહ મારગ તો સ્ત્રીશત્રાદિકનકો ઉદ્ધાર કરનેકે લીયે પ્રગટ કીયોહં. તેનું કારણ બતાવ્યું છે કે વેદાદિકમાં સ્ત્રી શત્રોનો ઉદ્ધાર નથી તે સાહે ક્યો છે. પણ એમ નથી. આગળ કહ્યું છે કે ‘‘જીવ છુટાપડ્યા તે સાહે ક્યો છે ત્યારે તેમાં ખરું ક્યું ?

૯ વળી વલ્લભાચાર્યે પોતાના સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં સિદ્ધાંત જુદોજ લખ્યો છે. તે એ કે એના માર્ગનો સિદ્ધાંત ‘‘શુદ્ધાદ્વૈત’’ કરીને છે. તેમાં એમ કહે છે જે આ જગત્ બધું કૃષ્ણના અંગમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે, તેથી પુરૂષો બધા કૃષ્ણરૂપ છે ને સ્ત્રીઓ બધી સ્વામિનીરૂપ છે. પણ તેઓ જ્યારે શુદ્ધ થાય એટલે અમારી પાસેથી બ્રહ્મસંબંધ ભે ત્યારે કૃષ્ણરૂપ થઇ જાય.

પણ એમના માર્ગના બોધ લીધેલા તો બહુ જણાય છે તેમાં એ કે શ્રીકૃષ્ણરૂપ નથી. એટલુંજ નહીં પણ કોઈ મહારાજને પણ શ્રીકૃષ્ણ જેવા દીઠા નથી. બાકી રાસધારીઓ શ્રી કૃષ્ણનો નાટકમાં વેશ લે છે, તેમાં જોયલા છે ખરા. હવે આ નવમાં ખરો સિદ્ધાંત કયો ?

એ પ્રમાણે એક ખીમથી ઉલટી સુલટી વાતો બે સમાર છે, તેના ફક્ત નમુના ઉપર આપ્યા છે. છતાં વલ્લભાચાર્ય, વિક્રલાચાર્ય અને સરવે અગાઉ પણ ગયલા મહારાજોને બોળા વૈષ્ણવો ગોલોકવાસી પરમેશ્વરનું રૂપ જાણે છે, પણ અકસોસ ! ને તેઓ અંથો તપાસે તો ખબર પડે કે ? તેઓમાંના કેટલાએકને પ્રસાદ ખાવાની લાલચ, કેટલાએકને સ્ત્રીઓની સાથે સ્પર્શ અને રાસાદિ લીલા કરવાની લાલચ, કેટલાએકને રાગ અને કેદાદિકની લાલચ, તેમ કેટલાએકને સુગંધની તથા નવીન વસ્તુના દર્શનની લાલચ હોય છે, તેથી તેઓ કાંઈ અંથો તપાસવાની તજવીજ કરતા નથી. તેમ તેઓનો મોટો ભાગ અલણ છે તેથી સારાસાર વસ્તુની પરિક્ષા કરી તે ગ્રહણ કરવી તે અયોગ્ય જણાય તો તેનો ત્યાગ કરવાની શક્તિ તેઓમાં હોતી નથી. તેથી ધણીવાર એમ બને છે કે, જો કોઈ એ બાબત તપાસ કરી તેઓને તેમાંથી પ્રાપ્ત થયેલા અમૃત સમ દ્રવ્યો ખવડાવાની તજવીજ કરે છે તો તેને પોતાના દુરાગ્રહથી વિષ વત સમજી એરબી તેવાઓને નિંદે છે અને પોતે પેલી કેલવત પ્રમાણે કે “ગતાનુગતિકો લોકો ન લોકો પ્રારમાર્થિકઃ” તેમ લોકોની દેખ.દેખી માત્ર કરે છે પણ તેમાં પારમાર્થિક શું છે તે તેઓ સમજતા નથી.

પરંતુ કેટલાએક ડાયા, હુશીઆર, સમજુ, શાણા, અને બડા ચંચલ હોવા છતાં આવા ઠગાર્થ લેવા મતલબી માર્ગને જાણી શકતા નથી. એટલુંજ નહિ પણ સારી રીતે ધન આપી સેવા કરી ગુલામ બને છે એ કેટલું બધું આશ્ચર્ય ?

એ પ્રમાણે નિર્મળ અને કપોળકલ્પિત પોતાની ઉત્પત્તિનાં કારણો બતાવીને બોળા વૈષ્ણવોનો દૃઢ વિશ્વાસ ખેસાડેલા છે, તે પ્રમાણે તેઓ માનીને પોતે સામેલ થઈ ગોલોકનાં સુખની લાલચે પોતાના પુત્રો અને મિત્રોને સામેલ કરવા તજવીજ કરે છે ને તેમ ધણા એક સામેલ પણ થાય છે તેમ માનીને પછી વૈષ્ણવોને કેમ પોતાના સેવક કરે છે તે આગળ લખિયે હોય.

ભાગ ૬ ફો.

પ્રથમ પુરુષોને યોધ અપાયછે તથા તેઓ કેમ વરને છે તે જુઓ. બાળકનો જન્મ થયા પછી બે, ચાર, છ અથવા આઠ મહાને તેને કોઈ પણ મહારાજ પાસેથી નામ લેવડાવે છે. તે એમ છે કે બાળકને બાળકની મા વગેરે કોઈબી મહારાજ પાસે લઈ જાય અને મહારાજને વિનંતિ કરે કે મહારાજ ! આને નામ આપો પછી મહારાજ તે છોકરાના કાનમાં “શ્રીકૃષ્ણઃશરણં મમ” એ નામ સંભળાવેછે અને કંઠી બાંધવા આપેછે. અથવા બાંધજો એમ હુકમ કરેછે. તે બખતે બે, ચાર, પાંચ અથવા દશ રૂપીઆ સુધી બેટ લેછે. છોકરા બે ત્રણ ચાર પાંચ અથવા દશ વરસ સુધીના થાયછે. (આઠ દશ વરસનો તો કોઈ મહારાજ સરખે સરખો ન મળ્યો હોય તો થાય) ચાર-પછી તેને બ્રહ્મસંબંધ (સમર્પણ) કરાવે છે તે આ પ્રમાણે:—

છોકરા બે અપવાસ કરી શકે એવો હોય તો તેને તેમ કરવા દે છે ને નહિ તો એમજ ચાલેછે. અપવાસ કરે તેને બીજે દહાડે નાહી ધોઈને મહારાજની પાસે જાય. મહારાજ તેને ખાનગી જગ્યામાં લઈ જાય. ત્યાં છોકરાને બેસાડે અથવા ઉભો રાખે. તેના હાથમાં તુલસીનું પાંદડું પકડાવે છે તે પછી તેને કહે છે હું બોલી જઈ તેમ બોલજો. કોઈ આળસુ (ધણુ ખરા તેવાજ) હોયછે ગુરૂ પોતાને મોટે બ્રહ્મસંબંધનો મંત્ર અથવા સમર્પણનો શ્લોક બોલી જાયછે, તે મંત્ર આ પ્રમાણે:—

एकमेवाद्वितीयं ब्रह्म ॥ श्रीकृष्णः शरणंमम ओं सहस्रपरि-
वत्सरमितकालजातकृष्णवियोगजनिततापक्लेशानंततिरोभावोहं
तद्वियोगजनितसोरं यथानाम भगवते श्रीकृष्णाय श्री
गोपीजनवल्लभाय देहेंद्रियप्राणांतःकरणानिद्राविमौपुरुषौदासौ
संपूज्यौसत्तायौ कामपूर्वक अरुक्षा धर्मकामास्तु निखधर्माश्चदारा
गारपुत्रास्ते विस्तेहंपराण्यात्ममासह समर्पयाभिदासोहं कृष्ण-
तवास्मि ॥ १ ॥

અર્થ—બ્રહ્મ એક અને અદ્વિતીય છે: શ્રીકૃષ્ણને હું શરણ છું. ઓમ ! હજારો વરસોનો કાળ વ્યતીત થયા છતાં કૃષ્ણથી મારો વિયોગ રહ્યો છે. તે વિયોગ પડવાને લીધે ઉપજેલા વારંવાર જન્મ મરણાદિકના તાપ અને કુ-અથી મારો નાશ થયો છે. તે સારું મારાં દેહ, ઇન્દ્રિ, મન, પ્રાણ, અંતઃકરણપૂર્વક હું ઘસ થાઉં છું. મારી સંસારમાંની સર્વ વસ્તુ ધન, સ્ત્રી, ધર, છોકરાં, પૈસો તે સર્વે હું કૃષ્ણને અર્પણ કરું છું હે કૃષ્ણ ! હું તારો ઘસ છું. એ મંત્રનો ઉપદેશ જે દહાડે કરે તે દહાડે તે માણસને પોતાનું રૂઠું (એક) ખવડાવે છે. અને કાંઈ એવો સમય હોય કે એ ચાર કલાક એક થવાની ન હોય તો તરત તેને પોતાનાં મોંમાંના પાન સોપારી અથવા એલચી ચાવીને તેની થુંક આપી ખવાડીદઈ પ્રથમ પેહેલાંજ વટલાવે છે. એમ કરવાનું એક એ કારણ સાફ દેખાય છે કે એઓ અસલ ન્યાત બાહાર થયલા છે તે સારું જે અનળ-પણામાં આવી સેવક થયો તો તેને વટલાવે. પાછળથી ખબર પડે કે આપણા ગુરુ ન્યાત બાહાર છે તો પણ બોલી ન શકે, કાંકે બોલે તો પોતાની પણ ફજેતી થાય.

એ પ્રમાણેનો મંત્ર તેના કાનમાં સંભળાવી અથવા પોપટની માફક પઠાવીને તેને ધકેલી કાઢે છે. તેઓને સમજાવેલું તો છેજ કે બ્રહ્મસંબંધ થયો એટલે તેનાં પાપ બધાં બળી જાય છે તે પ્રમાણે તેનાં માખાપો સમજે છે. એટલે છોકરાને કાંઈ બીજો ધર્મનો બોધ આપવાનો વિચાર કરતા નથી. બધાદોષ નિવારણ થઈ જાય છે એવો બોધ સિદ્ધાંતરહસ્ય નામના ગ્રંથમાં વક્ષ્યભાષ્યે પોતે આપેલો છે તે આ પ્રમાણે.

શ્રાવણસ્યામલેપક્ષે । एकादश्यांमहानिर्वाणं ॥

साक्षात्भगवतामोक्तं । तदक्षरशब्दोच्यते ॥ १ ॥

अस्यसंबंधकरणात् । सर्वेषांदेहजीवयोः ॥

सर्वदोषनिवृत्तिर्हि । दोषाःपंचविधाःस्मृताः ॥ २ ॥

सहजादेशकालोत्था । लोकवेदनिरूपिताः ॥

संयोगजास्पर्शजाश्च । नयंतव्याःकदाचन ॥ ૩ ॥

અન્યથાસર્વદોષાણાં । નનિવૃત્તિઃકથંચન ॥

અસમર્પિતવસ્તૂનાં । તસ્માદ્વર્જનમાચરેત્ ॥ ૪ ॥

નિવેદિભિઃસમર્પ્યેવ । સર્વકુર્યાદિતિસ્થિતિઃ ॥

નમનંદેવદેવસ્ય । સ્વામિભુક્તસમર્પણં ॥ ૫ ॥

તસ્માદાદૌસર્વકાર્યે । સર્વવસ્તુસમર્પણમ્ ॥

દત્તોપહારવચનં । તથાચસકલંહરેઃ ॥ ૬ ॥

નગ્રાહ્યમિતિવાક્યંહિ । ભિન્નમાર્ગપરંમતં ॥

સેવકાનાંયથાલોકે । વ્યવહારઃપ્રસિધ્યાતિ ॥ ૭ ॥

તથાકાર્યસમર્પ્યેવ । સર્વેષાંબ્રહ્મતાતતઃ ॥

ગંગાત્વંસર્વદોષાણાં । ગુણદોષાદિવર્ણનાત્ ॥ ૮ ॥

ગંગાત્વેનનિરૂપાસ્યાત્તદ્દેષાપિચૈવહી ॥ ૪૮ ॥

અર્થ—વલ્લભાચાર્ય કહે છે કે શ્રાવણુ સુદ ૧૧ ની મધરાતે સાક્ષાત્ ભગવાને મને દર્શન આપીને જે વચન કહ્યાં છે તે બોલેબોલ આ પ્રમાણે :—
 બ્રહ્મ સંબંધ કીધાથી સર્વે પુરુષોના દેહના તેમ જીવના દોષ ધોવાઇ જાય છે. તે દોષ પાંચ પ્રકારના છે. ૧ જે દોષ જન્મથી શરીરને લાગેલા છે, ૨ જે દેશ અને કાલને લીધે ઉત્પન્ન થયા છે, ૩ જેમ વેદમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે આપણે નથી ચાલી શકતાં તે દોષ ૪ કાઈની સાથે સંયોગ થયાથી ઉત્પન્ન થાય છે તે, ૫ જે દોષ સ્પર્શ કર્યાથી લાગે છે તે; એ સર્વે દોષ બ્રહ્મસંબંધ થયાથી નાશ પામે છે. બ્રહ્મસંબંધ વગર એ દોષોની નિવૃત્તિ કોઇ પ્રકારે થતી નથી. અસમર્પિત વસ્તુનો ભાગ કરવો અર્પણ કર્યા પછી દરેક વસ્તુને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ઉપયોગ કરવો. દરેક વસ્તુને ઉપયોગ કર્યા પછી ઠાકુરજી અંગીકાર કરતા નથી. તે સારે સર્વ કાર્યમાં સર્વ વસ્તુ પ્રથમ અર્પણ કરવી જોઈએ. અર્પણ કરેલી વસ્તુ કામ ન આવે એ ચત યીજ પંથવાળાઓનું છે. આપણા મારગમાં તે બાધ નથી. તેથી દરેક વસ્તુ અર્પણ કીધા પછી ઉપયોગમાં લેવી. આથીજ બ્રહ્મત્વ એટલે ઇશ્વર પાણું મળે છે, તેમ અર્પણ કરનાર કૃષ્ણરૂપ થઇ જાય છે !

એ પ્રમાણે એ ગ્રંથમાં ખુદ આચાર્યજીએ કહ્યું છે. બીજા વચનામૃત ને બાવનાદિકના ઘણા ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે સમર્પણ કરવાથી નવધા ભક્તિ સિદ્ધ થઈ જાયછે. પણ તે સિદ્ધ થવાનું કારણ કાંઈ બતાવ્યું નથી. માત્ર મોઢેથી ધી સાકરનો ભરેલો લાડવો પીરસ્યો છે. અગાઉ કેટલાં કેટલાં કંદે કરીને એક એક ભક્તિ કોઈને મળી છે એમ પુરાણોમાં વર્ણવ્યું છે પણ અહિં તો ગુરૂજીને શરણુ જઈ તન-મન-ધન અર્પવાથીજ નવે ભક્તિ સિદ્ધ થાય છે.

૧ “પરીક્ષિત રાજને” “શ્રવણુ ભક્તિ” એકજ સિદ્ધ થઈ તે તેણે રાજ પાટ અને ખાનપાન સાતદિવસસુધી દહાડો અને રાત છોડી દઈ એકાગ્ર ચિત્તે શુકદેવજી જેવાના મુખથી ભાગવત શ્રવણુ કર્યું ત્યારે.

૨ “કૃતીન ભક્તિ” શુકદેવજીનેજ સિદ્ધ થઈ. તે તેણે સંસારનો સર્વ-પ્રહારે ત્યાગ કરી કેવળ આખો જન્મ પરમેશ્વરની કથા કરવામાં કાઢ્યો ત્યારે.

૩ “ધ્યાન ભક્તિ” મહાદેવને સિદ્ધ થઈ. કેમકે તે દશ દશ હજાર વરસસુધી સમાધિ ચઢાવી ધ્યાન ધરતા હતા.

૪ “પાદસેવન ભક્તિ” લક્ષ્મીજીને સિદ્ધ થઈ. એટલે પૃથ્વી પ્રલય થાય ત્યારે ભગવાન શેષ શૈયા ઉપરપોઢે ને લક્ષ્મીજી ચરણુ ચાંપે તેથી.

૫ “અર્ચન ભક્તિ” કુષ્મન્તે સિદ્ધ થઈ. કંસ જેવા પોતાના રાજને તથા તેનાં ભયને મુકી કૃષ્ણને ચંદન લગાડયું ને પછી પોતે સીધી થઈ અને કૃષ્ણ મથુરામાં રહ્યા ત્યાંસુધી તેણે ચંદનની સેવા કરી.

૬ “વંદન ભક્તિ” અકૂરજીને સિદ્ધ થઈ. એ કંસના ચાકર તેથી કૃષ્ણ-ને તેડવા તો ગયો, પણ કંસ મારી નાખશે એના ભયથી એના લલચાઈ કૃષ્ણ બલદેવ કર્યા તેથી.

૭ “દાસ્ય ભક્તિ” હનુમાનજીને સિદ્ધ થઈ. કેમકે તે લલિમુખ પર-વત પાસે રામને મળ્યા સાંથી તે આજદી સુધી રામની સેવા શિવાય બીજું કાંઈ કામ કરતા નથી.

૮ “સખ્યા ભક્તિ” અર્જુનને સિદ્ધ થઈ. નાનપણથી કોઈ મામાના દીકરા એટલે મેલાપ તથા મહાભારતમાં એક બીજીને અલંત સહાયતા કરેલી તથા કૃષ્ણ સ્વધામ જતાં અર્જુનનું બળ જતું રહ્યું તે એટલું કે ચોરાએ તેને છુટી લીધો. હરિનાપુરમાં ભાઈઓને ખબર કરી. બધાજણા કૃષ્ણના વિયોગથી હીમાળામાં ગળી મુવા એટલી મિત્રતા.

૯ “આત્મનિવેદન ભક્તિ” બળિરાગને સિદ્ધ થઇ. તેણે વામન-જીને પોતાનું રાજપાટ તથા દેહસુધાં એક ક્ષણવારમાં અર્પણ કરી દીધાં.

એ દરેક ભક્તિઓ દરેકને કટલી મેહેનતે સિદ્ધ થઇ છે, તે તમને એમ સમર્પણ માત્રમાં સિદ્ધ કરાવિયે હોય. જો આવી લાલચ ન દેખાડે તો માને પણ કોણ? વળી તેઓને એમ કહે છે કે તમે મહાદેવજી, લક્ષ્મીજી તથા શુક્રદેવજીથી પણ સરસ થયા. કેમકે એ ત્રણ તો એકેક ભક્તિવાળા ને તમે તો નવ ભક્તિવાળા. ગાડાંની નીચે ફૂતરૂં ચાલ્યું જતું હોય ને બાણે છે કે ગાડાંનો ભર હુંજ એચું છું. તેવીજ રીતે નવ ભક્તિઓ આપણને સિદ્ધ થઇ એમ માને તો ભલે!! બાકી એમાંની એક ભક્તિ પણ સિદ્ધ થઇ એવું તેઓ માનતા હોય તો ફૂતરે ઉપાડેલાં ભાર બરાબર નહીં પણ વૈષ્ણવભાઈઓ એમ કાઢના કેહેવાથી ગમે તે માની બેસો છો એ તમારી ખૂલ છે. એમ બાણીને ઉપર કહેલી સરવે વસ્તુ પોતાની અર્પણ કરેલી સમજે છે. હવે એમાં કોઇ એમ સમજે કે એ તો કૃષ્ણને અર્પણ કરવાનું કહ્યું છે, તો કૃષ્ણ તો તેઓ પોતે બન્યા છે જેના દાળગજા ઉપર આપ્યા છે. આ પ્રમાણે પોતાને અર્પણ કરવાનું સારી પેઠે સમજાવેલું છે. વળી જો કોઇએ જાહારના દાંત જેવા હોય ને એઓને ગુરૂ તરીકેજ સમજતા હોય તો તેવાને સમજાવેલું છે કે ભગવાન તો કોઇને સાક્ષાત્ છે નહીં તેથી નવ-રતની દીકામાં લખે છે કે “આચાર્યનિવેદનાનંતરં સર્વેષામંગીકારે સમત્વમેવ” એટલે આચાર્યને અર્પણ કર્યા પછી સર્વનો અંગીકાર કરતાં સમપણું છે.

આવી સમજથી દરેક માણસ જેમ બને તેમ પોતાની દરેક વસ્તુ તન-મન ધનાદિક મહારાજને અર્પણ કરે છે. હવે તે સમર્પણ થયાથી સઘળા માણસો પોતાના કે બીજા કોઇપણ ધર્મનો ભોધ લેતાં નથી. કોઇપણ તેમ ધર્મ પુસ્તક જેતાં નથી. માત્ર અર્પણ કરવામાંજ મગ્ન રહે છે. એટ-લુંજ નહિ પણ શુભામ તરીકે વસ્તે છે. તે એમ કે મહારાજના તથા સર્વે હવેલીઓમાં શ્રુતિ વગેરેનાં દર્શન કરવાં તે જેમ બને તેમ દરરોજ નિયમ રાખાને કરવાં. હવેલીમાં શાકની, પાનની, ફુલની, સામગ્રી સમા-રવાની, લાકડાં ઉપાડવા વગેરે મચ્છુરી જેવું કામ કરવાની, હોલી જેવા તે-હેવારોમાં ડોલ બાંધવા વગેરેની, દિવાળી જેવા તેહેવારોમાં માહારાજોનાં ધરમાં

તેલ લગાડવાની, દેવદીવાળી જેવા તેહેવારોમાં દીવા કરવાની વગેરે અનેક નીચ સેવાઓ ત્યાં કરે છે. કેટલાક મરખદ લેછે, જેનું વર્ણન આ વિષય-માંજ યોગ્ય જગાએ લખવામાં આવ્યું છે એાછવમાં દરેક મહારાજોને ત્યાં યથાશક્તિ સામગ્રીઓ પોહાંચાડે છે. કયાંક કયાંક રાતનાં બસોં આવન ચો-રાશી વગેરેની વારતાઓ વંચાય છે તે વૈષ્ણવો સાંભળે છે.

અહીં એક વાતની અન્યયળી દેખાયછે કે વૈષ્ણવો મહારાજ રૂપી ગુરુ રૂપ ઈશ્વરને પોતાનાં તનમન ધનાદિ અર્પણ કરે છે અને પોતાની પાસે હોય તે સમ્પત્તિ તેઓનું સમજે છે. પણ તેનું વ્યાજ અપાયછે, તેમાં વૈષ્ણવો બૂલ અથવા ચોરી કરે છે. એટલે ધનનું વ્યાજ એછાપાછવ વગેરેમાં ભેટ મુ-કવી એમ આપેછે. મનનું વ્યાજ મને કરી ધ્યાન કરવું, મનમાં ખંત રાખી દર્શન કરવા જવું. મને કરી સેવા કરવી એમ અપાયછે. પણ તનનું વ્યાજ નથી આપતા એ બીજાઓને મનથી અન્યયળી છે. વૈષ્ણવો એ વ્યાજ નથી આપતા, તેથી ચાર અથવા પાપી દરેછે. ત્યારે કેવું પૂછે કે તનનું વ્યા-જ તે શું ? તો તનનું વ્યાજ દરરોજ શરીરમાંથી ત્યાગ થતો ગળમૂત્ર તો તે વસ્તુ તનનાં વ્યાજ તરીકે જરૂર એ મિથ્યા વાસું. ગુરુઓને આપવું જોઈયે.

કરમ કરવામાં એ પ્રમાણે થાયછે. વેદોક્ત કરમ છોડાવી અને ભુલાવી દીધું છે. તેને બદલે સવારના પોહોરમાં ગળમૂત્રાદિક લાગ કરીને દંત ધાવન કરે છે. તે પછી સ્નાન કરીને જીવં પુંડ્ર તિલક કરેછે. તે કેટલાએક તો દેખા-ડવા કેટલાએક શેાભા સમજી અને કેટલાએક ધર્મ સમજી કરેછે. કેટલાએક વલી એમ કહેછે કે એ ભગવદ મંદિરને આપણે કપાળ ઉપર ધારણ કરિયે છીયે તે તેમાં શ્રીકાકુરજી બેસેછે કેટલાએક મંત્ર કપાળ ઉપરજ ને કેટલાએક વળી બાંયો ને છાતી ઉપર પણ તિલક કરેછે. કેટલાએક પુરાણમાં કહેલાં બાર ઠેકાણાં ઉપર તિલક કરેછે. પણ તે તિલકની વિધિ પુરાણમાં છે એમ સમજનારા હજારમાં એક પણ ભાગ્યે હશે. તેમાં પણ પુરાણનો કથો મંત્ર ભણી તિલક કરવું તે દશહજારમાં એક એક પણ જાણતો નહિ હશે. પુરા-ણમાં તિલકનો મંત્ર આ પ્રમાણે કહ્યોછે.

લલાટે કેશવં વિંદ્યાત્ । નારાયણ મથોદરે ॥

માધવં હૃદયેન્યસ્ય । ગોવિંદં કંઠકૂબરે ॥

વિષ્ણુશ્ચ દક્ષિણે કૂક્ષૌ । તદ્વાહુર્મધુસૂદનઃ ॥
 ત્રિવિક્રમં કર્ણમૂલે । વામકુક્ષૌત વામનં ॥
 શ્રીધરંચ સદા ન્યસ્ય । વામવાહીનરઃસદા ॥
 પદ્મનાભં પૃષ્ઠદેશે । કકુદ્ દામોદરસ્તથા ॥
 વાસુદેવંસ્મરેનૂમદ્ધિ । ધારયેદ્ધર્વપુંહ્રકં ॥

અર્થ—લલાટને વિષે કેશવ ભગવાનને ધારણ કરેછું, નારાયણને પેટ ઉપર, હૃદયમાં માધવ, કંઠમાં ગોવિંદ, જમણી કુખ ઉપર વિષ્ણુ, જમણી બાજુ ઉપર મધુસૂદન. ત્રિવિક્રમ નામના ભગવાનને કાનોનાં મૂળમાં ધારણ કરેછું દાબી કુખ ઉપર વામન. શ્રીધરને દાબી બાજુ ઉપર, પદ્મનાભને પુઠ ઉપર, ચોટલીની નીચે કાંધ ઉપર દામોદરને, તથા વાસુદેવ ભગવાનને મસ્તકઉપર ધારણ કરવું કહ્યું છે. હવે પુટી મારગનો પેદ પુરાણથી જુદો મારગ છે તે સાફ પ-છવાડેથી એ પુરાણમાને મુકાવી જુદાભાવ લગાડેલા છે. ગોકુળ નાથજી કૃત રસભાવમાં લખેછે કે એક દલાડો શ્રીસ્વામિનિજી અને હાકોરજી બુદ્ધીમાં બિ-રાજતાં હતાં સ્વામિનિજી એ શરીર ઉપર ચંદનાદિ લેખન કર્યું હતું તે જમીન-પર નાખ્યું. પછી તેનો કાદવ કરીને તેમાં પોતાનો ચરણ ભોળ્યો. તે ચર-ણથી લાત શ્રીહાકોરજીનાં કપાળમાં બેરથી મારી, તેથી હાકોરજીનાં કપાળમાં ચરણનું ચિન્હ થઈ રહ્યું. આથી હાકોરજીએ કહ્યું કે હવે આજથી તમારા ચરણનું ચિન્હ મારે ધારણ કરવું તે શ્રી હાકોરજી કપાળમાં નિલક કરે છે તે શ્રી સ્વામિનીજીનાં ચરણ ચિન્હનો ભાવ છે ! તેથી વૈષ્ણવોએ પણ તે ચિન્હ ધાર-ણ કરવું એમ કહ્યું છે. તે પોથી વાંચનારા પણ રસમંડલીથી રહિત એવા વૈષ્ણવો શ્રી સ્વામિનીજીનાં ચરણ ચિન્હનો ભાવ ગણેછે. હવે સહુથી પેહેલા નંબરના અનન્ય વૈષ્ણવ જે કેહેવાયછે અને જે પોતપોતાનાં રસ મંડલીઓ જે-વી અનીતિ કરેછે તેવા વૈષ્ણવો તિલકને શ્રી સ્વામિનીજીનાં ચુલ્લ સ્થળનો ભાવ કહે છે કે જે ગૂઢ ભાવના ગુપ્ત ગ્રંથોમાં છે.

તે તિલક કરીને ગૌમુખીમાં હાથ નાખી માળા ફેરવવામાં આવે છે તેમાં કોઈ તો અષ્ટાક્ષરની માળા ફેરવે છે. એટલે એક પારો મુકે અથવા કોઈ પાંચ દશ પારા સરકાવતો આવે ને “ શ્રીકૃષ્ણઃશરણમમ ”

એમ કહે તો આવે, કાંઈ તો શ્રીઆચાર્યજી મહાપ્રભુજીની કામચુસાંછજીની, કાંઈ બીજા મહારાજોની જેમ કે જીવજી, ગોપકેશજી, ધીશજી વગેરે એવાં નામોની માળા ફેરવે છે કાંઈ પોતાના ગુરૂ (જેની પાસે સમર્પણ લીધું હોય) તેના નામની માળા ફેરવે છે. કેટલાંએક સ્તોત્રો કર્યા છે; કાંઈક તે સ્તોત્રનો પાઠ કરનારો સંકડે એકાદ હસે ખરો. તે કાંઈક યમુનાદકનો, કાંઈ નવરત્નનો, કાંઈ સિદ્ધાંતરહસ્યનો, કાંઈ મધુરાદકનો, કાંઈ ગોકુલાદકનો અને સ્વામિ-ન્યાદકનો છતાં પાઠ કરે છે. તેમાં વળી સંકડે જીવ ટકા સર્વોત્તમ સ્તોત્રનો પાઠ કરે છે. તેમાં કેવળ વલ્લભાચાર્યનાં પોતાનાં ૧૦૮ નામો છે. આમ જ-મ મરણમાં સપડાયલાના નામનો વૈષ્ણવો જરૂર કરીને પાઠ કરે છે, અને. તેથી પોતાને અત્યંત પુણ્ય થયલું સમજે છે. તેમ એ પાઠ જરૂર કરવો તે સાર એક પદ * રંગીલા ત્રીકમે કરેલું છે.

પદ. (રાગ જંગલો)

શ્રી સર્વોત્તમ જપ નિસ કરનાંહો ॥ ટેક ॥
સકલ સારકો સાર યેહીહું । ત્રિવિધ તાપ સર્વ અઘરનાંહો ॥૧॥
પુષ્ટિપદારથ યાતેં પૈયત તાનેં ભવસાગર તરનાંહો ।
રંગીલે ત્રીકમપ્રભુકી જાઉં બલહારી કાલદંડતેનાં ફરનાંહો ॥૨॥
શ્રી સર્વોત્તમ જપ નિસ કરનાંહો ॥

એનો અર્થ એમ થાય છે કે સર્વોત્તમનો જપ દરરોજ કરવો; બધી સાર વસ્તુમાં સાર એ છે. એનાથી ત્રણ તાપ અને બધાં પાપ નાશ પામે છે. એ જપ કરવાથી પુષ્ટિમાર્ગનો મુખ્ય પદાર્થ (જે ગૌલોકમાં અખંડ રાસકીડા કરીને) પામિયે છિયે; અને એનાથી આ ભવસાગર તરી નૈયે હોયે. રંગીલો ત્રીકમ કહે છે કે એ પ્રભુ ઉપરથી હું વારી જાઉં. કાળના દંડથી પણ ડરતું નહીં તેથી વૈષ્ણવો અત્યંત પ્રેમભાવથી એ સ્તોત્રનો પાઠ કરે છે. તે પછી મરજી હોય તો ઠાકુરજીની સેવા કરે, નહિ તો કાંઈ નહીં. એ પ્રમાણે કરમકાંડ કરે છે. કાંઈ વૈષ્ણવ હોય તે નારાયણકવચ આદિ પુરાણોકત

* એ પદ ઘણા વૈષ્ણવો પોથી વંચાય છે તે ઠેકાણે તથા સુવા ટાણે ગાય છે.
૨૦

સ્તોત્રોનો પાઠ કરે તો તેને જોઈને બીજા વૈષ્ણવો મનમાં હસે છે અને બળે છે કે આ બળુનો કાંઈ નથી ને મર્યાદા માર્ગીનાં સ્તોત્રો બોલે છે. પણ પોતે માયામાં તથા જન્મ મરણમાં ફેસલાનો પાઠ લઈ બાણી પોતાને વધારે સરસ મને છે.

સરવે વરતુ તેઓની યદ્ય એવું બાણી તેઓને ખરેખરા ભગવાન માની કાસતી પેઠે વરતે છે. યુર્યો કાઠપણુ ઊંધી વાત કરે તો તે પણ તેઓ સાચી માની જેસે છે જેમ કે તેમની સ્ત્રીઓ પાસે વૈષ્ણવોના પાંચ વરસનો બાળક જન્મ તો તેને જન્મ નદે ને વૈષ્ણવોની ખાસી સોળ વરસની સુંદર સ્ત્રી કોઈ વીસ પચીસ વરસના લઈ જવા મહારાજના ખાનગી ઓરડામાં જાય તેનું કાંઈ નહીં. એ વિષે કાઠ શંકા કરે તો તેને યુર્ય કહે છે કે એતો તમારી ઉપર અમે ઉપહાર કરીને આપણી સ્ત્રીઓને જોવા રાખી છે. કાં કે જો તમારી નજર પડે ને તમારા મનમાં કાંઈ બીજો બાવ ઉપજે તો તમે નરકમાં પડો. ચારે વાત !! આ વૈષ્ણવો ઉપર કેટલો ઉપહાર કર્યો ! પણ યુર્યને એમ પણ ન કહેવાય કે તમે તે આપણી સ્ત્રીઓ જે તમારી પુત્રી સરખી ગણાય તેને એકાંત જગામાં લઈ જાઓ અને ગમે તેમ કરવા છતાં નરકમાં ન પડો તેનું કારણ શું ? પરંતુ અમને ફક્ત નજર દોષથી નરક કેમ મળતું હશે ? એમ કાઠ પીર વૈષ્ણવ પુછનાર મલતો નથી. કેમ કે સગવડથી મુકેલું હોય છે કે “ ખડે કહે સોફીજીયે, કરે સો કરિયે નાંહી ” બાળું અગાઉ માંડવીમાં એક રણછોડજી મહારાજ હતા. તે પૈસાના ઘણા લોભી હતા. તેથી પૈસો બેળો કરે પણ ખર્ચ નહીં. તેને દોરો રાખવાનો ઘણો શોખ હતો પણ તેને ખવરાવતા નહીં, તેથી તેની ગાયો, બેસો (એ પોતાના ઘરમાં લાવે સારથી મહિના દોઢ મહિનામાં) ઝાંટમેડકલ કાલેજમાં હાડકાંના પાંજરાં પડ્યાં છે તેવી દેખાય પણ કાઠ દયાળુ મળેને ચારે નખાવે તો ભલે !! આ મહારાજે પોતે તો નખાવવાને પોતાનાં આખાં કુટુંબના સોગન ખાધેલા, તેથી તે અત્યાચક પ્રાણીઓ બીચારા હમેશા અગણેતરા નામના દુકાળનો અનુભવ કરતા. આમ થવાથી દરરોજ એકાદ બેંસ કે ગાય મરણ પામતી. પછી કાઠ માણસ એનું કારણ પુછે તો તેની તરફથી કહેવામાં આવતું કે મહારાજ તો અંતરયામી છે તેથી બધું જાણે છે. હાલ ગોલોકમાં દોરોની તાણ બહુ પડી છે તેથી અહિંથી મોકલવામાં આવે છે.

આ વાત વૈષ્ણવો સાંભળી કહે કે એમ છે કે? વાલ્વારે! શ્રી હાકરજી!! એમ કહી એ વાત સાચી માની બેસે છે.

વૈષ્ણવોના છોકરાઓને જનોઈ દે છે, તે એમ કે કુટલાએક કોઈક માણસ હોમ હવનાદિકની વિધિથી કરે છે; પણ તેને જનોઈ પેહેરાવે તો મહારાજજી યજ્ઞમાં આચાર્ય થયો હોય તે કાંઈ નહીં. કદી મહારાજ કોઈ ગામમાં ન હોય તો મહારાજની વહુ અથવા છોકરી પેહેરાવે છે. એટલુંજ નહીં પણ ઘણું ટેકાણું રાંડીરાંડો (મહારાજના ઘરનીઓ) પેહેરાવે છે. ક-ચ્છમાંડવીમાં છોટાજી મહારાજની વિધવા સ્ત્રી ધણીક વરસસધી તેમ કરતી હતી. જનોઈ પેહેરાવતી તથા પરણનાર બેડોને હિસ્તમેલાપ કરાવતી. અને ધણી ખરાઓને તો કાંઈ રૂપા વા સુના નાણું બેટ લઈ જનોઈ ગળામાં ધાલી દે અને વેદની ક્રિયાથી બ્રહ્મ કરે. હવે જનોઈનું નામ યજ્ઞોપવીત” એટલે યજ્ઞો પવિત્રા એવું છે તો તે યજ્ઞ તો રહ્યો પણ જરાતરા પણ ક્રિયા કરાવ્યા વગર પોતે બેટ લઈને તેને જનોઈ પહેરાવી દે આ કેવું વિપરીત!

કુટલાએક સેવકો દર્શન ઉપર આવ ન રાખતાં હોય, તેવાઓ પણ અનકાટ, ડોલ, જન્માષ્ટમી વગેરેનાં તો વરર દર્શન કરેછે. કુટલીએક પોથીઓમાં લખ્યું છે કે કૃષ્ણનું નામ લીધા વગર એક પણ જ્ઞાણ જન્ય નો આશુરાવેશ થઈ જન્ય. તેથી કુટલાએક બોળા દિલના વૈષ્ણવો હંમેશા કૃષ્ણ કૃષ્ણ કયો કરે છે. હવે તે લોકોનું જતાવ્યાનું કારણ તો પાંધરજી છે કે સેવકોને મજબૂત સાંકળથી બાંધવા. ત્યાં પેલું દુઃસંગ ન કરવાનું લખ્યું તો તેથી શિષ્ય ડરે. પણ વખતે કોઈને સતસંગ થઈ જન્ય ને કાંઈ ખરી બાળત કથા વારતા સાંભળે તો તેનું મન ફરી જન્ય. તેથી એ અટકાવ મજબૂત નથી એમ જાણીને બોળે પ્રબંધ કયો જે “અન્ય મારગીકે સુખકી કથા સુનની ન-હી” હવે એમાં પણ પોતાના માર્ગાળાની કોઈની કથા સાંભળે તે તેમાં કાંઈ એવી બાળત હોયકે જેથી પુષ્ટિમાર્ગ ઉપરથી ભાવ ઉતરી જન્ય તો તે સાચે એ બંધારણ પણ મજબૂત ન લાગું એટલે લખ્યું જે “और शास्त्रसब पुष्टि-मार्गको द्वेष करावने वारेहैं । तातैं पुष्टिमक्तकों अन्य शास्त्र न सुननो” હવે અહીં પણ બયરહો કે શાસ્ત્ર વગેરે તો સાંભળશે નહીં પણ વખતે વાતો-જ કોઈની સાથે કરશે. તે વાતોમાં વખતે કાંઈ અમારું બોધાણું ની

જશે તો. તે સાર આ છેલ્લી તે મજબૂત સાંકળ બાંધી છે કે એક ક્ષણ વાર પણ કૃષ્ણનું નામ મોંમાંથી મુકવું નહીં. મુકે તો આસુરાવેશ થઇ જાય. હવે એમ કરે તો પછી તે કોઇની સાથે વાત કરેજ નહીં તેથી આ લોકોને પોતાના વાડામાંથી શિષ્યરૂપી બકરાં ભાગી જાય એવું લયજ નરહે. જ્યારે તે કૃષ્ણનાં નામમાંથી નવરો થાય ત્યારે બીજી વાતો કરે કેની ? અહીં કોઇને એમ શંકા થાય કે ત્યારે વ્યાપાર ધંધો કેમ કરતા હશે ? તો તેમ કન્વાની છુટ આપી ને કહ્યું છે કે તેટલો વ્યવહારનો વખત હોય ત્યાંસુધી બ્યવહાર ચલાવવો. વળી દૂરસુદ મલીકે કૃષ્ણ ! કરવું. એ પ્રમાણે કેટલાએક વરતે છે. વલી એમ પણ કહેલું છે કે ગુરૂની નિંદા કોઈ કરતુ હોય તેને આપણામાં કોવત હોય તો મારી નાખવું અગર તેમ ન થઈ તો ત્યાંથી ભાગી જવું કદાચ તેમ પણ ન બની શકેતો ત્યાંજ જીભકપડીને મરી જવું પણ ગુરૂની વિરૂદ્ધ વાત થતી હોય તો તે સાંભલવી નહિ.

કેટલાક ભાવિક શિષ્યો પોતાના વ્યાપાર વગેરેના નફામાં મહારાજને કેટલોએક હિસ્સો રાખે છે, તે પ્રમાણે તેઓ મહારાજને આપે છે. પોતાનાં ઘરમાં કાંઈબી શ્રીમંત, જન્મ, જતોઈ, વિવાહ, મરણ જન્મદિવસ (વરસ-ગાંઠ) છત્યાદિ થાય છે, તેમાં મહારાજને ભેટ આપે છે. એટલુંજ નહીં પણ છોકરાને માતા વગેરે નીકળ્યું હોય તેનો પણ બળીભોગ કેટલાએક મહારાજનાં મંદિરમાં આપે છે. મરણ વખતે તો દરેક શિષ્ય જેવી શક્તિ તે પ્રમાણે મહારાજને આપે છે. તેમાં કોઈ પાંચ, કોઈ પચીસ, કોઈ સેંકડો કોઈ હજારો, કોઈ તેથી પણ વધુ અને કોઈ પોતાનાં મોટાં મોટાં ઘરો વગેરે ભાષોની મીલકત તેઓને આપે છે. મરવા ટાણે મહારાજ આવ્યા ને છાતીએ પગ મુક્યો તો તેનાં સગાં વાહાલાંઓ તેને સભાગીયો સમજે છે. કેટલાએક સેવકો મહારાજનેનીં ભડવાઈ કરવામાં પણ પુણ્ય સમજે છે, તે એટલે-સુધી કે પોતાની સ્ત્રી મહારાજને સમર્પણ મંત્રની રૂએ અર્પણ કરવામાં પણ જોતા નથી પણ ઉલટું પુણ્ય સમજે છે.

કોઈ પણ મહારાજ કોઈ ગામમાં જાય ત્યાં દરેક વૈષ્ણવ તેની પધરા-મણી કરે છે. તેમાં ધણા ખરા તો ખુશીથી કરે છે. પણ કેટલાએકને

નેરાવરીથી પણ કરવી પડે છે. ત્યાં સારી રીતે બેટો મુકવી પડે છે. ઓછામાં ઓછી પચીસને વધુમાં વધુ દશ હજાર સુધી બેટો થાય છે.

એ પ્રમાણે પુરુષ વૈષ્ણવો ફક્ત કાન કુકામણીનાં બદલામાં અનેક તરે-હની સેવાઓ, ચાકરીઓ અને મળુરીઓ વગેરે કરે છે. અનેક તરેહની સ્થાવર જંગમ મીલકતની બેટો મુકે છે અને તેવું તેવું કરેથી માતે કૃતાર્થ થયા એમ સમજે છે. કર્મકાંડ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરે છે; બીજાઓની વાતો ન સાંભળતાં પોતાની સાંકળમાં બાંધ્યા રહે છે અને તેથી પોતાનો ઉદ્ધાર સમજે છે. આ ઉપરથી પેલી એક સાખી ખુબ યાદ આવે છે કે,

“લોભી ગુરુ લાલચુ ચેલા દોનોં નરકમેં ટેલમટેલા.”

અર્થાત્ ધનહરા લોભી ગુરુ હોય ને પોતાના વગર મેહેનતે ઉદ્ધાર વગેરેની દાલલ રાખનારા શિષ્ય હોય, તો પછી બેહુ મરીને નરકમાં ધડેલા ખાયાં કરે છે. તેમ આ વૈષ્ણવ લોકોનું પણ તેમજ જાણે પોતે પચ્ચા આજ્ઞા એટલે ગુરુઓએ કહ્યું કે બ્રહ્મસંબંધ કરેથી પાંચ દોષ મટી જાય છે ને નવધા ભક્તિ સિદ્ધ થાય છે. પછી બીજા કોઈ શાસ્ત્રની તો ખબર નહીં એટલે તેઓ સમજ્યા કે એમજ થતું હશે. તો, એવી સેહેલાઈથી આપણા દોષ મટે છે એમ વિચારી, માછલાં જેમ જળમાં માંસના લોચાની દાલલે ફસાય છે, તેમ બિચારા ફસાઈ મરે છે. તેથી આ સંસારનું પોતાનું સરવે સુખ નાશ કરે છે; અને મુત્તા પછી નર કક્ષણ હાથે કરી ઉઠાવી લે છે.

ગુરુઓ તો ધણાં ખરા પોતાની પુત્રીથી પણ વિશેષ સગપણવાલાં સ્ત્રીઓ સાથે વ્યભિચાર કરે છે, વેદ કરમથી લોકોને બ્રહ્મ કરે છે, શિષ્યોનું અનેક પ્રકારે દ્રવ્ય હરણુ કરે છે; અને તે શિવાય બીજી ધણીજ તરેહનાં પાપ કરે છે તેથી તેઓને તો નરકમાં પણ જે નીચ એવું કુંભીપાક નરક તે પ્રાપ્ત થશે. એ લોકો જે પુરાણોને માને છે તેમાંનાંજ એક બ્રહ્મવૈવર્તપુરાણમાં આમ કહે છે

શ્લોક:

પુત્રાન્દારાંશ્ચ શિષ્યાંશ્ચ । સેવકાન્બાંધવાંસ્તથા ॥

યોદર્શયતિ સન્માર્ગે । સદ્ગતિસ્તસ્યૈવમર્થવેત્ ॥

યોદર્શયસ સન્માર્ગે । શિષ્યે વિશ્વાસિતે ગુરુઃ ॥ કુંભીપાકે સ્થિતિસ્તસ્ય । યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ ॥

અર્થ—પુત્ર, સ્ત્રીઓ, શિષ્ય, સેવક અને બાઇઓ એટલાને જે ગુરુ સારો રસ્તો બતાવે છે, તેનું કપ્યાણુ થાય છે. શિષ્યને ગુરુનાં વચન ઉપર વિશ્વાસ છતાં તેને જે ગુરુ ખોટા માર્ગ બતાવે છે તે ગુરુ ચંદ્ર સૂર્ય હોય ત્યાંસુધી કુંભીપાક નામનાં નરકમાં જરૂર પડે છે. એથી શું સિદ્ધ થાય છે કે તેઓ જરૂર જરૂર કુંભીપાકમાં પડ્યા જોઈયે.

હવે શિષ્યો નરકમાં ફેલેહેલાના સ્વાદ ચાખે તેનું કારણ પણ પાપરૂં છે. જે ઈશ્વરે ખરેખરે બતાવેલા સારૂ મનુષ્યોને વારતે વેદાદિ સત્ પાસેથી ક્યાં છે તે બોધાવેલા કોઈએ આવીને કહ્યું કે આમ કરો તો તમારાં પાપો જશે તેથી તેઓ પણ દોષવાન કરી નરકના અધિકારી થાય છે. કુમકે તેઓને ઈશ્વરે ખુદ્દિ આપી છે. તેનું છતાં પાંચ દોષ નિવૃત્ત થયલા સમજી તેવા તેવા દોષ કરવામાં મુદ્દલ ડરતા નથી અને નીતિનો રસ્તો એકાએક છોડી અત્યંત દુષ્ટ ક્રમો કર્યા કરે છે; તે એવા કે મદાપાપી! પોતાની ગમે તેવી સગી હોય તે સાથે રસમંડળી જેવા દુષ્ટ ઠેકાણામાં ભિન્ન ભાવ ન ગણતાં વ્યભિચારાદિ કુકર્મો કરે છે; વળી કોઈ નાણાવાળો હોય તો પણ તે પચાવી પાડી સેંકડે ટકા બે ટકા શ્રીજીની કાચલીમાં નાખે છે. વળી કોઈ ગર્ભહત્યા, બાલહત્યા જેવું થઈ જાય તો બે ચાર આનાથી રૂપૈયા સુધી શ્રીજીની કાચલીમાં ભેટ કરે છે, અને પોતાનો દોષ! નિવારણ થઈ ગયલો સમજે છે એટલું જ નહીં; વળી કોઈ ખુન કરવું જરૂર હોય તો તે પણ કરીને દશ વીસ રૂપૈયા ભેટ મુકે છે તે પાંચ દોષની નિવૃત્તિનો વિચાર કરી સમજે છે કે, આપણને દોષ લાગતો નથી; ઇલાદિ અનંત અધાર દુષ્ટક્રમો ઉપર કહેળા પાંચ દોષ ને નવધા ભક્તિ ઉપર વિચાર કરી કરવામાં ડરતા નથી, અને તેથી તેઓનાં પાપ ક્રમો શું તેઓને નકેમાં નહિ લઈ જાય ? જરૂર લઈ જશે. કેટલાએક શિષ્યો એમ વિચારે છે કે આપણે ગુરુના કહ્યા પ્રમાણે કરીયે હૈયે તેથી પાપ બધું તેમને લાગશે. તેનો એક દાખલો પણ કોઈક જાણે છે. ચાણક્યમાં કહ્યું છે કે “શિષ્યપાપં ગુરુ સ્તથા” હવે એ વાત ખરી કે ખરાબ રસ્તો દેખાડનારને

તો પાપ છેજ પણ જે ખરાબ કામ કરશે તેને પણ ભોગવવું પડશે. હરે કોઈ કહ્યું કે આ અગ્નિ ઠંડો હોમ જેવો છે તે ઉપર કોઈ વિશ્વાસ કરી પગ મુકે તો બળે કે નહીં? કોઈ આંધળો કોઈને વિશ્વાસે ચાલ્યો જાયને તે કુવામાં કે ખાડમાં તેને નાખેતો હાડકા કાનાં ભાંગે. વળી કોઈ કેલશે કે આ ચાકુલે તે તારા પેટમાં ભોકવાદે તો બહુ તુને મળે પડશે. તે ભોકવાદીએ તો મરે કોણ? હવે તે પાપીને રાજ્ય તરફથી તથા ઈશ્વર તરફથી જરૂર શિક્ષા મળશે પણ તેની પૂર્વે વિશ્વાસીનેજ શિક્ષામળે. અને ઇશ્વરે આપેલી ખુદીનો ઉપયોગ તે ન કરે તેથી તેને જરૂરજ પ્રથમ શિક્ષા મળવી જોઈએ આપણે કીધેલા પાપમાંથી અમુક મત અથવા અમુક પુરૂષ વા અમુક ક્રિયા છોડાવશે એ વિચાર વિધર્મીઓનો છે, વેદોક્ત ધર્મ પ્રમાણે તો કીધેલા સારા માહા કર્મોના ફળો ભોગવ્યા વગર છુટકોજ નથી. અને તે સચુક્તિ પણ છે. જે એવી પ્રકારે પ્રાયશ્ચિત્તથી વા ગુરના પ્રતાપથી વા તીર્થ યાત્રાથી કીધેલા પાપો છુટી જતા હોય તેથી ઓર પણ લોકોને પાપ કરવાને ઉત્તેજન મળી શકે છે. કેમકે ગમે તેવું અધાર પાપ કીધું હોય ને સહજ થોડા ઘણા દાન ધર્મથી નષ્ટ થઈ જાય તો પછી પાપ કરવાને ડરે પણ કોણ? ત્યાં આ શાસ્ત્રથી મતવાળાઓએ પોતાની આલેખિકા માટે કીધેલા સમજી ન્યાયથી વર્તે તેઓજ પાપની જાળમાંથી બચી શકે છે. સ્વાર્થને માટે આપણે કોઈ ગમે તેમ સમજાવે પરંતુ જે પ્રમાણે આપણે બ્યવહારમાં, ધંધામાં, ખુબ વિચાર કરી જેમાં આપણને લાલ થાય તે કાર્ય કરીએ છીએ તેમ પરમાર્થ માટે પણ વિચાર કરવો જોઈએ. બ્યવહારમાં જે આપણે ગફલતી કરીએ તો તે સુધારી લેવાની બીજી તક આપણને જોઈએ તેટલી મળે છે પણ જે આપણે પરમાર્થમાં ભુલ્યા તો જરૂર નિશ્ચય રાખવા કે પાછો લક્ષ્ય ચોરાસીના ફેરો ફરવા પડશે અને આ જે આપણને અમૂલ્ય મનુષ્ય જન્મ મળ્યો છે તે વ્યર્થ જશે.

ભાઈઓ આ માર્ગમાં આપણનેજ મિથ્યા ઉપદેશ કરી ખાડામાં નાખેલા નથી પરંતુ આપણી માતા, બેન, પુત્રી, સ્ત્રી અર્થાત્ સમસ્ત સ્ત્રી વર્ગને એવો મોહ લગાડેલો છે કે જેઓને પાસે જે સોતુ મુકીએ તો પણ તેને પીતલજ નિશ્ચય માને. તેથી મૂળથી તેઓને શિક્ષણ આપી સદ્બોધ આપવાની જરૂર છે. અને તેઓને હાલ કેવો ઉપદેશ મળે છે તે બાબત સર્વેની જાણ માટે આગલ લખવામાં આવે છે કે જેથી તે જાણી તેમાં યોગ્ય મૂલ તત્વા મેળવી અયોગ્યનો સત્વર ત્યાગ કરાવી શકાય.

એ માર્ગમાં સ્ત્રીઓને અપાતો ઉપદેશ

તથા

તેઓ કેમ વર્તે છે તે વિષે.

નાની છોકરીને પેહેલાં નામ અપાય છે તેની રીત છોકરાને નામ આપવા જેવીજ છે, છોકરીને દર્શન વગેરે કરાવી પ્રીતિ લગાડવામાં આવે છે. વૃષ્ણવ પુરુષ અને સ્ત્રીઓમાં મહારાજને લગવાન છે એવી વાતો તો હંમેશા થયાંજ કરે છે તેથી તે છોકરીઓને નાનપણથી નેઓઉપર લગવાનનો જાત્ર મેસે છે, અને તેઓ અત્યંત પ્રેમથી મહારાજનેનાં દર્શન વગેરે કરે છે. તે પછી સમર્પણની ક્રિયા કરી સ્ત્રીઓને શિષ્ય કરવી, તે પરણ્યા પછી તરતજ કરે છે, એ વિષે ગોઝળનાથજીની ટીકામાં આ પ્રમાણે લખેલું છે.

तस्मादादौ स्वोपभोगात्पूर्वमेव सर्वं वस्तु पदेन भार्या पुत्रा-
दिनामपि समर्पणं कर्त्तव्यं विवाहानंतरं स्वोपभोगे सर्वं कार्यं
सर्वं कार्यं निमित्तं तत्तत्कार्योपयोगिवस्तु समर्पणं कार्यं समर्पणं
कृत्वा पश्चात्तानितानि कार्याणि कर्त्तव्यानीत्यर्थः ॥

અર્થ—તે કારણમાટે પોતે ભોગવ્યાની પેહેલાં બધી વસ્તુ (ગુરૂની ભગવાનને અર્પણ કરવી.) કોઈ એમ પુછે કે સર્વ વસ્તુ તે શું ?

ઉત્તર—સંસારમાંની બધી વસ્તુ એટલે ખાપડી છોકરા વગેરે પણ અર્પણ કરવાં.

પ્રશ્ન—ખાપડી કઈ વખતે અર્પણ કરવી ?

ઉત્તર—મજકુર ટીકામાં લખેલું છે કે પરણ્યા પછી પોતાના ઉપભોગમાં લીધાની અગાઉ. એ પ્રમાણે બધાં કાર્યોમાં બધી વસ્તુ અંગીકાર કરાવીને પછી પોતાના ઉપભોગમાં લેવી. આ ટીકા વૃષ્ણુવોને ખુબ સમજાવ્યામાં આવે છે તે ઉપરથી બધાં માણસો સ્ત્રીને પરણ્યાપછી સમર્પણ કરાવે છે. વળી મૂળ શ્લોકમાં દેહ અર્પણ કરવાનું કહેલુંજ છે તેથી તે વખતે દેહ પણ અર્પણ કરે છે. મનુષ્યોની તરફથી સ્ત્રીઓ અર્પણ થાય છે અને સ્ત્રીઓની તરફથી તેમની પોતાની દેહ અર્પણ થાય છે તે કારણ સાર તે ગુરૂઓ નજ-

રમાં આવે તેવો તેઓનો ઉપયોગ કરે છે, તે વિષે દુશિષ્યો કાંઈ પણ અંશે જાણતા નથી.

પ્રાચીન શાસ્ત્રમાં સ્ત્રીઓને ચેલીઓ કરવી એમ કોઈ ઠેકાણે કહ્યું નથી તેનાં કેટલાંક દાખલા અગાઉ આપ્યા છે. તે ઉપરાંત બીજા દાખલા ૧૬૬૫ અશ્વ * નામનાં ચોપાનીયા સન સન ૧૮૭૩ તથા ૭૪ ની શાલમાં નીકળ્યા છે તેમાં પતિવ્રતાપણું એ મથાલા નીચે સ્ત્રીઓનાં ધરમવિષે શાસ્ત્રનો મોટો જથ્થો સંગ્રહ કર્યો છે તેમાં સ્પષ્ટ લખ્યું છે કે સ્ત્રીઓને ગુરૂ કરવાની બીજકુલ જરૂર નથી વળી હમણાં એક પતીવ્રત માહાત્મ્ય નામનું પુસ્તક છપાયું છે તેમાં એવી બહુ બાબતો છે. એ તો બધું રહ્યું પણ એઓનાં પોતાનાં અહસસંબંધનાં મંત્રથી તે કામ કેટલું વિરૂદ્ધ છે તે જુઓ.

અહસસંબંધમાંથી ખુલું દેખાય છે કે તે સ્ત્રીઓને વાસ્તે મુદ્દલ નથી. છોકરો નાનો હોય તથા વગર પરણેલો હોય તે વખતને તેને અહસસંબંધ આપે છે “દારાગારપુત્રપ્રેવિત્તેહા” સ્ત્રી, ધર, પુત્ર, અને ધન તે બધું અર્પણ કરવું હવે દરેક સ્ત્રી કોઈ પણ પુરૂષને પરણે છે તો ખરીજ સારે તેનાં ઘણીએ તો તેને પ્રથમજ અર્પણ કરી મુકી છે. એ પ્રસાદી વસ્તુ બીજાવાર અર્પણ થાય તો તે દોષ કરે છે. વળી એ મંત્રમાં દારાગાર કહ્યું સારે સ્ત્રીઓ કાંઈ બાબતોએ પરણતી નથી ! એ તો પુરૂષને પરણે છે સારે એ દારા (સ્ત્રી)ને ઠેકાણે કોને અર્પણ કરે ? એ મોટો સવાલ છે. સ્ત્રીઓને અહસસંબંધ આપવાનો મંત્ર કાંઈ જુદો નથી ત્યાં પણ “દારાગાર પુત્રામે વિતેહા” છે. સારે ઉપરથી સ્પષ્ટ દેખાય છે કે શ્રીવલ્લભાચાર્યને પોતાના સંપ્રદાયમાં લખ્યાપ્રમાણે એનાં પરમેશ્વરે શ્રાવણ મહીનાની એકાદશીને દહાડે જે આજ્ઞા કરી તેમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે પુરૂષોને સમર્પણ મંત્રનો ઉપદેશ કરવો. હવે આ પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ અને લગવાનરૂપ મહારાજને શ્રુત્ય પેહલવી અને મૂલ આજ્ઞા તોડી સ્ત્રીઓને અહસસંબંધ કરાવે છે તેથી તેઓ કેટલા દોષિત થવા જોઈએ ! વળી એમનાં માર્ગનો સિદ્ધાંત છે કે દરેક સેવકે એમ માનવું કે અમે પ્રજાની ગોપીઓ છીએ. આ ઠગાઇ પણ પછીથી નીકળેલી છે; ધારણ કે ઉપજા મંત્રમાંથી તેવો કાંઈ પણ અર્થ નીકળતો નથી. એમાં તો કેવળ પુરૂષોનેજ ઉપદેશ કરેલો છે ને પોતાની

* જે હાલ આર્યવર્ષમ્ પ્રકાશના નામથી પ્રસિદ્ધ થાય છે.

દરેક વસ્તુ ધરત્યાર સ્ત્રી છોકરા તેનો પ્રથમ આલેક તે ગુરુજીને હાથેલો છે. પછી તે ગુરુજી પોતાને અર્પણ થયેલી, વસ્તુનો ગમે તેમ અંગિકાર કરવાને સુખત્યાર છે એમ દેખાડ્યું છે. હવે એમાં ખરું તે શું માનવું? વૈષ્ણવ ભાષણો જ્યારે પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ગુરુજીઓ આમ પોતાનાં જન્મતથા ઉદ્ધટા આલી સ્ત્રીઓને એજ મંત્રનો ઉપદેશ કરી, કેવળ તન, મન, ધન, હરણ કરવાનીજ યુક્તિ કરે છે કે કાંઈ બીજી? આ ગુરુઓ તો સારી રીતે સમજે છે કે અમે તો મૂર્ખાઓને ઠગીએ છીએ. પણ વૈષ્ણવ ભાષણો! જરા વિચાર કરો કે અક્ષયપંચમાં સ્ત્રી કહે કે હું મારી સ્ત્રી પરમેશ્વરને અર્પણ કરું છું. એ શું સાચી વાત છે? સ્ત્રી પોતાની સ્ત્રીને ઠેકાણે કોને આપે? તે જરાએ ગુરુજીઓ ને પૂછો તો ખરા! સ્ત્રીની સ્ત્રી કોઈ થઈ હોય એવું આજ સુધી કાંઈ ઠેકાણે તમે સાંભળ્યું છે? તેવું ન હોય ત્યારે સ્ત્રી કથી સ્ત્રીને અર્પે? ગુરુજી ગમે તે કહે તો શું આપણે કાંઈ તપાસ કરવી નહીં? કાંઈક તો ન્યાય બુદ્ધિથી વિચાર કરો, કાંઈક તો પોતાનું સંભાળો, કાંઈક તો જાંચી નજર કરી જુઓ. અરે પૈશા આપીને મૂર્ખ કાં થાઓ? દુનીઆમાં દુર્બુદ્ધિવાળા કેમ ગણાઓ છે, આકાશની અખંડ લીલાને ભરોસે જેમ લોભી ગુરુઓ કહે તેમ માન્યાને તરત જાણે જલદી જલદી સ્ત્રીઓ થઈ સુખ ભોગવી લેશે એવા વિચારથી કાંઈ જોતાં કે તપાસતા કેમ નથી? એ બધો ખોટો ભરોશો છે ઈતિહાસ ઉપરથી ખુદલું જણાય છે કે એઓ અસલ કોલી બીલની ન્યાતમાંથી થએલા એ તૈલંગ બ્રાહ્મણો છે, એ શુદ્ધ બ્રાહ્મણ નથી, એ આપણા દેશી નથી, એ આપણાં કાંઈ પણ લાગતા વળગતા નથી અને એ જાંચ કુળના પણ નથી તે છતાં કદાચ એઓ જેમ પોતાને મનાવે છે તેવા જાંચપણ આપણે એકવાર રવીકારીએ તોપણ તેઓના આચરણ એવા ઉત્તમ નથી કે ખોટા માનને પાત્ર ગણાય. એવાઓને ભગવાન હરાવે છે જે કહે તે હાજી હા કરે છે. અરે તમારી બુદ્ધિ કયાં મારી ગઈ છે?

કોઈ એમ શંકા કરે કે માણસ ઉપર ભગવાન ભાવ કેમ બેસતો હશે? તો નાનપણથી બાળકોને બોધ મળે એટલે કેમ ના બેસે? નાનપણમાંથી તેને શીખવવામાં આવે કે આ ભગવાન તો છોકરા જાણે કે ખરીજ વાત હશે. જુઓ વિદ્વાનોએ અજ્ઞાન માણસોને પથ્થર અને ધાતુ ઉપર ભાવ લગાડી

હીથો છે કે આ પરમેશ્વર ! તો તેઓ તેને પરમેશ્વર જણી પૂજે છે. ત્યારે માણસને પણ પરમેશ્વર માને એમાં શું આશ્ચર્ય ? આમજ મહારાજને પણ નાનપણનાં સહવાસથી વૈષ્ણવ લોકો શ્રી સાક્ષાત્ ભગવાન માને છે, અને પુજે છે.

પોતાની ઉપર ભાવ બેસાડવા કુટલીએક સ્ત્રી રાખેલી હોય છે. એ દરેક છોકરી અને સ્ત્રીને સમજાવે છે કે, તમારા જે પતિ છે. તે કેવા આ જગતની શોભા અર્થે છે, માટે તમારા ધણીએને તો નરકમાં કાઢી સગજવા. પણ તમારા ખરા અને અલૌકિક પતિ તો આ શ્રી ગુસાંધનાં બાલકો છે કે જેઓ તમને આ લોકમાં સુખ પમાડી મુવા પછી ગાલોકમાં લઈ જશે. જેણે ધણી સેવા કરી હશે અથવા કરશે તેને ત્યાં સારી જગ્યા આપશે. આ ગુસાંધના બાળકોને તમારા ધણીએએ તમને તો સમવેળુ આપી છે માટે તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલવા તમે આનાકાની કરશો તો નરકમાં પડશો. જે સ્ત્રી મહારાજ પાસે જાય તેને તો એકુળ મથુરાની યાત્રાનું રૂખ થાય ? પુરુષ કરતાં આહંગણો કામ સ્ત્રીએને હોય છે; વળી વાત્સાલ્ય મુનિના જતાવ્યા પ્રમાણે કામોદીપન કરવાનાં તથા બોળી સ્ત્રીએનાં મન વચચારવાનાં સાધન તો મંદિરોમાં સાંગોપાંગ હોય છે ઈલાદિ કારણો સ્ત્રીઓ નિઃશંકપણે ધુમધોકાર ધરમ માની તેઓની સાથે નાનાપ્રકારની લીલા કરે છે. મુઝેઓ પણ એવાં કૃત્યો કરવામાં નીતિથી, દોષથી, ઈશ્વરથી કે જગતથી કદા ડરતા નથી.

એ પછી છોકરી કાંઈક મોટી થાય છે એટલે મળાદ નામની એક જાતી કદખી છે તે તેને લેવડાવે છે. અસલ એટલે ૫૦-૬૦ વરસ ઉપર કોઈ પૈસાદારનાં ઘરમાં એકાદ ડોમી હોય તે મરજદ લેતી હતી ને હવેલીમાં દર્શન કરવા પણ તેજ જતી હતી. પણ હાલ તો ધણી બાયડીઓ નાની અવસ્થા-માથીજ મરજદ લેજે. મરજદનાં કારણથી એક ઘરમાં છ થી વધારે જાતી-બેદ થાય છે. તેમાં છોકરી માના હાથનું ખાય તો વટલી જાય, સ્ત્રી ધણીના હાથનું ખાય તો અલગાઈ જાય, કોઈ પણ એક બીજાના હાથનું ખાય તો વટલી જાય. એવો વેહેમ બેસાડી રાખેલો હોય છે. પણ જે પોતાની જાતની મરજદી હોય તેના હાથનું ખવાય. આજે મરજદનું નામ આપેલું છે. પણ ખરે જોતાં તો એ સાક્ષ અમરજદ છે કાંકે પેહેલાં તો તે પોતાની જાતીથી

બહિષ્કૃત એટલે ન્યાત બહાર થાય છે. તેઓ ન્યાતમાં જન્મવા જઈ શકતા નથી. વળી આવી મરજદી સ્ત્રી પોતાના ધણીથી પોતાને ઊંચી જાતની સમજે સારે એ તે મરજદ, અમરજદ કે બરજદ !

૧ હવે એ નાશકારક મરજદથી એક ઘરમાં છ તરેહના જાતીભેદ કેમ થાય છે તે જુઓ ! જે પુરૂષ અથવા સ્ત્રી ગોકુળ મથુરા અને સોરમજી મુધી જઈ આવ્યા હોય, સાં વેહેવાર ક્યો હોય અને દેશમાં આવ્યાને “વેહેવાર” કરે તે સાથી ઊંચી મરજદ કેહેવાય વેહેવાર એટલે એ, ચાર ટોપાવાળા અને રસ મંડળીવાળા વૈષ્ણવોની ખુશામત કરવી પડે છે. પછી તેઓ કોઈ વખતે તેવાઓની પાસેથી પૈસા કઢાવે છે અને કોઈ વખત લાગ દાવે તો પોતાની અધટિત મતલબ પણ સાંધે છે. હવે તેઓનું મન માન્યું, એટલે કોઈ મહારાજ હોય તેની પ્રાર્થના કરવી પડે છે. તેને કેટલીએક ભેટ આપી સમગ્રવતું પડે છે. તે રાજી થયા પછી તે એક દહાડો નેમી આપે છે, તે દહાડે તે વેહેવાર કરનાર સારાં પકવાનો તૈયાર કરે છે. પછી એ ત્રણ વૈષ્ણવો મંડળીવાળાઓના તથા એ ત્રણ મહારાજ કહે તેવા પાંચ છ વૈષ્ણવોને જમાડવામાં આવે છે વૈષ્ણવો જન્મવા બેસતી વખત વળી કહે કે લાવો શ્રીજીની ભેટ. લાવો ગુરૂની ભેટ. એ ભેટો મનમાની લેવામાં આવે છે વળી પોતાની સેવકી નોંઘાવર લે તે પછી ખાતા બેસે. તેમાં જે ઘણું ચારાં પકવાનો હોય તો તો બોલે નહીં. પણ જે દલકી જાતનાં પકવાનો હોય તો વળી તેના ઉપર કોઈ દંડ નાખે. જમીને જતી વખતે જે વૈષ્ણવો આવ્યા હોય તેમાં મોટો હોય તે રાત્રે ખાવાનો (વાંટ) લઈ જાય. એવી ક્રિયા થાય સારે વેહેવાર કીધો કેહેવાય. પછી તે કોઈના હાથનું ખાય નહીં-

૨ જી જાતી જે મોણસ ગોકુળ મથુરામાં તથા સોરમમાં જઈ આવ્યો હોય, સાં યાત્રામાં વેહેવાર કરી આવ્યો હોય, પણ પોતાનાં રેહેવાનાં ગામમાં વેહેવાર ક્યો ન હોય તે તેના હાથનું ઉપર કહેલો પેહલા નંખરવાળો તથા ત્રીજા નંખરવાળો મરજદી ખાતો નથી. બાકી બધા ખાય છે.

૩ જી જાતી જે ભેટ દારિકા જઈ અપવાસ વગેરે કરી આવ્યો હોય અને પોતાનાં ગામમાં આવી વેહેવાર ક્યો હોય તે છે. તેના હાથની અનસખડી ઉપર કહેલા બે નંખરવાળા ખાય છે. સખડી ખાતા નથી પણ બીજા બધા ખાય છે.

૪ થી જાતીમાં જે એટ દારિકા જમ આવા હોય પણ વેહેવાર ક્યો ન હોય તે ગણાય છે. તેના હાથનું ઉપર કહેલા ત્રણ નંબરવાળા ખાતા નથી, પણ ખીન્નઓ ખાય છે.

૫ મી જાત મનમરમદી કહેવાય છે. એટલે ગોકુળ મથુરા વગેરે ઠેકાણે ગયેલા નહીં. તેમ એટ દારકામાં પણ અપવાસ વગેરેની ક્રિયા કરેલી નહીં એવા તે પોતાના મનથીજ ખીન્નઓથી જાંચ બની એસીને મન મરમદીમાં ગણાય છે. તે ઉપર કહેલા ચાર નંબરવાળાનું ખાય છે. પણ બહારના માણસનું ખાતા નથી.

૬ છઠા જેઓ પોતાની ન્યાતીમાં જમવા જાય છે, અને તેઓ ઉપર કહેલા બધાઓના હાથનું ખાય છે.

એ પ્રમાણે મહારાજ કોઈએ પોતાનાં ઘરમાં નહીં પણ વૈષ્ણવોનાં ઘરમાં છ જાતી ભેદ કર્યા છે. એનું કારણ એમ કહીએ તો ચાલે કે શ્રીપૂર્ણ પુરુષોત્તમ લક્ષ્મણજી અને તેમના પુત્ર શ્રીવલ્લભજી મહાપ્રભુજી ન્યાત બાહાર થયેલા હતા, તે વખતે કોઈ પુછે કે તમે ન્યાતમાં જમવા કેમ જતા નથી તો તેઓને કહેવાય કે ન્યાતમાં જમીએ તો શ્રીહકોરજીની સેવા ન થાય. એજ મુદ્દાસર પોતાના સેવકોમાં એ ચાલ પેસાડેા હશે. પણ તે પછી જે મહારાજને થયા તેઓને એ ચાલ રાખવો અડચણ ભરેલો થઈ પડેા હોવા જોઈએ તેથી તેમણે પોતામાંથી એ ચાલ કાઢી નાખ્યોછે ને વૈષ્ણવોમાં પેસી ગયો તે રહ્યો છે વળી આખો દીવસ છુવાઈ જાય, કૃતરાં ગધેડાં વગેરેને અડકે તો નાહાવું પડે; ઘેરથી બાહાર નીકળી પાછા ઘરમાં આવે તો છુવાઈ જાય ને માથા બોળ નાહ્યા વગર ખવાય નહીં. ઘરમાં સ્ત્રી પોતાના પતિને કે છોકરાને અડકે તો પણ નાહી નાખવું જોઈયે, એટલુંજ નહીં પણ ધાવતું બચ્ચું ચાર છ મહીનાનું હોય અને તેમરમદણ સેવામાં નાહી હોય તો તેને અડકે નહીં અને ભૂખે મરતું દૂધ વગર રડી મરે તો પણ તેને ધવડાવે નહી. વખતે અધ્યુ મુતરું હોય તો પણ સેવામાંથી બાહાર નીકળે નહી પણ તેને વિષામૂત્રમાં રડવુંજ પડ્યું રહેવા દે!!! અરેરે! આતે મર્યાદ કહેવાય કે કસારીવાડા કહેવાય? એ બેવકુફો એટલો વિચાર નથી કરતા કે ન્યાત જાતથી ને કુટુંબથી તથા ધણીને છોકરાંથી જાંચાં તે અમે કેમ થયાં? હવે બાહારથી આ-

ટલું બધું જુઠાં કરેછે પણ અંદર ખાતે જોશો તો અંતઃકરણ મહામલિન, દુષ્ટ કર્મ કરવામાં ઠાકારજીની સન્મુખ પણ ડરે નહીં, વૈરાગ્ય વિચાર કે જ્ઞાનનો લેશન મળે, ઇલાદિ ઈલાદિ કેવળ વિપરિત વાતો તેઓમાં પ્રવેશ કરી હોયછે. વળી બાહારની પણ જે ચોખાઇ જોઇએ તે મળે નહીં. મર્યાદીઓનાં કપડામાં સુગંધ (દુર્ગંધ) કેવળ મેલનીજ હોય. શિવાય સારી સુગંધ તો બ્યારે નહું લુગડું હોય ત્યારે એકાદ દહાડો તો ભલે. મર્યાદીઓનાં વાસણ જુઓ તો ઘણું ઠંડાણ પાત્રની ધાતુ ઓળખવી મુરકેત્ર થઇ પડેછે એવું મેલું વાસણ રાખેછે. વાસણની અંદર આંગળી ધાલીને તળિયે ઘસીને બાહાર કાઢાડો તો એટલે કાદવ વીટાય કે આંગળી દેખાય નહીં. આખો દહાડો નાહાવાનું થાય તેથી ઘરમાં ઘણી જગોએ બીજી જમીન પડી હોય. અને કેટલીએ જગ્યાએ કાદવ થઈ પડે હોય છે. રસોઈ બધી તૈયાર કરી જુદાં વાસણોમાં કાઢી ઠાકારજીને બધી ચીજ ભોગ ધરવી જોઈએ. તેથી રસોઈ બધી ઠરીને પાણીની મીસાએ થંડી થઈ જાય છે; અને તે હંમેશ મરજદીઓ ટાહું અન્ન જંને ભાગવતમાં તામસી અન્ન વા પ્રેતભોજન કહેલું છે તે ખાય છે. ઈલાદિ ઈલાદિ ઘણાંક કારણો તેઓને બેવકુશાઈનાં. દુખદાયક, ભૂષ્ટપણાનાં, સંસારની રીતિથી વિરુદ્ધ, નીતિથી વિરુદ્ધ ઇલાદિક મર્યાદને નામે ઓળખાતી અમર્યાદથી થઈ પડ્યાં છે.

મરજદ એટલે ન્યાત જાતમાં જમવું ખાવું નહિં એટલુંજ નહિ પણ કોઈ કદાચ શ્દ્ર જાતીનો મરજદી હોય તોપણ ઊંચ આહારના હાથનું ખાય નહીં.

હવે શાસ્ત્રમાં જોતાં આમ દેખાય છે કે:—

અસાચાર મનાચાર અતિ નિંદા અતિ સ્તુતિઃ ॥

અતિ શૌચમશૌચં વા ત્રિવિધં મૂર્ખલક્ષણમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—અતિ આચારકે અનાચાર, અતિનિંદા કે અતિસ્તુતિ, અતિ શૌચ કે અશૌચ એવાં ત્રિવિધ મૂર્ખનાં લક્ષણ છે. હવે આ લોકોના અસાચાર, અનાચાર, ઘણી ચોખાઈ ગંદાઇ તે વિષે તો ઉપર કહેલું છે. ઘણી નિંદાને સ્તુતિ તો જે એઓના ધરમથી જરા આડો ચાલે તેની નિંદા તો તદ્દથી બાહાર કરે છે તે સહુ કોઈ જાણે છે. વળી તે અસલથીજ ચાલ્યું આવે છે. કાંઈ પંડિતે કહ્યું છે કે:—

જ્ઞાને મ્લેચ્છા, વ્રતે જૈના, આચારે વૈષ્ણવાઃ સ્મૃતા ।

एकैकमप्यनर्थाय, हिंसा मलिन निंदया ॥ १ ॥

અર્થ:—જ્ઞાનમાં મ્લેચ્છ સારા, વ્રતમાં જૈન, અને આચારમાં વૈષ્ણવ સારા; પણ એક એક બધામાં ખોડ હોય છે. તે એ કે મ્લેચ્છ હિંસા કરે છે, જૈન મેલા રહે છે ને વૈષ્ણવો નિંદાખોરા છે. તે અગાઉથી કહેનું છે. તે અતિ સ્તુતિ પુણે નો સાધારણ માણસ જેવા મહારાજ તેને ભગવાન છે એમ માની લઈ તેની સ્તુતિ કરે છે. એનાથી બીજી સ્તુતી શું વધારે હોય ? એ બધા પ્રકાર જોઈએ તો તેમ માનનારાઓ મૂરખતા સરદાર ઠરે છે. વળી ભગવાને અર્બુદને કહ્યું છે કે:—

आत्मा नदी संयम तोयपूर्णा । सखावहाशीलतटादयोर्मि ॥

तत्राभिपेकं कुरु पांडुपुत्र । न वारिणा शुष्यतिचांतरात्मा ॥ ૧ ॥

અર્થ:—આત્મારૂપી નદી સંયમરૂપી જલથી ભરેલી છે, તેમાં સલ્યરૂપી પ્રવાહ છે અને શીલગુણ આદિ જેના તટ છે. ભગવાન કહે છે કે હું પાંડુના પુત્ર તેમા સ્નાન કર જેથી તારો આત્મા શુદ્ધ થશે. પણ બાહ્યથી આખાં હુબી મરિયે તો પણ અંતરાત્મા શુદ્ધ થતો નથી. પણ આ લોકોએ અંતરાત્માની તો શુદ્ધિ કરવાના સોગદ ખાધેલા. અંદર તો ઉપર કહ્યા તેવા મલિન રહે છે. અગાઉ પણ એક પંડિતે કહ્યું છે કે:—

वैष्णवा विरलाः संति । वसुदेवे सुतेरताः ॥

वैष्णवा बहवः संति । वासुदेव सुतेरताः ॥ ૧ ॥

અર્થ:—વસુદેવના પુત્ર જે શ્રીકૃષ્ણ તેમના પર ભક્તિ રાખનારા એવા વૈષ્ણવો તો વિરલાજ છે; પણ વાસુદેવના પુત્ર (કામદેવ) માં આસક્તિ એટલ પ્રીતિવાળા એવા વૈષ્ણવો તો ઘણા છે. તે પ્રમાણે હાલ પણ પ્રગટ જેવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે વરતીને સ્ત્રીઓ પુરુષો કરતાં વિશેષ પાપહી થાય છે.

વળી શાસ્ત્રમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કહ્યું છે કે સ્ત્રીએ ગુરુ કરવો નહીં. સ્ત્રીનો તો માત્ર પતિ છે તેજ ગુરુ છે. પ્રથમ ભાગવતમાં શ્રીકૃષ્ણે વિદુરજીને કહેલું છે કે:—

भर्त्तादेवो गुरुर्भर्त्ता धर्मतीर्थव्रतानिच ।

तस्मात्सर्वं परित्यज्य । पतिमेकं समर्चयेत् ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સ્ત્રીને દેવપણુ ધણીજ છે, ગુરુ પણુ ધણીજ જાણવો. ધર્મ, તીર્થ અને વ્રત પણુ ધણીજ છે માટે બધું છોડી દઇ કેવળ પતિનીજ સેવા કરવી. વળી વૃદ્ધચાણુખ્યમાં કહ્યું છે કે:—

गुरुरग्नि द्विजातीनां वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः ॥

पतिरेव गुरुः स्त्रीणां । सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ॥ ૧ ॥

અર્થ:—દ્વિજ વર્ણનો ગુરુ અગ્નિ ચારે વર્ણના ગુરુ બ્રાહ્મણ, સ્ત્રીને ગુરુ પતિ અને અભ્યાગત તે સરવેનો ગુરુ જાણવો. વળી યાજુર્વલ્ક્ય રમ્ભ તિમાં કહેલું છે કે:—

स्त्रीभिर्भर्त्तृवचः कार्यं मेष धर्म परः स्त्रियः ॥

आशुद्धं संप्रति क्षोही । महा पातक दूषितः ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સ્ત્રીએ હંમેશા પતિનું વચન માનવું એજ તેનો ઉત્તમ ધર્મ છે. કદાચ પતિને કોઈ વખતે મહાપાપ લાગ્યું હોય તો મનમાં એવી ઈચ્છા રાખવી જો આ પાપમાંથી ક્યારે શુદ્ધ થાય ને હું ક્યારે સેવા કરૂં? (પણુ ઇતરને ગુરુ કરીને તેની સેવા કરવાની ઈચ્છા ન રાખવી) વળી શ્રીમદ્ ભાગવતના દશમ સ્કંધમાં ભગવાને જોષીઓને કહ્યું છે કે:—

भर्तुः शुश्रूषणं स्त्रीणां । परो धर्मो ह्यमायया ॥

तद्धनूनांच कल्याणं प्रजानांचानु पोषणं ॥ ૧ ॥

અર્થ:—સ્વામીની તથા તેઓનાં માળાપોની આજ્ઞામાં રહેલું. સ્વામીના સગાંઓનું કલ્યાણ કરવામાં પ્રીતિ રાખવી તથા પોતાની પ્રજાનું પોષણ કરવું એજ સ્ત્રીઓનો પરમ ધર્મ છે. વળી ભાગવતમાં નારદજીએ કહ્યું છે કે:—

तस्मात्पतिव्रता नार्यः श्रेयस्कामाः सुमध्यये ।

यजंतेऽनन्यभावेनपतिमात्मानमीश्वरं ॥ ૧ ॥

અર્થ:—પોતાનું કલ્યાણ ઇછનારી પતિવ્રતા સ્ત્રીએ પોતાના પતિને પોતાના આત્માનો ઇશ્વર ગણીને અનન્ય ભાવે કરીને તેની સેવા કરવી.

હવે ઈશ્વરની સેવા પણ ન કરતાં પતિની કરવી એવું દરેક શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. તેને મુકાવીને સ્ત્રીઓને શીખવ્યું છે કે આ પતિ તો તમારા સંસારમાંના કીડા છે અને તે નરકમાં લઇ જનાર છે. પણ ખરા પતિ તો અમે બ્રહ્મા-ક્ષસો છીએ. અરેરે! આ કેટલી લુચ્ચાઇ! આ કેટલી ડગાઇ! આ માણસોની દેખતી આંખમાં કેટલી ધુળ છાંટ્યા જેવું! આ શાસ્ત્રથી કેટલું ઉદ્ધતું? આ નીતિથી કેટલું વિરૂદ્ધ! આ સત્યથી કેટલું વેગળું! આ કેટલો અધર્મ! અને આ કેવોને કેટલો નીચ પાપનો રસ્તો!! બિચારી ભોલી, અભણ અને નિષ્પા-
 ૧. સ્ત્રીઓને ભભારી નરકમાં નાખવા પેરવી કરી છે. એવું છતાં વળી બાહારથી ડાળ ધાલે છે કે અમે વેદશાસ્ત્રને માનિયે છીએ. તેમાં પ્રસિદ્ધ પંડિત ગદ્યુલાલજી જેવા મહા વિદ્વાન સર્ગ્ય જ્ઞાનીમાં ખપતા પંડિત એમ કહે કે અમારા વક્ષભા-
 આર્યનો માર્ગ વેદશાસ્ત્ર પ્રમાણે છે એ કેટલું હસવા જેવું છે. વૈષ્ણવ ભાઇઓ તમે ખુબ સમજે કે જેને તમે વારંવાર કહો છો જે એ મારગનો મૂળપુરૂષ તો સારો હતો તેનેજ આ એક નવો વાડો બાંધ્યો છે. તથા સ્ત્રી શ્રદાદિકનો ઓદ્ધાર કરવાનો ઠાંગ કરી શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ સ્ત્રીઓને પોતાના પંથમાં સેવક કરી છે. તે એવી સ-
 મજથી કે ભોળા દિલ્લી અબજાઓ શિવાય આપણને પૈસો અને વિષયભોગ પુરૂષોમાંથી કદિ મળનાર નથી. તે સાર મૂળ પુરૂષેજ અનીતિનાં મૂળ વાવેલાં દેખાય છે.

સ્ત્રીઓ કમકાંડમાં નાહી ઘોઈને ચરણામૃત લે છે. (તે ચરણામૃત પુરૂષો પણ લે છે). ચરણામૃત એક જનતની પીલી માટી હોય છે. તે શી-
 યાળ ગામની આસપાસ કોઇક ખાણમાંથી નીકળે છે. વૈષ્ણવો જનતરા જાય છે ત્યારે એ માટી લઇ આવે છે. એ ચરણામૃત (મળ-યાગ) ખરચુ જઈ આવ્યા પછી પણ ખાય છે. દિવસ કે રાતના કોઈ પણ વખતે ખાવા બેસે ત્યારે પણ લે છે. તે ચરણામૃત લઈ સર્વોત્તમ વગેરેનો કોઇ કોઇ પાઠ કરે છે. ગૌમુખીમાં અથવા લુગડામાં વીંટાળીને માળા ફેરવે છે. જેમાં પર-
 મેશ્વર અથવા શ્રીકૃષ્ણના થોડા પણ મહારાત્ને કે જે અલૌકિક પતિ અને જેને સાક્ષાત્ મોટામાં મોટા પરમેશ્વર માને છે તેમનાં નામો બહુ લે છે. તે પછી ખાવા પીવાનું થાય છે.

મરળદી હોય તે પોતાનાં ઘરમાં ઠાકારજીની સેવા રાખે છે. તે સવારના ઉઠી હવેલીમાં દર્શન કરે છે તે પછી નાહી ઘોઈ મંગળા કરી ઠાકારજીને જગાડી ભોગ ધરીને પોતાની ઘરની શ્રીખાળકૃષ્ણજીની મુક્તિને શૃંગાર ધરે છે. રસોઈ તૈયાર થયા કેડે ઠાકારજીને ભોગ લગાવી આરતી ઉતારીને ઠાકારજીનું મંદિર બંધ કરે છે. પછી પોતાની જમવાની તજવીજ કરે છે. વળી સાંજનાં ઉત્થાપન કરે છે તે રાતનાં સેનભોગ ધરીને પછી ઠાકારજીને એક નાની સુખસૈયામાં સુવાડે છે. એને ઠાકાર સેવા કહે છે.

ભજનમાં સ્ત્રીઓ ઘણું કરીને શ્રીકૃષ્ણની રાસલીલાનાં પદો મહારાજને ઉપર પ્રેમ વધારવાના શ્રીવલ્લભાખ્યાન તથા મૂલપુરુષ નામનું કાવ્ય શીખે છે અને તે ઘણા પ્રેમથી ગાય છે. વળી ખીજાં કેટલાંએક ધોળ તથા વધાઇઓ તેમાં મહારાજનેની સ્તુતિ પ્રાર્થના હોય છે તે સ્ત્રીઓ પાઠે કરે છે. કેટલાંએક અનીતિ ભરેલાં ગીતો તેઓ નવરાશની વખતે શીખી રાખે છે તે મહારાજની પધરામણીમાં ઘણા ઉમળકાથી ગાય છે. દરસણ કરવા તો દરેક સ્ત્રી એ ચાર વાર દરસુદ મળે તેમ જાય છે. નહિ તો એક ટાણે તો જરૂરજ. તે પોતાપાસે કાંઈક પૈસો થાય તો તેઓ મહારાજનેને ખાનગીમાં આરોગાવવા અથવા રાસક્રીડા કરાવવા વગેરેનો મનોરથ કરી ભેટ મુકી આવે છે. કોઈ કોઈ પોતાનાજ માર્ગમાં વ્યાસ પાસેથી કથા સાંભળે છે પણ ખીજાના મુખની નહીં. તેમાં પણ કૃષ્ણે કરેલી વૃજની લીલા બહુ સાંભળે છે.

ભાગ ૭ મો.

હાલના વલ્લભવંશી મહારાજનેની સ્થિતિ.

હાલના મહારાજને તેમના જન્મથીજ, શ્રી સાક્ષાત્ ભગવાન માનવામાં આવે છે. જેમ નંદરાયજીને ત્યાં કૃષ્ણના જન્મની ધામધુમ થઈ હતી તેને વૈષ્ણવો જન્માષ્ટમિને દહાડે હાલમાં કરે છે તે પ્રમાણેજ મહારાજને પોતાને ત્યાં બાળક જન્મ્યા વખતે કરે છે. દહીં દૂધ વગેરે સેવકો ઉપર નાખે છે. કેટલા એક ભાવિક અને ખાયલા સેવકો હાંચો લીધે છે (હાંચો એટલે વચે એક ઢાલકી વગાડે તે તેને ફરતા માણસો ગીત ગાયને નાચે છે) એ

વગેરે અનેક ઢોંગ કરે છે. પ્રત્યેક વૈષ્ણવ જાણો ભગવાંનનો અવતાર થયો હોય એમ ખુશ થતા એક બીજને કહે છે કે શ્રી કૃષ્ણજીને ત્યાં લાલજી પ્રગટયા, બાળક પ્રગટયા, શો આનંદનો દી છે ! !

એ બાળક મહાપ્રભુજી સુવાવડનાં ઘરમાંથી બાહાર નીકળતા થયા કે લોકો તેનાં દર્શન ધણા ભાવથી કરે, તેના ચરણ સ્પર્શ કરે, અને પોતાનાં બનતી સેવા પણ કરે છે. જોને એ બાળક તેડવા જડે તે તો બહુ કે કૃતાધે થઈ ગયો. એ બાળ—મહાપ્રભુજી જરા સમજણા થયા કે તેને વૈષ્ણવો પગે લાગવા આવે. જે વાહાલા ! મારા વાહાલા ! શ્રી વલ્લભ રાજકુમાર ! પ્રભુ ! દાકો-રજી વગેરે અનેક નામોથી તેને બોલાવવામાં આવે છે. આમ તેઓ ભગવાન સમ પુન્ય છે. વળી પોતે પણ કેટલાએક લોકોને કહે છે કે અમે ભગવાન છીએ. એમ સાંભળ્યામાં આવ્યું છે કે કાશીવાળા રણછોડજી મહારાજપાસે કોઈ એમ કહે કે ભગવાન કરે તે ખરી ! તો તે કહે છે “હમ ક્યા ભગવાન નહી હું?” વળી એમના ગ્રંથોમાં પણ એ પોતાને જાણે ચઢાવવા ભગવત સ્વરૂપ કરી દે છે કેટલાં લખે છે. પોતે પરમેશ્વરૂપ. ગણાયા એટલે અનીતિથી ચાલવામાં કશી બીક કે કાંઈ પણ દોશ સમજતા નથી ! કોઈને એમના દોષો બાબત શંકા થાય તો તે ટાળનાસાર કેટલાએક ટોપાવાળા વરકતો ફરતા રાખેલા હોય છે. તે શંકાવાળા શિષ્યને સમજાવે કે “અગ્નિમાં કાંઈ ખરાબ પદાર્થ નાખો તો તે બળી જાય કે નહીં? તે કહેશે હા : તો તે ટોપાવાળો લાગલો સમજાવે કે ગુસાંઘનાં બાળક સાક્ષાત્ અગ્નિસ્વરૂપ છે, તેથી એમની પાસે પાપ આવે નહીં ને કદી આવે તો તે બળી ભસ્મ થાય. સેવકોમાની એસે કે એ ખરી વાત હશે. વળી શિષ્ય મંડળમાંથી તો એમને કોઈ બોધ આપનાર મળે જ નહીં. તેમ વિદ્યા ગુરૂ બોધ આપે એમ કોઈ સમજે તો આ અસંભવથી ભગવત્સ્વરૂપ મનાય એટલે તે વિદ્યાગુરૂ પણ કાંઈ કહી શકે નહીં. કદી કોઈ કહેવા વિચાર કરે તો આ છોકરાઓ પોતાના મીઠજથી તેઓનો બોધ માને પણ નહીં.

એવું થયાથી એ લોકોમાંના સેકડે ૯૦ ટકા અલભુ અપટ, મૂર્ખ, દુઝુણી અને વિષય લંપટ રહે છે. અને માત્ર દશ ટકા જરા જરા બહુસા નીકળશે.

એ પછી તેઓ જરા અવસ્થામાં આવે છે એટલે ૧૪-૧૫ વરસના થાય છે કે કોકશાસ્ત્રના દાસ બની બ્યભિચાર કરવા શીખે છે. જીવાની (ઉપર કહેલો વખત)માં આવ્યા પછી તે મરતાં સુધી તેઓ જરૂરીની રમત રમ્યાં કરે છે. આમ ગુરજી મહારાજે એવા અનીતિવાન થઈ ગયા છે કે કોઈના વાર્ધ રહેતા નથી એટલુંજ નહીં, પણ કોરટે ચઢ્યા, સારાં માણસોના ફિટકારમાં આવ્યા, ઘણાક દેશોમાં એઓની વિરૂદ્ધ પુસ્તક, ચોપાનિયાને છપાયા અને ખાયાં લખાયા છે તે છતાં એમને જરાએ શર્મ આવતી નથી. તેમ આવે શું કરવા ? (બાં મૂર્ખ શિષ્યો આટલા હાલ થવા છતાં એમને દોડી દોડી વળગે છે અને તન મન ધન અપેણુ કરે છે) પણ એ ગુરજીનું મુખ્ય દહાપણુ જીઓ તો એ પોતાની વહુજીઓને પડદામાં રાખી નીતિવાન કરવા ચાહે છે. પણ પોતે તો વેદ વિરૂદ્ધ ચાલી, કરેલી ચેલીઓને નીતિમાં રાખવા ચઢાતા નથી; એટલુંજ નહીં પણ તેઓને તો રસિક વાતો સંભળાવી પોતાની સાથે બ્યભિચારમાં ધર્મ સમજાવે છે. વળી ગામમાં બ્યભિચાર કરવાનો બોધ આપી, વગર પૈસાની વેશ્યાઓ બનાવે છે, એટલુંજ નહીં, પણ એવી બનાવીને ઉલટા તેઓની પાસેથી પૈસા હરણુ કરે છે.

એ પ્રમાણે હાલના મહારાજે સારું સારું ખાવામાં સુશોભિત વસ્ત્રો પહેરવામાં, ઘરેણાં પહેરી કાંકડા થઇ દ્રવ્યમાં, પારકી સ્ત્રીઓ જોડે અનીતિ-એ વર્તવામાં અને ઉધવામાં પોતાનો વખત કાઢે છે. પણ શાસ્ત્ર જાણવામાં કે ગુરૂપણાંને લાયકતા થવામાં કે કાંઈ સારું કામ કરવામાં કાઢતા નથી. (કાઢે શું કરવા ? હરામ જેના પેટમાં પડતું હોય તેને હક કદી સુઝે નહીં.)

મહારાજેને ઘેર કાંઈ કાર્ય હોય જ્યાં કે શ્રીમંત, જન્મ, જતોઈ, વિવાહ, મરણુ ઈત્યાદિ તો સેવકો પાસેથી ધુમ પૈસો કઢાવે છે. એ કાર્યો સેવકોને ત્યાં થાય સારે પણ પૈસા કઢાવે છે. વળી ઉત્સવ ઈત્યાદિમાં બેટો ભે છે. કાંઈ ધરબર બાંધવું હોય તો ખરડા કરે છે. કેટલાએક ખરડા તો મૂર્તિઓને નામે કાઈક વસ્તુ જોઈતી હોય તો કરે. તેમાં વસ્તુઓ કરતાં ઘણાજ વધારે પૈસા એકઠા કરે છે. અગાઉ તો કેટલાએક જબરદસ્તીથી સેવકો પાસે કઢાવતા.

એક વૃજપાળજી કરીને મહારાજ અગાઉ લખપતમાં સંવત ૧૮૮૬ અં આવ્યા હતા. તે સોકોપાસેથી પૈસા કઢાવતા. તેની વાત સાંભળેલી છે તે

આ પ્રમાણે:—કોઇ સારો શેઠીયો હોય તેને તેડાવે. પછી તેને કહે કે પાંચવા દસ હજાર કોરી આપ; તે કહે જે મહારાજ ! તે કેમ અપાય ? એટલે તે તેને કહે કરતો. તે જ્યારે અપાર (મધ્યાનહ) થાય ત્યારે ચાર બંદુકવાળા ચાર બાબુને વચે તડકામાં તેને ઉભા રાખે. પછી તેઓને હુકમ કરે કે બંધુક લાકો કે તેઓ તાકી રાખી ઉભા રહે. આ કહેશે હું હુકમ કરું એટલે બંધુક ફાડ જો ને આ દુષ્ટને ઉરાડી દે જો. પછી તે બીહુ તે મહારાજને કહે કે તમે કહો તેમ. કદી તે માને નહીં તો પછી પોતાના દલાલ બીજા રાખેલા તેઓ તેની પાસે જઈ ચોવટ કરતા, અને ઓછે અદકે પતાવી તે પૈસા અપાવતા. માંડવીમાં મોટી હવેલીવાળાં વહુજી હતાં તે કેટલાએકને હગતાં મૂતયો એવા વાંકથી દર્શન બંધ કરી દેતાં. પછી કાંઈક દંડ ઓઢાવી પાછાં દર્શન ખુલાં કરતાં. કાશીવાળા રણછોડજી મહારાજ હતા તેને કોઇ કાંઈ પણ્ય બેટ મુકો પછી તે થોડી હોય કે ઘણી હોય તો પણ્ય તે તે કરતાં બમણી, ચોગણી કે દસગણી ધરવાતું કહે. વળી કાંઈ દર્શન જાય તો કેટલાએકને કહેશે કે (અમારી) ગાયોને ઘાસ નખાવો, કેટલાએકને કહેશે કે ફલાણુને મારે આટલી કોરી આંકડાની દેવી છે તે આપ. એમ અનેક પ્રકારથી વૈષ્ણવો પાસેથી પૈસા ઓઢાવે. મુંબઈમાં શ્રીચીમનજીમહારાજે બે ચાર વાર ખરડા કરેલા અને તેમાં જોર જીલમથી લોકો પાસે પૈસા ભરાવતા. એક વખત વીમા ઉપર કાંઈક લાગો કરવા ખરડો કર્યો હતો. તેમાં સહીઓ લેવા વીમો કરનાર વૈષ્ણવોને કહેતા. તેમાં જો શ્રદ્ધાથી કેં ભાવથી કોઇ સહી કરે તો ઠીક નહિ તો બે ત્રણ દહાડા સુધી લોકોને કેદ કરી મુકે. મુંબઈમાં એક દાણી રાયજી મહારાજ અગાઉ આવ્યા હતા. તેણે છેક વૈષ્ણવો પાસેથી દરરોજ એક એક અડધી જોર જીલમથી લેવા ખરડામાં સહીઓ લીધી હતી. એવી રીતે જોર જીલમથી ભૈસો ઓઢાવવાના હજારો દાખલા બનેલા છે.

વળી તેઓ હોળીના ચલુઓ કરાવી સેવકો પાસેથી પૈસા લે છે. જમ ઠાકોરજી ડોલમાં ઝુલે, તેમ તેઓ પણ્ય હોલીને બીજે ત્રીજે દિન ડોલમાં ઝુલે છે. ત્યાં વૈષ્ણવ તથા વૈષ્ણવડીઓની અત્યંત ભીડ થાય છે. તે ભીડની ધમાલમાં ઘણાં કુકર્મો થાય છે. હિંડોળે જમ ઠાકોરજીને ઝુલાવે છે તેવી રીતે કેટલાએક ભાવિક સેવકો હિંડોળાના દહાડામાં રાત્રે મહારાજને હિંડોળે

જુલાવે છે. 'લાં વ્યાહુ' કરે છે તથા તેઓ બેટા મુકે છે. ઉનાળામાં ઠાકારજી-
ઓની પુલમંડળીઓ થાય છે તેમ મહારાજને પણ પુલની મંડળીઓ ભરીને તેમાં
બેસે છે. પછી વૈષ્ણવો જેમ ઠાકારજીનાં દર્શન કરવા જાય તેમજ મહારાજનેનાં
પણ કરવા જાય છે. મહારાજને ઠાકારજી કરતાં એટલા વિશેષ ગણે છે કે
ઠાકારજીને દર્શન વખત બેઠ મુકતા નથી, પણ મહારાજને હીંડોળા, રોલ, પુલ
મંડળી અને પવિત્રાં વગેરેમાં દર્શન કરી ખુબ બેટા મુકે છે. એ પછી શ્રા-
વણ મહીનામાં પવિત્રાં ખારસ આવે છે તે એકદર્શીને દહાડે મહારાજને ઠાકાર-
જીને પવિત્રાં ધરાવે છે અને ખારસને દહાડે વૈષ્ણવો મહારાજને ધરાવે છે.
એ પવિત્રાંનું કારણ તેઓ એવું બતાવે છે કે આચારજીને શ્રાવણ મહીનામાં
ભગવાને એકદર્શીને દહાડે દર્શન દીધાં. તે દહાડે આચારજીએ ભગવાને પ-
વિત્રાં પેહેરાવી સાકર ધરાવી હતી. તે પ્રમાણે અમે પણ ઠાકારજીને પવિત્રાં
પેહેરાવિએ છીએ. અમે ગુસાંછના બાલક તમારા સાક્ષાત્ પરમેશ્વર હૈયે માટે
તમે અમને પવિત્રાં ધરાવો ને બેટા મુકો. આમ મહારાજને, અખુદ શેરકો
પાસેથી દેવ પુજાને નામે ધન ધૂતી લેછે અને મૂર્ખ વૈષ્ણવો ધુતાય છે.

કેટલાએક ઠાકારજી ઉપર મહારાજને વૈષ્ણવો ધોતી ઉપરજી પેહેરાવે
છે. તેની વિધિ એમ છે કે સવારના પોહારમાં તે ધોતી ઉપરજી કરનાર લાં
કુટુંબ, સગાંવાળા તથા પાડ પડોશીઓ સાથે હાજર થાય છે. મહારાજ
હીને એક વખત જાડે જાય, જાડે જઈ આવ્યા પછી તેજ કપડાંઓની સાથે
જાયાં આસન ઉપર બેસે, સેવકો તેને તેલમદન વગેરેની સેવા કરે. પછી
એક રૂપાની વાટકીમાં કેસર બીજની રાખું હોય તે લઈ આવે છે અને મહારાજના
પગની નીચે એક રૂપાની વાટકો મુકે છે. સારપછી પેલાં કેસરમાં
હાથી બોલી બોલીને ધોતી ઉપરજીવાળા સર્વ સેવકો તેના ઉપર લગાડે
છે. તે પછી ટાઢાં ઉનાં પાણી સાથે પગ ધોઈને પેલાં નીચેના વાટકામાં
પાણી નાખે છે. હવે એ પાણી પવિત્ર થયું તે ભગવાનનાં ચરણનું જળ, તે
ગંગાજળ માનેલું છે તેથી તથા જમનાજીને ભગવાનની સ્ત્રી માનેલી છે તેથી
તે બેનાં જળથી પણ આ જળને ઉત્તમ માને છે; કેમ કે ઉપર કહેલાં ગંગા
જમનાનાં જળમાં તો પગ દબને નાય છે ને આ જળનો છાંટો તો પોતાની
જાંઘ ઉપર પણ નાખવા ન દેય ને પડે તો પાપ લાગ્યું એમ સમજે. હવે તે

જળ જે તેલવાળું હોય છે. એટલુંજ નહીં પણ કોઈ મહારાજને પંગ ઉપર કાંઈ પિત્તવિકારનો રોગ થાયલો હોય તે વાળું હોય અથવા તે ઉપર કાંઈ ઝેરી ઓસડ ચોપડેલું હોય તે વાળું હોય; તો પણ તે ભાવિક શિષ્યો જરાજરા રાંકની પેઠે લપ્પી જાય છે, આંખોને લગાડે છે તથા છાતીએ અને કપાળે ચોપડે છે. વળી જેને એ જળ જડયું ન હોય તે જાણે કે હું અભાગીના રહી ગયો કદિ તે વાટકા પડ્યો હોય તો તેમાં ખીજું જરા પાણી નાખી હલાવીને પી જાય છે. સારપછી મહારાજ પોતાની મરજી માફક નાભ છે. નાભ પછી ધોતી ઉપરણો અને ફેટલાંક લૂગડાં તે વૈષ્ણવ આપે છે. તેમાંથી મહારાજની ખુશી પડે તેવું એકાદ લુગડું પેહેરે છે. બાકી ઘરમાં રાખી મુકે છે. તે પછી તે ધોતી ઉપરણો કરનાર બેઠ મુકે છે. તે પોતે, સગાંવાહાલાં તથા પાડા પડોશી જેને તેડી ગયો હોય તેને બધાને પોતાની ગિરોથી પૈસા આપી બેઠ ધરાવે. વળી તેમાં જે વધારે ભાવિક હોય તેઓ પોતાની ગાંઠની પણ જુદી બેઠ મુકે છે. આને ધોતી ઉપરણાની ક્રિયા કહે છે. એ પ્રમાણે કરવામાં “ટકો દિત ધર” ની વાત છે.

પૈસા ઓઢાવવાનો વળી એક પ્રકાર પધરામણી પણ છે. મહારાજને શ્રીમંતો અને સાધારણ પૈસાદાર માણસોને ત્યાં હંમેશા પ્રસાદ પોંહોંચાડે અને તેનો સમાધાની નામનો માણસ રાખેલો હોય તે ધકેલા ખાય અને પધરામણી કરવા કાલા વાલા કરે; વળી તે વૈષ્ણવ જ્યારે હવેલીમાં જાય ત્યારે મહારાજ તેને ખીડું આપે પણ પોતે મોઢેથી કાંઈ ન કહે; પણ માણસ પાસે કેહવડાવે. એ વળી એક જ્ઞાતની યુક્તિ છે. પછી ઘણો પ્રસાદ આવે, ઘણાં ખીડાં જડે એટલે પછી કેહવત પ્રમાણે થાય “મરાજને ખાધો નીચ ઉતારે” એટલે અન્ન ખાધું હોય તે નીચું જુએ “એ કેહવત પ્રમાણે થતાં વળી ઉપરથી પેલો સમાધાની કહે એટલે તેનું મન ભીંજાય. તેથી તે કચ્છલ કરે. હવે પેલો પધરાવનાર જે દહાડે મહારાજને પોતાને ઘેર પધરાવવા હોય તે દહાડે સવારના મહારાજને વિનંતી કરવા જાય કે હે કૃપાનાથ ! “આજ મારે ઘેર પધારજો” તે કહેશે ઠીક; પછી પોતાને ઘેર સારાં ખીજાનાં ખીજાવી તે ઉપર મહારાજ સારું ઊંચું આસન રાખીને બનતી રીતનાં અથવા લાઇટ કરે. રાતના સાત આઠ વાગે મહારાજને પધરાવવા જાય. ત્યાં હાથ જોડીને સ્તુતિ

કરે જે મહારાજ પધારે. પછી જે મહારાજ તૈયાર હોય તો ઠીક, નહિ તો થોડી વાર ખોટી થઈને પણ મહારાજને પધરાવી આવે. તે મહારાજ આવે એટલામાં તે માણસનાં સગાંવાલસાં હેતુ પ્રીતુ વગેરે તૈયાર થઈ ખેઠા હોય. સ્ત્રીઓ બધી નીચે તૈયાર ઉભેલી હોય છે. મહારાજ આવે તે બેળી પુકાર પડે એટલે નકપણ પોકારે કે “બણી ખમા મહારાજધિરાજ” તેની સાથે સહુ ઉઠીને ઉભા થાય ને ચોમેર ડોકીયાં કરે જે મહારાજ પધાર્યા! પધાર્યા! એ પછી એટલા ઉપર પગ મુકે કે સ્ત્રીઓ ગાવા માંડે તે આ પ્રમાણે:—

પેહેલું એટલાપર પગ મુકતાં ગાય તે.

ઘોળ.

મોહન મલપતા ઘેર આવ્યારે મેં તો લેને મોતીડે વધાવ્યારે ॥ ૧ ॥
વાહાલે મારે કરણાંનિ દ્રષ્ટીએ જોયુંરે બાઈ મારે એવરસુ મન મોયુરે ॥ ૧ ॥
પડયુ મારે નંદનાં કુંવર સાથે પાંતુરે હવે હું તો કેમ કરી રાખીશ જાનુરે ॥ ૨ ॥
દુરીજન કેહેવું હોય તે કહેજેરે વાહાલા મારા તદ્દયાકમળ વચે રેજેરે ॥ ૩ ॥
હારે હું તો વલ્લભ કુળની દાશીરે હારે વાહાલા કૃપા કરો વ્રજવાશીરે ॥ ૪ ॥
ઉપર જઈ પોતાનાં આસનપર બેસે તે વખત ગવાતાં ગીતો.

૫૬ ૨ જી.

અતિરે આનંદ ધણો આવે મારે અંગે,
શ્યામ સુંદર વર બેઠા છે સંગે. ૧
મુખડું જોયા વિના પાણી ન પીજારે,
રસિક સુંદર વર જોઈ જોઈ જીજારે. ૨
મુજને ન વારીશ મારીરે માડી,
દરશન કરવાને જામશ દાડી. ૩
સગપણુ તો સાંબળિયાનું સાચું,
ખીજું સરવે દિસે છે કાચું. ૪
કહેશે તેને કહેવારે દેશું,
આપણે સરવે સાંભળી લેશું. ૫

૫૬ ૩ જી.

વલ્લભ કુળ છે કામણુગારા કહાન જો,
કામણિયાં કીધારે જનની વાટ મારે લોલ ૨૬.

અરજ મુજોરે આદર કરીરે, શ્રી જમુનાજીરે માંય;	
પ્રેહેતણું દુઃખ દોહેલાં, કહોજી કેમ રહેવાય.	૨
દૂર રહે કેમ ચાલશે રે, કહોજી ક્યાંતી રે રીત;	
આજ કાલનું કાષ નહીં, છેજી પૂરવની પ્રીત.	૩
હરી હૈયામાં રાખજોરે, જે છે પુરવ સનેહ;	
દયા કરો દિના નાથજી, નહિંતર તજશું આ દેહ.	૪
વૃજ માલતી વાસ માયું સદા, રે શ્રી ગોકુળ ગામ;	
કાલિંદીને કાંઠે, શ્રી હકરાણીરે ધામ.	૫
નૈણું ભરી ક્યારે નિરખશુંરે, શ્રી હકરાણીરે ઘાટ;	
અંતરમાં ઇચ્છા ધણી, જોઈ છું વૃજનીરે વાટ.	૬
અમે શું કાઢને તજથી આરે શ્રી હલધર વીર;	
ધારજી રાખી નવ રહે; ભરી ભરી આવે છે નીર	૭
રાંક ઉપર શાંઆ રસણીરે, પ્રભુ દીન દયાળ;	
દાસી બાણી પોતાતણી, કરજો સેવકીની સંભાળ.	૮

ત્યારપછી જ્યારે તે આસન ઉપરથી ઉઠે છે, ત્યારે ગાવા માંડે છે કે:-

ઘોળ ૮ મો.

વળી વેગે વેલા પધારજો લાલ ગોવરધન ધારીરે ટેક.	
શોભા સુંદર તારી શી કહું મુખ ઉપર જાઉં બલદારીરે;	૧
પ્રજનો જીવન મારાં બહાલમાં કરજો અમારી સાથરે.	૨
થોડામાંએ ઘણું કરી વીનતા ચિતકામાં ધરજોરે;	૩
દીન બાણી દિનાનાથજી તાપ ત્રીવિધનાં હરજોરે.	૪

એ ગીત ગાતાં ગાતાં નીચે સૂધી જાય છે. પછી જ્યારે ગાડી અથવા વાહનમાં મહારાજ ખેસે છે, ત્યારે મોટેથી પુકારીને વેણુવ સ્ત્રીઓ આ મ-
માણે ગાય છે:-

ઘોળ ૯ મો.

તેડી જાઓ તો અમારા મન હરે, હું તો જોઈ શ્રી ગોકુલીઆની રીતરે ટેક.	
એવા નૈણું નરખું શ્રી નાથજી જો હોય પૂરવજનમની પ્રીતરે.	૧
ત્યાં તો સાત મંદીર શોભા ધણી ભોવન ભોવન વશે પ્રજ નાથરે.	૨

વસે શ્રી વલ્લભ આચારજીનાં લાડીલા માઠા મોટા સુનીવર વાસરે. ૩

અમે ખેલ કરતાં નંદનંદશુ ન એણે તરખીએ નંદકીશોરે. ૪

હું તો મઠ દરશનનીં વ્યાકુલી જર જીરણુ મારી દેહરે. ૫

જેણે શ્રી વલ્લભ કુલ જાપ્યા નહીં તેનો એળે ગયો અવતારે. ૬

એવી રીતે ખુલ્લેખુલ્લા જનભાવની પ્રીતિ દરસાવનારાં પદો ગાય છે. તે છતાં કેટલાએક મૂઠ વૈષ્ણવો હજીસૂધી માની બેઠા છે કે મહારાજને અનીતિ કરતા નથી. અરે! તમારા મોં ઉપર ખુલ્લે ખુલ્લું ગાઘ દેખાડે છે જે અમારી એ લોકો સાથે આ સગાઈ છે, તે છતાં તમે માનતા નથી ત્યારે તમે તે એ વાત ક્યારે સાચી માનો!! જો પ્રલક્ષ દેખો તો કહો જે એ તો જીવોને મોહ પમાડે છે. ધિક્કાર છે તમારી અકલને!

આટલી વાર મહારાજ પધરામણીમાં આવે તેમાં એક અક્ષર પણ એ બોલે તો એમના બાપના સમ. સાક્ષાત્ પથરાનો ચુડિયા પીર બનાવે બેઠા હોય તે પાછા તેમજ ચાલ્યા જાય. અસલ પધરામણીની ચાલ એ ઉપરથી નીકળી હશે કે સેવકોને કાંઈ પૂછવું હોય તો હવેલીમાં તો મહારાજને કાંઈ કુરસદ નહીં તે સાર ઘેર તેડાવતા હશે, ને આદરસત્કાર કરી પોતાને જે પૂછવાનું હોય તે પૂછીને થોડી ધણી દક્ષણા આપી વિદાય કરતા હશે; તે તો અધુરું રહ્યું પણ હમણાં તો “ટકોહિત ધર” બેઠ થઈ કે તરત ચાલતી પકડે છે. એ પ્રમાણે પધરામણીની બિના છે.

કેટલાએક મહારાજને વળી અભણ હોવા છતાં પોતાના મૂઠ સેવકોને શેષ દેખાડવા તરેહવાર યુક્તિઓ કરે છે. આસરે સંવત્ ૧૯૨૩ ની સાલમાં કછમાંડવીમાં એક વૃજરતનજી કરીને નડિયાદમાં રહેનારા મહારાજ આવ્યા હતા. તે જ્યારે ધણા મૂઠ વૈષ્ણવો એકઠા થાય ત્યારે પોતાના સાગરીદ એવા પંડિતો સાથે સંસ્કૃતમાં ભાષણ કરે. એક દહાડો અમે તેની હવેલીમાં સાંજની વખતે ગયા તે વખતે બીજા પણ ધણાક માણસો ઉભેલાં હતાં. ત્યારે એક જીભાષ કરીને એજ પંથનો મંડલીસ્થ પાસે ઉભો હતો તેની સાથે મહારાજ સંસ્કૃતમાં વાતો ચલાવી, તે આપ્રમાણે મહારાજ બોલ્યા કે “જીભાષ માકાશ કિ?” ત્યારે જીભાષ કહેજે “માકાશં ઈતિ પોલાણું” એવી એવી એ ત્યારે તો કરી. એટલે મેં તો જાણ્યું કે અહીં પોલાણુંજ છે. પણ વૈષ્ણવોએ

એની વિદ્વતાવિશે ખૂબ વાતો થાવા લાગી. કેટલાએક કહેજે મહારાજ ધણી વિદ્વાન છે; કેટલાએક કહેજે સંસ્કૃતમાં તો વાતો કરે છે; કેટલાએક કહે એને તો ધણી ખરાં શાસ્ત્રો કંઠાએ છે.

એવી એવી વાતો સાંભળીને અમે 'ભણ્યું' કે વખતે કાંઈ ભણુતા હશે. ને અમારે સારી રીતે બોલવા ચાલવાનો વ્યવહાર પણ ખરો તેથી હું પરીક્ષા કરવા અર્થે બે શ્લોક લખી ગયો. તેમાં એક ભાગવતના દ્વિતીય સ્કંધના બીજમ રતુતિનો:—

ત્રિભુવન કમલં તમાલવર્ણં । રવિકર ગૌરવરાંવરં દધાને ॥
વપુરલકકૂલાવૃતાનનાન્નજં । વિજયસચ્ચે રતિરસ્તુમેનવંધ્યાઃ ॥૧॥

અને બીજો એમનાજ માર્ગનાં સ્વામિન્યાહકનો—

કુતૂહલાભિવેશતઃ પ્રીયેણપ્રાણિકર્ષણા ।

દિતસ્તતોવિપાહિતાં સ્વકંચુકીમતિપ્રિયાં ॥

પ્રદાતુમુચ્ચતાં ગિમાં સકુચદિસ્મરસ્વહં ।

તદામુદાસ્મિરાધિકે કૃતાર્થતાં પદંગતા ॥ ૧ ॥

પ્રથમ બીજી વાતો કરીને કહ્યું કે મહારાજ ! આપની પાસે સુબોધનીજીનું પુસ્તક હોય તો સંભળાવો સુબોધની એટલે ભાગવત ઉપર વલ્લભાચાર્યે કરેલી ટીકા) મહારાજ કહે આપણી પાસે નથી. મેં પૂછ્યું કે પુસ્તક હોય તો આપ સારી પેઠે સમજવો ખરા ? મહારાજ કહેજે હા સારી પેઠે. પછી વળી એકાદ વાત કાઢીને ઉપલા શ્લોક કાઢીને મહારાજના હાથમાં આપ્યા, અને પૂછ્યું કે મહારાજ આ શ્લોક બોલવાની કેવી ધાટી છે ? અર્થાત્ તે કેવી રીતે બોલાય, છે તે સમજવો. મહારાજે કેટલીએકવાર તો વિચાર કરીધો પણ હંદ બેઠો નહીં; ત્યારે પછી એક રાગમાં હાથ લાગ્યો કરીને બોલ્યા કે “ ત્રિભુવનકમનં તમાલ વરણું ” અમે કહ્યું કે “ ધોળે દહાડે ધબડકું ” તો મહારાજે પૂછ્યું કે એમ કેમ બોલોછો ? અમે કહ્યું કે એ શ્લોક કાંઈ એમ બોલાતા નથી. મહારાજે કહ્યું કે ત્યારે તમે ભણુતા હોતો બોલો ત્યારે અતઃ પશ્ચિ બોલી દેખાઆ. તે ઉપલો પુરખીતાઆ હંદ છે ને બીજો નારાય હંદ છે, તે હંદની રીત પ્રમાણે બોલી દેખાઆ. તો મહારાજ કહેજે બાહવારે !

આ ઝમક તો ખૂબ મળતી છે ત્યારે હું પૂરણરીતે સમજ્યો કે અહીં તો પોલાણુજ છે. પછી મેં પૂછ્યું કે મહારાજ એનો અર્થ શું છે તે જરા કહેશો, તો ધડીવાર વિચારીને કહ્યું કે કાંઈક ભગવાન ઉપર છે. મેં કહ્યું કે એ તો નાનાં છોકરાં પણ સમજે. પછી હું ઉડીને ચાલતો થયો ને મહારાજ પોતાનાં કામમાં વળગ્યા.

એ પ્રમાણે સાદું મૂઠું જેવા અને કાંઈ ભાગવત જેવા શ્લોક બોલી ન જાય તેને પણ મૂંગા માણસો વિદ્વાન અને ઈશ્વરરૂપ માને એથી બીજો વધુ અંધકાર કયો હશે?

વલ્લભ વંશી મહા પ્રભુજી મહારાજને ઘણી વખત પૈસાનો કાંઈ ખરચ આવી પડે છે અથવા કાંઈપણ રીતની નાણાંની તંગી પડે છે ત્યારે તેઓ ગામે ગામ ફરવા નીકળી પડે છે; કચ્છ હાલાર, મુંબઈ, મલખાર ગુજરાત, કાઠિયાવાડ, અને સિંધ વગેરે દેશાવરોમાં ફરે છે. ત્યાં પ્રત્યેક ગામમાં પધરામણી કરાવવા તજનીબંત કરવામાં આવે છે. તરેહવાર ખરડા કરીને લોકો પાસેથી નાણાં એકાવવા માંડે છે. મોટા મોટા વૈષ્ણવોને ખીંડા-પ્રસાદ આપી, ખુશામદ કરીને તેઓને હાથમાં રાખે છે. પછી તે લોકો બીજા નાના નાના માણસોને પધરામણી, ચરણ ધરાવવા, અને ખરડામાં ભરવા ફરજ પાડે છે. એ પ્રમાણે અનેક તરેહથી નાણાં હરે છે. વળી ખાનગીમાં સ્ત્રીઓ પાસેથી પણ લે છે. એ બાબત વૈષ્ણવ સેવકોને પૂછવામાં આવે કે મહારાજ પરદેશમાં શું કરવા જાય છે? ઉત્તર મળશે કે પોતાની કુટલીક દૈવી સૃષ્ટિ પરદેશમાં હોય તેનો ઉદ્ધાર કરવા. તેમ તે તે વૈષ્ણવ મૂંગાઓને પૂછો, તો પણ કહે જે અહા! અમારા શ્રી મહા પ્રભુજીનાં બાળકો કેવા દયાળુ છે કે ક્યાં ક્યાં આવીને અમારી શુદ્ધિ લઈ અમને દરશન આપે છે ને અમારો ઉદ્ધાર કરે છે. પરંતુ બિચારા ભોળા સમજતા નથી કે એ તો પંચોપાખ્યાનમાં બગલાએ જેમ માછલાંઓનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો તેમ છે, તે આમ કે :—

એક બગલો બુઢો થયો, તેનામાં માછલાં પકડવાની શક્તિ નહીં, તેથી એક તળાવ ઉપર ગયો. તે કીનારા ઉપર તપસીનો વેશ લઇને બેઠો. ધીરે ધીરે માછલાં પાસે જવા લાગ્યાં તો પણ તે કાંઈ હાલે ચાલે નહીં. થોડીક વારે માછલાંએ પૂછ્યું મામા આજ ઉદાસ કેમ છો? તે કહે હું શસ્ત્ર બધ્યે

હું, તેથી મેં હિંસા કરવી તો મૂકી દીધી છે. માટે તમને અડકતો નથી, પણ ઉદાસ એટલા માટે હું કે તમારા દેશમાં દુકાળ પડ્યો છે તેથી આ તળાવ ઉનાળામાં સૂકાઈ જશે ને તમે બધા મરી જશો. તમારો જીવ બચે એવો ઉપાય થાય તો હું બહુ રાજી થાઈ. શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે પરોપકાર તથા જીવ બચાવવામાં બહુ પુન્ય છે. સારે મા મા! અમારો જીવ બચવાનો ઉપાય શો? તમારો જીવ બચાવવાનો ઉપાય તો મારી પાસે આ છે. અહીંથી ચાર પાંચ ગાઉ ઉપર એક સરોવર છે, જેમાં અખૂંદ પાણી છે, તેમાં તમને પોંછાંચાડી આવું તો તમારો જીવ બચે? પણ તમે મારો વિશ્વાસ ન કરો તેથી હું બહુ ઉદાસ છું, આવાં તેનાં સાધુત્વથી ભોળાવાઇ કહ્યું કે અમને પોંછાંચાડો. તે કહે હું ખુદો છઉં તેથી દરરોજ ત્રણ ચાર પોંચશે. પછી તે લઇ જવા લાગ્યો, અને થોડેક છેટે જઈ એક શિલા ઉપર માછલાને નાખી ખાઈ ગયો. આમ જ્યારે જ્યારે ભૂખ લાગે સારે જતો ને કહે તો કે “પેલાને ત્યાં મૂકી આવ્યો” વળી બીજા આવે તેને પણ એમજ લઇ જઇ ખાઈ જતો. થોડા દહાડા પછી એક કાચબાએ વિચાર્યું કે આનાં કાંઈ તરકટ તો નહીં હોય? પછી પોતે જવા તૈયાર થયો. બાંસાને કાચબાએ કહ્યું કે આજ તો હું આવું છું. તે કહે ઠીક છે. પછી પોતાની પીઠ ઉપર બેસાડ્યો. કાચબાએ તો છેટેથી માછલાના હાડકાંના ઢગ શિલા આગળ બેતાંજ કાચબાએ પૂછ્યું કે મામા આ શું છે? બગલો કહે એ તો માછલાનાં હાડકાં છે. તું પણ પરમેશ્વરને સંભારજે તારા હાલ પણ એજ છે. કાચબો કહે એમ કે? પછી પીઠ ઉપર તો બેઠોજ હતો એટલે લાગ જોઈ ગરદનમાં બચકું ભરી કાચબાએ બગલાના બે કટકા કરી નાખ્યા. તેથી બગલો પ્રાણસુકત થઇ ગયો. આમ આ આપણા શ્રી મહા પ્રભુજી પૃથ્વી પુરુષોત્તમજીના બાળકોનો કેમ નહીં હોય? ઉદ્ધાર કરવાનો પ્રકાર પણ બગલા જેવો, થરંતુ અકસોસ! ઘણું વરસો થયા છતાં કોઇ કાચબો મળ્યો નથી!

વળી હાલના ઘણાં ખરા મહારાજને પોતપોતામાં કોરટ વગેરેમાં લડીને સેવકો પાસેથી લીધેલો પૈસો નાશ કરે છે, શ્રીનાથજીમાં થઈ ગયલા ટીકાતે જોકુળવાળાં ચત્રાવળી વહુજી ઉપર ફરીઆદ કરી, તેમાં છેક વીલાયત સુધી લાગ્યાને લાખો રૂપીયા ખર્ચ થઇ ગયો. અમદાવાદવાળા એક બીજા મહારાજ

સાથે ઘણા દહાડા લખા હતા. માંડવીમાં એક મણીલાલ મહારાજ ઉપર તેના છોકરાના છોકરાએ ફરીઆદ કરેલી. પાનાલાલ તથા છોટાજીની વહુજી લડી મૂંઝાં. મુંબઈમાં પણ જીવજીજીને તથા ગોપકેશજીને મારામારી ચાલેલી; યદુનાથજી વગેરે ચીમનજીની તરફ થવાથી જીવજીજીએ તેઓની સાથે સારી પેઠે ટંટો ચલાવી સાંભળ્યા પ્રમાણે એક બીજીથી વેહેવાર બંધ કરીને તડાં કરી બેઠા હતા એક વૃજપાલજીના છોકરા વૃજનાથજી ઉપર હમણા થોડા વરશ ઉપર તેની બેઠેને કોરટમાં ફરિયાદી કરી હતી. આમ ઘણા ખરા લડી મરવામાં પોતાનો વખત કાઢી નાખે છે. હવે એ બાબત ભાવિક વૈષ્ણવો પોતાના મનમાં સમજે છે તથા કોઈ પૂછે તેને કહે છે કે એતો જીવોને મોહ પમાડવા સાર લાગે છે. કાં કે આમ તો જીવો પરમેશ્વર જાણીને એમને બાંધી પડે. તે સાર એ જીવો જેવી કીડા કરે એટલે કોઈ જીવ ઓળખે નહીં કે એ કેવાં સ્વરૂપ અને કાળુ છે? પણ એમના દેવી જીવો છે તેઓએ એમાં ભિન્ન ભાવ તથા અભેદ બુદ્ધિ રાખવી. નહીં તો ગોલોક દૂર્લભ થઈ પડે છે.

મહારાજને જેમ પોતાના સેવકોને મરજદ લેવાનું શીખવે છે, તેમાં પોતે કાંઈપણ કરતા નથી, એટલુંજ નહીં, પણ પોતાના રસોઈયા હોય છે તેઓને પણ તે વાતની જરૂર રહેતી નથી. એમના મુખીયાને ભીતરીયા ન્યાતમાં જમવા જાય છે અને તેના હાથની રસોઈ હવેલીમાં મરજદી ખાય છે. એ કેવું ને કેટલું અજ્ઞયજ્ઞ જેવું છે. મુખીઆ ને ભીતરીઆઓ હવેલીમાં ગમે તેવા મરજદોને ખવાડે, તો તે લોકો ખાય પણ એનાં ઘરમાં જો કદી તેજ માણસ કાંઈ રાધે તો હલકામાં હલકો મરજદી હોય તેપણ કદી ખાય નહીં. વળી કદી મહારાજ હુકમ આપે જે અમુકના હાથનું ખાજે, તો તે ખુશીથી ખાય છે. આ કેવી બેહુમી વાત છે! કે તેજ માણસના હાથનું એક જગામાં ખાવું ને બીજી જગામાં ન ખાવું! એનો ઉત્તર યુક્તિ કે પ્રમાણપૂર્વક તો દેવાય નહીં લારે કહેશે કે “ખડે કહે સો કીજીયે, કરે સો કરિયે નાંહી” આવી દેખીતી બેવકુશી ભરેલી વાતોમાં વૈષ્ણવોને કાંઈ પ્રશ્ન મનમાં ઉઠતો નથી એ કેવી બુદ્ધિ?

કેટલાએક મહારાજો છપ્પન ભોગ નામના ધન ધુતવાના ઢોંગને નામે ધન ધૂતી લે છે! કોઈ એમ સમજે કે એતો ઠાકોરજીને લાડ લડાવે છે. જો

ઠાકોરજીને લાડ લડાવવાં હોય, તે કોઇ ઘરના ખૂણામાં એથી પણ વધારે લાડ લડાવે તો કોણ ના પાડે છે? પણ ઠાકોરજીનો ભાવ એ લોકોને ક્યાં છે? અહીં તો કેવળ ટકા લેવા છે, જે એમ ન હોય તો દેશ દેશાવર કાગળો શું કરવા લખે કે અહીં છપ્પન બોગ છે માટે તમે આવજો. કોઇ વૈષ્ણવ એમ ધારે કે એ તો વૈષ્ણવો ઉપર અનુમદ કરીને તેઓને દર્શન કરાવવા તેડે છે! પણ જે તે વૈષ્ણવોને ઠાકોરજીના દર્શન કરાવવાં હોય તો તે તો જીથુક બિરાગેલા હોય છે. વળી જે માલ મૂળ મીઠાઇ વગેરેનાં દર્શન કરાવવાં હોય તો તે દર્શન તો કંદોઈને હાટે પણ થાય છે! પણ અહીં દરશણ કરવા કે કરાવવાની વાતજ ક્યાં છે? અહિં તો મેળો જમાવીને અનેક તરેહના ખરડા કરવા બેટા લેવી લાગા બેસાડવા અને પ્રસાદ વગેરે વેચી પૈસા એકઠા કરવાનોજ હેતુ છે!! એ પણ તમારા ઉપર અનુમદ હશે નહીં?

મહારાજને પરણવાની પીડા અસલથીજ ચાલી આવે છે. તેઓમાં થોડા ઘણા બટકા મળ્યા છે. તે શિવાય તેમની કોઇ મોટી જાતિ નથી. હવે બટકાઓની છોકરી મામાની દીકરી હોય તેને પરણી લેવામાં કશો દોષ સમજવામાં આવતો નથી, પરંતુ તેવી પણ કોઇ જાત ન હોય ત્યારે તો પછી તૈલંગ દેશમાં જાય છે. ત્યાંથી સારી પેટે પૈસા આપીને છોકરી વેચાતી લઇ આવેછે અને પછી કોઇખીજ ગામમાં જઈ પરણી લે છે. કોઇ કોઇ મહારાજ તે દેશમાં જવા અશક્ત હોય તો કોઇ માણસને મોકલેછે અથવા કાગળપત્રોથી કામ લે છે. તેમ થવાથી કોઈ વખત દગો પણ થાય છે. અમારા જાણવામાં આવ્યું છે કે, એક મુંબઈમાં થોડા વરસ ઉપર મોકુળ ઓછવજી મહારાજને સ્ત્રી કરવાની ગરજ પડી. તેથી જીવણજીની સલાહથી એક બટાને મોકલ્યો. પછી તે બટા બૂલથી પેચાઈથી એક મોચણની છોકરી લઇ આવ્યો. તો બધી પરણવાની ચાલી. બાંધખોળે તે મુંબઈ વગેરે બંધાયા, પરણવાના ત્રણ ચાર દિવસ બાકી હતા એટલામાં મોકુળ ઓછવજીને કોઇએ આ ચેતાવ્યું, આથી લગનમાં વિધન આવી પડ્યું. રૂપિયા પણ દશ ચાર હજાર તે લોકોએ ઠગી લીધેલા તેણે જીવણજી મહારાજને ધમકી આપી સમન કઢાવવા તૈયારી કરી. પણ જીવણજીએ કાંઈક આપીને તેની સાથે પતાવી નાખ્યું. એવીજ રીતે જીજ્ઞેષ્ઠ મહારાજ સાથે પણ થયેલું, તેની ખબર પણ એમજ થોડા મુ-

દત રહેતાં પડી. તે મહારાજ પૈસા ગમાવી બેસી રહ્યા. એ પછી વૃજર-
તનજી મહારાજે વિવાહ કર્યો, તેના ખરચનો વેરો ગામના વૈષ્ણવો ઉપર
નાખ્યો હતો. તેના કમકમાટ બરેલા હેવાલ મુંબઈસમાચાર વગેરે પત્રોમાં
છપાયા હતા. એવી રીતે કમકમાટ ઉપજવનારા કર ધણે ઠેકાણે મહારાજે
વૈષ્ણવો ઉપર નાખે છે. તે ન્યાતના શેઠીયાઓની બીકે ગરીબ માણસો બિ-
ચારા મૂંઝે મોઢે સજ્જા જાય છે. એ પ્રમાણે બીજે પણ ધણે ઠેકાણે વિહા-
હની બાબતમાં ધન ધૂતી લેવાય છે.

મહારાજોની દરરોજની ક્રીડા.

મહારાજો સવારના પોહોરમાં ચાર પાંચ વાગે ઉઠે છે. પણ શીયાળામાં ત્રણેક વાગે ઉઠતા હશે. હવે ઉઠી બેસે તે વખતે કુટલીએક સ્ત્રીઓને દર્શન કરવાનો નિયમ હોય છે. તેઓ એવી રાતની વખતે જુવાન છતાં, એકલીજ, ગામનો ધણેક ભાગ વટાવીને ત્યાં આવે છે. વળી કુટલીએક સ્ત્રીઓને વખતે ટીલીનો નિયમ હોય છે. (ટીલી એટલે મહારાજના કપાલમાં જરા ચાંદસો કાઢવો) અને તેની સારી રીતે બેટ મૂકવી પડે છે. તે વખતે સ્ત્રીપુરૂષો સારી રીતે દર્શન કરીને મહારાજના ચરણ સ્પર્શ કરે છે. એ દર્શનને ફલાણા મહારાજનાં જગવાનાં દર્શન થાય છે કરીને કહે છે. તે સંકાસમાં જાય છે. ત્યારે વૈષ્ણવો કહે કે મહારાજ છોવે પધાર્યા છે. (એ લોકો ગોસાં-ધના બાળક તેથી એ શબ્દ વપરાય છે !)

ખરચુ જાય એટલામાં બાહાર ધણા વૈષ્ણવો દર્શનના તરસ્યા થઈ એકઠા થાય છે. તે સંકાસમાંથી બહાર નીકળે કે લોકો દર્શન કરવા માંડે ને હાથ ધોઈ ઉભા રહ્યા કે વળી ચરણસ્પર્શ કરવા માંડે છે. તે પછી મહારાજ દાતણુ કરે છે. દાતણુ કરતાં દાતણુની ચીરો જે થાય છે તે બેટ મૂકનાર ચ. ના જેમાં એવી આશા હોય કે આ સારી સેવકી છે તેની પાસે તે આવે છે ! જેને મળે તે વૈષ્ણવ પોતાનાં ઘરમાં કાઈ પવિત્ર જગામાં રાખે છે. પછી નાહી ધોઈને તેને આખ કપાળ, માથાં વગેરેને લગાડે છે. એ દર્શનના વખતને છોવેનાં દર્શન થયાં એમ કહે છે.

હવે મહારાજ નાહાવા માંડે છે, તેને નાહાવાનાં દર્શન કહે છે. કોઈ કોઈ તો નાહાવામાં ધણો વખત કાઢે છે. અગાઉ એક કાશીવાળા રણછોડજી

મહારાજ હતા તે આસરે ૧૦૦ ઘડા પાણી એ નહાતા હતા. વળી નહાતાં નહાતાં પોતીયું ઊંચું કરીને બધા વૈષ્ણવોના દેખતાં પિશાબ કરતા હતા એમ સાંભળ્યું છે. નાહીને પોતીયું પેહેરવાનું હોય તે હાથમાં લેતા પછી તેને કંમરે વીટાળીને નીચેથી ફાલિયું કાઢી લેતા. એમ પણ કેહવાય છે એટલે તે આખા નાગા દેખાતા. તે પોતાનો નીચેનો બધો ભાગ લુવાઈ રહે ત્યાં સુધી સાફ નાગા દેખાવ દેતા હતા. એવી વખતે સ્ત્રી વૈષ્ણવો હોય તે કહેશે કે કેવી અલૌકિક ઝાંખી દર્શને “વાહલો” સુખ દે છે. જ્યારે માંડ-વીમાં એક વખત એ મહારાજ તળાવડી ઉપર રહેલા ત્યાં દર્શન કરવા અમે ગયા હતા. આ વખતે અમે પૂર્ણ વૈષ્ણવ હતા. એક વખતે મહારાજ પોતીયું પેટ ઉપર વીટાળી નાગા થયા. મારી સાથે મારા બે ત્રણ મિત્રો હતા તેઓને બહુ-જ હસતું આવ્યું તેથી તેઓ બાહાર નાશી ગયા, અને ત્યાં જઈ ખૂબ હસ્યા ને અમે તો ત્યાં ઉભા હતા. એ વખતે કેટલીએક ભાવિક સેવકીઓ બોલી કે “વાહવારે વહાલો કેવાં સુખ દેખાડે છે?” ત્યારે એક મોઢ વાણિયાણી બોલી કે, “રાંડો! નાગા થયા એમાં શું સુખ દેખાડ્યું?” એમ કહી ચાલતી થઈ. તેને બીજી વૈષ્ણવસ્ત્રીઓએ હસી કાઢીને કહ્યું કે એ બિચારી એ વાતમાં શું સમજે? એ તો આસુરી છવ છે. “એવી સમજણ વૈષ્ણવોમાં છે. નાહીને મહારાજ પોતાને ઠંકાણેથી ખસ્યા કે તેનું પોતીયું કાઢી ભાવિક સેવક ઉપાડી લે છે. તેનું જોઈ ધણાક ભાવકી સેવકો તેનું પાણી લેવા દોડે છે તે પોતિયાં ઉપર ધણા ટૂટી પડે છે. તે એક માણસ નીચોવે છે ને બીજા લોકો પોતાની હથેળીમાં બોમ્બો કરી ઝીલી લે છે. તે પાણી તે લોકો ધણા ભાવથી પી જાય છે. અરેરે! કેટલો અંધકાર કે નીચમાં નીચ અને અપવિત્રમાં અપવિત્ર જગા ઉપર જે પોતીયું પેહેરેલું તેનું પાણી મોંમાં નાખી પી જવું!!! એ લોકોની ખુલ્લો તે શું જાણિયે કે કેવી હશે?!

નાહી રહી મહારાજ તિલક કરવા બેસે છે, ત્યાં લોકોને કહે છે જે મહારાજ સંધ્યા વંદન કરે છે, અને વૈષ્ણવો એક બીજાને કહે છે કે અસુક મહારાજનાં તિલકનાં દર્શન થાય છે. એ વખતે તેઓ સંધ્યાવંદન વગેરે કરે છે, કેટલાએક લોકો આવે જાય છે, તેની સાથે સારી રીતે વાતો કરે છે. સ્ત્રીઓ દર્શન કરવા આવે છે તેને કેટલાક આંખોથી ઇશારતો કરે છે. એ કસ્યા પછી

તેઓ ઠાકાર મંદિરમાં પેસે છે. ત્યાં કાંઈ કરવાનું હોય તો કરે છે. એ વખતે કોઈક દહાડે બ્રહ્મ સંબંધ લેવા પણ કેટલાએક આવે છે. તેઓને ઉપર વૈષ્ણવોની બાબતમાં લખ્યા મુજબ બ્રહ્મ સંબંધ અથવા સમર્પણ આવે છે.

સંધ્યાવંદન કરી રહ્યા પછી જે પાણી વધે છે તે કોઈ માણસ આ-
નરી હોય તેનો રોગ મટવા સાથે પીવા આવે છે, ધણુ વૈષ્ણવો એને પ્રસાદી,
ચમત્કારી તથા આશિર્વાદનું પાણી સમજે છે. હવે વિષ્ણુએ ચાણક્ય રાજાને
બોધ કરેલો છે તેમાં કહ્યું છે કે :—

પાદશેષં પીતશેષં । સંધ્યાશેષં તથૈવચ ॥

શ્વાનમૂત્ર સમંતોયં । પીત્વા ચાંદ્રાયણં ચરેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—પગ ઘોતાં વધેલું પાણી, પીતાં વધેલું પાણી; અને તેમજ સંધ્યા
કરતાં વધેલું પાણી એ ત્રણે પાણી કૂતરાનાં મૂતર જેવાં છે. તે જે કોઈ પીએ
તેણે ચાંદ્રાયણવૃત્ત કરવું, ખરું છે નહીં. પગ ઘોતાં વધેલાં પાણીમાં પગમાંથી
ઘોતાં ઉડતી ધૂળ, ખરાબ ગંધવાળી સ્ત્રીનું હોય તેનાં પરમાણુ અથવા પગર-
ખાંવાળો પગ હોય તેની દુર્ગંધ, વધેલાં પાણીમાં આવે તે સાથે ન પીવું. પીતાં
વધેલાં પાણીમાં કોઈનાં મોંમાં રોગ હોય અથવા દુર્ગંધ મારતું હોય તો તે આવે,
સંધ્યાનું પાણી ધડી ધડી ચુંથાયલું હોય તે ખરેખર કૂતરાનાં મૂતર જેવું
થયું. પણ અરે! આતો વેથી પણ નીચ નાહેલું જે પગનું ધોયલું મેલું
પાણી. ઝોગાર ખાઈને આપવો એ પીધેલા જેવું; ને સંધ્યાનું હાથ વગેરેના
મેલ ચઢેલું તે પાણી પણ નીચ થયું. તેવાં દુષ્ટ, અપવિત્ર અને બ્રહ્મ થાય
એવાં પાણી શિષ્યોને પાય છે. બહા કદી શિષ્યો તો બિચારા અનણ્યપણે
પીએ છે, પણ આ લોકો તેઓને જાણી જોઈ તથા શાસ્ત્રમાં શું લખ્યું છે તે
સમજવા છતાં પાય છે. અરે! ભોળા વૈષ્ણવો! કૂતરાનાં મૂતરથી પણ
નીચું અને પોતીયાનું પાણી કે જે કૂતરાની વિષ્ટા જેવું હોય છે તે તમને પાય
છે, તો એ લોકો તો જાણી જોઈને તમને બ્રહ્મ કરે છે. કારણ કે તમે બ્રહ્મ
થઈ જાઓ તો ફરી એ લોકો સામું મોં ઉચું કરી ન શકો. પણ તમને એવી
બેવકુફી કેમ સૂઝી છે કે સમજ્યા વગર ન કરવાનાં કામ કર્યા જાઓ છો.

એ પછી મહારાજ રાજભોગ વગેરેની આરતી કરવા ઉઠે છે ત્યાં મંદિ-
રમાં આરતી કરી ફેટલીએકવાર ઉભા રહે છે. તે વખત જે બરાબર ચિ-
કિત્સા જોશે તેને ખબર પડશે કે તેઓમાનાં ફેટલાકની દૃષ્ટિ મૂર્તિ વિગેરેની
સામી નહીં પણ દરોન કરવા આવનારી તરણ સ્ત્રીઓમાં લાગી હોય છે.
સાક્ષાત્ કામદેવના છોકરા ન જોયા હોય તો તેવા મહારાજને જોઈ લેજો.
મંદિરમાં જોને બગવાન મૈને તેની સામાં ઉભાં ઉભાં પણ એઓની દૃષ્ટિ કામ-
દેવની સેના તરફ દોડે. એ હાકારજની આરતી થઈ કે ભોજનની તૈયારી
થાય છે. પછી તેઓ ભોજન કરે છે. ભોજન કરે તે ખાનગી જગામાં
કરે છે. તે વખતે કોઈ સેવકને જોવા દે નહીં. કદી કાંઈ જોઈ જાય તો તે
પાતળ છુવાઈ જાય છે. જમી ઉઠ્યા પછી બીડી આરોગી ખાનગી આર-
ામાં જાય છે, જે પાતળ ઉપર જમ્યા હોય તેમાં વધેલું એકું લેવા ભાવિક સે-
વકો ઉભા હોય છે. જેમ કોઈને ત્યાં જમણવાર હોય ને તેઓની શેરી બાહાર
ઢેડ, મેઘવાર, માહાડ, વાધરી વગેરે લોકો એહી પતરાવળીઓ લેવા ઉમેલા
હોય છે તેવો દેખાવ થાય છે. પછી થોડી થોડી પ્રણિકા મળે છે તે સેવકો
રાંકની પેઠે તરત પોતાના મોંમાં મૂકે છે. અને બહુ ખુશીની સાથે જાણે છે
કે આજે આપણું બહુ ભાગ્ય ઉદય થયું. હવે મનુમાં જુઓ. એવિને સાક્ર
લખ્યું છે કે,

નોચ્છિષ્ટં કસ્યચિદ્વાન્નાદ્યાચૈવ તથાન્તરા ।

નૈવાસશનં કુર્યાન્નવોચ્છિષ્ટઃ ક્વચિદ્ વ્રજેત્ ॥

એવું છતાં એ લોકો જાણી જોઈને સેવકોને એકું ખવાડે છે. મતલબ
કે સેવકો સારી રીતે વટલા હોય તો પછી અમે અમારે મોઢે કહિયે કે અમે
પતિત છીએ તોપણ તેઓ અમારો લાગ ન કરી શકે. કેમકે તેઓ ધણી
વાર બ્રહ્મ થઈ ચૂકેલાં હોય તેથી તેઓ જાણે કે જો લાગ કરશું તો બિલકી
રેવડી થશે ને કાંઈ સાઈ માણસ સાંભળશે તો કહેશે કે પતિતથી પણ નીચ
એવા તમે છો. તે સાઈ કાંઈ બોલે નહીં. પણ ઉલટા બીજાને ફસાવવા
અથવા પોતાનો પંથ વધારવા તજવીજ કરે. તેઓ સ્મૃતિ વગેરેની પણ
કાંઈ દરકાર કરતા નથી. પણ બિચારા અભણ સેવકો તેવું કરી ખરેખર ન-
કંના અધિકારી થાય છે એટલુંજ નહીં પણ નકંડાના પંથ જેવું થઈ પડ્યું છે.

એક લુચ્ચો માણસ સરકારી ગુનામાં આવ્યો તેથી તેનું નાક કાપી નાખવામાં આવ્યું, તે નાક વગરનો થયાથી પોતાનું ગામ મૂકી બીજો ગામ ગયો ત્યાં એક ઢાંગ લાઇ બેઠો કે હું પરમેશ્વરનાં સાક્ષાત્ દર્શન કરાવું છું. કોઈ કરવાને તૈયાર થાય એટલે તેની પાસેથી કાંઈ બેઠ મૂકાવે અને કહે કે તારું નાક કપાવી નાખે તો દેખાય. દર્શનના સાક્ષાત્ દર્શનની લાલચે તે બિચારો બોળવાઈને નાક કપાવી નાખે. નકટો ગુરૂ તેનાં જ્ઞાનમાં મંત્રોપદેશ કરે જે “ભગવાન તો સ્વપ્નામાં દેખાશે પણ હવે તું કોઈને કહીશ જે દેખાતો નથી તો તું નકટો કેહેવાશે ને તારી કુળેતી થશે. માટે નાચ ! નૂક ! અને કહે જે, પરમેશ્વરનાં દર્શન થાય છે” આ સાંભળી તે નાચવા મંડે ને આનંદમાં જાણે આવ્યો હોય એવો તાલ કરે, એવી રીતે કરવાથી ધણુ લોકો નકટા થયા. પહેલો નકટો આ પંથનો ગુરૂ થયો. તેઓને ઉપજ પણ સારી થવા લાગી ને અજ્ઞાનીઓમાં આખર પણ વધી. એમ કરતાં કરતાં એક ગામનો રાજા નકટો થાવા તૈયાર થયો. તેણે આ ગુરૂ મહારાજને વિનંતી કરી કે મને પરમેશ્વરનાં દર્શન કરાવો. રાજાએ પરમેશ્વરના દર્શન કરવા નાક કપાવા સારું એક દહાડો નીમ્યો. આ રાજાનો એક જૂનો અને ખુદ્દો પ્રધાનજી ધણુ ડાહ્યો અને વિચારવાનું હતો, તેણે એ વાત સાંભળી. તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે નાક કાપે પરમેશ્વરનાં દર્શન થતાં હોય તો અસલ ધણુ નકટા થઈ ગયા છે, તેઓને થાત માટે આમાં કાંઈ ઠગાઇ છે. પછી તે પ્રધાન રાજાપાસે ગયો અને પૂછ્યું કે સાહેબ ! મેં આ વાત સાંભળી તેનું કેમ ? રાજાએ કહ્યું કે, હા ખરી વાત છે. પ્રધાન કહે સાહેબ, એ વાત ઉપર બૂલશો માં એમાં ઠગાઈ છે. એમ કહી દુનિયાની કેટલીએક રીત સમજાવી; તો પણ રાજાને એ વાતપર વિશ્વાસ આવ્યો નહીં. સારે પ્રધાને રાજાને કહ્યું કે મહારાજ ! તમે નાક કપાવો તે પેહેલાં એકવાર આપણે ખાત્રી કરીએ, એ જુઓ. હું તો હવે ખુદ્દો થયો ને તમારું નીમક પણ ધણું ખાધું છે, માટે હું પેહેલાં નાક કપાવું છું. જો મને દર્શન થાય તો તમે પણ કપાવજો; ને ન થાય તો દુહને દંડ દેજો. પછી પેલો ઠેરવેલો રાજા આવ્યો. આ સમયે ખુદ્દો પ્રધાન પણ હાજર, હતો. તે બધાઓની અગાડી થઇ નકટા ગુરૂ આગળ નાક કપાવવા બેઠો ! નકટા ગુરૂએ હજામને હુકમ કર્યો કે તેણે તરત નાક કાપી નાખ્યું. પ્રધાન બોલ્યો જે મને

તો કાંઈ દેખાતું નથી ! નકટો કહે જે હું ગુરૂમંત્ર કાનમાં દઈ તે પછી દેખાશે ! પછી નકટો ગુરૂએ બીજાઓની માફક એને પણ કાનમાં બોધ દીધો. પ્રધાને રાજાને કહ્યું કે સાહેબ આ તો કહે છે કે “ નહીં દેખાય તો પણ કહે કે દેખાય; નહીં તો રાજા કપાવશે નહીં.” તે સાંભળતાંજ રાજાને રીશ ચઢી એટલે સિપાઈઓને હુકમ કર્યો કે એને બાંધી મારો. ખૂબ માર પડવા માંડ્યો એટલે નકટો બૂમો પાડવા મંડી ગયો, ને રાજાને કાત્રાવાલા કરી કેહેવા લાગ્યો કે મને છોડાવો. રાજાએ કહ્યું કે એ વાત બધી વિસ્તારપૂર્વક મને કહે તો છોડું. પછી લાચારીએ તેણે બધી ખરેખરી હકીકત કહી સંભળાવી. તે સાંભળી રાજા પ્રધાન ઉપર ખુશ થયો. તેનો મોટો ઉપકાર માન્યો ને તેને મલમપટા કરી ઘેર મોકલ્યો. પછી પેલા નકટાને દેહાંતદંડની શિક્ષા કરીને તેના શિષ્યો પણ એ નકટાનો પંથ વધારતા અટકે તે સારૂ દેશેદેશ થાલી પીટાવી કે એ નકટાઓ આવે પ્રકારે ઠગાઈ કરી લોકોને નકટા કરે છે.

એ પ્રમાણે થવાથી હજારો માણસો નકટા થતાં અન્યાય એજ પ્રમાણે બિચારા ફેટલાક વૈષ્ણવો પણ ઢેડ વાઘરી જેવા કામ કરી નીચ બને છે, એ નકટાઓ કરતાં પણ ખરાબ છે. વળી નકટાઓ તો સમજીને કરતા હતા, ને જાણી જોઈને લોકોને ફસાવતા હતા ને આ તો અણસમજ્યા કૂદી પડે છે. હવે ઇશ્વરને એ પ્રાર્થના છે કે ઉપર કહેલા પરોપકારી પ્રધાન જેવો કોઈ મહાત્મા પુરૂષ પૃથ્વી ઉપર પેદા કરે કે જેથી હજારો માણસ શરમ ભરેલી જાંદગી ભોગવતાં અટકે.

મધ્યાન કાળે મહારાજાઓ ધોડીવાર ઉઘે છે. તે પછી જાગીને ત્યાં ખાનગી ઓરડામાં જઈ બેસે છે. ત્યાં ઘણા ખરાબો પાદે કામદેવની સેનાનું લશ્કર આવવા માંડે છે. એ વખત એવો હોય છે કે વૈષ્ણવો ઘણા ખરા પોતાના ધંધા ઉપર જાય છે. પણ વૈષ્ણવની સ્ત્રીઓ હવેલીમાં જાય તેમાં કાંઈ વૈષ્ણવો એમ જાણતા નથી. તેથી સ્ત્રીઓ નિર્ભયપણે મહારાજાની હવેલીમાં જાય છે, એ વખતે મૂર્તિઓનો કાંઈ પણ દર્શન થતાં નથી, તેથી કોઈ વૈષ્ણવ હવેલીમાં જતો નથી. પછી સ્ત્રીઓ નિઃશંકપણે તે વખતે હવેલીમાં અને એવા મહારાજાના ખાનગી ઓરડામાં પ્રીતિથી પ્રવેશ કરી પાપી કામો કરવા મંદિત થાય છે.

એ ઠેકાણે બધાં નિર્લજ્જ કામે થાય છે, કે જે જાહેરમાં બોલવાં અથવા લખવાં એ શરમ જેવી વાત ગણાય. પરંતુ જ્યાં કોઇનું વર્ણન લખવા બેઠા ત્યાં શરમ રાખિયે તો ખરું ૩૫ તેનું દેખાય નહીં. તે સારું સદૃશ્યો પાસેથી ક્ષમા માગી એવાઓની લીલા થોડીક વર્ણવિયે છિયે.

હવે ત્યાં આવનારી ધર્મી સ્ત્રીઓમાં કેટલીએક આરોગાવવા આવે છે ! તેઓ સાકર, દૂધ અથવા ખરશી ખેંડા જેવી દૂધની સામગ્રી જોડે લેતી આવે છે ! પછી તે વસ્તુ અથવા વસ્તુઓ પોતાને હાથે મહારાજને આરોગાવે છે, કંઇક ભેટ મૂકે છે ! અને હાસ્યવિનાશ કરીનેજ વિદાય થાય છે ! આમ કરનારને ભેટ થોડી મુકવી પડે છે એટલે ૧-૨ રૂપીયા સૂધી હોય તો ચાલે ! કેટલીએક રસીક રાસકીડા કરવાની ઇચ્છાવાળી હોય છે તેમાં જેની શક્તિ થોડી એટલે બે ત્રણ રૂપીયા ધરવાની હોય તેને નગ્ન કરીને ફક્ત છેટેથીજ બ્રહ્મ મહારાજ જોય ! તેથી કાંઈ વધારે ભેટ મૂકે તેને નાગી કરી આલિંગન કરે ! તેથી કંઈક વધારે ભેટ મૂકનારી હોય તેને નગ્ન કરી આલિંગન તથા ચુંબન કરે ! તેથી કાંઈક વધારે ભેટ મૂકે તેને નગ્ન, આલિંગન, ચુંબન તથા કુચમર્દન કરે ! એથી વધારે ભેટ મૂકનારની સાથે ઉપલી કીડાઓ કરતાં કિંચિત રાસકીડા કરે અને તેથી પણ વધારે જે મનમાનતી ભેટ મૂકે તેની સાથે સંપૂર્ણ રાસકીડા કરે છે ! તેમાં પણ જેવી સ્ત્રી હોય તે પ્રમાણે ભેટ લેવાની ચાલ છે ! એવી લોકવાયકા છે. એટલે જો મહારાજ શ્રીને પોતાને મનપસંદની સ્ત્રી હોય તો કાંઈક થોડી ભેટ પણ ચાલે, ને તેમ ન હોય તો મનમાનતી ભેટ મૂકાવે ! કોઇ ડોસીને ધર્મ બોળાપણથી એ વાતની ઇચ્છા થાય તો તેની પાસેથી શેકડો રૂપીયા લે છે ! દત્તાદિ ઈત્યાદિ રીતે નીચ ક્રમો એ સમયમાં કેટલાક બલિચારી ધર્મ બ્રહ્મ મહારાજને કરતા હોય એવું સંભળાય છે તેની આપણામાં નીતિ જાળવવા ખાતર સુઘ વાંચનારાઓને તપાસ કરવા પ્રયત્ન કરવો, કરીએ છીએ કે જેથી ખરું ખોટું જણાઈ આવે.

આહા ! મૂર્ખ અને અજ્ઞાન પશુ જેવા કેટલાક વૈષ્ણવોમાં કેટલું અધેર, કેટલી બેવકુશી અને કેટલું હીજડાપણું કે આવી રીતે પોતાની બેન દીકરી વગરેનાં હાસલવાલ થતાં કોઇને પણ રીશ ચઢતી નથી. અરે ! એવાઓને તો પોતાથી જેટલું બને એટલું શાસન કરવું અને કરાવવું જોઇએ. તેમાંનું કંઈ નહીં. માત્ર રીશ પણ ચઢતી નથી. અરે ! રીશ પણ બગી પણ તે દુહો

ઉપર અભાવ પણ આવતો નથી. એટલુંજ નહીં પણ તેવા દુષ્ટોને પરમેશ્વર તરીકે માને છે. કેટલો બુદ્ધિમાં બગાડો ! ? અફસોસ ! અફસોસ ! તારે ! પણ વળી એક બીજી વાત છે. કોઈ એમ જાણે કે તેઓને ખ્યાલ નહીં હોય તો તેમ નથી. આપણા જેવો કોઈ કહેવાને જાણ તો તે લોકો કહે જે આવડીઓ જાણ છે કાં ? તે લોકો કાંઈ તેડવા આવે છે ? તો અરે જેવકુદો કોની આવડીઓ જાણ છે તમારી કે બીજાની ? વળી તે લોકોએ પોતાની અભિચારી આવડી ભક્તિ કરવા શીખ્યું છે એટલુંજ નહીં. વળી કેટલીએક કુટુંબી રાંડો પોતાના તાબામાં રાખેલી હોય છે, તેમની મારફતે ભાવ લગાડવી બોલાવી શકે છે. વળી ત્યાં પોતે પણ તરેહવાર બોધ આપે છે. તારે શું એવી એવી રીતે જાજો નાંખી મૂકી છે તે બોલાવતા નથી એમ થયું કે ? એ ઉપરાંત પણ પારખી જાળ નાંખી માછલાં પકડે છે તે શું દોષવાન નથી થતો ? તો તે પ્રમાણે એઓજ દુષ્ટ કામ કરે છે તથા કરાવે છે ને કરવાનો બોધ દે છે. માટે પણ જેવા સવાલ શું કરવા ઉત્પન્ન કરે છે તે હીજડા કેમ બને છે ? વળી સમજ્યું વૈષ્ણવ ભાઈઓ કહો કે તમારી પાસે તમારી વાકરીઓ આવતીને તને તમે બાકી પડે તો શું એમ કહેજો જે એ અમારી પાસે આવી શું કરવા ?

ભાઈઓ હજી પણ એ કરતાં વધારે એ માંહેલા કેટલા કોના અધોર કૂંભા છે. તે એ કે પોતે અભિચારાદિ કર્મ કરી વૈષ્ણવતા સ્ત્રીઓ અથવા પોતાની સેવકીઓને બગાડે છે. એટલુંજ નહીં પણ વળી તેઓને છિનાગ બનાવવાના બોધ કરે છે. તે એવી રીતે કે તે સ્ત્રીઓ કેટલાક મહારાજના પૈસા આપે છે તે વખત મહારાજ પૂછે છે કે “યદ પૈસા તું કહાંસિ લાઈ ? ત્યારે તે સ્ત્રી કહે કે મારા ધણી વગેરે પાસેથી મળેલા છે. તો કહેશે કે “યામે તેરો પુત્ર કહાં ભયો ? હવે તે જંગલી શું સનજે કે મારું પુત્ર્ય તે શું ને બીજાનું શું ? ને આ તે હું પુત્ર્ય કરું છું કે પાપ કરું છું ? એવાં વળી મહારાજ તા તેના મનથી પરમેશ્વર એટલે પૂછે કે મહારાજ ત્યારે હું કેમ કરું ? પછી મહારાજ કહેશે કે “તેરી કમાણી કરકર લે આવે તો તેરો પુત્ર હોય” પછી કોઈ ભાળી હોય તો કહેશે કે મહારાજ હીક ત્યારે હું સુતર કાંતી અથવા ભરત ભરીને મારી કના ચાના પૈસા લઈ આવીશ, તો તેઓ કહેશે કે એમ નહીં આધારથી છિનાગ કરીને જાજા પૈસા લઈ આવ તો તને જાજું પુણ્ય થશે; એવાં બોધ કરે છે એમ સંભળાવ છે.

ક્રત્યાદિ વિદ્યા શીખવે. તેથી તે બોળી અને નિર્દોષ અળખાઓ દુષ્ટ કર્મમાં પ્રવૃત્ત થાય છે; અને ત્યાંથી પૈસા લઈ આવી એવા મહારાજને એટ મૂકીને ત્યાંપણ દુષ્ટ કર્મમાં વાપરે છે. એવી રીતે અનેક તરેહનો અનીતિઓ સ્ત્રીઓને શીખવે છે. હવે એમ કરવાની મતલબ તો પાધરીજ દેખાય છે કે ધણી અથવા બીજો કાઠ તો થોડા પૈસા આપે; વળી તેનો ધણીવાર હીસાળ પણ પૂછે એમ થાય તો આ લોકોને પૈસો થોડો મળે. જો દુષ્ટ કામમાં પ્રવૃત્ત થાય તો પૈસો પણ સારીપેઠે મળે અને હિસાળ પણ કોઈ પૂછે નહીં. એવાં કારણોથી કેટલાક વૈષ્ણવ લોકોમાં એટલું બધું છિનાળું વધી ગયું છે, કે ધણેક ઠેકાણે વેશ્યાઓને હકાવે એવું કામ થઈ ગયલું છે. એનો દાખલો ધણીક જગાઓમાં પ્રસિદ્ધપણે દેખાય છે. વરસમાં ધણીએક છિનાળાંના કેસ બને છે. હવે કેટલાંક વૈષ્ણવોમાં છિનાળું પેસતાં તે તે સ્ત્રીઓને લગતી બીજી ન્યાતિની સ્ત્રીઓ ઝોળખ્યાળખવાળી હોય તેપણ બિગડે. એમ થવાથી એ કામ જ્યાં હોય છે ત્યાં અત્યંત છિનાળું વ્યાપી ગયું છે. ને એ મહારાજપી અનીતિવર્ધક રોગ લાગેલો છે.

એ પ્રમાણે જ્યાં મહારાજ હોય ત્યાં એક એક મહારાજપાસે ધણી સ્ત્રીઓ એવે વખતે એકઠી થાય છે. ને મહારાજની પોતાની ઈચ્છા પૂર્ણ થાય એટલો વ્યભિચાર કરવાનું સાધન મળે છે. એટલું છતાં કેટલાએક ધરાતા નથી તેઓ વળી વેશ્યાઓ રાખે છે. તે તે રાંડોને ઘેર જાય છે, અથવા પોતાનાં મકાનમાં બીજે વખતે બોલાવે છે. મુંબઈ જેવાં શહેરમાં છોટે છોટે બંગલાઓ રાખી તેમાં તેવી તેવી વેશ્યાઓને રાખે છે. અગાઉ એક મુંબઈમાં મહારાજ હતો તે કાળકા દેવીને રસ્તે રહેનાર એક વેશ્યાનાં ઘરમાં ગયા હતા. પછી તે વેશ્યાને આશ્રય આપનાર એક વાણિયો હતો તેને ખબર પડતાં એક દહાડો લાગ જોઈને ગયો. પછી મહારાજ પલંગની નીચે છૂપેલા હતા, તેને મજકુર વાણિયાએ ખૂબ ખાસડેથી પોંટ્યા. ત્યાંથી મહારાજ માર ખાઈને નાહાશી છૂટ્યા. વળી મજકુર મહારાજ પાછા એક દહાડો મહાલક્ષ્મીમાં એક બંગાલામાં વેશ્યાને ત્યાં ગયા. ત્યાં એક બોળે વેપારી તે રાંડનાં ઘરમાં મળ્યો. તેણે મહારાજને પાંચ સાંત તમાચા ખેંચી કાઢ્યા. તેથી માર ખાઈ ચાલી નીકળ્યા. હાલ થોડી સુદતપર એક વૃજનાથજી નામના મહારાજ મુંબઈમાં એક રાંડને ત્યાં ત્રણ દહાડાસુધી રહી આવ્યા હતા.

તે આર્થમિત્ર વગેરે પત્રોમાં છપાયું હતું. એવા અનેક દાખલા બન્યા છે. તે-
માંના માત્ર બેજ નમુના સાર લખ્યા છે.

એ રીતે મહારાજે પ્રસિદ્ધપણે બલિયાર કરે છે એ વાત જગતમાં જા-
ણીતી છે. વળી લાંઘાબલકેસની વખતે ખુલ્લું પ્રસિદ્ધ થયલું છે. એટલું
છતાં કેટલાએક પોતાના આત્મામાં પણ અંધકાર જોનારા, વૃદ્ધ્યાંધ, હૈયાપૂટા
અને મંદમતિ વૈષ્ણવો એમ કહે છે કે મહારાજે બલિયાર કરતાજ નથી. એ
વાતજ ખોટી છે. એવા અધારીઆ વૈષ્ણવોને ઉપર લખેલી વાતો વખતે
ન રહે તો તેવાને ખુદ પ્રુષ્ઠી માર્ગનાં પુસ્તક જોવાનું કહિશે છીએ. પ્રુષ્ઠી માર્-
ગનાં ધણું પુસ્તકોમાં લખ્યું છે કે ગુસાંધજીના લાઘ પરદેશ જતા હતા, તેજ
વખતે ગુસાંધજીને કહ્યું કે તમારો છોકરો એકાદ અમારી સાથે આવો. ત્યારે
ગુસાંધજીએ સાતે છોકરાને પૂછ્યું તો સાતે જણાએ ના કહી. તેથી તેણે
શાપ દીધો કે તમને ચાર જાતનાં દુઃખ થશે. તેમાં એક એકે “તમે બલિ-
યારી થશો” બીજું એ કે “તમે કરજદાર રહેશો” ત્રીજું એ કે “તમને
પરદેશ રખડવું પડશે” ને ચોથું એ કે “તમારી છોકરીઓને તમારે પાળવી
પડશે.” હવે એમ લખવાનું તેનું કાગળ લુચ્ચાઇ બારેલું છે, તે એ કે એ
લોકોએ તો મૂળ મંડાલથીજ એ દુષ્ટ રિવાજ રાખેલો છે. પણ તે વખતે
ધણા ખાનગી હશે તેથી જાણ્યું કે આગળ જતાં જાહેર પડશે તો તેને થીંગણું
દેવું. જાણ્યે તે સારું આ થીંગણું દીધું છે જે અમને શાપ જજો છે. એ થીંગ-
ણાથી સાફ જણાય છે કે તે લોકો સારી પેઠે બલિયારી અગાઉથી ચાલ્યા
આવે છે. બીજું કરજનું કહ્યું તે પણ ખરચ મોટા રહેલા, ને ઉપજ થોડી
થશે તો તેમ રહેશે. વળી પરદેશ રખડવા વગર ખરચ પૂરો પડશે નહીં
એ તો પાધરૂંજ હતું અને છોકરીઓનો તો ભટકાઓ સાથે બંદોબસ્ત એટલે
એ વાત પણ લખાથી જોઇએ. એ અજાનોને ઝટ સમગ્રય માટે શાપના
આકારમાં બધું દેખડાવ્યું છે. હવે નહીં માનનારા વૈષ્ણવલાઇઓ તમે બીજી
વાતો ગમે તેમ માનો પણ તે લોકો દરેક જણુ બલિયારી છે એમ તો એના
શાપ ઉપરથી જાણી શકશો. તે છતાં પણ તમે ન જાણો તો ગોપીનાથજી
ખોટા કે પ્રુષ્ઠી માર્ગનાં પોયાં ખોટાં કે તમે ખોટા તેનું તોલ તમારે જોઇએ
તેમ કરજો.

એ પછી સુમારે ત્રણ ચાર વાગે મહારાજને દીવાન ખાનામાં બેસે છે. ત્યાં વૈષ્ણવો દર્શન કરવા આવે છે તથા સ્ત્રીઓ પણ ધુમ ધોધાર આવ્યાં કરે છે; તેઓ દર્શન તથા ચરણ સ્પર્શ કરે છે. વળી અહીં બેઠાં બેઠાં પણ કોઇ સ્ત્રી સારી આવે છે ને તેના ઉપર મન દોડે છે તો તે બધારે ચરણ સ્પર્શ કરે છે ત્યારે કેટલાએક તેનો હાથ દાબે છે એટલે તે સ્ત્રી જાણે છે કે મહારાજ મારા ઉપર આશક થયા છે. વળી તે સમજી ન શકે તો કોઇ સાથે હોય તેની પાસે વાત કરે કે મહારાજે આમ કશું તો પછી તે સમજાવે. હવે મહારાજે એમ જાણે કશું તે મહારાજની દાસીને મળે છે, પછી મહારાજને એકાંતમાં કેમ મળવું તેનો બંદોબસ્ત કરીને મહારાજને ખાનગીમાં મળે છે. સાંજની વખતે મહારાજને ઘણા ખરા ખૂબ ભાંગના લોટા ચઢાવે છે. કેટલાએક ખીજ કેદ કરે છે. કેટલાએક તરેહવાર ઔષધીઓ ખાય છે. તે શિવાય પણ નંમ અને તેમ વધારે વિષય ભોગવાય એવા ઉપચાર કરે છે. મહારાજને આખો દહાડો ઉદમ એજ કે વધારે વિષય કેમ ભોગવાય, સ્ત્રીઓને કેમ ઠગાય અને વૈષ્ણવો કેમ દયાયા રહે તેની તજવીજ કરવી. સાંજની વખતે સારી રીતે કેદ કરીને ઘણા ખરા ચકચૂર થઇ બેઠા રહે છે. તે પછી વળી જાડે જંગલ વગેરે જવું હોયતો જાય, અહીં તો મૂર્તિનાં ઉત્થાપન ભોગ વગેરેનાં દર્શન થાય તે વખતે મંદિરમાં જાય છે. ત્યાં શ્રી હાકોરજીને પંખો વગેરે કરે છે, આરતી ઉતારે છે ને વળી પાછા બાહાર આવી બેસી જાય છે. તે છેક શયન ચાર-ત્રીનાં દર્શન થાય ત્યાં સુધી એ પ્રમાણે કરે છે ને પછી રાતના આરોગીને સુઇ જાય છે.

કેટલાએક મહારાજને વાડી જંગલોમાં સ્ત્રીઓને લઇ ફરવા જાય છે. ત્યારે ત્યાં પછી તરેહવાર રીતે તે સ્ત્રીઓ સાથે રાસક્રીડા કરે છે. વળી ત્યાં તેઓ પાસેથી પૈસાની રકમો કઢાવે છે. એ બાબતના દાખલા લાઈબ્રેરીમાં વખતે ઘણા અપાયલા છે. તેમ હાલ પણ કેટલાએક મહારાજો ફરફુદની વખતે માટુંગે, નાયગામ, પરેલ વગેરે જગ્યાઓમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે વાડીએ ફરવા જાય છે એ વાત ઘણાઓ જાણે છે.

કેટલાએક વળી બેવકુફ અથવા બે દરકાર મહારાજો હોય છે. તે ભાવિક સંવકો પાસેથી બેટ લેવાનું ઠરાવી તેને રાસક્રીડાનાં દર્શન કરાવે છે. તેમાં પણ

જેવી ભેટ તેવાં દર્શન થાય થોડી ભેટ હોય તો ફક્ત ખીજી સ્ત્રી તથા મહારાજ કાઠી કરી એક આસન ઉપર બેઠાં હોય તેવાં દર્શન થાય. વધુ આપતા જાય તેમ વધારે નિર્લજ્જ રીતનાં દર્શન કરાવે, ને સારી પેટે ભેટ મૂકે તો તે સ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર કરતા હોય તેનાં દર્શન કરાવે. છત્યાદિ છત્યાદિ રીતે કેટલાંક નીતિથી બ્રહ્મ અત્યંત નિર્લાજ્જરાપણું વાપરે છે.

મહારાજને પરદેશ જાય છે ત્યારે લોકો તેઓને વળાવવા જાય છે. પછી તે ગામ બહાર થોડા ઘણા દિવસ રહે છે. ત્યાં પછી સેવકો નિદાય કરવા જાય છે, ત્યાં નાના પ્રકારની ભેટો મૂકે છે. કેટલાએક લુચ્ચા હોય છે તે વધારે ભેટો મૂકાવે છે. મેં રણછોડજી મહારાજને માંડવીથી જતાં જોયા હતા તે એ પ્રમાણે જોરજુલમથી ભેટ મૂકાવતા હતા. તે કોઈને મોહાડે કહેવાડી મૂકાવતા. કોઈ તેમ ન આપે તો કોઈપણ પ્રકારની ધમકી આપતા. તે છતાં પણ કોઈ ન મૂકે તો તેને શાપ દેતા કે, “તેરો ધણી મરેગો અથવા પુત્ર મરેગો” એમ કહે એટલે તે ગરીબને મૂકવા વગર છૂટકો નહીં. કાંકે તે જાણે જે એ કહેશે તો મરી જશે, પછી તે ભેટ મૂકે તે સેતા. હવે એ ભેટને માટે ધમકી સ્ત્રીઓને અપાતી અને ભેટ સોનાની એક કેરી આશરે સાત રૂપિયા મૂકાવતા તે ન મૂકે તો ઉપર લખેલો રોગ કરતા. વળી કેટલાએક ભાવિક સેવક અને સેવકીઓ મહારાજના ચાલવાટાણે ચરણ લૂગડાં ઉપર છપાવી લે. એક લૂગડું જેની ઉપર બે પગ બરોબર હોઈ એવો લઈને મહારાજના પગ આગળ રાખે. તે પાપી મહારાજ પોતાના પગ કંકુમાં બોળીને તેના ઉપર મૂકે. પછી તે લૂગડાંમાં મહારાજના પગ ઉઠી આવે એવાં ઘણાંક લૂગડાં તૈયાર કરીને સેવકોને આપે છે અને તેઓ પાસેથી ભેટ લેછે. પછી તે લૂગડાં સેવકો પોતાનાં તિલક કરવાના પવિત્ર ગાંસડામાં રાખે છે. તે તિલક વગેરે કરવા ટાણે તેને પગે લાગે છે; તથા માથું, આંખો, તદ્દય વગેરેને લગાડે છે. પછી મહારાજ જાણે કે હવે ઘણો પૈસો આવતા નથી ત્યારે ત્યાંથી કૂચ કરે છે. પછી તેને વળાવવા કેટલાએક સેવક અને કેટલીએક સેવકીઓ સાથે જાય છે. તે કોઈ બે ગાઉ, કોઈ ચાર ગાઉ, કોઈ આઠ ગાઉ ને કોઈ વીસ ગાઉ, સૂધી પણ જાય છે.

વળી કોઈ મહારાજને કોઈ ગામમાં આવનાર હોય છે તેને વૈષ્ણવો સા-
મૈયું કરે છે. તે પણ આશરે વધુમાં વધુ ૨૦-૨૫ ગાઉ સૂધી માણસો જાય

છે. તેમાં પણ સ્ત્રીઓ જાય છે. તે જ્યાં જ્યાં જોને મહારાજ મળે ત્યાં ત્યાં તે સેવકો આવત લાવથી તેને ડંડવત પ્રણામ કરે છે, અને પોતાથી બનતી યુગ્મસપ્રમાણે બેટ મૂકે છે. એને શ્રીફલ બેટ કહે છે. તે મહારાજ ગામમાં પોતાનાં મકાનમાં જઈ બેસે છે ત્યાં સૂધી પણ શ્રીફલ બેટો આવ્યાં કરે છે. તે જેટલી સેવકોઓ હોય એટલી બધી ધરે છે ને સેવકોમાં જે ભાવિક હોય તે મૂકે છે. અલખત શેંકડે ૨૫ ટકા તો નહીં મૂકતા હોય.

એ પ્રમાણે હાલના ઘણા ખરા મહારાજો અનેક તરેહની અનીતિ કરવામાં, લુચ્ચાઈ કરવામાં, હરેક પ્રકારે વૈષ્ણવોપાસેથી પૈસો મેળવવાના વિચારમાં પોતાનો વખત કાઢે છે. અને કેટલોએક વખત ઠાકોર સેવામાં પણ કાઢે છે. ઠાકોર સેવા લોકોને દેખાડવા કરે છે; પણ તે લોકોને એ વાતનો ભાવ કેટલો હોય છે તેની તપાસ કોઈ દર્શનની વખતે કરશે તો જણાશે. એવે વખતે મહારાજની દૃષ્ટિ ઉપર લખ્યા મુજબ સ્ત્રીઓ તરફ સારી રીતે હોય છે. વળી ડોળઉત્સવ જેવા તેહેવારોમાં રંગની પીચકારીઓ સ્ત્રીઓનાં સ્તન વગેરેમાં તાકી તાકી નાખે છે. તથા રંગ ગુલાલ વગેરે કેમ ઉડાવે છે તેની તલાસ કરે તો તરત જણાઈ આવે કે તેઓની સેવા પ્રકરણમાં કેટલી પ્રીતિ છે.

એવી રીતના બધા પંથો કરતાં લુચ્ચાઈ ભરેલી વર્તણૂક વાળામાં એઓ ખપે છે કેમકે ખીન્ન કેટલાએક લુચ્ચાઈ ભરેલા નીચ પંથો છે, પણ તેમાંના આચાર્યોને કાંતો શિષ્યોની રીતે વરતવું પડે છે; કાંતો બાયડીઓ પરણ્યાવગર પોતાની છંદગી કાઢે છે. પરંતુ આ તો તેવી તરેહનું પણ દુઃખ પામતા નથી. પોતે ગમે તેમ વરતે તેનું કોઇ પૂછે નહીં. ઘણા શિષ્યો ગધેડાની માફક તેઓના ગુલામ થઈ રહે છે. પોતે ધરમ કરમની ક્રિયા કરે નહીં અથવા ગમે તેવા કેશી વગેરે રહે તેનું કાંઇ નહીં ને શિષ્યો તે વિષે વાત કરે જે મહારાજો આમ કેમ કરે છે? તો પણ તેને સમજાવ્યાને બદલે શાસન કરવા ધારણા રાખે છે. એવા શિષ્યોને ખાડામાં ઉતારનાર નીચ માણસો, મહાપાપી, વિષયલંપટ, પોતાની બેન દીકરી જેવી સગાઇવાળી સેવકી સાથે વ્યભિચાર કરનારા અને માણસોમાં પણ જે અધમ અને નીચ તેઓને ભોળા વૈષ્ણવો પૂર્ણ પુરષોત્તમ કરી માને છે; અને ખરેખરા ભગવાન એ છે ને જરૂર અમારો ઉદ્ધાર કરશે એમ સમજી બેઠા છે. એનાથી ખીન્નું શું અફસોસકારક કારણ હોય? અરે! ભોળા ને

જ્યેષ્ઠો! તમે એટલો તો વિચાર કરો કે પરમેશ્વર શી ચીજ છે? તે કેવો સર્વ તકિતમાન છે, એક ક્ષણમાં બ્રહ્માંડ રચે અને ક્ષણમાં લય કરે. ત્યારે આ તમારા ચામડીઆ દેવને એક મૂવાળો તોડીને તો કહો કે આ ઉગાડી આપ. કાં શું તેઓ ઉગાડી શકશે? કદી નહીં. વળી તમે તેઓને કૃષ્ણનો અવતાર માનો છો, ત્યારે જે આધારથી કૃષ્ણાવતાર તમે જાણો છો તેમાં લખ્યું છે કે કૃષ્ણભગવાને હજારો ગોપ અને વાછડાં ઇન્દ્ર હરી જવા વખતે પેદા કર્યાં હતાં. ત્યારે આ તમારા અનીતિના સાગર કૃષ્ણ અવતારનું ડોળ ધાલનાર કેટલાક મહારાજોને એક મચ્છરજ પેદા કરવાનું કહો કે તેઓ કરી શકે છે? એટલુંજ નહીં પણ તેઓમાંના અડધા તો પુત્રવગરના અવગતિયા થઇને મરે છે. ત્યારે તેનો તો વિચાર કરો. વળી શ્રી કૃષ્ણે દાવાનલપાન કર્યું એમ લખ્યું છે, તો એમનાં મોઢામાં થોડાક ધગધગતા અંગારા તો નાખી જૂઓ. વળી શ્રી કૃષ્ણે કાળીનાગને નાથ્યો એમ લખ્યું છે, તો એમના મોં આગળ એક કાન ખંજીરો કે વીછું ફક્ત પકડવા મૂકો તો દશ ગજ દૂર નાશશે. વળી શ્રી કૃષ્ણે ગિરિરાજ જેવો પર્વત ધારણ કર્યો હતો એમ લખ્યું છે તો આ મિથ્યા વાસુદેવોને એક બે મળુનો પથરો તો ગાયે નાખી જૂઓ કે તેઓ તરત જમીન-દોસ્ત થઇ જશે. અગાઉ કલકતામાં એક રાધાવલ્લભીવાળા ધર્મગુરૂની એવી લીલાથી દુર્દશા થઈ હતી. (આ મહારાજ લોકોએ જે પંથની નકલ કરી પોતાનો પંથ ચલાવ્યો છે તે રાધાવલ્લભી પંથ) તેમાંની થોડી હકીકત તમને સમજાવવી જોઈએ.

મજકુર રાધાવલ્લભી પંથના ધર્મગુરૂઓ પણ અંગાળા તરફ મહારાજો જેવો ડોળ લઇ ફર્યાં કરે છે. તેઓ પણ આ લોકોની પેઠે ધણી અનીતિઓ કરે છે. તે માંહેલો કોઇ અગાઉ કલકતામાં આવેલો હતા. તે એક સદ્ગુ-હરથ તથા ભાવિક બાપુનાં ઘરમાં ઉતર્યા હતા. તે બાપુના ઘરના પુરૂષ આઠ પી ધંધાઉપર જાય ત્યારે આ ગુરૂમહારાજ તેના ઘરની તેમજ કોઇ ખીજી સ્ત્રીઓ આવે તેમની સાથે અનેક પ્રકારની કૃષ્ણલીલા કરતો. એમ કરતાં કેટલાએક દહાડા નીકળી ગયા. પછી એક દહાડો બનાવ એવો બન્યો કે એ બાપુનો છોકરો વરસ ૨૦-૨૨ નો હતો અને તે કાલેજમાં બાણવા જતો તથા કેળવણી પામેલો તેથી સુધરેલા વિચારનો તો ખરોજ, હવે કાલે-

જમાં વાર્ષિક પરીક્ષા હોવાથી એક દહાડો આ છોકરાને ઘેર આવવાનું વેહેલું થયું. તે ઘર આગળ આવ્યો તો છેક બાહારની ડોદી બંધ હતી. એણે પોતાના સિપાઈને હાંક મારી કે ખીડકી ખોલ. તેણે અંદરથી ખોલી. પછી આ છોકરાએ પૂછ્યું કે આ ટાણે બારણું બંધ કેમ કર્યાં છે? સિપાઈ કહે મને અંદરથી હુકમ થયો છે. છોકરાએ પૂછ્યું કે અંદર કોણ છે? સિપાઈએ કહ્યું કે કેટલાંએક જૈરાં તથા ગુરૂમહારાજ છે. એ વાત સાંભળતાં છોકરાને શક પડ્યો. સિપાઈને કહ્યું કે, કમાડ બંધ કર, નેતું અડી બેસ. કાઠને ઉઘાડી આપીશ માંને હું ઘરમાંથી હાક મારું ત્યારે અંદર આવજો. એમ કહી ઘરમાં આસતે આસતે ચઢી ગયો. ઉપર જાય તો પોતાના ઓરડામાં માત્ર પોતાની સ્ત્રી હતી બાકી કોઈ ઘરમાં ન મળે. સ્ત્રીને પૂછ્યું કે બધાં ક્યાં ગયા? સ્ત્રી કહે જે નીચે ગુરૂમહારાજ પાસે ગયાં છે. આણે પૂછ્યું કે તું કેમ ન ગઈ? તે કહે મને તેની વર્તણૂક પસંદ નથી. આણે કહ્યું કે તને મૂકીને તેઓ કેમ ગઈ? તેણે કહ્યું કે મને સમજાવી ખરી તોપણ હું ગઈ નહીં. ત્યારે તેણે પૂછ્યું કે નીચે શું કરતાં હશે? આણે થોડી સંક્ષેપમાં વાત કહી એટલે આને અત્યંત રીશ ચઢી. પછી નીચે ગયો. આગળ પાછળ જોયું તો બગીચામાં ગરબડ મચી રહી હતી. આ તો બગીચાનાં બારણું આગળ જઈ એકદમ જલદીથી ઉઘાડી અંદર ગયો ને તુરત સિપાઈને હાક મારી. આ અંદર જઈને જુવે છે તો ગુરૂમહારાજ બગીચામાં એક ઝાડ ઉપર બધી સ્ત્રીઓનાં વસ્ત્રોનો ગાંસડો બાંધી ચઢ્યા હતા ને સ્ત્રીઓ બધી નીચે નાગી ઉભી સ્તુતિઓ કરી રહી હતી. આવો દાઢ જોતાં એને બહુ ક્રોધ ચઢ્યો. હવે ત્યાં શું થયું કે આ બગીચામાં પેટો કે તેણે વસ્ત્રો ઝટ નીચે નાખી દીધાં ને સ્ત્રીઓ પોત પોતાનાં વસ્ત્રો જેમ હાથમાં આવ્યાં તેમ શરીર ઉપર જેમ તેમ વીટાળી બધી નાશી ગઈ. પછી ગુરૂ મહારાજ પણ આસતે આસતે નીચે ઉતર્યા. એટલામાં આ છોકરો પાસે જઈ પહોંચ્યો. અને પેલો સિપાઈ આવીને બગીચામાં હાજર થયો. એણે સિપાઈને કહ્યું કે બગીચાનું બારણું બંધ કર. પછી ગુરૂ મહારાજ પાસે જઈને ધીરજથી તેની સાથે વાત કરવા લાગો. પૂછ્યું કે “ગુરૂ મહારાજ એ ક્યા કરતે હો” ગુરૂ મહારાજે રોપ દેખાડી દબાવવાની, યુક્તિથી કહ્યું કે “તું બડા બેઅદબ હૈ ક્યાં કી તું હુકમ શિવાય બીનર આપા ઓર પૂછતાહો મે ક્યા કરતેહો” પણ તેણે

જાણ્યું નહીં કે સમજેલા માણસો કાંઈ મારા રોપમાં લેવાશે ? વળી છોકરાએ કહ્યું કે “મેં પૂછતાહું ઉસકા ઉત્તર દોગે તો અમ્મા હૈ” તેણે કહ્યું “ઉસમેં ક્યા પૂછતા હૈ હમ ચીરહરણકી લીલા કરતેથે” એણે પૂછ્યું કે “આપકો યહ લીલા કરનેકા કહાંસે અધિકાર મિલા ? તો કહ્યું કે “તું તો બડા મૂરખ દીખતા હૈ; ક્યાં કી હમ કૃષ્ણકા અવતાર હૈં ઔર યહ લુગાઇ સખ ગોપીકાકા અવતાર હૈ; તો હમ કૃષ્ણકી લીલા ક્યાં ન કરેંગે ?” તેણે પૂછ્યું કે “આપ કૃષ્ણકે અવતારહો ? આ કહે “હજી તું અધેરમેં ડાલતાહો ક્યા ? આણે કહ્યું કે “ઓખતર મેરેકું નહીંથી” અખી જે આપ કૃષ્ણકે અવતારહો તો ગોવર્ધન ધારનકી લીલા જે કૃષ્ણને કીહેં સો હમકોં કરકેં ખતાઓ. એમ કહી થોડે છેટે એક શિલા અગ્રખતાં બે ત્રણ મણની પડી હતી તે દેખાડી. તો ગુરમહારજ કહે કે “હમ કીસ્કે કહનેસે ક્યા લીલા કરતેહૈં ? આ તો હમારી ઇમ્મામેં આવેસો લીલા હમ કરેં.” ત્યારે આણે કહ્યું કે “મહારાજ આ લીલા આપકો કરની પડેગી; ઔર ન કરોએ તો હમ જખરદસ્તીસે કરવાવેંગે.” આ જવાબ સાંભળી ગુર ગભરણા. ગાભરા તો પેહેલાંજ થઇ ગયા હતા. પાંચ વળી રોપ ફરી જોયો તે રોપ ન આવ્યો એટલે ગુરમહારાજ એકાએક ગભરાઈ ગયા. પછી છોકરાએ સિપાઈને હુકમ કર્યો કે ગુરમહારાજને નીચે સ્વાડ. તેણે તેને નીચે સૂતાજો. પછી પોતે છાતી ઉપર બેઠો ને સિપાઈને કહ્યું કે આ પથરાતી શિલા લાવ એટલે ગુરમહારાજને ગોવર્ધન ધારણ કરાવિયે. તે લઇ આવ્યો. એણે કહ્યું કે મૂક એની છાતી પર. પછી સિપાઈએ નાખ્યો. હવે ગુરમહારાજ ગાભરા બન્યા તેમાં અડધો શ્વાસ નીકળી ગયો હતો. તે ઉપર વળી પથરો પડ્યો એટલે રામ શરણ થઇ ગયા. જરા વાર રહીને સિપાઈને કહે હવે પથરો ઉપાડી લે. ગુરમહારાજને આપણું શિક્ષા ફરી. એમના મનમાં કાંઈ એવી ધારણા નહીં જે મારી નાખેલા તેમ હમણા સુધી પણ તેઓએ જાણ્યું નોહોતું જે ગુર “રામ બોલો બાઈ રામ” થઈ ગયા છે. પણ પથરો ઉપાડ્યો કે ગુરજી પણ પથરા જેવા નિર્જીવ થયલા દેખાયા. હવે આ મરી ગયો એવું જાણીને છોકરો જરા ગભરાયો. પણ ખાધું તરત વિચાર્યું જે થયું તે થયું. હવે કાંઈક રસ્તો કરવો. પછી સિપાઈને કહ્યું કે કોઇ આગળ આ વાત કરીશ નહીં. નહીં તો બેઉ મરશું. એમ કહી

પોતાનો એક દોરતદાર ડાક્ટર હતો તે ઉપર ચીડી લખી આપી. તેમાં લખી મોકલ્યું જે લાખ કામ મૂકી તાબડોતોબ ચાલી આવ્યું. હવે ડાક્ટર આવે એટલામાં ગુરનાં માણસો (જેઓને ગુર કીડા કરતી વખતે બહાર મોકલતો) તેઓ આવી પહોંચ્યાં. આણે તે વખતે પણ સમયસૂચકતા વાપરીને તે બે ત્રણ જણ હતા તેઓને કહ્યું કે ગુરમહારાજને કાલેરા લાગુ પડ્યા છે. હાલ બગીચામાં જાડે ફરવા ગયા છે. માટે તમે બધા જલદી જાઓ ને ઓશડ લઇ આવો. પછી એકાદને ગાઉ દોઢ ગાઉ ઉપર દવાખાનામાં દવા લેવા મોકલ્યો. ને એક બેને નેટલેન્ડ છોટે કોર્ટ ડાક્ટરને ત્યાં મોકલ્યા. તેઓ તો તરત દોડ્યા.

આ લોકો ગયા કે પેલો ડાક્ટર આવી પોહોંચ્યો. તેને આ છોકરાએ થએલી હકીકત બધી સમગતવી. ડાક્ટરે કહ્યું કામ તો ખોટું થયું છે પણ હવે ફિકર નહીં. આણે કહ્યું કે આજુબાજુપણે થયું છે. પછી ડાક્ટરે કાગળ કનલમ મંગાવીને એક સરટીફિકેટ લખી આપ્યું કે અમુક બાબુ ગૃહસ્થને ત્યાં અમુક માણસ આવેલો હતો તેને કાલેરાનું દરદ થતાં મને તેડાવ્યો. ત્યાં ગયા પછી મેં તેને જોયો. જરા વાર હું એકો એટલામાં બે વાર જાડે ફરવા ગયો ને એકવાર ઉલટી કરી. ને હું ઓશડસાર ચીડી વગેરે લખી આપતો હતો એટલામાં તો ગુર ગભરાઈ જઈ પ્રાણ મુક્ત થઈ ગયા. ઈત્યાદિ લખીને આ આવતો થયો. પછી થોડી વારે તેનાં માણસો આવી પહોંચ્યાં. દવાદાર વગેરે લઇ આવ્યા. એક ડાક્ટરને તેડી આવ્યો. પછી ડાક્ટરની સાથે બાબુ છોકરાએ વાતચિત કરી વિદાય કર્યો, ને માણસોને કહ્યું કે ગુર મહારાજ તો લીલા વિસ્તારી ગયા. પછી તેઓ પાસે પોતાની ફેટલીએક દિલગિરી જણાવીને કહ્યું કે થનાર હતું તે થયું એ વાતમાં કાંઈ ફેર પડે નહીં. હવે એને ઠેકાણે પાડી આવો. પછી એ લોકોની રીત પ્રમાણે તેને ઠેકાણે કરી આવ્યા.

એ પ્રમાણે એ ગુરબાવા ગોવર્ધન ધારણ કરતાં અંતર્ધ્યાન થઇ ગયા. તો તે પ્રમાણે વૈષ્ણવ ભાઈઓ ! તમારા ગુરઓ પણ તે રાધાવલ્લભી ગુરઓની નકલ કરનાર તરીકે કહેવાય છે. એઓની પરીક્ષા કરો તો એઓના પણ તેવાજ હાલ થાય અને તમને બધર પડે કે આ ચામડાં ચુંચનારા પરમેશ્વર કેવા છે. અરે ! તમે વિચાર તો કરો જે આપણે એક પછીની જ-

જુસ લખ્યે તેમાં કેટલી ચોકસી કરિયે છીએ ત્યારે જેના ઉપર આપણું આ બ-
વનું તથા આવતા બચનું કલ્યાણ થવાનો આધાર રહે છે; જેને આપણે તન,
મન, ધન અર્પણ કરિયે છીએ તો તે પરમેશ્વર અરો છે કે વેનરાગ જેવો છે
એને તેથી આપણો ઉદ્ધાર થશે કે કેમ તેનો લાંબો વિચાર કરવો જોઈયે. વળી
કેટલાએક તો એમ કહે છે કે આ કલિયુગ છે તે સાર પ્રતાપ ને ચમત્કાર દે-
ખાડતા નથી. તો જોખાઓ વિચાર કરો કે વળી પરમેશ્વર કોઈનાથી ડરતો
હશે? એ બધાં તમને ધૂતવાનાં ખાલાનાં પુસ્તકોમાં લખ્યાં છે. લોકોને વ-
ગર વેપારે ઠગવા હોય ત્યારે તો પછી એવાં એવાં ખાલાનાં ને તરેહવાર ચમ-
ત્કારના ઢોંગો ને ડરામણીની તજવીજ તથા લાલચો દેખાડતા પુસ્તકોમાં
લખવાની વારંકર ન કરે તો તમે કૃસાઓ કેમ? માટે એઓની પોતાનીજ
વાતો ઉપર ધ્યાન ન લગાડતાં શાસ્ત્રમાં તપાસી જુદીથી નિર્ણય કરીને પછીથી
કોણ પરમેશ્વર છે તેનો વિચાર કરો. વળી જદુનાથજી મહારાજે ગીતાના
સોગન ખાઇ કોરટમાં કહ્યું છે કે અમે ભગવાન નથી, ભગવાનનો અવતાર
નથી, પણ સાધારણ માણસ છીએ. તે વાતને વૈષ્ણવો તમે શું માનશો? વળી
વક્ષભાચાર્ય ને પિટૃવનાથજીના ચમત્કારોનું વર્ણન કર્યું છે તે વખતે ક્યાં
સત્યુગ ચાલતો હતો.

વૈષ્ણવ ભાઈઓ જેને તમે પરમેશ્વર માનો છો તે જે શાસ્ત્ર જોશે તો
તમને જણાશે કે કોલસાની ઉડતી રજકણમાંના એક પરમાણુને અમે સુરજ
માનીયે છીએ. તો એ વિચાર તમારા અત્યંત ભૂલ ભરેલા તથા સમજીઓમાં
ઉપહાસ થવા જેવા છે. ભાઈઓ એ લોકો પરમેશ્વર તો નહીં, પણ મોટા
ભાગ આચાર્ય થવાને પણ યે ગ્ય નથી. જૂઓ મનુસ્મૃતિમાં કહ્યું છે કે.

આચિનોતિચ શાસ્ત્રાર્થ આચારે સ્થાપયત્યપિ ॥

સ્વયમાચરતે યસ્માત્તમાચાર્ય પ્રચક્ષતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—બધાં શાસ્ત્રોનાં તત્વોને એકઠાં કરે છે. તેમાં જે લખેલા આચાર
તેને સ્થાપન કરે છે વળી પોતે પણ તેજ પ્રમાણે આચરણુ કરે છે, તેને આચાર્ય
કહિયે. તમે નાહી ધોઈને છુછાં કરો તેને આચાર સમજો છો પણ તે આચાર
નથી. આચાર તો તત્વજ્ઞાનને જાણવું ને છે. તો તે જાણનારો હોય તે આચાર્ય

કેહેવાય. તો તે માંહેલું અહીં જુઓ તો ફક્ત “ પોલાણું ” પણ હું એક વાત જુલું છું. એ લોકોનો મોટો ભાગ વિષયશાસ્ત્રનાં તત્ત્વજ્ઞાનને તો જાણ્યામાં જાણ્યે છે. ત્યારે એવાઓને વિષયાર્થ કહિયે તો કાંઈ ચિંતાજેવું નથી. ત્યારે હવે વૈષ્ણવ જાઈઓ તમને અને તમારી સ્ત્રીઓને કામ શાસ્ત્ર. કોકશાસ્ત્ર અથવા વિષય-શાસ્ત્ર શીખવું શીખવવું હોય તો એ લોકો એ બાબતમાં આચાર્ય છે માટે સુખેથી જજો. બાકી તમારું આ લોકમાં ને પરલોકમાં સારું ચાહવા ધારતા હો તો આચાર્ય તરીકે લાંગ્યા વાંસથી પણ અડકશો તો નરકમાં પડશો.

એ પ્રમાણે જેતાં તેવાઓ આચાર્યપણાને મુદ્દલ હાથક નથી. ત્યારે કોઈ એમ સમજે કે તેઓ ગુરુ તો ખરાના? હવે વેદાદિક પુસ્તકોમાં ગુરુ તો માતા પિતા આદિ પૂજ્ય કુટુંબમાંના પુરૂષોને કહ્યા છે અને તેજ પ્રમાણે મહારાજો અને બીજા કેટલાએક બ્રાહ્મણો પોતાના કાકા અથવા બાપને ગુરુ કરી તેની પાસેથી ગુરુમંત્ર પણ શીખે છે. પણ પછીથી જે શાસ્ત્રો થયાં છે તેમાં ધર્મનો ભોધ આપનારને ગુરુ કહેલા છે. પછીથી કેટલાએક મનલબ્ધ સિદ્ધિ-વાળા આચાર્યો થયા તેણે ગુરુને દર્શકથી પણ શ્રેષ્ઠ ગણવા એમ કહ્યું છે. તેમાં લખે છે, કે ગુરુ છે તો માણસ પણ તેને પરમેશ્વર જેવા જાણવા. ત્યારે વિચાર કરો કે જે સ્ત્રીજ હોય તેને તેનાથી વળી કોઈ બીજાજ સ્ત્રીજ માનવી એ કેવું દસવા સરખું છે. અને જેવું હોય તેવું ન માનતાં જુદું માને તો તે કાં તો વિપરીત ભાવના વાળો હોય તે માને, આ તો જેને બ્રમ થયો હોય તે માને, કાં તો જે ઘેલો થઈ ગયો હોય તે માને અથવા કાં તો જેને સનેપાત થયો હોય તે માને ઉપરાંત એક વાત છે કે મજકુર પંથના ગુરુઓ જેવા બીજા પણ પંથ ચલાવનાર ગુરુઓની જાળમાં ફસાઈ ગયલા કાંઈ બુદ્ધિવાળા હોઈને માને. બાકી બીજા કોઈ માને નહી. ઉપરાંત કદી તેમ પ્રજા ન સમજે તો જુઓ શાસ્ત્રપ્રમાણે ગુરુ આ કેહેવાય. મહાભારતે.

વિદલયતિ કુવોર્થં વાધય સાગમાર્થં ।

સુગતિચકુગતિર્દે પુણ્યપાપે વ્યનક્તિ ॥

અવગતિ કૃતકૃત્સાકૃત્યભેદં ગુરુર્યો ।

ભવજલનિધિપોતસ્તંવિના નાસ્તિકશ્ચિન્ ॥ ૧ ॥ ૬૯ ॥

અર્થ—નહારા બોધનો નાશ કરે, વેદાદિ સત્યશાસ્ત્રોનો ઉપદેશ કરે, સારી માઠી ગતિ અને પુણ્ય પાપ તેના માર્ગને સમજાવે તેને ગુરુ કહેવા. અને તેજ ગુરુ આ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં નાવરૂપ થઇને પોતે તરે છે અને બીજાને તારે છે. એ લક્ષણો શિવાય બીજો કોઇપણ ગુરુ થવાને યોગ્ય નથી. આ ઉપરથી શુદ્ધ રૂપ નથી થતું કે તેઓ ગુરુપણને બિલકુલ લાયક નથી. એવા ગુરુપણના બીજા ઘણા દાખલા છે તે અથા અગાડી ગુરુ કાંઈ કહેવા તે પ્રસંગમાં લખ્યું. પણ આ એકજ શ્લોકથી જણાશે કે તે લોકોમાં ગુરુપણનો લગારે અંશ નથી, અને તેથી તેઓ ગુરુ તરીકે માનવાને પણ લાયક નથી. તો તેવાને બગવાન માનવા એ સદાના મદિરા પીનારાનાં લક્ષણ કહેવાય.

વૈષ્ણવભાઈઓ ! તમે ઉપર જોયું તેમ તેઓ ઇશ્વર તો શું પણ આચાર્ય અને ગુરુ માનવાને પણ લાયક થતા નથી, ત્યારે તમે જાણો કે બ્રાહ્મણ માનીએ તેમાં તો ચિંતા નથી. તો તેપણ માનવું એ લોકોવિષે સ્વસભવિત છે. કાં કે એ લોકો જાહેર કોરટામાં ઉઘાડે છોગ કહી ચૂકા છે કે અમે પતિત ભતિના છીએ. તો પતિત સર્વ હિંદુ વરણથી બાહર હોય તે કહેવાય. તેથી તેઓ બીલકુલ બ્રાહ્મણ ન કહેવાય. ત્યારે તમે એમ જાણો કે કોરટના બ્રાહ્મણ નહીં આપણા ખરા. તો જુવો હવે ગીતામાં આવા માણસને બ્રાહ્મણ કહ્યો છે.

શ્લોક.

શમોદમસ્તપઃ શૌચં ક્ષાંતિરાજર્વમેવચ ॥

જ્ઞાનવિજ્ઞાનમાસ્તિકયં બ્રહ્મકર્મસ્વભાવજં ॥ ૧ ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—શમ, દમ, તપ, ચોખાઈ, શાંતિ, નત્રપણું, સાધારણ સંસારી જ્ઞાન, વિશેષ ઇશ્વર સંબંધી જ્ઞાન અને આસ્તિકપણું એ બ્રાહ્મણનાં સ્વભાવિક કર્મ કહેવાય. જ્યારે મહારાજોમાં શમપણું તો છેજ નહીં. ઇન્દ્રીઓને દમવી તેને અદલે હલદી છૂટી મૂકી દે છે. તપ તો પાંચે ઇન્દ્રીઓને પૂરણ વિષય આપવારૂપ કરે છે. વળી પવિત્રાઇ જોઇએ તો વ્યભિચારી પવિત્ર હોય નહીં. મનુ કહે છે વ્યસનાસક્ત ચિન્તામાં સર્વદા સૂતકં ભવેત એનો અર્થ એવો છે કે જેનું મન

હમેશ વ્યસનમાં લાગું હોય તે સદાય સૂતકી બાળુવો. હજાર તરેહની બુઝ્યાઈ તથા ખરાબ કામોમાં જેની બુદ્ધિ પ્રવૃત્ત હોય તેને શાંતિ ક્યાંથી આવે? નર્મ-પાણું તો હોયજ શાનું? જન્મતાં વાર ભગવાન મનાય. જ્ઞાન વિજ્ઞાનનું તો આપણે ઉપર વર્ણન કરી આસા છીએ. જે પોતે ભગવાન બન્યો હોય તે આસ્તિક હોયજ ક્યાંથી? ત્યારે એમ જ્ઞેતાં સાફ જણાય છે કે તેઓ બ્રાહ્મણ-ણાને પણ લાયક નથી. વળી એથી પણ તેઓ ધણા ઉતરતી પંક્તિના શાસ્ત્રધારથી તથા વિચાર શક્તિથી ઠરે છે. તે નીચે પ્રસંગોપાત લખીશું હવે તમારે ગમે તેમ માનો.

વળી હાલના મહારાજોમાં કોઈ કોઈ થોડું ઘણું ભણેલા છે. પણ તેઓ પોતાની વિદ્યાનો ઉપયોગ કોઈ સારા કામમાં નથી કરતા; પોતાના શિષ્યોનું કલ્યાણ કેમ થાય એ વિચારમાં પોતાની વિદ્યાને લગાડતા નથી. પણ હલદું તે માહેલા કેટલોકો લોકોની આંખમાં વધારે ધૂળ છાંટી ઠગાઈ ભરેલાં, જૂઠાં તથા નિકાનોમાં હાસ્ય થયા જેવાં પુસ્તકો વગેરે રચવામાં તેનો ઉપયોગ કરે છે. તો ખરે છે કે તેઓને વિદ્યાનો સાથે કામ પણ શું છે? ગંડું લોકોને લૂંટવા તો તે લોકો તો એવા જન પ્રત્યેથી દ્વસાયલા હોય તે કરતાં વધારે દ્વસાય. તેના દાખલા તરીકે જોઈએ તો જીવજી મહારાજે બલભાખ્યાન ઉપર ટીકા કરેલું જપાયલું પુસ્તક છે. એ પુસ્તક અસલ કોઈ ગોપાળદાસ નામના વાણિયા વૈષ્ણવે એ માર્ગના પૂર્વજોની ઇશ્વર તરીકે સ્તુતિ કરવામાં ગાયું છે. અને તે પછી થશે તે પણ બધા ઇશ્વર અવતરશે એવી મતલબથી ગાયું છે. તે ગુજરાતી ભાષામાં કવિતા કરી જોડયું છે. તેના ઉપર જીવજી મહારાજે જળ ભાષામાં લાંબી ટીકા કરી છે અને પોતે પામર જીવ છતાં ઇશ્વર છીએ એમ લખે છે. એટલુંજ નહીં પણ તે પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે, “વ્યાખ્યાન વેદતેં આધિક હૈં” હાલ કેટલાએક એમ કહે છે કે જે ચાર્વાકનો સંપ્રદાય લય પામી ગયો છે, તો તેઓને વિનંતિપૂર્વક કેહેવામાં આવે છે કે જેઓ પોતાને સાક્ષાત્ ઇશ્વર કહેવડાવે છે તે ચાર્વાકના મતના નહીંતર ખીજા કોણ કહેવાય? અરે! આવા નાસ્તિકોને વારતે કુમારિલ ભટ્ટાચાર્ય ક્યાં ગયા? શ્રી મચ્છંકરાચાર્ય ક્યાં ગયા? મંડલિક રાજા ક્યાં ગયો? પણ કાંઈ ફિકર નથી. નાસ્તિકોનો પરાજય કરનાર શ્વરા નરે જગી જૂકા છે.

વળી એક અમદાવાદવાળા મહારાજે તો મજકુર વલ્લભાખ્યાન કિપર સંસ્કૃત ટીકા કરી છે. સંસ્કૃત પંડિતો બાપડા ગુજરાતી કવિતા સમજવામાં બેનસીય!! તે સાર આણે અજવાળું કસ્યું છે. આમાં તેની અક્કલનો નમુનો દેખાય છે કે નેવનાં પાણી મોભે કસ્યાં છે.

વળી કોઇ બે મેહેતાજીએને કોઇ મહારાજે આશ્રય આપી એક આચાર્ય પ્રકાશ નામનો ગ્રંથ છપાવેલો છે તેમાં પણ બગાડની તથા હસવા જેવી વાતો લખી છે. તે એવી કે ગધેડાને પણ તાવ આને છત્યાદિ છત્યાદિ એવાં ધણાં કામો હાલના મહારાજોનો મોટો ભાગ કરે છે.

ભાગ ૮ મો.

સેવા પ્રકરણની ગીત.

એ માર્ગમાં તરેહવાર જાનની મૂર્તિઓ બનાવી ગને તેને સાક્ષાત્ ઈશ્વર માની તેની સેવા કરે છે. ઘણા મહિમા વાળી અને જેને મોહોટામાં મોહોટી માને છે તે મૂર્તિ (ભગવાન) ને શ્રી ગોવર્ધનનાથજી કહે છે, કે જે વિષે આપણે ત્રીજા ભાગમાં લખી ગયા છીએ. એ મૂર્તિ બૂકરા પથરાની છે અને આશરે અરધા માણસની ઊંચાઇ જેટલી ઊંચી છે. (એનો અર્થ ગોવર્ધન નામના પરવતનો ધણી ધાય છે, પણ જગતની સાથે તેને કંઈ લાગે વળગે નહીં.) એ મૂર્તિ સ્ત્રીસંયુક્ત નથી, કારણ કે તેને બાળભાવે કરી સેવે છે. તોપણ તેના ગોદની ગ્વાલ મંડલી ધણી છે, એટલે તેની પાસે પીતળાદિ ધાતુની કેટલીક મૂર્તિઓ રાખવામાં આવે છે. શ્રી ગોવર્ધનનાથજીના નામની મૂર્તિ, મહારાજો કે વૈષ્ણવો પોતાના ઘરમાં રાખતા નથી. પણ તે મૂર્તિ (ભગવાન) ને સહુથી મોહોટામાં મોહોટી માને છે, અને તેને શ્રીજી, શ્રીનાથજી શ્રીનાથજીઆવા, શ્રીઆવાજી અને શ્રી ગોવર્ધનનાથજી વિગેરે નામોથી ઓળખે છે.

બીજી બળદેવજીના નામની કેટલીક મૂર્તિઓ છે તેમાંની એક જે ગોકુળ તરફ છે તે મોહોટી કહેવાય છે. કેટલાક વૈષ્ણવો તેની માનતા કરે છે, અને તેને ભાંગનો ભોગ ખૂબ ધરાવે છે. ભાગવતાદિ કેટલાક ગ્રંથ ઉપરથી ૨૫૪ જણાય છે કે, શ્રીકૃષ્ણના ભાઇ બળદેવજી મધ્યથી અને ફેરી હતા, માટે તે

બળદેવજીની મૂર્તિને પ્રસન્ન કરવામાટે તેને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કેટલી પદાર્થનો ભોગ ધરાવવામાં આવે છે. એ મૂર્તિની પાસે એક સ્ત્રીની મૂર્તિ એસાડેલી છે તેનું નામ રેવતીજી છે. (બળદેવ એટલે બળનો દેવ)

શ્રીજીના ગોદની સાત મૂર્તિઓ કે જે સાત સ્વરૂપના નામથી ઓળખાય છે. ગુસાઈજીએ પોતાના સાત છોકરાઓને તે વહેંચી આપેલી છે. માત્રાણુ વૈષ્ણવો ઘણું કરીને તે મૂર્તિઓ જ્યાં હોય ત્યાં તેનાં દર્શન કરવા જાય છે. ઉપર જણાવેલી સાતમાંની એ મૂર્તિ તો પ્રથમ જયપુરમાં હતી પણ મહારાજને લાંથી બાગવું પડ્યું તેથી તે મૂર્તિઓને પણ લાંથી તેઓ પોતાની સાથેજ લઈ ગયા. શ્રીનાથજીની મૂર્તિ કરતાં આ ઉતરતી એટલે બીજા નંબરની ગણાય છે. એવિષે હું મારા વાંચનારનું યોગ્ય ધ્યાન ખેંચું છું.

૧ નવનીત પ્રિયાજીની પીતળની એક નાની મૂર્તિ છે, તેનો પગ વાંકો અને હાથમાં માંખણના ઢોંઢા સાથેજ ઘડેલો છે. તેની સાથે સ્ત્રી એસાડતા નથી. (તેનો અર્થ માંખણનાળો એવો થાય છે) એ મૂર્તિના જેવી બીજી કેટલાક મહારાજ અને બીજા વૈષ્ણવો પોતાના ઘરમાં રાખે છે.

૨ બીજી મૂર્તિ કે જેનું મદનમોહનજી નામ છે, તેના જેવી મૂર્તિઓ મહારાજે અને કેટલાક વૈષ્ણવોને લાં હોય છે. પણ તે બીજા નંબરની ગણાતી નથી. એ મૂર્તિ પીતળની હોય છે અને તે ચાર ઇંચથી એક ફૂટ સુધી લાંબી હોય છે. ઉભેલા માણસના ઘાટ જેવી તે મૂર્તિ બનાવવામાં આવે છે. તેની જોડે એક સ્ત્રીની મૂર્તિ ઉભી રાખે છે તેને 'સ્વામીનીજી' એવું નામ આપેલું હોય છે. મદનમોહનજી એટલે કામદેવને મોહિત કરનાર એવો અર્થ થાય છે. પરંતુ જગત સાથે તેમને કશું લાગે વગરે નહીં. સ્વામીનીજીનો અર્થ ધણીયાણી અથવા માત્રકેયુ થાય છે.

૩ ત્રીજી દારિકાનાથજીના નામની પથરાની બનાવેલી એક મૂર્તિ છે, અને તેની જોડાઈ આશરે એક ફૂટની છે. તે ઉભેલી માણસના ઘાટની અને ચાર બૂજવાળી કરેલી છે. તેની જોડે સ્ત્રી ઉભી રાખવામાં આવેલી નથી. એના નામનો અર્થ દારિકાનો ધણી થાય છે પણ બીજા નહીં. સાંબળવા પ્રમાણે એવી મૂર્તિ મહારાજે અથવા બીજા વૈષ્ણવોના ઘરમાં હોતી નથી; કારણ કે તે વસુદેવના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિ છે.

૪ ચોથી મથુરેશજીના નામની કાળા પથરની એક મૂર્તિ છે. તે આશરે પુટક ઊંચી અને દ્વારકાનાથના જેવી છે. મથુરેશજી એટલે મથુરાનો ધણી એવો અર્થ થાય છે. એવી મૂર્તિ પણ ખીજે કંઠી હોતી નથી અને તેનો સખ્ય પણ ઉપર પ્રમાણે છે.

૫ પાંચમી વિકૃલનાથજી અથવા વિકૃલેશરાયજી એવા નામની પીતળની મૂર્તિ છે. તે આશરે અરધા ફૂટ ઊંચાઈની છે. જોભેલા માણસના ઘાટ જેવો તેનો ઘાટ છે. વળી તેની જોડમાં એક સ્ત્રીની મૂર્તિ જોભી કરેલી છે. એનો અર્થ વિકૃલનો ધણી એવો થાય છે. એના જેવી ખીજી મૂર્તિ ક્યાંયે જોવામાં આવતી નથી.

૬ છઠ્ઠી ગોકુલેશજી અથવા ગોકુલનાથજીની પીતળની મૂર્તિ છે તે મનુર્જન માણસના જોભા ઘાટની છે. તેની જોડે એ સ્ત્રીએ જોભી રાખેલી છે. એ મૂર્તિની ઊંચાઈ આશરે પાંચ-છ ઇંચની છે. અને એનો અર્થ ગોકુળના ધણી એવો થાય છે. એવી મૂર્તિ ખીજે કંઠાણે છે નહીં. વળી અગ્ન્યખી જેવું એ છે કે, ગોકુળના ભગવાન સ્ત્રી પરણ્યા ન હોતા, તેની સાથે એ સ્ત્રી ખેસાડેલી છે અને દ્વારકા તથા મથુરાવાળા કૃષ્ણ પરણેલા હતા તો તેની સાથે એક પણ સ્ત્રી ખેસાડેલી નથી.

૭ સાતમી ગોકુળચંદ્રમાજીની પથરાની એક મૂર્તિ છે, તેને એ હાથ છે. અને જોભેલા માણસના જેવા ઘાટની છે. તેની જોડે સ્ત્રી જોભી રાખેલી છે. એ મૂર્તિ મદનમોહનજીના જેવડી આશરે છે. એના નામનો અર્થ ગોકુળના ચંદ્રમા થાય છે. એવી મૂર્તિઓ પણ ખીજે કંઠી જોવામાં આવતી નથી.

એ પ્રમાણે એ સાત સ્વરૂપની મૂર્તિઓ કહેવાય છે, અને તેઓ ખીજીથી જિનરતા અથવા ખીજન નંખરના ભગવાન કહેવાય છે. વળી દરેક ગામોમાં મહારાજોને ત્યાં મૂર્તિઓ હોય છે, તેમાં પણ જ્યાં ધણી હવેલીઓ હોય તેમાંથી પણ પૈસાદાર મહારાજ અથવા પ્રથમ આવી વસેલા હોય તેના હવેલી મહેતી કહેવાય છે, અને તેમાં જે મૂર્તિ હોય છે તે ઉપર બળાવેલી ખીજન નંખરની મૂર્તિ કરતાં કિતરતી પણ ગામના ખીજન ભગવાનોમાં તે મુખ્ય ગણાય છે, અને આકીના ભગવાન તેથી કિતરતા ગણાય છે, તે મૂર્તિઓનાં નામો પણ એવાંજ હોય છે કે, જેમાંથી પ્રભુતા સુચક અર્થ નીકળતો નથી પણ મનુષ્યપણું દેખાડનારા અર્થો નીકળે છે. જેવા કે:—

કેટલેક ઠેકાણે બાળકૃષ્ણની મૂર્તિ હોય છે તે નાહનામાં નાહાની હાથના અંગુઠાથી તે મહોટામાં મહોટી ત્રણ ઇંચ સૂધી ઊંચી હોય છે. શુંઠણુબર ચાલતા નાહના છોકરાના જેવો તેનો આકાર હોય છે, અને હાથમાં માંખણનો લાડવો આપેલો હોય છે. તે પીતળની મૂર્તિ હોય છે. (મદન મોહનજી પાસે સ્ત્રી જેમ બેસાડે છે તેમ આની પાસે બેસાડતા નથી. એટલુંજ નહીં પણ નાનો બાળક છતાં તેની માને પણ પાસે બેસાડતા નથી, અને બાપડાને એકલોજ બેસાડે છે) એના નામનો અર્થ ‘ નહાનો કૃષ્ણ ’ થાય છે.

કેટલેક ઠેકાણે ‘ નટવરજી ’ એવા નામની મૂર્તિ બેસાડે છે તેનો આકાર અને રીતભાત ઘણુકરીને બાળકૃષ્ણજીને મળતી હોય છે. એના નામનો અર્થ ‘ ભવધ્યામાં શ્રેષ્ઠ એવો થાય છે. ભવધ્યો એટલે નાટકકાર અથવા નટ, અને વર એટલે શ્રેષ્ઠ. તેથી એના નામનો અર્થ સારો નાટકકાર અથવા ઉત્તમ ભવ-ધ્યો થાય છે. એની જોડે સ્ત્રી ઊભી રાખવામાં આવતી નથી.

કેટલેક ઠેકાણે ત્રિલંગીલાલની મૂર્તિ બેસાડે છે તે માણસના ઉભા ધાટના જેવી હોય છે તેમજ તે મુરલી વગાડતો હોય તેમ દેખાય છે. તેના શરીરના ત્રણ વાંક, એટલે ત્રણ ઠેકાણેથી વાંકી હોય છે. તે ઉપરથી તેનું નામ ત્રણ વાંકવાળો એવું પાડવામાં આવેલું છે.

એ ઉપરાંત ક્યાંક ક્યાંક શ્રીલાલ અથવા શ્યામલાલ અથવા વનમાળી વગેરે નામોની મૂર્તિઓ છે તેમાંથી કેટલીક ઊભા ધાટની અને કેટલીક બેઠા ધાટનો હોય છે. એ નામોના અર્થ શ્રીલાલ એટલે સ્વામીનીજી સહિત છોકરો. શ્રી એવું નામ પુષ્ટિમાર્ગમાં સ્વામીનીજીને આપેલું છે. અને લાલ છોકરાને કહે છે. જેમ કે ‘ નંદકો લાલ ’ અને બીજો શ્યામલાલ અને તેનો અર્થ ‘ કાળો છોકરો ’ કરીને થાય છે. અને ત્રીજો વનમાળી નામ છે તેનો અર્થ ‘ જંગલનો રખેવાલ ’ થાય છે. ઈત્યાદિ ઈત્યાદિ મૂર્તિઓ તેઓની છે.

એ પ્રમાણે મતારાજીને ત્યાં તેમ તીર્થયાત્રામાં મૂર્તિયો હોય છે. તેને ચડતા ઉતરતા ભગવાન માનવામાં આવે છે. એમાં અગ્નયેષ જેવું એ છે કે, એ બધી મૂર્તિઓમાં ઇશ્વરપણું, કે પ્રભુતાર્થ દેખાડનાર એક પણ નામ નથી એટલુંજ નહીં પણ ચક્રવર્તિ રાજના જેવો પણ દેખાવ દેનાર એક નામ નથી. કોઈ નાના હુંગરાનો ઘણી, કોઈ એકાદ ગામડાનો ઘણી, કોઈ નાનો કૃષ્ણ, કોઈ

માખણવાળો, કોઈ ભવાયામાં ઉત્તમ અને કોઈ ત્રણ વાંકવાળો એવાં એવાં એવ કુદાઈ ભરેલાં નામો કલ્પેલાં છે, એવાં નામો શા સારું કલ્પેલાં છે કે નાહાના કુળ્ય અને નંદના કુંવરમાં તથા મનુષ્ય લીલામાં લોકોની પ્રીતિ લગાડવી ? અને એવું હોય તો અતે અમેને પણ તેવા ભગવાન માની લે. જો ઇશ્વર દર્શક નામો હોય તો તેનો મહિમા પણ નામની સાથે આવી જાય, એટલે ઈશ્વરનાં ૩૫ જુદાંજુદ દેખાય; અને એવી શક્તિનો ઇશ્વર કંઈ મનુષ્ય ન અને. કદાપિ તે નામોમાંથી એવો અર્થ નીકળે અને તે સર્વ શક્તિમાન દેખાય તો પછી એઓને કોઈ પણ કદી માને નહીં. એટલામાટે મૂલ પુરૂષે એ કદાઈ ભરેલાં નામો મૂલથીજ રાખેલાં છે, તે સારી રીતે સમજી શકાય છે.

એ મૂર્તિઓની મહારાજ લોકો વેદ મંત્રથી સ્થાપના કરતા નથી, પણ અસલથી આચારજી ગાસાઈજી વગેરેની સંવેલી છે. તેથી તેમાં આવિર્ભાવ તિરેભાવ થઈ ગયો છે. કોઈ નવા મહારાજને ત્યાં મૂર્તિ બેસાડવી હોય તો કોઈ જૂના મહારાજને ત્યાંથી ધણી મૂર્તિ હોય તેમાંથી એકાદ માગી લાવે છે. અથવા તો કોઈ વૈષ્ણવ પાસેથી લે છે, એ ન અને તો જૂની કોઈ મૂર્તિઓ હોય તેના ગોદના શ્રી હાકોરજી લાવીને બેસાડે છે. અને તેને સેવીને અનેક તરેદથી ધામધુમ કરી તેનો મહિમા વધારે છે. તેથી બિચારા ભોળા માણસો એ બધી વાતોને સાચી માની કસાઈ જાય છે. તે લોકો જે પોતાનો મહિમા વધારે છે તે તેમને માટે વાજળી છે. જેમ કે કોઈ પોતાના બળદનો કે પાડાનો મહિમા વધારે તો તેમાં જે કાંઈ કમાણી થાય તે પોતાનેજ થાય. તેમજ આ લોકોની મૂર્તિયો પણ તેના પોઠિયા છે. અને સારીરીતે કમાણી કરી આપે છે. પેહડાની મુખ્ય કમાણીની ચીજ છે તેથી તેનો મહિમા વધારે તો પોતાને લાભ થાય તથા સાથે પોતાનો પણ મહિમા વધે.

હવે મૂર્તિઓની સેવા કેમ કરવી તેવિષે તે લોકોના પુસ્તકોમાં લખે છે કે, ‘યથા દેહે તથા દેવે’ જેમ દેહની તજવીજ રાખીયે છીએ તેમજ દેવની તજવીજ રાખવી. વેદમાં કહેલા ‘વિદ્વાઃ સૌંદે દેવાઃ’ એટલે વિદ્વાન પુરૂષો છે તેજ દેવ છે, તેને વિસારીને નિર્જીવ, પથરાના, કંસારાના ઘડેલા પીત્તળના અને લાકડા વિગેરેના કરેલાં પુતળાંને દેવ ઠાકી બેસાડે છે. આહા !! કટલી કુચાર્થ !

એ માર્ગમાં ગુસાંધઝોના ઘરમાં જે સેવા પ્રકરણ ચાલે છે, તે આ પ્રમાણે.—પ્રથમ દરરોજનું સાદું વર્ણન કરી જઈએ. પ્રથમ સહવારમાં પૂજારી લોકો નાહી ઘોષને ઠાકારના મંદિર આગળ ઘંટા વગાડે છે. તે ઘંટા જરા જરા ખોલરીને ત્રણવાર વગાડે છે. તે પછી મંદિર ખોલીને અંદર જાય છે. ત્યાં મૂર્તિને રાતના શય્યા ઉપર સુવાડેલી હોય ત્યાંથી ઉઠાડે છે. પછી તેજ કપડાં જરાતરા ઠીક કરીને સિંહાસન ઉપર બેસાડે છે. તે પછી તેને ભોગ ધરે છે. તેમાં ઘણું કરીને મીઠાઈ હોય છે. તે ભોગ ધર્યા પછી ઠાકારજના—મંદિરના બારણા ખોલી બાહર ઉભા રહેલા વૈષ્ણવોને દર્શન કરાવે છે. પછી વૈષ્ણવો દર્શન કરવાને માટે ધક્કા મૂકી કરી અંદર આવે છે. દરેક દર્શન ખુલ્લી વખતે સમાજ બેસે છે. સમાજ એટલે એક જણ કીર્તન ગાય છે તથા એક મૃદંગ વગાડે છે તથા કેટલાક ઝાંઝ વગાડે છે. એકાદ તંબુરો પણ વગાડે છે. બાજે વખત સારંગી, સતાર. મોરચંગ, ડક વગેરે પણ વાગે છે. કીર્તન તરેહવાર રાગમાં કૃષ્ણલીલાવિષે જોડેલાં છે કે જે, નીચે વ્યભિચાર વધવાના કારણમાં લખવામાં આવશે. એ પછી મૂર્તિની આર્તિ ઉતારવામાં આવે છે. તેને મંગળાઆર્તિ કહે છે. એ દર્શન ઘણું તો દશેક મિનીટ થતાં હશે તેટલામાં ધક્કા મૂકી કરી પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓ જેમ તેમ દર્શન કરી લીએ છે. દર્શનનો હકિકત પણ જુદા પ્રકરણમાં નીચે લખવામાં આવશે. એ પછી મૂર્તિની આડાં બારણાં બંધ કરી દે છે. ત્યારપછી બધા ચાલ્યા જાય છે. એ દર્શનને મંગળાનાં દર્શન કરીને કહે છે.

પછી મંદિરમાં મૂર્તિને જે શૃંગાર તથા લૂગડાં પહેરાવેલાં હોય તે મહારાજ કે જે પૂજારી હોય તે ઉતારે છે, તે પછી મૂર્તિને તેલ વગેરે લગાડીને બાનાં પાણીથી નહવરાવીને પછી તેનું અંગ લૂવે છે. ત્યાર પછી વળી શૃંગાર ધરાવે છે તે મૂર્તિના કરતાં વિસ્તારમાં ઘણો વધારે હોય છે. પછી તે ગાદી ઉપર પડ્યા હોય છે તે શૃંગાર દરરોજનો જુદો જુદો તરેહનો હોય છે. વાધા પણ તેમજ હોય છે. માથા ઉપર પણ તરેહવાર જાતની તળવીજો કરે છે. એ પ્રમાણે જેમ માણસ ધરેણાં લૂગડાં પહેરે તેમ પહેરાવી પૂતળાંને તૈયાર થાય પછી સિંહાસન વગેરે ઠીક ઠાક કરીને દર્શન કરાવવા સાડ મંદિર ખોલે છે, તે દર્શન અગાઉ ક્યાં તે પ્રમાણે થાય છે. આ વખતે પણ મૂર્તિને આર્તિ

ઉતારવામાં આવે છે તે શૃંગાર આર્તિ થઈ એમ કહેવાય છે, તેમજ એ દર્શનને શૃંગારનાં દર્શન એવું નામ આપેલું હોય છે, અને તે પાંચ છ મિનીટ થાય છે.

એ પછી વળી પાછાં બારણાં બંધ કરવામાં આવે છે. અને વળી પાછી તેને કંઈ સામગ્રી ધરે છે, તેને થોડીવાર થયા પછી જે દર્શન ખોલવામાં આવે છે તેને ગ્વાલનાં દર્શન કહે છે. તે કોઈ ઠેકાણે થાય છે અને કોઈ ઠેકાણે થતાં પણ નથી. એ દર્શન વખતે આર્તિ કરવામાં આવતી નથી, માત્ર ચાર મિનીટ રહી બંધ થાય છે.

ચાર પછી વળી અંદર તરેહવાર પકવાનો અને સુખડી (દાલભાત) વગેરે ધરવામાં આવે છે, તેને વૃણુવો, ઠાકોરજીને ભોગ આવ્યા એમ કહે છે. ભોગ ધરાવેલી બધી ચીજ અરધો પોણો કલાક સૂધી અંદર મૂર્તિજી ખાય છે અથવા ભોજન કરે છે એમ કહે છે પણ તેમાંથી દોકડા એક ભાર પણ ધટેલું સંભળાતું નથી. એ બાબતમાં લોકોને એમ સમજાવ્યું છે કે ઠાકોરજી જે ચીજ આરોગે છે, તે લક્ષ્મીજી પાછાં ધરી જાય છે. એ પછી મંદીર ખોલીને બંધ બારણે માણસો અંદર જાય છે, તે વખતે તેઓ મૂર્તિનું મો ઘોવે છે તથા ખોખામાં પાણી લઈ મૂર્તિના મો આગળ રાખીને જાણે પીંડુ હોય એવો ડાલ કરે છે. તે પછી પાત્ર સુપારીનો ભોગ ધરે છે. અને તે પછી મંદીર ખોલીને બહાર ઉભેલા વૃણુવોને દર્શન કરાવવામાં આવે છે. તે વખતે સમાજ બેસે છે તથા તે સમયનાં પદો ગવાય છે. એ દર્શન વધારેમાં વધારે પાંચ કલાક સૂધી થાય છે પછી આર્તિ. ઉતારવામાં આવે છે. તેને રાજભોગ આર્તિ કહે છે. તથા એ દર્શનને રાજભોગનાં દર્શન કહે છે. એ વખતે મૂર્તિ આગળ તરેહવાર રમકડાં તથા ચોપડ પાસા રાખવામાં એટલા-માટે આવે છે કે તેથી શ્રી ઠાકોરજી રમે. પણ યાદ રાખવું કે જેવાં રમકડાં તેવાજ ઠાકોરજી હોય છે.

એ પછી મંદીર બંધ કરીને સહુ પોત પોતાને ઠેકાણે જાય છે, તે વખતને અનોસર યયાં એમ કહે છે. એ પછી મહારાજ તથા મુખિયા ભીતરીઆ પોત પોતાની જમવાની જગા ઉપર જાય છે. હવેલીના દરેક માણસોને ખાવાનું આપવા, નેક બાંધી આપેલો હોય તે પ્રમાણે આપે છે પછી ખાદખાને બધા પોત પોતાના કામમાં લાગે છે. પૂનરી લોકોને સારી કુરસદ મળે

છે તે દુરસત અલખતે ચાર પાંચ વા છ કલાકની હોય છે. તે વળી પાછો એક પૂજારી નાહી ઘોઘ મંદીર આગળ જઈ. ઘંટા નાદ ત્રણવાર કરે છે. થોડીવાર રહીને પછી મંદીર ખોલે છે. અને સમુ' નમુ' કરી પડદો ખોલી વૈષ્ણવોને દર્શન કરાવે છે તેને ઉત્થાપનનાં દર્શન કહે છે. આ વખતે પણ ગાયન થાય છે પણ આર્તિ ઉતારતા નથી. એ દર્શન આશરે આઠ દશ મિનીટ થાય છે.

એ પછી વળી પાછાં બારણાં બંધ કરવામાં આવે છે, ત્યારે લીલો અથવા લૂકો મેવો ભોગ ધરાવે છે. ફેટલીકવાર ભોગ ધરી પછી વળી પાછાં દર્શન કરવવામાં આવે છે, તેને ભોગનાં દર્શન કહે છે, ત્યારે પણ ગાયનની સમાજ ખેસે છે. આ વખતે આર્તિ ઉતારવામાં આવતી નથી એ દર્શન આશરે પાંચ-દશ મિનીટ લગી થાય છે. અને ચોપડપાસા વિગેરે ઉપાડી લેવામાં આવે છે.

ત્યાર પાછાં બારણાં બંધ કરે છે અને ફેટલીકવાર અંદર ગયેલ મથલ કરીને સધ્યાનાં દર્શન કરાવે છે. અને આર્તિ જે ઉતરવામાં આવે છે તેને સંધ્યા આર્તિનાંજ દર્શન થયાં એમ કહેછે. એ દર્શન પાંચ છ મિનીટસુધી થાય છે.

એ પછી વળી મૂર્તિનો બધો શૃંગાર ઉતારી તેને ભોગ ધરાવે છે તેને બાળુ કહે છે, તે બાળુ થયા પછી મુખમાર્જન વગેરે કરી પાન સોપારી ખવરાવે છે. ત્યાર પછી મંદીર ખોલી દર્શન કરાવે છે, તેને સેનનાં દર્શન કહે છે આ વખતે પણ સમાજ ખેસે છે, ને આર્તિ પણ ઉતારવામાં આવે છે. એને સેન આર્તિના દર્શન પણ કહેવાય છે. એ દર્શન દશેક મિનીટ થયા પછી મંદીર બંધ થાય છે.

એ પછી મૂર્તિને રાત્રનાં લૂગડાં પહેરાવી સળની (પધારી) ઉપર પોઢાડવામાં આવે અને તે ઉપર ઓછાડ વગેરે ઓઢાડી સૂવારી દે છે જે લાલજી હોયતો એકલો સૂવાડે છે અને જે મદન મોહનજી વિગેરે હોયતો સાથે તેની સ્ત્રીને પણ સૂવાડે છે. અફસોસ આવી મૂર્તિ બિચારીઓ શે'કડો વર્ષો થયાં સાથે સૂવે છે પણ કોઈ લાલજીને જન્મ આપતી નથી. ગર્ભ તો કોઈકને થતો હશે પણ પાછું બધું નક્કર ખરું તેથી ગર્ભને બહાર નિકળવાની જગ્યા નહીં મળતી હોય!

આ પ્રમાણે આખા દિવસમાં આઠ વખત દર્શન થવાનો નિયમ છે. અને પાંચ વખત આતિ ઉતારવામાં આવે છે તથા આખા દહાડામાં લગભગ પોણા દરોડો મૂર્તિ સાથે ચાળા કરવામાં આવે છે તથા ઘડી ઘડી ઢાંક ઉઘાડ કરી કરીને આખા દિવસમાં આઠ વખતમાં ફક્ત સાઠ સીતેર મિનીટ દર્શન કરાવવામાં આવે છે. હવે એમ દર્શન કરાવવામાં એ લોકોને લાભ છે, તે એ કે એમ કરવાથી માણસો ધણું એકઠાં થાય. અને દર્શન ખોલતી વખતે ધણું લોક જમા થએલું દેખાય, તેથી ભલકામાં વધારો થાય. જે ધણીવાર દર્શન થતાં હોયતો માણસો છૂટા છવાયાં આવતાં જાય અને પૂજારી લોકોને પોતાના મનવાંછિત કામો થાય નહીં. વળી ખીચું એ કે, અન્નાની લોકોને ઢાંક ઉઘાડ કરવામાં મોહ ભરાય છે ને તેવે તેવે ઠંકાણું જલદી દોડી જાય છે, એ વિષે પંજાબી ભાષામાં એક શાખી છે.

ઢક્કપયોધરમુગે ઢક્કેમોહાલગા ।

ગગને ચરતિમાનુ લોક દિવાલય લગ્ગ ॥ ૧ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ :—કોઈ ઊંઘાડાં સ્તનવાળી સ્ત્રીને કોઈ કહે છે કે, હે યુવાન અવસ્થાવાળી ! તું તારાં સ્તન ઢાંક, કારણ કે ઢાંકતીથી કોઈને પણ મોહ લાગશે; પણ ઉઘાડાં હશે તો મોહ લાગશે નહીં. તંત્રી દાખલો સૂરજપંથી લોકોનો આપેલો છે કે, સૂર્ય સાક્ષાત્ આકાશમાં સ્વયં ફર્યા કરે છે તેને તે લોકો જોતા નથી પણ તેની મૂર્તિ કરીને જે મંદિરમાં બેસાડેલી છે, ત્યાં તે લોકો એકઠા થાય છે. કારણ કે તે મંદિરને વખતે વખત ઢાંક ઉઘાડ કરવામાં આવે છે, તેથી આજ્ઞાની લોકોને મોહ લાગેલો છે.

તે પછી ઋતુ ઋતુનાં દર્શન જૂદી રીતે કરાવવામાં આવે છે. શીયાળામાં પાછલી રાતના એકથી તે ચારવાગા સુધીમાં મંગળા થાય છે અને એ વખતે યુવાન સ્ત્રી અને યુવાન પુરુષો એ દર્શન કરવા આવે છે. શીયાળામાં મૂર્તિને જાડાં અને ગોદડીનાં લૂગડાં પહેરાવવામાં આવે છે. ખાવાનું ઉતું ઉતું ભોગ ધરાવે છે. મૂર્તિપાસે અગ્નિની સગડીઓ ધગ ધગતી રાખવામાં આવે છે. અને રાત્ર્યભોગ ધણું કરીને સૂર્યોદયની અગાઉ કરી લેવામાં આવે છે, ઈલાદિ ઈલાદિ જેમ શીયાળાની ઋતુમાં દરેક માણસ વર્ષવાની તજવીજ કરે છે તેમ કરે છે.

તે પછી ઉનાળાની ઋતુ આવે છે, સારે મૂર્તિ તે ધણાંજ ઝીણા લૂગ-
ડાંના વાધા ધરાવે છે. શૃંગાર પણ હલકો ધરાવે છે, તરેહવાર જાતનાં સુ-
ગંધી દુધોની માળાઓ ધરાવવામાં આવે છે અને ખાવાનું પણ ઋતુ અનુસાર
થાય છે. ઉનાળાનો દિવસ મહોટો તેથી સવારનાં મંગળાનાં દર્શન છથી આઠ
વાગે થાય છે, મંદિરમાં તરેહવાર જાનના અતર મૂર્તિને લગાડવામાં આવે છે.
અને મંદિરમાં ગુલાબ જળ વિગેરે છાંટવામાં આવે છે. મંદિરના ચોકમાં
તરેહવાર જાતના ઉડતા પાણીના કુવારા તેમજ તમામ ઠંડી હવા આવે તેવી
ચોજના કરવામાં આવે છે.

ચોમાસામાં સાધારણ કપડાં, સાધારણ ખાણા અને સાધારણ રીતિ-
જાત કરવામાં આવે છે પણ તે માણસને જે જે અનુકૂળ ચીજ હોય તેથી
ઠાકોરજીને અંગીકાર કરવામાં આવે છે.

એ પ્રકરણ જ્ઞેતાં એક અગ્નયણી લાગે છે કે, એ પુટિમાર્ગના ભગવાન
પણ એવા કે જ્ઞેને ઋતુ અનુસાર ચાલવું પડે. પણ ઋતુઓ એ ભગવાનના
કલામાં આવે નહીં !! શીયાળાના સમયમાં બીજે ઠંડાણે તો નહીં પણ હવે-
લીમાં તો ઉની ઋતુ કરી મૂકે ? અર્થાત્ તેમ તેનાથી બની શકતું નથી.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે લોકોને આખો દિવસ મૂર્તિમાં ને મૂર્તિમાં ગાળ-
વાને શીખવે છે, અને મૂર્તિ છે તેજ ભગવાન છે એવું સમજવવામાં આવેલું
હોય છે. વેદ-શાસ્ત્રમાં કહેલાં કર્મ, ઉપાસના જ્ઞાન વિગેરે બૂલી જઈ લોકો
કેવળ મૂર્તિનાંજ કામમાં રોકાયેલા રહે છે. એવું તેઓને શિખવવાનું દેખીતું
કારણ એ છે કે, લોકો એક તો ધંધામાં રોકાયેલાં હોય તેને આવાં દર્શન વિગેરે
નાટક અથવા ફારસ જોવામાં આવે એટલે બીજી કાંઈ ગણતી તેને રહે નહીં.
જે તેમ થાય તો તે લોકોને ખરું જ્ઞાન થાય નહીં. ખરું જ્ઞાન થાય નહીં ત્યાં
સૂધી ખોટાને મૂકે પણ ક્યાંથી માટે એવાં શિષ્યરૂપી ઐકરાંતાં પગમાં એક
જ્ઞેતની સાંકળ બાંધવા જેવું કરેલું છે. આખો દાહાડો પુતળાંઓ પછવાડે
હેરાન થવું એ વલ્લભના પોતાના સિદ્ધાંતથી ઉલટું છે. વલ્લભાચાર્યે પોતાના
સિદ્ધાંતમુક્તાવલી નામના ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે :—

નત્વાહરિં પ્રવક્ષામિ સ્વસિદ્ધાંતવિનિશ્ચય ॥

કૃષ્ણસેવા સદાકાર્યા માનસી સાપરામતાઃ ॥૧॥૭૧॥

અર્થ.—હું હરિ એવા ભગવાનને પ્રણામ કરી મારો નિશ્ચય કરેલો સિ-
દ્ધાંત કહું છું. તે એ કે, કૃષ્ણની સેવા હંમેશા કરવી. તેમાં માનસી સેવા
સર્વેથી ઉત્તમ છે. વલ્લભ કહે છે કે, માનસી સેવા એટલે કૃષ્ણનું ધ્યાન ધરીને
મનમાં સેવા કરવી, એ ઉત્તમ છે. ત્યારે હવે મનની સેવાનો પા અરધો
કલાક થાય, પછી તો માણસ નવરો રહે તો સારું. પાછળવાળાઓએ તો
એમજ ઠોકી ઠોકી બેસાડેલું છે કે આખો દહાડો રોધાયલા રહેવું. હવે વ-
લ્લભનો આ શ્લોક તેની સેવાને આડો કરે તે માટે તેની ટીકામાં લખ્યું છે કે,
ખરા મનથી સેવા કરવી તેને માનસિક કહે છે. પણ તે ખૂબ સમજતા
નથી કે જેને મનથીજ સેવા કરવાની ન હોય તે એવી મૂર્તિને દરિયામાં નહીં
પથરાવે?

ખાવા પીવાની લાલચે કેટલાક ઉત્સવો કરેલા હોય છે, તે ઉત્સવને દ-
હાડે વળી મૂર્તિની પૂજા તથા દર્શન જ્વૂદી રીતનાં થાય છે. પરંતુ ઉત્સવનું
મુખ્ય તાત્પર્ય ખાવા પીવાનું હોય છે. અતે રસના અન્નિદ્રવના નિષ્કર ઉપર
તો કેટલાક, શેષી વૈષ્ણવો અંદર ઝુક્યા રહે છે.

૧ જન્માટમીનો ઉત્સવ સંકળી મહોટો મનાય છે. એટલે શ્રાવણ વદ
૮ ને રોજ રાત્રીનાં બારેક વાગે કૃષ્ણનો જન્મ કલ્પેલો છે, તેથી તે વખતે
કૃષ્ણના જન્મની ક્રિયા મૂર્તિ સાથે કરે છે, ચિરેરાજના પથરાતે દ્વિતી તવ-
રોવે છે અને જન્મનાં દર્શન ખોલે છે. ત્યારે અરધી રાત્રીને સમયે સ્ત્રી અને
પુરૂષો દરશન કરવા જાય છે. એટલામાં ગોપો ત્યાં પ્રવેશ કરે છે. એટલે
પાંચ સાત વજ્રુ ગોવાળિયાનો સ્વાંગ લે છે અને બે ચાર ગોપિકાઓ થાય છે.
આ વખતે ખીજ કેટલાક લાવી વૈષ્ણવો મંદિરના અંદરના ચોકમાં દાખલ
થાય છે. જેમ નદજીને ઘેર વંચામણી થઈ તેથી સહુ નાચ્યા દૂધા લતા તેમ
અહીં પણ નાચે દૂદે છે, તેને નંદ મહોત્સવ કહે છે. આ પ્રસંગે વેશધારી
ગોપો, મહારાજો અને ભાવિક વૈષ્ણવો એક કુંડાળાના આકારમાં ખૂબ નાચ
કરતા એક ખીજ ઉપર લળદર મેળવેલું દહીં જે તૈયાર કરેલું હોય તે છાંટે
છે. આ વખતે જે વયે સમાજ બેઠેલી હોય છે તે “આજ નંદરાય કે આ-
નંદ ભયો” એ પદ બધા સાથે સાથે બોલીને ખૂબ નાચ્યા કરે છે, અને ક-
લાએક વારમાં બ્યારે થાપી જાય ત્યારે નંદ મહોત્સવ અંત કરીને અંદર જે

હોય તે બધા ખાવા બેસી જાય છે તેમ મહારાજ પણ તે બધા સાથે ખાવા બેસે છે. એમ થયા પછી પરોઢિયે, જન્મ પામેલો શ્રી હાકોરજી પારણામાં જુએ છે. ત્યારે લોકોને દર્શન ખોલે છે. જે કોઈ વખતે પણ દરશન ન કરે તે આ દિવસે કરવા આવે છે, અને મંદિરમાં ઘણી બીડાબીડ થવાથી ધક્કા મૂકીને પણ કંઈ સુમાર રહેતો નથી. ખીજા દિવસમાં તો આગળ પાછળ દરશન કરવા આવે પણ આજ તો બધા સાથે આવે તેથી અત્યંત ગીરદી થાય છે. હવે મંદિરમાંનું થોડુંક નાટક વર્ણન કરું છું, મંદિરમાં હાકોરજીને પાલણ્યામાં બેસાડી તેને ઘણા ભારે શૃંગાર કરે છે. બે જણા ભવૈયાનો વેપ લે છે. મહારાજ કે મુખાચો યશોદાનો વેશ લે છે અને તે વેશ લેનાર તેના ડાડી અને મુંછ બોડાવીને, કૃત્રિમ ચોટલો રાખીને, ૩ વિગેરેનાં રતન કરીને બધો સ્ત્રીનો પોશાક પહેરી સ્ત્રી જેવો થઈ મૂર્તિના પારણાં આગળ માની પેઠે બેસે છે અને પારણાંને હાંચકા નાખે છે. વળી હાથેવતી જણ ઝલિયાં વગાડે તથા દરમટડી ફેરવે તેમજ તરેહવાર રમકડાં મૂર્તિને દેખાડે. હાય હાય!! આતે ધર્મનું મહાન કે નાટકશાળા? વળી ધર્મની બાબતના સ્વાંગ લેવાના હશે? નાનાં બાળકને રમકડાંવતી રમાડે તેમ જડ મૂર્તિ આગળ રમકડાં મૂકી રમાડે છે! અમારો એક મિત્ર કે જે હવેલીમાં દર્શનના ભાવમાં પડ્યો ન હતો તેને આવી બાબત જોઈને શરમ લાગી કે આતે શું કરતા હશે! આ શું ધરમની જગા હશે? વળી એક વાત કરે તે બીજો ન કરે, ઉપર કહ્યા પ્રમાણેની ચેષ્ટા કરે, પણ યશોદાએ જણ્યું તે નાટક તો કરે નહીં!! યશોદાને સવાવડના ધરમાં સૂવું જોઈયે. મૂર્તિને તેનાં રતન ધવરાવવાં જોઈયે. વિગેરે દેખાવ બધો લોકોને તાદૃશ્ય દેખાડવાં જોઈયે. હવે વૈષ્ણવ ભાઈયોને અમે પૂછીએ છીએ કે, જુઓ આ નાટક છે કે કાંઈ બીજું? નહીંતો મહારાજની સ્ત્રીયો છે, તે જાહેરમાં જેમ બીજે ઠંકાણે મથું દાંકી ને બેસે છે તેમ બેસે અથવા અહીંઆં બેસવા લગ્નતી હોય તો મુખિયાની સ્ત્રીયો ક્યાં નથી? જો તેમ કરે તો કાંઈક સારું રૂપ તો દેખાય! પણ એઓને તો કેવળ નાટકજ કરવું. જેમ ભવધયાઓ પોતાની મુછો બોડાવી સ્ત્રીયોનો વેશ લે છે તેમ એ લોકો આવા ઉત્તમ દિવસે મુંછ બોડાવી સ્ત્રીનો વેશ લઈ શ્રી હાકોરજીના પારણાં આગળ બેસે છે ત્યારે ખરું છે કે નાટકમાં સ્ત્રી સામેલ થઈ શકે નહીં એવી હિંદુસ્તાનમાં

રીત છે. એક માણસ નંદરાયનો વેશ લે છે. અર્થાત્ ખુદ્દા જેવો થાય છે, હાથમાં લાકડી લે છે, આગળ એક ધોળું ડાઢું બાંધે છે, પુંઠે ખુદ્દ કહાડી ધરડાં ડોકરાની પેઠે પાલણી આગળ બેસે છે, અને તરેહવાર રમકડાં લઈ ઠાકોરજીને દેખડાવી બરાબર આબેહુલ કૃષ્ણના જન્મના નાટકનો વેશ બજવી બતાવે છે. કેટલાંક માણસો કહે છે કે જૂઓ હવેલીમાં કેટલાં માણસો આવે છે? એમાં નવાઈ જેવું કંઈ નથી. જેમકે નાટક કે ભવાઈયાના ખેત્રો જોવા હજારો લોકો પૈસા આપીને જાય છે. સારે અહીંતો વગર પૈસે નાટક જોવાનું મળે તે જોવા કેમ જાય નહીં? વળી નાટક કરતાં આ ઠાકોર એક વિશેષ લાભ એ થાય છે કે, અત્યંત ઉત્તમ, યુવાન, યુગ્મસુરત, શૃંગારવાળી, સારા ધરની અને મનભાવતી સ્ત્રીઓના આંગ સ્પર્શનો લાભ થાય અને લાગ દ્વાવે તો અલિંગન પણ થાય. વળી કોઈ વખત કોઈ બીજું પણ થવાનો વખત મળે. સારે વિષયી લોકોને સોગણો વધારે લાભ થાય. આવી લાલચે માણસો બેળાં થાય તેમાં આશ્ચર્ય શું?

૨ પછી બાદરવા શુદ્ધ ૮ ને રોજ રાધા અષ્ટમી આવે છે તે દહાડે રાધા જીનો જન્મ થયો એવું કહે છે. (રાધાજી એટલે કૃષ્ણજીનાં ચોરીએ થયેલી સ્ત્રી) જન્મઘટીથી તે આજ દિવસ સુધી ઠાકોરજી પાલણીમાં જુલે છે. તે તે પછી જુલી ઉતરે છે. કોઈ ઠાકોરે લખેલું છે કે આગલે વર્ષે રાધાજી જન્મી હતી તેથી કૃષ્ણ કરતાં તે સાડા અગિયાર મહીના મહોટી હતી. તે મહોટી ન કહેવાય તે માટે તેણે માસ બાર સુધી પોતાની આંખો ઉઘાડી નહોતી કૃષ્ણનો જન્મ થયા પછી પંદર દહાડે આંખો ઉઘાડી. એટલી તો જન્મતાં બેળજ અક્કલ હતી સારે એ શું પ્રભુતાર્હ ન કહેવાય? એ દિવસે પણ બોગ અને શૃંગાર સારો કરવામાં આવે છે.

૩ બાદરવા શુદ્ધ ૧૧ ને એકાદશી કહે છે, આ વખતે ગોપીઓ પાસેથી શ્રીકૃષ્ણે દાણ લીધેલું હતું તેથી તે લીલા કરે છે, તેનો ઉત્સવ કરે છે, અને તે વખતે ગોપિયો પાસેથી કેવી રીતે દાણ લીધેલું હતું તેનાં પદો ગાય છે.

૪ આશો શુદ્ધ ૧૦ ને રોજ વિજયા દશમી આવે છે તે પુરાણોક્ત છે. શ્રીરામચંદ્રે લંકાઉપર ચઢાઈ કરી તેનો ઉત્સવ કરે છે, ને તે દહાડે શ્રીઠાકોરજીની મૂર્તિને બોગમાં ઠોર (એક જાતનાં સારાં) ધરાવે છે, અને રામનાં પદો પણ ગાય છે.

૫ એ પછી શરદપુત્રેમ આવે છે તે દહાડે કૃષ્ણને ગોપિયો સાથે વ્રજમાં રાસ રમ્યા તેનો ઉત્સવ માનવામાં આવે છે. દરેક હવેલીમાની મૂર્તિઓને મંદિરમાંથી બહાર કાઢી રાતની વખતે ચાંદનીમાં બેસાડવામાં આવે છે. (પણ સાથે ગોપિયો દેખાતી નથી. અરે બધું એ નાટક કે જેમાં આબેહુબ ચિતાર પણ દેખાતો નથી. એના દરતાં નાટકશાળા સારી કે જેમાં બરાબર રૂપ તો દેખાય.) અને પદો પણ કૃષ્ણની રાસકીડાનાં ગાવામાં આવે છે. તથા ઠાકોરજીને વધારાની સામગ્રીમાં દૂધપાક કરવામાં આવે છે.

૬ દિવાળીના દહાડાણું તરેહવાર રોશનાઇ કરવામાં આવે છે. સામગ્રીયો રોજ નવ નવી ધરવામાં આવે છે. તેનાં દર્શન રાત્રીનાં સાતથી નવ વાગ્યા સુધી થાય છે. આ વખતે રાત્રીનાં સેંકડો સ્ત્રીઓ હવેલીઓમાં રઝળે છે. આવી રીતે પોતાની મરજી મુજબ દિવાળી ચારથી આઠ દહાડા સુધી કરવામાં આવે છે.

૭ એ પછી કાર્તિક શુદ્ધ ૧ ને રોજ અન્નકૂટનો ઉત્સવ એટલા માટે કરવામાં આવે છે કે, શ્રીકૃષ્ણે એમ કરેલું હતું. અન્નકૂટને દહાડે એકવાર ગોવર્ધન પૂજનનાં દર્શન થાય છે. એટલે ગાય અને બેંસનાં છાણુનો મોટો ઢગલો કરી તેને ધાપડી એક સરખો કરે છે. અને તેના ઉપર તરેહવાર વનસ્પતિના છોડવા બેસે છે. ત્યારપછી મૂર્તિને પાસે બેસાડી તેની પૂજા કરે છે. અર્થાત્ છાણુના ગોવરધન પ્રવૃત્તિની પીતળનો ભગવાન પૂજા કરે છે. અને તિલક ચોખા વગેરે તેને છાંટે છે. પછી વૈષ્ણવો તેને પગે લાગે છે. અને ઠાકોરજીને પણ પગે લાગે છે. એ બધું થઇ રહ્યા પછી ઠાકોરજીને મંદિરમાં પધરાવે છે. પછી અન્નકૂટ ભરવામાં આવે છે. મંદિરની બહાર મોટા ચોકમાં વચ્ચે કેટલીક જગ્યામાં સૂખડી મૂકવામાં આવે છે. એટલે રાંધેલાં ભાત તથા દાળનો જમીન ઉપર કપડું પાથરી ઢગલો કરવામાં આવે છે. તેની સાથે કદી તથા બીજાં શાક સૂખડીનાં રાખવામાં આવે છે. તેને દરતાં ચોફિર તરેહવાર મોંઢાઇનાં, તથા કેટલાંક શાકનાં તથા કેટલાંક રાંધતાનાં એવી રીતે હજારો ઠામો ભરીને રાખવામાં આવે છે. બધું બરાબર ગોઠવાઇ રહે ત્યારે બહાર સમાજ બેસે છે અને દર્શણ બોલવામાં આવે છે. આ ઉત્સવને પણ મોંઢાટો ઉત્સવ માનેલો તેથી દર્શનમાં તે દહાડે બીડ પુષ્કળ થાય છે. અને તે

ધરેલા ભોગ સુધાં વૈષ્ણવોને તેનાં દર્શન કરાવે છે. તેનું કારણ એમ જણાય છે કે, અમે આવો મોટા ખરચ કરીએ છીએ એવું દેખાડી વૈષ્ણવો પાસેથી સામગ્રીને ખાને ધન હરણ કરવું.

૮ અન્નકૂટને બીજે દહાડે ભાઈબીજ માનેલી છે. તે દિવસે શ્રીકૃષ્ણ પોતાની બેન સુભદ્રાને ઘેર ખાવા ગયા હતા, તેથી બીજાઓએ પણ પોતાની બેનને ઘેર જવું એમ ઠરાવ્યું છે. ગયે દિવસે ઠાકોરજી અન્નકૂટ આરોગ્યા છે તેની અશ્ચિ થઈ હોય તે માટે ખીચડીનો ભોગ ધરાવવામાં આવે છે. આને યમદિતીયા પણ કહે છે. એ દહાડે યમરાજ યમનાંજીને ત્યાં જમવા ગયા હતા તેથી ભાઈઓએ બેનોને ત્યાં જમવા જવું. એમ સમજાવેલું છે.

૯ કાર્તિક શુદ્ધ ૮ ને ગાય અષ્ટમી કહે છે. અને તે દહાડે શ્રીકૃષ્ણ ધામધૂમથી ગામ બાહાર ગાયોને લેવા ગયા હતા, તેથી બધાઓએ તે દિવસે તેમ કરવું. એવું ઠરાવેલું છે. ઠાકોરજીને સામગ્રી વિગેરે એ દિવસે સારી રીતે ધરાવવામાં આવે છે.

૧૦ કાર્તિક શુદ્ધ ૧૧ ને દેવપ્રબોધની અથવા દવદીવાળી કહે છે. એટલે તે દહાડે વિષ્ણુ ભગવાન પાતાળમાંથી બાહાર નિકળી વિષ્ણુ લોકમાં આવે છે એ દિવસે તુળસી સાથે શ્રીકૃષ્ણ પરણ્યા છે, એવી રીતે માનીને કેટલાક મહારાજો અને વૈષ્ણવો તુળશીને પરણાવે છે. બિચારા મહારારાવ ગાયકવાડે ખપ્પતર પરણાવ્યાં તેથી ઘણા લોકો તેની હાંસી કરતા હતા. તેમ તેમની તેવી ચાલને માટે ટીકા પણ કરતા હતા. પણ આ તો તુળશીનાં જાડને પરણાવે છે !! અને તે દિવસ મોટા ઉત્સવનો માનવામાં આવે છે ! વળી આખી રાત દીપમાલિકા હવેલીમાં કરવામાં આવે છે. મૂર્તિના વિવાહની વિધિ કરવામાં આવે છે. રાત્રે તે મૂર્તિને જાગરણ કરાવે છે, પછી સવારમાં વહેલો રાજભોગ કરી મૂર્તિને આખો દિવસ સવાડી દે છે. અને કહે છે કે રાત્રે શ્રી ઠાકોરજીને જાગરણ કરેલું છે. એ રાત્રે મંડપ અથવા કુંજ બાંધે છે તેમાં મૂર્તિને બેસાડે છે. - એ કુંજ શેલડી વગેરેના બાંધવામાં આવે છે તેથી એને કેટલાક વૈષ્ણવો કુંજ અગીઆરસ પણ કહે છે. આખી રાત યુવાન સ્ત્રીઓ દર્શનને બાહારે રજાગતી જોવામાં આવે છે. હવેલીમાં દીપમાલિકા ભરીને રેશની કરવામાં આવે છે.

૧૧ કાર્તિક શુદ્ધ ૧૨ ને દહાડે શ્રી નાથજીનો જન્મ દિવસ માનેલો છે એટલે શ્રી નાથજી ગિરિરાજ પર્વતમાંથી પ્રગટ થયા તે દહાડે પણ સારી સામગ્રી અને ધુમધામ કરે છે.

૧૨ એ પછી માર્ગશીર્ષ વદ ૯ ને રોજ ગુસાર્છજીનો જન્મદિવસ માનીને સારી સારી સામગ્રીઓ કરાવે છે અને તેને મોટા આનંદનો દિવસ માને છે. ખરું છે કે હાલના મહારાજના એ થકી સારા દિવસ, એટલે તેઓએ એમ માનવું જોઈએજ પણ વળી ધણું અઘટિત એ છે કે, ગુસાર્છજીના મરવાના દિવસે કંઈ કરીને શોક પાળવામાં આવતો નથી. આ નેમને જલેખીઆ નેમ પણ કહે છે.

૧૩ એ પછી માધ્ય શુદ્ધ ૫ ને વસંત પંચમીનો ઉત્સવ તરીકે માને છે, અને તે દહાડે કામદેવનો જન્મ થએલો છે. હવે કામદેવ તો એ માર્ગનું તિલક. તેથી તેનો ઉત્સવ ઘણી ધામધૂમથી કરવામાં આવે છે. ઠાકોરજી આગળ તરહેવાર જાતનાં રમકડાં, અને અનેક જાતનાં ઝાડો રાખવામાં આવે છે. કામોદીપન કરનારાં પદો તથા બધા રાગોમાં તરેહવાર ગાયનો કરવામાં આવે છે. ઠાકોરજી આગળ તરેહવાર જાતનાં રમકડાં, અને અનેક જાતનાં ઝાડો રાખવામાં આવે છે. કામોદીપન કરનારાં પદો તથા બધા રાગોમાં તરેહવાર ગાયનો કરવામાં આવે છે. તેમજ અખીલ, ગુલાલ અને કેસુડાના રંગ વિગેરેનો એ દિવસેથી ઉપયોગ કદવામાં આવે છે. અને ત્યારથી ધણું કરીને સ્ત્રીપુરુષો ખેલના દર્શન કરવા જાય છે. તેની રીત એવી છે કે, મૂર્તિનું મંદિર ઊઘાડવામાં આવે તે પછી તેની પાસે સમાજ બેઠેલી હોય, તે ડહા, કુમકુમી, મયુર, મોરચંગ વગેરે તાજાંઓ વધારે રાખવામાં આવે છે. તેમજ ઘેલા બનીને કામદેવની ફાજને ઉત્તેજન મળે એવાં પદો ગાય છે, પછી મંદિરમાં જે પુનરી મહારાજ વા ખુખીઓ હોય તે મૂર્તિને પ્રથમ અખિલ, ગુલાલ, ચુવા, કુંકુમ વગેરેથી ખેલાવે છે. પછી મંદિરમાં જે પિછવાઈ ચંદ્રવા હોય તેનાપર રંગ ગુલાલ વિગેરે નાંખે છે. અને તે પછી બાહર ઉભેલા વૈષ્ણવોને રંગ ગુલાલ છાટવામાં આવે છે. તેમાં મહારાજો ખૂબ વીચકારીઓ બનીને વૈષ્ણવોઉપર રંગ ઉરાડે છે. તેમાં પણ વળી કેટલાક વિષય પ્રીય હોય તે સ્ત્રીઓ ઉપર ધારે જોરથી ફેંકે છે. એ પછી ગુલાલ અખિલ વિગેરે ઉરાડીને અંધા સુંધી

કરે છે. તે વખતે દર્શનને માટે આવેલાં કામી અને વિષયી જનોને અત્યંત આનંદ થાય છે. તેમજ પોતાના ધારવા પ્રમાણેનું કેટલુંક કામ ત્યાં પાર પાડે છે. આ પ્રમાણે વસંત પંચમીથી માંડીને હોળી સુધી એટલે આશરે ચાલીશ બેતાળીશ દિવસ લગણુ મોટી ધૂમ મચે છે.

૧૪ વસંતપંચમી પછી શ્રીનાથજીનો પાટ ઉત્સવ આવે છે તે મરાવદ ૭ ને રોજ થાય છે. એ દહાડે વલ્લભાચાર્યજીએ શ્રીનાથજીને ગોવર્ધન પર્વત ઉપર પૂર્ણમલના બંધાવેલાં અપૂર્ણ મંદિરમાં પાટ બેસાડ્યા હતા, અને તે દિવસે શ્રીજીમાં ઘણી ધામધૂમ થતી હશે. એઓની ધામધૂમમાં ખાવાનું બહુ સારું સારું થતું અને દર્શનમાં ઘણી બીડ થતી એ વિશેષ છે.

૧૫ એ પછી હોળી આવે છે. તે દહાડે રંગ ગુલાબ બહુ જથ્થા બંધ હોય છે. તે વસંતના દહાડા પૂરા થઇ રહેવા આવે છે તેથી ધીંગામરતી પણ સારી પેઠે થાય છે. કેટલાક મહારાજના મંદિરમાં હોળીના દહાડામાં બે ચાર માણસો બાયડીઓના વેશ લે છે. પછી એકાદ બે પુરૂષો જવાબદારી નેવા બનીને એક ગુચેન્દ્રિનો આકાર બનાવી પોતાને પેટ બાંધે છે. પછી પેલી બાઈડીઓ બનેલી હાથ તે સાથ અનેક વકરના અત્યંત નિર્લજ્જ ચાળા કરે છે, તે દર્શને આવનારાં હજારો આંખરૂપો નગરે જુવે છે. વળી જેમ જેમ સ્ત્રીવર્ગ તે તરફ વધારે જુએ તેમ તેમ વધારે ચાળા કરે છે. એટલુંજ નહીં પણ તે દર્શન કરવા આવેલી સ્ત્રીઓ પાસે જઇને કોઇ વખતે નિર્લજ્જ ચાળા કરે છે. અરે, આવાં નીચ અને ખરાબ કામોને ધર્મ માનનારાં કેટલાં અજ્ઞાન હશે ! અરે વૈષ્ણવો આવાં કામો જ્યાં થાય છે તેને તમે શું ધર્મની જગા માનો છો ? ખરે ધર્મની જગામાં તેવાં કામો કદિ પણ થાય નહીં અને એવાં કામો જ્યાં થાય તે કદી પણ ધર્મની જગા કહેવાયજ નહીં. એ તો રેશ્યા વાડાને લગ્નવે એવી જગા કહેવાય. બાકી ધર્મની જગા હોય ત્યાં તો વૈરાગ્ય, વિચાર, સત્સંગ, જ્ઞાન, ભક્તિ વગેરેની વાતો થાય.

૧૬ હોળી પછી બીજે દિવસે ડોળ ઉત્સવ થાય છે. એટલે કેળના સ્તંભ વગેરેનું કુંજ બાંધે છે. તેની વચમાં એક દિવ્યકો બાંધે છે. તેમાં શ્રી હા-કોરજી (મૂર્તિ) ને બેસાડે છે. અને તેને હાંચકા નાખે છે. અને તેને છેલ્લા દિવસ ગણી જેટલો બને તેટલો રંગ અને ગુલાબ છરાડે છે. અને ખાવા પીવાની પણ તરેહવાર સામગ્રી બનાવે છે.

૧૭ ચૈત્ર શુદ્ધ ૯ ને દહાડે રામનવમીનો સેહેજસાજ ઉત્સવ કરે છે, જે ને દહાડે રામચંદ્રજીનો જન્મ થયો એવું રામાયણ વિગેરે પુસ્તકોમાં લખે છે.

૧૮ ચૈત્ર વદ ૧૧ ને દિવસે વક્ષભાચાર્યનો જન્મ ઉત્સવ માને છે. વક્ષ-ભાચાર્યના જન્મ દિવસે સર્વે ઉકાણે સારી ધામધૂમ કરવામાં આવે છે. અને તે કરવીજ જોઈએ. કારણ કે તે યુગ પુરૂષ છે અને તેનાથીજ મહારાજોના સારા દિવસ.

૧૯ એ પછી વૈશાક શુદ્ધ ૧૪ ને રોજ વૃસિંહ ચતુર્દશીનો થોડો થોડો ઉત્સવ માને છે. તે દહાડે વૃસિંહ ભગવાનનો જન્મ થયેલો માને છે. મહારાજ લોકો પોતાના ઠાકોરજીનાં જન્મનાં દર્શન કરાવે છે.

૨૦ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૦ ને રોજ શ્રીગંગાજીનો પાટ ઉત્સવ માને છે. એ દિવસે ગંગાનદી સ્વર્ગમાંથી ભૂમિ ઉપર આવ્યાં એમ કહેવે છે. અને તે દિવસે પીવા વિગેરેનું બનાવે છે અને પદો ગાય છે. “ગંગા ત્રીનલોક ઉધારક ॥ બ્રહ્મકમંડલતે તુમ નિકસી સકલ વિશ્વકી તારક.” इ०

૨૧ જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૫ ને રોજ સ્નાન યાત્રાનો ઉત્સવ કરે છે. આગળે દહાડે સાંજનાં મહારાજો વહુ બેટીઓ અને મુખીયા બીતરીઆ વગેરે બીજા પણુ હજારો ગામના વૈષ્ણવો પોતાને હાથે બાહારથી પાણી ભરી લાવેછે, અને સવારના પહોરમાં તે પાણીથી મૂર્તિને નહવરાવે છે, અને ખાવાપીવાનું સારી પેઠે કરે છે. આગળે દહાડે પાણી ભરવા જાય છે તેને જલયાત્રા કહે છે.

૨૨ એ પછી રથયાત્રા થાય છે, તે આઘાઠ શુદ્ધ ૧ પછી જે દહાડે પુષ્પ નક્ષત્ર હોય તે દહાડે થાય છે. એ દહાડે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન રથમાં બેસી કૃષ્ણા હતા તેની નકલ કરીને એ દહાડે રથયાત્રા માને છે. મહારાજોને ત્યાં તથા વૈષ્ણવોને ઘેર સારી ધામધૂમથી રથયાત્રા કરવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે મૂર્તિને રથમાં બેસાડવામાં આવે છે તેમાંથી કેટલીક મૂર્તિને એકલા રથમાં બેસાડી મંદિરના ચોકમાં સેવા કરનારા માણસો જરા જરા ફેરવે છે. એ રથ એક માણસ ધસડી શકે એવડો હોય છે. હવે જે મૂર્તિને ઘોડાવાળા રથમાં બેસાડતા નથી તે બાળકૃષ્ણજી, નવનીતપ્રિદાજી વિગેરેના હોય છે, એને બાલક કૃષ્ણની કહી છે. અને ઘોડા નહીં જોડવાનું કારણ બતાવે છે કે, બાળક કૃષ્ણ છે તેથી ઘોડાઓને દેખી ડરી જાય. આઘઘો, એથી તમારે

એમ સમઝવું નહીં કે તે ઘોડા ખરેખરા હશે. પણ એ તો પીતળના ઠાકો-
રજીને લાકડાના ઘોડા હોય છે. તેથી પણ એ ઠાકોરજી ડરી જાય છે! હવે
કેટલીક મૂર્તિને લાકડાંના રથમાં લાકડાંના ઘોડાં બેંકીને તેમાં બેસાડે છે. ઘોડા-
ઓને હજારો રૂપિયાનાં ઘરેણું પહેરાવે છે. એ રથમાં મૂર્તિનાં દર્શન બપો-
રના નવવાગાથી તે સાંજના ચારવાગાસુધીના વચ્ચા વખતમાં થાય છે. તેમાં
પણ ઢાંક ઉઘાડતાં ખરું. પહેલાં દર્શન ખોલીને ભોગ ધરાવે છે; સારપછી બ'ધ
ચાય છે. પાછો વળી અર્ધા પોણા કલાકે પડદો ખુલે છે. વળી ઘોડીવાર
દર્શન થયા પછી પાછો ટેરો આવે છે. એવી રીતે ચાર વખત ઢાંક ઉઘાડ થાય
છે. અને દર્શનની ખૂબ ધૂમ મચે છે.

૨૩ આપાદ શુદ્ધ ૬ ને દિવસે કસુબા છઠ આવે છે. તેનો ઉત્સવ કરે
છે. તે દહાડે પણ ખાવા પીવા વગેરેની તથા બરા દર્શનની ધામધૂમ થાય છે.

૨૪ આપાદ શુદ્ધ ૧૫ ને રોજ કચવડી પુનંમનો ઉત્સવ માને છે. કચોરી
તથા પીજી સામથીઓ મૂર્તિને ભોગ ધરાવે છે.

૨૫ આપાદ વદ ૧ ને દહાડે મૂર્તિને હિંડોળામાં ઝુલાવે છે. કારણ
કે એ દિવસે શ્રી કૃષ્ણ કુન્દ બાંધીને હિંડોળે ઝુલેલા હતા. એમ માની આ
લોકો પણ એક મહિનાસુધી ઝુલાવે છે. તેનાં દર્શનની ધૂમ મચાવે છે. હિં-
ડોળા દરરોજ તરેહવાર બતના બનાવે છે. પહેલાં તો સાદાં લાકડાંના રમેલાં
એ ચાર દિવસસુધી થાય છે તે પછી તરેહવાર ફૂલની ગુંથણીના કરવામાં આવે
છે. ઘણી વખત ફૂલની કળીઓના ધાય છે, પીતળ પાત્રોનાં કોતર કામના
કરે છે, રૂપાના બનાવે છે, અને કોઈ કોઈ ઠેકાણે સુખડ અથવા એથી પણ
ઘણાં ઊંચા તથા કિંમતી બનાવવામાં આવે છે. હિંડોળાના છેલ્લા દહાડામાં
દર્શનો રાતની રોશનાઈમાં કરાવવામાં આવે છે. પછી સ્ત્રી પુરૂષોની અની-
તિમાં કાંઈ બાકી રહેતું નથી. એ દર્શન અસત્યતાં પા કે અર્થો કલાક થાય છે.

૨૬ શ્રાવણ શુદ્ધ ૩ ને દહાડે ઠકુરાણીચીજ એવાં નામનો ઉત્સવ માને
છે અને ખાવા પીવા વગેરેની સારી ધામધૂમ કરવામાં આવે છે.

૨૭ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૧ ને રોજ પવિત્રાં એકાદશીનો ઉત્સવ થાય છે. વલ્લ-
ભાચાર્યે શ્રી ઠાકોરજીની સ્તુતિ કરી તેથી ઠાકોરજી તેની પાસે પધાર્યા. પછી
વલ્લભાચાર્યે તે દહાડે પવિત્રાં અને સાકર ધરાવી, એવી ગપ બે પોતાનાં ગ્રંથો

તેમાં ઠોકેલી છે એટલા માટે આ લોકો પણ શ્રી હાકુરજીને પવિત્રાં અને સાકર ધરાવે છે. એમાં અગ્નયણ જેવું એ છે કે, હાલના લોકો કોઈ બાબતમાં સુઝાતા પણ નથી. તેમ સાક્ષાત્ ભગવાન પણ આવતા નથી. તે છતાં આ સર્પના સરડાને ઇંડુ કરવા ફૂટતા હશે? પણ એક અનુમાન કહેવામાં આવે છે તે એ કે, સેવકો પાસેથી ટકા ઓઠાવવા. જે તેમ ન હોય તો વળી બીજે દહાડે મહારાજ લોકો પોતે પેહરીને સેવકો પાસેથી બેટો કેમ ઉચ્ચાવત કરે? હાકોરજીને પવિત્રાં ધરાવીને પછી સેવકોને દર્શન કરાવે છે. તેમાં પણ સારી ગરદી થાય છે. એને બીજે દહાડે પોતે પહેરે છે. માલતો ખાવાનો ખરોજ.

૨૮ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૫ ને રોજ રાખડી પૂનમ થાય છે. ૮ ને દહાડે શ્રી હાકોરજી (મૂર્તિ) ને રાખડી બાંધવામાં આવે. અને તેનો ઉત્સવ મનાય છે. તેમજ તેનાં પદો બનાવેલાં હોય છે. “રાખી બાંધત યશોદા મૈયા” અર્થાત્ કૃષ્ણને યશોદાજીએ રાખડી બાંધેલી હતી, તેથી આપણે પણ મૂર્તિને રાખડી બાંધવી.

ઇલાદિ ઇલાદિ બીજાપણુ કેટલાક ઉત્સવો માનવામાં આવે છે. જેવા કે, વક્ષભાગ્યાર્થથી આજસુધી મરણ પામેલા તથા હાલ જીવતા બેઠેલા મહારાજોના જન્મ દિવસ એટલે વર્ષગાંઠ માનવામાં આવે છે. તે દહાડે વૈષ્ણવો તેમ મહારાજો ઉત્સવ માને છે. તેમાં વિશેષે કરીને વૈષ્ણવો પોતાના ગુરના ધરના મહારાજો હોય તેનો માને છે. મહારાજાઓ પોતાના પૂર્વજોનો માને છે. વળી સંક્રાંતિયો, વનરાત્રિયો, દીવાળીના કેટલાક દિવસો એમ અનેક ઉત્સવ માનવામાં આવે છે, એની ગણતરી કરીએ તો આખાં વર્ષમાં માત્ર સો દિવસ સારાં સારાં મિષ્ટાન્ન મારવા વગરના જતા હશે. રસના ઇન્દ્રીને વશ થયેલો માણસ એવા માર્ગમાં કેમ પ્રવેશ કર્યા વગર રહે?

એમાં ધણું ખરા ઉત્સવો તો શ્રીકૃષ્ણનાં ચરિત્રોનાં નાટકોજ ડરવાના માત્ર છે. આમાં એક વાત મહોટી આશ્ચર્ય પામવા જેવી એ છે કે, કૃષ્ણની બાગવત્ વગેરેમાં વંચાયેલી લીલાનું નાટક કરે છે. પણ ગોલોકના કૃષ્ણ અથવા હાકોરજીનાં ચરિત્રો એકપણ ઉત્સવ અથવા એકપણ પ્રવેશ કે એકપણ દ્વારસ કરવામાં આવતો નથી. ત્યારે એથી એમ જણાય છે કે, ગોલોકમાં કંઈ ખાવા પીવાનું તો છેજ નહીં. તેથી જો જુએ મરવાનો ઉત્સવ કરે તો

આધાનાં લોભિષ્ટ માણસો આ માર્ગમાં પ્રવેશ કરે નહીં. એ વાતને ગોસાં-
ધજીના એક વૈષ્ણવસાથે વાર્તિક પુસ્તકોમાં થયેલાં સંભાષણ ઉપરથી પણ
જણાય છે. તે વાર્તામાં એમ લખે છે કે એક દહાડે ૭ વૈષ્ણવો શ્રી ગોસાં-
ધજી પાસે આવ્યા અને કહ્યું કે, અમને વૈષ્ણવ કરશો ? તેના ઉત્તરમાં ગોસાં-
ધજીએ અકેકને પૂછ્યું કે, તમને શાંતા ઉપર પ્રેમ છે ? તે સાંભળી એક જણે
આવા ઉપર ખતાવ્યો, એક જણે સ્ત્રી ઉપર ખતાવ્યો, એક જણે જોવાનો શો-
ખીન છું એમ કહ્યું, એક જણે ગાયન પ્રિય છે એમ કહ્યું. એકે સુગંધી
પદાર્થ વહાલો છે તે કહ્યું અને એકે કહ્યું કે મને આ દુનિયાને કોઇ પદાર્થ
પ્રિયજ નથી. એમ થવાથી ગોસાંધજીએ તે પાંચ જણાંને કહ્યું કે તમે તો
વૈષ્ણવ થઇ શકશો પણ આ છટ્ટો થઈ શકશે નહીં. તેનું કારણ ખતાવ્યું કે,
કોઈ પદાર્થ ઉપર તેનો પ્રેમ નથી તો તેનો ઠાકુરજી ઉપર પ્રેમ કેમ થશે. હવે
આ વાતમાંથી સાર એ છે કે, એ પાંચે જણાં વિષયી હશે, તેથી ગોસાંધજીએ
જાણ્યું જે એઓનું તો આપણા માર્ગમાં બરાબર મુડન થશે. અને છટ્ટો જણ
વૈરાગ્યવાન હશે અથવા મુમુક્ષુ હશે, તેથી તેને હાંકી કહાઓ હશે. કારણ કે
વૈરાગ્ય અને જ્ઞાન ધનનાં તો અહીં દિવાળાં એટલે તેને વિદાય કચ્ચો હશે. આ
વાતથી પાછલી પ્રજાને પણ ખેંચવાનું કહે છે કે દરેક વૈષ્ણવે એકાદ વેશ ન
રાખવો. એવી સૂચના કરેલી છે. તેમ થાય તો આ લાલચ સંયુક્ત માર્ગ-
માંથી નીકળી શકે નહીં. વળી આમાં કોઈને શંકા થાય કે ગોલોકની લીલા
કોઇ પુસ્તકમાં લખી નથી ? તેમ તે જોવાનું એ કેમ અને તો તેની કાંઈ શીકર
નથી. કારણ કે કૃષ્ણની પણ એવી ઘણી લીલા માની છે, કે તે બૂનાં પુસ્ત-
કોમાં નથી. વળી ગોલોક નામના આઠમાં આસમાનમાંથી વલ્લભ પાતે કિતરીજ
આવેલા એટલે તેમાં શું શું છે તે જાણવાની શંકા રહેજ નહીં. વળી તે કહે
તે બધી વગર સંદેહ સાચી માનવામાં આવે. હં હં, બાઈ મને હવે યાદ આવે
છે, કે તેઓ ગોલોકની લીલા કરતા નથી, કારણ કે ત્યાં તો અનંત કુંજ, કરોડો
ગોપીઓ, ને ઘણી સમૃદ્ધિ (બૂલથી લખાઇ ગઇ) છે તો તેવી અહીં ક્યાંથી
કાઠે ? સખ્ય કે તે લીલાનું દ્વારસ નહીં કરતા હોય !

હવે હવેલીમાંની ભૂતિ પૂજાનો પ્રકાર થયો સારે દર્શનનું પણ થોડું વ-
ર્ણન કરવું જોઈએ. તેમાંનું થોડું તો ઉપર આવી ગયેલું છે, પણ તે બરાબર
અમરજામાં આવે તેવું નથી.

દરેક દર્શન થોડી થોડી વાર થાય છે. તે વાત આપણે આગળ લખી ગયા છીએ. અને તે કારણથી લોકો કલાક કે પોણા કલાક અગાઉથી એકઠું થવા માંડે છે, તેથી તેઓ કાંઈ કામ હોય તો પણ જઈ શકતા નથી. કારણ કે દર્શન ખુલ્લે કે પાંચ સાત મીનિટ પછી પાછાં બંધ થાય. એટલા માટે બિચારા વૈષ્ણવો અગાઉથી આવીને હવેલીમાં તથા આગળ પાછળ બેસી રહે છે. તેમાં સ્ત્રીઓ પણ સારી રીતે ભરાય છે. એ વખતે જેમાં મૂર્તિ હોય છે તે મંદિર તથા તેનો બાહારનો એક ઘણું કરીને બધું ઠેકાણું બંધ હોય છે. ભાં અરખે પડખે. એક માણસ કે જે જાપટીઓ એવા નામથી ઓળખાય છે તે ઉભો રહે છે. તે પૈસાવાળાઓને તથા તેમની સ્ત્રીઓને અંદરના ચોકમાં દાખલ કરે છે. આ માર્ગનો મૂળ હેતુ ધનદરણું કરવાનોજ છે, એટલે ધનાદ્યનું માન હોવુંજ જોઈએ. અળો ભક્ત એક સાધારણ વેશમાં બહુ-સંબધ લેવા ગયો ત્યારે તેના સાંમું પણ જોતું નહીં. અને ધકેલી કહાઓ પછી તે થોડા દહાડા રહીને ભભકા કરીને ગયો અને પાંચ રૂપીઆ બેટના મૂક્યા ત્યારે ઘણો આદરસત્કાર કર્યો. ઇશ્વરજ્ઞાનવિષે અળો પૂછવા લાગ્યો, ત્યારે આ લોકો અળાડા કરવા માંડ્યા એટલે તેણે કહ્યું કે,—

ગુર કાધા મેં ગોકુળનાથ, ધરડા બળદને ધાલી નાથ.

ધન હરે ધાખો ના હરે, એવા ગુર કલાણુ શું કરે.

એમ કાઢી લાંથી ચાલી નીકળ્યો, આવી રીતે જે અસહ્યનીજ ચાલતી આવેલી છે તેને હવે કેમ તણુ દે? સાધારણ હલકા વર્ગના કે જેની પાસેથી જાપટીઆ કે મહારાજોને પૈસા મળતા ન હોય તેને અંદર જવા દેતા નથી. અને પૈસાદાર વૈષ્ણવો તથા તેમની સ્ત્રીઓ અર્થાત્ પૈસાવાળાં જે હોય તેનેજ અંદર દાખલ કરવામાં આવે છે. એટલું થવા બાદ દર્શન ખોલવામાં આવે છે ત્યારે જે માનીતા, પૈસાદાર વૈષ્ણવો અંદર હોય તેને સારી રીતે દર્શન કરાવે છે, અને તે જ્યારે આગળ પાછળ થઈ જાય. એટલે બહારના દરવાજા ખોલવામાં આવે છે. તેમાંથી હજારો પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ સાથે અંદર પ્રવેશ કરે છે. આ વખતે પોતપોતામાં ધકા મૂકીઓ અછી રીતે કરે છે, અની-તિમાન પુરૂષો સ્ત્રીઓ સાથે ગમે તે પ્રકારની છૂટ લે છે. આવી રીતે અ-નીતિ હોય તેવા મંદિરમાં જવાથી સ્ત્રીઓની નીતિ બગડે એ તો સહજ છે.

વળી તેનાં કરતાં સારાં દેવાલયમાં પણ ધણું જવાથી સ્ત્રીઓની નીતિ બગડે છે એમ અગાઉ કોઇ પંડિતે કહ્યું છે.

॥ શ્લોક ॥

ઉદ્યાને મધપાને પરગ્રહગમને હાસ્યગીતેચનાદે ।

ચાપલ્યે ચાતિલાંભે પતિમુખમમુખં ગ્રામયાનેપુરાણે ॥

મૃત્યુજાતેચવાલે જનક ગ્રહગતે સ્વાગતે વર્તમાને ।

દેવાગ્રે જાગ્રણેવા પતતિકુલવધૂ ધર્મસિદ્ધાંતમેતત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—કુળવાત સ્ત્રીઓની આટલા પ્રકરણોથી નીતિ બગડે છે. ૧ વાડી બગીચામાં જવાથી, ૨ મધપાન કરવાથી, ૩ પારકે ઘેર જવાથી, ૪ કોઇસાથે હાસ્ય કરવાથી, ૫ કોઈસાથે ગીત વાજાંત્ર વગાડવાથી, ૬ અપલપણું વાપરવાથી, ૭ અતી લોભથી, ૮ પતીનું મુખ ન હોવાથી, ૯ (એકલાં) પરગામ જવાથી, ૧૦ પુરાણ સાંભળવાથી, ૧૧ છોકરા જણેને મરી જાય તેથી, ૧૨ પીયરમાં રહેવાથી, ૧૩ સ્વછંદે વરતવાથી, ૧૪ દેવમંદીરમાં જવાથી તથા ત્યાં જાગરણ કરવાથી. ઇત્યાદિ કારણોથી સ્ત્રીઓ નીતિભ્રષ્ટ થાય છે.

સાધારણ મંદીરને વાસ્તે આમ છે ત્યારે આ પુછીમારગના મંદીરોની રીતભાત તો એટલી બધી નિર્લજ્જ છે કે સ્ત્રીઓનો કશી પ્રકારનો ધર્મ સંચવાતો નથી. ગીરદી મંદીરનાં અંદરનાં ચોકમાં ભરાય છે, મંદીરની પાસે થડમાં ગવૈયા લોકો બેસે છે, તે ગીરદીમાં છુદાઈ ન જાય તે સારું તે ગીરદી આડો ગયેવાને ફરતો એક મજબુત થાંભળાનો કટેરો કરી લીધામાં આવે છે. તે કટેરાઉપર બે કોરડાવાલા ઉભા રહે છે. દરિયા કરનારાઓ ઉપર ઘણી વખત તે લોકો કોરડાનો ઘણા જુલમાટ ભરેલો ઉપયોગ કરે છે. એ કોરડાથી ઘણાં વખત લોકોને બહુ ધન થઇ જાય છે. કેટલાકના માથાં ફૂટાં છે કેમ કે બાજે વખત કોરડાની અંદર પથરાનો કટકો નાખે છે; કેટલાકને પોલીસમાં જેમ ફટકા બાંધી મારે છે તેવી રીતે કોરડાનો માર પડે છે. કેટલાકની આંખો ફૂટી ગયેલી છે. એ વગેરે ઘણી તરાહની નુકશાનીઓ ખમવી પડી છે, તથા પડે છે. એ કોરડા મારનારને “જાપટીઓ” કહે છે. તે જાપટીઓની કેટલાક પુરૂષ વૈજ્ઞાનિકો બારમાસી કેટલાક પૈસા આપી પોતાને કોરડા નહીં મારવાની ખુશામત કરે છે. તેમ કેટલીક સ્ત્રીઓ તો પૈસા આપીને

પણુ ખુશામત કરે છે, ને કેટલીક વખત તેઓની પાપી ઇચ્છા પૂરી પાડીને પણ પોતાને કોરડા ન વાગે એવો ઠરાવ કરે છે. એવાં કારણથી ધણાંક મંદીરોના જાપડીયા પૈસાદાર થઈ ગયા છે. તથા કેટલાક વ્યભિચારથી મોજ મહારાજો જેવી માણે છે. વળી દર્શણમાં ધણી બીડ થવાથી ધણાં વખત માણસો બીત વગેરેમાં આડો આવી જાય તો કચરાઈને અધમૂઓ થઈ જાય છે. કોઈ વખત કોઈ જમીન ઉપર પડી જાય છે તો તેનાં ઉપરથી માણસો ચાલ્યાં જાય છે, કારણ કે પછવાડેની ધકામુકીને બે ચાર જણુ રોકી ન શકે. ધણાં વખત લોકોના હાથ પગ ભાંગી જાય છે, એટલુંજ નહીં પણ ધણી વખત માણસોનાં મૃત્યુ પણ થઈ જાય છે. એવી રીતે દેખીતી અને સ્પષ્ટ જણાતી અનીતિ થાય છે તથા દર્શન આવનારને ઇજા થાય છે. તે બાબત, મહારાજો હજી સૂધી ધણાંજ બેદરકાર રહ્યા છે. એ કેટલી જુલમની વાત છે. ધણુક વરસ થયાં કેટલાક સમજીત વૈજ્ઞાનેશ્વરો માહારાજોને કહે છે કે તમે આ બે વાતોનો એવો કોઈ રસ્તો કરો કે જેથી એ વાતો બનતી અટકે; તો તે ઉપર તે લોકો કરું પણ ધ્યાન પૂગાડતા નથી. પોંહોચાડે કેમ? જો અરસા-પરશી અને વ્યભિચારમાં દોષ છે એમ દેખાડી દર્શણનો બંદોબસ્ત કરે તો તે વખતે સ્ત્રીઓને વ્યભિચારમાં દોષબુદ્ધિ આવે, તેથી તેઓ બીજી તરફથી પણ વિચાર કરે કે આ વાત તો દોષ સંયુક્ત છે ને તે વાતો ગુરૂ પુસ્તક મોક્ષ વગેરામાં દેખાય તો સ્ત્રીઓ વગેરેને એ મારગપર ગ્લાની થાંએ; તે સાઈ એ લોકો એ વાતનો બંદોબસ્ત કરતા નથી એ સ્પષ્ટ દેખાય છે. ધણી વખત રાત્રીના દર્શન થાય છે તેમાં ધણી અનીતિ થાય છે, એ વાત આપણે અગાઉ લખી છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ ધરનાં કામથી અથવા ધણીની બીકથી વ્યભિચારાદિ દુષ્ટ કામ તેનાથી થઈ શકતું નથી તેઓ આવે વખતે પોતાની નીચ મતલબ પાર પાડી શકે છે. પોતાના ચારને એવા દહાડાઓ ઉપર ક્યાં મળતું તેની ગોઠવણુ કોઈ કુટણી સાથે કરી રાખે છે પછી આવે વખતે બરાબર મિલાપ કરે છે.

દરશણ કરનારને પરમેશ્વરનો ભાવ નહી પણ નાટકનો ભાવ છે તેનો પ્રસિદ્ધ દાખલો છે કે એ લોકોનાં દર્શણ કરનારને પૂછો જે તમે શાંનાં દર્શણ કર્યાં? તો કહેશે કે “ મંગળાનાં, શૃંગારનાં. રાજભોગનાં, પાલણાનાં, ખેલનાં હાડિયાનાં, અનુકૂટનાં અને ડોળનાં, વગેરેનાં. પરંતુ એમ કોઈ પણ

કોઇને દર્શણ ન કરાવવાં એમ ઠરાવ્યુંને મંદીરનાં બારણાં બંધ કર્યાં. બસ પછી જોઈલો ભાવિકોની સંખ્યા. ૨૫ ટકાવાળા, ૩૭૫ ટકાવાળા, ૧૭૫ ટકાવાળા, ૧૦ ટકાવાળા, ૫ ટકાવાળા, ઇત્યાદિ હતા તે સવળા જોઈ જોઈ ચાલતા થયા. કેટલાક તો રાજી થયાં કે બંધ થયા તો મીઠાપતી પછી નરત નિર્ણય થયો ૭૧ વૈષ્ણવ પહેરે દહાડે લાંબવા બેઠા કે અમને તો દર્શણ થાય સારેજ અમારાથી જમાય નહીં તો ભૂખે મરીએ. ભાઈઓ આ સંખ્યાથી ખીતા નહીં. પછી દહાડે દહાડે ઘટતા ગયા દહાડા છ કે સાત બંધ રાખ્યાં તેમાં છેલ્લે દહાડે બાકી સાત વૈષ્ણવો દર્શણ કરવા સારું આવ્યા. બાકીના બધાએ ઘેર જઈ મોજ કરી. હવે ગણો કે આવી મોટી વરતીમાં ઘણા વૈષ્ણવોની સંખ્યામાં કેટલા રહ્યા. વળી તે પણ અત્યંત ભાવિક સમયમાં. આજ તેમ બાળ્યું નહીં. આજે તો બંધ કરે તો એરો એકાદ, માણસ પણ મુશ્કેલે નીકળે.

એ પ્રમાણેનો ખીન્ને બનાવ કચ્છ માંડવીનાં પણ છોટાજી માહારાજની હવેલીમાં બનેલો છે. પત્રાલાલ માહારાજને છોટાજીની વહુજીએ હવેલીથી બાહરે કહાડી મૂક્યા. પછી પત્રાલાલની નરક કરનાર માહાજનમાં એ ચાર જણ હતા તેની ઉરફેરણીથી માહાજન લોકોએ હવેલીમાં નહીં પેસવા ઠરાવ કર્યો. બસ પછી જોઈ લો ભાવના ભડકા ભડકા ઉડી ગયા આકાશમાં. નટવરજી બિચારો એનો એ હતો પણ કોઈ દર્શણ કરવાને અંદર પેસે નહીં. પછી તેમાં ખરો ભાવ હતો તે દેખાયો. કોઈકે જે ઘણું ભાવવાળા હતા તે આગળ પાછળ કોઈ જૂને નહીં તેમ છાનાંમાનાં દર્શણ કરી આવતા. પણ કેટલાંક સ્ત્રી પુરૂષો તો ખુલ્લે મોહોડે કેહેતાં કે એ તો પત્રાલાલને કહાડી મૂક્યો તેથી નટવરજી પીત્તળનો કટકો થઈ ગયો તેનાં દર્શણ હવે શું કરીએ. તેમાં પણ ભાવિક એ કટકો જેટલામાં ન જણાયલા છે !!

એ પ્રમાણે મારાજોનાં ઘરની મૂર્તિ પુજન થાય છે.—

હવે વૈષ્ણવોને ઘેર જે મૂર્તિ પુજનનો પ્રકાર ચાલે છે તે લખી બતાવીએ છીએ. વૈષ્ણવોને માહારાજો જે મૂર્તિઓ પધરાવી અથવા પ્રણવી આપે છે તે એમ કે, વૈષ્ણવો પોતાના પસંદની મૂર્તિ કંસારા વગેરે પાસેથી લે-
આતી લઈ જઈ માહારાજને આપે છે, તેને માહારાજ લોકો હાથમાં લઈને

અથવા એકાદ દહાડો પોતાનાં મંદીરમાં રાખીને વૈષ્ણવોને પાછી આપવામાં આવે છે એટલે તે મૂર્તિ સેવવા યોગ્ય થઈ સમજીને વૈષ્ણવો સેવે છે. તે મૂર્તિને વેદ કે પુરાણ વગેરેના કશા પણ મંત્ર કે શ્લોકથી પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવતી નથી. એમને એમ તે લોકોને પાછી આપવામાં આવે છે. પણ મહારાજે હાથ અડકાડ્યો એટલે એ પીત્તલનો કટનો શુદ્ધ થઈ ગયો એમ માને છે. તેમ પુણીમારગનાં સિદ્ધાંતમાં પણ એમજ કહ્યું છે. શોભા વહુછકૃત આનંદક કરીને પુસ્તક છે તેમાં લખ્યું છે કે, વૈષ્ણવોએ આમ મૂર્તિ પધરાવી.

॥ દુહા ॥

નૌતનપ્રતિમા આનિકેં શ્રીગુરુપેં લેજાય ॥

સોસેવાકરિદેઈજવ સોસેવોચિતલાય ॥ ૧ ॥

ઔરપ્રતીમાજાંકરત સોગુરુપોત્તમનાંહિ ॥

વામેમંત્રઅધીનતા સોપહિલેંકહિઆઈ ॥ ૨ ॥

તીનવાતશ્રીગુરુવિના આનપાસનહિહોય ॥

નામાનિવેદનતીસરો પ્રતિમાથાપનલોય ॥ ૩ ॥

એ પ્રમાણે એ આનંદકનાં પુસ્તકમાં દોહા ૫૧૭ થી ૧૭ માં સૂધી વૈષ્ણવોને મૂર્તિ આપવાનું લખેલું છે. એ ઉપરથી ખુલેખુલું દેખાય છે, કે એ મારગમાં જીવન વેદ મંત્રથી પ્રતિષ્ઠા કરે છે તેની પણ અહીં કાંઈ જરૂર નથી. વળી તેમાં ખુલું કહ્યું છે કે વેદ મંત્રથી પ્રાતઃસ્થિત મૂર્તિ મંત્રાધીન હોવાથી પુરોહિતમંત્ર નથી. પુરોહિતમંત્ર રૂપો અમાર હાથ અડકેલું પીત્તળ કેહેવાય. ઇત્યાદિ સમજાવીને મહારાજે પોતે એકાદ દિવસ સેવીને અથવા ફક્ત હાથમાં લઈને પાછી તેને આપે તોપણ તે મૂર્તિમાં આવીર્ભાવ થઈ અએક્ષો વૈષ્ણવલોકો માને છે. (આવીર્ભાવ એટલે મહારાજનો પોતાનો તેજ તેમાં પોતે પેસાડી દીધો છે એમ મનાવેલું છે) એ મૂર્તિ પાંચમાં છઠા નંબરના લગવાનું ગણાયે છે.

એ મૂર્તિઓ કરતાં વૈષ્ણવો મહારાજને વિશેષ માન આપે છે. એવો હુકમ છે કે ગામમાં કોઈ મહારાજ હોય અથવા મહારાજની હવેલીમાં મૂર્તિ

હોય તેનાં દરશણ કરીને પછી પોતાના ઘરની મુરતીની સેવા કરવી. તેજ પ્રમાણે વૈષ્ણવો આજ્ઞાનુસાર પોતાની મૂર્તિ ઉપર બહુજ ઓછા ભાવ રાખે છે; એટલે કોઈ દહાડે સવારના છ વાગે ઠાકોરજીને જગાડે છે તો કોઈ દહાડે દન અગ્યાર વાગે જગાડે છે. શીઆળામાં કોઈ વખત દશ વાગે જગાડ છે ને કોઈ વખત ઉનાળામાં છ વાગે મંગળા કરે છે. એટલુંજ નહીં પણ પોતાને થોડું એક કામ હોય તો મંગળાથી લઈ કરી શયન બોગ સુધીનું કામ કલાક બે કલાકમાં આટોપી લીએ છે. એ પ્રમાણે વૈષ્ણવોનાં ઘરમાં પોતાના ઠાકોરજી ઉપર ઘણુંજ થોડો ભાવ રહે છે. વૈષ્ણવોને જે મૂર્તિઓ આપે છે તેમાં પીત્તળની મદન મોહનજી, બાળકૃષ્ણજી, નવનીત પ્રિયાજી વગેરે આપે છે. એ શિવાય કેટલીક છખીનીજ સેવા કરવા આપે છે. એટલે કાગળ ઉપર ચીતારાની ચીતરેલી શ્રી નાથજીની અથવા કોઈ ખીજી મુર્તિની અથવા કે.દ મહારાજનીજ છખી ચીતરેલી હોય તે માહારાજને વૈષ્ણવોને સેવા આપે છે. તો તે પણ સાતમાં આઠમાં નંચરનાં ભગવાનમાં વૈષ્ણવો સેવે છે. અને તે કાગળ ઉપર ફક્ત ચીતારે કહાડેલો હોય તેને પણ ભગવાન માનવામાં આવે છે. અને તેની પુજા જેમ પીત્તળનાં ઠાકોરજીને નવરાવા પૂછવા વગેરેથી કરે છે તેમ ન કરતાં વગર નવરાવવે ધોવડાવવું ટુંદીઆનો ધર્મ પળાવીને તે બિચારી કાગળની મૂર્તિની સેવા કરવામાં આવે છે. વૈષ્ણવો આ વાત બરાબર સમજે છે કે આને નવરાવીશું તો તે “પલળી” જશે. પણ જે પલળાને ભુકો થઈ જાય તેને પરમેશ્વર કેમ કેહેવાય એવું સમજતા નથી.

કેટલાક વૈષ્ણવોને સાં ગિરીરાજની પૂજા હોય છે. ગીરીરાજની પુજા એટલે મથુરાની આશુભણી બાબુએ પાંચ સાત કોશ એક ગિરીરાજ નામના ડુંગરો છે તેમાંથી એક નાના પથરાનો કટકો સોપારી જેવડો આસં લઈ આવે છે તેની પણ સેવા ઠાકોરજીની પેઠે કરે છે. એ પથરા નામાંથી લીએ છે તેની ભેટ સાંના માલેક માહારાજને આપવી પડે છે. તેમાં ધ કરી તે સાંનાંની બરાબર તે પથરા તોળાને લેવો પડે છે. (તડકો તે આનું નામ કહેવાય ! શેરબજારનો ઉછાળો થયો હતો ત્યારે પણ પાંચ હજાર ભરેલા સેરના ૫૦-૬૦ હજાર મળતા; પણ આ તો પાણો ઉપાડી દબને સોનું લેવું.) બાઈઓ, મૂર્ખા લોકો આમ ઠગાય છે. પણ ખરેખરી ને નિષ્કપટથી વાત ક-

રીને કોઈ સારા સારા લોક કલ્યાણનાં કામમાં એક પૈસો ખર્ચવા કહ્યો તો તે મૂળીઓ આપવાને મરવા પડે, પણ આવી રીતે કુઠારથી સ્વર્ગ, ગોલોક વગેરેની ખોટી લાલચ દેખાડી કોઈ લેવા માગે તો તેને પથરા પેટ સોનું આપી દીએ) અસલ એક પંડીત પણ કહી ગયો છે.

શ્લોક.

તૃષ્ણે દેવી નમસ્તુભ્યં યાત્વં સર્વસ્યસર્વદા ॥

નુત્પાદયસ્ય યત્નેન ગોષ્પદે સાગર ભ્રમં ॥ ૧ ॥

અર્થ—હે તૃષ્ણા દેવી તને નમસ્કાર કરું છું. તું કેવી છે કે તારા કાં-દામાં જે દુસાય છે તે બધા હમેશાં તારી વગર મેહેનતે એવા ભ્રમમાં પડી જાય છે કે ગાઈનું પગલું પડેલું હોય તેમાં ભરેલું પાણી બ્રમાએલું માણસ સાગર જેવડું સમજે છે. તે પ્રમાણેજ આ અપુષ્પ બાદરો ગોલોક વગેરેની કલ્પિત અને ખોટી લાલચ તથા રાસ રમવાની ખોટી આશા તૃષ્ણાએ એક તુચ્છ વસ્તુને મહદ્વસ્તુ સમજી જાય છે.

અહીં કોઈને એમ શંકા થાય કે લોકો યાત્રાએ જાય છે ત્યાંથી ગિરીરાજ પર્વતમાંથી એકાદ પથરો ઉપાડી લાવી સેવા કરે ને સોનું શું કરવા આપે. ત્યાં કાંઈ ડુંગરને ફરતો પથરા ઉપાડવાની મનાઈ કરનાર ચોક્કી પ્હોરા તો હશે નહીં. એ શંકાનું સમાધાન એમ છે કે એ લોકોને કાંઈ ચોક્કી પેરા રાખવાની જરૂર નથી. આપણે ઉપર કહેલુંજ છે કે તેઓ શિષ્યરૂપી બકરાંઓને પોતાને મોહોડેથી વેહેમાસ્ત્રરૂપ સાંકળો કહાડીને તેને મજબૂત બાંધે છે. તેમ અહીં પણ એવો એક વેહેમ વચનરૂપી ચોક્કી પેહેરા બેસાડેલો છે. તે એમ કે વૈષ્ણવોને પોથીઓમાં સમજાવેલું છે તથા જે કોઈ યાત્રાએ જાય છે તેઓને ત્યાં સમજાવવામાં આવે છે કે શ્રી ગિરીરાજ પર્વતનો પથરો કોઈ છાની રીતે માલેકને શી આપાવગર લઈ જાય તો તેનું નષ્ટોદ નીકળી જાય, વન જતું રહે, ને શરીરમાં મહારોગ થઈને ઘેર પૂગી ન શકે કે પાછો પથરો જ્યાંથી ઉપાડ્યો હોય ત્યાં જઈને પોતાને હાથે પાછો પથરાવી આવે ત્યારે એ પીડામાંથી છૂટે. બસ એવો એ લોકોનો સહુથી જખરો ચોક્કીદાર. કદાચ ખરેખરો ચોક્કીદાર બેઠો હોય તોપણ ચોરી કરવાને કાંઈ ચાહાએ તો તેમ છૂપી રીતે

કરીને પથરો ગમે ત્યાંથી ઉપાડી શકે; પણ આવેહેમશીંગ ચોકીદાર તો તે ઉપાડનારનાં અંતઃકરણ ઉપર ગમે તેવાં અધારાંમાં પણ સખત અટકાવ કરી ઉપાડવા દેતો નથી તેથી તે બિચારાઓ ગિરીરાજનાં પથરાને હાથ લગાડતાં પણ ખીલે છે. ને બિચારા વહેમાંધ ભોળાભાઈઓ એ વાત ખરેખરી માની બેઠા છે. ભાઈઓ એવા ત્રણ પથરા અમારી પાસે થડ, મધ્ય, તથા શિખર ભાગનાં છે ઉપાડતી વખતે ત્યાંનો ગોરસાથે હતો તેણે હજાર તરેહથી ખીવડાવ્યા પણ ખીળઓને વહેમ મટાડવા જરૂર લેવા હતા તે લીધા. નિર્વિઘ્ને અહીં અવાયું, કોઈ માંડુ પણ પડ્યું નથી. ને ધન તો ગયાંને બદલે વધ્યું. તે પથરા બિચારા હજીસૂધી કાંઈ બોલતા નથી.

ખીજી એક પુખ્ત માહારાજને વૈષ્ણુવોને આપે છે કે જે વસ્ત્રસેવાનાં નામથી ઓળખાય છે. એ વસ્ત્ર સેવા લૂગડાંની કરે છે. તે એમ કે એક કપડાંમાં ૩ અથવા ડુચા ભરીને.

આ પ્રમાણે નો આકાર કરે છે. તેને પછી ચોગડંબ સીવીને ઘંટાકરણ જેવો પૂતળો બનાવે છે, અથવા કોઈ ઠેકાણે તો એ વસ્ત્રસેવા એવી બનાવે છે કે એક કપડું લઈને તેના માથાંની જગાએ ૩ અથવા કાંઈ ડુચા ભરીને ગળાંને ઠેકાણે ફાંસીની પેઠે દોરડી બાંધીને માથાં તથા ધડનો આકાર બૂદો કરે છે. આ પ્રમાણેનો ઘાટ કરે છે તેને નાક કે મોં કાંઈ હોતાં નથી, તેમ હાથ પગ પણ નહીં. એવી મૂર્તિ કેટલાક માહારાજને પોતાને હાથે કરી આપે છે અથવા કેટલીક વહીજ મારાજને કરે છે. અથવા તેઓ આગળ પાછળ સીવરાવી રાખી બ્યારે કોઈ વૈષ્ણુવ સેવા કરવાની ઉત્કંઠાથી માંગવા આવે છે તેઓને તે દીંગલું માહારાજ પોતાના હાથમાં લઈ પોતાનું સ્વરૂપ (ઠગાઈ) તેમાં આવિર્ભાવ કરીને પધરાવી આપે છે (એટલે) તે વૈષ્ણુવોને તેઓ સેવવા આપે છે. તે લૂગડાના કટકાને અથવા ચીથરાંને ભગવાન માની વૈષ્ણુવો સેવા કરે છે. અને તે સેવા આપનાર માહારાજને તેની ભેટ સારી રીતે આપવી પડે છે. ઓ સાહેબો જુઓ આ વૈષ્ણુવોના ચીથડીઆ ભગવાન !!! હાહા નામ પણ વસ્ત્ર સેવાજ આપેલું છે (વસ્ત્ર એટલે લુગડું વા ચીથડું) એને પણ છખીની પેઠે નવરાવતા નથી. એમાં પણ વૈષ્ણુવો સારી રીતે સમજ છે કે નવરાવશું તો આ શ્રી ઠાકુરજી (ચીથડીઆ નાથ) શડી જશે. પણ

એમ નથી સમજતા કે સડે તે કાંઈ ઠાકુરજી હોય. જો કે શ્રી ગીતાજીમાં શ્રી કૃષ્ણે કહ્યું છે કે નૈનંદૃષ્ટિર્દાત શક્ત્યા નૈનંદૃદ્ધતિપાપકઃ ઇત્યાદિ. તે છતાં પણ પાણીમાં શડે તે ભગવાન કેમ થાયે એવો સવાલ એ ભ્રમિત યુદ્ધિવાળા પે-પણવોનાં મનમાં પણ ઉભો થતો નથી. ઉભો થાય ક્યાંથી? તેઓનાં મન કટાઈ ગયાં છે. આખો દાહડો તેઓનીજ વાતો સાંભળવી, તેઓ ઉપરજ વિશ્વાસ રાખવો, અને તેઓ બોલ્યા તે બોલે સાક્ષાત્ ઇશ્વરજ બોલ્યા. તો પછી તેઓનાં બતાવ્યા પ્રમાણે ગમે તેવું મુરખાઇનું કામ પણ વગર વિચારવે કરે એ કાંઈ આશ્ચર્યકારક નથી. તે ચીથડીઆ નાથને કપડાં, ઘરેણાં, ઝૂળનાંહાર, તથા ચણોહી વગેરેના હાર પેહેરાવે છે; ને વળી તેને સાષ્ટાંગ દંડવત્ કરે છે. હું ધારં છું કે એ વખતે એ ભ્રમિત યુદ્ધિઓ ઉપર ચીથડું પણ હસતું હસે! કાં તો આશ્ચર્ય કરતું હશે! તે હસતું એટલામાટે હશે કે જે માણસે મને ઉગાડ્યું, જે માણસે મને કાલ્યું, જે માણસે મને વણ્યું, અને જે માણસે મને સીચ્યું. તેજ માણસ મારી સેવા કરી મને ભગવાન માની પગે લાગે છે! તેથી તેને બહુજ હસતું આવતું હશે. અને આશ્ચર્ય એટલા વારતે પાંમતું હશે કે મને ઉગાડ્યું, લણ્યું, કાલ્યું, વણ્યું, સીચ્યું, તે તો બહુ માણસેજ કર્યું તો તે માણસ મને એવું નિરજીવ બાળુવા છતાં ભગવાન માંની પગે કેમ લાગે! માટે આ પગે લાગનાર પશુ તો નહીં હોય? વળી બરોબર તપાસી જોતો હશે ત્યારે વિચાર કરતો હશે જે લાગે છે તો ચાકસ માણસ પછી તે ચીથડીઓ નાથ અંતે અતિશય આશ્ચર્ય પામીને અંતે સાનંદાશ્ચર્યપૂર્વક નિર્ણય કરતું હશે જે આ છે તો માણસ પણ ભ્રમિત યુદ્ધિથી એનો અંતઃકરણ ચતુષ્ઠય સંયુક્ત જીવાત્મા. અગા નાંધકારમાં આંધળો થઈને પશુ પણ જે એટા ન કરે તેવું કરવાને પ્રવર્તે થયો છે (હે સર્વે શક્તિમન, હે અનંત, હે સકળ જગદ્ધરક, હે સર્વે વ્યાપક, હે અદ્ભૂત, હે અજોયર, હે અપ્રતીમ હે અનુપમ, હે અદ્વિતીય, હે અકળેય, તું સર્વથી સ્વમર્થ છતાં તારે ટેકાણે બોળા લોકોને ભ્રમાવી એક તુચ્છ ચીથડાંને પુનઃજે એવાનું નિકંદન કાઢાડીને તારાં નામપર પોતાના પ્રાણ કુરબાન કરનારા બોળાઓને કેમ છોડાવતો નથી.)

(૯૫ની.)

(અરે તે આળસુઓને એવી સભ થવીજ જોઈએ. પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વરે સર્વ જીવો ઉપર દયા કરીને વેદરૂપ મહાન વિદ્યા પ્રકાશિત કરી છે,

વિવિધપ્રકારનાં યુદ્ધચાદિક અંતઃકરણસાથે બાહરનાં પણ ચક્ષુ આપેલાં છે. છતાં તે વિદ્યા ન જ્ઞેતાં યુદ્ધચાદિકનો ઘટતો ઉપયોગ ન કરતાં આંખે દેખાતાં પણ ચીંથરાને ન ઓળખતાં જે કોઈ ઠગારાનાં કેહેવાથી એવા અધ કૂપમાં પડશે તે આહીં પોતાનું તન મન ધન સર્વસ્વ ખોઈને નરકમાં કાં નહીં પડે ? પડશેન.)

એવી રીતની ભૂતિઓ વૈષ્ણુઓને સેવવા મળે છે. તેની કૃપા વૈષ્ણુઓ તન મન ધનથી કરે છે. અને તેને સાક્ષાત્ પરમેશ્વર ગાની પૂજે છે. વૈષ્ણુઓને ત્યાં આહને બદલે પાંચ દર્શણ થાય છે મંગળા, શૃંગાર, રાગ્યબોગ, ઉત્થાપન, તથા શયન, એ પ્રમાણે થાય છે. ઉત્સવાને સમયેવૈષ્ણુઓને ત્યાં પણ મારાગ્નનાં મંદીરો પ્રમાણે કરવામાં આવે છે.

ઉપર લખેલી ભૂતિપૂજા જે વૈષ્ણુઓને ત્યાં નથી હોતી તેવા વૈષ્ણુઓ શ્રીનાથજીનો વાગો, આચારજીની ખેડકનું વસ્ત્ર, મહારાગ્નનાં પગલાં (કપડાં-પર છાપેલાં) તુલશી અથવા લાકડાંની માળા, પદો લખેલી પોથીઓ અને માટીનું ચરણામૃત વગેરે છેલા નંબરની પૂજા દાખલ રાખવામાં આવે છે. એ વસ્તુની બીજી રીતે પૂજા તો નથી થઈ શકતી. પછી તેને ફક્ત બોગ ધરાવવાનાં કામમાં રાખે છે. બોગ ધરવો એટલે બધી રસોઇ વાસણોમાં કાઢીને તે પાસે ઉપલી ચીજો મૂકે અને જાણે કે અમારો બોગ હાકોરજી આરોગે છે. બોગ ધરવાવિષે તરેહવાર વારતાઓ બનાવી લાવ લગાડેલા છે.

એક વારતા એઓના પુસ્તકમાં લખી છે કે એક વૈષ્ણુવ હતો તે હાકોરજી સેવતો હતો. એક વખત તેને બાહર ગામ જવું પડ્યું તેથી હાકોરજીની સેવા પોતાના છોકરાની વહુને કરવા કહી ગયા. વહુ એતો બધી રસોઈ કરી હાકોરજીને બોગ ધર્યા હાકોરજી તો આરોગ્યા નહી. એટલે તે એમની એમ બેસી રહી. બીજે દાહાડે તે રસોઈ ગાયને નાખી દીધી. બીજે દિવસે બીજી કરી હાકોરજીને બોગ ધરી. એમ ત્રણ દહાડા કચ્છું, પણ હાકોરજી તો પ્રત્યક્ષમાં આરોગતા નહી પણ યુક્ત આરોગતા. એમ ત્રણ દહાડાની રસોઈ ગઈ તથા તે બિચારી ખરા લાવથી ભૂખી રહી એટલે શ્રી હાકોરજીને તેના ઉપર દયા આવી પછી સાથે દહાડે સાક્ષાત્ શર્ણુન દઈને હાકોરજીએ કહ્યું કે તું ભૂખે કેમ મરે છે? તેણે કહ્યું કે આપ આરોગો નહી લાંસૂધી હું કેમ જમું. હાકોરજી કહે જે અમે તો યુક્ત

આરોગીએ છીએ તો તે હું માનુ નહીં. પછી ઠાકોરજી સાક્ષાત્ આરોગ્યા એટલે આણે ખાધું એવી પાખંડી વાતો સમજાવીને કહે છે કે ઠાકોરજીને ભોગ ધરાવવાને હઠ કરી તે આરોગે છે તે જોકું નહી તો બિચારી તે વૈષ્ણુવાણી સાર ઠાકુરજીને શ્રમ લેવો પડ્યો એમ લેવો પડે ઈત્યાદિ ખોટી વાતો સમજાવી લાવ લગાડે છે.

પુણીમારગનાં મૂર્તિ દેવ કે જેને વૈષ્ણુવો સાક્ષાત્ પરમેશ્વર માને છે જેમ બ્રહ્માએ મૂર્તિને સાધારણ માને છે તેમ આ લોકો નથી માનતા, પણ આ તો બધું એમજ છે એમ માંની ખેસે છે. તથાપિ તે માનવાનાં બદલામાં કશી રીતનો ચમત્કાર પરમેશ્વરનાં કોઈ પણ અંશનો નજર આવતો નથી. હોય તો આવે કે! ચમત્કાર તો રહ્યો પણ જે દેવ જે જાતનો હોય એટલે કાષ્ઠ, પાપાણુ, ધાતુ, મૃત્તિકા, કાગળ અને કપડાનાં; તો તે સ્ત્રીજમાં પરમેશ્વર જેવો ગુણ મૂકેલા છે તે શિવાય કાંઈ પણ ફેરફાર થતો નથી. જેમ કે ધાતુના ભગવાન સાક્ર કરવાવગર કટાઈ જાય છે, લાકડાનાં સડી જાય છે, હાણુનાં ધસાઈ જાય છે, માટીનાં ભાંગીને ભૂકો થઈ જાય છે, કાગળનાં ભગવાનને ઉધાઈ કે કચરો કંસારીઓ અને ઊંદરો ખાઈ જાય છે. લૂગડાનાં ભગવાન સડી જાય છે. જ્યારે ઊંદર કંસારીઓ ખાઈ જાય છે તો તેવી તેવી બાબતોમાં એ ભગવાનો બાપડા પોતાનો બચાવ કરી શકતા નથી, વળી તેઓનાં વાગા વસ્ત્રો તથા ધરેણાં ઊંદરો વિગેરે કદા ખાય છે, તથા ખાવાનો જે ભોગ ધર્યો હોય તે ઊંદરો અને બિલાડી જેવા જાનવરો ખાઈ જાય છે; તેનો બચાવ પણ કરી શકતા નથી ! એટલુંજ નહીં પણ તેને દેખાવ પણ દેતા નથી. જે ભાગી તો જાય. વળી તેઓની પોતાની ઉપર ઊંદરો વગેરે જાનવરો હજે છે, મૂતરે છે, તેને પણ એ ભગવાનો હાંકી શકતા નથી. હાય હાય એવી વસ્તુને વળી ભગવાન તેમનાં હશે ? અરે એનાથી તો એક બ્રાહ્મણનાં મરચીઆ દેવજ બરા ચમત્કારી કહેવાય કે જેણે એક મીઠાને તોળાં પોકરાવી. બ્રાહ્મણની વાત આપ્રમાણે છે.

એક બ્રાહ્મણ પોતાને ગામથી બીજે ગાંમ જવા નીકળ્યો. થોડો ચાલ્યો તો રસ્તામાં એક મુસલમાન મળ્યો. તેઓ એક બીજાને પૂછી રસ્તામાં સાથ તરી કે ભેગા ચાલ્યા. રાતનાં કોઈ ઠેકાણે સૂઈ રહ્યા સવારનાં ઉઠી બ્રા-

હાણુ તો જાડે જંમલ ગયો. નાહો; નાહીને આવ્યો ત્યાં મુસલમાન પણ ઉઠ્યો હતો. પછી ત્યાં એક પીપજો હતો તેનાં થડમાં ખાહણે પાણી રેડયું સારે મીઠા-ભાઈ પૂછે છે કે “જમન એ ક્યા કરતા હૈ” ખાહણે કહ્યું જે પૂર્ણ કરે છું. મીઠાં કહે જે “કિસકી પૂર્ણ કરતા હૈ” ખાહણુ કહે જે અમારા પીપજા દેવની. મીઠાં કહે જે “એ તેરા દેવ લગતા હૈ કિ” ખાહણુ કહે જે હા. પછી મીઠાં તો ઉઠ્યો અને પીપજાનાં પાન થોડાં તોડ્યાં. ને નાંથી કેટલાંક ચાવીને ચૂક્યાં. કેટલાંક પગનીચે દાખ્યાં, ને કેટલાંક ગુદાને લગાડીને કહ્યું જે “દેખ તેરે દેવકા કેસા હાલ બનાયા તો ખી કુછ બોલતા નહીં હૈ એસે દેવકો કોન માનતા હૈ તું તો બડા બેવકુફ હૈ” એ વાત સાંભળીને ખાહણુનું મોં જરા ઉતરી ગયું પણ કરે શું? પછી કાંઈ બોલ્યો નહી ને ખીજી વાતો કરવા લાગ્યો. વળી બેઠું પાછા અહીંથી ચાલ્યા. વળી ખાહણુ તો ખીજે દહાડે જરા વહેડો ઉઠ્યો અને તરત નાઇ ઘાઈ લીધું અને મીઠાં સૂતો હતો તેટલામાં પાસે એક તુલશી હતી તેમાં પણી નામવા ગયો. પાણી રેડે છે ત્યાં મીઠાંજી ઉડ્યા અને પાણી રેડતાં જોયું. વળી ખાહણુને પૂછ્યું કે “શીરમી ક્યા કરતા હૈ” ખાહણે કહ્યું જે હું તો પુર્ણ કરે છું. મીઠાંએ કહ્યું જે “કિસકી પુર્ણ કરતા હૈ” ખાહણે કહ્યું જે આ તો અમારો તુલશીઓ દેવ છે. વળી મીઠાંએ તો ઉડી પાછા તુલશીનાં પાનડાં તોડી ચાવી અને શુક્રી પગ નીચે દાખી ગુદામાં ઘુશેઘાં. વળી બિચારો ખાહણુ તો જાંખો પડી ગયો. વળી પાછા અહીંથી ચાલ્યા. ખાહણે મનમાં વિચાર કર્યો કે આની કાંઈક તજવીજ કરશું તો ઠીક નહીં તો આ તરફડો રોજ અપમાન કરશે. પછી વિચાર ગાંઠવી રાખ્યો. ખીજે દહાડે વળી ખાહણુ સવારનાં નાઇ ઘાઈ આવ્યો ત્યાં મીઠાં ઉડી બેઠો હતો. પછી ત્યાં એક મરયાનું ઝાડ હતું તેમાં ખાહણે પાણી રેડયું. મીઠાં બોલ્યો “જમન હજીતક તેને બેવકુફી છોડી નહીં. શીરમી એ ક્યા કરતા હૈ” ખાહણે કહ્યું જે ભાઈ પૂર્ણ કરવાવગર અમને ચાલે નહીં. તો મીઠાંએ પૂ-છ્યું કે “એ તેરા કોનસા દેવ હૈ” ખાહણે કહ્યું જે એ મારો મરચીઓ દેવ છે. વળી મીઠાંએ તો આગળની પેઠે કરવા માંડયું. મરચાં તો જેવાં નીચેની છૂપી જગામાં ધરયાં કે ગાંડને મોઢું એકાએક બળવા લાગ્યું અને મીઠાં ભાઇ તો ઊંચા નીચા થઇ પછાડા ખાવા લાગા. ખાહણુ પોતાની યુક્તિથી

ખુશી થઈ મનમાં મલકાવા લાગે. પછી મીઠાં તો દુઃખ મટાડવા બ્રાહ્મણને આજીજી કરવા લાગ્યો જે આ તારો દેવ જળરો છે. હું બૂલ્યો, હવે પછી કોઈદી તારી મરકરી કરીશ નહીં પણ આ દેવનો કોપ મારા ઉપરથી ઉતારી નાખ. પછી બીજીવાર મીઠાંને કુરાનનાં સોગંદ ખવડાવ્યા. તે તેણે સોગંદ લીધા. એટલે બ્રાહ્મણ તો છુમંતર પડવાનો ઢોંગ કરીને થોડું ધી લઇ તેણે મરચીઆ દેવની સ્તુતી ભણી મંતરવા લાગ્યો. મીઠાં તો અધીરો પડી તરત સુખ થવાની વિનતી કરવા લાગ્યો પછી બ્રાહ્મણે તે મંત્રેણું ધી મીઠાંને આપ્યું કે આ તારી બળતરાપર મંત્રેણું ધી લગાડ. તેણે તેમ કશું એટલે જરાવારમાં બળતરા મટી ગઇ. સારે મીઠાંજી હંડા થયા. જૂઝો વાંચનાર સાહેબો ! વૈષ્ણવોના ભગવાન કરતાં આ મરચીઆ દેવ કેવો જળરો કે માણસ જેવા પ્રાણીને પણ બે ઘડી ચમત્કાર દેખાડી હેરાન કરી નાખ્યું.

કેટલાક એવો સવાલ કરે છે કે મૂર્તિપૂજન ન કરીએ ત્યારે માનીએ કેને ? એ સવાલ દેખીતોજ બે હુંધો છે. ખોટાને માનીનેજ પૂજન કરવાનું એમ કોણ કહ્યું છે. કરવાનું બાળું ઘણું એ છે. અસલ વેદ ધર્મજ દુનીઆમાં મનાતો હતો ત્યારે માણસો શું કરતા તે કરવું. કોઇ કહે જે તે વખતે પણ મૂર્તિપૂજન હશે નહીં ? હતી, તેનો શો પુરાવો છે ? તો તેનો પ્રસિદ્ધ દાખલો છે કે આજ જે મૂર્તિઓ છે તે ઘણી ખરી સંપ્રદાય લોકોની છે અને તે સંપ્રદાયો બધા બે હજાર વરસની અંદર સ્થાપન થયા છે. વળી મૂર્તિઓ છે તે ઘણી ખરી રામકૃષ્ણાદિ મહા પુરૂષોની છે તો તેઓ પોતે જે વેદધર્મ માનતા હતા તો તે તેનાથી આગળ હોવા જાંઈએ એવા મહાપુરૂષોનાં પાળેલા ધર્મ કબુલ કરી અને તેઓનાં પવિત્ર પગલાંપર ચાલીએ તો મહા કલ્યાણ થાય, કે જેવું પૂર્વે થયલું હતું તે તે રસ્તો છોડ્યો ત્યારે ખરાબ હાલને પોંછાચ્યા છીએ. એ સમજીને તરત સમજાશે. તે વખતે આર્યો સંધ્યાવંદનાદિ કરી હોમ વૈશ્વદેવ વગેરે કરી વિદ્વાનોની પાસેથી વિદ્યા વગેરે સંપાદન કરવામાં પોતાનો વખત રોકતા હતા. અને તેવી રીતે વખત રોકવાથી દેશને મહોટો લાભ થતો હતો. હાલ દરેક વૈષ્ણવને મૂર્તિપૂજન તથા દેવદર્શણ પછવાડે આસરે દાહાડામાં ત્રણ ચાર કલાક રોકવા પડતા હશે તેટલો વખત જે વિદ્વાનોપાસે જાવ આવ કરવાનો થાય તો કેટલો બધો લાભ થાએ ? એ સમજીવું સહજ છે. પણ નાહાનપણથી મન ઉપલી બાબતમાં રોકાઈ ગએલું તેથી ખરું ક્યાંથી સમજાય.

વળી કેટલાએક કહે છે કે મૂર્તિપૂજા પરમેશ્વરને જાણવાનું મૂલ પગથીયું છે. પગથીયે પગથીયે ચઢતાં સીદી ચઢાય. તેમ આ મૂર્તિપૂજાથી પણ દેવમાં પ્રીતિ લાગે ને પછી પરમેશ્વરને જાણવાનું સાધન થાય. અને આંતરે પરમેશ્વરનું જ્ઞાન થઈ તે ઓળખાય. એ વાત તો બીજકુલ માનવા જેવીજ નથી, કાં કે દાદર ઉપર ચઢવાને તે પગથિયાં જોઈએ કે ખાડા જોઈએ ? સમજું માણસો વિચાર કરશે તો ખુલ્લું જણાશે કે મૂર્તિપૂજા ઇશ્વર ઓળખવાનું પગથિયું આ નહીં પણ ખાડા છે. કોઈને પણ ઓળખવું હોય તો તેનાં રૂપનો કાંઈ સમાનપણાનો આભાસ જોઈએ અને વળી વિચાર અને જ્ઞાને કરી જાણવાનાં સાધન જોઈએ. હવે મૂર્તિ પૂજામાં મન રોકાયથી ઇશ્વર ચેતનાઓનો ચૈતન્યરૂપ છે તેનો અભ્યાસ તો આમાં બીજકુલ નહીંજ કારણ કે આ તો જડમાં પણ જડ. વળી તેની સાથે આ ખોટી માયાદોડ કરવી પડે ને વિચાર કરવાનો તો વખતજ મળે નહીં તેથી જે માણસ સાધારણ અજ્ઞાની હોય છે તે વધારે જડ થઈ જાય છે. વળી તે મૂર્તિપૂજાઓની ખોટી પ્રસંશા કરી જે ચમત્કારો કહેતા છે, તેનાં પ્રભાવથી તેનાં મનમાં મૂર્તિ વિષે અત્યંત દૃઢ વિશ્વાસ બંધાય જાય છે. જેટલે એ તો મૂઆસૂધી એ જડ પદાર્થને મિથ્યા કરે છે. તેનો પ્રસીદ્ધ દાખલો જોશો તો પુણીમારગની હવેલીઓ પાસે જોવામાં આવશે. ત્યાં જે સો વરસાં યુદ્ધાંઓ આવે છે તે પણ બિચારાં છેટથી દર્શાવેને વાસ્તે લાકડી હચુક હચુક કરી દોડતાં જાય, ને જે જે કરતાં જાય ને ખુલ્યાં છે, ખુલ્યાં છે પૂછતાં જાય. એ પ્રમાણે જોતાં સમજું ને ખુલ્લું દેખાશે કે તેઓને બીજકુલ ઇશ્વરજ્ઞાન થતુંજ નથી. એવું જોતાં બીજાઓ કરતાં પણ પુણીમારગની મૂર્તિપૂજા પગથિયાને ઠેકાણે ખાઈ જેવી થઈ પડેલી નજરે આવે છે. જેથી તેઓ તો વળી બીજકુલ ઇશ્વરને જન્માંતરમાં ઓળખી શકે એવું દેખાતું નથી. પુણીમારગ વાળાઓની મૂર્તિપૂજા કરતાં તો બીજા મર્યાદા મારગીવાળાઓનો પૂજા પ્રકાર કાંઈક ઠીક દેખાય છે. કાં કે તેમાં આટલો બધો ઠાઠમાઠને આડંબર નથી. વળી તેઓને સમજાવવામાં આવે છે કે આ ભગવાનની મૂર્તિ છે, સાક્ષાત્ ભગવાન નથી. એમ છતાં એ પૂજાની રીત પુણીમારગની ખાઈ જેવી રીત કરતાં કાંઈક ઓછી ખાડી ગણાય. વળી તેનાં કરતાં શૈવી લોકમાં જે મૂર્તિપૂજા છે તે

કાંઈક ન્નાની ખાડી છે. કાં કે તેઓ એકાએક મૂર્તિમાં દૃઢ બંધન થઈ જવા જેવો ભાવ લગાડતા નથી. વળી મૂર્તિ પણ શિવનું લિંગ બેસાડેલું હોય છે. તે ઉપર ખરચ પણ કાંઈ વધારે થતો નથી. ફક્ત નાઇલોઇ શિવનાં મંદીરમાં જઈ દરદર માહાદેવ કરી એક લોટો પાણીનો ઉપર રેડી આવે છે. વળી પોતાનાં સિદ્ધાંતી ગ્રંથોમાં મૂર્તિપૂજનને ધણી હલકી પ્રકારની રીત મણુલી છે તો એ બાબતથી કદી પણ ઇશ્વરજ્ઞાન કે પંડિતાઇ આવવાની નથીજ. તેનો પ્રસિદ્ધ દાખલો આપણે અપણો પોતાનો લઇએ. જૂઓ આપણાં આ આર્યવર્ત દેશમાં જ્યારથી મૂર્તિપૂજનો પ્રકાર ચાલ્યો છે ત્યારથી જે દેશમાં કળાકૌશલ્ય હતું તે, જ્ઞાન, હુશીઆરી, સમૃદ્ધિ, અને ઇશ્વરજ્ઞાન વગેરેની બાબ તો ઘટનીજ ચાલી આવે છે. તેથી આજ દેશ અતિશય ખરાબ હાલતમાં આવી પડ્યો છે. અને તે દાહાડાથી આ દેશમાં અજ્ઞાન, આલસ્ય, વેહેમ, તથા અનેક તરેહની મૂર્ખાઇઓ વધતી ચાલી છે. આ મૂર્તિપૂજ છે તે દેખીતી પરમેશ્વરની મરફરી છે. તેથી જાણે પરમેશ્વરને કોય થયો હોય નહીં? એવું થવાથી વિદ્યાકળા અને સમૃદ્ધિ જાણે ઈશ્વરે ઝુંટી લીધી હોય એમ દેખાય છે ! એવું જોતાં એ મૂર્તિપૂજ ઇશ્વરજ્ઞાન વગેરેમાં પગથિયું ચઢવાનું સાધન નહીં પણ ખાડામાં ઉતરવાનું સાધન છે. બાકી ઇશ્વરજ્ઞાનમાં ચઢવાનું શીઠીરૂપ સાધન તો એ છે કે વિદ્વાનોની સોબત કરવી, તે લોકો ખાસેથી વેદાદિ સત્ય શાસ્ત્રો સાંભળવાં અને પોતે જાતે સારી પેઠે સત્યવિદ્યા બાણીને ઈશ્વરનું જ્ઞાન મેળવવું. એ ઇશ્વર જ્ઞાનરૂપ સીઠી ઉપર ચઢવાનાં પગથિયાં છે. બાકી મૂર્તિપૂજથી તો કદી કોઇને ઈશ્વરજ્ઞાન થાય એવું સ્વપ્નમાં પણ જાણવું નહીં, એ વાત વિચારથીલ માણસને તરત ધ્યાનમાં આવી જશે.

કેટલાક એમ કહે છે કે પરમેશ્વરને ગમે તેવી રીતે બજથું તોપણ તે માંની લેશે. અને તેનાં નામથી ગમે તેવી રીતે સેવા કરથું તોપણ તે કબુલ રાખશે. પણ પરમેશ્વર જે વેદાદિ સમ્પ્રદાયો બનાવ્યાં છે તે જોયાવચર અને છતી આંખે જડમાં પણ જડ પદાર્થ જોઇને તથા સમજીને તેને ઇશ્વરનું વિશેષણ લગાડથું તો તે જરૂર ગુરસે થયાવગર રહેશે નહીં. કોઈ રાજ વા માન આપવા લાયક માણસ હોય તેની છબી પોટામાં વા તેને કાંઈક મળતો આકાર

કરીને માન આપવાને બદલે એક તરશણું કે ચામડાનો કટકો વા બ્રહ્મ પદાર્થ કાંઈ રાખીને પછી તેનું નામ લઈને તેની હબર સ્તુતી કરશે તોપણુ તે બાબત સાંભળીને તે માણસ કદી પણ તમારા પર પ્રસન્ન થશે? કોઈ દી નહીં. તે પરમેશ્વરનો બતાવેલો માર્ગ છોડી તેને મોહોટામાં મોહોટા બાણીને તેને ઠેકાણે તુચ્છમાં તુચ્છ બાવણું બેસાડવું તે પરમેશ્વર કેમ કયુલ કરશે?

વળી કેટલાક માણસ એમ સમજી બેઠા છે તથા કહે છે કે હમણું દયાનંદ સ્વામીએજ ક્રૂત મૂર્તિપૂજનનું ખંડન કર્યું છે, પણ અસત્ કોઈએ કર્યું છે? એ સવાલ તેઓની અજ્ઞાનતાનો છે. કારણકે તેઓએ અસત્તાનાં તથા આધુનિક પ્રતિમાખંડનનાં પુસ્તકો જોયાં નથી તથા મૂર્તિપૂજનખંડન કોણે કર્યું છે કે નહીં તે તપાસ્યું નથી તેથી એવા સવાલો કરે છે. પણ એ બાબત ઉપર તપાસ કરે તો એવા હબરો દાખલા મળી આવે એમ છે. હિંદુ શિશ્યાની બીજી કોમો કોઈપણ એવી મૂર્તિપૂજન કરતી નથી ને ઘણી કટાક્ષથી તેનું ખંડન કરે છે તે પ્રસિદ્ધ છે. પણ આપણને તેઓનો દાખલો લેવાની કશી જરૂર નથી આપણે આપણું તપાસીએ. આપણામાંથી કોઈએ આજસૂધી મૂર્તિપૂજનનું ખંડન કર્યું છે કે નહીં તે આપણે તપાસીએ.

૧ પેહલાં તો વેદ, કે જે આપણું અનાદિ, ઈશ્વર પ્રણિત, સર્વોત્તમ અને સર્વમાન્ય, ધર્મપુસ્તક તેમાં મૂર્તિપૂજન કરવાનું મુદ્દલ કહેલું નથી. એ બાબતમાં વધારે પુરાવો આપવાની કાંઈ જરૂર નથી. શ્રીમદ્ દયાનંદ સરસ્વતી સ્વામીનો મૂર્તિપૂજન ખંડન કરવાનો જે સિદ્ધાંત અમી તેમાં ઘણાંક પંડિતોનાં મૂર્તિમંડન-રૂપ પતંગીઆઓ બળી ભસ્મ થઈ ગયા છે તે સહુ કોઈ જાણે છે. વળી આજ દીસૂધી કોઈપણ પંડિત કદી શક્યો નથી કે મૂર્તિપૂજન વેદ પ્રતિપાદ છે; અથવા આ મંત્રમાં મૂર્તિપૂજનનું કહ્યું છે અથવા મૂર્તિઓ સ્થાપન કરવા વખતે વેદ મંત્રોથી પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવામાં જે મંત્રો વપરાય છે તેમાં લેશ માત્ર પણ મૂર્તિ પૂજનની વાત છે એવું મુદ્દલ કોઈ સાબિત કરી શક્યું નથી. જે કે તે કારણને વાસ્તે જીવણુ દયાલે ૨૫૦ રૂપૈઆનું ઈનામ છપાવેલું હતું તથા મથુરાદાસ લલ જીએ પાંચ હબારનું ઈનામ આપવા કાઢાડ્યું હતું; છતાં કોઈ પંડિત બાહર પડી શક્યો નથી. પડે ક્યાંથી હોય તો કે. પંડિતો માત્ર આડા અવળા કાંઈક મારી થાંભા દેવા મંડી પડ્યા છે, તે છતાં આ વેદ મંત્રોનો જરા નમુનો તપાસો.

યજુર્વેદ અધ્યાય ૪૦ મંત્ર ૮ મો.

સપર્યંગા ચ્છ્રુક મંકાય મંત્રણમસ્નાવિર ૨ શુદ્ધ મર્પાપવિદ્મ્ ॥

કવિર્મનીવીર્પરિભૂઃસ્વયમ્ભૂર્ધ્યાતથ્યતોર્થાન્વ્યદધાચ્છાશ્વતીભ્યઃસમામ્યઃ ॥

પરમેશ્વર સપર્યાંગાત્ નામ સર્વવ્યાપક બધા જગતમાં પરીપૂર્ણ બરી રહ્યો છે, જેવું આકાશ. શુક્ર એટલે જગતનો કારણરૂપ તથા બીજરૂપ છે. આકાયમ્ તે કાયા વગરનો અર્થાત્ શરીર ધારણ કરતો નથી. તે અવ્રણું એટલે અખંડ, એકરસ, અચ્છેદ, અભેદ, નિષ્કંપ અને અચળ છે. અને તે અસ્નાવિરં. એટલે નાડીઆદિનું તેને પ્રતિબંધન નથી, અને અતિ સૂક્ષ્મ હોવાથી તેને કાંઈ આવરણ નથી. તે શુદ્ધ, એટલે સદૈવ નિર્મલ, અવિદ્યા, જન્મ મરણ, હર્ષ, શોક, હ્રુદ્ધા, તૃષાદિદોષોથી રહિત છે. તે અપાપવિદ્મં. અર્થાત્ પાપરહિત અને ન્યાયકારી છે. તે કવિઃ, અર્થાત્ ત્રિકાલજ્ઞ, મહાવિદ્વાન્, અને જેની વિદ્યાનો કદી પણ કોઈ અંત લેઈ શકતો નથી. તે. મનીષી. એટલે સર્વ જીવોના મનને જાણનાર સાક્ષી અને બધાનાં મનને દમન કરવાવાળો છે. તે, પરિભૂઃ આખા જગતમાં પરિપૂર્ણ વ્યાપક થઈ ભરાઈ રહ્યો છે. તે સ્વયંભૂઃ એટલે જેનાં આદિકારણ માતા પિતા અને ઉત્પન્ન કરનાર કોઈ નથી, પરંતુ તે બધાનું આદિકારણ છે. યાથાતથ્ય ઇત્યાદિ. અર્થાત્ તે ઇશ્વરે આપની પ્રજાને યથાવત્ સત્સત્સલ વિદ્યા જે ચાર વેદ તેનો બધા મનુષ્યોને પરમ હિતને અર્થે ઉપદેશ કર્યો છે. ૧ આ વેદનો મત જેઈ એ ઉપર મૂર્તિપૂજકોએ વિચાર કરવો કે આ વેદમાં પરમેશ્વરનાં કહેલાં સ્વરૂપને મૂર્તિસાથે એક તલભાર પણ સંબંધ દેખાય છે? અથવા એમાં એનું એક રંચ વા અણુ માત્ર પણ સામર્થ્ય મૂર્તિમાં છે? ઇત્યાદિ મંત્રો ધણા છે પણ નમુનાં સાડે એક મૂકેલો છે.

૨ વેદ પછીનાં પુસ્તકો છ શાસ્ત્રો છે, એ છએ શાસ્ત્રમાં ઇશ્વરવિષે નિર્ણય કરેલો છે તથા કર્મોત્તરની વિધિઓ છે. તેમાં કોઈ ઠેકાણુ મૂર્તિપૂજનનું સ્થાપન નથી. હવે જ્યાં શાસ્ત્રોમાં ખરો સિદ્ધાંત કરવા બેઠા ને તરફ ન્યાય યુક્તી લગાડવા બેઠા ત્યાં એકને એક બેજ થાય કોઈ કહે કે એકને એક છ તો ત્યાં ન ચાલે બાકી પુરાણો જેવાં મૂર્ખ સમજામણીનાં ગ્રંથોમાં એકને એક પચાસ

કહે તો ચાલે તેમ થતાં આ છ શાસ્ત્રોનાં સિદ્ધાંત આગળથી મૂર્તિ બાદ પડાય ન કરી ગયાં દેખાય છે.

૩ તે પછીનાં સ્મૃતિ ધર્મ શાસ્ત્રો દેખાય છે. દરેક સ્મૃતિમાં કહેલું છે કે વેદમાં જે કહેલો ધર્મ છે તેજ ખરો ધર્મ, અને અમારાથી કાંઈ વેદ વિરુદ્ધનું લખાઈ જાય તો તે પણ કોઈ એ માન્ય કરવું નહીં. એવું બિચારા નિર્દોષ બુદ્ધિથી કહેતા આવ્યા છે. તો તે પ્રમાણે એ શાસ્ત્રોમાં મૂર્તિપૂજન ન હોવી જોઈએ. તે ઉપરાંત આધુનિક રચનાની કોઈ સ્મૃતિ હોય વા જૂનીમાં નવા શ્લોક ગુણેલા હોય ને તેમાં કાંઈ અંશે પ્રકાર લખ્યો હોય તો પણ એનાંજ મોહોડામાંથી વેદ બાહ્યનાં લેખને માનવાની મનાઈ છે. એવું છતાં પણ આજસૂધી હજી કોઈ એવું પુરવાર કરી શક્યો નથી કે આ પ્રમાણે અમુક સ્મૃતિમાં વિધિપુર્વક મૂર્તિપૂજન લખી છે. કેટલાક મૂર્તિપૂજનનાં વાદવિવાદમાં મૂર્તિપૂજનો વિધિ સ્મૃતિમાં માત્ર એટલોજ બતાવી શક્યા છે કે “ દેવપૂજન કરવી ” એમ દેવ શબ્દપર રૂઢી કરે છે. તે એવું છે કે “ રાતે શાદલે રાંડ ને લઈ ગઈ પાસેર ખાંડ, વળતાં વળી, ને લઈ ગઈ તેલની પળી.” પણ દેવશબ્દ તો વિકાસવાચક છે એવું આપણે અગાઉ કહેલું છે. એવું જોતાં સ્મૃતિઓમાં પણ કોઈ પ્રકારે વિધિપુર્વક મૂર્તિપૂજન જેવું કાંઈ હોય એમ બી-લકુલ દેખાતું નથી.

૪ તે પછી આદિકાવ્ય રામાયણ તો તેમાં તો શ્રી રામચંદ્રજીને પોતાને મળેલું જ્ઞાન જે “ યોગવાશીટ ” તો તેમાં તો “ મુક્તિપ્રદુલ્લ ” બ્રહ્મજ્ઞાન છે પણ મૂર્તિપૂજન જેવું કાંઈ પણ દેખાતું નથી.

૫ એ પછીનાં મહાભારતાદિ પુસ્તકો છે. એ પુસ્તકોમાં આજસૂધી પડીતોએ બહુ વધારી મૂક્યું છે અસલ કોઈ દશ હજાર શ્લોકનું પુસ્તક કહે છે, કોઈ પચ્ચીશ હજારનું કહે છે કોઈ નેવું હજારનું કહે છે, કોઈ લાખ શ્લોકનું કહે છે ને કોઈ સવા લાખ શ્લોકનું કહે છે. હવે અસલ કાંઈ છાપેલાં પુસ્તકો નોતાં જ્યાં સંપ્રદાઈ લોકોનાં ઘરમાં પુસ્તકો હતાં તેમાં પોતાને મળતા આવે એવાં હજારો નવા શ્લોકો જોડે વધારી નાખેલા છે. તેનો પ્રસિદ્ધ દાખલો છે કે મહાભારતમાં મૂર્તિપૂજન કરવાની જગાએ ઘણે ઠેકાણે શીવનાં લિંગની પૂજન કરવા લખી છે તો તે કોઈ શિવમાર્જનાં અનુયાયીએ ગોચી બાલેલી હશે. તે છતાં પણ બાપડાઓથી આંમ કહેવાયા વગર રહેવાયું નથી.

અપ્સુદેવામનુષ્યાણાં દિવિદેવામનીષિણાં ॥

કાષ્ઠલોષ્ઠપુમૂર્વાણાં યુક્તસ્યાત્મનિદેવતા ॥ ૧ ॥

અર્થ—કેટલાક સાધારણ માણસ પાણીમાં દેવ માને છે. તેથી કાંઈ ક અદ્વતા આકાશમાં દેવ માને છે. અને મૂર્ખ લોકો છે તે કાષ્ઠને ધાતુમાં દેવ માને છે, ને યુક્તિમાન પુરુષો આત્મતત્ત્વને વિષે દેવ માને છે, કે જે સર્વમાં વ્યાપ્ત થઈ રહેલો છે. ૧ આમાં મૂર્તિપૂજા કરનારને મૂર્ખ ઠરાવ્યો છે. ત્યારે એ ખંડન કેહેવાય કે ખંડન તેનો વિચાર વાંચનારે કરવો.

ધણું કરીને મૂર્તિપૂજામાં વિષ્ણુની તથા તેનાં અવતારોની મૂર્તિપૂજાનો પ્રચાર વધારે છે, તેમાં પણ શ્રી કૃષ્ણની મૂર્તિનો વ્યાપ્ત ધણો છે. ત્યારે હવે આપણે શ્રી કૃષ્ણ પોતે શું દેખાડયું છે તે જોઈએ. પેહેલું શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનો સહુથી સરસ મિત્ર અને જેનાંથી જીવ જૂદો નહીં એવો અર્જુન તે શ્રી કૃષ્ણની સાથે ઘણો કાળ ભેગો રહ્યો તથા એક બીજાની ઘણી સેવા પૂજા કરેલી. તે છતાં શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાજીમાં શ્રી કૃષ્ણે અરજીનને સાફ કહેલું છે કે મારી આ દેહ છે તેને તારે ભગવાન જાણુવી નહીં. અને તે મારી આદલી બધી સેવા પૂજા કરી છે તો પણ તેમાંથી કાંઈ તારું વળવાનું નથી. બ્યારે મારાં ખરાં સ્વરૂપને જાણીશ અને તે સ્વરૂપનું તને જ્ઞાન થશે. ત્યારે તારો ઉદ્ધાર થશે. તે સ્વરૂપ દેખાડે છે.

નૈનંછિંદંતિશસ્ત્રાણિ નૈનંદહતિપાવકઃ ॥

નચૈનંક્રેદયંત્યાપો નશોષયતિમારુતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—એઆત્મા હથીઆરથી કપાતો નથી, આગમાં બળતો નથી, તડકો જેને સૂકાવી શકતો નથી. તથા વાયુ જેને શોષણ કરી શકતો નથી ? એ મારું સ્વરૂપ છે તેને તું જાણુ તો તારું કલ્યાણ થશે. આ બોતાં શ્રી કૃષ્ણે મૂર્તિનું બરાબર ખંડન કર્યું છે. કેમકે મૂર્તિ હથીઆરથી કપાઈ જાય છે. અગ્નિમાં બળી જાય છે, ને બીજા પણ બધા તેનાં સંસ્કાર થઈ શકે છે. તો તે મારું સ્વરૂપ નહીં એમ ખુલ્લું દેખાડેલું છે અને તેથી તે ખંડન થયું એમ સિદ્ધ થાય છે. તેમાં પણ વળી એક બીજો વિચાર કરવાનો છે; તે એ કે અર્જુનને શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન કહે છે જે મારાં આ શરીરની સેવા પૂજા કરવાથી

તારું કલ્યાણ નહીં થાય પણ ખરેખરું સ્વરૂપ ઓળખીશ ત્યારે થશે. તો બ્યારે શાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણભગવાનનાં પોતાનાં શરીરની સેવાથી પણ કલ્યાણ નથી એમ શ્રીકૃષ્ણે બતાવીને ગીતાનું જ્ઞાન આપ્યું; ત્યારે આજ તો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતે નથી, તેનું શરીર પણ નથી, તેની ખરી પ્રતિમા અથવા પૂતળું નથી, એટલુંજ નહીં પણ તેની ખરી છબી અથવા પોરોચાર પણ નથી. ત્યારે તેને ઠેકાણે સાફ ખોટોખોટી મન કલ્પત, દરેક ઠેકાણે એકજ તમની ને જૂદા જૂદા ઘાટ રૂપ તથા રંગની અને તરેહવાર કદની અંગુઠાથી તે દશ મ ઘાડાં જેટલી અને જે ફક્ત સૂતાર સલાટ અને કંસારા વગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલી એવી બિચારી ભૂતિ બાધથી કેમ કલ્યાણ થશે તે મુદ્દલ સમજાતું નથી. ત્યારે એવી ભૂતિપૂર્વકે માનનારા સાહેબો તમે વિચાર કરો કે જેની ભૂતિ તમે માનો છો તે તમોને સાફ દેખાડે છે કે તમે આ ભૂતિપૂર્વકે કેવળ ધુમાડાનાં બાથકાંબરો છો એથી તમારા હાથમાં કાંઈ અગવવાનું નથીજ અને જન્મ વ્યર્થ યુમાંવો છો એમ સ્પષ્ટ દેખાડેલું છે.

શ્રીકૃષ્ણનો ખીન્ને સખા ઉધવજી તેને પણ શ્રીમદ્ ભાગવતના એકાદશ-સ્કંધમાં કહ્યું છે કે હાથ તારું પણ કલ્યાણ આ મારીસાથે ફરવાથી કે મારી સેવા કરવાથી કે મારો દાસ બનવાથી થાય એમ નથી, પરંતુ મારું સર્વવ્યાપી પરિપૂર્ણ અને ખરું સ્વરૂપ જાણશે ત્યારે તારું કલ્યાણ થશે એમ નિઃસંશય જાણુ એમ કહીને ઈશ્વરનાં રૂપવિષે ઉદ્ધવજીને સમજાવ્યું છે. વળી ભૂતિપૂર્વકે ભાષ્યો એમાં તો શ્રી કૃષ્ણે એક ખીજું અગવણું કર્યું છે. જુઓ સ્લોક :—

યસ્યાત્મવુદ્ધિઃકુળપેત્રિધાતુકે સ્વધીઃકલત્રાદિપુર્ભૌમઙ્ગ્યધીઃ ॥

યસ્તીર્થવુદ્ધિઃસલિલેનકર્હીચિ ડ્ઞનેન્ધ્વભિન્નેપુસપ્તવગોચરઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—આ ત્રિધાતુક (વાત પીત્ત અને કફ) નાં પુત્રગાં (શરીર) માં જે આત્મયુદ્ધિરાખે છે, અને પૃથ્વીના વિહાર (કાટ. પાપાણ, ધાતુ, મૃત્તીકા વગેરે) માં દેવયુદ્ધિ રાખી પૂજે છે, અને વિદ્વાન્ ઉત્તમ અને જ્ઞાતી પુરંધાને કસામાં નહીં જાણતાં કેવળ પાણીમાંજ તીર્થ યુદ્ધિ રાખે છે, તે માણસ ગોધા અને ગધેડા જેવો છે. જુઓ આ ભાગવત બનાવનારાએ શ્રીકૃષ્ણનાં મુખાવિદ્યથી તમને કેવા બનાવ્યા છે? (આમાં એમ પણ દેખા છે કે, વિદ્વાનો

અસલના વારામાં તીર્થોમાં વાસ કરી રહેતા હશે ને તેના નિર્વાહઅર્થે અને જ્ઞાન મેળવવાઅર્થે યાત્રાલુઓ જતા હશે તેને વિશેષે કરી સન્માન આપવું અને તે પાસેથી જ્ઞાન મેળવવું એ યાત્રાલુઓનું કામ હશે કે જેથી જનારને ખરું જ્ઞાન મળે ને વિદ્વાનોનો નિભાવ થાય. - હવે એ નિયમ પ્રમાણે ભાગવત યનાવતી બખતે ચલાતું નહીં હોય ને પાણીમાં ગંગા યમુનાદિ તીર્થોમાં નાહી ઘોઘ લોકો પુનઃ સમઝી ચાલતું થતું હશે તેસાથે તે વાતનો નિષેધ કરી ગોધા ગધેડા યનાવ્યા દેખાય છે.)

૭ પુરાણો ધણું ખરાં સંપ્રદાયી લોકોએ પોતાના મતલબસિંધુઅર્થે મનકસ્પિત યનાવ્યાં છે, એમ કેટલાક કારણોપરથી દેખાય છે. એવું છતાં પણ યનાવનાર બાપડા વિદ્વાન્ તો ખરા ! તે કારણથી તેઓનામાં જરાજરા સાત્વિક ગુણનાં જે લક્ષણ હતાં તેના પ્રતાપે ખરી વાત બાપડાઓથી ક્યાંક ક્યાંક લખાયા વગર રહેવાઇ નથી, તેમાંનાં મને યાદ છે, તેટલાં પ્રમાણો હું લખું છું.

પદ્મપુરાણમાં એક નારદજી તથા વ્યાસજીની સંવાદરૂપ કથા છે તેમાં નારદે વ્યાસજીને ટપકો આપ્યો કે આ પુરાણો લખીને તમે લોકોને ભ્રમમાં નાખ્યા ને જગત્ આખું એથી મૂઠ બની જશે. સારે વ્યાસજીએ કહ્યું કે હું તો જગત્ને ભ્રમમાં નાખીશ, તો, તેઓ રસ્તો શોધશે અને ધણું જાણશે સારે તેને બધામાં સિદ્ધાંત એકજ મળશે એ વિચારથી કશું છે (આ સંવાદ ખરે ખરો ન સમઝવો એ પણ પોથીમાંનાં રીગણાં) !

॥ શ્લોક વ્યાસોવાચ ॥

વ્યામોહાયચરાચરસ્યજગતસ્તેતેપુરાણાગમા ॥

સ્તાંતામેવહિદેવતાંપરત્રિકાંજલ્પંતિકલપાવધી ॥

સિદ્ધાંતેપુનરેકેવભગવન્વિષ્ણુસમસ્તાઽગમા ॥

વ્યાપારેષુવિવેચનંવ્યતિકરંનિત્યેપુનિશ્રીયતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—સર્વ માણસોને ભ્રાંતિમાં નાખવા સારું પુરાણો તથા આગમોં રચેલાં છે, તેમાં જે પુરાણમાં જે દેવનું સ્થાપન કશું તેને તેમાં ઉત્તમ કહ્યા

છે, આકીનાંને કનિષ્ઠ, તે વાત ખરેખરી માનીને તે તે દેવોવીરે કોઇ વાદવિ-
વાદ કે લડાઈ કરવા માંડે, તો એક કલ્પ ભર લડાઈ કર્યા કરે તો પણ અંત
આવે નહીં પણ બ્રમી બ્રમીને જે માણસ ખરો સિદ્ધાંત જોળવાની ખંત રાખી
મંડે તો તેને સિદ્ધાંતમાં પરમેશ્વર એક અદ્વિતીય અને સર્વવ્યાપી છે તે જ-
ણાય ? આમાં જૂઓ તો વૈષ્ણવ ભાઇઓ તમારું મૂર્તિ પૂજન ખંડન થયું
કે નહીં ? કાં કે પરમેશ્વર તો એક અદ્વિતીય અને સર્વ વ્યાપી છે; ને તમારી
મૂર્તિ તો અનેક, અને અદ્વિતીય એટલે એના જેવો બીજો કોઇ થઇ શકે
નહીં સારે મૂર્તિ જેવી તો કરોડો મૂર્તિઓ થઈ શકે. વળી સર્વ વ્યાપી પર-
મેશ્વર છે. ને તમારી મૂર્તિ તો આખા ઘરમાં પણ વ્યાપક ન મળે. ઘર
ગોળું પણ તેનાં પોતાનાં આખાં મંદિરમાં પણ વ્યાપક નહીં, એટલુંજ નહીં
પણ આખાં સિંહાસન ઉપર પણ વ્યાપક નથી દેખાતા તે સિંહાસનના પણ
એક ખૂણામાં જ્યાં આપણે બેસાડીએ ત્યાં બેસા રહે છે. પરમેશ્વરના ત્રાસથી
સૂર્ય ચંદ્રાદિક તારાગણ, અનેક બ્રહ્માંડો, સમુદ્ર અને વાયુઆદિ પોતાની ગ-
તિમાં આવે છે. ને તમારી મૂર્તિથી પરમેશ્વરનો ત્રાસે તો ઉદર ગિલાડાદિક
પણ ખીતા નથી, ને સાંભા ઉપર મળમુગ કરે છે. સારે તેવી તુચ્છ વસ્તુને
કેમ ઈશ્વર માનવો તેનો વિચાર કરવો જરૂર અને સેહેન છે ?

ભાગવત પુરાણનો એકાદશ સ્કંધનો એક શ્લોક ઉપર લખેલો છે, ને
બીજા અત્રે લખી દેખાડું છું.

એકાદશ સ્કંધના બીજા અધ્યાયનો એક શ્લોક.

અર્ચાયમામપેહરેત્પૂજાયશ્રદ્ધયેહતા ॥

નતદ્રક્તેષુચાન્યેપુસમક્તપ્રાકૃતઃસ્મૃતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ દ્રક્ત મૂર્તિનેજ પરમેશ્વર જાણી અને તે ઉપર શ્રદ્ધા રાખીને તેની
પૂજા કરે, ને પરમેશ્વરના ખરા ભક્તને ગણે નહિં તે અતિ શોચનીય ભક્ત જા-
ણવો. વળી તૃતીય સ્કંધમાં કપિલદેવજી પોતાની માતા દેવહુતીને કહે છે કે,—

॥ શ્લોક ॥

યૌવૈસર્વેષુભૂતેષુસંતમાત્માનમીશ્વરમ્ ॥

હિત્વાર્ચામજતેમૌઘ્યાદ્રસ્મન્યેવજુહોતિસઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—સર્વ ગ્રાણીમાં વ્યાપક થઇ રહેલા પરમાત્મા ઇશ્વરને મૂકી જે મૂઠ પણુથી મૂર્તિને સેવે છે, તે ઝોત્રાઇ ગયેલા અગ્નિની રાખમાં હોમ કરે છે. એમાં જ્વળો ફેટતું નિરર્થકપણું બતાવ્યું છે રાખોડી જે કોરી હોય તો ધણું કામમાં આવે છે. વાસણો ઘસવામાં, અનાજમાં ભેળવામાં, છત્યાદિ ઘણે ઠેકાણે કામ આવે છે પણ ધીમાં બળેથી તે કોઈ પણ કામમાં આવતી નથી. એટલે ધી પણ જન્યને રાખ પણ જન્ય. હવે શ્રીમદ્ભાગવત બનાવનારની તો કેવી તરેહવાર લીલા છે; કે મૂર્તિપૂજા કરવાનું પણ લખે છે, દશમાં સ્કંધમાં શ્રીકૃષ્ણનાં મુખાર્પિદથી આધવજ્ઞનાં જ્ઞાનમાં મૂર્તિપૂજકોને મોક્ષ: પણ દરાવેલા છે. ને વળી રાખોડીમાં હોમ કરવા જેવું પણ મૂર્તિપૂજન દરાવે છે. હવે ખરું શું જ્ઞાનનું? વળી છટ્ટા સ્કંધમાં આમ પણ કહે છે,—

વેદઃપ્રણિહિતોધર્મોહ્યધર્મસ્તદ્વિપર્યયઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—વેદમાં કહેલો છે તેજ ધર્મ, ને તે શિવાય છે. અથવા જે હોય તેને વિપરીત ધર્મ જાણવો. હવે વેદ ધર્મમાં તો મૂર્તિપૂજા નથી. એમ ખરું જ નારને હમણું સ્પષ્ટ દેખાઈ આવ્યું છે.

ઉપર ભાગવત તથા પદ્મપુરાણના દાખલા આપ્યા. આ ત્રીજાને બ્રહ્મપુરાણનો દાખલો,—

ઉત્તમાસહજાવસ્થામધ્યમાધ્યાનધારણા ॥

અધમાતીર્થયાત્રાચમૂર્તિપૂજાધમાધમા ॥ ૨ ॥

અર્થ—વ્યાપક પરમેશ્વરનું જે જ્ઞાન થયું એવી જે સહજાવસ્થા તે સહુથી ઉત્તમ, અને ફક્ત ધ્યાન ધારણા કરવી એ મધ્યમ ધર્મનાં લક્ષણ છે. તીર્થ યાત્રા કરવી એ ત્રીજા નંબરનું છે. પણ મૂર્તિપૂજા છે તે અધમમાં અધમ ઇશ્વર જ્ઞાનની બાબત જાણવી. અરરરર? આ તો વળી મૂર્તિપૂજને અધમમાં અધમ દરાવે છે?

ચોથું માર્કંડેય પુરાણમાં મુદાલશાનું આખ્યાન છે, તે પોતાના છોકરાને કહે છે કે:—

શુદ્ધોસિવુદ્ધોસિનિરજનોસિ સંસારમાયાપરિવર્જિતોસિ ॥

સંસારસુષ્કંત્યજમોહનિદ્રા મુદાલશાવાક્યમુવાચપુત્રં ॥

અર્થ—તું શુદ્ધ, બુદ્ધ અને નિરંજન (જીવાત્માએ કરીને) છે. આ સં-
સારની માયા તારે તબ્બા થોગ્ય છે. આ સંસાર જે સૂઝાં લાકડાં જેવો છે,
તેમાં મોહરૂપી નિદ્રાને વશ નહીં થઇ પડે અર્થાત્ સંસારથી વિલિપ્તરે રહે
એમ મૃદાલ શા પોતાના પુત્રને વાક્ય કહે છે હવે જ્યાં જીવાત્માને જાણી સં-
સારમાં પડવાપણું મૂકી દેવાનું થયું; ત્યાં વળી પિતૃણ આદિનાં રમકડાંને ભગ-
વાન જાણી રમવાનું તો ક્યાંય ઉડી ગયું.

પાંચમું વિષ્ણુ પુરાણવાળાએ તો હદ કરી છે :—

તક્ષાદિનીચૈઃસુકૃતાનસસ્યાન્ પાષાણમૃદ્દારુમયાદિદેવાન્॥

ભજંતિયેમાધવનિંદકાસ્તે પૂર્ણઃસદાનંદમયોહિર્વિષ્ણુઃ ॥૧॥

અર્થ—સુતાર, સગ્રાટ, કનસારા ઇત્યાદિ નીચ જાતિવાળાએ, લાકડાં,
પાપાણુ અને ધાતુની મૂર્તિઓ (પોતાના લાભ સાર) સારી શોભાયુક્ત બ-
નાવી; એવો જે અસલ અને જડ પદાર્થ તેને જે દેવ જાણીને ભજે છે, તે
માધવ એવા પરમેશ્વરના નિંદક એટલે નિંદા કરવાવાળા છે. કારણ કે તે
પરમેશ્વર કાંઈ એવો લાકડાં પાપાણુ કે ધાતુનો નથી પરંતુ) વિષ્ણુ (વ્યાપક-
શ્વર) તો સદા આનંદમય અને પૂર્ણ એવો છે.

હવે મૂર્તિપૂજક ભાઈઓ કો તમે જે પુરાણોને ધર્મશાસ્ત્ર કરી માનો
છો તેમાં ઉત્તમ એવું અને સાત્વિક ગુણમાં ગણાયલું વિષ્ણુ પુરાણ તે
તમને મૂર્તિ પૂજકોને પરમેશ્વરની નિંદા કરવા વાળા ઠરાવે છે. હવે ચાણુક્ય
રાજાને વિષ્ણુએ પોતે જે જ્ઞાન આપ્યું છે એવું પણ પુરાણોમાં છે, તેમાં
સાધારણ નિંદા કરવા વાળાને આ પ્રમાણે કહ્યું છે;

પક્ષિનાંકાકશ્ચંડાલઃ પશુનાંચૈવગર્ધભઃ ॥

મુનીનાંકોપશ્ચંડાલ સર્વેષુચવિનિંદકઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—પક્ષીમાં કાગડો ચંડાળ, પશુઓમાં ગર્ધેડો ચંડાળ, મુનિનેવિષે
કોપ છે તે ચંડાળ ને પ્રાણી માત્રમાં નિંદક છે તે ચંડાળ છે? હવે વિચારો કે
વિષ્ણુ પુરાણ બનાવનારને મૂર્તિપુજા ઉપર કેટલી બધી ચીઠ છે. સાધારણ
માણસની નિંદા કરે તેને ચંડાળ જેવો કહ્યો, ત્યારે પરમેશ્વરની નિંદા કરવા
વાળા મૂર્તિપુજકને ઠરાવ્યા ત્યારે તેને શું કે હેલું? એણે તો બહુ જૂલમ કર્યો!

એ પ્રમાણે હાલ તરત પાંચ પુરાણોના દાખલા આપ્યા છે તે ધણું છે, તેમ સાધારણ પણ નથી, તેમ અમાન્ય કે તામસી પુરાણોના પણ નથી. આ ઉપરથી પુરાણોમાં મૂર્તિપૂજનું પ્રકરણ કેહેવું છે. તે બધાને ખુલ્લું જણાશે. પુરાણોમાં પંડિતોએ પોતાનાં ઉદરનિમિત્ત બહુ વેષ કાઢ્યા છે; પણ ઉપર લખ્યાપ્રમાણે ઘણી જગો એ તેઓનાથી અસત્યને ધિક્કાર્યા વગર રહેવાયું નથી તે ઉપરથી વાંચનાર સાહેબોએ જોઈએ તેનો સાર કાઢાડવો.

૮ પુરાણોની પાછળ શંકરાચાર્યનો સંપ્રદાય નીકળ્યો. હવે શંકરાચાર્યનાં સિદ્ધાંતમાં જોઈએ તો મૂર્તિપૂજનો તમામ નિષેધ કરી કટકા કર્યા છે. હવે કાંઈ એમ પૂછે કે તે લોકોમાં મૂર્તિપૂજ કેમ ચાલે છે? તે તે વિષે ઈતિહાસો જોતાં સાફ જણાય છે કે શ્રીમદ્શંકરાચાર્યજીનાં વખતમાં બૌદ્ધ લોકોનું જોર ધણુ હતું તે લોકો મૂર્તિપૂજ કરતા હતા. પછી શંકરાચાર્યજીએ તેઓનું ખંડન કરી અત્યંત પરાજય કર્યો; અને વેદ માર્ગનું સ્થાપન કર્યું. પણ તે વખતે બૌદ્ધોનાં પ્રચારથી લોક મૂર્તિપૂજમાં લપટાઈ ગયલા એટલે મૂર્તિપૂજ જેવા ઠાઠ માઠ વગરનાં મારગમાં તેઓની શ્રદ્ધા બરોબર બેસતી નોતી તેથી શંકરાચાર્યે વિચાર્યું જે લોકોને પાછા સુમાર્ગે ફેરવાસાઈ' કાંઈક મૂર્તિપૂજનો ઠાઠ જોઈએ. નહીં તો લોકો પાછા આડંબર (જૈન) તરફ ખેંચાશે એમ વિચારી તેઓએ એક સાધારણ મૂર્તિપૂજનો પ્રચાર કર્યો દેખાય છે, તેમ એઓની મૂર્તિને સાક્ષાત્ ભગવાન્ માનવામાં આવતું નથી. એક વગર હંગનો પ્હાણો મૂકી દીએ છે, અને જેમાં શોભા કે મૂર્તિને ઘાટકે કાંઈ આડંબર ન મળે તેને કાંઈ ધરેણું કે વાગાવસ્ત્ર કે તરેહવાર દેખાય કે ભોગની ધામ ધુમ કાંઈ નહીં. લોકોને ખરચમાં ફક્ત નાહી ઘોઘ એક પાણીનો લોટો માથે ચઢાવી દીએ એટલે થઈ મૂર્તિપૂજ. એવી નહીં જેવી મૂર્તિપૂજ કરાવ્યા છતાં ધણુ ઠેકાણે લખે છે “મૂર્તિસ્તુસ્વત્પ્રવૃદ્ધિનાં” “કાષ્ઠલોષ્ટેષુમૂર્તિનાં” વગેરે લખ્યું કે, એતો થોડી બુદ્ધિવાળા ને મૂરખા છે તેને સાઈ' આ મૂર્તિપૂજ છે. એવું સિદ્ધાંતી પુસ્તકોમાં લખીને એઓએ ધાસ્યું હશે જે આવાં વિશેષણો જોઈને આગળ જતાં માણસો મૂર્તિપૂજ તજી દેશે; ત્યારે આ દેવાલયોને વિદ્યા શાળાઓ કરવા ઠીક પડશે. પણ અદ્વૈતોસ ! એકે એવા પરાકરી અને પરાંપકારી માહાત્મા પુરૂષનો દેહ ધણું વર્ષ રહ્યો નહીં અને બત્રીશ વર્ષની અવસ્થામાં

એનું મૃત્યુ થઇ ગયું તેથી પછવાડે થવાનું કાર્ય કેટલુંક અધૂરું રહી જતાં આ લીંગપૂજા એમની એમ રહી ગઈ. પછવાડેથી એનાં ચેલા વર્ગમાં કોઇ મૂર્તિ આઇનો શત્રુ વીર ન નીકળ્યો, પણ ઉલટા નવાં પુરાણો બનાવી તેમાં લીંગપૂજા ઉપર લોકોનો દૃઢ વિશ્વાસ બેશ એમ કરેલું દેખાય છે. અને તેમ કરવામાં તે લોકોને દેખીતો સારો લાભ થતો હતો. તે જોઇને તેઓ ફેરફાર કરી શક્યા નથી. અને તેથી એ પ્રચાર આજ્ઞાથી ચાલ્યો આવે છે. પણ બધું જોતાં એનો સિદ્ધાંત મૂર્તિપૂજા ખંડનનો છે એ જગપ્રસિદ્ધ છે. તે ઉપર જે મૂખ તથા થોડી બુદ્ધિવાળા સારું એ કામ કહ્યું તો તેમાંથી સાફ અર્થ નીકળે છે કે એનો નિષેધજ થયો. જુઓ આપણે કોઇને કહીએ કે, આ કામ તે મૂખાઈ ભરેલું અથવા ઓછી બુદ્ધિથી કર્યું છે, તો તે કામનું આપણે ખંડન કર્યું કે મંડન તો તેજપ્રમાણે એ સંપ્રદાયવાળાઓએ પણ સારીપેઠે મૂર્તિજનું તથા તેની પૂજા કરનારાઓનું નાક કાપી નાખ્યું છે.

૯ એ પછી કેટલાક પંથો હિંદુસ્થાનમાં સ્થાપન થયા છે, જેવા કે, દાદુ-પંથી, નાનકપંથી, કળીરપંથી, વગેરે ઘણાકપંથવાળાઓએ મૂર્તિનું ખંડન કરેલું છે. નાનક લોકોનાં એક ટોળાનું નામ “ સુથરા ” છે તે લોકોનો અગાઉ કાંઇક વિશેષ દોર હોવાથી હિંદુસ્થાનમાં ઘણા ખરા રાજાઓનાં રાજ્યમાં તેઓનો લાગો બાંધી આપેલો છે. દરેક ગામમાં દરેક વ્યાપારીની દુકાનપરથી ત્રણ છ કે બાર મહીને એક એક પૈસાનો લાગો બાંધીને આપેલો છે. તે દૈવા આવે સારે હાથમાં બે ડુંકા હોય છે, તે એક ઉપર એક ઠોકાને તેઓ કવિતા ગાયે છે તેમાંનાં બે ચરણ નીચે મુજબ છે અને તેમાં મૂર્તિનું નિષેધ કરેલું છે.

દેલોમડદુંકલજુગઆયાબડતેઅજબતમાશા ॥

પગડિધાતીકલુનહલંધાહેગગરીંદાનાદા ॥ ટેક ॥

વહુવૈઠીઘરભીતરમાંહેંઆંગેસાસકમાવે ॥

ચોલાટાઢાંકરેરસોઈસુકરમિલેજવલાવે ॥ ૧ ॥

પથથરપૂંજેહરમિલેતોમેંપૂજૂંકપહાડ ॥

ઉસપથથરસેંચકીમલીજોપીસલાવેસંસાર ॥ ૨ ॥

ધસાદિ તેઓ ખુદી રીતે ડુંકા પીરડીને ગાય છે.

૧૦ એ પછી બસો અડીસો વર્ષ ઉપર અમદાવાદમાં અખો કરીને એક ભક્ત થઈ ગયો છે. તે ઘણો બહુશ્રુત જ્ઞાની હતો તેણે બ્રહ્મજ્ઞાન ઉપર સારાં સારાં પુસ્તકો રચ્યાં છે. તે પોતાનાં પુસ્તકમાં લખે છે કે,

चैतनकोजान्यानहीं पूंजेपादुकावस्त्र ॥

अखाहरीतोरगयासेवतकागजपत्र ॥ १ ॥

बहूदिनपीत्तलपूजी रह्यामूढकामूढ ॥

ईश्वरतोअळगारह्यासोजान्यानहींगूढ ॥ ૨ ॥

કવિતા બીજી.

પિંડ પખાળી પૂંજે પહાણુ, મનમાં જાણે હું તે જાણુ ॥

આખે આત્માને બાહરે લખે, મૂરખ સાંચુ માંડીને નખે ॥

ડાહ્યાં શાણ્યાં થઈ જને આદરે, તો અખા લ્યાં મન કેમ ધરે ॥ ૧ ॥

એક મૂરખને એવી દેવ, પથ્થર એટલા પૂંજે દેવ; ॥

પાણી દેખી કરતો સ્નાન, તુલસી દેખી તોડે પાન ॥

એ અખા બહુ ઉતપાત, ઘણા પરમેશ્વર તે ક્યાંતી વાત ॥ ૨ ॥

કોટી વરસ પ્રતિમાં પૂજાડે, (પણ) જ્ઞાની મૂરતમાં પામીશ વિજે ॥

પોતા સરખો હરિજન કરે, મોટું સામરથ હરીજન ધરે ॥

જડ ચૈતન ગમે તે પૂજ, અખા સેવન જેવા તેવી સજ ॥ ૩ ॥

પ્રતિમાને કોઈ જઈ કરગરે, કોઈ મૂરખ તે આગળ મરે ॥

કોઈને ગાનતાનશું મન, લગ્ન કરી કોઈ માગે ધન ॥

પ્રતિમા એ પીડાયા લોક, અખા મૂરખનું મથતું ફોક ॥ ૪ ॥

એની કવિતા તો એ બાબતમાં ઘણી છે પણ નમુનાં દાખલ થોડી ઉપર લખી છે.

૧૧ હાલ તરત સન્યાસી લોકો છે તે મૂર્તિપૂજનનું ખુફી રીતે ખંડન કરે છે. તેનો પ્રસિદ્ધ દાખલો છે કે તે લોકોને કોઈ ઘેરે જમવા બોલાવે તેઓ જમવા બેસતા હોય એટલામાં ખચર પડે કે આ પકાવેલું અન્ન મૂર્તિને ભોગ ધરેલું છે, તો તેઓ તે ખાધા વગર ચાલ્યા જાય છે, એટલી બધી તો એઓને મૂર્તિખંડનની ખેંચ છે. જામનગરમાં વ્રજનાથજી માહારાજ હતા તે

પણ સંન્યાસીઓને શિક્ષા (ભોજન) કરાવતા હતા. તે કારણસર તેઓએ એક સંન્યાસીઓની રસોઇ સાથે ઘરજ જુદું રાખ્યું હતું. ત્યાં રસોઇ કરાવીને સંન્યાસીઓને જમાડવામાં આવતા. પણ મૂર્તિને ઘરેણું તેઓ કદી ખાતા નથી. એ પ્રમાણે નિષેધ, ખંડન, ને વળી ખેંચ મૂર્તિ પૂજાવિષે તે લોકોને છે.

૧૨ આસરે ૪૦-૫૦ વરસ ઉપર ભાવગરમાં કોઇ નાગર બ્રાહ્મણ સંન્યાસી થઇ ગયલો છે. કે જેનું નામ સંન્યાસી થયા પછી ‘મનોહર સ્વામી’ કરીને પડતું છે. તેઓ ભાવનગરના માછ દીક્ષન વિદ્વાન શિરોમણી ઓઝા મૌરીશંકર (ગંગાઓઝા) ના ગુરુ હતા. તેઓ જાહેરમાં મૂર્તિપૂજનનું ખંડન કરતા હતા. એટલુંજ નહીં પણ તેઓએ એ બાબત ઉપર ઘણું પદો બનાવેલાં છે. તે પદોમાંથી થોડાંક નમુનાં દાખલ અહીં લખીએ છીએ.

ગુજરાતી કવિતા.

પદ ૧ છું. રાગ કલ્યાણ.

પ્રેમથી ભણલે આજ ચિદ્ધન સુખકારી ॥ ૧ ॥ કાલ કળી કોણ શકે,
ઘડી પલ પિયારી ॥ ૧ ॥ સ્વર્ગોદિક ભોગતણી કામના વિસારી ॥ જડવૃત્તિ
દૂર કોળે મનમાંથી મારી ॥ ૨ ॥ વિશ્વવિષે વ્યાપક છે સાક્ષીપણું ધારી ॥
જે હની ચિદ્ધ શક્તી એ છે જાણ મતી તારી ॥ ૩ ॥ તે હરિ નિર્લેપ સદા
શુદ્ધ નિર્વિકારી ॥ શુદ્ધિપર વિરાગમાન નિમ્ને લે ધારી ॥ ૪ ॥ ચૈતન્યમય
વૃત્તિ એક અખંડ સમારી ॥ પામ તું સમ્વિદાનંદ* બ્રહ્મ લાય નિવારી ॥
પ્રેમથી ભણ લે આજ ચિદ્ધન સુખકારી ॥ ૫ ॥

પદ ૨ જી. ગરબી.

આવીઓ આવીઓ આવીઓરે । નરદેહ તારે તરવાને આવીઓ ॥૧૬૬॥
જાગ્યો ત્યાં લગી જડતીરે ગડમડ બાકીનો સુધને ગમાવીઓરે ॥ નરદેહ ॥૧૭॥
ખૂટશે આધુન્ય ક્ષણ ક્ષણ જતાં કોડ ઘણો હેડે કદી લાવીઓરે ॥ નર ॥ ૨ ॥
લખ્યોરાસીમાં રઝળીશ જો કદી કાળે અચાનક ચાખિઓરે ॥ નર ॥ ૩ ॥
તે માટે તું શરણ જા તેહને જે શુરવેદે દ્રુમાવીઓરે ॥ નર ॥ ૪ ॥ સમ્વિ-

* અભોગમાં પોતાનું નામ સમ્વિદાનંદ અને મનોહર કરી રાખેલું છે.

દાનંદ બ્રહ્મ અખંડ ભજીને દ્વૈતીશ માયાથી તું દાવીઓરે ॥ નરદેહ તારે તર-
વાને આવીઓ ॥ ૫ ॥

૫૬ ત્રીજું. રાગ સામેરી.

પ્રભુને ભજીલેરે પૂરણ પ્રેમસું ॥ ટેક ॥ જે ચૈતન ધનરૂપ અપાર ॥ સ-
વેને કાળેરે સધળે જગતોરે ॥ સાક્ષી શુભાશુભ કૃપા દાતાર ॥ પ્રભુને ॥ ૧ ॥
જેને તું વિચારીરે જગ કરતારનેરે ॥ જ્યાં ત્યાં અધકાં ફાં ફાં માર ॥ બોલીને
ચાલીરે જે શકતો નથીરે ॥ તે કેમ વહે બ્રહ્માંડનો બાર ॥ પ્રભુને ॥ ૨ ॥ પ્ર-
ભુની પૂજાતો રે તેનાથી બનેરે ॥ જે જીવનમૃત થઇરે નાર ॥ કોકને સાટે રે
પૂજે છે કોકનેરે ॥ તુંતો અધેર નગર સરદાર ॥ પ્રભુને ॥ ૩ ॥ છે પ્રભુ તું
ધારે તુંજને દુઃકડોરે, તું છે અવળે મુખે જોનાર ॥ મુખ નવ દીસેરે આડે મૂકે
આરસીરે ફોગટ કાં સાંમે પુકાર ॥ પ્ર૦ ॥ ૪ ॥ સદ્ગુરુશરણેરે જઈ જાણુ તું
ખરેરે, તો મન શંકાય રહે ના લગાર ॥ સમજે તું સાચોરે, કરતાં, આવડેરે ॥
જે સમ્યદાનંદ બ્રહ્મ વિચાર ॥ પ્રભુને ભજીલેરે પૂરણ પ્રેમ સું રે ॥ ૫ ॥

૫૬ ચોથું. રાગ સામેરી.

આ તન કોતું રે સંગે ચાલીકોરે ॥ ટેક ॥ મનમાં તું જોને વિચારીને વીર
॥ ભૂપતિ કોટીરે બોંચ બેળા થયારે ॥ અવતરી ન ટક્યા કરી ને ધીર ॥
આ તન૦ ॥ ૧ ॥ ક્ષણભંડુરનીરે પ્રતિમા પૂજતાંરે ॥ કેમ પતિ પામીશ તું
આ શરીર ॥ અકરણુ ખોદેરે કોણીએ કૂપનેરે; તે નવભાળે નજરે નીર ॥ આ
તન૦ ॥ ૨ ॥ જગતપતિને રે જોવા ખોળતોરે; તું ધુતારાને કાંધીર ॥ સાખ ન
પામેરે સેવે આંકોરે; કદપ લગી બેળા થઈને કીર ॥ આ તન૦ ॥ ૩ ॥ સદ્ગુરુ
કેરીરે સત્યવાણી સુણીરે, ત્યજ કામાદિક કુડામીર ॥ ધરોધર ગોથાં રે ખાતાં
આળશીરે ॥ ભજને તું ચિદ્ધનનાથ ગભીર ॥ આ તન૦ ॥ ૪ ॥ જોહને ત્રાશેરે
સમ વર્ષે સદારે, રવિ શશી અનળ યગાદિ સમીર ॥ તે પતિ સાચોરે સઘળા
લોકોનોરે; છે સમ્યદાનંદ બ્રહ્મ અતીર ॥ આતન કેતુંરે સંગે ચાલીકોરે ॥ ૫ ॥

૫૬ પાંચમું. રાગ સોરઠ.

તમે હઈડામાંહે વિચારોરે પાંજરીએ પ્રભુ કેમ પડે રે ॥ તમે ॥ ટેક ॥
ભૂજલાદીમાં આહારે સંગગ બિરાજે ॥ વળગે નહીં રહે ન્યારે રે ॥ પાંજરી
એ ॥ ૧ ॥ આવરણોથી પરજગમાં ભરીઓ ॥ ઘટ ઘટ માંહે ને આહારો રે ॥ પાં-

જરીએ ॥૨॥ નરદેવાદિ એનાં વશવરતી, રહે કેમ રોકેશે તમારો રે ॥ પાંજરી ॥ ૩ ॥ પરવશ જડ તેને નાથજી કહેવો, જૂડી દગળાજીનો એ ધારોરે ॥ પાંજરીએ ॥ ૪ ॥ તરવું હોય તો મનમાં દૃઢ કરી રાખો, સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ પારો રે ॥ પાંજરીએ પ્રભુ કેમ પડે ॥ ૫ ॥

૫૬ છંદ. રાગ સોરઠ.

તમે સુંદર મતીને સંભાળોરે દીવાની કરી કાં મારો ॥ ટેક ॥ જડજડ વાસે તેહને બહુ રઝળાવી, નરતન હીરો શાને હારોરે ॥ દીવાની ॥૧॥ જમના ચપેટામાં જો પડશે અચાનક, તો નાહીં પામો કદી આરોરે ॥ દીવાની ॥ ૨ ॥ વેદ વચનનો તમે કરીને બરોસો, સદ્ગુરુ શિરપર ધારોરે ॥ દીવાની ॥ ૩ ॥ રથપર મન કરી હરીને જગ વ્યાપક, લહી અભિમાન નિવારોરે ॥ દીવાની ॥૪॥ બેઠે રહિત સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મને, બેટી પોતાને તમે તારોરે ॥ દીવાની કરી કાં મારો ॥ ૫ ॥

૫૬ ૭ મું. રાગ જંગલો.

અંધાહો હરિને ભૂલી ગયો થયો જડજડનોરે યુક્તમ ॥ ટેક ॥ ગાંડાની પેરે નાક ધસણીઓ કરતો ફરે છે હામોકામ ॥ અંધાહો ॥ ૧ ॥ તુંજ બનાવે છે તું શબ્દગારે છે, તુંજ કરે છે ધૂમધામ ॥ અંધાહો ॥ ૨ ॥ હરિજનથી અવજો મુખે બાંધે છે; જે પ્રભુ જાણ્યાનું ધામ ॥ અંધાહો ॥ ૩ ॥ પૂજનરાને પૂજે છે જુલે છે; સદ્ગુરુ જન વિશ્રામ ॥ અંધાહો ॥ ૪ ॥ છતે ધણીએ થયો તું નિર્ધણીઓ; જડ નહિ આવે કોઈ કામ ॥ અંધાહો ॥ ૫ ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ જો સાચો; પ્રગટપ્રતાપી સુખધામ ॥ અંધાહો ॥ ૬ ॥

૫૬ ૮ મું. રાગ પ્રભાતી.

સજ્જન ચૈતન નાથજીને, પ્રતિમાશાને ધારી રે ॥ ટેક ॥ એ શુ' કરશે કામ તમારાં, મનમાં જૂઓને વિચારી રે ॥ સજ્જન ॥ ૧ ॥ તે નર કહે પ્રતિમાએ પૂર્વે, કાજ ધણાનાં સાચ્યારે ॥ તેવણુ કેમ આચાર્ય ગણીને સેવક થાય અમારારે ॥ ૨ ॥ એક ભૂતિએ દૂધજ પીધું, એ કે આપ્યો હાર રે ॥ એક ભૂતિનાં વાગા ફાટા ફરતાં માલણુ હાર રે ॥ ૩ ॥ એક ભૂતિએ રીશ ચઢાવી, ઠેલ્યો ભોજનનો થાળરે ॥ એક ભૂતિ મોટી તોલાણી, સોને સવાવા-લરે ॥ ૪ ॥ ચમત્કાર અગણિત પ્રતિમાના, જગજુ શુભે છે કાનેરે ॥ લાખો

દેવીજીવ અમારી, આ પેલા મૂર્તિમાને રે ॥ ૫ ॥ સિદ્ધાંતી કહે આજ અચેતન,
 મૂર્તિ પ્રમટ જણાવેરે ॥ આગળ પીતળ ખાતું પીતું, તે અમ સત્ય મનાવેરે
 ॥ ૬ ॥ ખર હોય તો આજ બતાવો, ખાલી ન ગાથ પૂલાવોરે ॥ દેખી પેખી
 કાં બુલો છો, પરને કાં બરમાવોરે ॥ ૭ ॥ તે કહે આજ કાષ્ઠને એવો, નહિ
 ભાવ વિશ્વાસરે ॥ ન તો આજ મૂર્તિ પશુ બોલે, જમે અનના આસરે ॥ ૮ ॥
 સિદ્ધાંતી કહે ભાવવિના કાં, જૂઠા પથ ચલાવોરે ॥ ભોળા જીવોને બરમાવા,
 કાં આળા ચુંથાવોરે ॥ ૯ ॥ ધન્યધન્ય આચારજ દેવી, જીવ તમારે કૈયેરે ॥
 જેહને ભાવ ભક્તિ વિશ્વાસજ, ખરેખરે નથી હૈયેરે ॥ ૧૦ ॥ આચારજને
 ભાવ નહીં ત્યારે, સેવકને હોય શાંનેરે ॥ વણ સાંભા ને ગામ નોતરે, શું પામે
 શોભાનેરે ॥ ૧૧ ॥ સમઝવું નહીં ભાવે ક્ષણ આપે, કાટ પૂતળી નારીરે ॥
 ભાવ કીધે પુત્ર જણીને, વંશ ન શકે વધારીરે ॥ ૧૨ ॥ લાખે માણસ મૂર્તિ
 પૂજે, એકેની. નવ બોલેરે ॥ લાખે એક ન બોલે એવો, મારગ મૂરખ બો-
 લેરે ॥ ૧૩ ॥ અમૂકે મૃતક ગાય દોહી હતી એવી સાંભળી વાતરે ॥ કોઇ તો
 મૂઝદાં કરી એકદાં પૂજે દિનને રાતરે ॥ ૧૪ ॥ તેથી પ્રતિમાદિક જડ વસ્તુ,
 ચેતન કહી ન થાયરે ॥ દુર્ગદાર દાંતે નવ તૂટે, મુવા પછી ગજરાયરે ॥ ૧૫ ॥
 ધ્યાનધારણા પ્રાણાયામ ને, આસનનો ઉપદેશરે ॥ કૃત દીગસાં સંજુગાચ્ચાથી,
 વિદ્યા નાવે લેશરે ॥ ૧૬ ॥ તે પ્રતિમાને વળગી પડ્યાથી, સિદ્ધકળા ન પમા-
 યરે ॥ એવી અલ્પ સિદ્ધિથી જગદીશ્વર કહો કેમ મળાયરે ॥ ૧૭ ॥ પેદા કર-
 નારાની સિદ્ધિ, પ્રગટ જગત્ દેખાયરે ॥ દેવ દનુજ નર તીર્થજ્ઞ જલચર, અગ-
 જિત મૂર્તિ થાયરે ॥ ૧૮ ॥ સૂર્યપ્રકાશ કરે સ્થિતિ, ચંદ્ર સકળને પે.પેરે ॥
 મેઘ જગત્માં વરસે અમી, બાળે વાયુ શોષેરે ॥ ૧૯ ॥ એક કાળમાં અગજિત
 કામો, કરે દેવાદિક સર્વેરે ॥ તે આગળ નર પ્રતિમાની તૃણસિદ્ધિનો શો ગર્વેરે
 ॥ ૨૦ ॥ સૂર્યાદિકનાં કાળવિષે જહુ નરપ્રતિમાં કૂટાયરે ॥ સૂર્યાદિકનો સ્વામી
 ઈશ્વર, પ્રતિમા કેમ કેહેવાયરે ॥ ૨૧ ॥ ચમત્કાર અગજિત દેવાદિક જેવડી
 એ દેખાડેરે ॥ તે વ્યાપક ચિદ્રૂપ તજીને, પ્રતિમા શીદ રમાડેરે ॥ ૨૨ ॥ અ-
 મિત શક્તી ઈશ્વર ઘટઘટમાં, તેહેને તો નથિ જોતોરે ॥ પથ્થરને ચેતન, કર-
 વાનો, ધંધો ક્યાંથી ગાત્યોરે ॥ ૨૩ ॥ કૃષ્ણવચન ઉપર મેહેનત કરી, શક તો
 નથી લગારેરે ॥ પીતળમાંથી પ્રભુ બતાવું, એવાં ડીંગ કાં મારેરે ॥ ૨૪ ॥

નિજ મમત્વ તણ પ્રભુ શરણે રહી, ચૈતન સર્વાસરે ॥ તે સમ્યક્દાનંદ
બ્રહ્મ લહીને, કાપો ભવના પાશરે ॥ સજ્જન ચૈતનનાથ તણને ॥ ૨૫ ॥

હિંદુસ્થાની ભાષાની કવિતા.

૫૬ હમુ' રાગ ખિહાગ.

નાથ વિમુખ ભયે ભવ ભટકૈયા ॥ ૧ ॥ નિજ અજ્ઞાનસે માનત મનમે,
મેરા તાત તનય અરૂ મૈયા ॥ ૨ ॥ કરત કુકર્મ લોભકે લીને, ઇસ શીખ નહિં
માનત જૈયા ॥ ૩ ॥ પાવત જળ દે પિતર પુત્રી, પ્રેત પિશાચહિ લાંચ ભ-
રૈયા ॥ નાથ ॥ ૪ ॥ મેટિન શકહિ કોઇ દુખ પત્રકો, તો પુત્રી નિશદિન ચોંડી
કરૈયા ॥ જનકી રમ્ય બિન પાત ન ડોલહી, તાકી ઔરત ન નેક ન મૈયા ॥ ૫ ॥
કામા વેવશ સમહી પિછાનત, જાંઠાં દેખત પાપાન પુર્જૈયા ॥ મંત્ર યંત્ર બહુ
તંત્ર બતાયકે, ધુતિ લેત ધન ચોર ફગૈયા ॥ ૬ ॥ સગકા સાક્ષી સકળમેં વ્યાપક
કર્મ શુભાશુભ ફળકો દેવૈયા ॥ સમ્યક્દાનંદ બ્રહ્મ બૂલિકે, બૂખહી દુહંત
બીખ મગૈયા ॥ નાથ ॥ ૭ ॥

૫૬ દશમુ' રાગ કાફીની હોરી,

બોલત કૃષ્ણ પુકારીરે કેસે કાન ન ધરહું ॥ ૧ ॥ લહત રજેશુભિ
પ્રીતિ શરીરમેં ચૈતન ભિન્ન બિચારીરે, અંસે કબહુ ન કરહું ॥ બોલત ॥ ૨ ॥
બિન બિચારી પ્રતિભામેં તમો ગુનિ, બેઠત ચૈતન ધારીરે, અંસે નીચસે ડરહું
॥ ૩ ॥ ભિન્ન ઉપાધીમેં વ્યાપક ચૈતન, સત્વ ગુની લહે ધારીરે, અંસી વૃત્તિકો
કરહું ॥ ૪ ॥ જગદુત્પતિ રિથિતિ લય કરતા, આપે નિલ અવિકારીરે; સોઇ
એક સમરહું ॥ બોલત ॥ ૫ ॥ સમ્યક્દાનંદ બ્રહ્મલહિ નિશ્ચલ, મેં તે મતિ દેહું
ડારીરે; ભવસાગર તરહું ॥ બોલત કૃષ્ણ પુકારી ॥ ૬ ॥

૫૬ ૧૧મુ' રાગ કાફીની હોરી.

તું ક્યા જાને હમેરીરે, તોકું અખર ન તેરી ॥ ૧ ॥ મનકા વૃત્તિ ઇન્દ્રિ
વિષયનમેં. બોલત હૃદયગી સારીરે, કરીકે મેં મેરી ॥ તું ક્યા ॥ ૨ ॥ યાકીકે
લેટત નીંદ બેહોસમેં, જાગત વિપયકા લારીરે, મતિ કામમેં ઘેરી ॥ તું ક્યા
જાને ॥ ૩ ॥ ગરજ લીએ બહુ જડકે આગે, રોવત પવડી ઉતારીરે, અંસી
અકલ અંધેરી ॥ તું ક્યા ॥ ૪ ॥ જો પ્રભુ વ્યાપક નિજ શક્તીસે, બેલવત

આજમ સારીરે, સો ન દેખત હેરી ॥ તું ક્યા ॥ ૪ ॥ સમ્યિદાનંદ બ્રહ્મ બિન
બેદસે, બુઝત આપા મારીરે, સોધ જનત હેરી ॥ ૫ ॥

૫૬ બારમું રાગ કાફીની હોરી.

યા જગમેં તેરી પુતળિ કામકી, કીની જડ મતિ બિન કે દામકી ॥ ટેક ॥
ત્યાગી હૈ જગમેં ૩૫ હરીકા, તાસે ફર તલહિ દે ચામકી ॥ કી ॥ ૧ ॥
દૌડી પાપાનકે પાંકમેં લેટત, જ્ઞાન નજર ગઇ, રહી હરામકી ॥ કીની ॥ ૨ ॥
ચેતન યુતમેં હરિ નહિં દેખત, હૈ પ્રતિમા તો જડ તમામકી ॥ કીની ॥ ૩ ॥
જન ઘટ બ્યાપક નાથ બિરાજત, સો તો પ્રગટ હૈ મૂર્તિ શામકી ॥ કીની ॥ ૪ ॥
સમ્યિદાનંદ બ્રહ્મ તજકે શઠ, દૂદત ગલીયાં, ગામગામકી કીની જડમતિ
બિનકે દામકી ॥ ૫ ॥

૫૬ ૧૩ મું. રાગ કાફીની હોરી.

પ્રગટનાથ બુઝત ઘટઘટકી ॥ કાહેં મરત ધર ધર શિર પટકી ॥ ટેક ॥
બાહેર બીતર સખ જગ વ્યાપક ॥ જાબિનુ એક પાત રહે અટકી ॥ કાહેં ॥ ૧ ॥
જો પ્રભુ કે ઢિંગ શ્રીધર શંકર ॥ શેષ ખડા જૈસે છોટીસી બટકી ॥ ૨ ॥ જાકે
હુકમસે જગત હોત પુનિ ॥ બાકી રહત નહિ ટૂટીસી મટકી ॥ ૩ ॥ સો પ્રભુ
કબહુ ન પૂતલીસા હોવે ॥ લાલચમેં ક્યોં અકલ ગઇ ફટકી ॥ કાહેં ॥ ૪ ॥
સો સમ્યિદાનંદ બ્રહ્મ લહે બિન ॥ મૂઢ જાત બવલવમેં ભટકી ॥ કાહેં ॥ ૫ ॥

૫૬ ૧૪ મું. રાગ કાફીની હોરી.

ચેત ચેત જડ વૃત્તિ ન કામકી ॥ વૃત્તિ વિપયકી ન એક દામકી ॥ ૧ ॥
પાંચબૂતમય સખકી આકૃતિ ॥ દેખી વિચારહુ સકલ ધામકી ॥ ૧ ॥ સ્થૂલ
વ સૂક્ષ્મસે આવાગમન હૈ ॥ સત્વકી વૃત્તિ હૈ સ્થીર મુકામકી ॥ વૃત્તી ॥ ૨ ॥
સંગઘાતુ લહિ ઈશ બનાવત ॥ જાકી મૂઢ ઠગ મતિ હરામકી ॥ વૃત્તી ॥ ૩ ॥
સમ્યિદાનંદ બ્રહ્મમય વૃત્તિસે ॥ રહત સો મૂર્તિ અપાર ધામકી ॥ વૃત્તિ ॥ ૪ ॥

૫૬ ૧૫ મું. રાગ હોરી.

ઐસો નર તોકો હરિને બનાયો ॥ કામવશ વિમુખ ફિરત બહોરાયો ॥
॥ ટેક ॥ સાક્ષી સકલ ઘટનાથ બિરાજહી તાકોં ન દૂદન ધાયો ॥ મૂરખ રંજન
ઘાટ બનાયકે, પંથ ચલાયકુ લાયો ॥ કામવશ ॥ ૧ ॥ નિજસ્વરૂપ પ્રતિભામેં
જગતમેં, કોઇ સુન્યો નહિં પાયો ॥ આપ શૂદ્ર બની સખકો બિગાડે, પૂરવ

તેજ ગમાયો ॥ કામવશ ॥ ૨ ॥ કલિયુગ રૂપ આપ બનિ ગૈરો, વેદકો ચહત
ડૂંખાયો ॥ ભોગ સદોષ ચપલ જીવન લિયે, મહા અપરાધ કમાયો ॥ ૩ ॥ ભોમકો
દંજય અકલ ખરકી લહે, કૃષ્ણજી શ્રીમુખ ગાયો ॥ તૈસેહી બની પુનિ વે-
સેહિ લોકકો, કરિકે ચાંમ પુંજયો ॥ કામવશ ॥ ૪ ॥ ઈશ શરનબિન કોન
બૂજહી, ઉપનીપદ બ્યોં બતાયો ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મસે ઉલટિકે, નાદ દેહ
બંધાયો ॥ કામવશ વિમુખ દિરત બહોરાયો ॥ ૫ ॥

પદ ૧૬ મું. રાગ કાફીની હોરી.

નાથકી નહિ જનત બાની ॥ બાની સુનત સજ દૂડ કહાની ॥ ટેક ॥
કામ ક્રોધ અર લોભ લખાડી, કરત દિરત મનમાની ॥ જોબન જત દેર નહિ
લાગત, બ્યોં મોતીકો પાની, ફેર નહિ રહત નિશાની ॥ નાથકી ॥ ૧ ॥ મ-
દિકા દેવ મદીકા પુજરી, પૂજન ફૂલ વ પાની ॥ આસન વાસન ખૂબ બના-
યકે, જૂદ બન્યો જડ રાની, અકલ તેરી આક મિલાની ॥ નાથકી ॥ ૨ ॥
ચૌદ લોક સજ કાલ ચવેનાં, વાંચત પ્રગટ પ્રરાની ॥ પદત સુનત કેતેહિ દિન
ખીતે, તો પુનિ નેક નમાની, ઐસી દૃઢ લાલચ દાની ॥ નાથકી ॥ ૩ ॥ વ્યાપક
હરિકા. રૂપ જગતમેં ॥ ઉનકી સેવા ન જાની ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ બિન જાને,
આગે દુખકી બાની, ચેત નર મદ ચુમાની ॥ નાથકી ॥ ૪ ॥

પદ ૧૭ મું. રાગ રેખતા.

તેરી અકલસે ભૂલકે દિદાર ગમાયા ॥ ટેક ॥ દુનીઆમેં બડા બનકે,
ચલા ધૂલ કમાયા ॥ ૧ ॥ હરસંગો કાગળે કે ખૂનહીકો બનાકે ॥ હરજમેં
ગુમરાહીકા, તુફાન જમાયા ॥ તેરી ॥ ૨ ॥ ઈસ દોર દુનિયામેં, કમ હે
હયાત તેરી ॥ યકીન ન લીએ બહોતકું, દોઝખમેં પહાયા ॥ તેરી ॥ ૩ ॥
નુરી વગેરે આલમ, હિમ્મતસે જરકી હોયે ॥ ઉસકી બલેગાહકો બુજકે, દિલકો
ન નમાયા ॥ તેરી ॥ ૪ ॥ જો પાલતા હૈ તુઝકો, ઉરકો તું નહિં માને ॥
ક્યા હેય હવસને તુઝે, દિવાના બનાયા ॥ તેરી ॥ ૫ ॥ જીતા હૈ જરકે દમસે,
દમયાદ ઉરકી નાંહી ॥ હૈ ફરત માદરતકો, જો જમધર ન ચલાયા ॥ ૬ ॥
દિદાર જરકા બ્રહ્મા શિવ, વિષય ન પાવે ॥ સો કલાંસે લાકે હેમકને, ધરમેં
જૈહાયા ॥ તેરી ॥ ૭ ॥ તોગ્યા તું કરતા બંદેકો, શકતા હૈ અયાના ॥ તક-
શીરસે સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મકા સાયા ॥ તેરી અકલસે ભૂલકે દિદાર ગમાયા ॥ ૮ ॥

પદ ૧૮ મું. રાગ ખુમાચ તિલાનાં.

નિપટ નિરંજનનાથ ન જાને; મન કલ્પિત બહુ ઘાટહિ ઠાને ॥ સખ
મિલિ માનત બહુત સયાને ॥ ટેક ॥ લેત તાન મિલિ તનનનનનનન, ભોકરી-
જાવન નચત દિવાને ॥ ૧ ॥ ત્યાગી બનકે પખાજ બખવન, કિડ કિડ જાં કિડ
કિડ જાંમે મસ્તાને ॥ ૨ ॥ ખાન પાન રસ ભોગમે રાતે, ધિક્તાં ધિક્તાં તેહી
મૃદંગ બખાંને ॥ ૩ ॥ આપ બખવત આપ ન જાનત, જે સન્નિધદાનંદ બ્રહ્મ
નિરાને ॥ નિપટ નિરંજનનાથ ન જાને ॥ ૪ ॥

પદ ૧૯મું રાગ કાફીની હારી.

દેખો દેખો બિચારકે લેયા, તુમ કોનકો બનત પુજૈયા ॥ ટેક ॥ પૂજન
ભોગ સોધ પ્રભુરાજત, જે સખ જગ કરવૈયા ॥ દેખો ॥ ૧ ॥ ભૂ જલ તેજ
અનળ નભરવિ શશિ, તારાગન ફિરવૈયા ॥ અથ વચુકો ચેહી બનાવત અંસો
દે અજળ ખેલૈયા ॥ ૨ ॥ બારે માસ એકાદશ સૂર્યા ઇંદ્રકો ઓહી થપૈયા ॥
તેતિસકોટિ પ્રજાપતિ મિલકે, ચૌદ લોક અસવૈયા ॥ ૩ ॥ સખ કોઇ ઉનકો
પૂજત પાવત. ઇછિત ભોગ મગૈયા ॥ સખમે વ્યાપક સખકી જાને, કબ હુ ન
કોઈસે લગૈયા ॥ ૪ ॥ એસો પતિ તજી પ્રતિભાંમે કાંઠાં, માંગત બીખ મગૈયા ॥
મત સન્નિધદાનંદ બ્રહ્મહિ ભૂલીકે, બનેહો ભવ લટકૈયા ॥ દેખો દેખો બિચા-
રકે લેયા ॥ ૫ ॥

પદ ૨૦મો રાગ કાફીની હારી.

સાચી બાની ન માને લેયા, તેરો કેહી બિધ કાજ સરેગો ॥ ટેક ॥
જડ ચૈતનકો ભેદ લહે બિન, નાહક લટક મરેગો ॥ તેરો ॥ ૧ ॥ ધર જર
આદિ સખે જડ કોઈ, હમરા હીન કરેગો ॥ પાપ જમાયકે જમકી આગમે,
આપે તુંહી જરેગો ॥ ૨ ॥ લિંગ લીએ બહુ આવન જાવન, ફેદસે ના ઉત-
રેગો ॥ તિનસે લિખ બિચારત તુંહી, ચૈતન શુદ્ધ હરેગો ॥ ૩ ॥ જોલોં નાહિ
બિચારત તોલોં, કામ કોઇ પકરેગો ॥ દરદ દિલસે દેવાનેકીનાઈ, ધર ધર
શીશ ધરેગો ॥ ૪ ॥ સમગ્રી સલ ઈશકીબાની, ગરકે પાય પરેગો ॥ ભજત
સન્નિધદાનંદ બ્રહ્મહી, દોઈ લોક મુધરેગો ॥ તેરો કેહી બિધ કાજ સરેગો ॥ ૫ ॥

પદ ૨૧ મું. રાગ કાફીની હારી.

સોધ બિન ન નાથ અસરનકો સરન, દેખો શ્રુતિકે બેન વાકો તજીકે
ફિરહુ જનિ સારે ધર ધર ॥ ટેક ॥ સોહી અકતો હૈ જે પુનિ કરો હૈ, જિનકે

કુરળકુળે સુરથ થર ॥ સોઈ ॥ ૧ ॥ દાતાહેં ઓછ પુનિ માતા વિશ્વકો, યુદ્ધિકો
ખિલાવે ન્યારી ન્યારી સરસર ॥૨॥ જે સખ જગમેં દે, સખસે અજગમેં હેં, સ-
ખકો નચાવે ન્યારે ન્યારે કર કર ॥૩॥ ઐર ન દેત હે લેછ શકત કોઈ, યુજત
નહિ સો મરત ડર ડર ॥ ૪ ॥ ભજહિ સો પાવહી ઐર મૂઠ મરે, તજ
સચ્ચિદાનંદ અલ્લ જર જર ॥ સોઈ બિન ન નાથ અશરનકો શરન ॥ ૫ ॥

૫૬ ૨૨ મું રાગ કાફીની હોરી.

જનિત જેરે સંત હરિકો ભજન, જ્યાસેં બનહેં જાહાં ન બેર બેર ન બિ-
સારો છાંડો ખાલી બક બક ॥ ૧ ॥ જે સખમેં રહી સખકી લહત હેં, બૂલે
ન કાહુંકી પલક પલક ॥ ૧ ॥ નજર ન આવહિ, ખૂબ સુદાવહી, યુઝ ન વારે
કહત છક છક ॥૨॥ યા બિન દેત ન લેત કોઈ કછુ, સખકી સુનનકો રહત તક
તક ॥ ૩ ॥ ઐરહિ ભજત ન કાજ સરત કછુ, કાહેંકો મરત શિર પટક પટક
॥ ૪ ॥ જે સચ્ચિદાનંદ અલ્લ લહત સોઈ, તરત મરત બાકી સારે થક થક ॥
જનિત જેરે સત કોઈ હરિકો ભજન ॥ ૫ ॥

૫૬ ૨૩ મું રાગ મલાર.

હરિ મેં થકીકે શરન તવ આયો ॥ ૧ ॥ સામ કૃપા વરપા સમ દેખત,
જગપતિમે મન ભાયો ॥ ૧ ॥ ઘર ઘર જડપે ફિરત દિવાને, કપટિનકો ભર
માયો ॥ યમકે હાથ પર ન કિરી બિરીઆ, સાહક કોઈ ન ધાયો ॥ ૨ ॥ તોર
દીઓ મન ઐરકો માની, બહુપેં શીશ નમાયો ॥ બહુ ધન દેત ન ફિરકે કી-
ઓ જળ, સાક્ષિને મોહે સમુજાયો ॥ ૩ ॥ તુમ બિન કોઈ કછુ કરી ન શક
ત થોં, શ્રુતિસે સલ બતાયો ॥ સમઝ પરી અળ તો એન તજ હું, જીવનકો
ફલ પાયો ॥ ૪ ॥ આહહું કરણાં દષ્ટ રાખરી, જિમ પ્રહલાદ બચાયો ॥ સચ્ચી
દાનંદ અલ્લ ભયે પ્રેરક, તૈસેહી ચહહું નિમાયો ॥ હરી મેં તો થકીકે શરન ॥ ૫ ॥

૫૬ ૨૪ મું રાગ જંગલો.

બાવરીઆં બાતાં ત્યાગીએરે, કછુ મનસેં બાવરીઆં બાતાં ત્યાગીએરે
॥ ૧ ॥ ટક ॥ બૂઠેકી બાની બૂઠેહી પુજાવે, ઇસહિ ભુલાવે તાંસે ભાગીએરે ॥ કછુ
॥ ૧ ॥ શ્રુતિહિતકારી કહતપુકારી, મોહનિશાસેં જંગીએરે ॥ કછુ મનસેં ॥ ૨ ॥
સાચસેં ભકિત સદયુર કરી, કરીકે બનહી પાંડે લાગીએરે ॥ ૩ ॥ એતન

સાંધ સકળ ઘટબ્યાપક, સમગ્રી ભજનમે લાગીએ ॥૪॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મામે
જ્ઞતિ, રાખિ અણુ અનુરાગીએ ॥ કછુ મનસે આવરીઆં બાતાં ત્યાગી-
એ ॥ ૫ ॥

પદ ૨૫ મું રાગ જંગલો.

હો દેખો દેખોરે આવરીઆં યુદ્ધિ ચામકી ॥ ટેક ॥ લોક ઠગનકો બન-
ત પુજૈયા, રામ ન ખારાખારી રામકી હો ॥ દેખો દેખો ॥ ૧ ॥ જડકે નામ
જમાવત પુણ, બૂજત નહિ જ્યોં બદામકી હો ॥ દેખો ॥ ૨ ॥ રાગ રોસની
ધૂમ મચાવત, ખબર નહિં જાહાં નામકી હો ॥ દેખો ॥ ૩ ॥ સ્વારથકો કરી
કહત પ્રભૂકો બીતિ ન કછુ જગ ધામકી હો ॥ દેખો ॥ ૪ ॥ ભૂલહિ ભૂલ ગ-
રૂકી એરે, લગતહિ યમ કે ચુલામકી હો ॥ દેખો ॥ ૫ ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મા-
સુનિ બાજત, દંદત ચીજ હરામકી હો ॥ દેખો દેખો ॥ ૬ ॥

પદ ૨૬ મું રાગ જંગલો.

દીવાની યુદ્ધિ લોકકી હો ॥ દેખો દેખોરે દીવાની યુદ્ધિ લોકકી હો ॥ ટેક ॥
ચૈતન નાથ પ્રકાશક તજકે, કરત મળુરી બહુ ફેાકકી હો ॥ દેખો ॥ ૧ ॥
ધરધર જડપે ફિરત ન બૂજત, યા રચનાં હેં ઠગ કોકકી હો ॥ ૨ ॥ બ્રાહ્મણ
તપસી વૃત્તિ કરી માનત, લહત ન સુખીધન શોકકી હો ॥ ૩ ॥ લિંગબિકૈયા,
લાંચખવૈયા, તિનપર મરજી શોકકી હો ॥ ૪ ॥ ઉપરકી આધીપર દાડત,
ખબર ન દિલકે ચોકકી હો ॥ દેખો ॥ ૫ ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મા સમરથકી,
ભક્તિ લગત નહિ જોકકી હો ॥ દેખોદેખોરે દીવાની યુદ્ધિ લોકકી હો ॥ ૬ ॥

પદ ૨૭ મું રાગ જંગલો.

ગદ યુદ્ધી બડપનકી હો લડકનમેસે, ગઈ યુદ્ધી બડપનકી ॥ ટેક ॥
વે પુતલીકો પુતલી બૂજત, ચે કહે મૂરત દેવનકી હો ॥ લડકનમેસે ॥ ૧ ॥
વે બાણ ગિનકે ખિલાવત, ધનકોં ધસ લહી સેવનકી હો ॥ ૨ ॥ વે બાણ
બિન દામ બનાવત, ધનકોં ગરજ લગત ધનકી હો ॥ ૩ ॥ વે ચાબૂજ કછુ કામ
ન સૂજત, સમગ્રકે પૂટી ધનકે મનકીહો ॥ લડકનમેસે ॥ ૪ ॥ બીખારીસે
બીખકે પૂછત, સ્ત્રી સુતધન પુનિતનકી હો ॥ ૫ ॥ બાણ ચેનમેં ઊંમર ગંમા-
વત, માર સહત યમ ફૂતનકી હો ॥ ૬ ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મા નહિ બૂજત,
જનકોં કુદરત પાલનકીહો ॥ લડકનમેસે ॥ ગદ યુદ્ધી બડપનકી ॥ ૭ ॥

પદ ૨૮ મું રાગ જંગલાની હુમરી.

કૌશલનિ કહ્યુબિ નહિ બિચારરે, દેખો દેખો બિચાર કે ચારરે ॥ ૧ ॥ ટેક ॥
 પ્રગટ જડનમેં દેવ હિલાવે, એસી ન આની તું મારરે ॥ ૨ ॥ દેખો ॥ ૧ ॥ શ્રુતિકે
 બચનસેં દેવ ન આવત, લંપટ હે જ્યૈં પડનારરે ॥ ૨ ॥ વ્યાપક પતિહિકો
 ન આના ન જાના, એક દેશીકા ઓંકારરે ॥ ૩ ॥ પ્રગટ જડનકો દેવ કહે
 સખ, બોલે ન ઘાટ મુળરરે ॥ ૪ ॥ બિનહી પ્રગટતા બીતરસેં કબી, જૂઝી ન
 કોઇ શકનારરે ॥ ૫ ॥ જડહિ જગતકા પતિ ઠહરાના, પાતકરે જુ અપારરે
 ॥ ૬ ॥ છળમળ તજકે લખે ગુરુ પ્યારે, સત્ય પ્રભુ ઉરધારરે ॥ ૭ ॥ સચ્ચિ-
 દાનંદ બ્રહ્મ બિન નહિ તારે, પાપસે મૂર્તિ હનરરે ॥ ૮ ॥

પદ ૨૯ મું રાગ કલ્યાણ.

ભક્ષા એતી તેરો કયો મન પૂલ કરે હો ॥ ૧ ॥ ટેક ॥ સંગરંગ પકરી અક-
 ડકે બેડે, ઉનકી બુદ્ધી કે પર ધૂલપરે હો ॥ ભક્ષા ॥ ૧ ॥ ગિદધન પતિપર
 નાંદિ ભરોસા, તિન પશુકી હે બડી બૂલ ખરે હો ॥ ૨ ॥ જગપતિ સોઇ નહિ
 બનત હે જાકો, રખનેકો તૂંહી કહ્યુ મૂલ ભરે હો ॥ ૩ ॥ આવે નહિ જડ કદી
 આખર બચાને, યમ કિંકરોકી જાંહા દૂલ ફરે હો ॥ ૪ ॥ સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ
 બિનકોન તારે, શ્રુતિસેં હું ચાહી ખરી ફલ ફરે હો ॥ ૫ ॥

પદ ૩૦ મું રાગ કલ્યાણ.

દંબી એ તો તેરો કયો મન અકડ કરે હો ॥ ૧ ॥ ટેક ॥ બહુ લવ જડ પાછે
 ભટકી ગમાયો, માંકડેકી મૂઠી હળુ પકડ મરે હો ॥ દંબી ॥ ૧ ॥ બુભિકે વિ-
 કાર નહીં મદદ કરેંગે, જોરસે જમાના જગ છકડ ધરે હો ॥ ૨ ॥ મૂઠનમેં
 ધામધુમ કરે ન બિચારે, યમકે દૂતનકે જો લકડ પરે હો ॥ ૩ ॥ શ્રુતિ બોલે
 હિતકારી તાકો તું ન માને, ઉવટા લાગિકે સંગ જકડ કરે હો ॥ ૪ ॥ સ-
 ચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ તજકે દિવાને, કેતે દિન દુનીઆમે ફકડ ફરે હો ॥ દંબી એ તો
 તેરો મન ॥ ૫ ॥

પદ ૩૧ મું રાગ પ્રભાત.

કૃષ્ણ જગદગુરુ આપ બતાવત, એક અબોદ સ્વરૂપહો ॥ ૧ ॥ ટેક ॥ હમહીં
 કાહેકોં ભિન બુજકે, પરે જગતકે દૂપ હો ॥ ૨ ॥ સકળ બૂતમેં મેં સખ વ્યા-

પક, એસે ખોલત આપ હો ॥ એક દેશમે' કૃષ્ણ કહે સોહી, વેદમાન અલાપ
હો ॥ ૨ ॥ સકળ ભૂતકે હૃદય દેશમે', સાક્ષી પ્રેરક આપ હો ॥ વિમુખ હોય
ધર ધરમે' હુંદત, વાકો પૂરણ પાપ હો ॥ કૃષ્ણા ॥ ૩ ॥ કૃષ્ણ અચનસે' ઉલટી
બતાવત, નહિ કૃષ્ણકે એનહો ॥ એસે જ્ઞાંત અચનકોં વાંચત, કાહે દુખાનાં ને
નહો ॥ ૪ ॥ સંગ ધાતુકે કૃષ્ણ બતાવત, બોત ઠગારે લોક હો ॥ ચેતન નાથ
અચેતન મૂર્તિ, મત બૂલહિ જનિ ફેક હો ॥ ૫ ॥ કૃષ્ણ બતાવત ચેતન
આપહી, મૂઠે કહત જડ ઘાટ હો ॥ વ્યાપક નાથ અલૌકિક સૂરત, ક્યોં કુરિ
ગડત સલાટ હો ॥ ૬ ॥ કૃષ્ણ અચનપર જો સાધકકોં, ખરા બરોસા હોય
હો ॥ સો સમ્યદાનંદ બ્રહ્મ લહતહે, ચૌર ન દૂગ કોઈ હો ॥ કૃષ્ણ ॥ ૧૭ ॥

પદ ૩૨ મું રાગ ધન્યાશ્રી.

કોનપે ગુમાન ધરે હો સુન બાવરે, કોનપે' ગુમાન ધરે ॥ ટેક ॥ બૂ જલ
તેજ પવન નભ પૂંછ ॥ માયામય પસરે ॥ ૧ ॥ તાતે' રંગ બેરંગી સૂરત,
સખ કછુ દૃષ્ટ પરે ॥ જાંહાંસે આવત વાંહીં સમાવત, શોચતનાં હવરે ॥ હો
સુન બાવરે ॥ ૨ ॥ તું ધન તન પશુ માનત તેરો. ધર ધર ભટક મરે ॥ યામે
નાંહિ' ન યહ સખ મેરે, યોં ન બિચાર કરે ॥ હો સુન ॥ ૩ ॥ છાંડિ કુમતિ
ગુરુ શરન ગહે તો, સખ કછુ સમજ પરે ॥ વૈરાગાદિક સાધન સાધત, વૃત્તિ
આખંડ ઠરે ॥ હો સુન ॥ ૪ ॥ સાચ બજત સોહી સત્યહિ પાવે, જૂઠસે કછુ
ન સરે ॥ સમ્યદાનંદ બ્રહ્મ નહીં ચીનત, સો પશુ પ્રગટ ખરે ॥ ૫ ॥

પદ ૩૩ મું રાગ ખુમાયચી.

વેદકી અલૌકિક ખાંની તું તો કાહા જાને ॥ ટેક ॥ મન બુદ્ધિ આદિ
સમે' જનત ઉનસે', જ્ઞાતાકો સ્વરૂપસો તો ક્યોં કર પ્રમાને ॥ વેદકી ॥ ૧ ॥
જ્ઞાનકી નજર પાવે સોહી સદગુરુસે, ચિદ ધન વ્યાપક સો નાથહી બખાને
॥ વેદકી ॥ ૨ ॥ વિના દ્રષ્ટિ પાય બુદ્ધિ ઓરસે સો ધાવત, સોઇ સંગ રંગ દેખી
બનત દિવાને ॥ ૩ ॥ બુદ્ધિ લપટાંની જ્યોંસોં જાકી ધરજરમે', તોંસે સો
દીવાને સંગ નાંધ બહોરાને ॥ ૪ ॥ બુજેસો સમ્યદાનંદ બ્રહ્મ સોઈ શ્રુતિખી,
બુજે નતો સમ જડ મતિ લલચાને ॥ વેદકી અલૌકિક ખાંની તું તો કાહા
જાને ॥ ૫ ॥

૫૬ ૩૪ મું રાગ કાફી.

(આમાં બધાંને ઠગારોઓથી ચેતતા રહેવાની ભલામણ કરે છે.)

બચે ધર્મ ઠગાર અપાર, કલીમે ચેતકે રહેનાં ॥ ૧ ॥ પહેલે પરમ દસ
બની બેઠે, જીવનમુક્ત જુઝાર ॥ પીછે પામરજીવ દાસ બને, એસે ચોર લ-
ખાર ॥ કલીમે ॥ ૧ ॥ આગે ગુરૂ વેદાંત બતાવો, પીછે નિંદા પુકાર ॥ એસે
અગ્ર જીવકો અંધ મીલી, કહત કૃષ્ણ અવતાર ॥ કલિમે ॥ ૨ ॥ એસેછને
વિષથી ધર ખારી, હોતપંથ સરદાર ॥ કૃષ્ણ બચનસે વિમુખ લાલચ, નાહી
તાકો ઉદ્ધાર ॥ કલિમે ॥ ૩ ॥ લાગી વેષ બનાવકે મૂરતી, પૂજત વિવિધ
પ્રકાર ॥ દેવકે નામ સખ ન પહિચાનત, વિષયભોગ ઉપચાર ॥ ૪ ॥ બૂખ
લીએ બહુ ભેખ બનાવત, નીચ અનેક પ્રકાર ॥ ઉચ જૂઠકો હુ કરત એસી,
જો જનત વ્યાપાર ॥ ૫ ॥ અબજા અગ્ર બાલ લઈ ચેલા, કરત લોગ ઠમ
વાર ॥ જાદુ ટોનાં સીખકે છુંછાં, કરત ફિરત બેસીયાર ॥ ૬ ॥ સચ્ચિદાનંદ
બ્રહ્મમય વૃત્તિ, રાખત જિન આધાર ॥ તેસે ગુરૂકે શરન ગયેસે, ઉતરત હે ભવ
પાર ॥ કલી ॥ ૭ ॥

મનહર સ્વામીનાં પદોમાં મુરતીની બાબત છે તેના સંક્ષીપ્ત અર્થ.

૧ ગરબી ૨ જી. મનુષ્ય દેહ ફેકટ ગમાવ્યો જગ્યો સાંસૂધી જડ
(મૂર્તિ) સાથે ગડબડ કરી વગર.

૨ ૫૬ જી. પરમેશ્વર ચૈતન્ય, સર્વ વ્યાપી વગરે છે તેને બજ. અરે
જગતનાં કરનારને જો. હે અંધા જ્યાં ત્યાં ફાં ફાં શું મારે છે. જે બોલી ચાલી
શકતો નથી, તે કેમ તેવો હોય ; માટે કોકને શાટે કોકને કાં જાએ છે.

૩ ૫૬ ૪ થું. ચરણ બીજી ક્ષણભંજરની પ્રતિમાં પૂજવાથી સાચા
પરમેશ્વર કેમ પામીશ. હયાઆર ન હોય તો રહું પણ કાપેલા દાયવાળો
કોણીથી કુઓ ખોદીને કાંધ પાણી મેળવી શકે ? તું જોવાની ઇચ્છા તો પરમે-
શ્વરની રાખે છે પણ ભરશો ધુતારા ઉપર રાખે છે ; માટે આંકડાને સેવનાર

* આ પદોના સંક્ષીપ્ત અર્થ નીચે લખેલા છે તેમાં મૂરતી પૂજનું ખંડન,
શાસ્ત્ર, ન્યાય, યુદ્ધ, તર્ક, વિચાર અને જ્ઞાનદ્વારા એ કેવું કરેલું છે તે
વાંચનારાઓએ ધ્યાનથી વાંચવું.—

કાંઈ આખો પામતો નથી, તેમ તારૂં પણ થનાર છે માટે ધરોધર ગોથા ન ખાતાં સીદ્ધન નાથને ઝોળખ.

૪ પદ ૫ મું. તમે દેડામાં વિચારો કે પાંજરીઆમાં (મંદીરમાં) પરમેશ્વર કેમ પુરાય ? જે સરવે જગતમાં ભરપુર છે.

૫ પદ ૬ મું. તમારી સુંદર મતીને સંભાળો, દીવાની કરીને કાં રડો છો. જડમાં જે જડ વસ્તુ તે પાછળ ખીચારી મતીને રજળાવી મનુષ્ય દેહરૂપી હારો હાથમાં આપ્યો તે કાં હારો છો.

૬ પદ ૭ મું. અરે અંધા ! પરમેશ્વરને ભૂલી ગયો ને જડમાં પણ જડનો ગુલામ થયો. એવા જડ પદારથ આગળ ગાંડા માણસની પેઠે નાક ગશણીઆ કચ્ચાં કરે છે. અરે તું તેને બનાવે તું તેને શણગારે છે ને તુંજ પાછો ધામ ધૂમ કરીને પજે લાગે છે. અરે છતે ધણીએ તું ન ધણીઆતો થયો તથા જડ કાંઈ કામ નહિં આવે !

૭ પદ ૮ મું. હે સજ્જન ! ચૈતન નાથને મૂકીને પ્રતિમા (મૂર્તિ) ને શું કરવા ધારી છે ? ઇત્યાદિ આખો વિચારવા જેવો છે.

૮ પદ ૯ મું. ચરણ ચોથું જ્યાં ત્યાં હજારો કામનાની આશાએ પથરાને પૂંજવીને ધુતારાઓ ધન ધુતી લે છે.

૯ પદ ૧૦ મું. વગર વિચારવે તમોગુણી પ્રતિમા (મૂર્તિ) માં ચૈતન ધારી બેસે છે તેવા નીચથી ડરવું નેછયે.

૧૦ પદ ૧૧ મું. ગરજવાન થઇ ધણું જડ (મૂર્તિ) ની પાસે પાધડી ઉતારી રડે છે એની અકલ અંધારે વેચઇ ગઇ છે.

૧૧ પદ ૧૨ મું. ચરણ પૂંજથી પાંધણ (પૂતળાં) નાં પગલામાં ભોટીશ એવી ગ્લાનની નજર જઈ હવે હરામની થઈ છે. ચૈતનયુક્ત જે છે તેમાં પ્રભુને જોતો નથી ને પ્રતિમા તમામ જડ છે તેને ગામોની ગલીઓમાં 'હું'દયા કરે છે.

૧૨ પદ ૧૩ મું. પરમેશ્વર ધરધરને વિષે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે ને ધરોધર આથું ફૂટી કામ કરે છે. તે કટલો શક્તિમાન છે તેનું વરણન ખીજ ચરણોમાં કીધું છે. અને તે પ્રભુ કાંઈ પૂતળાં જેવો થાય ? પણ તારી લાલચમાં અક્લ કેમ પૂટી ગઇ. આરા પરમેશ્વરને જાણ્યાવગર મૂઠ બવલવમાં ભટકી મરે છે.

૧૩ પદ ૧૪ મું. ચરણ પાંચમું. જેની ઈગાર્થ સાથે હરામમાં ખુદિ છે તે ધાતુના ઇશ્વર બનાવે છે. ઇત્યાદિ.

૧૪ પદ ૧૫ મું અરે ધટમાં સાક્ષીરૂપ વ્યાપક બિરાજે છે તેને જોવા ન ગયો ને મુરખાઓને રાજી કરવાના તરેહવાર પૂતળાંનાં ધાટ બનાવીને જથ ચલાવી દૂલાયો. પ્રભુતું સ્વરૂપ પ્રતિમામાં કોઇ દીવસ આવ્યું એમ કોઇએ જોયુંએ નથી ને સાંભળ્યું પણ નથી. માટે વેદને દૂઆડવા ચા હી કહીયુગરૂપ બની પોતે શુદ્ધ થઇ બીજને બગાડ્યા.

૧૫ પદ ૧૬ મું. ચરણ બીજમાં માટીનાં દેવ, માટીનાં પૂજારી, પૂજવાતું દૂલને પાંણી. તે પૂતળાનાં આસન વાગા વગેરે કરી બનાવી ઠનાવી બેસાડીને જૂઠા જડને એક ચાની કદખે. તે તારી અકલ ધુળમાં મળી. મૂઠ કાંઈક ચેત.

૧૬ પદ ૧૭ મો. તારી અકલથી ભૂલીને ખરું સ્વરૂપ ખોયું. અરે દુનીઆમાં મોટા બન્યો તો શું થયું પણ ખૂલ કમાદને જશે. હરેક તરેહનાં પૂતળાંઓને બનાવી માંહે હજાર તરેહનાં ગોટાળા સમજાવીને દુનીઆને વિચારરૂપી તોફાનનાં વમળમાં નાખી દીધી છે. માટે ધીકાર છે તારી જણુતીને ! જેણે જણુતાવેળ તને મારી ન નાખ્યો.

૧૭ પદ ૧૮ મું કેવળ નિરંજન પ્રભુને ઓળખતો નથી ને મન કલ્પિત ધણાં ધાટ બનાવીને શાણાઓને પૂંજવે છે.

૧૮ પદ ૧૯ મું. ભાઇઓ વિચારો તમે કોના પૂજનાર બનો છો. ચરણ પાંચમું. એવા પરમેશ્વર ધણીને મૂકીને મૂર્તિ પાસે ક્યાં જઇ ભીખ માગો છે. અને તેથી ભવમાં શું કરવા ભટકી મરો છો.

૧૯ પદ ૨૦ મું. જડ ચૈતનનો ભેદ જણવાવગર નાહક ભટકી મરીશ. દીવાનાની પેઠે ધરોધર કાં માયું પટકી મરે છે.

૨૦ પદ ૨૧ મું. આસરણ સરણ એવા નાથને તણ રખે કહીં ફરતો ને ધરો ધર ગોથાં ખાતો. ઇત્યાદિ.

૨૧ પદ ૨૨ મું. સર્વ શક્તિવાન પરમેશ્વરને મૂકીશ તો કાંઇ કામ સરવાતું નથી માટે શું કરવા બીજે ડેકાણે માયું પટકી મરે છે.

૨૨ પદ ૨૩ મું. ચરણ બીજી કપટી લોકોનાં ભરમાવેલા ધરોધર જડ (મૂર્તિ) પછવાડે દીવાના લોકો ફરે છે. તે યમના હાથમાં જશે ત્યારે

કાંઈ પથરા સહાય થવાનાં નથીજ જે બીજાનાં બતાવ્યાથી બહુ જગે શીર નમાવ્યું છે.

૨૩ પદ ૨૪ મું. અરે મનથી વિચારી ઘેલી વાતો મૂકી છે. જૂઠા મોઢાની વાણી છે તે જૂઠું પૂંભવે છે, જે ખરા ઇશ્વરને બૂલાવનારા છે. તેનાથી છેટા ભાગવું. જે હિતકારક શ્રુતિ પુકારી કહે છે. તે મોઢની ઉધમાંથી જાગી સાંભળવું.

૨૪ પદ ૨૫ મું. આ આંમડાની ઘેલી બુદ્ધિને જૂઠ્યો. લોકોને ઠગવા સારું પુંજરી બને છે ને પરમેશ્વર ઉપર પ્યાર ન રાખી રામકી (સ્ત્રીઓ) ઉપર પ્યાર રાખે છે. જડ (મૂર્તિ) નાં નામથી પુંજી જમાવે છે. પોતાનાં સ્વાસ્થ્યમાં રહી મન માન્યા પરમેશ્વર બતાવે છે. કોઈની દરકાર કરતા નથી બ્રહ્મનું નામ લઈ ભાગે છે અને હરામનો માલ શોધે છે એવા બૂલ ખાનારા તથા બૂલમાં બીજાને નાખનારાને યમના જપાટા લાગશે ત્યારે ખબર પડશે.

૨૫ પદ ૨૬ મો. અરે લોકોની દીવાની બુદ્ધિ તો જુઠ્યો. જગત્તને પ્રકાશ કરનાર એવા ચૈતન પરમેશ્વરને મૂકીને કોકટની મજ્જુરી કરે છે. ધરો-ધર જડ (મૂર્તિ) પઝવાડે ફરીને જાણતા નથી જે એ તો કોઈ દગોની ર-ચનાં છે. “ઉપરકા આછી બની” તે ઉપર દોડ્યા કરે છે પણ તેનાં અંદર દીલ કેવાં છે તે જોતા નથી.

૨૬ પદ ૨૭ મું. અરે આ મોટાઓની બુદ્ધિ જૂઠ્યો નાના છોકરાંઓ નાથી પણ ગઈ. છોકરાંઓની આગળ મૂર્તિ (પુતળી) મૂકી તો લે તેનો પૂતળીજ કહે છે પણ આ મોટાઓ તો કહેશે દેવની મૂર્તિ છે. છોકરાંઓ તેને રમકડાં સમજી ખેલ કરે છે અને આ ઠોઠાઓ તેને ઇશ્વર માની સેવા કરે છે; છોકરાંઓ એ રમત વગર પૈસે કરે છે ને આ મોટાઓને તો નેક ભોગ કરવા સારું ધન ખર્ચવું પડે છે. છોકરાંઓ બીચારા અબુઝવણી કાંઈ કામ કાજ ન હોય એટલે રમકડાંથી રમ્યા કરે, ને આ મોટાઓ કામથી ખોટી થઈ, સમજણ થઈને હૈયાની આંખો યૂટી ગઈ હોય તેમ આંખો દહાડો ગમાવે છે. વળી બીખારી (એટલે મૂર્તિને પોતે આપે તારે મૂર્તિને મળે એવા બીખારી-ની પાસે બીખ માંગી કહે છે કે હે પ્રભુ સ્ત્રા આપો, ધન આપો, આરોગ્યતા આપો, ઇત્યાદિ. એવી રીતે રમકડાંઓમાં આખી ઉમર ગમાવી દે છે ને પછી યમનાં હાથોના માર ખાય છે.

૨૭ પદ ૨૮ મું. પ્રસિદ્ધ રીતે જડ છે (મૂર્તિ) તેમાં દેવ લાવે છે એવી જૂઠી વાત કદી માનવી નહીં. મુતિના વચનથી દેવ કદી આપતા નથી (મૂર્તિમાં) બોલાવનારા લપટ છે. બ્યાપક પ્રભુને આવવું શું ને જવું શું ? દેખીતા જડ તેને દેવ કહે (ચરણ છટું) જડને જે જગતનો પતી ઠરાવે છે તે અપાર પાતકી છે. માટે બ્રહ્મ ધર હજારો મૂર્તિ પાપથી છોડાવનાર નથી.

૨૮ પદ ૨૯ મું. મુતિપૂજથી દૂલાય શું આખરને વખતે જડ મુતિ અચાવવા નહીં આવે. જ્યારે યમના દૂતોની હાક ફરશે.

૨૯ પદ ૩૦ મું. બહુ દહાડા જડ (મુતિ) પછવાડે ભટકીને હે દંભી તાર મન અકડ કેમ કરે છે. જૂમિના વિકાર કાંઈપણ મદદ કરવાના નથી.

૩૦ પદ ૩૧ મું. અરે તેના પુરણ પાપ છે કે જે શ્રીકૃષ્ણે બતાવેલા ખરા પરમેશ્વરને મૂકી ધરોધર હુંકાર કરે છે.

૩૧ પદ ૩૨ મું. અરે દિવાના કોનાપર ગુમાવ પરી બેઠો છે. અરે જે સત્યને ભજે છે તેજ સત્યને પામે છે. જૂઠી (મુતિ પુનઃ)ને માન નારાઓનું કાંઈપણ કામ સરતું નથી. સચ્ચિદાનંદ રામી કહે છે કે ખરા પરમેશ્વરને ઓળખતો નથી તે ખરેખરો પશુ છે.

એ પ્રમાણે મનહરસ્વામીના પદસંગ્રહમાંથી થોડા નમૂનાઓ ઉપર બતાવ્યા છે. એણે પદે તે બહુ ગાયાં છે, તેમાં મુખ્ય મૂર્તિપૂજા ખંડન ઉપર એનું લક્ષ્ય છે. બીજું હમણાંના ધરમ ઠગોથી સાવધ રહેવાનો બોધ કરેલો છે અને ત્રીજું ખરા પરમેશ્વરનાં સ્વરૂપ વિષે વર્ણન છે. હવે કોઈ જાણે કે એ મહાત્મા પદજ બતાવી બેસી રહ્યા હશે; તેો તેમ નથી; તેો જાહેરમાં બોધ આપતા કે મૂર્તિપૂજા વેદવિરુદ્ધ, એક જગત પાખંડ, અને પરમેશ્વરને ઠંકાણે તે ચીજ કદી માનવાલાયક નથી. ઇલાહિ ઇલાહિ ખૂબ સ્પષ્ટ સમજાય તેવું સમજાવેલું છે. એ ઉપરાંત પણ બીજા બ્રહ્માઓ એ મૂર્તિપૂજનાં ખંડનકર્તા થઈ ગયા છે, પણ તે કોઈ શોધ કરે તેને જણાય એટલુંજ નહીં પણ શોધ કરે તો પોતાને પણ જણાય જે એ જડ પદાર્થ કદી પણ અજ્ઞાની કે જ્ઞાની અવસ્થામાં માનવાને બીલકુલ લાયકજ નથી અને તદન વેદવિરુદ્ધ વાત છે.

મૂર્તિપૂજથી દેશને અતીશય ગેરલાભ છે અને લોકોના અતિ ઉપયોગી ધન અને કિમતી વખત તે રમકડાંની રમત કરતાં ધૂલમાં જાય છે. એ

ખાખતો મહાત્મા પુરુષોએ જે જે દેશમાં જ્યારે જ્યારે બરાબર સમજીને જોઇ
અને ખુલ્લી કીતે જણાવ્યું કે, આ મૂર્તિપૂજાથી સર્વશક્તિમાન ઇશ્વરની મરફરી
કરવા જેવું થઇ ગયું છે અને ત્યારે તે લોકોએ આ પાખંડીઓના પેટ ભરવાના
પાપાણાદિ રમકડાંઓનું ખંડન કર્યું છે. તે કારણથી ઘણાંક દેશોમાંથી એ
નાશકારક કારણ નીકળી ગયું છે. પણ અજ્ઞસોસ કે આપણા આર્યાવર્ત દેશ-
માંથી આ નષ્ટોદીઓ ચાલ નીકળી નથી શકે. નહીં નીકળી શકવાનાં મુખ્ય
એ કારણ દેખાય છે. તે એ કે,—

૧ એક તો એકે મૂર્તિપૂજા કરાવનાર બ્રાહ્મણ લોકો છે. તેઓ જાણી
પ્રચીતે લોકોને ઇગ્ત્યા સારું આ મત સ્વીકારી બેઠા છે. મે બીજા જે સમજીને
ખસવા ચલાવ તેને એમક તરેહથી સમજાવે છે. તથા અનેક તરેહના ડર
દેખાડી બીજાઓને સ્વીકારવા મેહિનત લે છે. તેમ પોતે જાગતા સૂતા છે,
તેને બીજો કોણ જગાડી શકે? તે લોકો જાણી બોધે તથા પોતાનાં સ્વાર્થ
સારું એ પૂતળાં નચાવવા લોકોને સ્ત્રીબવે છે. તેમ પોતે પક્ષા ભણેલી જાત
તેથી તે નાનાપ્રકારની યુક્તિઓ પણ બહુ જાણે તેથી અગ્રાનીઓને તરેહવાર
યુક્તિઓએ સમજાવીને મૂર્તિપૂજાવિષે દઢ વાત મનમાં ઠસાવી દીધે છે. તે
કારણથી એ લોકો એટલે જેને સાચો મારગ જાણવાની જરૂર છે તેઓ તે
બ્રાહ્મણ લોકોની ધણીજ મજબુત વેહેમરૂપી સાંકળમાં બંધાઇ રહ્યા છે, તે
એટલે સૂધી કે જે કોઇ સાચું બતાવાની પેરણી કરે તેને પણ માણો ભાંડે છે;
અને યુસ્માની નબરથી જૂએ છે. તો જેથી દેશ સુધરે એવો ભણેલો વિ-
દ્વાનવર્ગ બ્રાહ્મણજાતી તેને તો આ ધંધામાં નફો રહ્યો તે છોડે શું ક-
રવા? ત્યારે આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે તે લોકો એટલે બ્રાહ્મણવર્ગ એ
પાખંડ મુદ્દલ છોડવાના નથીજ.

૨ બીજું કારણ એ કે જે જે દેશોમાં મૂર્તિના પ્રકાર બંધ પડ્યો તે તે
દેશોમાંના લોકો બિચારા સાધારણ સમજના અને અગ્રાની હતા. તો તે-
વાઓ ખરી વાત તરત સમજે; કારણ કે તેઓનાં મગજમાં અનેક તરેહનાં
ગોટાળાંરૂપ વિચારોએ ધર કરેલું નહીં એટલે સાચી વાત તેનાં ધ્યાનમાં તરત
બેસી જાય તેનાં દૃષ્ટાંતમાં ઉપર કહેલા મનહર સ્વામીનાં ૨૭ માં પૃષ્ઠમાં
કહ્યું છે. તેમજ ભર્તૃહરી મહારાજનાં વૈરાગ્યશતકમાં પણ કહ્યું છે કે,—

શ્લોક. આર્યા.

અજ્ઞઃ સુખમારાધ્યઃ સુખતરમારાધ્યતે વિશેષજ્ઞઃ

જ્ઞાનલવદુર્વિદગ્ધં બ્રહ્માપીતં નરંનરંજયતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—અજ્ઞાન હોય તેને સુખેકરી સમજાવી શકાય છે, અને જ્ઞાન તેને પણ સુખેકરીને સમજાવી શકાય છે. (કાંકે તેનાં અંતઃકરણમાં મર્લ કે લુચ્યાઇ ન હોય તો તે સાચી વાતને તરત સમજીને સાચી કહે.) પણ જે જ્ઞાનેકરી અરધા બળેલા હોય તેને જ્ઞાના પણ સમજાવી શકતો નથી; (કેમ તેના પેટમાં લુચ્યા અને ઠગારા ધરમ ગુરૂઓનાં સમજાવેલા લાખો અને કારો વેહેમરૂપી કચરાનાં પેટારા ભર્યા હોય છે, તે બધા સાફ થયાવગર તેને કદી પણ ખરી વાત સમજવામાં આવે નહીં.)

ત્યારે હવે આપણા આર્યભાઈઓમાં જેને ખરી વાત સમજવાની જરૂર છે અને જેઓને માત્ર કંઈપણ ધર્મ કરવો એવી ઈચ્છાવાળા છે, તેઓ તે જ્ઞાનણા અને આચાર્યોના લુચ્યાઇ ભરેલા બોધણી અત્યંત અરધા બળેલા થઇ ગયા છે. તેથી તે લોકો ખોટા રહે. ખરા પરશિવાથી કમાયેલું નાણું ખરચી દેશ તે વા કોઇપણ પ્રાણીને લાભ કચ્છા વગર પોતાનું ઐહિક ને પારલૌકિક સુખ ગુમાવીને તથા ધર્મ અર્થ કામ ને મોક્ષ જેવી ઉપયોગી વસ્તુને ખોવા છતાં સમગ્રવાને બહુ મુશ્કેલ થઇ પડયું છે. કાંકે એ લોકને પ્રથમ જે લુચ્યાઈથી વેહેમરૂપી કચરાના પેટારા પેટમાં ભરાઇ ગયા છે, તે બધા બ્યારે નીકળી જાય ત્યારે ખરું જ્ઞાન અને આપણા ખરો ધર્મ શું છે? તે સમજવામાં આવે. મર્યાપિ તે કચરો નીકળવાનો હમણા સમય આવ્યો છે. તો તેવે વખતે ઉપર કહેલા અક્ષરમયુક્તકામોમાંથી જે લોકોનો લાભ છે અને હરામને ધસે મોજ મારનાર છે તેઓ પોતાના એક પુણા સ્પર્શ દેશની ગંજીઓ ને ગંજીઓ સળગી જાય છે તેની દરકાર કચ્છા વગર હજી તે કચરાની પેટીઓ ને તરેહવાર વેહેમરૂપી તાળાંઓ મારવાની પેરવીમાં મંજ્યા છે. તથા ખીજા અનેક તરેહનાં વેહેમરૂપ પૂઠ તેઓ ઉપર આપ્યા કરે છે. તેથી કેટલાક જડ અને અજ્ઞાન મનુષ્યોના અંતરમાંથી કચરો નીકળવાની જગાએ સાચી બાફ ભરાઈ

અંતઃકરણ વધારે ગંધ મારતું થતું આવે છે. અને તેવા લોકો
ભવનનારની સાથે (દક્ષિણ અમેરીકાનાં ગુલામોની પેઠે) પોતાના
ગાં દુસ્મન માની તેઓ સાથે વધારે જોસ બેર લડવાને તથા હરેક
નુકશાન કરવાને કમર કસી ઉભા છે.

એ પ્રમાણે એ કારણોથી ખરું શું છે તે વાત આર્યલોકોનાં મગજમાં
ત્યા ઠરતી નથી. હવે એ એ કારણો ક્યારે નિવૃત્ત થાય ! કે જ્યારે
હું લોક જ્ઞાની થાય સારે. ક્ષત્રી અને વૈશ્ય વગેરે લોકો છે તે મુમુક્ષુ વર્ણ
એઓને પોતાનું પેટ ભરવું તે મૂર્તિપૂજા વગેરે પછવાડે નથી. ફક્ત
તેઓ તો મોક્ષની લાલચે બ્રાહ્મણો અને આચાર્યોને આસરે પડી જો ન તેઓ
જતાવે છે તેમ બિચારાઓ કરે છે. સારે હવે જ્યારે વેદાદિ સત્ય શાસ્ત્રો મુ-
મુક્ષુ લોકો જાણે અને સમજે કે, આ બ્રાહ્મણો અને ધર્મ ગુરૂ પી કસાઈઓ
એ તો અમને પશુ જાણી મોક્ષરૂપી ગાસનો પૂજો દેખાડી અમારો ઘાત કરવા
મંડી ગયા છે. ત્યારે તે લોકો ખરું શું છે તે જરૂર શોધશે, અને ત્યારે તે
પોતાની પ્રજામાં એ વિધાનો પ્રવેશ કરાવશે ; તથા લુચ્ચા બ્રાહ્મણ તથા આ-
ચાર્યોને છોડશે એટલુંજ નહીં પણ ઉલટું તેઓના ઉપર ક્રોધે ભરાશે. અને
આશા છે કે જમાનો પોતાનું કામ કરશે,

મૂર્તિપૂજાથી દેશને થયેલી, થતી, તથા હવે પછી થવાની હાનિવિષ.

આપણા દેશનું આ મૂર્તિપૂજાથી અત્યંત સલાનાશ થઇ ગયું, થાય છે,
તથા હજી જ્યાંસુધી ચાલશે ત્યાંસુધી થશે. એ વાતનું જ્યારે આપણે ધડી-
ભર બેસી વિચાર કરીએ છીએ, સારે તે ઘણુંજ ભયંકર લાગે છે. તથા
બહુ ત્રાસ ઉત્પન્ન થાય છે, અને શરીરમાં અત્યંતરોમાંજ ઉભાં થઈ કપારી
છૂટે છે. આહા પ્રિયમિત્રો ! આ મૂર્તિપૂજાએ આપણો આર્ષવર્ત જે પૃથ્વીમાં
સર્વોપરી, સર્વનો મુકુટમણી, અને સર્વાધીશ હતો; તેને જંગલીઓ કરતાં કલકો
સર્વનો પદરજ, અને જડે જડનો ગુલામ બનાવી દીધો છે. અને જે દેશ
કળાકૃતિશીલ્યમાં તથા બળ અને ધનમાં સહુથી શ્રેષ્ઠ હતો; તે આજે કળહીન,
નિર્બળ, દીન, પારકાનો ગરજી અને બિખારી હાલતમાં થઇ ગયો છે. આ
દેશને આ નાશકારક રીવાજથી કેટલો ધોકો પૂજો છે, પૂજો છે, તથા પૂજશે
તેની થોડી બાબતો મારી સમજમાં છે તે જોઈ દર્શાવું છું.

૧ મનુષ્ય જેવાં અમુલ્ય પ્રાણીઓની હાનિ.

પ્રથમ આપણા દેશનાં અમુલ્ય પ્રાણી જે મનુષ્યો. તેનો કેટલો થયો છે તે તપાસીએ. મુસલમાનો આ દેશમાં આવ્યા તે મૂર્તિ કટા શત્રુ હતા. (આ દેશમાં મૂર્તિ પૂજાથી એક બીજામાં નીચે દર્શાવેલ કારણોથી આખા દેશમાં રાજાથી રાંક સૂધી કુસંપ વ્યાપી રહ્યો હતો. તે લોકો બિનધડક આવી શક્યા) મુસલમાનો મૂર્તિપૂજનાં કટા મત્રુ હોવાથી મૂર્તિઓના કટકાકરી દેવાસો ભાંગી મસાદ કરવા આ દેશ ઉપર વારંવાર રવાનાઓ કરતા. તે કેટલેક ઠેકાણે સહજમાં ભાંગી નાખતા ને કેટલેક ઠેકાણે લોકો સામાં થતા તેવાઓને મુસલમાન લોકો ઠાર કરતા, વળી કોઈક જગ્યાએ કોઈ રાજાના આશ્રય નીચેની મૂર્તિ હોય, તે વખતે રાજાઓ લડતા; તેમાં હાનિ અને લાખો શર વીર ક્ષત્રી લોકોના અમુલ્યપ્રાણ પથરાને નામે નીકળી જતા હતા. એવી રીતે છેક મુસલમાન આવ્યા પછીથી તે અકબર સૂધી (આસરે ૮૦૦, ૯૦૦ વર્ષ થયાં) ઘણેક ઠેકાણે લડાઈ થઈ; તેમાં અસંખ્ય હાનિ અને આર્થ શરવીરો કપાઈ મૂઆ. એમાંનો આપણે એકજ દાખલો લઈએ. સોરઠી સોમનાથનું રક્ષણ કરવા !!! કેટલાક રજપૂત રાજાઓ તથા બીજા શર વીરો એકઠા થયા હતા. તેઓની સંખ્યા મુસલમાનો કરતાં ઘણીજ વધારે હતી; તો પણ વિષ્ણુ પુરાણમાં કહ્યા પ્રમાણે પરમેશ્વરની નિંદા કરવાવાળાને તે કદી જય આપે નહીં તે પ્રમાણે થયું. અને થોડા.હજારની સંખ્યાના મુસલમાનોએ લાખ બે લાખ ક્ષત્રીઓને મારી નાખ્યા. અને સોમનાથમાંથી અખૂટ ખજાનો લઈ ગયા. અરે જેને એ વખતે ઈશ્વર કરી કૂટતા હતા તે પથરાએ તેઓની કાંઈ પણ રક્ષા ન કરી; એટલુંજ નહીં પણ તે પાપાણુ નાથનાં પોતાનાં એ ત્રણ કટકા કરી નાખ્યાને બાદશાહે ત્રણ ઠેકાણે માણુસોનાં ચઢવા ઉતરવાનાં પગથિયાંઓમાં જડાવ્યા ભાં પણ તે પરમેશ્વર બોદ્યા નહીં તેણે તો વાજબી કસ્યું એટલે દેખાડી આપ્યું જે હું તે પથરાજ છઉં અને જે ગુણો પથરામાં હોય છે તેવા બરોબર દેખાડ્યા. તે છતાં પણ લુચ્ચા પૂજારીઓ એ યુક્તિ પ્રયુક્તિ કરી આર્થ ભોળાઓને આ ઉપરથી ભાવ ન ઉતરે એમ સમજાવ્યું. એટલે તે વખતથી આજસૂધી ભોળાઓનો ભાવ ન ઉતરતાં હજી પણ ઠગારી યુક્તિઓમાં ફસાઈ તેઓની વાતો માની ભાવ ધરી બેઠા છે. આ

જ જગાએ લાખ એ લાખ માણસોનો ધાણ નીકળ્યો. સારે પછી ૧૦ વરસમાં વરસની એક ગણી એ તો પણ હજાર મારામરી થઇ તેમાં કેટલાં માણસો મૃત્યુ હશે. તે ગણુની કરીએ તો શું કપારી છૂટે? એ ઉપરથી સારી રીતે સમજી શકાશે કે આમાં કેટલા પ્રાણી મોતે મૃત્યુ હશે. આ તો કાંઈ એમ સમજે કે, વિધર્મી લોકો આવે. ર પોતાનાં ધરમનું રક્ષણ કેમ ન કરે? તો ત્યાં જાણવાનું એ છે કે જે આવે. કૂતળાં પૂજવાનો ધરમ ન હતો તો લોકોમાં વેદધરમ આચરવાથી કદી કુસંપ જેવી બાબત થાત નહીં ને કુસંપ દેશમાં ન હોત તો એવા રાજાઓ હીંદુસ્થાન જેવા જગત્પ્રદેશ વસતીવાળા તથા બલવાન દેશને શું માંજી શકત, હવે લડા-ધમ્મોનો વિચાર આપણે અજાણે રાખીને બીજા વિચાર કરીએ તો બોળાપ-ણમાં અને લુચ્ચાઓની ઠગાઇમાં ફસાઇને કાંઈએ માસ્યાવગર પણ કેટલા મૃત્યુ હશે તેનોજ વિચાર કરીએ તો તે પણ કેટલો શોચનીય છે તે જાણીએ.

વિષેશ્વર માહાદેવનું કાશીમાં “કાશી કરવત છે” તેમાં લોકો કષાઈ પડતા હતા, બ્રહ્માનાથની પાસે હીમાલય પર્વતમાં ગળી મરતા, તથા દારિકામાં રણુછોડાનાં ભૈરવ જપમાં પછાડાઇ ડૂબી મરતા, પ્રયાગમાં ગંગાચમુનાના સંગ મમાં ડૂબી મરતા, હરદ્વાર નાશિક વગેરે સ્થળોમાં ન્હાવા અર્થે કપાઈ મરતા, ઈલાદિ સેંકડો વરસની સંખ્યાનો વિચાર કરીએ તો તેમાં ધણુંક લાખ માણસો કમોતે મૃત્યુ હશે. એમાં કાંઈ એમ સચાવ કરે કે તેઓ પોતાને હાથે કાંમરી પડતા હતા? તો લાઇઓ તે પોતે નહીં મરતા હતા પણ બા-હણો અને આચાર્યો તેઓને વેહેખાશમાં બાંધીને મારતા હતા. કારણ કે તેઓએ તેમ કરવાને લોકોને એ બાબતમાં અવંત ફળ દેખાડ્યું હતું. અને આમ કરવાથી ઈચ્છામાં આવે એવો અવતાર મળશે એમ સમજાવ્યું હતું. અને દેવતા એવી આજ્ઞા છે એમ ભગવાનેવાચ કરી સમજાવ્યું હતું. તેથી બોળા લોકો બીચારા એમજ સમજાત્તા હતા કે એ દેવતા પ્રતાપથી આપણને એમ થશેજ એવો વિશ્વાસ કરીને દર વરસે હજારે માણસ એવી જગાએ મરી પડતા હતા. કષાઈ, ડૂબી, પછાડાઈ મરવાથી માંજું મળે છે તે બતાવવા મુરખાઓને તરેહવાર વાતો સંમજાવતા હતા તેઓનાં એક એ નમુના અહીં લખું છું.

